

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

GÜVENLİK ODAKLI STRATEJİK İLETİŞİM: TARİHSEL
KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
P.Bnb. Rıza GÜLER

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Zakir AVŞAR

ANKARA - 2015

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ : 02/06/2015

TEZİN TİPİ : Doktora Tezi

TEZİN BAŞLIĞI : Güvenlik Odaklı Stratejik İletişim: Tarihsel Karşılaştırmalı Bir Analiz.

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü
Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı

SPONSOR KURULUŞ : -

DAĞITIM LİSTESİ: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Tez Hazırlama, Onay, Dağıtım ve Muhafaza Esasları Kılavuzunda Belirtilen Yerlere.

TEZİN ÖZETİ: Bu çalışma kapsamında, hegemonya kavramı ve dünya düzenleri çerçevesinde, stratejik iletişimin ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan çalışmalar ve uygulamalar ışığında ne olduğu ve ne olmadığı tanımlanmakta; algı yönetimi, kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, psikolojik harekât, bilgi harbi/harekâtı gibi algıların yönetilmesine ilişkin kavramlarla karmaşıklığı gidermek, aralarındaki ilişkileri belirleyerek örnek bir model önermek ve bu modelin güvenlik odaklı olarak nasıl uygulanabileceğine dair esasları ortaya koyabilmek amacıyla tarihsel bir analiz yapılmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Algı Yönetimi, Bilgi Harekâtı, Bilgi Harbi, Çok Katmanlı Tarih Yaklaşımı, Emperyalizm, Hegemonya, Halkla İlişkiler, İmparatorluk, Kamu Diplomasisi, Psikolojik Harekât, Stratejik İletişim, Siyasal Terörizm, Zihnî Süreçler.

SAYFA SAYISI: 329

GİZLİLİK DERECESİ: Tasnif Dışı

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

GÜVENLİK ODAKLI STRATEJİK İLETİŞİM: TARİHSEL
KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
P.Bnb. Rıza GÜLER

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Zakir AVŞAR

ANKARA - 2015

KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Rıza GÜLER'in, "Güvenlik Odaklı Stratejik İletişim: Tarihsel Karşılaştırmalı Bir Analiz" konulu tez çalışması, jürimiz tarafından GÜVENLİK BİLİMLERİ Ana Bilim Dalında DOKTORA tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan -----
Prof.Dr. Zakir AVŞAR (Danışman)

Üye -----
Prof.Dr. Cem YAŞIN

Üye -----
Doç.Dr. Bilal KARABULUT

Üye -----
Doç.Dr. Recep TAYFUN

Üye -----
Yrd.Doç.Dr. Muzaffer ŞAHİN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

02/06 2015

(İmza ve Mühür)
Önder Haluk TEKBAŞ
Prof.Dr.Müh.Alb.
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Teşekkür edeceğim sınıf arkadaşlarım, meslektaşlarım ve kıymetli hocalarımdan oluşan bir hayli kalabalık listem olmasına rağmen, şükran duygularımı ifade edebileceğim ve listemin en özel köşesinde bulunanların bir kısmını burada belirtmek isterim. İlk olarak, bu çalışmanın vücuda gelmesinde engin tecrübeleri ile bana yol gösteren ve bir eğitmenden daha öte ilgi ile destek olan tez danışmanım Prof.Dr. Zakir AVŞAR'A teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim. Ayrıca bu doktora tezine kaynaklık eden temel argümanları ilk kez kendisiyle paylaştığım ve beni bu yönde teşvik eden, çalışmalarımın ilk anından itibaren zihinsel çabalarımın ilk pusulası olan kıymetli hocam Prof.Dr. Hikmet ÖZDEMİR'e şükranlarımı sunarım. Kendinizi umutsuzluk içerisinde hissettiğiniz anda uzanan her eli hatırlamak gerekmektedir. Özellikle bu tezin kuramsal altyapısının inşasında önemli rol oynayan sosyoloji biliminde, beni tarihsel ve kuramsal bir yolculuğa çıkaran Prof.Dr. M.Aytül KASAPOĞLU ve Prof.Dr. Hayriye ERBAŞ'a ayrıca minnettarım. Tez çalışmalarım esnasında çok kıymetli yardım ve önerilerini esirgemeyen Prof.Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN, Prof.Dr. Cem YAŞIN ve Doç.Dr. Bilal KARABULUT'a teşekkürlerimi sunmayı ayrıca borç biliyorum.

Hayatım boyunca örnek aldığım ve varlıklarıyla gurur duyduğum, eğitimim için hiç bir fedakârlıktan kaçınmayan sevgili anne ve babama; eğitimim süresince bana hep destek veren, anlayış gösteren, sevgili eşim Songül'e ve canımdan öte hazinelerim olan kızlarım Derya Sena ile Deniz Sude'ye minnettarım.

Son olarak, başta Kara Harp Okulu Komutanı Tümgeneral İzzet ÇETİNGÖZ olmak üzere Kara Harp Okulu Komutanlığı ve Savunma Bilimleri Enstitüsü personeline; gerek derslerde gerekse tez çalışmamda desteklerini, ilgi ve alakalarını esirgemeyen Ana Bilim Dalı Başkanımız Doç.Dr.Öğ.Alb. Ertan EROL'a ve personeline saygı ve sevgilerimi sunarım.

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ANKARA 2015

GÜVENLİK ODAKLI STRATEJİK İLETİŞİM: TARİHSEL
KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ
DOKTORA TEZİ

RIZA GÜLER

ÖZET

Bu çalışmanın başlıca amaçları; başta hegemonya kavramı olmak üzere dünya düzenlerine yönelik yaklaşımlar çerçevesinde, stratejik iletişimin ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan çalışmalar ve uygulamalar ışığında ne olduğunu ve ne olmadığını tanımlamak, algıların yönetilmesine ilişkin diğer kavramlarla karmaşıklığı gidermeye yönelik olarak aralarındaki ilişkilerini tarihsel olarak ortaya koyarak örnek bir model önermek ve bu modelin güvenlik odaklı olarak nasıl uygulanabileceğine dair esasları analiz etmektir.

Çalışmaya kaynaklık eden zihni hazırlıklar, günümüzde uygulanan terörizmle mücadele stratejilerinin etkinliğinin sorgulanması ile başlamıştır. 2010 yılından itibaren yürütülen bu sorgulama ve araştırmalarda, ilk olarak, konu üzerine hem geçmişte hem de günümüzde harcanan entelektüel enerjinin ve geleneksel yaklaşımların büyük bir bölümünün, tarihselliği arka plana iterek, terörizmle mücadele ve güvenlik sorunsalını güncel meseleler ve olaylar üzerinden çözmeye çalıştığı görülmüştür. Konuyla ilgili araştırmalar derinleştirildikçe, ikinci sorunsal olarak, güvenlik alanında stratejik iletişim, algı yönetimi, kamu diplomasisi ve halka ilişkiler gibi kimi zaman uygulama yöntemi kimi zaman bir disiplin şeklinde ele alınan kavramların tartışıldığı ve iç içe girdiği teorik ve pratik bir platform ile karşılaşılmıştır. Günümüz bilgi ortamında algıların yönetilmesi ve kitlesel iletişime

yönelik bu kavramlara ilişkin tanımlarda farklılıkların bulunmasının, kimi zaman birbirinin yerine olacak şekilde kullanılmasının ve çeşitli hiyerarşik ilişkiler içinde ele alınmasının farklı yaklaşım ve uygulamaların ortaya çıkmasına neden olduğu gözlemlenmiştir. Kavramlardaki bu türden belirsizliklerin mevcut olmasının, onların doğası ve kapsamının anlaşılmasını zorlaştırarak karışıklıklara yol açtığı düşünülmektedir.

Bu minvalde çalışma, kendi akan zamanında, odağına güvenlik alanında bilgisel ve bilişsel boyuttaki algıların yönetilmesi sorunsalını alarak, bu iki boyutun fiziksel boyuttaki uygulamalarla ilişkilerini analize yönelmiştir. İlk zamanlarda yapılan okumalar esnasında, özellikle stratejik iletişime ilişkin tanımlarda ve uygulamalarda kafa karışıklığı ve çelişkilerle karşılaşmış; konu üzerine herhangi bir konsensüsün oluşmadığı gözlemlenmiştir. Bu karışıklıkları gidermek adına hareket noktası olarak ise, stratejik iletişimin olay tarihinde niçin türetildiği sorusu seçilmiştir. Bu soruya, merkezinde hegemonya kuramı olacak şekilde uzun vadede bir biri ardına gelen dört farklı konjonktürdeki dünya düzenlerini, yöneten siyasî toplumla yönetilen sivil toplum ve halk arasındaki ilişkileri ve kitle iletişim çalışmalarını etkileyen dinamikleri dikkate alan bir perspektiften cevap aranmaya çalışılmıştır. Stratejik iletişimin türetilmesinin sebeplerinin ve kavramın anlamının, 300 yıllık diyakronik bir tarihsel iz sürümünü yaparken, bir çok tarihsel olay ve olgular ile kuram ve kavramlar, içinde bulundukları senkronik zaman dilimlerinde bugünün gözlükleriyle yorumlanmıştır.

ANAHTAR KELİMELELER : Algı Yönetimi, Bilgi Harekâtı, Bilgi Harbi, Çok Katmanlı Tarih Yaklaşımı, Emperyalizm, Hegemonya, Halkla İlişkiler, İmparatorluk, Kamu Diplomasisi, Psikolojik Harekât, Stratejik İletişim, Siyasal Terörizm, Uluslararası Güvenlik, Zihnî Süreçler.

Tez Yöneticisi : Prof. Dr. Zakir AVŞAR

Sayfa Sayısı : 329

T.R.
TURKISH MILITARY ACADEMY
DEFENSE SCIENCE INSTITUTE
DEPARTMENT OF SECURITY SCIENCES
ANKARA 2015

**SECURITY ORIENTED STRATEGIC COMMUNICATION:
A HISTORICAL COMPARATIVE ANALYSIS**

RIZA GULER

ABSTRACT

The main objectives of this study are to analyze the concept of strategic communication, which is not sufficiently known although frequently discussed, in the scope of security to shed light on future practices and studies, to define *what the strategic communication is and is not* in the light of studies and practices that are conducted at the national and international level, to prevent ambiguity with other perception management oriented concepts and to offer a model and suggestions how to apply this concept in a security-oriented way.

The mental preparations, which are the resources of this study, began with questioning of the effectiveness of current strategies on fighting against terrorism. In these inquiries and studies since 2010, firstly, it has been seen that a large portion of the wasted intellectual energy and the traditional approaches on the subject both today and in the past have tried to solve the terrorism and security problem through current issues and events, pushing the historicity into the background. As surveys on the topic deepen, as the second problem it was encountered that with the theoretical and practical platform in which the concepts like strategic communication, public diplomacy, public affairs and perception management that are sometimes discussed as an application and sometimes as a discipline in the security field. It was observed that there have been differences in the definitions of these concepts for mass communication and perception management. In addition, they have been sometimes

used interchangeably with each other and sometimes have been taken into account in the various hierarchical relationships. All of these lead to the emergence of different approaches and applications in today's information environment. It has been thought that the existence of these types of uncertainties in the concepts makes understanding of the nature and scope of them harder and causes confusion.

In this manner, the study in its flowing time, focused on the problem of perception management in the informational and cognitive dimensions in the field of security and directed its focus towards the analysis on the relationship of these two dimensions with physical dimension. In the early days during the readings, confusion and contradictions especially on definitions and applications of strategic communication, were encountered and it was observed that there hadn't been any consensus on the subject. On behalf of the resolution of this confusion, the question of "why strategic communication was derived on the history of event (*l'histoire évènementielle*)" was selected as the starting point. The answer to this question has been searched from a perspective which takes into account the four conjonctures (*la durée moyenne*) world orders in the long term (*la longue durée*), the relationships between *governing political society* and *managed civil society and the public*, and the dynamics that affect the mass communication works, taking the term of hegemony in the center. While conducting a 300-year-old diachronic historical trail of the meaning and the reasons of deriving of the concept of strategic communication, many historical events, phenomena, theories and concepts are interpreted with today's glasses in the synchronic periods in which they had occurred.

Keywords : Hegemony, Imperialism, Information Warfare, Information Operations, International Security, Mental Process, Multi-layer History, Perception Management, Political Terrorism, Psychological Operations, Public Diplomacy, Strategic Communication.

Advisor : Prof. Dr. Zakir AVŞAR

Number of Pages : 329

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN ANLAMLANDIRILACAĞI KURAMSAL ZEMİN

1. ÇALIŞMANIN PROBLEMİ	7
a. Gerekçe: Algı Yönetimi.....	7
b. Problemin Tanımı	11
2. AMAÇ.....	16
3. ÖNEM.....	17
4. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR.....	18
5. YAKLAŞIM	19
a. Frankfurt Okulu ve Eleştirel Kuram	20
(1) Cox ve Neo-Gramscici Eleştirel Kuram	22
(2) Eleştirel Kuramda Tarihselcilik	26
b. Gramscici Hegemonya: Zorun Zırhıyla Korunan Konsensüs.....	30
(1) Fikirler ve Maddî Şartlar Arasında Denge Arayışı	32
(2) Hegemonyada Yöntemsel Mekanizmalar ve Yasal İlişkiler	36
(3) Hegemonya’da Organik Entelektüeller.....	38
6. YÖNTEM	42
a. Araştırma Tipi.....	42
b. Araştırma Tekniği	42
(1) Fernard Braudel ve Çok Katmanlı Tarih Anlayışı	43
(2) Zihnî Süreçler ve Cox’un Dünya Düzeni Ontolojisi.....	47
(3) Tarihsel Karşılaştırma Modeli: Eylemin Üç Düzlemi	50
c. Veri Toplama Tekniği.....	53

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA DÜZENLERİ VE KİTLE İLETİŞİM PARADİGMALARI

1. UZUN VADENİN DİNAMİKLERİ.....	55
a. Fikirlere Dayalı Uzun Vade Dinamikleri.....	57
(1) Dünya Düzenlerine İlişkin Ontolojik İmajlar	57
(2) Fikirler Dünyasında Uluslararası İlişkiler Disiplininin Rolü	60
(3) Kitle İletişimine Yönelik Paradigmalar ve Kamusal Alan.....	73
b. Maddî Koşullara Bağlı Uzun Vade Dinamikleri	91
2. UZUN VADENİN KONJONKTÜREL DÖNEMLERİ	96
a. 1789-1875: Kolonyalizm Dönemi	97
b. 1875-1945: Emperyalizm Dönemi.....	100
(1) Emperyalizm Kavramı Üzerine.....	100
(2) Emperyalizm Çağının Ontolojik İmajına Dair Tartışmalar	104
(3) Emperyalizm Çağında Tarihsel Blok	112
c. 1945-1990: Hegemonya Dönemi ve Pax Amerikana	114
(1) Coxgil Hegemonya Perspektifiyle Pax Amerikana.....	116
(2) Hegemonya Dönemine Ait Diğer Yaklaşımlar	121
ç. 1990-2014: Yeni Dünya Düzeni ve İmparatorluk Tartışmaları	126
(1) Genel Görünüm	126
(2) Yeni Dünya Düzeninin Ontolojik İmajı: İmparatorluk.....	128
3. UZUN VADENİN ALGI YÖNETİMİ PARADİGMALARI	132
a. Kitle İletişiminin Politik Niteliği ve Propagandanın Gelişimi	132
b. Psikolojik Harp ve Psikolojik Harekât.....	142
c. Bilgi Harbi ve Bilgi Harekâtı.....	146
ç. Halkla İlişkiler	149
d. Kamu Diplomasisi	153
e. Stratejik İletişim ve Diğer İletişim Paradigmalarının Etkileşimi.....	160

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

STRATEJİK İLETİŞİMİN OLAY TARİHİ

1. OLAY TARİHİNDE BİLGİ VE İLETİŞİM ORTAMI.....	164
2. STRATEJİK İLETİŞİMİN FELSEFİ KÖKENLERİ	170

3. STRATEJİK İLETİŞİMİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ	173
a. ABD’de Stratejik İletişim Yaklaşımı.....	173
b. NATO’da Stratejik İletişim Yaklaşımı	185
(1) NATO’da Stratejik İletişim Politikası ve Doktrin Geliştirme.....	185
(2) NATO’da Stratejik İletişime Yönelik Görev ve Sorumluluklar	190
(3) NATO Stratejik İletişim Mimarisi ve Teşkilat Yapıları	193
(4) Stratejik İletişime Yönelik Eğitim ve Öğretim Gayretleri	199
c. Stratejik İletişim, Etki Odaklı Yaklaşım ve Kapsamlı Yaklaşım	199
ç. Diğer Ülkelerde Stratejik İletişim Yaklaşımları	205
(1) İngiltere’de Stratejik İletişim Yaklaşımı.....	205
(2) Fransa’da Stratejik İletişim Yaklaşımı.....	207
4. STRATEJİK İLETİŞİME YÖNELİK ÖRNEK OLAYLAR	211
a. Afganistan: NATO/ISAF Stratejik İletişim Çerçevesi	211
b. Kosova: NATO/KFOR Stratejik İletişim Çerçevesi.....	216
c. Libya: Birleşik Koruyucu Harekât Stratejik İletişim Çerçevesi	222
ç. Okyanus Kalkanı: NATO/SNMG Stratejik İletişim Çerçevesi	228

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENLİK ODAKLI STRATEJİK İLETİŞİM

1. GÜVENLİK ODAKLI STRATEJİK İLETİŞİME DAİR BULGULAR.....	237
a. Tanımı ve Doğası: Stratejik İletişim Nedir, Ne Değildir?	237
b. Prensipler: Stratejik İletişim Nasıl Uygulanmalıdır?	248
c. Yöntem: Stratejik İletişim Modeli Nasıl Olmalıdır?	251
ç. Süreç: Stratejik İletişim Nasıl Planlanıp İcra Edilmelidir?.....	259
(1) Analiz ve Stratejik Seviyede Planlama Safhası	260
(2) İletişim Stratejisi Planının Hazırlanması.....	260
(3) Stratejik İletişimin İcrası	260
(4) Değerlendirme.....	261
2. TERÖRİZMLE MÜCADELEDE STRATEJİK İLETİŞİM.....	261
a. Siyasal Terörizm	261
b. Terörizm Fiillerinin Belirleyici Unsurları ve Terörün Sembolikliği	262
c. Terörizmle Mücadelede Stratejik İletişimin Yeri ve Rolü.....	264

BEŞİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE’NİN STRATEJİK İLETİŞİMİNE YÖNELİK MODEL ÖNERİSİ

1. GİRİŞ	267
2. STRATEJİK İLETİŞİME YÖNELİK ÖRNEK MİMARÎ	272
a. Stratejik İletişimin Kapsamı ve Uygulama Prensipleri.....	273
b. Stratejik İletişim Mimarîsi ve Süreç Yönetimi	281
c. Stratejik İletişime Yönelik Teşkil Edilebilecek Çalışma Grupları	288
ç. Stratejik İletişime Yönelik Örnek Süreç	295
(1) Analiz ve Stratejik Seviyede Planlama	296
(2) Stratejik İletişim Planlama Safhası	299
(3) Stratejik İletişimin İcrası	300
(4) Değerlendirme Safhası	301
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	302
KAYNAKÇA.....	306
EKLER.....	329

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo-1: Dünya Düzenleri, Güç Kaynakları ve İletişim Sistemleri	75
Tablo-2: Yapısal Emperyalizm Çeşitleri.....	123
Tablo-3: Machiavelli, Gramsci ve Nye'ın Güç Kategorileri	172
Tablo-4: Libya Harekâtı'nda Stratejik İletişim Riskleri ve Alınacak Tedbirler	227
Tablo-5: Stratejik İletişim Prensipleri.....	250

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil-1: NATO'nun Stratejik İletişim Simgesi	9
Şekil-2: Üç Güç Kategorisinin Etkileşimi.....	33
Şekil-3: Cox'a Göre İnsan Eyleminin Üç Düzlemi	51
Şekil-4: Sosyal Kuvvetler Kapsamında Uzun Vade Dinamikleri	56
Şekil-5: Konjonktürel Dönemlerdeki Eylemin Üç Düzlemi.....	58
Şekil-6: Diplomasi, Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler	156
Şekil-7: NATO'da Stratejik İletişimin Etkileşimde Bulunduğu Unsurlar.....	161
Şekil-8: Bilgi Ortamının Boyutları ve Unsurları.....	165
Şekil-9: Sosyal Kuvvetler ve Bilgi Ortamı	167
Şekil-10: NATO Doktrinine göre Teşkilatta Stratejik İletişim	196
Şekil-11: General Richards'ın Stratejik İletişim Komuta Yapısı.....	196
Şekil-12: General McNeill'in Stratejik İletişim Komuta Yapısı.....	197
Şekil-13: Genereal McKiernan'ın Stratejik İletişim Komuta Yapısı.....	197
Şekil-14: Genereal McChrystal'ın Stratejik İletişim Komuta Yapısı	198
Şekil-15: Etki Kavramı Taksonomisi.....	200
Şekil-16: Harp Sanatının Kapsamındaki Değişim	203
Şekil-17: Fransa'da Ulusal Güvenlik Mimarîsi	208
Şekil-18: Stratejik İletişime Yönelik Orkestra Metaforu	243
Şekil-19: Aristo Modeli İletişim	252
Şekil-20: Lasswell Modeli İletişim	252
Şekil-21: Matematiksel İletişim Sistemi	253
Şekil-22: DeFleur İletişim Sistemi.....	254
Şekil-23: Gerbner'in Genel İletişim Sistemi.....	255
Şekil-24: Berlo İletişim Sistemi.....	256

Şekil-25: Pragmatik Karmaşıklık İletişim Modeli	258
Şekil-26: Örnek Stratejik İletişim Planlama Süreci	259
Şekil-27: Terörizm Fillerinin Belirleyici Unsurları	262
Şekil-28: Stratejik İletişimin Yeri ve Rolü.....	274
Şekil-29: Güvenlik/Bilgi Ortamı ve Stratejik İletişim	275
Şekil-30: Stratejik İletişim Prensiplerine Yönelik Kavramsal Harita	277
Şekil-31: Stratejik İletişim Mimarîsi Örneği.....	284
Şekil-32: Örnek Bir Askerî Karargâh Yapısı.....	285
Şekil-33: Stratejik İletişim Koordinasyon Merkezi Teşkilat Yapısı	288
Şekil-34: Ana Temalara İlişkin Hiyerarşik Gösterim	291
Şekil-35: Kurumlar Arası Çapraz Fonksiyonel Çalışma Modeli	292
Şekil-36: Stratejik İletişim Planlama ve İcra Sürecine Ait Safhalar	295
Şekil-37: İletişimde Kitleler ve Etki	297

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACO	: Allied Command Operations
ACT	: Allied Command Transformation
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BEDOK+Z	: Boyut, Etki, Durum, Ortam, Kaynaklar ve Zaman
BBC	: British Broadcasting Corporation
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CNN	: Cable News Network
CSIS	: Center for Strategic and International Studies
CTF	: Combined Task Force
DSB	: Defence Science Board
EU	: European Union
IMF	: International Monetary Fund
ITO	: International Trade Organization
ISAF	: International Security Assistance Force
KFOR	: Kosovo Force
NAC	: North Atlantic Council
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NGO	: Non-Governmental Organization
NSS	: National Security Strategy
NSPD	: National Security Presidential Directive
PCOM	: The Pragmatic Complexity Model
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
RSM	: Resolution Support Mission

OUP	: Operation Unified Protector
SACEUR	: Supreme Allied Commander Europe
SHAPE	: Supreme Headquarters Allied Powers Europe
SC&PD PCC	: Strategic Communication and Public Diplomacy Policy Coordinating Committee
SNMG	: Standing NATO Maritime Group
StratCom	: Strategic Communication
STRATKOM	: Stratejik İletişim Koordinasyon Merkezi
STRATCOMPOL	: Strategic Communication Policy
SSP	: Stratejik Seviyede Planlama
SİP	: Stratejik İletişim Planı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
UN	: United Nations
UNMIK	: Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu
US	: United States
USA	: United States of America
YFC	: Yugoslavya Federal Cumhuriyeti

GİRİŞ

Günümüzde devletler için güvenlik kavramı, ülke topraklarının savunulması ve bekasına yönelik konvansiyonel tehdit algılamalarına dayalı askerî boyutun ötesine geçerek diplomatik, ekonomik, kültürel, hukukî, sosyolojik, psikolojik ve ideolojik boyutların da dâhil olmasıyla genişlemiştir. Tarih boyunca meydana gelen çatışmalar, muharebeler ve savaşlar incelendiğinde, ağırlıklı olarak askerî güce dayanan ve düşmanın askerî hedeflerini yok etmeye odaklı hareket tarzlarının zamanla geçerliliğini kaybettiği ortaya çıkmaktadır. Örneğin geçmişteki klasik muharebelerde, taarruz edenin savunana göre daha fazla muharebe gücüne sahip olmasını gerektiren harekât etkinlik puanları dikkate alınmaktaydı (Güler, 2004). Teknolojik gelişmelerle envantere giren silahlar ise bu hesaplamalarda büyük bir kuvvet çarpanı haline getirilerek, daha az kuvvetle daha fazla etki yaratma imkânları artırılmaya çalışılmaktaydı. Özellikle Soğuk Savaş döneminde artan silahlanma yarışlarıyla öncelikle “kuvvet” ve “kuvvet gücü” yönünden nicel verilere ve nispi üstünlüğe önem verilirken, artık günümüzde, muharebelerin sonucunu ve güvenlik ortamını başta “bilgi” olmak üzere bunların dışındaki faktörlerin de belirlediği ortaya çıkmıştır. Klasik muharebelerde köklü değişikliklere yol açan askerî ve ekonomik güç harici bu faktörlerin; artık başta terörizmle mücadele olmak üzere, güvenlik alanında her türlü operasyonel faaliyeti ve devletlerin politikalarını önemli derecede etkilemeye başladığı görülmektedir. Bu düşünceler özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde daha çok belirginleşmiştir. Bu dönemden itibaren çıkarların ve güvenliğin garanti altına alınmasının sadece askerî ve ekonomik güç ile mümkün olmadığına daha çok vurgu yapılmaya başlanmış; millî hedeflerin tahakkuku için askerî ve ekonomik güç ile birlikte diplomatik, siyasî, hukukî, kültürel vb. araçlar içinden en uygun olanlarının bileşiminin kullanılması gerektiği öne çıkmaya başlamıştır.

Askerî ve ekonomik güç harici bu araçlar, son zamanlarda yumuşak güç kavramı altında listelenmektedir. Geçmişte ABD Ulusal İstihbarat Konseyi Başkanlığı ve Savunma Bakan Yardımcılığı yapmış olan liberal düşüncenin temsilcilerinden Joseph Nye, 1990 yılında yayınlanan “*Bound To Lead: The Changing Nature of Amerikan Power*” adlı kitabıyla “yumuşak güç” (*soft power*) kavramını ortaya koymuştur (Nye, 1990). Nye, 11 Eylül olaylarından sonra ise,

Afganistan ve Irak’a yapılan müdahaleleri müteakip dönemin ABD Başkanı George Walker Bush yönetiminin sert güce (*hard power*) dayanan politikalarını eleştirmiştir. Bu eleştirileri kapsamında, 2004 yılında yayınladığı “*soft power*” adlı kitabıyla yumuşak güç kavramını kapsamlı bir şekilde yeniden ele almıştır. Bu çalışmalar sonucunda; ulusal hedeflere ulaşmak için askerî gücü kapsayan sert gücün tek başına yeterli olmayacağı, sert gücün yanı sıra, siyasî ve kültürel değerleri kapsayan yumuşak gücün de kullanılması gerektiğini vurgulamış, hem sert hem de yumuşak gücün uygun kullanımını gerektiren “akıllı güç” (*smart power*) konseptine dayalı yeni bir dış politika biçimi önermiştir.

Nye’in bu önermelerinin ardından, 2006 yılında, ABD’nin önde gelen düşünce merkezlerinden biri olan CSIS (*Center for Strategic and International Studies*) bünyesinde bir “Akıllı Güç Komisyonu” oluşturulmuştur. Komisyonun hazırladığı “Daha Akıllı, Daha Güvenli Amerika” başlıklı raporda; “ABD’nin, küresel üstünlüğünü sürdürebilmek için ciddi bir stratejik konsept değişikliği öngörmesi gerektiği”, “günümüz uluslararası arenasında sadece askerî güç ile çıkarlarını garanti altına almasının mümkün olmadığı” ortaya konulmuştur (Nye ve Armitage [web], 2007). ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ise, 15 Temmuz 2009 tarihinde, Senato’daki konuşmasında, dünyada “ABD liderliğinin eksikliğinin hissedildiğini” öne sürerek, bu eksikliği gidermek için “diplomatik, ekonomik, askerî, siyasî, hukukî, kültürel araçlar içinden en uygun olanını veya olanlarının bileşimini kullanacaklarını” belirtmiştir (USA Department of Defense [web], 2009).

Bu yaklaşımlara göre; ne sadece askerî ve ekonomik güç ne de yumuşak güç tek başına yeterli görülmekte; her bir güç unsurunun uygun sentezi gündeme gelmektedir. Bu kapsamda, küresel ve/veya bölgesel seviyede kültürel liderliğe soyunarak öne çıkma mücadelesi veren ve uluslararası kamuoyu nezdinde güvenilirlik ve meşrûluk sağlayacak yöntem arayışına giren, başta ABD ve NATO olmak üzere uluslararası aktörler; algı yönetimi, stratejik iletişim, imaj yönetimi, itibar yönetimi, kamu diplomasisi ve halka ilişkiler gibi yumuşak güce dayalı kavramlar dâhilinde algıları yönetmeye ilişkin çalışmalarını artırmaya başlamışlardır. Bu gayretler esnasında başta Türkiye’de olmak üzere askerî, siyasî ve akademik literatürde taşıdıkları itici anlamlarıyla propaganda, örtülü operasyon, enformasyon savaşı veya bilgi harbi, psikolojik savaş/harp ve psikolojik harekât gibi kavramları

kullanma eğilimi zamanla azalmaya başlamıştır. Bununla birlikte bu kavramlar hasım/rakip grupların, terör örgütlerinin, rakip siyasî partilerin veya devletlerin kullandığı ahlâk dışı algı operasyonları olarak “sunulurken”; olumsuz çağrışımlar yapan bu kavramlar yerine stratejik iletişim, kamu diplomasisi, algı/algılama yönetimi ve halkla ilişkiler gibi sihirli ve cazip kavramlar ise artan bir ivme ile kullanılmaya ve bunlar aracılığı ile kurumsallaşmaya başlanmıştır. İlk bakışta, itici veya çekici olarak görünen bu iki kutuptaki kavramların, gerçekte birbirinden farklı olup olmadıkları, yoksa genel bir amaca hizmet eden etiketlerdeki bir değişiklik mi oldukları, söz konusu bu sihirli kavramları servis edenlerin kötülen kavramlardan gerçekten de vazgeçip geçmedikleri üzerinde düşünölmeye değer sorulardır. Bu noktada, seçilen hedef kitlelerin arzu edilen yönde davranış göstermelerini ve algısal değişikliklere maruz kalmalarını hedefleyen bu *ikna unsurlarının önümüze getiriliş şekli ve zamanı* önem kazanmaktadır. İşte bu çalışmanın ana amaçlarından birisi de; başta ABD Savunma Bakanlığı olmak üzere Batı dünyası tarafından algıların yönetilmesi kapsamında servis edilen bu kavramları ve aralarındaki ilişkileri tarihsel bir analize tabi tutarak kavramsal bir çerçeve sunmak, uygulamada ve kurumsallaşmada ortaya çıkan hataları gidermeye çalışmaktır.

Çalışmanın ana konusu olan stratejik iletişim kavramıysa ilk kez, 11 Eylül olaylarının hemen ertesinde, Ekim 2001’de, ABD Başkanı’na tavsiye niteliğinde hazırlanan ve “*Yönetilmiş Bilginin Paylaşılmasına Yönelik Savunma Bilimleri Kürsüsü Görev Kuvveti Raporu (Report of the Defence Science Board Task Force on Managed Information Dissemination)*” konulu Rapor’da, Vincent Vitto tarafından gündeme getirilmiştir.¹ 2001 yılındaki bu Rapor’un önemli çıktılarından biri, yine ABD Başkanı’na tavsiye niteliğinde hazırlanan ve bir Stratejik İletişim Merkezi’nin kurulmasını öngören Eylül 2004 tarihli “*Stratejik İletişime Yönelik Savunma Bilimleri Kürsüsü Görev Kuvveti Raporu (Report of the Defence Science Board Task Force on Strategic Communication)*” konulu DSB-2004 Raporu’dur.² DSB-2004 Raporu’nda, bir önceki raporda ortaya konan öneriler özetlenerek yine Vincent

¹ ABD Savunma Bakanlığına bağlı Savunma Bilimleri Kürsüsü’nün hazırladığı Raporlar için bundan sonraki bölümlerde; 2001 yılındaki için DSB-2001, 2004 yılındaki için DSB-2004, 2008 yılındaki için ise DSB-2008 Raporu ibaresi kullanılacaktır. DSB-2001 Rapor’unun orijinal ayrıntısı için bkz. <<http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/ADA396312.pdf>> (Erişim tarihi, 04 Mayıs 2014).

² ABD Savunma Bakanlığına bağlı Savunma Bilimleri Kürsüsü’nün hazırladığı Rapor’un resmi internet sitesindeki orijinal ayrıntısı için bkz. <<http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/ADA428770.pdf>> (Erişim tarihi, 04 Mayıs 2014).

Vitto'nun imzasıyla güncellenip tekemmül ettirilmiştir. Stratejik iletişim, bu dönemden itibaren, ABD ve NATO bünyesinde oluşturulan doktrinleri, kurumsallaşmayı ve operasyonel faaliyetlere yönelik hareket tarzlarını etkileyecek şekilde önem kazanmaya başlamıştır. Bu döneme kadar, genellikle ekonomi ve ticaret alanında rekabet eden kurumlar tarafından hedef kitleleri analiz ederek, itibar sağlamak ve müşteriye ulaşabilmek için uygulandığı bilinen stratejik iletişime, ulusal çıkarlara ulaşılmasında, ulusal ve uluslararası politikaların uygulanmasında ve başta terörizmle mücadele olmak üzere güvenlik konularındaki uygulamalarda artık bir yaklaşımdan daha çok bir kuvvet çarpanı olarak önemli rol atfedilmeye başlandığı düşünülmektedir (Güler, 2012:1-2).

Gerek Savunma Bilimlerinin raporlarında öne çıkarılan “küresel kamuoyuna ulaşabilme” (DSB Raporu, 2001:1-5; 2004:6) arzusu, gerekse CSIS Raporu ve Hillary Clinton tarafından dile getirilen “küresel liderliğin eksikliğinin giderilmesi” ve “ABD'nin küresel üstünlüğünü sürdürebilmesi” gibi ifadeler stratejik iletişimin gündeme getirildiği her platformda kullanılmıştır. Hatta bu ifadeler, ilerideki bölümlerde görüleceği üzere, ABD devlet aygıtı tarafından yine kendisinin ürettiği stratejik iletişime yüklediği ana amaçlardan birisidir. Bu amaç hegemonik bir küresel güç olma özelliğini yeniden üretme niyetine açık olarak işaret etmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, dünya düzenleri ve hegemonya kavramı irdelenerek hâkim stratejik iletişim söyleminin hegemonik bir ideolojideki rolü de irdelenecektir.

Tanımı yapılamayan ve doğası anlaşılmayan hiçbir sorunsalın, geçici olarak tedbir alınsa da tam anlamıyla çözüme kavuşturulmayacağı düşünülmektedir. Terörizm kavramının evrensel kabul görmüş bir tanımının olmaması bu kapsamda değerlendirilebilir. Ancak bu çalışmada stratejik iletişim kavramının tanımı ve doğası da tartışma konusu yapıldığından başlangıçta bir tanım vermek, çalışmanın ruhundan ayrılmak anlamına gelecektir. Bu nedenle, stratejik iletişimin öncelikle doğası ortaya konulacak, güvenliğin sağlanması ve çıkarların korunması kapsamında bir tanımına öyle ulaşılabilecektir. Bu nedenle stratejik iletişimin bugünkü anlamı ve doğası, değişik konjonktürel dönemlerdeki kitlesel iletişim çabalarıyla ilgili tarihsel karşılaştırmalı analizler yapmak suretiyle, algıların yönetilmesine ilişkin tarihsel öncülleri ve uygulamaları aracılığıyla ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca herhangi bir sosyal ve kültürel yapıda başarı ile uygulanan çözüm yollarının, politikaların veya

kavramların evrensel olarak dünyanın genelinde uygulanabilirliği de bu çalışmanın şüpheyile baktığı bir konudur. Bu nedenle Mustafa Kemal Atatürk'ün “*İlim tercüme ile olmaz; tetkik ile olur*” sözünden de hareketle, bu çalışmada, Batı dünyasında türetilen yaklaşım ve kavramların sığ tercüme yoluyla alınmasından sakınılmış, tarihsel ve ideolojik bağlamı derin bir analiz konusu yapılmıştır. Batı kökenli yaklaşım ve kavramlara yönelik bu analizler, genelde algıların yönetilmesi özelde ise stratejik iletişim konusunda kazanılması gereken yeteneklere yönelik farkındalığın oluşmasına katkı sağlamak amacıyla yapılmış; hiç birisi nihaî birer hedef olarak seçilmemiştir.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde stratejik iletişim kavramının tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkışı, kavramsal olarak tercih sebebi, bir mekanizma olarak işleyişi ve dünya düzenleri ve hegemonya kavramı ile ilişkisinin ortaya konması için kullanılan yaklaşım, yöntem ve analitik araçların esasları ortaya konulacaktır.

İkinci bölüm 1789-2014 tarihleri arasındaki bir uzun vadenin dört farklı dünya düzeninden oluşan konjonktürlere göre açıklandığı bölümdür. Öncelikle stratejik iletişimin ortaya çıktığı dönemi uzun vadeye bağlayan dinamikler ortaya konulacak; müteakiben kolonyalizm, emperyalizm, hegemonya ve imparatorluktan oluşan dört farklı konjonktürü açıklayan tartışmalara yer verilecektir. Bu bölümün şemsiye analitik aracı olan Fernard Braudel'in çok katmanlı tarih anlayışı ve Cox'un zihni süreçleri çerçevesinde, stratejik iletişim kavramının hegemonya kavramı ve dünya düzenleri ile ilişkisi ortaya konularak tarihsel gelişimi analiz edilecektir. Bu minvalde, Fransız İhtilali'nden günümüze kadar olan uzun vadede; (1) İngiliz hegemonyasının olduğu dönem olan kolonyalizm dönemi, (2) Emperyalizmin öne çıktığı ve iki Dünya Savaşı arası tarihsel zamanı kapsayan konjonktür, (3) Soğuk Savaş Dönemi veya Pax Amerikana'dan oluşan hegemonya dönemi ve (4) Soğuk Savaş Sonrası Dönem'den oluşan ve genellikle küresel bir imparatorluk biçiminde tasvir edilen dünya düzeni şeklindeki dört konjonktürel dönem irdelenecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; stratejik iletişimin tarih yüzüne çıkma anı ve geçirdiği aşamalar analize tabi tutulacak; NATO'nun Libya, Kosova, Aden Körfezi ve Afganistan'daki stratejik iletişim uygulamaları ele alınacaktır. Çalışmanın

dördüncü bölümünde; ikinci bölümde uzun vadede tespit edilen dinamikler ve üçüncü bölümdeki analizler aracılığıyla stratejik iletişimin bir tanımı, doğası, yöntemi ve süreci verilerek halkla ilişkiler, kamu diplomasisi, algı yönetimi, psikolojik harekât ve propaganda gibi algılara yönelik diğer kavramlarla ilişkisi ortaya konacaktır. Bu bölümde ayrıca siyasal terörizmin belirleyici unsurları ve terörizm niteliğindeki fiillerin sembolikliği açıklanacak; bu bağlamda, terörizmle mücadelede stratejik iletişimin neden ve nasıl kullanılması gerektiği önerilecektir.

Çalışmanın beşinci bölümü ile sonuç ve değerlendirmeler kısmında ise; diğer bölümlerde elde edilen bulgular kapsamında genel bir değerlendirme yapılacaktır. Batı perspektifiyle hâkim stratejik iletişim söyleminin Türkiye’de uygulanabilirliği sorgulanacak, stratejik iletişimi almak ve uygulamak gerekiyorsa, Türkiye açısından nasıl bir mimarînin belirlenmesi gerektiği gerekçeleriyle açıklanacaktır. Bu bölümde araştırma programı çerçevesinde ulaşılan bulgulara göre örnek bir model ve süreç tasarlanacaktır. Ayrıca, başta terörizmle mücadelede olmak üzere güvenlik alanında, iç ve dış politikada stratejik iletişimin kullanılabilmesi yönünde, ileride yapılacak çalışmalara ve izlenecek politikalara ışık tutacak şekilde önerilerde bulunulacaktır.

Çalışmada öne sürülen düşünceler hiçbir kamu kurum ve kuruluşunun resmî görüşünü yansıtmamaktadır. Ayrıca bu düşünceler, “Hizmete Özel” dâhil herhangi bir gizlilik derecesi bulunmayan açık kaynaklardan ve “Tasnif Dışı” askerî, siyasî, tarihsel, sosyolojik, felsefî ve akademik literatürden faydalanılarak oluşturulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN ANLAMLANDIRILACAĞI KURAMSAL ZEMİN

1. ÇALIŞMANIN PROBLEMİ

a. Gerekçe: Algı Yönetimi

Günümüz bilgi ortamında iletişim, ikna ve algı kavramları karşılıklı olarak birbirini tamamlamaktadır. “İletişimin ‘kızıl elması’ iknadır. İknayı gerçekleştirmek için ise ikna edilmesi gereken kişi ya da hedef kitlenin algısını bilmek önemlidir. Algıyı yönetmek aslında iletişimi yönetmektir... Çünkü insanlar gerçeklerden çok algılarına inanırlar” (Türk, 2014:17).

Çalışmada ele alınacak konuların daha iyi kavranabilmesi adına, algıların yönetilmesine yönelik bazı temel kavramları açıklamakta fayda bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde algı, “*bir şeye dikkati yönelterek, o şeyin bilincine varma, idrak*”³ olarak tanımlanmaktadır. Türk’e göre, algılama sürecinde dış çevreden gelen uyarıcıların duyu organlarımız üzerinde bıraktığı etki *duyu* olarak nitelendirilirken, oluşan bu etkinin zihnimizde oluşturduğu şekle verilen anlam için ise *algı* kavramı kullanılmaktadır. Duyu organlarının uyarılması sonucu ortaya çıkan nörofizyolojik sürece *duyum*, insanın bilişsel süreçleri kullanmadan hissederek olayların bilincine varmasına ise *sezgi* denilmektedir. Fiziksel bilgi ortamındaki yani dış dünyadaki uyarıcıların insan zihninde oluşturduğu algıya *dış algılar* denir. Duyu organlarımız ile elde edemediğimiz his, sezgi ve öngörüye dayalı algılarımız ise *iç algı* olarak adlandırılmaktadır. Algı, *anlamak* ile aynı manayı taşımamaktadır. İnsanoğlu hiç tanımadığı bir nesne ile karşılaştığında onu algılar, ancak onu anlaması için bilgiye ve bilişsel süreçleri kullanmaya ihtiyacı vardır. *Algı* ile *imaj* da çoğu zaman karıştırılmaktadır. Algıların alınma sürecine *algılama*, algılama sürecinin sonucunda insan zihninde oluşan zihinsel ya da bilişsel resme ise *imaj* denir. Tanımlardan yola çıkılırsa *algı yönetimi*, algıdan başlayıp, algılamayla devam eden ve imajla tamamlanması gereken bir süreçtir (Türk, 2014:14-15).

³ “Algı”, Türk Dil Kurumu İnternet Sayfası, Güncel Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54ff1b95d7e299.8697923> (Erişim tarihi, 29 Ocak 2015).

Bir başka tanıma göre ise algı yönetimi “insanların en güçlü organları olan beyinlerine nüfuz ederek onların dış dünyayı istenilen şekilde algılamalarına yol açmak ve böylece yargıların da istenilen yönde şekillenmesini sağlamaktır” (Özdağ, 2014:15). Kavramın kaynağına bakıldığında, ilk kez ABD Savunma Bakanlığı tarafından türetildiği görülmektedir. Algı yönetimi ABD Savunma Bakanlığı’nın yayınladığı askerî terimler sözlüğünde şu şekilde tanımlanmıştır (JP 1-02, 1994:342):

“Dış hedef kitlenin duygularını, motivasyonlarını ve amaçlarını etkilemek ve değiştirmek maksadıyla seçilmiş bilgileri ve işaretleri yalanlama ve/veya bildirme faaliyetleridir. Bunun yanı sıra hedef kitlenin her düzeydeki istihbarat sistemlerinin ve liderlerinin amaca uygun olarak davranmalarını ve resmî adımlar atmalarını sağlamaktır. Algı yönetimi; gerçekleri yansıtmama, harekât güvenliği, aldatma, örtü ve psikolojik harekât gibi birçok alanı bir araya getirmektedir.”

Görüldüğü üzere kavramın türetildiği kaynağa göre algı yönetimi, yabancı ülkelerin siyasî liderleri ve her seviyedeki istihbarat unsurları da dâhil olmak üzere seçtikleri hedef kitlelerin duygu, tutum, davranış ve algılarını kendi çıkarları doğrultusunda etkilemek için yapılan eylemlerin tümünü içermektedir. Benzer şekilde Saydam’a göre de algı yönetimi, kitlelerin hislerini, güdülenmelerini, düşünce sistemlerini, etki altına almaya çalışmak için yürütülen eylemlerin tamamıdır” (Saydam, 2012:79).

Kavram yeni olarak görülse de algıların yönetilmesi tarihini Aristoteles ve Platon’a kadar uzatabiliriz. Aristoteles “*Retorik*” adlı çalışmasında; *konusmacı (hatip)*, *konu (mesaj)* ve *seslenilen kişi (dinleyici)* şeklinde üç unsurdan oluşan temel iletişim modelini kurmuş, ayrıca bu iletişim sürecinde ikna ve inandırma yöntemlerinin esaslarını ortaya koymuştur. En dar anlamıyla söz söyleme ve ikna etme sanatı olarak bilinen retorığı Aristoteles “belli bir durumda, elde var olan inandırma yollarını kullanma yetisi” olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre iletişimde ana hedef, yani *kızıl elma* iknadır diyebiliriz. Platon ise “*Devlet*” adlı çalışmasında; insanların algıladıklarını, gerçeklik olarak kabul ettiklerini ileri sürmektedir. Platon bu savı için gölgeli duvarlar örneğini verir. Buna göre, bazı insanlar, doğdukları günden beri karanlık bir mağaranın içinde kapıya sırtları dönük olarak oturmaya mahkûmdurlar. Başlarını geriye çevirip arkalarına bakamayan bu

insanlar, mağaranın kapısından içeri giren ışığın aydınlatdığı duvarda kapının önünden geçen diğer insanların ve taşıdıkları şeylerin gölgelerini izlemektedirler. Gölgelelerin asıl kaynağını göremeyen bu insanlar, karşı duvarda gördüklerinin gerçek olduğuna inanmaktadırlar. Yani insanlar, gerçekleri algıladıkları biçimiyle anlamlandırırılar. Bunun farkında olan NATO ise, stratejik iletişim ile ilgili olarak kullandığı madalyonun arka yüzünde, algının gerçeklik haline geldiği ifadesine yer vermiştir (Şekil-1).

Şekil-1: NATO'nun Stratejik İletişim Simgesi⁴

Gerçek, “doğru olan, yanlış, yalan veya hayalî olmayan”dır. Doğru, “gerçeğe uygun olan, mantıksal ve bilimsel düşünme yasalarına uygun olan”dır. Gerçek kavramı felsefi bir kavram olarak, düşüncede var olan ya da düşünülmüş şeylere karşı anlamda var olan, düşünülmüş, hayal edilmiş olanın dışında mevcut olan anlamındadır (Akarsu, 1984:83). Gerçeklik, gerçek olarak var olan şeylerin tümünü ifade eder. Gerçeklik düşünülen, tasarımlanan ve imgelenenlerin aksine, gerçekte var olan ve varlığı algılamalardan bağımsız olan olgulardır. Doğru ise, “gerçeğin ve gerçekliğin olduğu gibi gösterilmesi, çarpıtmaya uğratılmadan yansıtılması”dır. Algıların insanlar tarafından gerçeklik olarak benimsenmesi, algının her zaman gerçekliği yansıttığı anlamını taşımamaktadır. Uyaranın aynı olmasına karşın, algıların farklılık göstermesi algı ile gerçeklik arasındaki farktan kaynaklanır. Algılama gibi zihinsel bir ürün olmayan ve gerçeğin zihin üzerindeki izdüşümü olan

⁴ NATO Stratejik İletişim resmi internet sayfasından alıntı yapılmıştır. *Boca della veritas* (Doğruluğun Ağzı), Roma'da Cosmedin'deki Santa Maria Kilisesinde bulunan heykeldir. Ağız yeri açık olan bu kabartma heykelin Ortaçağ'da yalan detektörü olduğuna inanılmıştır. Heykelin ağzına elini sokan bir insanın, yalan söylemesi halinde, heykel tarafından ısırılacağı düşünülmüştür. <<http://www.aco.nato.int/stratcom.aspx>> (Erişim tarihi, 22 Şubat 2015).

gerçekliğin farklı anlaşılması veya algılanması, gerçeğin kendisinden değil, algılayanın algılamasından dolayıdır. Algılamamanın bu değişkenliği doğru anlaşılmayı engelleyeceği için, söz konusu engelin kaldırılması, yani algıların yönetilmesi gerekir (Türk, 2014:22-23).

Çağımızın küresel iletişim teknolojileri ile yapılmak istenen, “değişik bir dünya, telafi edici bir gerçeklik, teknik manipülasyonla duyguları kandıran gerçeklik görünümleri yaratıp kendi hegemonik dilini oluşturmak ve kurulu düzenin veya sistemin yeniden üretimine hizmet etmektir” (Türk, 2014: 25). Algılarımızı yönlendirmede kullanılan bu iletişim teknolojileri günümüzde sözlü, görsel, yazılı, dijital vb. platformlar olarak Platon’un duvarı haline gelmiştir. Özellikle sosyal medyadaki duvar yazıları, bloglar, gazeteler, televizyon ekranı, politik söylemler gibi bilinçlerimizi etkileyen birçok araç ve yöntem aslında Platon’un gölgeli duvarından farklı değildir.

Karanlıkta kalmış ve gölgelere inanan insanların varlığı, algıları yönetmeye çalışanlar için eşsiz bir kaynaktır. Propaganda, psikolojik harekât, bilgi harbi, halkla ilişkiler, kamu diplomasisi veya stratejik iletişim... Strateji, yöntem ve teknik veya adı ne olursa olsun, belirlenen stratejik amaca uygun bu kaynağı arayıp bulmak, hedef kitleyi seçmek algı yönetiminin önemli bir unsurudur. İçinde bulundukları karanlıktan ve gölge oyunundan yanılan insanları uyandırmak, onlara *algılatılanları değil de var olan gerçekleri gösterebilmek* ve zincirlerinden kurtarıp aydınlığa kavuşturmak için ise, yine aynı yöntem, yani algı yönetimi araçlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Örneğin psikolojik harekâta uğrayan bir ülkenin, kendisini ve halkını savunması için psikolojik harekât unsurlarından yoksun olmasının büyük bir zafiyet doğuracağı değerlendirilmektedir. Çünkü psikolojik harekâta uğrandığı zaman, bunu fark etmek ve tedbir almak için bu yeteneğin özelliklerine ve araçlarına hâkim olunması gerekmektedir. Terörle mücadele eden bir ülkenin karşısında çağın en modern propaganda araçlarını kullanan bir terör örgütü bulunurken, asılsız soykırım iddiaları ile kendisine karşı uluslararası ortamda lobi faaliyetleri yürüten devlet/devletler varken, *-en modern silah, araç ve gereçlere sahip olsa da-* bir devletin psikolojik harekât unsurlarının yok edilmiş olması hem mevcut terör örgütünün hem de ileride muhtemel düşmanlarının siyasî ajandalarına *“düşmanın istismar edilecek en hassas tarafı”* olarak kaydedilecektir.

b. Problemin Tanımı

Bu çalışmaya kaynaklık eden zihnî hazırlıklar, günümüzde uygulanan terörizmle mücadele stratejilerinin etkinliğinin sorgulanması ile başlamıştır. 2010 yılından itibaren yürütülen bu sorgulama ve araştırmalarda, ilk olarak, konu üzerine hem geçmişte hem de günümüzde harcanan entelektüel enerjinin ve geleneksel yaklaşımların büyük bir bölümünün, tarihselliği arka plana iterek, terörizmle mücadele ve güvenlik sorunsalını güncel meseleler ve olaylar üzerinden çözmeye çalıştığı görülmüştür. Konuyla ilgili araştırmalar derinleştirildikçe, ikinci sorunsal olarak, güvenlik alanında stratejik iletişim, algı yönetimi, imaj yönetimi, itibar yönetimi, kamu diplomasisi ve halka ilişkiler gibi kimi zaman uygulama yöntemi kimi zaman bir disiplin şeklinde ele alınan kavramların tartışıldığı ve iç içe girdiği teorik ve pratik bir platform ile karşılaşmıştır. Günümüz bilgi ortamında algıların yönetilmesi ve kitlesel iletişime yönelik bu kavramlara ilişkin tanımlarda farklılıkların bulunmasının, kimi zaman birbirinin yerine olacak şekilde kullanılmasının ve çeşitli hiyerarşik ilişkiler içinde ele alınmasının farklı yaklaşım ve uygulamaların ortaya çıkmasına neden olduğu gözlemlenmiştir. Kavramlardaki bu türden belirsizliklerin mevcut olmasının, onların doğası ve kapsamının anlaşılmasını zorlaştırarak karışıklıklara yol açtığı düşünülmektedir.

Her iki sorunsalın temelini, tarihselliği arka plana iten ve “olan”ı mevcut durumuyla belirli parametreler dâhilinde inceleyen *geleneksel yaklaşımlar veya sorun çözücü kuramlar* aracılığıyla ele alınması oluşturmaktadır. Robert W. Cox’a göre, kuram iki amaca hizmet eder. Bunlardan biri, verili bir dünyadaki mevcut sorunlara doğrudan yanıt vermedir. Bu amaca Sorun Çözücü Kuram adı altındaki kuramlar hizmet etmektedir. Kuramın diğer amacı ise, dünyayı sadece verili olarak ele almayıp onu ve problematiğini sorgulayarak çelişkilerini ve dönüşüm alternatiflerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaca ise Eleştirel Kuram hizmet etmektedir (Cox, 1981:128-129; 1986:208). Çalışmanın ilk problematiği olan terörizmle mücadelenin geleneksel yaklaşımlarla ele alınması, Cox’un “Eleştirel Kuram-Sorun Çözücü Kuram” ayrımında, Sorun Çözücü Kuramlar kapsamına girmektedir.

Sorun Çözücü Kuram, belirli bir zaman diliminde aldığı verili tarihsel dünya düzeni, iktidar ve ilişkiler ağını “şimdiki zaman içinde” dondurarak gerçek dünya

problemlerine belirli ve sınırlı sayıda değişken/parametre ile çözüm üretmeye çalışırken diğer şeyleri ve durumları sabit sayar. Bu *ceteris paribus* yaklaşımı, bir problem alanına özgü sınırları ve parametreleri belirlerken kolaylık sağlamakta, belirli bir sorunun yakından ve daha hassasiyetle incelemesine imkân tanımaktadır (Cox, 1981:128-129; 1986:207-208). Ancak bu yaklaşımlar, fenomenlerin parçası oldukları ilişkilerin bütünsel örüntüsünü sorgulamadığı ve sadece sorun yaratan kaynaklara ulaşmaya çalıştığı için indirgemecilik riski ile karşı karşıyadır (Okur, 2012:16). Çünkü sorunlar belirli parametrelerle parçasallık içinde analiz edilmesine karşın, elde edilen bulgular bütünü açıklamak için evrensel olarak kullanılmaktadır. Sadece mevcut sorunları ele alıp, genel resmî görmeden yapılan bu çalışmalar kusurlu noktalara *yama* yapmaktan veya *anlık geçici çözümler* bulmaktan başka bir anlam ifade etmemektedir.

Sorun çözücü kuramların *ceteris paribus* yaklaşımına, tarih dışılığına ve parçasallığına yöneltilen benzer eleştirileri, Yaşın (2006)'ın “Siyasal İletişim” ve “Siyasal Kampanya” alanlarındaki analizlerinde de görmek mümkündür. “Anadamar ve Eleştirel” çalışmalar ayrımına değinen Yaşın, bu alanlara katkısı olmasına rağmen bu türden (geleneksel/ana damar) iletişim çalışmalarında genel eğilimin toplumsal bağlam içinde sadece belirli unsurlar üzerine odaklanmasıyla ilişkili olduğunu; seçmen davranışları üzerindeki etkinin toplumsal bağlamın bütününden ayrı düşünölmeyeceğini; bu nedenle de analizlerde toplumsal ve siyasal gerçekleri de içeren daha geniş bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu savunur (Yaşın, 2006:632-633). Sorun çözücü yaklaşım tarzı ile hareket eden devletlerin birçoğunun ve onlara bağlı güvenlik birimlerinin, doğrudan kuvvet kullanma yolunu seçerek, hedefin imhası veya yakalanması suretiyle etkisiz hale getirilmesine yönelik adlî ve operasyonel faaliyetlere ağırlık verdiği gözlemlenmiştir. Bu perspektife sahip olan devletlerin akademisyenleri, güvenlik çalışanları, kurmayları ve yöneticileri sadece bir terör eylemi ile değil aynı zamanda ona neden olan mevcut ve tarihsel gerçeklerle de, sadece teröristle değil aynı zamanda insanların şiddete başvurmasına, bu şiddeti hoş görmesine veya desteklemesine yönlendiren tarihsel, sosyal, kültürel, ekonomik ve ideolojik sorunlarla da mücadele edilmesi gerektiğini yadsımak durumunda kalmıştır. Böylece bu devletlerde sorumluluk, sadece kolluk kuvvetleri ve/veya silahlı kuvvetlere devredilerek, terörizmle mücadelenin sadece “teröristle mücadeleye” dönüştüğü bir ortam oluşmuştur.

Çalışmanın ikinci problematiği olan “algıların yönetilmesine ilişkin kavramlardaki belirsizlikler ve karmaşıklıklar” kapsamında ise; son dönemde başta NATO ve ABD’de bünyesinde olmak üzere birçok ülkede stratejik iletişime özel bir önem atfedildiği gözlemlenmiştir. Stratejik iletişim kavramı ilk kez DSB-2001 Raporu ile kullanılmasını müteakiben, ABD ve NATO bünyesinde oluşturulan doktrinleri, kurumsallaşmayı ve operasyonel faaliyetlere yönelik hareket tarzlarını etkileyecek şekilde önem kazanmaya başlamıştır. Ancak, “stratejik iletişimin uygulanmasına yönelik birçok rapor, bildiri, çalıştay, makale ve kitap literatüre girmesine ve üzerinden 14 yıldan fazla bir zaman geçmesine rağmen kavram, büyük oranda hala yanlış anlaşılmaya devam etmektedir” (Tatham, 2014:1). Bu konuda kurumsallaşmaya giden NATO bünyesindeki üye ülkeler arasında bile stratejik iletişimin gerçek anlamını yakalayacak bir konsensüs oluşmamıştır. Türkiye açısından durum daha kötüdür. Çünkü Türkiye’deki literatürde stratejik iletişim ile ilgili çalışmalar yetersiz bulunmakla birlikte, kavramın anlamını ve doğasını tam anlamıyla yakalayan kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Böylece Türkiye’de kurulan merkezler ve birimler stratejik iletişimin ana gayesinden uzak bir profilde çalışmaya devam etmektedir. Stratejik iletişim merkezleri ulusal veya uluslararası politikada seminerlerin, toplantıların ve gezilerin düzenlendiği, tavsiye ve bilgilendirme mahiyetinde bilgilerin üretildiği düşünce kuruluşları ve sivil toplum örgütleri olmamalıdır. Bu türden örgüt ve kuruluşlardan da faydalanan, üst düzey politikalar ve stratejik hedefler geliştiren, bu politika ve hedefleri mesaj veren her millî güç unsurunun stratejik, operatif ve taktik seviyede faaliyetleri ile koordine eden uygulamaya yönelik bir yaklaşımdır stratejik iletişim. Ayrıca, ileride görüleceği üzere, Türkiye başarılı bir stratejik iletişim için gerekli olan başta siber harekât (savunma/taarruz), etkin bir istihbarat yeteneği ve psikolojik harekât olmak üzere birçok unsurdan ya yoksundur ya da diğer ülkelerden taklit yoluyla aldığı yetenekleri kendi millî ve kurumsal kültürüne tam olarak uyarlayamamıştır.

Bununla birlikte, başta Türkiye ve diğer NATO üyesi ülkelerde olmak üzere dünya literatüründe stratejik iletişimin farklı tanım ve kavramlar yerine kullanılmasıyla doğası ve kapsamının anlaşılması iyice zorlaşmıştır. Bunun sonucunda ise kavramın; “doğrudan” kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, algı yönetimi, propaganda, bilgi harbi ve psikolojik harekât vb. kavramları ifade ve ikame eder bir şekilde anlaşılmasına veya bunlara hizmet eden bir araç olarak kavranmasına

neden olmuştur. Özellikle stratejik iletişim ve kamu diplomasisi kavramlarının bu soruna daha çok dâhil olduğu görülmektedir.⁵ Stratejik iletişimin kapsamını ve faaliyetlerini daraltan veya ayrı roller atfeden bu türden yaklaşımlar, önemli ve karmaşık olan kavramın doğasından ayrılmaya ve kavramdan beklenen etkinin sınırlandırılmasına neden olduğu gibi, kavramın doğası anlaşılamadığı için sorgulanmasına giden yollar da kısıtlanmıştır.

Bu ikinci sorunsala da, sorun çözücü geleneksel yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmasının kaynaklık ettiği düşünülmektedir. Bu minvalde, uzun vadede, kendisine özgü ritimler dâhilinde akan zamanlarıyla gelişen olayların ortaya çıkışını veya kavramların (örneğin stratejik iletişim, algı yönetimi, yumuşak güç, akıllı güç, insanî müdahale, koruma sorumluluğu vb.) zihinlerimizde aniden belirmesini anlamlandırmak zorlaşmıştır. Yine bunların; kendi konjonktürel oluşum süreçlerini, uygulandıkları veya ortaya çıktıkları tarihsel, mekânsal, sosyal ve kültürel farklılıklarını, diğer kavram, olay ve fenomenler ile bir araya veya karşı karşıya gelişlerini “bütüncül bir yaklaşımla” analiz imkânı sınırlanmıştır.

Nye’in, Soğuk Savaşın hemen ardından *yumuşak güç* ve *sert güç* dikotomik ayrımına gidip yumuşak gücü ön plana çıkarmasının temel gerekçeleri nelerdi? 2001 yılına kadar uygulanan hâli hazırda bir kamu diplomasisi varken, stratejik iletişim kavramı neden türetildi? Bu soruları zihnimizin bir kenarında saklayalım. ABD’nin Afganistan’a saldırısı ve Irak’ı emperyal bir eylem ile işgalini müteakip, 2004 yılında, yumuşak güç kavramı yeniden ele alınarak akıllı güç adı altında başka bir kavramsallaşmaya gidilmesinin altında yatan temel düşünceler ve ideoloji ile stratejik iletişimin tarih yüzüne çıkışı arasındaki zamansal randevu bir tesadüf müydü? Yoksa sistematik bir algı yönetimi metodolojisinin 21’inci Yüzyılın şartlarına uyarlanmış hali miydi? Bu sorular daha genişletilebilir. Sert güç-yumuşak güç dikotomik ayrımı veya akıllı güç yaklaşımı tarihte hiç yapılmamıştı da Nye tarafından ilk kez mi keşfedilip akademik ve siyasî alana servis edildi? Güce verilen bu yeni etiketle birlikte, yeni güç şekilleri mi ortaya konulmuştu, yoksa bazı ideolojilerin konjonktürel amaçlarına hizmet eden cazip ve yeni kavramsallaşmaya mı gidilmek istenmişti? En önemlisi, kamu diplomasisi ve stratejik iletişimin

⁵ Bu kavramların tanım sorunu ve kullanılmasına yönelik farklılıklar için ayrıca bkz. Christopher (2009).

kullanılmaya başlamasıyla birlikte propaganda, bilgi harekâtı/harbi, psikolojik harekât/harp unsurları artık terk edilip lağvedilmek zorunda olunan kurumlar mı olacaktı? İlerideki bölümlerde görüleceği üzere, başta ABD, NATO ve AB olmak üzere yeni ve cazip kavramları öne çıkaran aktörler tarafından psikolojik harp, bilgi harbi/enformasyon savaşı unsurları varlığını hala “daha etkili” olarak sürdürürken; kamu diplomasisi ve stratejik iletişimin uluslararası ilişkilere ve literatüre dâhil edilmesiyle eş zamanlı olarak, AB’ye tam üyelik için yarım yüzyılı aşkındır çabalayan ve 30 yıldan fazla süredir terörizmle mücadele eden Türkiye’de psikolojik harp ve bilgi harbi gibi unsurların ve araçların kaldırılması ne anlama gelmektedir?

Maalesef, belirli ve sınırlı kaynaklara tabi kalarak tarihsel ve bütüncül araştırma yapmadan düz mantıkla bu kavramları kullanmaya çalışanlar, bu soruların yanıtlarına tam olarak ulaşamayacakları gibi; bilinçli/bilinçsiz olarak kavramların kaynağına hizmet eden bir nevî algı yönetimine maruz kalma tehlikesinde olabilirler. Örneğin yumuşak güç, akıllı güç ve kamu diplomasisinin öne çıkarıldığı bir momentte, bu kavramları belirli bir kültüre ait bir kaynaktan inceleyen ve olduğu gibi alan araştırmacılar, bilim adamları, askerî/sivil bürokratlar ve yöneticiler bu kavramları başkalarının amacına hizmet edecek şekilde kendilerine sunulduğu gibi benimseyebilirler. Yurt dışında eğitim görenler için en büyük tehlike ise o ülkelerde kendilerine öğretilenleri zamanla “kendi fikirleri olarak” sanmalarıdır. Sonuçta ortaya çıkan yaklaşımlar ise algıların yönetimine dair tarihsel gelişimi, sosyal ve kültürel farklılıkları dikkate almayan, ileride birçok sorunu ve zafiyeti bünyesinde taşıyan yapısal değişikliklere bile yol açacak tarih-dışı ve dar kapsamlıdır. Bu yaklaşımların somut çıktısı ise; bazen kamu yönetimini kavramlar hiyerarşisinde en üst noktaya koyarken, bazen algı yönetimini kamu diplomasisinin veya psikolojik harekâtın bir aracına indirgeyebilir; bazen de, aralarındaki farklara rağmen devletin bilgi harbi, psikolojik harp ve psikolojik harekât mekanizmalarını kamu diplomasisi, medya ve halkla ilişkiler kurumları altında eritmeye hizmet edebilir, kurulan stratejik iletişim merkezi ise sadece bir düşünce kuruluşu olarak tarihteki yerini alır.

Görüldüğü üzere sadece belirli periyotta servis edilen makale, kitap, raporlar üzerinden bir okuma o dönemdeki bazı öne çıkarılan özellikleri ve dinamikleri ortaya koymaktan, anlık görüntüdeki resmi alıp uygulamaktan başka bir anlam taşımayacaktır. Bu tarzda yaklaşımlar, özellikle çeşitli algı yönetimi uygulamalarına

ve stratejilerine maruz kalan, elinde bunlara karşı koyacak etkin savunma araçları bulunmayan veya psikolojik harekât unsurları gibi yetenekleri zamanla elinden alınan Türkiye açısından daha da önemlidir. Servis edildiği şekliyle ele alınan, tercüme yoluyla sorgulanmadan benimsenen süslü ve cazip kavramların arka planını görmeden kurumsallaşmaya gitmek açık ve savunmasız bir hedef olunmasını kolaylaştıracaktır. Bu çalışmada; sadece mevcut bir olayın, durumun veya kavramın enstantane resimlerini ortaya koymakla kalmayan, aynı zamanda, bunların verili halleri ve taşıdıkları amaçları da sorgulanarak nasıl oluştuklarını, nasıl dönüştürüldüklerini veya evirilerek karşımıza nasıl getirildiklerini de gözler önüne seren tarihsel, bütüncül ve eleştirel bir yaklaşım benimsenmiştir. Böylelikle olayların ve kavramların doğası ve tanımı daha da belirginleşecek, uygulamadan doğan aksaklıklara, çelişiklere ve sorunlara daha hâkim olunarak, gerekiyorsa dönüştürülmesi de sorgulanabilecektir. Eğer bu kavramların alınması gerekiyorsa, dayatıldığı gibi değil de, amaca hizmet edecek şekilde uygulanması için imkânların önü açılacaktır.

2. AMAÇ

Çalışmanın başlıca amaçları; başta hegemonya kavramı olmak üzere dünya düzenlerine yönelik yaklaşımlar çerçevesinde, stratejik iletişimin ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan çalışmalar ve uygulamalar ışığında ne olduğunu ve ne olmadığını tanımlamak, diğer kavramlarla karmaşıklığı gidermeye yönelik olarak aralarındaki ilişkilerini tarihsel olarak ortaya koyarak örnek bir model önermek ve bu modelin güvenlik odaklı olarak nasıl uygulanabileceğine dair esasları analiz etmektir. Bu amaçlar kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

a. Stratejik iletişimin ulusal ve uluslararası hakim söylemi ve tanımı nedir, nasıl uygulanmaktadır?

b. Stratejik iletişimin, hegemonya ve dünya düzenlerine yönelik yaklaşımlarda ve “rıza”nın inşâsına, algıların yönetilmesine yönelik gayretlerde kullanımı nasıldır?

c. Stratejik iletişim ile halkla ilişkiler, kamu diplomasisi, algı yönetimi, bilgi harbi, psikolojik harekât ve propaganda kavramları arasındaki ilişkiler nasıldır?

ç. Stratejik iletişimin güvenlik alanında özellikle terörizmle mücadele yeri ve rolü nasıl olmalıdır?

d. Türkiye’de mevcut yaklaşım ve uygulamalar nasıldır? Batı perspektifli hâkim stratejik iletişim söyleminin Türkiye’de uygulanabilirliği mümkün müdür?

e. Türkiye, başta güvenlik ve terörizmle mücadele olmak üzere, ulusal güvenlik alanında iç ve dış politikada nasıl bir iletişim stratejisi izlemelidir ve buna yönelik uygun tanım, süreç ve model nasıl olmalıdır?

Bu gayretin ana hedeflerinden birisi de, birçok alanda yapılan tez ve çalışmalarda olduğunun aksine, sadece “Ne yapılacak?” veya “Ne yapılmalı?” sorularına cevap aramak değil; aynı zamanda “Nasıl yapılacak?” soruna da yol gösterebilmektir. Herhangi bir alanda ne yapılacağını söylemek, bunun için teşkilat kurmak, kadro ihdas etmek veya gruplar oluşturmak önemli bir çabadır. Ancak “Nasıl bir çalışma usulü getirecek?”, “Kim, ne maksatla, ne zaman, nerede, nasıl, ne yapacak?”, “Yatay ve dikey iletişim ve koordinasyon usulleri, araç ve yöntemler neler olacak?”, kısacası, “Bu iş nasıl yapılacak?” sorularını açıklamak ise daha önem arz etmektedir.

3. ÖNEM

Odağına güvenlik konuları yerleştirilen bu çalışma, Türkiye’de stratejik iletişim üzerine işletme ve kurumları ele alan ekonomik ve kurumsal itibar temelli birkaç çalışma hariç, konunun güvenlik odaklı olarak siyasî, kültürel, askerî, toplumsal ve psikolojik olarak çok boyutlu ve kapsamlı bir şekilde ele alındığı ilk ve tek çalışmadır. Türkiye’nin birçok algı yönetimi stratejisine maruz kaldığı bir dönemde gerçekleştirilen analizler esnasında, algı yönetimi üzerine yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalar hariç, maalesef stratejik iletişim ve algı yönetimi konularında literatürün oldukça yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Bu minvalde bu çalışma, son yıllarda sıkça tartışılmasına karşın hâlâ pek fazla bilinmeyen, Türkiye’de literatürün yetersiz olduğu ve özellikle güvenlik alanında herhangi bir kapsamlı çalışmanın bulunmadığı stratejik iletişim kavramının;

a. Bu yöndeki eksikliğini gidermede kilometre taşlarından biri olması,

b. Başta terörizmle mücadele olmak üzere güvenlik alanında gelecek uygulama ve çalışmalara ışık tutacak şekilde analiz edilmesi, mümkünse alternatiflerinin ortaya konulmaya çalışılması,

c. Halkla ilişkiler, kamu diplomasisi, algı yönetimi, bilgi harbi, psikolojik harekât ve propaganda kavramlarıyla ilişkisinin ortaya konarak kavram karmaşasının engellenmesine yönelik olması,

ç. Hegemonya kavramı ve dünya düzenleri ile ilişkisinin ortaya konması,

d. Bu ilişkileri ortaya koyarken tarihsel zaman okunda kavramın felsefî kökenlerinin ve gelişiminin tespit edilmeye çalışılması,

e. Stratejik, operatif ve taktik seviyede nasıl uygulanabileceğine dair yöntemler ile buna yönelik örnek bir model önermesi bakımından önem taşımaktadır.

Çalışmanın bir başka önemi ise; uluslararası ilişkiler, uluslararası güvenlik ve terörizm, politik psikoloji, tarih, iletişim ve sosyoloji gibi sosyal bilim alanlarında daha önce ortaya konulmuş teorik yaklaşımlar ile başta komuta kontrol harekâtı, psikolojik harekât, özel kuvvet harekâtı ve sivil-asker iş birliği olmak üzere harekât ve istihbarat gibi askerî fonksiyon alanlarında sahip olunan birikimi kuramsal altyapı olarak eklettik bir yaklaşımla kullanacak olmasıdır.

4. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Günümüzde başta terörizm olmak üzere birçok güvenlik konusu devletleri ve bireyleri derinden etkileyen bir konudur. Ancak 21'inci Yüzyılın güvenlik sorunsalında yaşanan kaotik ortam ile özellikle terörizm sorunsalı üzerinde yapılan tartışmaların varlığı araştırmacıları sınırlandırabilmektedir. Nitekim terörizm üzerine uluslararası konsensüse sahip bir tanım mevcut değildir. Tanımı yapılamayan ve niteliği anlaşılmayan hiçbir sorunsalın, geçici olarak tedbir alınsa da tam olarak çözüme kavuşturulmayacağı daha önceden ifade edilmişti. Bu çalışmada terörizme yönelik tanım sorunsalını aşmak üzere, terörizmin felsefesi üzerinde durulacak, *“terörizmin niteliğini belirleyen unsurlar”* ile *“terör olaylarının sembolikliği”* araştırma konusuna dâhil edilecektir. Bunu yaparken, ulusal veya uluslararası düzeyde resmî olarak yapılmış tanımlar ve literatürde başat konumda olan yazarların konuyla ilgili tanımlarının gösterdiği ortak nitelikler göz önünde bulundurulacaktır.

Çalışmada, birincil kaynaklardan elde edilen veriler esas alınarak değerlendirmelerde bulunmak hedeflenmiştir. Birincil kaynaklara ulaşmak nihâî hedef olsa da zamansal ve mekânsal sınırlılıklar ile gizlilik gerekçeleri nedeniyle çoğu zaman ikincil kaynakların kullanılması bu çalışmanın bir başka sınırlılığıdır. “Hizmete Özel” dâhil herhangi bir gizlilik derecesi bulunmayan ikincil kaynakların resmî belge, rapor ve görüşlere dayanması ve tutarlılığı dikkate alınarak bu sınırlılık giderilmeye çalışılmıştır.

5. YAKLAŞIM

Bu çalışmada, araştırma programı çerçevesinde mümkün olduğunca tarihsel ve bütüncül bir yaklaşım esas alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda pozitivist epistemolojiyi reddeden “eleştirel sosyal bilim yaklaşımı” benimsenmiştir. Pozitivizmin karşıtı olan bir başka yaklaşım ise, yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımıdır. Yorumlayıcı yaklaşım; bağlama duyarlı, ötekilerin dünyayı görme biçimlerinin içine giren ve insan davranışlarına dair yasaya benzer kuramları test etmekten daha çok, empatik bir anlayışı sağlamakla ilgilenen toplumsal araştırma tekniklerinin temelidir (Neuman, 2010:140).

Eleştirel yaklaşım, yorumlayıcı yaklaşımın pozitivist epistemolojiye yönelttiği eleştirilerin çoğuna katılmakla birlikte, yorumlayıcı yaklaşımı dünyayı verili olarak ele aldığı, mevcut toplumsal görüntüyü devam eden bir süreçte belirli bir aşama olarak görmek yerine değişmeyen bir toplumsal düzeni varsaydığı, mevcut düzeni savunduğu ve aşırı öznel olduğu için eleştirir. Ayrıca eleştirel yaklaşım, bu çalışmada da kullanılacak olan tarihsel karşılaştırmalı yöntemi daha fazla tercih etmektedir. Bu ise, değişime ve dönüşüme yaptığı vurgudan ve araştırmacıların altta yatan yapıları ortaya çıkarmasına yardımcı olmasından kaynaklanır. Eleştirel sosyal bilim yaklaşımı, araçsal ve pratik yönelimlerin bazı yönlerini harmanlar ve yorumlayıcı yaklaşımda vurgulanan iç ve öznel gerçeklikle, pozitivist yaklaşımın dış ve ampirik gerçekliği arasında köprü kurar. Öznel ve nesnel yanları birbirine karşıt olarak almak yerine, ikisini tek bir dinamik bütünün iki yanı olarak gören düşünümsel-diyalektik bir yönelimi benimser (Neuman, 2010:140-152).

Bu düşünceler ışığında araştırma programının ana eksenini belirlerken, Neo-Gramscici Eleştirel Kuram'dan faydalanılmıştır. Böylece geleneksel sorun çözücü anlayışlara eleştirel yaklaşıp; dünyaya, hâkim söylemlere ve stratejik iletişim gibi kavramlara sadece olduğu gibi problemleriyle birlikte eğilmek yerine, aynı zamanda toplumsal ilişkiler ve iktidar ilişkileri içindeki mevcut halleri ve taşıdıkları misyonlar da bir problem konusu olarak ele alınabilecek, tarihsel ve holistik bir perspektifle analiz edilebilecek ve dönüşüm imkânları sorgulanabilecektir.

a. Frankfurt Okulu ve Eleştirel Kuram

Eleştirel Kuram, 1920 ve 1930'lu yıllarda Frankfurt'ta Sosyal Araştırmalar Enstitüsü etrafında toplanan Marx Horkheimer, Theodore Adorno, Herbert Marcuse, Erich Fromm ve Leo Löwenthal gibi yazarların önce Almanya'da, daha sonra ise Amerika'da sürdürdükleri çalışmalarıyla Frankfurt Okulu olarak bilinen bir düşünce geleneği ile anılmaya başlanmıştır (Uzgel, 2004:37; Devetak, 2012:214). Eleştirel Kuramın felsefî kökenleri, sıklıkla Aydınlanma Dönemine kadar götürülen ve Alman felsefesinin Kant ile başlayan eleştirel geleneğini, Hegel ve Marx'ın diyalektikçiliği yönünde geliştirerek Ortodoks pozitivist yaklaşımın karşısına holistik bir perspektifle çıkan bir sosyal düşünce geleneğine dayanmaktadır. Eleştirel Kuramın kökenlerini oluşturan diğer öğeleri arasında Hegel'in, çelişkileri üstün bir varoluşa başvurarak çözümleyen tutucu yaklaşımının eleştirisi; Marksist ekonomik determinizmin sonucu olarak ortaya çıkan insan kavramı; Mannheim epistemolojisinde, entelektüel araştırmacının kendisini inceleme konusundan soyutlaması gerektiğine yönelik önermesi; yorumsamacılık (hermeneutics) ve fenomenolojinin nesneleşmiş zihin anlayışı sayılabilir (Bostanoğlu, 2008:150; Devetak, 2012:214). Frankfurt Okulu, öncelikle Adorno aracılığıyla Hegel ve Marx'ın diyalektik görüşlerini eleştirir. Adorno'ya göre Hegel, diyalektik süreci bir olumlama ile bitirir. Yani Hegel, “olumsuzlamayı son noktada bir olumlamaya varmak” için kullanır. Keza, Marx da, aynı şekilde “olumsuzlamanın olumsuzlanması” düşüncesi bağlamında Hegel ile aynı görüşleri paylaşır. Marx böylece toplumsal süreci bir son noktaya taşır ve komünist toplumda sona erdirir. Marx, Hegel'den farklı olarak, devleti toplum içerisinde eritmeye çalışsa bile, sonuçta diyalektiği bir olumlamaya feda eder. Bu türden bir *pozitif diyalektiğin* karşına, *negatif diyalektiği* konumlandıran Adorno'ya göre ise, “diyalektik sonu olmayan bir süreçtir”. Diyalektik kendini bir sonla

bağlamaz; bu, daha çok, “ucu açık” bir sürece tekabül eder. Bu süreçte, diyalektik, bir sonla bağlanmadan, sürekli olarak var olur. Başka bir ifadeyle bir başlangıç ve hareket noktası kabul etmeyen negatif diyalektik, Hegel’deki gibi Varlık’tan ya da Ben’den başlamaz (Becermen, 2010:41-45).

Horkheimer (1937) ise, “Geleneksel ve Eleştirel Kuram” adlı makalesi ile “Eleştirel Kuram” kavramını ortaya koyarak; toplumun değişimiyle ilgilenmiş ve buna ışık tutacak kuramların gelişiminin doğa bilimlerindeki gibi pozitivist bir yaklaşımla olamayacağı görüşünü savunmuştur (Smith, 2001:240). Horkheimer; bu çalışmasında “Geleneksel” ve “Eleştirel” olarak ayrı iki kuram tanımlamıştır. Devetak’a göre; Horkheimer’in tasniflendirdiği Geleneksel Kuram anlayışında; özne (teorisyen/araştırmacı) ve inceleme nesnesi (dış dünya, olaylar ve olgular) sıkı bir şekilde birbirinden ayrı tutulmaktadır. Tıpkı doğa bilimlerindeki gibi incelenen nesne, öznenin değer yargıları ve ideolojik inançlarından bağımsız olmalıdır. Horkheimer bunun yerine Eleştirel Kuram’ın benimsenmesini önermektedir. Eleştirel Kuram’da özne, Geleneksel Kuram’daki gibi nesneden ayrı değildir. Kuramlar her zaman sosyal ve siyasal yaşamın ve tarihsel bağlamın bir ürünüdür. Böylece belirli amaç ve işlevlere hizmet etmektedirler. Eleştirel Kuram, bu amaç ve işlevlerin sorgulanmasına izin vererek, insanlara özgürleşme ve kendi tarihlerinin yapımına müdahale olma imkânı sunar (Devetak, 2005:139).

Eleştirel Kuram’ın temelinde, tarihsel ve sosyal gelişimi anlayıp mevcut çelişkilerin izini sürerek çağdaş toplumun ana özelliklerini kavrama amacı vardır. Bu şekilde çağdaş toplumu ve bu yapılara içkin olan patolojileri ve tahakküm biçimlerini aşma imkânının elde edilebileceğine inanılır (Devetak, 2005:138). Kuram, mevcut sosyo-ekonomik ve siyasal düzenin değişmesini ve dönüşümünü sağlayacak bir düşünsel çerçeveye sahiptir. Bu şekilde sadece herhangi bir sorunu ortadan kaldırmayı amaçlamayıp, bu sorunlara yol açan belirleyici sosyal yapıları da çözümleye çalışır. “Filozofların tek yaptığıнын, dünyayı çeşitli şekilleriyle yorumlamak” olduğunu ileri süren Marx (2000:178), “asıl çabanın onu değiştirmek olması gerektiğini” savunur. Aslında istikrarlı gözüken yapıların değişim potansiyellerini araştırmak ve açığa çıkarmak gerekmektedir. Eleştirel Kuram, son tahlilde, eleştiri yoluyla modernizmi ve siyasal yaşamı sorgulayan ve alternatif çözümler üretmeye çalışan bir felsefenin simgesi olarak sosyal ve politik bir kuram

şeklinde ortaya çıkmıştır (Uzgel, 2004:37; Devetak, 2012:214). Birinci kuşak olarak bilinen bu çalışmalar, Jürgen Habermas ve Axel Honneth gibi ikinci kuşak yazarların çalışmalarıyla özellikle Uluslararası İlişkiler alanında yeni bir ivme kazanmıştır. Uluslararası ilişkiler disiplini sınırları içinde Eleştirel Kurama yönelik ilginin artmasında özellikle Jürgen Habermas'ın çalışma ve yazılarının önemi büyüktür.⁶

(1) Cox ve Neo-Gramscici Eleştirel Kuram

Neo-Gramscici (Neo-Gramşiyen) Eleştirel Kuram'ın oluşmasında başat rol oynayan Robert W. Cox; hegemonya kavramı başta olmak üzere Antonio Gramsci'nin savunduğu tezlerin temel kavramlarını, tarih filozofu Gianbattista Vico'nun düşünceleriyle de birleştirerek Uluslararası İlişkiler disiplinine uygulamıştır (Ruggie, 1986:141-150). Böylece Cox, Uluslararası İlişkiler disiplinine yeni bir perspektif getirmiştir. Cox'un bu çabası, gerçek dünyayı ve uluslararası ilişkileri açıklamaya çalışan kuramların geçerliliğinin sorgulanmaya başlandığı bir konjonktürel kırılma dönemine tekabül etmektedir. Bu dönemde, özellikle 1970'li yıllarda başta Realizm olmak üzere var olan yaklaşımların; ABD'nin zayıf bir devlet olan Vietnam'a yenilgisi, yaşanan petrol krizi ve uluslararası para ve ödemeler sisteminin (Bretton Woods sistemi) çökmesi gibi gelişmeler ile yaşanan uluslararası sorunları ve değişen dünyanın çeşitli veçhelerini açıklamadaki yetersizliğine eleştirel sesler yükselmeye başlamıştır. ABD'nin gücüne olan inancın da sorgulanmaya başladığı ve kapitalist ekonomik sistemin krizde olduğu bu dönemi daha sonraları küreselleşme sürecinin hızlanmasına yol açacak iletişim devriminin gerçekleşmesi ve Neoliberal ekonomi politikalarının hayata geçirilmesi izlemiştir (Oran, 2010:10).

Cox, bu dönemi karakterize eden yapısal kriz ve dönüşüm ortamında Uluslararası İlişkiler disiplinde bir kuramsal boşluk olduğunu fark ederek, yeni kavramsal çerçeveler oluşturma yoluna giden ilk kuramcılardandır. Neorealizmin temsilcisi Waltz, Realizmi zaten sorunun kaynağında bulunan ampirisist yapısalcılık çerçevesine oturtmaya, devlet merkezci diğer yazarlar “devleti”, Marxist yazarlar ise

⁶ Habermas uluslararası ilişkiler alanında; *Bestiality and Humanity: A War on the Border between Legality and Morality* (1999) çalışmasıyla NATO'nun Kosova'ya yönelik insanî müdahalesi konusunda yapılan tartışmaya katılmış, *Interpreting the fail of a Monument* (2003) ile Irak'a yönelik 21'inci Yüzyıldaki emperyal eylemin eleştirisini yapmış, *Fundamentalism and Terror* (2003) ile 11 Eylül terör saldırıları hakkında düşüncelerini ifade etmiş ve *The Divided West* (2006)'in Sekizinci Bölümünde alternatif bir dünya düzeni vizyonunu kapsamlı bir biçimde tanımlamıştır.

“retim ilişkilerini” yeniden analizlerinin odağına koymaya çalışırken; Cox’un önemi, hem ontolojik hem de epistemolojik olarak yeni bir bakış açısı sunması suretiyle ne çıkmıştır (Uzgel, 2004:47). Cox; devlet gücünün maddi ve ideolojik payandalarına yönelmiş, fenomenleri doğrusal olmayan bir tarih süreci içinde yorumlayarak, sosyal, kültürel, ekonomik kuvvetleri incelemeyi esas almıştır (Falk, 1997:43). Cox, aynı zamanda, uluslararası ilişkilerde temel ilkelerin sadece baskın devletlerin ekonomik ve politik çıkarlarına hizmet etmekle kalmadığını, aynı zamanda başlıca muhalefet ve çatışma biçimlerini de teşvik ettiğini ileri sürmüştür (Linklater, 1990:29). Cox’un “*teorinin daima birisi ve bir amaç dolayısıyla var olduğu*” (Cox, 1981:128) nermesi bunun açık bir ilanıdır:

“Teori daima birisi ve bir amaç içindir. Tüm teorilerin bir perspektifi vardır. Perspektifler ise zamansal ve mekânsal bir konumdan çıkarlar: Daha doğrusu sosyal ve politik zaman ve mekândan. Başka bir ifadeyle, teori pratik ve deneyimden trer. Deneyim ise zaman ve meknla ilişkilidir. Teori tarihin bir parçasıdır ve ait olduğu zaman ve mekânın problematiğine işaret etmektedir. Dünya; ulus veya sosyal sınıf, baskınlık veya itaat, artan ve azalan gc gibi kavramlarla tanımlanacak bir perspektiften görülür. Elbette sofistike bir teori sadece bir perspektifin açıklanması anlamına gelmez. Bununla birlikte, zamansal ve mekânsal bağlamdaki bir görüşten de bağımsız kendi içinde teori diye bir şey yoktur. Bir teoriyi ideoloji olarak incelemek ve altında yatan gizil perspektifi açığa çıkarmak önemlidir.”

Bu nerme; hâkim düzeni meşrûlaştıran teorileri ve kavramları eleştirmeyi, yanlışlarını göstermeyi ve alternatiflerini ortaya koymayı da teşvik eder. Bu bağlamda Cox’un, “Sorun zc-Eleştirel Kuram epistemolojik ayırımındaki” (Cox, 1981:128-129; 1986:207-208) hedeflerden birisi de “bilgi oluşumunda siyasal çıkarların rolünü açığa çıkarmaktır” (Devetak, 2012:218-219). Bu çalışmanın problematiğinin ortaya konulduğu kısımda bahsi geçen Sorun zc Kuramların genelde iki karakteristiğinin ön plana çıktığına dikkat edilebilir: “hâkim sosyal ve siyasal gc/yapılarını meşrûlaştırma işlevi” ve “pozitivist bir epistemolojiye sahip olması”. Bu iki karakteristik; Cox’un uluslararası ilişkilere uyarladığı hegemonya kavramı çerçevesinde, stratejik iletişimin doğasını kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, propaganda ve psikolojik harekât gibi kavramlardan ayıracak şekilde ortaya koymayı hedefleyen bu çalışma açısından önem taşımaktadır.

Cox’a göre, Sorun zc Kuram *status quo* eğilimlidir. Başka bir deyişle, hâkim sosyal ve siyasal gc ilişkileri ve bunların vücut bulduğu yapı ve kurumları sorgulamaz. Öyle ki bunları meşrûlaştırma ve somutlaştırma işlevini de görür.

Kuramın amacı, karşılaşılan sorunun temel parametrelerini ortaya koyarak çözmek, ilişkiler ağının ve yapıların pürüzsüz şekilde işlemlerini ve istikrarını sağlamaktır. Ayrıca belirli düzenlilik önermelerine veya genel yasalara ulaşmayı mümkün kılan bu yaklaşımlar, güncel ihtiyaçları karşılayacak politikalar üretmeye çalışan devlet adamı, politikacı ve akademisyenlere sunduğu basitleştirilmiş sebep-sonuç ilişkileri nedeniyle tercih edilebilmektedirler (Cox, 1986:207-208). Son dönem eleştirel teorisyenlerden olan James Bohman (2002:506)'ın sorun çözücü geleneksel kuramları benimseyen sosyal bilimcileri, “*bir tasarım sorununa ustaca uygun çözüm bulan mühendislerle benzetmesi*” konuya açıklık getiren bir yaklaşımdır.

Sosyal bilimlerde pozitivism biçiminde de kendisini gösteren bu geleneksel anlayış “özne-nesne ayrılığına” dayanır; dünyanın gözlemlenerek ve test edilerek anlaşılabilirliğini savunur (Uzgel, 2004:37). Bu geleneksel anlayış özneyi inceleme nesnesine belirli bir mesafede resmeder. Öylece duran, incelenecek bir dış dünyanın var olduğunu, bu dünyayı inceleyecek öznenin, nesnel bir tavırla, incelemeyi geçersiz kılacak ideolojik inançlardan, değer yargılarından ve fikirlerinden sıyrılarak çalışması gerektiğini varsayar. Gerçek çalışma değer-bağımsız olmalıdır, bu ise öznenin içinde bulunduğu dünyadan kendini soyutlayabildiği ve tüm önyargılardan arındığı ölçüde mümkündür. Değer bağımsızlık iddiasına rağmen sorun çözücü/geleneksel yaklaşımlar “hâkim düzeni, dolaylı bir şekilde kendi perspektifi olarak kabul ettiği için açıkça değer bağımlı”dır (Cox, 1981:130; 2006:396).

İkinci yaklaşım olan Eleştirel Kuram ise; rasyonalite ve ampirizm gibi kurucu epistemolojilere karşı bir duruş sergiler. Eleştirel Kuram'ın esas çıkış noktası; Aydınlamadan bu yana Batı düşüncesine, bu bağlamda ise dünyaya yön veren toplumsal ve siyasal düşüncenin ve aynı zamanda modernlik söyleminin bir kriz içinde olduğu inancıdır (Cox, 1981; 1986). Eleştirel Kuram, epistemolojik olarak pozitivist/ampirisist yollarla elde edilmiş değer-bağımsız iddiasındaki bilginin tek meşrû bilgi oluşuna itiraz eder (Hofmann, 1987: 237). Yani pozitivism gibi, Newton fiziğinin doğa bilimlerinde uyguladığı gözlem, ölçüm, deney, sınam ve tahmin esaslarına dayanan bilgi oluşturmaya *sine qua non* koşul olarak görmez ve pozitivism ideolojiden arındırılmış sosyal bilim ve nesnellik iddialarını reddeder. Çünkü Eleştirel Kurama göre bilgi öznenin dışında değildir ve toplumsal ilişkiler ile siyasete içseldir. Bilgi iddialarında siyasal bir doğa vardır (Devetak, 2012:216).

Eleştirel Kuram, kavramsallaştırmaları ve teorileri sosyal ve siyasal yaşama içsel olarak kabul ettiği için belirli kuramların hizmet ettiği amaç ve işlevlerin sorgulanmasına da müsaade eder. Böylece geleneksel kuramların önem vermediği bilgi-iktidar, bilgi-çıkar ve bilgi-toplum gibi bağlantılar, Eleştirel Kuram için kritik noktalar, insan da bilginin dışında olmadığı için aktif bir öznedir ve değiştirme gücüne sahiptir (Uzgel, 2004:38-39). Her ne kadar mevcut hâkim düzeni “olduğu gibi almayı” reddetse de onu görmezden gelmez. Çünkü Eleştirel Kuram uluslararası ilişkilerde bilgi-çıkar-iktidar ilişkileriyle oluşturulan temel ilkelerin, baskın devletlerin ekonomik ve politik çıkarlarına hizmet ettiği düşüncesiyle, sadece belirli bir dünya düzeninin yeniden üretilmesine değil aynı zamanda mevcut düzenin nasıl dönüştürülebileceği üzerine de odaklanır. Eleştirel Kurama göre, kuramlar herhangi bir bilgi gibi sosyal, kültürel ve ideolojik etkiler tarafından koşullandırılmaktadır. “Bilgi her zaman çıkarlar dikkate alınarak kurulduğundan” (Ashley, 1981:207), Eleştirel Kuram, herhangi bir kuramın oluşturulmasında rol oynayan gizli çıkar ve değerleri açığa çıkarmak amacındadır. Bu gizli çıkar ve değerlerin kuramlarla ilişkisini, kuramların hâkim sosyal ve siyasal düzene nasıl yerleşik olduklarını analiz etmek, anlamak ve hangi alternatiflerin bulunduğunu sorgulamak gerekmektedir.

Eleştirel Kuram bu düşünceler ışığında “özgürleşme projesine” vurgu yapmaya başlar. Ashley’e göre, Eleştirel Kuram’ın özgürleşme projesiyle ilişkisi; özgürleşmeyi, insanların iradesini ve bilincini kendi geleceklerini kurma gücünden alıkoyan kısıtlamalardan, hâkimiyet ilişkilerinden ve çarpıtılmış iletişim ve anlayış şartlarından korumakla alakalıdır (1981:227). Bu ise, sorun çözücü pozitivist kuramların hâkim sistemi teyit eden tezleriyle çatışmaktadır. Ashley’in belirttiği bu anlayışı, eleştirel güvenlik çalışmaları alanında Frankfurt Okulu mensubu Ken Booth’un, 1991 yılında yayımladığı, *Güvenlik ve Özgürleşme (Security and Emancipation)* konulu makalesinde de görebiliriz: “Özgürleştirme, insanların bireysel veya kolektif olarak özgürce seçtikleri şeyleri yapmalarına engel olan sınırlamalardan kurtarılmasıdır” (Booth, 1991:319). Güvenliği güç ve düzenin değil de özgürleştirmenin sağlayacağını ve “Özgürleşme ile güvenliğin bir madalyonun iki yüzü” (1991:319) olduğunu savlayan Booth’a göre, farklılıklarına bakılmaksızın tüm felsefi dünya görüşleri insanlığın güvenliğe duyduğu ihtiyaç konusunda hemfikirdir. Çünkü güvenlik de insanları yaşamı belirleyen kısıtlamalardan az ya da çok özgürleştirerek farklı yaşam olanaklarının keşfedilmesini sağlar (Booth, 2005:22).

Son tahlilde; hegemon güçler ile onların ürettiği hâkim bilgiye, Batı perspektifinden bakmak zorunluluğundan kurtulan (özgürleştirilen) hem Batı toplumları hem de diğer toplumlar için sorgulama yolları açılacaktır. Her toplum kendi olay ve olgularını tarihsel zaman okundaki bağlamına göre kendine ait sosyal, siyasal ve kültürel penceresinden düşünme, anlama ve analiz yapma imkânına sahip olacaktır. Aynı zamanda oluşturulan kuramlar, var olan düzene ilişkin eleştiriler getirerek onu meşrûlaştırmaktan uzak olacak, dönüştürme imkânını sağlayacaktır.

Eleştirel Kuram'ın Klasik Realizmi dönüştürme potansiyelini ifade eden Cox'un, Realizm gibi sorun çözücü kuramları tamamen dışlamadığını da belirtmek gerekmektedir. Cox; "Bilinçli/kasıtlı veya bilinçsiz/kasıtsız olarak, var olan düzeni sürdürmeye yönelik taktik eylemin kılavuzu olan Sorun Çözücü Kuram ile alternatif bir düzen getirme bakımından stratejik eyleme rehberlik eden Eleştirel Kuramdan" hangisinin benimseneceği konusunda, tarihselliği referans noktası olarak ele alır: "Farklı tarihsel dönem perspektifleri bir teoriyi diğerine tercih etme sebebi olabilir" (Cox, 1986:210). Örneğin Realizm, Soğuk Savaş Dönemi gibi güç ilişkilerinde bir istikrarın ve durağanlığın bulunduğu somut tarihsel bir durumda ortaya çıkan tarihsel bir tepkidir. Bu dönemde Uluslararası İlişkiler disiplini, iki Süper Güç arasındaki ilişkilerin nasıl yönetileceği sorunsalına odaklanmak zorunda kalmıştır. Realizm gerçekte E.H. Carr ile tarihsel bir düşünce yaklaşımı iken Hans Morgenthau ve Kenneth Waltz tarafından bir çeşit sorun çözücü araca dönüştürülmüştür. Soğuk Savaş gibi görece durağan bir dönemde öne çıkan bu türden realist yaklaşımın asıl gücünün, mevcut sorunları kısa sürede tanımlama yeteneğinden ve problemi basitleştirmesinden kaynaklandığını düşünmektedir. Bu durumda sorun çözücü kuramların açıklayıcı gücü ön plana çıkarken, ilişkilerde belirsizliğin yaşandığı dönemlerde meydana gelebilecek değişimlerden doğacak muhtemel risk ve fırsatların analizinde Eleştirel Kuram önem kazanır (Cox, 1986:208-212).

(2) Eleştirel Kuramda Tarihselcilik

Eleştirel Kuram'da tarih anlayışı, pozitivist sorun çözücü kuramlardaki gibi geçmişteki tarihsel olayların mekanik bir biçimde kronolojik olarak sıralanmasıyla sınırlı değildir. Olaylar, tarihteki hareketin akışı içinde her zaman tek tek ve değişik olarak ele alınırsa kavramlar başka türlü kuramlaştırılır,

hareketin ya da diyalektiğin ne olduğu bilinmez ve bu yeni bir nominalizme⁷ sebep olur (Gramsci, 2011:147-148). Cox ve genel olarak Eleştirel Kuramcılar, Vico'nun tarihin bir döngü şeklinde değil de, sarmal bir diyalektik içinde oluştuğu; kendisini hiçbir zaman yinelemediği, dolayısıyla da önceden kestirilemeyeceği görüşünü benimsemiştir (Bostanoğlu, 2008:193). Ayrıca, Cox'a göre sorun çözücü yaklaşımların (dolayısıyla pozitivistlerin) “dünyayı nasıl bulduysa” öyle “verili” olarak ele alması, özne-nesne ayrımı yapması ve “şimdiki zaman içerisinde” dondurulmuş olarak incelediği dünya düzeni parametreleri ile geçmişi açıklamaya ve geleceği öngörmeye çalışması tarih-dışılığının göstergesidir. Cox, sorun çözücü yaklaşımların karşısına Eleştirel Kuram'ı konumlandırırken kullandığı bu argümanlarla aslında tarihselcilik (*historicism*) anlayışını da ortaya koymaktadır: Eleştirel Kuram sadece geçmişle ilgilenmeyle kalmayıp, devam eden tarihsel değişim sürecini de analiz ettiğinden dolayı bir tarih kuramıdır (Cox, 1986:209). Cox'un bu tarihselcilik perspektifi, Gramsci'nin pozitivist sosyal bilim anlayışına ait “tarih-dışılık”, “nesnellik” ve “öngörülebilirlik” gibi nitelikleri eleştirirken kullandığı argümanlar tarafından beslenmiştir (Okur, 2012:33).

Gramsci (2011); Bukharin'in “*Theory of Historical Materialism, A Manual of Popular Sociology*” adlı el kitabındaki metodolojisini eleştirdiği bölümlerde; Marxizm'in tarihsel metodolojisinin doğa bilimlerindeki gibi kesin geleceği öngörme⁸ aracı olarak benimsenmesini ve onun pozitivist sosyal bilime indirgenmesini⁹, benimsenen hatalı nesnellik¹⁰ anlayışını kabul etmemektedir. Tarih ve insanı yadsıyan bir nesnelliğin (*extra-historical and extra-human objectivity*) ancak görünüşte var olabileceğini belirten Gramsci; öznel düşüncelerin, toplumsal “sağduyudan” (*common-sense*) kaynaklandığı varsayılarak, dış dünyanın evrensel nesnelliği olarak sunulmasına karşı çıkar. Tarih-dışı ve insan-dışı bir nesnellik var

⁷ Gramsci (2011:148)'ye göre; nominalizm'de kavramlar içi boş kelimelerden ibaret olup sadece birer addır.

⁸ Gramsci (2011:161-165)'nin önceden kestirilebilirlik üzerine düşünceleri; Bukharin El Kitabındaki (1921), “meteoroloji uzmanlarının hava durumu tahminleri ile astronomların da gezegenlerin hareketlerini belirleyen kanunları bilmelerine paralel olarak, sosyal bilimlerin de toplumsal evrimin önüne geçilmez kanunları bilerek, toplumsal yaşamın geleceğini anlamakta güçlük çekmeyeceği” önermesinin eleştirisini yaptığı “Bilim Kavramı” adlı bölümde ayrıntılı olarak sunulmuştur.

⁹ Tarihsel materyalizmin bir felsefeden bir kurama indirgenmesine sert ifadelerle karşı çıkan Gramsci (2011:166-175); özellikle evrimci bir pozitivistliğe bağlı tarih-siyaset bilimine bir yöntem olarak kurulduğunu düşündüğü sosyoloji olarak görülmesinden duyduğu rahatsızlığı ifade etmektedir. “Tarihsel Materyalizm ve Sosyoloji” adlı bu bölümde Gramsci'nin pozitivistlik eleştirisi de yer almaktadır.

¹⁰ Gramsci (1999:806-807; 2011:166-175); “Öznellik” ve “Nesnellik” üzerine ayrıntılı bir inceleme sunarak, tarih-dışı ve insan-dışı bir nesnelliği açıkça reddetmektedir.

gibi görünse de bu nesnelliğe şüpheyile yaklaşır ve doğru bir kavrayışın özünde gerçek nesnelliği ispatlamak için insana ve tarihe başvurmayı önerir (Gramsci, 1999:806-807).

Gramsci'nin bu yaklaşımına paralel olarak Cox, olgular ve değer yargıları, nesneler ile öznelar arasında yapılan pozitivist ayrımı ve onun tarih ve insan dışılığını reddeder. Cox ve Schechter'e göre; Hobbes ve Rosseau dâhil, siyasî gerçeklerin zaman ve mekândan bakımından değişmeyen evrensel bir insan doğasından anlaşılabilceği üzerinde konsensüse sahip olan Avrupa merkezli Aydınlatma Dönemi düşünürleri, genelde tarihi ikincil, sıradan ve etkisiz olarak görüp önemsememiştir. Doğa bilimleri, bir model olarak, bilim adamlarını, evrensel yasalarla açıklanabilecek düzenliliklere sahip fiziksel olguların gözlemcileri haline getirmiştir. "İster iyimser olsun, isterse kötümser"¹¹ bu evrensel insan doğası varsayımı; sosyal bilimcilerin tarihte ve toplumdaki insan eylemine fiziksel doğanın bir olgusu olarak yaklaşmalarına ve bir dış gözlemci olarak insan eylemlerini evrensel yasalarla kategorize etmelerine yol açmıştır. 19'uncu Yüzyıl boyunca teknik rasyonalitesi ile nesnelliğe ulaştığı iddiasındaki bu pozitivist tutum, sadece data (verilenler) ile ilgilenirken, tarihselcilik olgularla (yapılanlarla) ilgilidir. Böylece pozitivistler için olgular ve gerçekler birer veri haline gelir. Bu ise iki çeşit çarpıtmaya neden olur. İlk olarak aktör, eylemden uzaklaştırılır. Bunun neticesinde aslında eylemle buluşan duygu, düşünce ve baskılar bileşimi yadsınır, geride sadece etki kalır. Aktör tarafından gözlemlenen olay ise gizli kalan bir şeyin sonucu veya etkisi halini alır. İkinci bozucu etki, olayın kendini anlamlandıran bağlamından, tüm bağlantı noktalarından, ilişkilerinden, çelişki ve zıtlıklarından soyutlandırılmasıdır. Pozitivizm böylece, bütün bir ilişkiler örüntüsünden koparılan verilerin gözlemine, sınıflandırılmasına, karşılaştırılmasına ve bağıntısına dayalı bir insan ilişkileri bilimi tasavvur etmiş olur (Cox ve Schechter, 2002:59).

Buna karşılık tarihselcilik, sosyal olay ve olguları açıklamaya çalışırken tarihsel bir varlık olarak "insanı" eylemin merkezine yerleştirir. Cox; "bir şeyin sadece onu yapan tarafından doğru olarak bilinebileceğini" ileri süren Vico tarafından, doğa bilimlerinin sosyal bilimler üzerindeki egemenliğini kabul eden

¹¹ Hem Realizm ve hem de İdealizm'in insan doğasına atıf yaparak, Eleştirel Kuram'ın analiz birimi/düzeyi açısından her iki yaklaşımdan da ayrı olduğu hususunu vurgulamak için yazar tarafından ilave edilmiştir.

Aydınlanma görüşünün tersine çevrildiğini belirtmektedir (Cox ve Schechter, 2002:60). Vico, olabildiğince “hümanistik” bir yaklaşım sergileyerek fiziksel dünya ve doğadan farklı temellere oturan bir toplum ve kültür bilimini hedeflemiştir. O’na göre doğayı Tanrı yarattığı için ancak onu kendisi anlayabilir. Benzer şekilde, insanoğlu toplumu ve kültürü yarattığı için bunları tam olarak anlama yetisi ancak insanın kendisindedir. Toplum ve kültürü tam olarak anlayabilmek ise ancak insan tarafından oluşturuldukları tarihsel bağlamın hesaba katılmasıyla mümkündür (Martindale, 1981:76-77). Öyleyse zaman ve duruma göre çeşitlilik ve değişkenlik arz eden “insan doğası” tarihsel bir varlık kazanan kültürel ve “toplumsal ilişkilerin toplamı” (Gramsci, 2011:60) olarak karşımıza çıkmaktadır. Gramsci de “tarihsellik” veya “tarihsel” anlayışının temelini “insan doğası” kavramının açıklanabilmesine bağlamış ve insan doğasının, toplumsal ilişkilerin birleşimi olduğunu öne sürmüştür: “İnsanlar toplumsal ilişkilerin değişmesi ile sürekli olarak değişir ve oluşur... İnsan doğasının ‘tarih’ olduğu da söylenebilir (Gramsci, 2011:59-61). Gramsci’nin tarihsellik ve tarihsel anlayışını yansıtan bu yaklaşımını özetlemek gerekirse; insan doğası, tekil, durağan ve evrensel değildir. İnsan, kendi zihni aracılığıyla kendi davranışlarının tarihsel bir sürecidir.

Araştırma programının ana eksenini olan Neo-Gramscici Eleştirel Kuram çerçevesinde analizler yapılırken, Tarihsel Sosyolojinin temel kavramlarının yanı sıra Post-yapısalcılık yaklaşımın soybilim (*geneology*) yönteminden de analitik bir araç olarak istifade edilecektir.¹² Çalışma birden fazla yaklaşımdan faydalandığı için eklektiktir. Bu eklektik tutumda; “hem Eleştirel Kuram’ın hem de Post-yapısal yaklaşımın; iktidar/otorite ile bilgi arasındaki ilişkileri ortaya koymaları, devletin kavramsallaştırılmasında dışlama pratiklerine dayanmadan bütüncül bir yaklaşım sağlayarak sınırlar dışında ve boyunca hareket eden sınır aşırı aktörleri ve sosyal hareketleri analize tabi tutmaları, ulusal ve küresel seviyede siyasî tahayyüllerin dönüştürülmesi için elde bulunan imkânları genişletme çabalarındaki” (Devetak, 2005:160, 187) ortak amaçları etkili olmuştur.

Bir şeye farklı bakış açılarından yararlanarak gözlemlemeyi amaç edinen bu türden yöntemlere nirengileme (*triangulation*) denir (Neuman, 2010:222; Kuş,

¹² Post-yapısalcılığın soybilim yöntemi bu çalışmada bir yaklaşımdan ziyade analitik bir araç olarak kullanıldığından, araştırmanın tekniği kısmında ele alınacaktır.

2007:37-38). Nirengileme yöntemiyle, çalışmada hem Eleştirel Kuram'dan, hem Post-yapısalcılığın soybilim yaklaşımından hem de Tarihsel Sosyolojiden gelen verilerin analizi mümkün kılınmış, çalışmanın farklı perspektifler açısından geçerliliği kontrol edilmiştir. Çelişkili bir senkretizme düşme kaygısı nedeniyle, farklı yaklaşımlardan alınan metodolojik imkânların ve analitik araçların tezat oluşturmadıkları, araştırmanın geçerliliği açısından, çalışmanın her aşamasında kontrole tabi tutulmuştur.¹³ Buradaki tezatlık, farklılıkların olmayacağı anlamına gelmemektedir. Nitekim gerçeğin farklı yönlerini ve oluşumlarını öğrenebilmek için araştırmacı, araştırdığı olay ve fenomene ilişkin farklı bakış açılarını, farklı anlamları, farklı göstergeleri ve kaynakları ortaya çıkarmak durumundadır. Araştırmacının amacı bu farklılıkları törpüleyerek ortak bir sonuca ulaşmak yerine, bu farklılıkları olabildiğince zenginliği ile sergilemek olmalıdır. Aksi halde çoğunluğun gerçekliğini ortaya çıkarma ve genelleştirme çabası araştırmanın geçerliliğine önemli bir tehdit oluşturabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:267). Çalışmada yöntemsel ve kuramsal nirengileme süreci; her bir yaklaşım ve yöntemin ardı ardına sıralı olarak değil, eş zamanlı bir tarzda kullanılmasıyla yönetilmiştir.

b. Gramscici Hegemonya: Zorun Zırhıyla Korunan Konsensüs

Etimolojik köken itibarıyla Antik Yunanca'da lider anlamına gelen hegemon (*ἡγεμῶν*) sözcüğünden türeyen hegemonya (*ἡγεμονία*) kavramı; geleneksel olarak otorite, liderlik ve tahakküm kavramlarının bir kombinasyonuna gönderme yapar (Robinson, 2005:41; Ives, 2011:105). M.Ö. 338 yılında *Chaeronea* muharebesinde Yunan kuvvetlerini yenen Makedonyalı II. Philip için “hegemon” unvanının kullanıldığını görmekteyiz.¹⁴ Bu türden bir liderlik geniş ölçekte bir gücü kapsamaktaydı. II. Philip; Yunanistan'da kendi krallığının egemenliği altında bulunan Yunan devletlerine otonomi verdiği “ortak barış” adı altında bir politika

¹³ Örneğin, çalışmanın başlangıcında, Post-yapısalcı yaklaşımdaki, Jacques Derrida'nın “yapı sökülmesi” ve “çifte okuma” metinsel stratejileri analitik araçlardan biri olarak seçilmiştir. Çalışma sürecince Derrida'nın metinselliğe yönelik bu stratejilerinin; çalışmanın tarihsel bağlamını yakalamada sınırlı olduğu, sadece var olan kurumların, düzenlerin ve kavramların hiyerarşik ve dışlayıcı niteliklerini sergileyerek hâkim yorumları çözme hedeflediği ve alternatiflere ulaşmada yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışma, Post-yapısalcılığın bilgi-iktidar ilişkisinin önemini tarihsel bağlamda ifşa etmeyi sağlayan Michael Foucault'un geliştirdiği soybilimi (geneology)'ne yönlendirmiştir. Bu yaklaşım değişikliğinin ana nedeni; Post-yapısalcılığın metinsel stratejilerden gelen verilerin, Eleştirel Kuram'dan ve Tarihsel Sosyoloji'den gelen verilerle farklılığı değil; bu verilere tezat bir şekilde değişim ve dönüşümü öngörmediği ve mevcut yapıyı “sadece” eleştirmekle kaldığıdır.

¹⁴ Gramsci'ye kadar olan dönemde; hegemonyanın uygulandığı ve özellikle imparatorluk kavramı ile farklılaştığı noktalar Robinson (2005:35-43) ve Ives (2011:105-106)'de ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

uyguladı. Dolayısıyla Makedonya Krallığı'nın bu devletler üzerinde hegemonyası söz konusu idi. Otonomiye sahip bu devletler, hegemonun askerî, siyasî ve kültürel liderliğine uymak durumundaydı. Hegemon, bir devletin başkentinden veya imparatorluktaki hâkim devletten ziyade *bir ittifakın liderini* tanımlamaktaydı. Bu hegemonya yaklaşımı askerî üstünlük unsurunun yanı sıra kültürel ve liderlik unsurlarını da içinde barındırıyordu. Fakat kaynağı zorlama değildi (Ives, 2011:106). Tarihte Plekhanov ve Lenin'in de kullanmasına karşın, hegemonya kavramı günümüzde genellikle Antonio Gramsci ile birlikte anılmaktadır.¹⁵

Gramsci, “*zorun zırhıyla korunan konsensüs*” (1999:532) olarak belirttiği hegemonyayı, bir tür “rıza” örgütlenmesi olarak ele alarak, demokratik kapitalist örgütlerde “rıza” (entelektüel, ahlakî, kültürel liderlik) ile “zor” (fizikî güç) arasındaki karmaşık ilişkileri incelemiştir (Gill ve Law, 1989:476). Nye'nin yumuşak güç ve sert güç kavramları ile de yakından ilişkisi olduğu görülen “rıza” ve “zor” unsurlarının karmaşık ilişkilerinin incelenmesi ve uygun kullanımı, ABD’de uygulanması gerektiği düşünülen *akıllı güce* dayanan politikalara işaret ederken, hegemonik bir dünya liderliği için “rıza”nın inşâsını ve örgütlenmesini de ön plana çıkarmaktadır.

Gramsci'nin, çalışmalarını Avrupa'daki işçilerin farklı cephelerde birbirleriyle mücadele ettiği ve İtalya'da faşizmin yükseldiği bir dönemde yaptığını unutmamak gerekmektedir. Hâkim burjuvazinin başarılı bir şekilde devrilebilmesi için, bu sınıfın gücü nasıl elinde tuttuğunun analizine odaklanan Gramsci'nin problematiğini; bir toplumda sınıfların ya da sosyal grupların hâkimiyeti nasıl ele geçirdikleri ve sürdürdükleri sorusu oluşturmaktadır (Okur, 2012:41). Bu problematiğin altında yatan temel sosyolojik hedef ise; muhalefet imkânlarının ve istikrarlı bir karşı-iktidara giden yolların keşfidir.

¹⁵ Antik Yunan'da askerî ve kültürel üstünlük unsurlarını içeren hegemonya kavramı, 1880'li yıllardan 1917'ye kadar Rus Sosyal-Demokratik hareketinin de başat sloganlarından birisi olmuştur. Hegemonya kavramı ilk kez, Georgi Plekhanov'un, Rus işçi sınıfının, ekonomik mücadelenin yanı sıra Çarizm ile siyasî mücadelenin zorunluluğunu ileri sürdüğü 1880'li yıllarındaki yazılarında kendini gösterdi. 1884 yılında İşçi Sınıfının Özgürleştirilmesi Grubu'nun kurucu programında; Rusya'daki burjuvazinin “mutlakiyetçilik” ile mücadelede inisiyatifi ele almak için halen çok zayıf olduğunu ve bu nedenle örgütlenmiş bir işçi sınıfının, burjuvazi demokratik devriminin ihtiyaçlarını başlatmak zorunda olacağını belirtti (Anderson, 1976:15). Lenin ise Plekhanov'un izinden giderek, hegemonya ve bilinç arasındaki bağlantıya daha geniş çerçevede ittifak inşâsı sorunları düşüncesini ekledi. Lenin için hegemonya, proleteryanın sadece Çarlık devletine karşı değil, aynı zamanda liberal ve burjuva güçlere karşı da köylü sınıfı ile kuracağı ittifak sayesinde nasıl güç elde edebileceğini kuramsallaştıran bir kavramdı (Anderson, 1976-16).

Gramsci'nin iktidar analizlerinde ana çatıyı oluşturan hegemonya algısı, öncelikle, kendisini devleti geniş bir yapılanma şeklinde ele almaya götürmüştür. Hükümetin idarî, yönetsel ve erksel araçları hegemonik lider sınıfın kısıtlamalarının etkisi altında olduğundan devleti sadece bu unsurlara indirgemek anlamsız olacaktı. Devlet kavramının anlamlı olabilmesi için, siyasî toplumun yanı sıra sivil toplumun payandalarını da içermesi gerekmekteydi (Cox, 1993:51). Bu geniş devlet anlayışına, ilerideki bölümlerde görüleceği üzere, ABD'de stratejik iletişimin kaynağı olan Savunma Bilimi Kürsü'nün 2007 yılında hazırladığı Stratejik İletişim Görev Kuvveti Raporu'nda da (*Final Report of the Defence Science Board Task Force on Strategic Communication*)¹⁶ rastlanmaktadır. Rapor, stratejik iletişimin başarı kriterlerini ortaya koyarken, hem ABD içinde hem de dışındaki sivil toplum ile ABD hükümeti (siyasî toplum) arasındaki çok çeşitli kurumsallaşmış ilişkilere önem vermiş, bu ilişkilerin stratejik iletişim aracılığıyla nasıl geliştirilebileceğine odaklanmıştır.

(1) Fikirler ve Maddî Şartlar Arasında Denge Arayışı

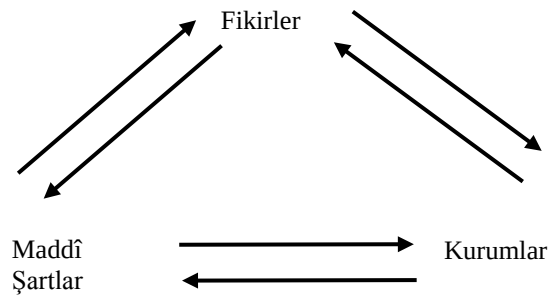
DSB-2008 Raporu'nda, stratejik iletişimin başarısında kritik önemi haiz olduğu düşünülen sivil ve siyasî toplum arasında tasarlanan ilişkiler, daha somut olarak, Gramsci'nin “tarihsel blok” ve Robert W. Cox'un “tarihsel yapı” kavramları ile ortaya konulabilir. Gramsci, lider grup etrafında istikrarlı bir koalisyon şeklinde sivil ve siyasî toplumlardan oluşan blokları tanımlarken “tarihsel blok” (Gramsci, 1999:337) kavramını kullanmıştır.¹⁷ Tarihsel blok, sahip olduğu unsurların karşılıklı etkileşimiyle daha geniş bir birlik oluşturan diyalektik bir kavramdır (Cox, 1993:56). Gramsci (1999) etkileşim halinde olan bu unsurları, ekonomik “altyapı” ile siyasî ve sivil toplumun ilişkilerini yansıtan “üstyapı” olarak belirtmektedir: “Yapılar ve

¹⁶ Rapor, Ocak 2008 ayında yayınlandığı için, literatüre paralel olarak, bu çalışmada DSB-2008 Raporu olarak ifade edilecektir. ABD Savunma Bakanlığına bağlı Savunma Bilimleri Kürsüsü'nün hazırladığı Rapor'un resmi internet sitesindeki orijinal ayrıntısı için bkz. <<http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/ADA476331.pdf>> (Erişim tarihi, 07 Mayıs 2014).

¹⁷ Vico, Sorel ve Gramsci'den daha önceleri değişime ve dönüşüme odaklı tarihselci bir perspektife sahip olan İbn Haldun (Yıldız, 2010:48); insanın toplumsal doğası, toplumsal yaşam biçimleri, devletlerin kuruluşu, büyümesi, olgunlaşması ve çökme aşamaları ile siyaset biçimleri gibi konularla ilgilenmiştir. Tarihsel blok kavramının, aslında daha önceleri İbn Haldun'un *Mukaddemesi*'nde yer alan “*Asabiye*” kavramı ile bazı ortaklıklarının bulunduğu düşünülmektedir. Cox ve Schechter (2002:54-55; 143-144; 154) ve Gill ve Mittelman (1997:3) *Asabiye* kavramına yer vererek tarihsel blok kavramı ve Weber'in *virtü* kavramı ile karşılaştırmalar yapmıştır. İbn Haldun'a göre *Asabiye*'nin en büyük özelliği kabile veya topluluğu oluşturan bireyler arasında kuvvetli bir birlik, sağlam bir dayanışma, sürekli bir yardımlaşma ve doğadan gelen bir koruma duygusu, bilinci ve inancıdır. Weber'in *virtü*'sü aktif, basiretli vatandaşlık ve siyasi toplumu ya da devleti yaratıp sürdüren zorlayıcı potansiyelin bir birleşimiyken; *asabiye* Gramsci'nin devlet ve sivil toplumda siyasî olarak rıza ve zorlamayı birleştiren ve bir siyasi topluma kalite, hareket, anlam ve doğrultu veren *lider sosyal kuvvetler* olarak ta tanımlanabilecek *tarihsel blok* kavramıyla karşılaştırılabilir.

üstyapılar bir tarihsel blok oluştururken” (1999:690), hegemonyaya ilerleme ise, “yapıdan karmaşık üstyapılar katmanına geçiş” (1999:405) anlamına gelmektedir. Bu geçiş bir grup veya sınıfın özel çıkarlarından, kurumların inşasına ve ideolojilerin özenle hazırlanmasına geçiştir (Cox, 1993:57-58). Hegemonya geniş bir sosyal ve politik kuvvetlerin birleşimi olan bu tarihsel bloklar bünyesinde uygulanır. Gramsci’nin toplumsal analizlerinde bu tarihsel bloklar, sadece ekonomik alt yapıya ait maddî unsurlar ve üretim ilişkileri üzerinden tanımlanmamakta; kurumlar ile birlikte maddî koşullar ve fikirlerin tarihsel uyumu veya farklı sınıf kuvvetlerinin geniş ittifakıyla oluşmaktadır (Gill ve Law, 1989:476-479).

Hegemonya kavramı başta olmak üzere Gramsci’nin savunduğu tezlerin temel kavramlarını, Uluslararası İlişkiler disiplinine uygulayan Cox ise; Gramsci’nin toplumsal analizlerinde, uluslararası ve uluslar ötesi seviyede onun izlediği tek yönlü zihnî süreçten (ulusal ölçekteki gelişmeler ve sosyal ilişkilerin, iç siyasî dengeleri ve uluslararası ilişkileri etkilemesi) farklı olarak, karşılıklı-karmaşık etkileşim şeklinde çok yönlü bir perspektif benimsemiştir.¹⁸ Öncelikle “tarihsel bloklara” ele alan Cox, kendi dünya sistemi analizlerinde “tarihsel yapı” konfigürasyonlarını analitik araç olarak kullanmıştır. Tarihsel yapılar, birbirleriyle karşılıklı etkileşim halinde bulunan ve Gramsci’nin toplumsal irdelemesinde de yer alan “maddî şartlar”, “fikirler” ve “kurumlar” olarak nitelendirdiği üç kuvvet potansiyelinin veya sosyal kuvvetin belirli bir konfigürasyonu (Şekil-2) ile şekillenmektedir (Cox, 1986:217-218).

Şekil-2: Üç Güç Kategorisinin Etkileşimi (Cox, 1986)

¹⁸ Robert W. Cox’un; 1981 yılında Millennium’da yayınlanan “Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory” ve 1983 yılında yine aynı dergide yayınlanan “Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method” adlı iki makalesi ile somutlaşan entelektüel birikim ve çabası Neo-Gramscici yaklaşımın oluşumunda önemli bir yere sahiptir.

Bu kuvvet potansiyelleri veya sosyal kuvvetler gücün üç boyutunun etkileşimiyle ilintilidir: (1) Üretim süreçleri ile ilgili olanlar, (2) sınıflar arası ilişkilere ilişkin olanlar ve (3) siyasal güce dair olanlar (Bostanoğlu, 2009:28). İlki ekonomik düzeydeki kontrolü sağlayan gücü, ikincisi sosyal ve kültürel düzeydeki sosyal gücü ve sonuncusu ise siyasî düzeyde devlet üzerindeki kontrolü sağlayan gücü ima etmektedir. Bu üç kategorideki güçlerin oluşturduğu kuvvet konfigürasyonlarından dünyada çeşitli iktidar yapıları ve tarihsel bloklar meydana gelmektedir (George, 1994:178).

Zihnî inşâlar olan kuvvet konfigürasyonları, kümülatif insan eylemlerinin sonuçlarıdır ve insan eylemini etkileyip baskılarıyla yönlendirerek sınırlandırabilirken, bir yandan da insan eylemleri tarafından dönüştürülebilirler (Cox, 1987). Yapılar, eylemleri belirli yönde ve mekanik bir biçimde doğrudan belirlemezken, eylemin şekillendirilmesinde etkili olan beklenti, alışkanlık ve baskıların sınırlarını belirleyerek eylemin olduğu bağlama işaret ederler. Birey ve gruplar ya bu baskılara veya sınırlamalara uymakta ya da onlara direnç göstererek alternatif yapıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Cox'un tarihsel yapıları insan eylemlerinin belirleyici unsurları olarak görmesine rağmen, yapısalcı olmadığını (Yapıların insan eyleminin son ve yegâne belirleyeni olmaması ve tarihsel yapıların zihnî inşâlar olduğunu dikkate alarak) not etmek önemlidir (Leysens, 2008:48).

Tarihsel yapıları oluşturan üçlü sacayağından biri olan “fikirler” iki kategori halinde ele alınır. Bunlardan ilki; davranışın alışkanlık ve beklentilerini kalıcılaştırma eğiliminde olan sosyal ilişkilere dair “ortak nosyonlar” veya Charles Taylor’un (1965) kavramsallaştırması olan “öznelerarası anlamlar” (*intersubjective meanings*) dır (Cox, 1986:218). Öznelerarası anlamlar, toplumun ve sahip olduğu kurumlar ile pratiklerin bir bütün olarak ortak algısını belirtir. Bu ortak algı, dünyanın doğasına dair bir insan grubunun paylaştığı hâkim algıyı ya da ortaklaşa paylaşılan gerçeklik anlayışını belirtmektedir (Okur, 2012:38). Davranışlar, soyut bir ideanın paylaşılan bu anlamları tarafından belirlenir (Leysens, 2008:49). Öznelerarası anlamlara birçok örnek verilebilir: İnsanların sınırları belirli bir ülkeye ve ülke üzerindeki otoriteye sahip olan devletler tarafından örgütlendiği ve yönetildiği, bu devletlerin birbirleriyle diplomatik temsilcilikler aracılığı ile ilişki

kurdukları, diplomatik temsilciliklerin korunmasına yönelik uygulanan belirli kuralların tüm devletlerin ortak ilgi alanına girdiği, devletler arasında çatışma ortamı oluştuğunda müzakere, görüşme, çatışma vb. belirli davranışlara başvurulması gibi. Cox'a göre; bu nosyonlar uzun dönemlerde süreklilik gösterse de tarihsel olarak koşullandırılmıştır. Mevcut dünyaya ait bu siyaset gerçekleri ebediyete kadar “doğru” olarak ele alınmayacakları gibi, gelecekte de vazgeçilebilirler. Bunların felsefi kökenlerinin izi sürülebilir ve bazılarının yürütülmesine dair emareler tespit edilebilir (1986:218). Öznelerarasılıklar, tarihsel yapıların değişimi ve felsefe veya düşünce dünyasındaki dönüşümlerin de okunmasına olanak sağlar (Okur, 2012:62).

Belirli bir tarihsel yapıyla ilgili fikirler güç kategorisinin ikinci çeşidi ise, “farklı toplumlar tarafından” benimsenen “kolektif imajlar” dır. Cox'a göre; öznelerarası anlamlar, belirli bir tarihsel yapıda evrensel olarak genel özellikler taşımaktayken ve sosyal söylemin ortak zeminini oluştururken; kolektif imajlar ise çok çeşitli ve birbirine rakip olabilirler. Bu rakip imajlar, alternatif yapıların ortaya çıkmasını sağlayacak olası maddî ve kurumsal zemini oluşturabilirler (Cox, 1986:218-219). Böylece öznelerarası anlamlar sorgulanamazken, kolektif imajlar ise farklı ideoloji ve yaklaşımları içerdiklerinden tartışma konusu olabilmektedir. Geniş kitleler, birer öznelerarası anlamı ifade eden devletleri ve devletler sistemini ontolojik geçeklikler olarak görmektedirler. Kolektif imajlar ise; devlet düzeyindeki veya devletler arası sistemdeki fiilî örgütlenme biçimi, hâkim güç ilişkilerinin doğası ve meşrûiyeti, adalet ve kamu yararının anlamları vb. üzerinde ayrı ideolojilere sahip toplumların, sınıfların ve grupların farklı görüşlerini ifade eder (Cox, 1986:219).

Her hegemonik yapının, zor ve rızanın uygun bir bileşimini kullanarak, kendisine ait kolektif imajlarını evrensel öznelerarası anlamlara doğru gelişmesini hedeflediğini ifade edebiliriz. Hegemonik ideolojinin evrenselleşmesini sağlayan öznelerarası anlamların yapısını ise, tarihsel bloğun hâkim olduğu üçlü sacayağından bir olan “maddî şartlar/kabiliyetler” desteklemektedir. Maddî şartlar; hem üretici (ekonomik) hem de yıkıcı potansiyeli (askerî olanaklar) içinde barındırır. Devingen formda teknolojik ve örgütsel kabiliyetleri, kümülâtif formda ise teknolojinin dönüştürebileceği halde bekleyen doğal kaynakları, sanayi tesislerini, askerî teçhizat gibi ekipman stoklarını ve bunları idare edecek sermayeyi içerir (Cox, 1986:218).

Tarihsel bir yapının diğerk sacayağında “kurumsallaşma” (*Institutionalization*) bulunmaktadır. Cox’a göre kurumlar, belirli bir düzenin istikrara kavuşturulması ve idamesi için bir araçtır. Kurumlar, kendi çıkış noktasını ve eğiliminde etkin olan güç ilişkilerini yansıtır. En azından başlangıçta, kendi iktidar ilişkileri ile uyumlu olan “kolektif imajları” desteklerler. Oluşturulan kurumlar, muhalif eğilimlerin bir çatışma alanı haline gelebilir veya rakip kurumlar farklı eğilimleri yansıtabilirler. Ancak kurumlar, bu çatışmaların en az düzeyde kuvvet kullanılarak çözümlenmesine olanak sağlarken, farklı çıkarların temsiline ve politikaların evrenselleşmesine katkıda bulunarak hegemonik stratejilerin de dayanak noktası olurlar (Cox, 1986:219).

Özetlemek gerekirse hegemonyanın varlığı, kurumların, maddî imkânların ve fikirlerin senkronizasyonunu gerektirmektedir. Fikirler ve maddî güç unsurlarının dengeli bileşimi ile hayat bulan kurumlar, daha sonra hem maddî kabiliyetlerin hem de fikirlerin değişimini etkiler. Böylece maddî kabiliyetlerin desteğini de alan belirli bir tarihsel bloğa ait *kolektif imajlar*, evrenselleşecek, doğal ve kaçınılmaz hissedilecek derecede diğerk gruplar tarafından içselleştirilerek, *öznelerarası anlamlara* dönüşebilecektir.

(2) Hegemonyada Yöntemsel Mekanizmalar ve Yasal İlişkiler

Hegemonik sınıfın baskın olduğu bir sosyal oluşum veya ülkede devlet, blok dâhilinde ahenkli bir uyumu ve kimliği ortak bir kültür yayılması aracılığı ile sağlar. Bu süreç, oluşacak hegemonik sınıf dâhilinde, liderler ve takip edenleri arasında yoğun bir diyalogu da gerektirmektedir. Bu kapsamda; Gramscici hegemonyanın hayat bulduğu bir sosyal düzende; (1) toplumda ve politik sistemde sosyal ilişkilere hâkim bir takım “yasal ilişkiler”, (2) sınıflar/gruplar arasındaki muhtemel çatışmalarının çözümüne yönelik “yöntemsel mekanizmalar” şeklinde rızaya dayalı düzenlemelerin de bulunması gerekmektedir (Robinson, 1996-628).

Bu yasal ilişki ve düzenlemeler, hâkim sınıf ve grupların kimlik, moral ve kültürel değerlerinin, pratik ilişki kodlarının ve dünya görüşlerinin, başka bir ifadeyle, hâkim grubun sosyal hayata dair benimsetmeye çalıştığı öz mantığının, ikincil gruplar/sınıflar tarafından “gönüllü kabule” dayalı “rıza” ile içselleştirilmesini

kolaylaştır. Hâkim tarihsel blok topluluğunun yeniden üretimini de sağlayacak rızaya dayalı bu ilişki ve mekanizmalar, benzer şekilde baskın grupların kendi aralarındaki konsensüs mekanizmalarını da içerir (Robinson, 1996:628). Bu geniş sosyal ve siyasal konsensüs Gramsci'nin deyimiyle “çimento” işlevi gören ideoloji ile hayat bulur (Hall, 1986:20). Bu türden bir hegemonik ideoloji başarılı bir tarihsel bloğun siyasal örgütlenmesi için şarttır (Gill ve Law, 1989:476).

Hegemonik ideoloji aracılığıyla, diğer sınıfların ve grupların önemli bir bölümünün rızasını kazanan hâkim sınıflar veya gruplar, ikincil sınıfların çıkarlarını kendi çıkarları ile irtibatlandırarak, çok farklı pozisyon ve çıkarları temsil edebilmektedirler. Bu konsensüs ile hegemonik sınıfın amaçları ve hayatî önemi haiz çıkarları desteklenirken, hegemonik sınıf da ittifak kurduğu müttefiklerinin çıkarlarına dikkat ederek talep ve ihtiyaçlarının tatminini sağlamak durumundadır. Çünkü hegemonik üstünlük; ikincil unsurların çıkarları ve eğilimlerinin hesaba katılması, bazı dengeleyici tavizlerin verilmesini gerektirir (Gramsci, 1999:373). Egemen sınıfa, kendi çıkarlarıyla diğer sınıfların çıkarlarını eklemleme imkânı veren bu türden ilişkiler, mekanizmalar, taviz ve uzlaşmalar; “bir taraftan egemen sınıfa kendi çıkarlarını ve dünya görüşünü daha evrensel olarak yerleştirmek için siyasal, ahlakî ve entelektüel liderliğini kullanma fırsatını yaratırken, diğer taraftan, ikincil grupların çıkar ve gereksinimlerini biçimlendirerek lider grubun sosyal vizyonuna katılımlarını sağlar” (Carnoy, 2001:257). Bu katılım ise ahlakî ve entelektüel liderliğe sahip egemen sınıfın, diğer sınıf ve gruplardan çoğu tarafından paylaşılan ortak “fikirler” ve “değerler” birlikteliğini oluşturmasını sağlar. Böylece ahlakî ve entelektüel liderlik, bu ideoloji aracılığıyla tarihsel blokların organik çimentosu haline gelen “kolektif iradeye” sahip olur (Laclau ve Mouffe, 2001:61).

Bu çalışmada stratejik iletişimin doğası ortaya konulurken, aynı zamanda, hegemonik yapıya ait kolektif imajları evrensel öznelerarası anlamlara doğru meşrûlaştırma işlevi de analize tabi tutulacaktır. Bu analizin ana hedeflerinden biri, stratejik iletişimin başarısızlığı ve diğer kavramlarla karışıklılığı bağlamında asıl sorunun nerede yattığını anlamaya çalışmaktır. Ayrıca bu zihinsel çaba esnasında; stratejik iletişimi hegemonya, akıllı, sert ve yumuşak güç gibi kavramsal araçlarla analiz ederken, yasal ilişkiler ve yöntemsel mekanizmalar şeklindeki rızaya dayalı düzenlemelerin gerçekleştirildiği Gramscici bir hegemonyada, “zorlama” ve “rıza”yı

birbirinden yanlış biçimde ayırma ve karşılaştırma tehlikesinin bulunduğu ortaya konacaktır. Yine, Nye'in yumuşak güç ve sert güç dikotomik ayrımının işlevselliği ve akıllı güç sentezi de tam olarak idrak edilmeyebilir. Stratejik iletişim, halkla ilişkiler ve kamu diplomasisine farklı yaklaşımların bulunması ve bunların sıklıkla birbirinin yerine kullanılmasının altında yatan temel etkenlerden birinin, işte bu dikotomik ayrımların işlevselliğini görememek olduğu düşünülmektedir. Örneğin stratejik iletişimi sadece yumuşak güç unsurlarını kullanan bir rıza inşâ etme süreci veya yaklaşımı olarak görmek, onu halkla ilişkiler ve kamu diplomasisi gibi sadece yumuşak güce dayalı politikalar üreten disiplinler kapsamına veya aracına indirgeyebilir.

(3) Hegemonya'da Organik Entelektüeller

Analizlerinde egemen sınıf iktidarının tezahür biçimlerini de ele alan Gramsci'ye göre; bir sosyal sınıfın egemenliği kendisini iki yolla gösterir. Bunlar, hâkimiyet (*domination*) ve ahlakî ve entelektüel liderlik şeklindedir. Bunun yanı sıra iktidarın değişik görünümünün; zorlama ve ikna, zor ve rıza, diktatörlük ve hegemonya gibi işlevsel ikiliklerle de açıklanmaktadır. Birincilerin hep dar anlamda devlete karşılık geldiği bu ikiliklerde Gramsci'nin asıl odak noktası ahlakî, kültürel ve entelektüel liderliktir. Çünkü Gramsci'ye göre bir sosyal grup, iktidar gücünü ele geçirmeden önce ahlakî ve entelektüel liderliği uygulamaya başlamış olmalıdır (1999:212; 2000:249). İktidar gücünü kazanmak için ana şartlardan biri olan ahlakî, entelektüel ve kültürel liderlik “kolektif iradeyi” temsil eder (Laclau ve Mouffe, 2001:67). Tarihsel blokların sütunları olan altyapı ve üstyapı arasındaki bağları sağlamlaştırarak kolektif iradenin inşâsında başat rol oynayan ise “entelektüellerdir” (Gramsci, 1999:135). Gramsci, hegemonik projenin ideolojinin gelişiminde ve yayılmasında başlıca aktör olarak entelektüelleri görmektedir. Bir tarihsel bloğun çimentosu ideolojiyse, bu bloğu dizayn ederek, temellerini atıp hegemonik projede yükselmesini sağlayacak olan mimarları da organik entelektüellerdir. Analizlerinde organik entelektüellerin önemine özellikle vurgu yapan Gramsci; entelektüelleri, hegemonik bir yapının ideolojik ve siyasal birliğini sağlamada, hâkim sınıfı ve ideolojisini ittifaktaki diğer sınıflar ile alt sınıflar nezdinde kabul edilebilir kılmada ve egemenliğini evrenselleştirmede “meşrûlaştırma uzmanları” (Merrington, 1968:154) olarak görmektedir.

Cox’a göre ise; entelektüeller, bir tarihsel bloğun ve sınıfın mensuplarını bir araya getiren zihinsel imajların, teknolojilerin ve kurumların ortak bir kimliğe doğru geliştirilmesi ve idamesi işlevini yerine getirirler. Burjuva sınıfının hâkim olduğu hegemonik dönemde bu işlevleri burjuva entelektüelleri yerine getirmişti. İşçi sınıfının organik entelektüelleri ise, yeni bir tarihsel blok yaratmada aynı rolü üstleneceklerdi. Bunun için oldukça farklı kültür, kurum ve tekniği yeni tarihsel blok üyeleri ile karşılıklı etkileşim içinde geliştireceklerdi. Bu görevde siyasî partiler ise, “kolektif entelektüel”lerdi (1993:57).

Gramsci’nin “Tüm insanların entelektüel bir yanı bulunmasına karşın, toplumsal ilişkilerde oynadıkları rol bakımından her insanın entelektüel işlevi olmadığına” (Gramsci, 1999:139) dair düşüncesi, onun entelektüel ile entelektüel olmayan arasında yaptığı ayrım kriterini ortaya koyar. Gramsci bu ifadesiyle, entelektüel çabaların birçok insanın yeteneklerini aştığı fikrine karşı çıkar. Entelektüel aktivitenin kendine özgü doğası içinde tanımlanmasının bir yanılsamaya sebep olduğunu belirten Gramsci’ye göre, entelektüeller veya profesyonel düşünürler kendi yaptıkları aktivitenin entelektüelliği ile değil, söz konusu aktivite ve çabaların toplumsal ilişkiler içerisindeki işlevselliği ve belirli dünya görüşünü sunmadaki etkileriyle ayırt edilmelidirler (Gramsci, 1999:139). Ives’e göre ise; entelektüel veya felsefi olarak nitelendirilen ya da nitelendirilmeyen şey, aktivitenin kendisi değildir. Gramsci, akdemiysen olmanın ve etkili entelektüel bir yetiye sahip olmanın gerektirdiği çabalara elbette büyük vurgu yapar. Ancak, Gramsci’nin bu vurguda anlatmak istediği şey, toplum içerisinde belirli bir konuma sahip entelektüellerin düşüncelerinden kaynaklanan etkileri örgütleyebilme ve yayabilmeleri yetenekleridir (2011:123-124).

Gramsci bu noktada, “entelektüellerin özerk ve bağımsız bir grup mu oluşturduğu, yoksa her toplumsal grubun kendi öz uzman entelektüel bir kategorisinin mi olduğu” sorusunu sorarak, entelektüel yaklaşımının ana hatlarını çizmeye başlar. Bu soru entelektüellerin sınıfsal konumunu ve sınıflarla ilişkisini ortaya koyacak kuramsal bir tartışmanın hareket noktasını oluşturmaktadır (1999:134). Gramsci kendi sorusuna iki cevap vererek, entelektüeller ile ilgili iki farklı kutupta dikotomik bir sınıflandırma yapar: “Organik” ve “Geleneksel”

entelektüeller (1999:134-140).¹⁹ Soruya verdiği ilk yanıtta, geleneksel entelektüel tanımını yadsıyarak, entelektüellerin ayrı bir sınıf oluşturmadığını net bir şekilde ifade eder ve “organik entelektüel” kategorisini oluşturur. Gramsci öncelikle; “ekonomik üretim dünyasındaki özsel bir işlevin kökensel alanı üzerinde doğan her toplumsal grup, kendisiyle birlikte, organik olarak, yalnızca ekonomik alanda değil aynı zamanda toplumsal ve siyasal alanlarda da kendisine türdeşlik ve kendi işlevine ilişkin bir bilinç veren bir ya da daha fazla entelektüel katmanı yarattığını” belirtir. “Bütün girişimcilerin değilse de aralarındaki elit bir azınlığın genel toplum hizmetlerinin devlet örgütüne kadarki karmaşık örgütlenmesinde, kendi sınıflarının lehine bir genişleme yaratmak için toplumun örgütleyicileri olma özelliğini taşımaları” gerekmektedir. Her yeni sınıfın kendisiyle birlikte yarattığı ve kendisinin gelişimi sürecince işleyip geliştirdiği “organik” entelektüeller, “yeni sınıfın öne çıkardığı toplumsal tipin ilkel etkinliğinin kimi kısmî görünümünün uzmanlaşmalarıdır” (1999:134-135).

Görüldüğü üzere Gramsci kendi sorusunun ilk yanıtında; ekonomik üretim dünyasındaki tarihsel dönüşümlere bağlı olarak ortaya çıkan yeni sınıf oluşumlarının, kendi gereksinimlerine karşılık vermek üzere, kendileriyle birlikte, kronolojik olarak aynı zaman diliminde ortaya çıkardığı ve birlikte geliştirdiği entelektüelleri “organik” olarak nitelendirmiştir.

Gramsci, sorusunun diğer yanıtında ise entelektüeller ile ilgili olarak yaptığı dikotomik ayrımın ikinci kutbunda bulunan geleneksel entelektüel kategorisini açıklar. Gramsci (1999:137)’ye göre; daha önceki ekonomik yapıların ve üretim tarzlarının dönüşmesinin ve gelişmesinin ifadesi olarak, tarih yüzeyine çıkan bütün önemli gruplar (tarihsel bloklar), toplumsal ve politik biçimlerde ortaya çıkan değişikliklerin kapsamı ve karmaşıklığı ne olursa olsun, “kendilerini kesintisiz bir tarihî sürekliliğin ifadesi olarak gören entelektüel kategorileri” ile karşı karşıya

¹⁹ Gramsci entelektüelleri kategorileştirirken “organik” ve “geleneksel” ayrımının yanı sıra; “kent tipi” ve “köy tipi” entelektüel ayrımını da yapar. Gramsci (1999:148)’ye göre; kent tipi entelektüeller kapitalist endüstrileşme ile birlikte gelişen ve sistemdeki ilişkilerin geliştirilmesi, örgütlenmesi ve etkinleştirme işlevini gören sanayi teknisyenleri, uzmanlar ve mühendisler gibi meslek gruplarıdır. Bunlar orduda planlamalarda inisiyatif sahibi olmayan alt kademe subaylar gibidirler. İşleri sadece müteşebbis ile ona bağlı araçsal kitle (işçi sınıfı ve emekçiler vb.) arasındaki ilişkileri düzenlemek ve endüstrinin kurmayları tarafından karar verilen planların uyumla aşamalarını kontrol etmektir. Köylü tipi entelektüellerin büyük çoğunluğu ise; gelenekseldir. Taşra nüfusu ve kasabalara bağlı küçük burjuvazi ile toplumsal bağları bulunan, işlevleri (avukatlık, noterlik vb.) köylü kitlelerinin devlet ve mahalli idare ilişkisini düzenlemek olan kategoridir.

gelmişlerdir. Geleneksel entelektüel kategorisinin en tipik olanı feodal dönemin egemen sınıfı aristokratlara bağlı olarak organik entelektüel işlevi görmüş olan din adamlarının (*ecclesiastics*) oluşturduğu zümredir. Din adamları; tarih boyunca uzun bir dönem, okullar, eğitim, ahlâk, adalet, hayır kurumları, çağın felsefe ve bilimi olan dinî ideoloji gibi birçok önemli hizmetlerin monopolü haline gelmişlerdir. Bu türden geleneksel aydınlar, toprak mülkiyetini kullanma ve devlet ayrıcalıklarından yararlanma konusunda hukuksal bakımdan aristokratlarla eşitti. Fakat Gramsci'ye göre; din adamlarının veya kilisenin bu üstyapısal tekeli çatışmalardan ve sınırlandırmalardan da uzak olmadı. Merkezî güç olarak monarklar tarafından da desteklenen başka entelektüel kategorileri oluşmaya başladı. Böylece kendi ayrıcalığına, yönetim kademesine, bilim ve akademik adamlarına, teorisyenlerine ve din adamı olmayan filozoflara sahip bir asiller sınıfı (*nobless de robe*)²⁰ oluştu. İşte bunlar, din adamlarından sonra geleneksel entelektüellerin diğer kategorisidir. Geleneksel entelektüeller bir birlik ruhu (*esprit de corps*) içerisinde kesintisiz tarihsel sürekliliklerini ve özel niteliklerini tecrübe edindikleri için, kendilerini egemen sınıftan özerk ve bağımsız olarak sunarlar. Kendilerinde öne çıkardıkları bu bağımsızlık tehlikeli bir yanılsamadır. Bu türden özerklik ya da bağımsızlık iddialarının sadece ideolojik ve politik kertede sonuçları olmayıp birçok alanda önemli sonuçları bulunmaktadır. İdealist felsefe aydınları da kendilerini yerleştirdiği bu ayrıcalıklı konumla ilişkilendirilebilir (1999:138-139). Aydınların kendilerini toplumsal bakımdan özerk ve bağımsız görmeleri ütöpik bir yaklaşımdan başka bir şey değildir (1999:138).

Böylece Gramsci, kendi dönemine kadar, sınıf ilişkilerinden bağımsız ve saf bir düşünceye sahip olan bilgi ve bilim yayıcı olarak kabul edilen entelektüel olgusuna karşı çıkarak, bu yaklaşımı yıkmıştır. Entelektüeller ya yeni oluşup yükselmekte olan ya da iktidardaki tarihsel bloklara veya sınıflara bağılıdır. Nitekim Buttigieg (2011:187)'e göre de; kendilerini “saf entelektüel” olarak tanımlayanlar, herhangi bir gerçek sorumluluk üstlenmeye niyetli değildir ve toplumsal yargıya tabi olmak istemezler. Sözde siyasetten ayrı durmaları yalnızca yapmacık bir tavidir; gerçekte temel önemde bir siyasî rol oynamaktadırlar.

²⁰ Fransız Devrimi'nden önceki Fransız aristokrasisi.

6. YÖNTEM

a. Araştırma Tipi

Araştırmacı, çalışmada kullanacağı metodolojinin önceden belirlenemeyeceğini çok iyi bildiğinden, öğrenilmek istenen şeyi önceden ortaya koyarak en uygun metodolojiyi ona göre seçer (Silverman ve Marvasti, 2008:8). Öğrenmek istenen şeye yönelik sorulan araştırma soruları hangi metodolojiyi benimseyeceğimize dair ipuçlarını verir. Bir araştırma konusunun nasıl çerçevelendirdiğimiz kaçınılmaz olarak açık veya örtülü bir yargıyı yansıtır (Silverman ve Marvasti, 2008:8).

Bu çalışmada araştırmanın amacına hizmet eden “nasıl” soruları sorulmuştur. Bu nedenle yaklaşımın, betimleyici nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim betimleyici araştırma, yeni konuları incelemek veya bir şeyin neden olduğunu açıklamak yerine, “nasıl” ve “kim” soruları üzerine odaklanarak “fenomenlerin nasıl meydana geldiğini” tanımlamaya çalışır (Neuman, 2010:54). Betimleyici araştırmalarda değişkenler arasında nedensel ilişkiler yerine birlikte bulunma ilişkisine bakılır, açıklayıcı araştırmalarda ise değişkenler arası neden-sonuç ilişkisine bakılır (Kuş, 2007: 23). Bu çalışma öncelikle; stratejik iletişim kavramının, tarihsel zaman okunda günümüze kadar nasıl oluştuğunu, nasıl kullanılması gerektiğini veya nasıl dönüştürüleceğini ve kamu diplomasisi, algı yönetimi, halkla ilişkiler vb. kavramlarla birlikte bulunma ilişkisini tanımlama niyetine sahip bulunduğundan betimsel bir araştırma türüdür. Çalışma, değişkenler arasında nedensellik ilişkisine bakmadığından dolayı da betimleyicidir. Betimleyici araştırmalarda; tarihsel karşılaştırmalı araştırma, saha araştırması, taramalar, içerik analizi gibi bir çok veri toplama tekniğini kullanılmasına karşın deneysel araştırmaya az rastlanır (Neuman, 2010:54).

b. Araştırma Tekniği

Sosyal ve siyasî değişimi anlamaya yönelik açık arzu, çoğu tarihsel-sosyolojik araştırmalar yürütmenin başlıca saikidir (Linklater, 2012:184). Çalışmanın ana yaklaşımı olan eleştirel yaklaşım, değişime ve dönüşüme yaptığı vurgudan ve

araştırmacıların altta yatan yapıları ortaya çıkarmasına yardımcı olmasından dolayı tarihsel karşılaştırmalı araştırmaları daha fazla tercih etmektedir. Bu nedenle çalışmada, eleştirel sosyal bilim yaklaşımına uygun olarak tarihsel karşılaştırmalı araştırma tekniği kullanılmıştır. Tarihsel karşılaştırmalı araştırmanın yürütülmesi, özelleşmiş tekniklerin uygulanmasından daha çok araştırmaya daha farklı bir yönelimle ilgilidir. Önemli olan bir araştırmacının bir soruya nasıl yaklaştığı, verileri nasıl irdelediği ve açıklamalara nasıl yöneldiğidir (Neuman, 2010:653). Öncelikle şunu belirtmekte fayda var: ister nitel olsun isterse de nicel, hiçbir araştırma tekniğinin diğerinden üstün olmadığı değerlendirilmektedir. Araştırma tekniklerinin her biri değişik maksatlara hizmet ettiklerinden dolayı, doğal olarak bunlar tamamen “yanlış” veya “doğru” değildir (Silverman ve Marvasti, 2008:8).

Bu çalışmanın nitel araştırma tekniği olarak tarihsel karşılaştırmalı araştırmaya dayanması, nicel araştırma teknikleriyle arasında keskin bir çizgi ile ayrıldığı anlamına gelmez. Nitekim araştırma programı tasarlanırken, “gerektiğinde” içerik analizi gibi nicel araştırma yöntemlerine de başvurulabileceği hep akılda tutulmuştur. Çünkü nitel araştırma tekniklerinin en önemli özelliklerinden biri, beklenmedik olana açık olması, bir araştırma programının yönünü ve odağını değiştirebilmesi ve hatta bir projenin ortasında orijinal araştırma sorusunu terk edebilmesidir (Neuman, 2010:234).

Yönteme uygun analitik araç belirleme aşamasında; tarihsel karşılaştırmalı araştırma için Fernard Braudel’in “çok katmanlı tarih” anlayışı ve Robert W. Cox’un senkronik (*synchronic*) ve diyakronik (*diachronic*) zihni süreç yaklaşımının metodolojik imkânlarından faydalanılmıştır.

(1) Fernard Braudel ve Çok Katmanlı Tarih Anlayışı

Tarihsel karşılaştırmalı araştırmalara en büyük katkı Neo-Gramscici Eleştirel Kuram’ın tarihselcilik anlayışını da yansıtan Annales Okulu’ndan gelmiştir. Fernard Braudel’in ikinci kuşak temsilcisi olduğu Annales Okulu, Marc Bloch ve Lucien Febvre’in yöneticiliğinde, ekonomik ve toplumsal tarih alanında düşünsel liderlik yapma iddiasıyla yayınlanmaya başlayan “*Annales d’Histoire Économique et*

Sociale” adlı dergiyle hayat bulmuştur (Burke, 2006:53-54).²¹ Okul, sadece olayların kronolojik bir sıra ile hikâyelendirmesinden ibaret olan ve olayları verili olarak ele alan geleneksel pozitivist siyasî tarihçilik anlayışını reddederek kültür, ekonomi ve sosyal bilimler gibi tarihin dışındaki disiplinlerle birlikte çalışmaya yönelmiştir. Braudel’e göre; okul, bir tür insan bilimleri sentezi olmayı istemekte, tarih yöntemlerini ve tarihsel bakış açılarını yenilemektedir (2006:447). Amaç sadece yeni bir tarih ortaya koymak değil, tarihsel ilginin merkezini salt siyasî olaylardan uzaklaştırarak, tarih için eksik görülen alanları doldurmak için, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji vb. sosyal bilimleri de içerek şekilde tarihsel yaklaşıma yeni bir çerçeve sunmaktır (Hexter, 1972:483; Braudel, 1994b:XXXVII).

Annales Okulu toplumsal yaşamın düzenlendiği temel biçimdeki “uzun süreli” değişiklikleri ve dönüşümleri inceleme amacı gütmüştür. Neuman’a göre; Annales Okulu’nun yaklaşımı, somut tarihsel özgüllükle soyut kuramı karıştırır. Kuram, gündelik olayları açıklayan nedensel veya düzenleyici ilkeler olan modeller ya da derinde yatan yapıların biçimini alır. Annales tarihçileri, hem yüzeydeki olayları biçimlendiren alttan alta işleyen akımları, hem de bireysel eylemleri araştırır. Bunun yanı sıra uzun süreli yapılar veya örüntülere yönelik ilgisini arttırır. Birkaç yıldan birkaç on yıla uzanan kısa süreler boyunca belirli bireyler ya da olaylara odaklanan geleneksel tarihçilerin aksine bir yüzyıl ya da daha uzun dönemler boyunca tarihsel değişimi analiz eder (2010:615).

Annales Okulu’nun ikinci kuşak temsilcilerinden Braudel’in yirmi yılı aşkın bir çalışmasının ürünü olan ve 1949 yılında yayınlanan, “*La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l’époque Philippe II*” adlı eseri, Akdeniz’de insan ve ekoloji arasındaki etkileşimin ve ilişkinin hikayesini keşfetmek üzere oluşturulmuştur (Dursteler, 2010:66). Braudel’in bu eserinin asıl önemi, tarihsel zamanı her biri farklı ritimlere sahip üç tabaka halinde analiz eden çok katmanlı tarih yaklaşımını sunmasıdır. Kesintisiz akan bir ırmak halinde tasavvur edilen zamanın; uzun vade (*longue durée* veya *yapısal tarih*²²), orta vade (*moyenne durée*) ve olay tarihinden (*l’histoire événementielle*) oluşan üçlü konfigürasyon üzerinden anlaşılması

²¹ Peter Burke’nin *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu* (2006) adlı kitabı, okul ile ilgili kapsamlı bir araştırma niteliğindedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi Burke’nin bu eserinde bulunacağı gibi, François Dosse’nin *Ufalanmış Tarih: Annales Okulundan “Yeni Tarih”e* (2006) literatürde incelenilecek diğer önemli çalışmadır.

²² Braudel (1992), *longue durée*’ye yapısal tarih adını da vermektedir.

Braudel'in metodolojisinin belkemiğini oluşturmaktadır (Okur, 2012:70). Braudel'in "yüksek profilli çağdaş problemlere yönelik çözümlemelerin çoğu zaman göz ardı ettiği ve çoğunlukla pek zor algılanan gelişmelere yönelik gönderimde bulunmak için ürettiği" (Linklater, 2012:183) uzun vade katmanı, ilk ortaya atıldığından itibaren tarihsel sosyologların ilgi odağı olmuştur. Braudel'in "neredeyse hareketsiz tarih" (1992: 20-21) olarak gördüğü uzun vade, insanın onu çevreleyen ortamla ilişkileri içindeki tarihini ve geçtiği neredeyse hissedilmeyen bir tarihsel zamanının varlığını ima eder. Tek ve basit bir akışı olan herhangi bir toplumsal zamanın olmadığını belirten Braudel, uzun vadenin; "gazetecinin, kronikçinin veya geleneksel tarihin anlayışından uzak olduğunu" (1992:34), "çapının yüzyıllık hatta daha uzun" (1992:54) bir süreye tekabül ettiğini ve "yörüngesinde daha hızlı akan diğer tarihlerin karşısında değişmez göründüğünü" (1992:111) ifade eder.

Braudel'in çok katmanlı tarih anlayışı, stratejik iletişim kavramının zihinlerimizde belirginleşmeye başladığı günümüzü, geçmiş yüzyılı ve onun içinde yer alan orta vade konjonktürel dönemlerin izini sürerek daha iyi anlamlandırmayı sağlayacaktır. Bu çalışma kapsamında da, stratejik iletişim kavramı, sadece uluslararası ilişkilere ve özellikle güvenlik alanına uygulanmaya başlandığı 2001 yılından itibaren olan tarihsel süreç kapsamında değil, anlamı geçmişe uzanan uzun vadenin içerisine oturtularak incelenecektir. Bu kapsamda; uzun vadenin başlangıç noktası olarak Dünya tarihinde önemli yeri olan Fransız İhtilâli esas alınmıştır. Bu tarihsel olay, özellikle kitlesel iletişim imkânlarının arttığı ve İngiliz hegemonyasının söz konusu olduğu 19'uncu Yüzyılı da incelemesi bakımından önemli bir başlangıç noktasıdır. Günümüze kadar dünya düzenlerini hegemonya açısından değerlendiren Cox ise; başlangıç noktası olarak, 1845 yılını seçmiş, ilk olarak bu dönemdeki (1845-1875), İngiltere liderliğindeki hegemonik dünya düzenini konu edinmiştir.

Uzun vadenin, bir üst katmanında yavaş ritimli ikinci bir tarihsel zaman olarak; orta vade (*moyenne durée*) veya konjonktür bulunmaktadır. Orta vade katmanı sosyal ve ekonomik yapıların ve kuvvetlerin zamansal olarak yavaş geliştiğini ima eder (Dursteler, 2010:66). Ancak uzun vade kadar geniş ve yavaş değildir. Braudel; orta vadeyi, "tarihi şimdiye kadar özellikle maddî hayat, ekonomik devreler ve ara devreler düzleminde inceleyerek" (1992:111), "geçmiş, gündeme onar, yirmişer veya ellişer yıllık geniş dilimler halinde getiren bir konjonktür anlatısı

şeklinde, geçmişe uzanan ekonomik ve sosyal tarih” (1992:54) olarak tanımlar. Böylece Braudel, orta vadeyi insanların inşa ettikleri toplumsal tarihi açığa çıkarma amacına sahip sosyal tarih olarak nitelerken, aynı zamanda ekonomik sistemlerin ve toplumların tedrici değişimine işaret eden bir tarihsel zaman katmanı olarak belirtir (1992:21). Braudel bu katmanda kapsamında; ulaşım, seyahat ve iletişim başta olmak üzere birbirini izleyen derinlemesine nüfus hareketlerini ve demografik çalışmaları, endüstriyel, ekonomik gibi çeşitli konjonktürleri konu edinmiştir (Dursteler, 2010:66).

Uzun vadenin ve çabuk değişen olay tarihinin (*l’histoire evenmentielle*) arasında olan orta vade tarihsel zaman katmanı; uzun vadeye oranla göreceli hızlı iken, olayların sürekli bir tekerrüründen meydana geldiği olay tarihine göre daha geniş ve daha yavaştır. Olay tarihi, üçlü konfigürasyonda en dış yörüngede ve yüzeydeki katmanda bulunmaktadır. Üç katmandan en gelenekselci olanı budur ve olayların, politikaların ve insanların konu edildiği seviyedir (Braudel, 1992:21). “Olay” kelimesini *l’histoire evenmentielle*’in içerisine hapsetmek isteyip, onun patlayıcı bir etkisi olduğunu belirten Braudel’e göre; “dakikası dakikasına haber niteliği taşıyan bu tarihsel zaman, yanıltıcı duvarlarıyla bilinçleri doldurur; ancak alevinin görülmesiyle kaybolması da birdir”. Bireylerin, gündelik hayatın, yanılsamaların, hızlı bilinçlenmelerin zamanı olan bu süre aynı zamanda kronikçinin ve gazetecinin de ilgi alanıdır (1992:55).

Olay tarihi zaman katmanı rüzgârların su yüzeyinde oluşturduğu, dalgalanmalar, titreşimler ve köpükler gibidir. Olay tarihi yine de geleneksel tarihçiliğin vakanüvist tarzdaki olay anlatısından oldukça büyük farklılıkları içinde barındırmaktadır. Kısa zamanlı bu tarih oldukça kaprisli ve aldatıcı olmasına rağmen, hayatın tüm unsurlarını barındırmaktadır (Braudel, 1992:56). Çünkü olaylar madeninden tek bir olay tarih malzemesi olarak ele alınmaz. Bir zincirde bağlantı teşkil eden olaylar konu edilir. Ancak, olay zincirinin adeta otomatik bir biçimde yeniden oluştuğunu görmek için, bir biri peşine okunan belgelerin kendilerini sundukları biçimiyle okunması gibi de kronikçi değildir (Braudel, 1992:56). Ayrıca tek bir olaylar zinciri değil; örneğin savaşlar, diplomatik antlaşmalar, iç kararlar gibi siyasal zincirin yanında, ekonomik olaylardan ve kültürel gelişmelerden oluşan bir zincir de konu edinir.

Bu tarihsel zaman kavrayışı, tarih oku üzerinde sadece doğrusal bir biçimde akan ve bir birine kenetlenmiş üç düzlemden ibaret olarak görülmemelidir (Okur, 2012:72). Her birinin kendine ait bir ritmi bulunduğu gibi oluşumlarına katkı sağlayan ve kendilerine gömülü olan katmanların da bir ritmi vardır. Örneğin bir tarihsel konjonktürün oluşumunda rol oynayan olgular, kendi ritimlerinde ilerlerken bir olayın meydana gelmesine sebep olacak tarihsel bir buluşmaya neden olabilirler. Bu zamansal kesişme bir olaya gebe olabileceği gibi kendinden sonra oluşacak konjonktürlerin de şekillenmesinde rol oynayabilecektir. Braudel'e göre, uygarlıklar ve kültür tarihi özel tarihlerin bir geçidi veya onlardan oluşan bir orkestradır. Dil tarihi, hukuk tarihi, kurumlar tarihi, felsefe tarihi, fikirler tarihi, edebiyat tarihi, sanat tarihi, inançlar tarihi ve dinler tarihi gibi özel tarihlerin kendilerine özgü ritimleri, solukları, kendi kronolojik ölçüleri, kendi iç dilleri ve kendine özgü hareketleri vardır ki bunlar genel tarihinkiyle zorunlu olarak aynı değildir. Güçlük, bunları birbirine uydurmaktır (1992:192,258). “Yeni konjonktürel tarih, ancak orkestranın bütün bu unsurlarının tamamlanmasıyla hazır hale gelecektir” (1992:58). “Tarih, tüm biçimleri altında sürenin incelenmesiyle güncelin kapılarını açmalıdır” (1992:105). “Her güncellik farklı kökenlere ve ritimlere sahip olan hareketleri bir araya getirir: Bugünün zamanı, aynı zamanda dünün, onun bir öncesinin, eskinin tarihini taşımaktadır” (1992:63).

(2) Zihnî Süreçler ve Cox'un Dünya Düzeni Ontolojisi

Cox; Annales Okulu ve Braudel'in tarih anlayışından esinlenerek, metodolojisinde, dünya düzenini yeniden düşünmeye hizmet eden iki belirgin boyutu esas alır: *Senkronik* ve *diyakronik* boyutlar. Senkronik boyut, anlamanın statik veya eşzamanlı boyutudur. Mevcut bir sosyal sistemin etkileşimlerini ve hâkim yapılar dizisini kapsamaktadır. Braudel'in çok katmanlı zaman tasavvurunda burası olay tarihinin alanıdır. Hâkim düzen içinde güncel problem çözme çabaları bu boyutta analiz edilir. Diyakronik boyut ise Braudel'in orta ve uzun vadesine tekabül etmektedir. Bu boyut, yapısal devamlılığın ve değişimin alanıdır. Burada mevcut düzenin nasıl meydana geldiği, dâhili çelişkilerinin neler olduğu ve düzenin nasıl değişebileceği analiz edilir. Senkronik boyutta zamandan ziyade mekân ön plana çıkarken, diyakronik boyut ise ağırlıklı olarak zaman odaklıdır (Cox ve Schechter, 2002:28-32).

Senkronik ve diyakronik boyutlar, Cox tarafından, sadece birini öncelemek için ortaya atılmış zihinsel süreçler veya düşünme boyutları değildir. Nitekim insan zihninin bir yönü belirli bir anda mevcut yapıların etkileşim ve uzantılarına (senkronik düzlem), diğer yönü ise zaman içindeki devamlılık ve gelişmeye odaklanma (diyakronik boyut) eğilimindedir. Zaman ve mekân ise birbirine zıt iki farklı kategori değildir. Metodolojik ihtiyaçlardan kaynaklanan bu sınıflandırma mutlak uzlaşmazlıklar temelinde ele alınmamalıdır. Her ikisi de sosyal yaşamı anlamaya yönelik analiz tekniği olarak tatminkâr bir açıklamaya ulaşmak için işlevselliğe sahip olan zihnî süreç gereklilikleridir. Her ikisinin bütünleştirilmesi en uygun yöntemdir. Bu düşüncelerin bir kaynağı da sosyal dönüşümlerle ilgilenen ve sınıf çatışmalarını itici bir güç olarak gören Vico’dur. Sosyal değişimi aynı zamanda zihinlerdeki değişim olarak ta gören Vico; tarihsel değişimi, karşılıklı ilişki içerisinde gördüğü hukuk, sosyal adetler, aile ilişkileri, ekonomik uygulamalar ve din gibi yapıları ardışık senkronik parçalar halinde resmetmiştir. “Vico, tabi ki, senkronik sözcüğünü kullanmamıştır. Ancak; diyakronik ile senkronik boyutu bu terimlerin ortaya çıkmasından çok önce bütünleştirmiştir” (Cox ve Schechter, 2002:28-32).

Pozitivizm, dünyayı verili olarak kabul ederek sorgulanmasının manasız olduğunu varsaydığından senkroniktir. Senkronik boyuttaki bakış açısı; dünya ve toplumu, dengeye ve düzene eğilimi olan karşılıklı ilişki içerisindeki parçalardan oluşan bir sistem olarak ele alır ve sorgulamaz. Buna karşılık, tarihselcilik, dünyayı olduğu gibi verili olarak ele almadığından ve sosyal dünyayı zaman içerisinde gelişen kolektif eylemden oluştuğunu varsaydığından dolayı diyakroniktir. Diyakronik boyuttaki perspektif; sistemin dönüşümüne neden olan çatışma ve kırımları derinlemesine sorgular.

Uluslararası İlişkiler disiplininde çalışmalarını dünya düzeninin ontolojisi üzerine yoğunlaştırarak gerçekliğin kavranmasını ve gerçek dünyanın görünümünü teşhis etmeyi hedefleyen Cox’un epistemolojisinde, “dış dünya” ile bu “zihinsel süreçler” arasındaki karşılıklı etkileşim, teorileştirme sürecinin başlangıcı olarak görülmektedir (Okur, 2012:34). Teorinin tarihi takip ettiğini belirten Cox’a göre; teori, her biri zaman ve mekân açısından kendine has bir perspektifi olan farklı “gerçeklik” anlayışları arasındaki bu zihinsel süreç çelişkileriyle tekemmül eder. Bu minvalde teoriyi iki ana faktör biçimlendirir: “Öznel idrakler” ile “tarihin nesnel

hareketleri” arasındaki ilişki. Tarihin nesnel hareketleri, birbirleriyle karşılıklı etkileşim halindeki kuvvet kombinasyonlarını ortaya çıkarır. Öznel idrakler ise, tarihin hareketini anlamak ve ona göre hareket etmek için bu kuvvetler üzerinde düşünen zihinsel bir süreçtir. Böylece “analizci” ile “analiz nesnesi” arasındaki diyalektik ilişkide mutlaka bir “öznel” unsur bulunur. Tarih, analizcinin bilincini ve algılarını biçimlendirirken, analizcinin zihni de kendi “tarihsel hareketliliği anlama biçimini” şekillendirir. Teorileştirme tarih boyunca devam eden bir süreçtir ve bu sürecin sabit bir son noktası yoktur (Cox ve Schechter, 2002:26,59).

Cox, yeni bir dünya düzenini anlamaya yönelik öznel idraklerin iki şekilde tezahür ettiğini ifade etmektedir. Cox’un, yeni bir ontolojinin inşâsı için ihtiyaç duyulan bu düşünce biçimleri, farklı normatif hedefleri kollayan iki epistemolojik kaynak olan “senkronik ve diyakronik zihni yönelimler” ile “sorun çözücü ve eleştirel kuram” arasında yaptığı ayırmalardan beslenmektedir. Cox ve Schechter’a göre; bu düşünce biçiminden ilki, mevcut bilginin ilâve ayarlamalar ile yeni olay ve şartlara uyarlanmasıdır. İkinci düşünce tarzı ise, düşüncenin ileriye projeksiyonu ile tarihsel süreci ve arzu edilen sonuçlara erişmek için nasıl kontrol edilebileceğini anlamaya çalışmaktır. Bu ikinci düşünce biçimi, ihtimallere dayalı realist değerlendirmelerin yanı sıra normatif bir tercihi de içermektedir. Dünya düzenindeki köklü değişim dönemlerinde bu iki düşünce biçimi de bir arada bulunmaktadır. Her ikisi birlikte, geleceği kontrol maksadıyla ortaya konan farklı güç konumu mücadelelerini ifade etmektedir (Cox ve Schechter, 2002:76). Senkronik boyutu ve sorun çözücü yönüyle öne çıkan ilk yaklaşım, mevcut düzene öncelik verip onu yeni ihtiyaçlara göre ayarlamayı amaçlarken; diyakronik boyutu ve eleştirel yönüyle ikinci yaklaşım, daha radikal değişim yollarını ortaya koymaya çalışır.

Cox, 11 Eylül saldırılarının ertesinde, yeni milenyumun eşiğindeki dünya düzeninin resmini ortaya koyarak anlamak ve biriken sorunları açığa çıkarmak amacıyla bir araştırma yöntemi olarak yeni bir ontoloji tasarlamıştır. Cox’a göre, ontolojinin iki tanımı mevcuttur. Bunlarda ilki olan Ontoloji-I, evrenin nihâî gerçekliğini tasdik etmektir. Kökenleri tek tanrılı dinlere kadar uzanabilecek olan Ontoloji-I, sekülerleşmiş biçimiyle Avrupa Aydınlanması’na içselleştirilmiştir. İkinci tanım olarak Ontoloji-II ise, hem Cox’un çalışmalarında kullandığı hem de dolayısıyla bu çalışmada da kullanılacak olan ontolojik yaklaşımdır. Ontoloji-II,

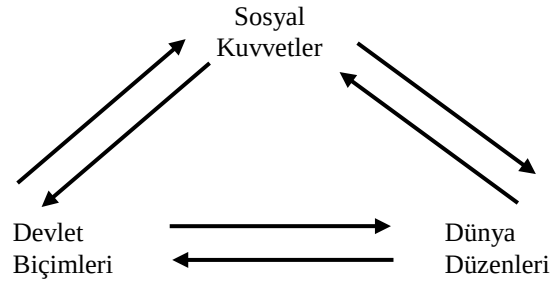
belirli bir tarihsel konjonktürde, dış dünyayı anlamaya ve eylemde bulunmaya yardımcı olan faktörleri belirleme girişimidir. Başka bir ifadeyle, belirli bir dönemi karakterize eden ve kolektif insan eylemlerinin kümülatif sonuçları olan “tarihsel yapıların” algılanmasıdır. Tarihsel yapıları algılayıp tanımlamanın amacı, belirli bir tarihsel düzenin istikrarını sağlamada ya da dönüştürmede ortaya çıkan sorunları ve dinamikleri göz önünde bulunduran bir dayanak noktası inşa etmektir. Görüldüğü üzere, Ontoloji-II, devamlı hareket halinde bulunan dünyanın anlık durum fotoğrafıdır. Ancak bu senkronik resim, sadece belirli faktörlerin listesinden oluşmaz. Ontoloji olarak nitelendirilebilmesi için, bir sistemde etkileşim halinde bulunan tüm özellikleri göstermek zorundadır (Cox ve Schechter, 2002:77-78). Ontoloji-II, belirli tarihsel süreçler esnasında zihnî inşâlar halinde hayat bulan tarihsel yapıları bünyesinde taşıdığından; senkronik olarak ele alınan mevcut dünyanın ontolojik fotoğrafına tarihsel bir derinlik kazandırır. Böylece mevcut dünya düzenin senkronik resimleri, ilgi alanına giren uzun vadedeki tarihsel zaman oku üzerinde yan yana konuldukça, diyakronik bir sentezle, kalıcılıkların ve değişimlerin bir arada analizini mümkün kılar.

(3) Tarihsel Karşılaştırma Modeli: Eylemin Üç Düzlemi

Tarihsel yapılar, insan eyleminin tarihsel olarak belirli bir yönünü verirken, yalnız başına dünyanın ve gerçekliğin resmini betimlemekten uzaktır. Bu nedenle ilk bakışta tarihsel yapı metodu ile sadece belirli parametrelerin hesaba katıldığı düşünülebilir. Ancak Cox; analizlerinde, tarihsel bir bağlam içerisindeki eylem alanıyla ilişkili tarihsel yapıları, yukarıda ifade edildiği üzere, Ontoloji-II yaklaşımıyla, yan yana koyarak ve birbiriyle ilişkilendirerek, pozitivist metodun toplumsal bütünde durağanlığı öngören *ceteris paribus* varsayımlardan sakınmaya çalışmış ve bir tür diyalektikte bulunmuştur. Bu kapsamda; ilk olarak, belirli bir yapı soyut bir sosyal sistem veya üretim tarzı üzerinden değil, bağlı olduğu tarihsel koşulların analizi üzerinden tanımlanmıştır. İkinci olarak ise, alternatiflerin gelişmesine neden olacak rakip yapıların ortaya çıkışına odaklanılmıştır.

Daha önce Şekil-2’de verilen üçlü kuvvet potansiyelinin konfigürasyonu bulgusal/keşifsel (*heuristic*) bir araçtır ve ilişkiler hiyerarşisini belirleyen kategoriler değildir. Tarihsel yapılar zıt modellerdir: İdeal tipler gibi, “mantıksal bir biçimde”,

karmaşık gerçeğin yalın bir biçimde resmedilmesini ve zamansal ve mekânsal bağlamda uygulanabilirliği sınırlı olan farklı eğilimlerin temsil edilmesini sağlarlar (Cox, 1986:220). Tarihsel yapıların bir yöntemsel araç ancak bütünün sınırlı bir kısmını sunabileceği yukarıda ifade edilmişti. Bu eksikliği gidermek adına Cox, tarihsel yapı metodunu bir analiz aracı olarak eylemin üç düzlemine veya düzeyine uygulayarak tarihsel karşılaştırmalı araştırma modelini oluşturmaktadır: (1) Üretim süreçleri tarafından vücut bulan *sosyal kuvvetlerle* bağlantılı üretim örgütlenmesi, (2) değişik devlet/toplum komplekslerinin çatışmasından ortaya çıkan *devlet biçimleri*, (3) Devletler topluluğu için savaş ve barış problematiğini sırasıyla tanımlayacak belirli kuvvet konfigürasyonu olan *dünya düzenleri*. “Sosyal kuvvetler”, “devlet biçimleri” ve “dünya düzenleri” şeklindeki üç düzlem Şekil-3’deki gibi gösterilebilir. Her bir düzlem, baskın olan yapılar ile bu yapılara karşı rakip yapıların birbirinin yerini alma durumları açısından analiz edilebilir (Cox, 1986:220-221).

Şekil-3: Cox’a Göre İnsan Eyleminin Üç Düzlemi

Bu üç seviyedeki insan eyleminin düzlemleri birbirleriyle karşılıklı etkileşim halindedir; birbirinin türevi veya tek yönlü etkileyeni değildir. Cox’a göre; üretim örgütlenmesindeki değişiklikler yeni sosyal kuvvetlerin yaratılmasına neden olur, bu ise sırasıyla, devlet yapılarının değişmesini beraberinde getirir, devlet yapılarındaki değişmelerin genelleşmesi ise dünya düzeni problematiğini değiştirir. Örneğin, sanayi işçisinin üretim yapısına katılması, ekonomik devletçiliğe ve emperyalizme yol açarak, ulusların ilişkilerinde yeni bir düzene neden olmuştur. Bu uluslararası sosyal kuvvetler ise; 19’uncu Yüzyıl kapitalizminin hem merkez hem de çevre devletlerin yapısı üzerinde gösterdiği etkiyle açığa çıkan dünya düzeni aracılığıyla, devletleri etkilemiştir. Yine belirli dünya düzenleri de devletlerin şekillenmesinde etkili olabilir: Stalinizm, Sovyet devletinin düşman dış dünya düzeni algısından kaynaklanmıştır. Diğer taraftan merkez ülkelerdeki askerî-sınai kompleks,

kendisini dünya düzenindeki çatışma ortamı üzerinden meşrûlaştırmıştır. Çevre ülkelerdeki baskıcı militarizmin hâkimiyeti ve yaygınlığı ise, bazı iç kuvvetlerin buna uyumu kadar emperyalizm tarafından sağlanan dış destek tarafından açıklanmıştır. Devletin almış olduğu biçimler de uyguladıkları baskınlık yöntemlerine göre, iç kuvvetlerin gelişimini etkilemektedir. Örneğin bir sınıfın çıkarları öne çıkarken ötekilerinin çıkarları göz ardı edilebilmektedir (Cox, 1986:220-221).

Cox'un artık sosyal kuvvetleri ve tarihsel yapıları sadece ve münhasıran olarak devletlere ve içyapılarına uygulamadığı görülmektedir. Bu noktada Cox, Gramsci'nin altyapı ve üstyapı veya maddî olanaklar, fikirler ve kurumlardan oluşan tarihsel blok kavramını ve hegemonya yaklaşımını uluslararası ilişkilere ve dünya düzenine uygulamaya başlamaktadır. Bu kapsamda; ele alınacak tarihsel yapılar ve insan eyleminin düzlemleri çerçevesinde, bu çalışmanın uzun vadesi olarak düşünülen dönemin içerisindeki orta vadeleri şekillendiren dünya düzenleri analiz edilecektir. Bu düzenlere göre analize tabi tutulacak stratejik iletişim kavramını şekillendiren dinamiklerin ortaya konması maksadıyla; kavramla ilgili olduğu düşünülen metinler, uygulamalar, ulusal güvenlik strateji belgeleri ve söylemleri, uygulama gerekçeleri ve bu gerekçelere ulaşmada üstü örtülü hedefler, stratejik iletişim kavramının iktidar ile ilişkisi Foucault'un soybilimi yöntemi de maharetiyle de irdelenecektir. Böylece 21'inci Yüzyılda dünyaya gelen stratejik iletişim kavramının doğasını ortaya koymak mümkün olabilecektir. Tarihsel karşılaştırmalı bir tarzla anlamlandırılacak hegemonik güç siyasetinin dayandığı metinsel ve söylemsel etkileşimin, bilgi-iktidar ilişkilerinin Post-yapısalcı bir yaklaşımla ayrıca okunması, Neo-Gramscici Eleştirel Kuramdan faydalanan araştırma programının ana eksenini farklı bir perspektiften ortaya konması suretiyle destekleyecektir.

Bilgi üretim sürecini bilişsel bir mesele olarak görmekten daha çok normatif ve siyasî bir mesele olarak ele alan Post-yapısalcı yaklaşımın önemli temsilcilerinden Michael Foucault; bilgi ve iktidar alanlarını bir arada tutan ortak bir zemin arayışına yönelmiştir (Devetak, 2012:244-251). Foucault'ya göre; iktidar ve bilgi birbirini karşılıklı olarak desteklemekte ve doğrudan birbirini işaret etmektedir (Foucault, 1977:27). Foucault bilgi ve iktidar arasındaki bu ilişkiyi ifşa ve tescil eden bir tarihsel düşünce biçimi olarak soybilimi kullanmaktadır. Devetak'a göre tarih; bilgi

ve iktidar alanında peşi sıra ortaya çıkan tahakküm ve baskı sistemleri şeklinde ilerlemektedir. Soybilimcinin görevi öznelerin, nesnelerin, eylem ve bilgi alanlarının inşâsında açılan ya da kapatılan birçok farklı yörüngeyi açığa çıkararak tarihin maskesini düşürmektir. Soybilime göre tek ve büyük bir tarih yoktur; ritim, tempo ve bilgi-iktidar etkileri bakımından birbiriyle örüntü içerisinde birçok farklı tarih aynı anda bulunmaktadır (2012:246). Farklı tarihlere olan bu vurgu, Braudel'in çok katmanlı tarih anlayışı ve Cox'un tarihsel yapılar aracılığı ile ulaştığı modeline paralellik göstermektedir. Soybilim, her türlü bilginin belirli bir zaman ve mekânda konumlandığını ve belli perspektifi yansıttığının altını çizer: “Bilme eyleminde bulunan her özne, belli bir siyasî tarihi bağlamda konumlandırılmakta, bu bağlam tarafından şekillendirilmekte ve spesifik kavramlar ve bilgi kategorileriyle hareket etmek zorunda bırakılmaktadır” (Devetak, 2012:247). Bu ise, Cox'un “*teorinin daima birisi ve bir amaç dolayısıyla var olduğu*” önermesinin bir nevi teyididir.

c. Veri Toplama Tekniği

Tarihsel karşılaştırmalı araştırmada veri/kanıt toplama tekniği olarak dört tür kaynaktan faydalanılır: Birincil kaynaklar, ikincil kaynaklar, sürekli kayıtlar ve hatıralardır. Birincil kaynaklardan ima edilen; o döneme ait günümüze kadar bozulmadan kalmış mektuplar, kısa notlar, resmî raporlar, gazete ya da dergi makaleleri, filmler vb. iken ikincil kaynaklar ise birincil kaynakları inceleyen tarihçilerin ve diğer araştırmacıların kitaplarıdır. Sürekli kayıtlar; kurumlar tarafından tutulan dosyalar ve istatistiksel belgelerden oluşur. Son olarak, özyaşam öyküleri, sözlü tarihler, biyografiler veya görüşmeler hatıralara girmektedir. Bu çalışmada; mümkün olduğunca birincil kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ulaşılmak istenen bilginin gizliliği nedeniyle ilgili kurumlara ve devletlere saygı ile zamansal ve mekânsal kısıtlılıklar nedeniyle diğer kaynaklardan istifade edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA DÜZENLERİ VE KİTLE İLETİŞİM PARADİGMALARI

Bu bölüm stratejik iletişim yaklaşımının ortaya çıkmasında rol oynayan dinamiklerin, 1789-2014 yılları arasındaki uzun vade (*long durée*) ve orta vade (*durée moyenne*) zaman katmanlarına göre analize tabi tutulduğu, senkronik ve diyakronik zihnî boyutların birleştirildiği tarihsel karşılaştırmalı bir zihnî süreci ortaya koymaktadır. Uzun vade çalışmaya genel bir çerçeve sunmakta, bu zaman katmanında belirlenen dinamikler orta vade zaman katmanlarında yapılan analizleri de anlamlandırmaktadır. Stratejik iletişimin olay tarihi (*l’histoire evenmentielle*) ise üçüncü bölümde ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.²³

Bu bölümün sonunda, ayrıca, kitle iletişiminin politik niteliği ve propaganda başta olmak üzere algıların yönetilmesine ilişkin kavramların tarihsel bir analizi de yapılacaktır. Bu kapsamda, başta propaganda olmak üzere algı yönetimine ilişkin stratejiler, konunun bir bütünlük içerisinde anlatılması bakımından konjonktürlere bölünmeden, ama ilgili konjonktürlere ait dinamikler de göz önünde bulundurulacak şekilde bölümün sonunda ele alınacaktır. Konunun kesintisiz bir bütünlük içerisinde anlatılma arzusunun yanı sıra özellikle Kolonyalizm döneminde kavramsallaştırılan propaganda olgusunun Emperyalizm döneminden itibaren sistematik bir biçimde ele alınması ve küresel düzeyde uygulanarak diğer stratejilerin de bir öncülü olması bu tercihin diğer nedenidir.

Propaganda uygulamaları ve bu bağlamda ikna teknikleri insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Bireylerin, tüzel kişilerin, toplumların, devletlerin ya da uluslararası kamuoyunun tutum, davranış ve kanaatlerini bir düşünceyi savunanların çıkarlarına uygun olacak şekilde değiştirme girişimleri geçmişinin yazılı tarihten daha eskiye dayandığı ve konuşmanın gelişmesiyle birlikte başladığı genel anlamda kabul görmektedir. Propagandanın gelişimi tarihsel bir süreç içerisinde değerlendirilirse; (1) Bu çalışmanın Kolonyalizm ve öncesi dönemine de tekabül

²³ Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümleri eşzamanlı yürütülmüştür. Konunun okuyucuya belirli bir akış içerisinde sunulmasını sağlamak amacıyla, bu analiz süreci çalışmanın yazım aşamasında iki ayrı bölümde ele alınmıştır.

eden, uygarlığın gelişimi ve ulus devletlerin ortaya çıkması ile birlikte mücadeleye dönüşen halka egemen olma güdüsüne ilişkin dönem, (2) Uzun vadenin Emperyalizm dönemine denk gelen ve propaganda temalarının yayılmasını sağlayan kitle iletişim araçlarının nitelik ve nicelik olarak hızla arttığı dönem ve (3) Bilgi ve iletişim ortamının ve küreselleşme olgusunun dünyayı küçük bir köy haline getirdiği, kitle iletişimi ile propagandanın insan üzerindeki etkisinin daha çok kavrandığı Hegemonya ve içinde bulunduğumuz İmparatorluk dönemi olarak üç farklı safha olarak tasnif edilebilir.²⁴

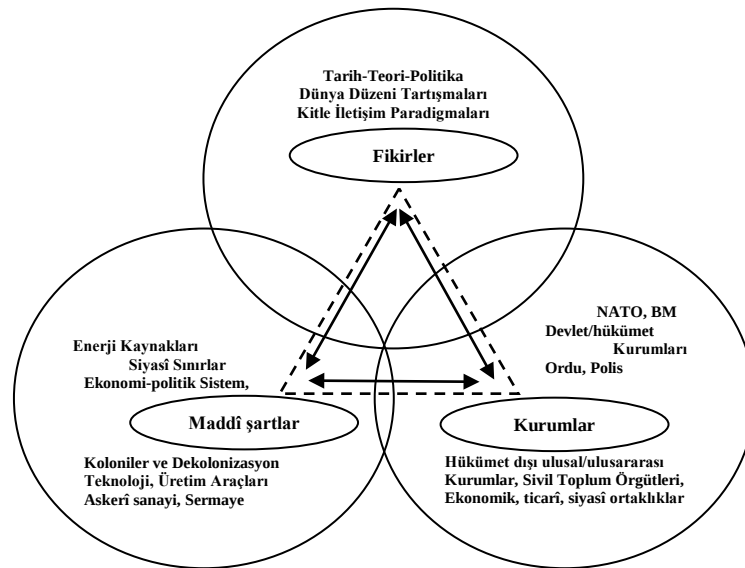
Propaganda olgusunun diğer iletişim stratejilerine gömülü olarak varlığını sürdürdüğü ön kabulüyle hegemonya ve imparatorluk dönemlerindeki psikolojik harekât, kamu diplomasisi, halkla ilişkiler ve bilgi harekâtı gibi iletişim stratejileri de bu bölümün sonunda analizlere dâhil edilecektir. Böylece, öncelikle uzun vade ve orta vade zaman katmanlarında stratejik iletişim kavramının ortaya çıkmasında rol oynayan dinamikler incelenecek; müteakiben, stratejik iletişimin olay tarihine başlamadan önce hem algıların yönetilmesine yönelik öncülleriyle ve iç içe girdiği kavramlarla olan tarihsel ve fikirsel bağları hem de bilgi-iktidar-çıkar ilişkisindeki rolünü gözler önüne seren bulgulara ulaşılabacaktır.

1. UZUN VADENİN DİNAMİKLERİ

Bu çalışmada *stratejik iletişimin ortaya çıkışına ait olay tarihi*, Braudel’in çok katmanlı zaman tasavvuru esas alınarak İngiliz hegemonyası ve Kolonyalizm çağından başlayan bir uzun vadenin içerisinde incelenmektedir. Stratejik iletişimin uzun vadesi; (1) 1789-1875 arası İngiliz Hegemonyası ve Kolonyalizm Dönemi, (2) 1875-1945 arasında kolonyal rekabetin arttığı Emperyalizm Dönemi, (3) 1945-1990 arası ABD Hegemonyası ve (4) 1990-2014 arası Hegemonya sonrası yeni dünya düzeni olmak üzere dört farklı konjonktörü kapsamaktadır. Her bir konjonktürde ekonomik, teknolojik, kültürel, iletişimsel, sosyal ve düşünsel değişime göre, “fikirler” ve “maddî şartlar” arasındaki denge arayışında etkili olan dinamikler stratejik iletişimin olay tarihini uzun vadeyle irtibatlandırmaktadır.

²⁴ Propagandanın tarihsel olarak sınıflandırılması için ayrıca bkz. (Orallı, 2014:227-230).

Dört tarihsel konjonktür halinde ele alınan uzun vadedeki dünya düzenlerine ait ontolojik imajları ayrıntılı olarak incelemeye geçmeden önce, Cox'un zihni inşâlar olarak tasarladığı tarihsel yapılarda bulunan “fikirler” ve “maddî şartlar” kapsamında uzun vadeyi anlamlandıracak dinamikleri belirlemekte fayda bulunmaktadır. Her biri kendisine ait konjonktürde öne çıkan uygulamalarla ve dönemin hâkim kuramlarıyla anlatılacak olmasına karşın, bu dinamiklerin uzun vadenin anlatıldığı bölümde ele alınmasıyla, uzun vadenin genel çerçevesi ve çalışmanın metodolojisi daha net ortaya çıkacaktır. Şekil-4’de gösterildiği üzere uzun vadenin dinamikleri olarak; “fikirler” bağlamında dünya düzenine ait ontolojik tartışmalar (kolonyalizm, emperyalizm, hegemonya ve imparatorluk kuramları), uluslararası ilişkiler teorilerinin tarihsel-siyasî içeriği ve kitle iletişimine yönelik paradigmalar ele alınacaktır. Kitle iletişimine yönelik paradigmalar ile kamuoyu ve kamusal alan kavramlarına ilişkin açıklamalar, konuyu bir bütünlük içerisinde anlatabilmek için uzun vadenin dinamikleri kısmında dört farklı konjonktürü de kapsayacak şekilde bir bütünlük içerisinde anlatılacak; konjonktürlere göre parça parça ele alınmayacaktır. “Maddî şartlar” bağlamında ise Batı dünyası ile Batı dışındaki dünya arasındaki kapitalist ekonomik sistemin gelişimi, siyasî sınırlar, rakip ekonomik güçlerin ortaya çıkışı gibi konular analiz edilecektir. Tarihsel yapıların üçüncü sacayağı olan “kurumlar” ise, fikirler ve maddî şartların bileşimiyle vücut bulduğundan, baskın devletlerin siyasî ve ekonomik projelerini meşrûlaştırma işlevini ve yeniden üretimini sağladıkları kendi konjonktürel dönemi içerisinde yeri geldiğinde örnek olaylar dâhilinde ele alınacaktır.

Şekil-4: Sosyal Kuvvetler Kapsamında Uzun Vade Dinamikleri

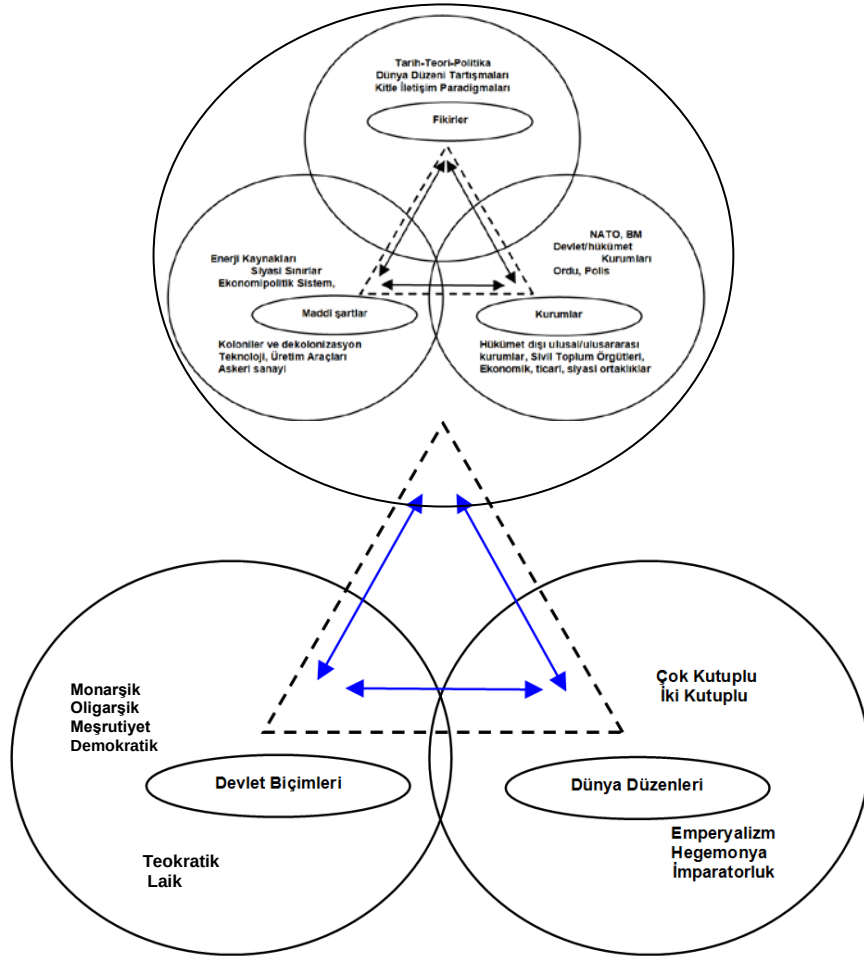
a. Fikirlerle Dayalı Uzun Vade Dinamikleri

(1) Dünya Düzenlerine İlişkin Ontolojik İmajlar

Uluslararası ilişkilerde temel ilkelerin, baskın devletlerin ekonomik ve politik çıkarlarına hizmet ettiğini belirten Cox (1981)'un ana önermelerinden biri *“teorinin daima birisi ve bir amaç için var olduğu”* yönündeydi. Bu önerme; hâkim otoriteyi ve onun kurduğu düzeni meşrûlaştıran kuramları ve kavramları ele almadan, inşâ edildikleri konjonktürlerin ontolojik imajlarını tam anlamıyla göremeyeceğimize işaret etmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada, sadece çalışmanın temel analitik aracı olan hegemonya kavramı üzerinde durulmayacak, aynı zamanda çalışmanın uzun vadesinde önceki konjonktürel dönemlerin (1789-1945 yılları) sistemik resmini sunmaya yardım edecek olan “kolonyalizm” ve “emperyalizm” kavramları ile yine Soğuk Savaş sonrası dönemde (1990-2014) stratejik iletişim kavramının da türetildiği yeni dünya düzenine ait tartışmalar (imparatorluk) ele alınacaktır. Böylece emperyalizm teorilerinin oluşturulduğu dönemde kullanılan algıları yönetme gayretlerinin ABD etiketli hegemonik dönemde, öncesinde ve sonrasında nasıl değişime uğradığı analiz edilebilecektir. Bu analiz biçimi; belirli bir tarihsel konjonktürde dış dünyayı anlamaya yardımcı olan dinamikleri belirleme girişimi olarak, Cox tarafından önerilen Ontoloji-II yaklaşımına da uygun düşmektedir. Böylece kolonyalizm, emperyalizm, hegemonya ve 21'inci yüzyıldaki yeni dünya düzenine ait senkronik fotoğraflar yan yana konularak çalışmaya tarihsel bir derinlik kazandırılabilir (Şekil-5).

Tarihsel yapıların üçlü sacayağından biri olan “fikirler”, ortaya atıldıkları dönemlerde geniş kitlelerin mâşerî vicdanında, “rızanın inşâsı” ve “kamuoyunda konsensüsün sağlanması” için uygulanan politikaları destekleme veya muhalefet etme işlevi görmüşlerdir. Benzer şekilde fikirler bağlamında ele alınan, başta hegemonya ve emperyalizm kuramları olmak üzere, dünya sistemine dair yaklaşımlar da oluşturuldukları dönemlerde benzer görevleri üstlenmişlerdir. Emperyalizm kavramı tedavülde kaldığı uzun dönem boyunca güncel siyasî tartışmalarda dünya düzeninin eleştirilmesi ya da savunulması gibi amaçlarla çeşitli yaklaşımlar tarafından referans alınarak yorumlanmıştır. Böylece emperyalizm kavramı, yalnızca zayıf ve güçlü devletler ile zayıf devletler arasındaki özel iktidar

bağlantılarını tasvir etmemiş, günümüze kadar kavrama farklı anlamlar yüklene gelmiştir. Emperyalizm kimi zaman ekonomik boyutuyla, kimi zaman siyasî kimi zaman da kültürel boyutuyla öne çıkarılmaktadır. Ancak emperyalizm kavramı genel olarak, emperyalist devletlerin kendi aralarında kurdukları ilişkileri, kendi sivil ve siyasî toplumlarını ve emperyalizme maruz kalan coğrafyaların siyasî ve toplumsal dokusunu siyasî ve askerî olduğu kadar ekonomik, kültürel ve sosyal boyutlarıyla da etkileyip dönüştüren bir sistemi temsil etmektedir (Okur, 2012:87-80).

Şekil-5: Konjonktürel Dönemlerdeki Eylemin Üç Düzlemi

Emperyalizm kuramları, sadece sahip oldukları siyasî içeriğe uyacak ve emperyalizmden doğrudan çıkar sağlayacak grupların ve toplumların değil, aynı zamanda zarar görecektik ikincil hedef kitlelerin ve tarafsız kesimlerin de merkez ülkenin emperyal faaliyetlerini desteklemeleri için ikna edilmelerini sağlayacak şekilde işlenmişlerdir. Söz konusu bu ikna faaliyetleri çerçevesinde fikirler, Gramsci'nin hegemonya kuramında belirttiği organik entelektüellerine benzer işleve sahip olan meşrûlaştırıcı uzmanlar tarafından kurgulanıp propaganda araçları

vasıtasıyla sunulmuşlardır. Emperyalizm kuramlarında da organik entelektüeller, mâşerî vicdanı besleyen birbirine rakip düşünceler, fikirler ve inanışlar yumağından uygun unsurları seçmişler, daha sonra bunları toplumsal psikolojinin ulaşılması arzu edilen hedeflerine uyumlu olarak ifadeleştirmişlerdir (Okur, 2012:132). Siyasî, toplumsal, kültürel ve iletişimsel olarak bu yöntemlere daha çok başvurulmaktadır.

İlk bölümde ayrıntılarıyla ele alınan ve çalışmanın anahtar analitik aracı olan Coxgil hegemonya kuramına ilave olarak, oluşturuldukları döneme ait ontolojik imajları açıklamaya çalışan başka hegemonya kuramları da bulunmaktadır. Bunların önemli bir kısmını kapitalist ekonomik sistemin uzun tarihini inceleyerek “hegemonyanın, emperyalizmin bir başka şekilde devamı olduğunu” gören ve eleştirel bir dille dünyayı parçalı ve hiyerarşik bağımlılık ilişkileriyle açıklayan yaklaşımlar oluşturmaktadır. Bu yaklaşımlardan bir kısmını bağımlılık kuramları oluşturmaktadır. Immanuel Wallerstein’ın 1974 yılında kaleme aldığı *The Modern World System* adlı kuramı bu yaklaşımlar arasında önemli bir yere sahiptir. Wallerstein güç ve devlet olgularını geri plana alıp geri kalmışlık olgusu ile uluslararası ilişkileri analiz etmeye çalışarak, merkez/çevre ilişkileri üzerinde durmuştur (Wallerstein, 1984:38-39). Bir diğer teorisyen Johan Galtung ise, yapısal emperyalizmde bu türden ilişkileri uluslararası ekonomik dengesizlikten kaynaklı olarak görmekte ve dengesizliği hegemonyadan ziyade emperyalizmin devam eden yeni bir formu olarak değerlendirmektedir (Galtung, 1971:117).

Hegemonik döneme ait rakip ontolojik fotoğrafları açıklayan diğer bir yaklaşım ise; bağımlılık kuramlarının hiyerarşik ve parçalı olarak eleştirdiği “hâkim dünya düzeni imajını” olumlamaya çalışan hegemonik istikrar kuramıdır. Hegemonik istikrar kuramı, hegemonyanın yeniden üretimini arzularak dünya ekonomisini oluşturan sacayaklarının kendisine nezaret eden bir hegemonun yokluğunda çökerek yerini bir kaosa bırakacağını ileri sürmektedir. Bu nedenle küresel düzeyde bir hegemonun varlığı mevcut ekonomik sistem içerisinde fayda sağlayan her aktör için bir ihtiyaçtır. Neoliberalizmin öncülerinden Robert O. Keohane’nin Amerikan hükümetine, algılayış biçimlerini etkileyerek ABD’nin pazarlık imkânlarını arttıracak için hegemonik istikrar kuramının yaygınlaştırılması gerektiği yönündeki tavsiyesi kuramın siyasî içeriği ve teorisyenlerin de organik entelektüel nitelikleriyle ilgi fikir sahibi olmamızı kolaylaştırmaktadır (Okur, 2012:180).

Soğuk savaş sonrası dönemde iki kutuplu dünya sisteminin ortadan kalkmasıyla hegemonya ve emperyalizm tartışmalarından ayrı olarak yeni dünya düzeni imajı tartışmaları ortaya çıkmıştır. Literatürde genellikle imparatorluk olarak nitelendirilen bu dünya düzeni hala tartışılan bir olgudur. Okur’a göre; küreselleşme ile bir ulus devlet tarafından inşa edilen hegemonik dünya düzeninin imparatorluğa evrilme süreci yaşanmış, söz konusu hegemonik ülkeye ait devlet aygıtının da zamanla ayrıcalıklarının önemli bir kısmını devredeceği bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. İmparatorluk şeklinde ortaya çıkan bu düzen hegemonyadan daha baskıcı bir iktidar formunu değil, bir dünya mimarîsini belirtmektedir. Yeni dünyanın ontolojik imajında, ABD’nin imparatorluk içerisindeki konumu küreselleşmenin önünü açtığı yeni güç merkezleri tarafından tehdit edilmeye başlamıştır (Okur, 2012:214-215). ABD ise bu konumunu üstün askerî gücünü öne çıkararak Irak’a ve Afganistan’a düzenlenen harekâtlar ile sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Zora dayalı bu emperyal eylemler ABD’nin küresel ölçekte liderliğinin ve güvenilirliğinin sorgulanmasına neden olmuş, bu ise ABD’nin 21’inci yüzyılda sert gücünü meşrûlaştıracak veya kullanmasına gerek duymayacak şekilde, eski ABD Savunma Bakanlığı çalışanlarından Nye tarafından aynı dönemde servis edilen yumuşak güç ve/veya akıllı güç kavramlarına başvurmasını zorunlu hale getirmiştir. 2000’li yılların iletişim stratejilerini etkileyen bu gelişmeler kamu yönetimi, stratejik iletişim, hakla ilişkiler, algı yönetimi, bilgi destek harekâtı vb. kavramlardan bazılarının yeniden ele alınmasına, bazılarının ise türetilmesine neden olmuştur.

(2) Fikirler Dünyasında Uluslararası İlişkiler Disiplininin Rolü

Uzun vadenin devamlılığını sağlayan dinamikleri belirlerlerken, “fikirler” sacayağında başka bir olgu olarak, emperyalizm ve hegemonya gibi dünya düzeni tartışmalarını da kapsayan Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişimini ve disiplindeki tartışmaları da dikkate almanın faydalı olacağı kıymetlendirilmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplini Anglosakson dünyasında ortaya çıkmıştır. Disiplin, Birinci Dünya Savaşı’nın ardından liberal/idealist bir yaklaşımla ele alınmaya başlanmış, İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasını müteakip Realizmle yaygınlaşarak olgunlaşma dönemine girmiştir. Bu kapsamda; ilk kez Aberystwyth’teki Wales Üniversitesinde kurulan Uluslararası İlişkiler Kürsüsüyle, uluslararası ilişkiler ilk kez bir disiplin olarak ele alınmaya başlanmış; bunu İngiltere ve ABD’deki

üniversitelerde kurulan kürsüler takip etmiştir (Burchill ve Linklater, 2005:6). Böylece başta ABD ve İngiltere olmak üzere Batı perspektifinde üretilip geliştirilen fikirler dünya kamuoyuna ve akademik alana servis edilmiştir.²⁵

Emperyalist mücadelelere sahne olan Birinci Dünya Savaşından sonra böyle bir felaketin yeniden ortaya çıkması kaygısıyla yapılan ilk çalışmalar, “İdealizm” diye nitelendirilebilecek eksen etrafında oluşmaya başlamıştır. İdealizm, kendisini idealist olarak nitelendiren bir taraf veya grup olmamasına karşın, temelde Realizm tarafından kendi görüşlerini netleştirmek ve sistematikleştirmek için yaratılmıştır (Eralp, 2009:60). İdealizmin savaş felaketinin önüne geçmek için savladığı önermelerini, esasen Wilson’un 14 ilkesinin temelinde de yatan savaş galiplerinin konsensusu belirlemiştir. Bu minvalde uluslararası ilişkilere getirilen düşünce ve fikirler, savaş galibi ülkelerin Birinci Dünya Savaşını sona erdiren andlaşmalarla çizdikleri haritaları, mevcut statükonun korunmasına yönelik normatif parametreleri, araç ve kurumları meşrûlaştıran ilkeler olarak görülmüştür.

İki savaş arası dönemde, özellikle 1929’dan sonra, ABD’den bütün dünyaya yayılan Büyük Buhran uluslararası ekonomik sistemin çözülmesine neden olurken, diğer yandan da Birinci Dünya Savaşı mağlup devletlerinde artan milliyetçilik akımlarıyla statükoyu değiştirme çabaları uluslararası ilişkilerde gerilimin artmasına yol açmıştır. Statükodan memnun olmayan Almanya, Japonya ve İtalya gibi devletlerden oluşan mihverin, statükoyu kendi lehlerine bozma girişimleri ve işgal eylemleri, dönemin uluslararası ilkelerinin ve kurumlarının hiçbir etkisi olmadığını gözler önüne sermiştir. Özellikle fikirler sacağında barış temasını odak noktası olarak ele alan İdealizm ve kurumlar sacağında barış fikri için kurumsallaşmanın en önemli ürünü olan Milletler Cemiyeti’nin de sorunlara çözüm getirememesi, bu yaklaşım ve kurumların eleştirisini de beraberinde getirmiştir.

Bu gelişmelere karşı en önemli tepki Edward Hallett Carr tarafından dile getirilmiştir. İdealizmin sorgulandığı ve Realizmin temellerinin atıldığı bu dönemde Carr, yayınlanan *Yirmi Yılın Bunalımı: 1919-1939 (The Twenty Years’ Crisis: 1919-1939)* adlı kitabında İdealizmi “ütopyacılık” olarak nitelendirilmiştir. Carr’a göre,

²⁵ Uluslararası İlişkiler disiplinin iki temel kaynağı; Realizmin başat temsilcilerinden olan E.H.Carr imzalı *The “Twenty Years’ Crisis”* (1939) ile Hans Morgenthau’ya ait *“Politics Among Nations”* (1948) adlı eserlerdir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası uygulanan düzenlemelerin iflası, liberal ütopyacılığın da sonu anlamını taşımaktaydı. Ütopyacıların (liberaller/idealistler) “çıkarların uyumu” doktrinini eleştiren Carr’a göre; ütopyacıların böylece kendi çıkarlarını dünyanın geri kalanına kabul ettirmek amacıyla, (bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde) evrensel çıkar adı altında gizlediğini ileri sürerken, özellikle Wilson’un, Amerikan politikasıyla evrensel adaletin aynı olduğuna inandığını ve Amerikan çıkarlarını insanların genel çıkarları gibi sunduğunu ileri sürmüştür (Arı, 2008:181).

Realizm oluşturulduğu dönemden itibaren fikirler sacayağının en önemli dinamiklerinden “hegemonik projenin ve pratiğin araçlarından biri” (Uzgel, 2004:29) haline gelmiş, Uluslararası İlişkiler disiplini çok uzun süre etkisi altına almıştır. Öyle ki normatif açıdan Realizmin sunduğu dünyanın ontolojik imajını sorgulayan her araştırmacı, kendi görüşlerinin realist görüşle nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu anlamak ve anlatmak durumunda kalmıştır.

Realizm “devleti uluslararası ilişkilerin başat aktörü” olarak kabul ederek, uluslararası ilişkileri ise devletler arasındaki “güç mücadelesi” olarak betimlemiştir. Devleti yekpare ve bütüncül bir yapı olarak ele alarak, devlet içi dinamiklerin dış politikaya etkisini ihmal etmiştir. Uluslararası sistemi verili olarak ele alan Realizm, sistemi yüksek politika (*high politics*) denen bir tür güç/güç dengesi oyununa indirgemıştır (Uzgel, 2004:33). Realizm, dikkatini politik ve askerî ilişkiler üzerinde yoğunlaştırır. İlişkiler ağında güç dengesi kavramı bulunan bu oyunda ekonomik süreçlere, kültürel, sınıfsal, içsel etkenlere ve din olgusuna yani düşük politikaya (*low politics*) aynı derecede yer yoktur. Bunlar devletin gücüne etki ettikleri kadarıyla ancak analizlere dâhil edilebilirler. Böylece sistem tümüyle siyasal bir kimliğe indirgenmiş; ekonomi, ideoloji, kültür gibi çok önemli unsurların önemi özellikle hegemonya yaklaşımlarında ya yâdsınmış ya da bunlar askerî siyasal gücün birer türevi olarak görülmüştür (Gill, 1990: 16-19; Embel, 2004:11).

Realizm yukarıda belirtildiği gibi iki dünya savaşı arasındaki düzenlemelerin başarısızlığına bir tepki olarak ortaya çıkmış, ilkelerini 1939-1970 yılları arasında E.H. Carr ve Hans Morgenthau’nun çalışmaları belirlemiştir. Ancak realizmin askerî güç, politik çıkar ve güç dengesi kavramlarını kuramın merkezine oturtması ve uluslararası ilişkilerde ekonomik boyutun hemen hemen göz ardı

etmesi, Realizm içinde bile revizyonist eleştirilerin başlıca hareket noktası olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle ABD'nin Vietnam gibi zayıf bir devlet karşısında yenilgiye uğraması ve uluslararası alanda görülen ekonomik ağırlıklı olumsuz gelişmeler Realizmin yeniden sorgulanmasını gerektirmiştir. Bu işlevi ise Kenneth Waltz'un "Yapısal Realizm" olarak da tanımlanan ve uluslararası sistemin anarşik yapısının devletleri aynı yönde davranmaya ittiğini savlayan Neorealist yaklaşım yerine getirmiştir. Neorealistlere göre; ekonomik ilişkiler ve süreçler, güç ve siyaset açısından önemli etkiye sahip olabilmektedir. Klasik Realizmin ekonomik çelişki ve çatışmaları dikkate almaması, sorunlara çözüm üretmesini engelleyebilmektedir. Klasik Realizmde göz ardı edildiği düşünülen ekonomik süreçleri ve ilişkileri, belli bir yapı anlayışı çerçevesinde analizlere dâhil eden Neorealizm, bu haliyle sosyal teoriye daha yakın bir durumdadır (Keohane, 1984:33). Neorealistlerin, klasik realizme getirdiği diğer eleştiriler ise; "kuramın sosyal teorinin genelinden kopuk olması" (Gilpin, 1981:3) ve "ekonomi, sosyoloji ve psikoloji gibi bilimlerden yararlanmamasıdır" (Asley, 1984:231).

Neorealizme göre hegemonya anlayışı, çalışmanın ana çözümleme aracı olan Gramscici rızaya dayalı hegemonya yaklaşımından da farklıdır. Yalvaç'a göre; Neorealist yaklaşımda güç devletlerin özelliği iken, güç dağılımı ve güç dengesi sistemin özelliğidir. Sistem değişimi, "anarşi ilkesinin" kendisini "hiyerarşi ilkesi" ile değiştirdiği zaman ortaya çıkar. Bu da üstün bir otoritenin, bir dünya hükümetinin veya bir dünya imparatorluğunun kurulması ile mümkündür. Ancak tarih boyunca böyle bir dönüşüm meydana gelmemiştir. İkinci bir değişim ise birimlerin güç kapasitelerinin iniş ve çıkışlarında yani güç dengesinin değişmesi durumunda ortaya çıkar. Sistem içinde güç dağılımında değişiklikler olmuş, dünya iki kutuplu veya çok kutuplu bir görünüm kazanmıştır. Ancak sistemin kendisi hiç değişmemiştir. Güç dengesi kavramı, sistemin yapısının sürekliliğini ve herhangi bir aktörün sistem içinde neden tek hâkimiyet kuramayacağını açıklar. Bu değişmeyen sistem yapısı kuramı ise büyük ve güçlü devletlerin aslında mevcut hâkimiyetlerini meşrû gösterir. Neorealist kuram, böylece devletlerin hegemonya kurma veya hegemonya alanlarını artırma çabalarını uluslararası ilgi alanına doğru kaydirmiştir. Aslında siyasî otorite bakımından bir hiyerarşik durum söz konusu olmasa da, güç kapasitesi bakımından hiyerarşik durum söz konusudur. Bunun doğal sonucu, fazla güce sahip olan devletin diğerleri üzerinde hegemonik konuma yerleşmesidir (Yalvaç, 2009:154-156).

Uluslararası İlişkiler Kuramlarının ortaya çıkış dönemleri ve o dönemlerdeki uluslararası sistemin yapısı ile hegemon gücün ihtiyaçları arasındaki bağlar somut örneklerle ortaya konulabilir. Örneğin Neorealizm gibi sorun çözücü bir yaklaşım, bu ilişkiler ağı, yapılar ve dünyanın mevcut ontolojik imajını sorgulamaktan daha çok, hâkim uluslararası güçlerle birlikte çalışma yönündeki realist inanca sıkı sıkıya bağlıdır (Devetak, 2012: 219). Bunun sonucunda ise Soğuk Savaş döneminde geliştirilmiş olan ve insan doğasındaki güç edinme isteğini devletlere atfederek, uluslararası ilişkileri ve politikayı bir güç mücadelesine indirgeyen Realist perspektif, bu dönemde, ABD için ideolojik bir rehber işlevi görmüştür (Uzgel, 2004:33). Görüldüğü üzere Neorealizmdeki hegemonya yaklaşımı daha çok güce yani zorlamaya dayalıdır. Özellikle 1939-1989 yılları arasındaki dönemde devletlerin alabildiğince güçlenme politikaları, emperyalist yayılmacılık, silahlanma yarışları, hegemonya mücadelesi ve askerî güvenliğin öncelikli oluşu Realist paradigmayı oldukça çekici kılmıştır (Arı, 2008: 203). Bir diğer örnek ise; Liberal yaklaşımların da sorun çözücü kuramlara katıldığına dikkat çekmektedir. Neoliberal yaklaşımın önde gelen savunucusu Keohane'ye göre “kuramın amacı, adem-i merkezî uluslararası siyasal sistemlerin düzgün işleyişini kolaylaştırmaktır” (1984:63). Devetak'a göre ise, “kendini devletler sistemi ile liberal kapitalist küresel ekonomi arasında bir konumda gören Neoliberalizm'in temel ilkesi, her iki sistemin bir arada pürüzsüz bir şekilde çalışmasını sağlamaktır” (2012:219).²⁶

Ancak uluslararası düzen çalışmalarında özellikle askerî gücün ön plana çıktığı Soğuk Savaş yıllarında en parlak dönemini yaşayan Realizm gibi sorun çözücü geleneksel kuramların, dünya düzenindeki değişim ve dönüşüm incelemelerinde ve öngörülerde aynı başarıyı gösterdiğini söylemek zordur. İlk

²⁶ Robert Keohane'nin “*After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*” (1984) ve Joseph Nye ile birlikte kaleme aldığı “*Power and Interdependence*” (1989) adlı çalışmaları ile Francis Fukuyama'nın “*The End of the History and the Last Man*” adlı çalışması küresel liberal ekonomik bir sistemde, hegemonik bir güç olarak ABD'nin çıkarları doğrultusunda üretilen makaleler olarak incelenebilir. Özellikle Francis Fukuyama'nın biyografisi incelendiğinde ([<http://fukuyama.stanford.edu/>] “05 Mart 2014 tarihinde ulaşılmıştır”) ABD'deki muhafazakârlar tarafından desteklenen RAND'daki Siyaset Bilimleri Bölümünün bir üyesi ve ABD Dışişleri Bakanlığı Politika Planlama Personeli olarak görev yapması dikkate değerdir. Soğuk Savaş döneminde güç ve güç ilişkilerini odağına alan Realist görüşün geliştirilmesi ve hâkimiyetini sürdürmesi; ABD'nin özellikle ekonomik ve askeri gücünün sorgulanmaya başladığı bir dönemde (1970'ler ve 1980'ler) ise küresel kapitalist ekonomik sisteme geçişi arzulayan bu ülke için Liberal/Neoliberal görüşlerin yükselişe geçmesinin tesadüften uzak olduğu düşünülmektedir. Konuyla ilgili bir çok araştırma yapılmasına rağmen, özellikle Steve Smith'in 2002 yılında *International Studies Review*'da yayımlanan “*The United States and the Discipline of International Relations, Hegemonic Country Hegemonic Discipline*” adlı çalışması ABD'nin uluslararası sistemdeki çıkarları ve politikalarıyla kuramlar arasındaki bağlantıyı ayrıntılarıyla açıklamaktadır.

eleştiriler; 1973 petrol krizi, uluslararası para ve ödemeler sisteminin (Bretton Woods Sistemi) çökmesi ve uluslararası ticaretten kaynaklanan sıkıntıların esas sorunlar haline geldiğine dikkat çekmiştir (Arı, 2008:201). 1980'li yıllar ve sonrası ise Uluslararası İlişkiler alanında yeni bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bunun altında yatan temel düşünce, eleştirel düşünce tarzı olarak nitelendirilen çalışmaların alanda artan bir ivme ile ortaya çıkması ve özellikle Realizm ve onun pozitivist yöntemine alternatiflerin gündeme gelmesidir. Eleştirel Kuram, Feminizm, Konstrüktivizm ve Post-yapısalcılık gibi yaklaşımlar; Uluslararası İlişkiler alanında egemen paradigma olan Realizme ve onun pozitivist yöntemine eleştirileri olası kılarken, diğer taraftan yeni bir Uluslararası İlişkiler vizyonu kurma çabalarına önemli katkılarda bulunmuştur (Keyman, 2009:227).

Bu çalışmanın ana yaklaşımının da dâhil olduğu eleştirel yaklaşımlara göre; Realist paradigma Sovyetlerin yıkılmasını, silahsızlanmaya dönük gelişmeleri, bölgesel ve küresel iş birliklerini, Avrupa Birliği gibi siyasal entegrasyonları içeren sistemik değişimi öngörememiş ve açıklayamamıştır. Bu yaklaşımlar ile özellikle Realizm tarafından marjinalleştirilen ekonomik, sosyal, kültürel dinamikler ile doğal afetler, göç, açlık, ekonomik geri kalmışlık, dünyadaki kaynakların bölüşülmesi, karşılıklı bağımlılık, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, insan hakları, sağlık ve çevre sorunları gibi konular Soğuk Savaş sonrasında güvenlik alanında yeniden düşünölmeye başlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin askerî gücüne ağırlık veren yaklaşımlar, bu ölkede yaşanan sosyal, siyasî ve ekonomik dinamikleri yeterince analiz edememiş ve toplumsal dönüşümü fark edememiştir. Çünkü ulus devletlerin çoğu dışa bağımlı oluşları nedeniyle başka ölkelerin ekonomik, askerî ve siyasî müdahalesine açık bir görünüm sergilemektedir. Hemen her devlet ya tek taraflı ya da karşılıklı bağımlılık dolayısıyla dış etkilere açık durumdadır. Devletler zaman zaman iç işlerine karışma, propaganda, gizli ve açık siyasal ve askerî müdahalelerle karşı karşıya kalabilmekte; tüm bu etkiler devletin gücünü, otoritesini ve meşrûyetini ve egemenliğini ciddi bir biçimde tartışmalı hale getirmektedir (Arı, 2008:202-203). Bu nedenle uluslararası sistemin değişiminin ancak güç dengesindeki değişimle, güç dengesinin de savaşlarla değişeceğini öngören Realizm, savaş çıkmadan Sovyetler Birliği'nin dağılmasını, Doğu Bloku'nun dağılarak iki kutuplu dünya sisteminin çökmesini, 2011 yılından itibaren ölkeler arasında savaş olmamasına karşın Kuzey Afrika ve Arap Yarım Adasında yaşanan kaosu dünya

güvenliğini ve işleyişini nasıl etkileyeceğini açıklamadan uzak olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Rusya'nın 2014 yılında Ukrayna'ya müdahale edip, Birleşmiş Milletler Sözleşmesine göre toprak ilhakının yasak olduğu uluslararası bir sistemde Kırım'ı ilhakına karşı BM, NATO, ABD'nin izlemekle yetinmesi ve özellikle de Avrupa'nın yetersiz tepkisi sadece askerî güç kapasitelerini dikkate alan Realizm ile ne kadar doğru açıklanabilir sorusunu akla getirmektedir.

Konuya güvenlik olgusu açısından bakıldığında, eleştirel olsun veya olmasın, güncel Uluslararası İlişkiler kuramlarının tamamına yakınının güvenliği *algı temelli açıklama eğiliminde* olduğu görülmektedir. Bu yeni güvenlik anlayışında kimlik, modernite, hegemonya gibi farklı olgulardan hareketle yeni yaklaşımlar ortaya konulmakla beraber, hemen hemen hepsinin kesişme noktası; “bilgi ve algının politik ve ideolojik amaçlarla büyük güçler tarafından üretildiği”, “onların istenildiği yönde düşünüldüğü” dür. Başka bir ifadeyle, çeşitli araçlar ve özellikle de söylemler aracılığıyla algı yönetimine maruz kalındığını ortaya koymalarıdır. Bu yaklaşımlardan biri olan Eleştirel Kuram da güvenliğin algı boyutuna işaret etmektedir. Bu kapsamda bu çalışmanın ana yaklaşımı olan Neo-Gramscici hegemonya kuramı özünde algı temelli bir yaklaşımdır. Teorinin siyasî içeriğine dikkat eden Cox'a göre, dönemin hegemon gücü kendi hegemonyasını kurarken aynı zamanda iktidarının vücut bulacağı dönemin bilgisini de inşâ etmektedir. Bu bağlamda, bilgi üretiminin doğal sonucu olarak güvenlik alanı dâhil olmak üzere dönemin algılarına bu hegemon güç yön vermektedir (Karabulut, 2014:123-124).

Algıları istenilen yönde biçimlendirmede ve toplumsal hafızayı harekete geçirmekte kullanılan bu türden çabalara yakın tarihimizde rastlamak mümkündür. Örneğin, Soğuk Savaş Dönemini müteakiben Sovyetler Birliği ve Komünizm tehdidinin son bulmasıyla birlikte, insanın en temel ihtiyaçlarından biri olan güvenlik olgusunun gündemde tutulması maksadıyla, tehlikenin nereden ve ne zaman geleceğinin belirli olmadığı bir dünya tarif edilmeye başlanarak, yeni tehdit algıları inşâsı “belirsizlik” üzerine şekillendirilmeye çalışılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, ortaya çıkan bölgesel etnik çatışmalarla karşı karşıya olan uluslararası toplumda göç, çevre sorunları, kitle imha silahlarının yayılmasındaki dengesizlik veya bu silahların terörist grupların eline geçme ihtimali gibi argümanlarla da söz konusu belirsiz ortamın özellikleri işlenmeye başlanmıştır. Belirsizliğin yaşandığı

ileri sürülen bu dönemlerde, kimi zaman nereden geleceği belli olmayan her türlü tehdiye karşı güvenlik sağlamak için esnek savunma yaklaşımları ve önleyici müdahaleler gündeme getirilmiş, kimi zaman ise artık orduların küçülmesi ve uzmanlaşması gerektiği vurgulanarak özellikle çevre/uydu/gelişmekte olan ülkelerin bu yönde yapısal değişikliklere gitme düşünceleri bile tetiklenmeye çalışılmıştır.²⁷

Bunun yanı sıra, çıkarların tehlikeye düştüğü görüldüğü anda ise, yeni tehdit algılamalarına dayanarak uluslararası hukuka aykırı olsa da önleyici meşrû müdafaa gibi doktrinler üretilerek, uygulamaya konulmuştur. Nitekim ABD Başkanı George W. Bush tarafından sıklıkla kullanılan ve tehdidin daha belirmeden hissedildiği anda bertaraf edilmesi gerektiğini ifade eden önleyici meşrû müdafaa argümanı, Birleşmiş Milletler Anlaşmasının kuvvet kullanma yasağına aykırı olarak, uluslararası topluma kabul ettirilmeye çalışılmış ve her türlü saldırganlığı meşrûlaştıracak çok geniş bir yorum halini almıştır.²⁸

Bunlara ilave olarak, kendisini koruma içgüdüsüne dayanan fazla nüfus fikri (millî güç unsuru olarak nüfus), toplu halde yaşama ve varlığını büyütme içgüdülerine dayanan ekonomik milliyetçilik ile ulusal prestij fikirleri, mevcut sınırların güvensizliği nedeniyle sınırların ötesinden itibaren ulusal güvenliğin sağlanması için kuvvet bulundurma ve üslere sahip olma zorunluluğu fikri, demokrasi götürme ve medenileştirme mitleri emperyal mekanizmaların harekete geçirilmesinde işlevsel olduklarını kanıtlamışlardır (Okur, 2012:132-136). İnsanın akıl ve duygularına hâkim kılınmaya çalışılan bu türden belirsizlik, korku ve

²⁷ Tüm hudutları boyunca tedbir almak zorunda olan ve terörle mücadelede önemli bir rol verilen Türk Silahlı Kuvvetleri ile iç güvenlikle hiçbir rol almayan sadece uluslararası örgütlere küçük çapta birlikler gönderen bir Alman, Fransız veya İtalyan Silahlı Kuvvetleri'nin kıyaslanarak Türk Silahlı Kuvvetlerinin de küçülmesi gerektiği düşüncesinin, uygulanan algı yönetiminin ve yapılan yüzeysel analizlerin bir ürünü olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü 21'inci Yüzyılda Türkiye, kendi bulunduğu coğrafyasında 1970'li ve 1980'li yıllara göre hem sınırlarında hem de terörle mücadelede daha fazla güvenlik sorunu yaşamaktadır.

²⁸ Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını açıkça yasaklayan BM Antlaşması 2/4 Maddesi şöyledir: "Teşkilatın Üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse BM'nin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar." Günümüzde devlet uygulamaları ve yazar görüşlerinin çoğunluğu uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma yasağını, sadece bir antlaşma ve uluslararası örfi hukuk kuralı olarak değil, aynı zamanda aksine bir düzenlemeye olanak tanımayan "*jus cogens*" kural olarak kabul etmektedirler (Taşdemir, 2006:105). Ancak, BM Antlaşması çerçevesinde devletlerin kuvvet kullanması ilke olarak evrensel düzeyde yasaklanmakla birlikte, kuvvet kullanılmasının hukuka uygun olduğu istisnai durumlar da yer almaktadır. Bu istisnalardan biri BM Antlaşmasında yer alan meşrû müdafaa hakkıdır. Meşrû müdafaa hakkına başvurulması koşulları ve kullanılması biçimleri Antlaşmanın 51'inci maddesinde düzenlenmiştir: "İş bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, BM üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Meclisi Milletler arası barış ve güvenliğin muhafazası için lüzumlu tedbirler alıncaya kadar, doğal olan münferit veya müşterek meşrû müdafaa hakkına hâlel getirmez." Görüldüğü üzere; meşrû müdafaa hakkının kullanılması için silahlı saldırı suçunun bulunması gerekmektedir. Bu nedenle BM 2/4 ve 51'inci maddelerin lafzına ve özüne göre; tehdit durumu belirli olmadan faraziyeler üzerinden doğrudan silah kullanmak suretiyle önleyici meşrû müdafaa hakkının kullanıldığını ileri sürmek uluslararası hukuka aykırıdır.

tehditlerin inşâsı bu bağlamda güvensiz bir dünya algısı yaratılması, tehdit algılamalarının çoğu zaman nesnel gerçekliklerden ziyade öznel ön yargılara dayalı olmasına yol açabilmektedir. Bu minvalde, algı yönetimi stratejileri marifetiyle inşâ edilmiş korku ya da tehditlerin çoğu zaman gerçek korku ve tehditlerin önüne geçtiği söylenebilir. Algı yönetimi stratejilerinin bu yönde yoğun bir şekilde kullanılmasıyla; güvenliğin siyasal bir araç haline getirilmesi ve bu araç vasıtasıyla çeşitli siyasî kazanımlar elde edilmesi amaçlanmaktadır (Karabulut, 2014:118). Bu noktada Arnold Wolfers'ın güvenliği nesnel (*objektif*) ve öznel (*subjektif*) güvenlik olarak iki ayrı kategoriye ayırdığı yaklaşımı ile Kopenhag Okulu'nun "Güvenlikleştirme Kuramı" Neo-Gramscici güvenlik inşâsı yaklaşımını da destekleyecek analitik araçlar sunması bakımından önemli bir yere sahiptir.

Wolfers'a göre güvenlik; nesnel anlamda "*eldeki değerlere yönelik herhangi bir tehdidin olmaması*", öznel anlamda ise, "*bu değerlere yönelik tehdit korkusunun olmamasıdır*" (Wolfers, 1952:485). Bu bağlamda güvenlik; nesnel olarak "tehlikenin olmadığı veya olabildiğince az olduğu" ya da öznel anlamda "tehlike şüphesinin olmadığı ya da korkutmayacak kadar az olduğu" durumudur. Nesnel güvenlik fiilî/görünür üzerine inşâ edilirken, öznel güvenlik ise psikolojik etkenler sonucunda şekillenmektedir. Nesnel güvenlikte algılamaların ötesinde gerçekten belirli bir politikanın üretileceği tehdidi bulunmaktadır. Öznel güvenlikte ise, güvenlik algılamasında devlet yöneticilerinin algılamaları ve düşünceleri çerçevesinde bir değerlendirmenin sonunca tehdit algısı üretilmektedir. Görüldüğü üzere, hem öznel hem de nesnel anlamdaki güvenlik anlayışında, eldeki değerlere yönelik tehditlerin olmaması veya minimum olması arzu edilmektedir. Söz konusu eldeki bu değerlerin ne olduğu sorunsalına gelince, bu ise, gerek zamansal gerekse mekânsal farklılıklar, psikolojik, sosyolojik, tarihsel, ekonomik, siyasî, askerî veya toplumsal dinamiklere göre değişebilmektedir. "Eldeki değer" anlayışı, bu bağlamda "güvenlik algısı" kimi zaman ekonomik kimi zaman toplumsal değerler, kimi zaman toprak bütünlüğü kimi zamansa salt can endişesini ön plana çıkarabilmektedir. Geleneksel olarak salt devlet ve güvenlik olguları en temel değerler olarak algılanmış olsalar da günümüzde bu değerler farklılaşıp çeşitlenmiştir. Bu noktada, en temel değer ne olduğu sorunsalı, Wolfers'ın öznel-nesnel güvenlik ayrımı aracılığıyla, bazen somut tehditler sonucu şekillendiği çoğu zamansa yalnızca öyle algılandığı veya algılanması istendiği için vücut bulduğu şeklinde açıklanabilir (Karabulut, 2011:8-10; 2014:122-123).

Güvenliğe yönelik algılamalar ve eldeki değerler zamansal, mekânsal farklılıklar ile psikolojik, sosyolojik, tarihsel, ekonomik, toplumsal, siyasî ve askerî faktörlere göre değişkenlik gösterse de bu algılamaların nasıl ortaya çıktığının ve tehditlerin nasıl inşâ edildiğinin, Kopenhag Okulu'nun "güvenlikleştirme" kuramı bağlamında irdelenmesi de faydalı bir çerçeve sunmaktadır. Güvenlikleştirme; bir şeyin, değerli olduğu kabul edilen bir öznenin varlığına yönelik bir tehdit biçiminde kurgulanması ve bu kurgulamanın buna mukabil alınan istisnâî tedbirleri desteklemek için kullanılmasıdır. Politik gereklilikler sonucu ortaya çıkan bu tarz güvenlikleştirme çabaları kimi zaman yaygın bir başarı sağlarken kimi zaman kısmî başarıyla ve kimi zamansa başarısızlıkla sonuçlanabilmektedir. Bu kapsamda düşünüldüğünde, ABD ve Batı Bloğundaki devletler için Sovyet ve komünizm tehdidi, Soğuk Savaş boyunca yaygın bir başarı sağlamışken, ABD'de Vietnam Savaşı'na yönelik desteğin azalması nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmış ve ABD'nin Irak'ı tehditleştirmeye yönelik güvenlikleştirme girişimi ise sınırlı bir başarıda kalmıştır (Buzan, 2008:108).

Güvenlikleştirme kuramının ayrı bir önemi ise; yeni güvenlik algılamalarının genişlemesi ve derinleşmesi sonucunda, özellikle de birey ya da insan güvenliğini analiz birimi olarak seçen çalışmalarda, hemen hemen her konunun güvenlik çalışmalarına eklemlenmesinin ve söz konusu bu çalışmaların olması gerektiğinden daha geniş bir alana yayılmasının önüne geçmesidir. Konstrüktivist bir perspektiften inşâ edilmiş bir güvenlik tasavvuruna sahip olan ve algı temelli bir yaklaşımın ürünü olan güvenlikleştirme kuramı özellikle Ole Waever ve Barry Buzan'ın katkılarıyla bilimsel bir çerçeveye oturtulmuştur. Waever tarafından oluşturulan güvenlikleştirme kuramı, söylem analizlerine dayanan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, güvenliğin olması için tehdidin de olması gerekmekte; bu nedenle de kimi zaman söylemler aracılığıyla suni tehditler yaratılmaktadır. Bu ise güvenlik alanına girmeyen bir olay, olgu veya durumun güvenlikleştirilmesine neden olabilmektedir. Waever'in bu düşüncelerini destekleyen Buzan'a göre ise; vatandaşlarını tehditlere karşı korumak amacıyla olan devletler kimi konuları güvenlikleştirerek suni tehditler yaratabilmektedir. Böylesine bir durum ise, gerçek ve suni tehdit arasında ayırım yapılmasını gerektirmektedir (Karabulut, 2011:65-66; 2014:120). Örneğin 11 Eylül saldırıları, ABD için tehdit eksikliği sorununu çözmüş ve küresel terörle savaş, ABD dış politikasının dayandırılacağı hâkim bir

güvenlikleştirme sağlamıştır. Başkan George Walker Bush'un teröre karşı savaşta uluslararası topluma verdiği ve oldukça sık referans gösterilen *"ya bizimlesiniz ya da teröristlerle"* ultimatomunda ise Amerikan İstisnacılık²⁹ eğiliminin ve "biz" ve "onlar" şeklindeki ötekileştirilmiş kimlik inşâsının izlerini bulmak zor değildir (Buzan, 2008:118). Biz ve onlar üzerinden yaratılan düşman algısı, bir taraftan "biz" zihniyetinin güçlendirilmesini diğer taraftansa "onlar" ayrımının keskinleştirilmesini gerektiren ikili bir süreçtir (Karabulut, 2014:125). Kötülenen öteki ve evrensel iyi olan "biz" arasındaki bu keskin ayrım ise Bush'un şu ifadesinde de oldukça açık olarak inşâ edilmektedir: *"Tarihe karşı sorumluluğumuz çoktan belli olmuştur: Bu saldırılara cevap vermek ve dünyayı şeytandan kurtarmak"* (NSS-USA, 2002).

Güvenlikleştirmenin anti-tezi olan "güvenlik dışılaştırma" ise, daha önceden tehdit olarak kabul edilen bir şeyin artık tehdit olarak inşâ edilmemesidir (Buzan, 2008:108). Önceden güvenlikleştirme yoluyla tehdit olarak algılanan bir konunun, güvenlik dışılaştırmayla sahip olduğu özel konum sonlandırılmakta; söz konusu tehdit algısını bertaraf etmeye yönelik alınan olağanüstü önlemlerin kaldırılmasıyla birlikte konunun normalleşmesi ya da normale dönmesi sağlanmaktadır. Soğuk Savaşın sona ermesi, güvenlik dışılaştırma modeline örnek olarak düşünülebilir. Zira Soğuk Savaş döneminde güvenlik çemberinin içine alınan birçok şey, başka bir ifadeyle güvenlikleştirilen birçok konu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla son bulmuş ve böylece güvenlik dışılaştırılmıştır (Sandıklı ve Emeklier, 2011:54).

Bu anlatılanlar kapsamında, günümüzde güvenlik çalışmalarının odak noktasını algı meselesinin oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde bir ülke yönetiminin tehdit algılamalarını hatalı bir biçimde inşâ etmesi, o ülke için büyük çaplı zararlara yol açabilmektedir. Bu kapsamda asıl sorun, olmayan bir tehdidin varmış gibi (güvenlikleştirme) ya da var olan bir tehdidin yokmuş gibi üstünü kapatma (güvenlik dışılaştırma) noktasında yani algı düzeyinde ortaya çıkmaktadır. Her iki durumda da yanlış algı düzeylerinin inşâsı ilgili ülkenin ulusal, bölgesel ve küresel güvenliğinde gedikler oluşturmaya ve tehditlere maruz

²⁹ Amerikan "İstisnacılık" (exceptionalism) anlayışının iyi teşhis edilmiş özelliklerinden birisi, ABD hükümetinin kendisini insanlığın geleceğine sahip olduğuna veya en azından bunu temsil ettiğine inanması ve bu sebeple insanlık adına konuşma ve hareket etme hakkı ve görevine sahip olduğunu düşünmesidir. Bu sebeple, farklı ilkelere ve ABD çıkarlarına evrenselleştirmiş gibi başvurma eğilimi, Amerikan siyasî hayatına derin bir şekilde işlemiştir ve ülkenin güvenlik politikasına alışılmadık, ahlakî ve heyecan uyandıran bir ton vermektedir (Buzan, 2008:118).

kalma noktasında daha açık hale gelmesine sebebiyet verecektir. Algı yönetimine maruz kalan ve bunu hem analiz hem de bertaraf edecek algı yönetimi temelli yeni stratejiler benimsemeyen ülkelerin, Arap Baharı etiketli kaotik olaylarda görüldüğü üzere, elli yıl belki de daha uzun bir dönem kendine gelemeyecek hale düşmesi söz konusu olabilmektedir (Karabulut, 2014:133).

Tüm bu düşünceler ve gelişmeler, özellikle eleştirel yaklaşımların disiplin içinde meşrûluk kazanmasına ve birçok araştırmacının epistemolojik ve metodolojik olarak ilgisini çekmesine neden olmuştur. Smith'e göre; aralarında önemli farklılıklar bulunmakla birlikte eleştirel kuramlarda üç temel noktada konsensüsün olduğu görülmektedir. Post-pozitivist olarak ta nitelendirilebilen bu çalışmalar; dünyanın sadece verili olarak ele alınıp nesnel bir şekilde tanımlanarak sebep-sonuç ilişkilerini keşfetmenin yegane amaç olduğu inancını sorgulamakta, mutlak bir özne-nesne ayrımını kabul etmemekte, normatif araştırmalar ile ampirik araştırmanın ayrılabilirliğini reddetmektedir (1995:24-26).

Realizm, Uluslararası İlişkilerde bir metodoloji olarak yer alan pozitivizm aracılığıyla bu dünyanın bilimsel olarak doğrulandığı varsayar. Bu nedenle Realizm dünyayı tarihsel bir süreçten geçmemiş gibi veri olarak almakta ve buna ilişkin herhangi bir sorgulama yapmamaktadır. Bilimsel olarak da test edilebildiği için hâkim düzenin aklın bulduğu en iyi düzen olduğu kabul edilir. Mevcut uluslararası düzen doğal düzendir ve evrensel bir nitelik taşır. Evrensel olması nedeniyle başka toplumların bu düzeni anlamak ve analiz etmek için yeni arayışlara girmesine gerek kalmamaktadır (Uzgel, 2004:30). Bu düşünceler ABD önderliğinde Batı egemenliğinin bulunduğu uluslararası ilişkiler alanında üretilen bilgilerin başka perspektiften yeniden yorumlanmasının karşısında bir engel olarak durmaktadır. Bu durum da, şüphesiz, bir ideolojik seçimi yansıtmakta ve belli bir sistemin meşrûlaştırılması işlevini yerine getirmektedir (Embel, 2004:12). Araştırma programının metodolojisine ilişkin büyük tartışmalar da yaşanmıştır (Eralp, 2009; Tanrısever, 2009). Ama bu tartışmalar incelendiğinde epistemolojik olarak pozitivist paradigmanın içinde kalındığı görülmektedir. Tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi uluslararası ilişkilerde de dünyayı değer yargısından bağımsız ve nesnel olarak aldığını ileri süren bu geleneksel yaklaşımlar, dünya düzenini sorgulamamak yönünde değer ve ideoloji yüklüdür (Uzgel, 2004:31-32).

Herhangi bir bilimsel disiplinin, ortaya çıktığı coğrafyadan ve toplumsal ortamdan kopuk biçimde var olacağını söylemek olanaksızdır (Bostanoğlu, 2008:19). Temelleri Birinci Dünya Savaşı sonrasında atılan uluslararası ilişkiler disiplinin gelişimi, uzun vadenin emperyalizm ve hegemonya dönemlerine tekabül eden bir zaman diliminde ABD ve İngiltere hâkimiyeti altında gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Uluslararası İlişkiler disiplini, epistemolojik ve metodolojik olarak başta ABD ve İngiltere olmak üzere Batı perspektifinden etkilenmiştir. Bu hâkimiyet Uluslararası İlişkiler alanındaki yaklaşımların niteliklerini belirleyen esas unsur haline gelmiştir. Uluslararası ilişkiler, esasen, Birinci Dünya Savaşı öncesinde de bir disiplin olarak ele alınmaya çalışılmış; tarih, sosyoloji, hukuk, felsefe, iktisat, siyaset ve diplomasi gibi birçok eski disiplin tarafından ilgi görmüştür (Burchill ve Linklater, 2005:6). Bu eski disiplinlerdeki akademisyen ve düşünürlerin ülkesel olarak dengeli bir dağılımı söz konusu iken, Uluslararası İlişkilerde özellikle ABD'nin mutlak bir egemenliğinin bulunduğu belirtmek yanlış olmayacaktır. Konuya dikkat çeken Stanley Hoffmann (1977) disipline “ABD Sosyal Bilimi” adını vermekte sakınca görmemiş, K.J. Holsti (1985) ise bu alandaki ulusal dengesizliği ve ABD hegemonyasını ortaya koymaya çalışmıştır.³⁰ Diğer toplumlar ve ikincil ülkeler, hegemon güç ile onun bilgisinden kaynaklanan bu disipline Batı dünyasının penceresinden bakmak durumunda kalmış, İngilizce konuşulan sosyal, siyasî ve kültürel bir alanda üretilen bilgi, kavram, kuram ve modeller etrafında düşünmek ve anlamak zorunda kalmıştır (Uzgel, 2004:28). Bu ise disiplinde öne sürülen kavramların, mekanizmaların, araç ve işleyişlerin tanımlanmasının ve anlaşılmasının önüne engel olarak çıkmıştır. Bu haliyle disiplin, kullandığı kavram, mekanizma ve işleyişleri taşıdığı misyonun içeriğiyle birlikte değil de “ötekilerinin” görmesi gerektiği gibi sunma tehlikesini içinde barındırmıştır. Algı yönetimi, kamu diplomasisi, stratejik iletişim, halkla ilişkiler, psikolojik harekât/harp ve bilgi harekâtı/harbi vb. kavramların ABD devlet aygıtının, özellikle de ABD Savunma Bakanlığı'nın ürünleri olduğu ilerleyen bölümlerde görülecektir. Bu nedenle, bu kavramları alıp kullanırken, sergilendiği veya öğretildiği gibi benimsemek yerine, tarihsel bağlamını iyi analiz ederek oluşturuldukları zaman ve mekânın parametrelerini gerekçeleriyle birlikte bütüncül olarak ele almak gerekmektedir.

³⁰ Stanley Hoffmann'ın, *An American Social Science: International Relations* (1977) ve K.J. Holsti'nin *The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory* (1985) başlıklı çalışmaları Uluslararası İlişkiler disiplindeki ulusal dengesizliğe ve alandaki ABD hegemonyasına dikkat çekmektedir.

(3) Kitle İletişimine Yönelik Paradigmalar ve Kamusal Alan

(a) Uzun Vadenin Dinamiği Olarak Kitle İletişimi

Stratejik iletişim, 21'inci Yüzyılın başında artık iletişimde tek yönlü propaganda yöntemlerinin etkisiz olduğu küresel bir kitle iletişimi zemininde ortaya çıkmıştır. Stratejik iletişimin bu *olay tarihini uzun vadeye* bağlayan en önemli fikrinsel çalışmalar ise kitle psikolojisi ve kitle iletişimi alanlarında tezahür etmiştir. Stratejik iletişime farklı yaklaşımların bulunmasının nedenlerinden birisi de, kitle iletişim çabalarının tarihsel derinliğine inmeden, kavramın alınıp uygulamaya çalışılmasıdır. Bu tarihsel analiz, geçmişe bakıp sadece neyin ne olduğunu araştırmak anlamını taşımaz. Bu çalışma kapsamında yürütülen tarihsel analizlerdeki ana amaç, geçmiş iletişim stratejilerinin bağlamını ortaya çıkarıp, günümüzde çalışma sorunsalı olan stratejik iletişim ile irtibatlandırarak, geleceğe dair nasıl bir strateji izlenmeli sorusuna yanıt aramaktır.

Kitle iletişim çalışmalarına tarihsel olarak bakıldığında iki ana mihverde ilerlediği görülmektedir. Bunlardan ilki; sosyal, kültürel ve psikolojik dinamikler üzerine odaklanarak inanç, fikir, tutum ve davranışları, belirlenen siyasî ve stratejik hedefler doğrultusunda istenen yönde etkilemeye çalışan mihverdir. Siyasî alanda propaganda, halkla ilişkiler, kamu diplomasisi; askerî alanda ise yine propaganda ile birlikte psikolojik harekât, bilgi harekâtı, komuta kontrol harekâtı, istihbarat vb. yaklaşımlar bu ana mihver üzerinde gelişmiştir. Bu yaklaşımlar stratejik, operatif ve taktik seviyelerde politik, kültürel, sosyal ve askerî alanda birlikte kullanılmıştır. Diğer ana mihverin; ekonomi ve ticaret alanında müşteri odaklı, satış, pazarlama, kurumsal itibar fonksiyon alanlarındaki iletişime yönelik çabaları kapsadığı görülmektedir. İlk mihver siyaset bilimi, sosyoloji, uluslararası ilişkiler ve iletişim bilimi vb. sosyal bilimlerle karşılıklı etkileşirken, ikinci mihverin ise iktisat bilimi ile etkileşimi olmuştur. Bu çalışmada birinci ana mihverdeki yaklaşımlar ile iletişimi etkileyen maddî koşullar ve fikirler çerçevesindeki dinamikler dikkate alınmıştır.

Innis (1950)'in ileri sürdüğü gibi, dünya siyasî sistemlerinin ontolojik yapısı ile dünya iletişim sistemleri karşılıklı ilişki içerisinde. Tarihsel olarak bakıldığında genelde birçok iletişim teknolojisi askerî ve güvenlik alanındaki yatırımlar ile

gelişmiş; sivil alandaki hızlı uygulamalarla yaygınlaşmıştır (Tehranian, 1997). Günümüzde de önemini koruyan en ilkel iletişim yöntemi olan yüz yüze iletişim, uzun yıllar boyunca kullanılmış; tarihsel süreç içerisinde geliştirilen teknolojik araçlarla teknolojiyle aracılanmış iletişim tarzları geliştirilmiştir. Bu aracılı iletişim tarzları, yazılan bir mektuptan, çekilen bir faksa ya da telgrafa, dinlenen bir radyodan izlenen bir televizyona, gönderilen bir elektronik mektuptan izlenen sinemaya kadar değişebilir. Ancak iletişim tarzlarının gelişiminde teknoloji kendi başına bir değişken olarak ele alınamaz; zaman ve mekânın örgütlenmesini sağlayan üretim tarzları ile de ilişkilendirildiğinde ancak anlam kazanır. Kitle iletişimini sağlayan araçlar yine belirli tarihsel ve toplumsal koşulların ürünleridir. Bunların üretilmesi, kullanılması ve zaman içerisinde geliştirilmesi üretim araçlarını kontrol eden egemen grupların çıkarları ile ilgilidir (Yaylagül, 2006:12-13).

Organizmacı yaklaşıma göre, nasıl ki vücudu oluşturan organlar arasında işbölümünü, iletişimi ve kanın dolaşımını sağlayan damarlar ve sinirler varsa, benzer şekilde toplumsal yapıda da kara, deniz, hava ve demir yolları ile telgraf ve telefon hatları, elektrik direkleri gibi iletişim ağları vardır. Bunlar devamlı toplumsal ilerleme ile birlikte ele alınmış ve toplumsal çatışmaların önlenmesinde iletişim olgusuna da önemli görevler atfedilmiştir. Kitleleri belirli bir ürünü tüketmek ve kendine sunulan düşünce ve görüşleri onaylamalarını sağlamak için en uygun araçlar ise, kapitalist toplumsal ilişkilerinin ürünü olan teknolojik kitle iletişim araçlarıdır. Bu nedenle iletişim faaliyetlerinde kullanılan araçlar kendiliğinden bir şey olarak ele alınamaz. Böyle bir bakış teknolojik determinizm anlamına gelir ve belli toplum tiplerinin ve o toplumun içindeki sosyal ilişkilerin doğasının esas sonuçlarından biri olduğunun gerçeğini yadsır. Çünkü iletişim özellikle kapitalist toplumsal iş bölümünde, üretimin örgütlenmesinde ve ekonominin düzenlenmesinde işlevseldir (Yaylagül, 2006:15-16). Bu nedenle öncelikle, Innis (1950) tarafından kurgulanan “iletişim teknolojileri ve dünya siyasî düzenleri” ile Nye (2003) tarafından belirlenen “dünya düzenleri ve temel güç kaynaklarından” esinlenerek “dünya düzenleri, güç kaynakları ve iletişim sistemlerine” ilişkin sistematik bir tablo oluşturulmuştur (Tablo-1). Tablo-1’in, çalışmanın bundan sonraki kısımlarında anlatılan hususları anlamlandırma açısından önemli bir referans noktası olacağı değerlendirilmektedir.

Tablo-1: Dünya Düzenleri, Güç Kaynakları ve İletişim Sistemleri³¹

Dönem	Dünya Siyasî Düzenin Ontolojik İmajı ve Başat Aktörler	Temel Güç Kaynakları	Komuta, Kontrol ve İletişim Sistemleri
Antik Dönem-15'inci Yüzyıla kadar	Sırasıyla Pers, Çin, Yunan, Roma ve İslam İmparatorlukları ve Feodal Dönemler	Değerli madenler, külçe altın, sömürgelerle yapılan ticaret, paralı askerler, hanedanlık bağları	- Mağara resimleri (M.Ö. 25.000), - Hiyeroglif yazılar (M.Ö. 3100), - İlk alfabe (Filistin, M.Ö. 1600), - Resim yazı (Çin, M.Ö. 1200), - Fonetik alfabe (Yunanistan, M.Ö. 730), - Yaya ve atlı postacı sistemleri, ses ve ateş ile haberleşme, postacı güvercinler, - Merkezlerden çevrelere yol sistemleri, - Hareketli tipte ahşap baskı (Çin, 1041), - Metal tip baskı (Kore, 1241),
15'inci ve 16'ncı Yüzyıl	Avrupa İmparatorlukları (Kolonyalizm) İspanya	Külçe altın, sömürgelerle yapılan ticaret, paralı askerler, hanedanlık bağları	- Gutenberg'in hareketli metal tipteki el basım matbaası (Almanya, 1456)
17'nci Yüzyıl	Avrupa İmparatorlukları (Kolonyalizm) Hollanda	Ticaret, sermaye pazarları, Donanma	- Düzenli basılan gazete (Almanya, 1609)
18'inci Yüzyıl	Avrupa İmparatorlukları Kolonyalizm Fransa	Nüfus, kırsal sanayi, kamu yönetimi, ordu, kültür (Yumuşak güç)	
19'uncu Yüzyıl	Kolonyalizm ve Emperyalizm'e geçiş dönemi İngiltere Hegemonyası (1789-1875)	Sanayi, siyasî birlik, finans ve kredi, donanma, liberal kurallar (yumuşak güç), ada yerleşimi (savunma kolaylığı)	- Düz yataklı silindir baskı (1814), - Fotoğraf (1839), - Telgraf (1844), - Çift silindirli rotatif baskı (1846), - Daktilo (1867), - Telefon (1876), Fonograf (1888), - Sinema (1895), - İlk radyo yayını (1895),
20'nci Yüzyıl	Emperyalizm İngiltere ve İngiliz Hâkimiyetine Emperyalist meydan okumalar (1875-1945 yılına kadar)	Ekonomik büyüklük, Bilimsel ve teknolojik liderlik, yerleşim, askerî güçler ve ittifaklar, evrenselci kültür ve liberal uluslararası rejim (yumuşak güç)	- İlk Televizyon Yayını (1911), - Sürekli Radyo Yayınları (1920), - Sürekli Televizyon Yayını (1936)
	Hegemonya ABD (1945-1990)		- Programlanabilir Bilgisayar (1945), - Transistör (1947), - Gramafon (1948), - Videoteyp (1956), - Uydu-Sputnik (1957), - Uydu ile Televizyon Yayını (1962), - Kompakt Kaset Audioteyp (1963), - ARPANET-Kurumsal İntranet (1969), - Mikro İşlemci (1971), - VHS Video kaydı (1976), - Teletex (1976), Telefax (1978), - Walkman (1979), CNN (1980), - MTV (1981), - IBM Kişisel Bilgisayar (1981), - Audio Kompakt Disk (1982), - Apple Macintosh Bilgisayar (1984), - WWW (İnternet) (1991)
21'inci Yüzyıl	İmparatorluk ve Hegemonya Yeni Dünya Düzeni Tartışmaları ABD (1990-Günümüz)	Askerî ve ekonomik büyüklük, Teknolojik liderlik, yumuşak güç, akıllı güç, uluslar ötesi küresel iletişim ağının düğüm noktaları	- Akıllı cep telefonları, tabletler, dizüstü bilgisayarlar - Ağ destekli yetenekler - Siber savaşlar, uzay savaşları

³¹ Innis (1950); Nye (2003:15); Yaylagül (2006:12-17); Crowley ve Heyer (2010); Fiske (2011); (Güngör, 2013) başta olmak üzere çalışma esnasındaki başvurulan kaynaklardan faydalanılarak, çalışmanın uzun, orta ve olay tarihi şeklindeki tarihsel zaman katmanlarına göre oluşturulmuştur.

Antik Çağ'dan itibaren yöneticilerin kalabalıklar karşısında konuşması, Perslerin atlı postacıları, Romalıların gözetleme kuleleri vb. iletişim faaliyetlerin yanı sıra kitlesel savaşlar, göçler, işgaller gibi eylemler de asıl amaçlarının yanı sıra kitle iletişiminin de görünümüleri olarak kabul edilebilir. Her durumda birileri başka birilerini etkilemek, belirlenen amaçlar doğrultusunda bunları yönlendirmek, kendi egemenlik alanında tutmak için kitle iletişimini ve kitle iletişim araçlarını kullanmışlardır. İnsanlık tarihinin her döneminde özellikle yönetici konumunda bulunanlar kendi iktidarlarının güvenle sürdürülmesi için kitleleri belirli bir düşünüşe yönlendirmek istemişlerdir. Bazen siyaset, bazen de din aracılığı ile yapılan bu yönlendirmeler bunların yetersiz kaldığı dönemlerde yerini doğrudan baskı ve şiddet gibi zor unsurlarına bırakmıştır. İster baskıya ve şiddeti içeren zor unsurlarına dayansın, isterse de siyasî, kültürel, dinî rıza unsurlarına, her dönemde yönetenlerle yönetilen arasında bir mücadele olmuş; bu mücadelede de özellikle kitle iletişimi önemli bir dinamik olagelmıştır (Güngör, 2013:337). Kapitalizmin 19'uncu Yüzyıldan itibaren gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan kitlesel üretim ve kalabalıklar çeşitli kaygıları beraberinde getirmiş; egemenlerin ve seçkinlerin kitleleri yıkıcı bir güç olarak görmeleri ve kitleleri kontrol alma yöntemlerini amaçlayan yaklaşım arayışlarına girilmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan kitle toplumu olgusu, endüstrileşme ve teknolojinin kullanımı ile toplumu tehdit eden patolojik bir durum olarak görülmüştür (Yaylagül, 2006:16). Tüm bu argümanlar, rıza unsurlarına önem vermekle birlikte zor ve rıza unsurlarının uygun bileşimini ifade eden Gramscici hegemonya kuramını temel alan bu çalışmada, uzun vadenin dinamiklerden biri olarak kitle iletişiminin seçilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca Tablo-1'de görüldüğü üzere, komuta, kontrol ve iletişim sistemlerindeki gelişmelerin kırılma noktasında tekabül eden dönemler; hem kamusal alan ve kamuoyunun dönüşümünü, hem buna bağlı olarak kitlelerle olan iletişim stratejilerine etkisini hem de çalışmanın kolonyalizm, emperyalizm, hegemonya ve imparatorluk şeklindeki konjonktürel dönemler arası geçişi açıklamaya yardımcı olması açısından ayrıca anlamlıdır.

(b) Kitle İletişimi, Kamusal Alan ve Kamuoyu

Güncel yaşamda çok sık kullanılan kavramlardan birisi olan kamuoyu, yoğun bir kullanıma rağmen, tanımı, içeriği ve oluşumu açısından bir o kadar da belirsizlik taşımaktadır (Tayfun, 2014). Kitle iletişiminin, muharebe sahası

kitleler iken, ana hedefi ise bu kitlelerde kamuoyunu sağlamak ve onu istenen yönde etkilemektir. Bu nedenle, kamusal alanın ve kamuoyunun ne manaya geldiğinin, kamuoyunun etkilenmesine yönelik kitle iletişim yaklaşımlarının incelemesini yapmak, stratejik iletişimi uzun vadede etkileyen dinamikleri anlamlandırma açısından önem taşımaktadır.

Kitle iletişimini etkileyen dinamiklerin ve kamuoyunun yapısal değişiminin ayrıntılı ve tarihsel bir analizi, Jurgen Habermas tarafından “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü” (*The Structural Transformation of Public Sphere*) adlı çalışması ile ortaya konulmuştur. Habermas bu analizleriyle, kitle iletişimi için önemli unsurlar olan kamusal alan ve kamuoyunun (*public opinion*) anlamlarını ve yapısal değişimini, 13’üncü Yüzyıldan başlayan tarihsel bir çizgiyi takip ederek 20’nci Yüzyıla kadar olan bir süreçte ayrıntılı olarak betimlemiştir. Habermas; kamusal alan ve kamu alanı kavramlarının kullanımının çelişki içerdiğine dikkat çekerek, bu kavramların bir yandan devlete ait ve kamuda çalışmaya kapalı olan bina ve mekânları ifade ederken, diğer taraftan ortak ve herkese açık alanları belirttiğine işaret etmektedir. Kavramları netleştirmek adına tarihsel analizlerine Antik Çağ’dan itibaren başlayan Habermas’a göre; bu dönemde Yunan şehir devletlerinde özgür vatandaşlar “kamusal” ve “özel” olan iki alanda yaşamlarını sürdürüyorlardı. *Oikos*’taki (özel alan, ev) yaşam tarzı ve araçları mahremiyet ve utangaçlık konusu ve dışarıya kapalıyken, özgür vatandaşlar *Polis*’te (kamusal alan) eşit koşullarda bir rekabet içinde ün ve şöhret yapmaya çalışıyorlardı. Vatandaşların *Polis*’teki yerini, evin reisinin (*Oikodespotes* veya *pater familias*) durumu belirliyordu. Evin reisi evin içine ne kadar hâkimse, dışarıda da o kadar kudretliydi (Habermas, 1991:2-4).

Antik Çağ’da kamusal alan olan *agora*³² ise önemli bir kitle iletişim ortamı özelliğine sahipti. Bu dönemdeki kitle iletişiminin arka planındaki niyetler; yönetenlerin yönetilenler üzerinde güç uygulamaları, yönetilenlerin ise kendilerini yönetenlere kabul ettirerek bekalarını sağlamaları veya daha iyi yaşam koşulları elde etmeye çalışmaları şeklindeydi. Yönetici güçlerin yönetilenleri kendi etki alanları içerisinde tutabilmeleri için ise *retoriğe* ayrı bir önem verdikleri görülmektedir. Bu

³² Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlüğünde, “Yunan klasik devrinde, şehrin yönetim, politika ve ticaret işlerini konuşmak için halkın toplandığı alan, halk meydanı olarak” tanımlanmaktadır. “Agora”, Türk Dil Kurumu, Genel Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AGORA> (Erişim tarihi, 22 Mart 2015).

dönemde, hangi kitlelere karşı nasıl konuşulacağı, konuşmanın içeriğinin ve akışının nasıl olacağı konusunda belirli bir sistematığın kurgulanmasını ifade eden retorik, hem politikacılar hem de topluma yön veren güçler tarafından ilgi alanına oturmuştur. Bu minvalde, Antik Çağ'dan itibaren önem verilen iletişim ve ikna çabaları ile kitle iletişiminin sistemli yapıya oturtulması gayretleri, Aristoteles'in *Retorik* yapıtı ile ilk somut örneklerini vermeye başlamıştır. Daha sonraları ekonominin gelişmesi, ticarî ilişkilerin yaygınlaşması, siyasî güçlerin yetki ve etki alanlarının genişlemesi ile birlikte yazıya olan ihtiyaç ortaya çıkmış; bu ihtiyaç hesapların yapılması, kayıtların tutulması, gücün kuşaktan kuşağa aktarılması için artmıştır. Antik Çağ'da kent devletlerinin lider ve yöneticilerinin, halkı dönemin kamusal alanı *agora* meydanlarında toplayarak onlara hitap etmeleri; Roma İmparatorlarının genişleyen imparatorluk topraklarını kontrol altında tutmak ve korumak için ulaşım ve iletişim sistemlerini geliştirmeleri, *Acta Pubilca* ve *Acta Diuma* gibi duvar gazeteleriyle halka bilgi aktarmaları denetim amaçlı bir sistem kurma çabalarının da ilk örnekleridir (Güngör, 2013:337-339).

Orta Çağ'a gelindiğinde ise kamusal alan - özel alan ayrımı ortadan kalkıyordu. Bu dönemde iktidarlar bir çeşit “*temsili kamu*” ilkesine dayanıyordu. Bu “temsil”; bildiğimiz anlamdaki, başka bir şeyi (halk, makam, yetki vb.) temsil etme yeteneği değildi. Yani bu bilinen manada parlamento ve millet arasındaki gibi *halk için temsil değil, halk önünde kendisini tanrının bir lütfu olarak temsildi*. Bu temsil; iktidarın (feodal senyörün, kralın) kendi kendisini somut olarak bizzat teşhir edilmek suretiyle gerçekleştiriliyordu. Feodal malikâneler ve saraylar ise hem kamusal hem de özel alan olarak iktidarın temsil mekânıydı. Saray hayatı kamusal (kamuya açık) nitelikliydi ve krallar özel bir yaşam sürdüremiyorlardı (Habermas, 1991:4-9).

15'inci Yüzyıla gelindiğinde, saray hayatı değişime uğrayarak kamusal alan -özel alan ayrımı yeniden canlanmaya başlıyordu. Habermas'a göre; ilk saf halini Fransa'da ve Burgonya'da (Fransa'da bir kasaba) kazanan saray hayatı Floransa, Paris ve Londra'da da yaygınlaşmaya başlıyordu. Saray hayatındaki bu değişimin ana nedenlerinden biri doğuş halindeki burjuva kültürü idi. Bu dönemde, yeni bir saray adamı tipini temsil eden bir grup insan, saray çevresinde yeni bir topluluk oluşturmaya başlamıştı. Sınıf çıkarları dışından olan bu yeni saray adamı tipleri, İngiltere'de “*gentleman*”, İtalya'da “*cortegiano*” ve Fransa'da “*honnête homme*” idi.

Böylece temsil sistemi kral saraylarında merkezileşerek, taşralı bağımsız soylular (feodal senyörler) temsil niteliğini kaybetmeye başlamıştı. Mutlak monarşilerin kuruluş süreci, temsili kamuyu, yani iktidarın bizzat kendisini temsilini dönüştürmeye başladı. Saraylar, kamusal alan olarak herkese açık niteliğini kaybederek tiyatro, bayram ve dans gibi etkinlikler saraya yakın mekânlarda ve parklarda sergilenmeye başladı. Ancak, bu gösterilerde temsil edilen iktidar, daha yüce ve haşmetli gösterilmeye başlandı. Mutlak monarşiler döneminde artık temsil edilen monarkın kendisi değil, devletle özleştirilen monarkın iktidarıydı. Saraydaki aristokratlar ise, kendi otoritesini temsil etmekten çıkmış, monarkın temsiline yardımcı birer araç olmuştu (Habermas, 1991:9-10).

Orta Çağ'ın katı hiyerarşik ve baskıcı yönetim yapıları sürecinde kamu ve kamuoyu olguları anlamını önemli ölçüde yitirdiyse de, feodal yapıda başlayan bu çözülme sürecine bağlı olarak halkın, başka bir değişle kamunun etkisi yeniden belirmeye başlamıştı. Özellikle Batılı Hristiyan toplumlarda baş gösteren mezhep kavgaları sürecinde kamunun gücü çok güçlü bir şekilde hissediliyordu. Ayrıca feodal yapının çözülmesiyle birlikte aydın ve yazarlar arasında hareketlilik başlamış, aydınlar aydınlanmaya zemin hazırlamaya dönük fikirlerini kitap ve gazeteler yolu ile halka aktarmaya yönelmişlerdi. Aydınların bu çalışmalarının toplumda kıpırdanmalara neden olduğunu gören ve kamu ve kamuoyu olgusunun öneminin farkına varan monarşik iktidarlar ise ağır vergilendirmelerle, baskı ve sansür uygulamaları ile aydınların halka ulaşmasına engel olmaya çalışmışlardır. Buna rağmen Rönesans ve reform hareketleri, Fransız İhtilali gibi süreçlerin hep kamuoyunun desteği ile beslenmesine engel olunamamıştır. Feodal toplumsal yapıda çözülme hızlandıkça ve yönetici elitler yetki ve güç kaybına uğradıkça kamunun desteğinin ne denli önemli olduğu daha da fazla hissedilmeye başlamıştı. Halkın ya da kamunun önemini farkına varılmasında matbaanın kullanıma girmesiyle birlikte doğup gelişmeye başlayan gazete ve kitap gibi kitle iletişim araçlarının etkisini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Matbaa sayesinde insanlar kitaplara ve gazetelere ulaşabiliyor ve kendi dillerinde bunları okuyabilme imkânına kavuşabiliyorlardı. 17'nci Yüzyıldan itibaren ise modern anlamdaki gazetelerin basılması ile birlikte insanların içinde bulundukları dünya konusunda bilgilenmeleri kolaylaşıyor; bilgilenme ile birlikte fikir sahibi olma ve bunu ifade etme olanakları doğuyordu. Bu ise modern anlamda kamuoyunun oluşumuna yol açmıştır (Güngör, 2013:345).

15'inci yüzyıldan başlayıp, 18'inci yüzyılın sonuna kadar devam eden bu tarihsel süreç içinde, böylece, devleti oluşturan bürokrasi ve ordunun kuruluşu da bunlara eklenince Orta Çağ'da kaybolmuş olan kamusal-özel alan dikotomik ayrımı da yeniden doğmaya başlamıştı. Krallık, senyörler ve kilise, feodalitenin çöküşüyle birlikte, türdeş nitelikteki temsil niteliğini kaybetmiş, kapitalist ilişkilerin gelişmesi ile kamusal alanın dışında yeni bir özel alan oluşmaya başlamıştı (Timur, 2008:40). Bu özel alan, burjuva kültürü ile ortaya çıkan yeni bir kamusal alandı. Habermas'ın "burjuva kamu alanı" olarak isimlendirdiği bu yeni alan aslında günümüzde sivil topluma tekabül etmektedir. Timur'a göre; mutlakiyetçi devletin ortaya çıkmasıyla krallık yapısında ikileşme; ordu, bürokrasi ve kısmen de adalet aygıtının örgütlenmesiyle de saray ile devlet arasında bir kutuplaşma oluşmuştu. Böylece eskiden tek başına devleti temsil eden saray ikili bir yapıya dönüşmüş ve krallık kamu bütçesinden ayrılan özel bir bütçesiyle bir özel alan halini almıştı. Aynı süreçte meslekî loncalar da gelişiyor ve devlet karşısında oluşan sivil toplumun bir parçasını teşkil ediyordu. Orta Çağ'ın türdeş ve temsile dayanan kamusal alan tekeli böylece ortadan kalkarak giderek devletle özdeşleşen kamusal alan karşısına bir de özel alan yani "sivil toplum" ortaya çıkıyordu (2008:41).

Habermas; burjuva kamusal alanının ortaya çıkışını kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi bağlamında çözümlemiştir. Ancak bir üst yapı çalışması olarak karşımıza çıkan bu çözümlemede kapitalist gelişim sadece kamusal alanın oluşumu ve evrimi çerçevesinde ele alınmış, Karl Marx'ın *Kapital*'indeki altyapı yani ekonomik çözümlemelerine ve pazar ekonomisine herhangi bir atıfta bulunmamıştır. Habermas'ın bu konudaki temel yaklaşımı, devlet müdahalesi ve merkantil³³ kapitalizm doğarken, basın ve kamuoyunun da pazar ilişkilerinin bir parçası olarak ortaya çıktığı yönündedir (Timur, 2008:42). Bu temel yaklaşım ile Habermas, kapitalizmin gelişimi ile iletişim araçları arasındaki ilişkileri analizlerinin odağına almıştır. Haberlerdeki trafik mallardaki trafikle aynı paternde gelişmiş, posta teşkilatı ve basın organları birbirleriyle bağlantı kurmuştur. 14'üncü Yüzyıldan itibaren tüccarlar, uzak mesafedeki olaylar hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla kendi amaçları için bir çeşit muhabirlik sistemini zaten kurmuşlardı. İlk posta yolları da

³³ Merkantalizm ekonomi doktrini, 16'ncı ve 17'nci yüzyılda Avrupa'da içe karşı müdahalecilik dışa karşı ise korumacılığın söz konusu olduğu politik ekonomi felsefesidir. Merkantalizm ile ilgili bilgiler ileride "Maddi Şartlara Bağlı Uzun Vade Dinamikleri" başlığı altında anlatılacaktır.

böylece tüccarlar tarafından oluşturulmuştu. Büyük ticaret şehirleri muhabirlik ve haberleşme etkinlikleri için birer merkez halini almıştı. Haberler el yazması gazeteler şeklinde tüccarlar tarafından kaleme alınarak, satılıyordu (Habermas, 1991:16-19).

Siyasal (*siyasal toplum*) ile sosyalin (*sivil toplum*) birbirinden ayrılmaya başladığı bu süreç içerisinde, ekonomik sisteminin bir elemanı olarak basın, önce haftalık sonra da günlük yayın organlarıyla özel bir patlayıcı güç halini alıyordu. 17'nci Yüzyılın ortalarından itibaren, başlangıçta tüccarlar tarafından kaleme alınan el yazması gazeteler, bu kez düzenli basılan siyasal gazeteler olarak canlılığını sürdürüyordu. Bu gazeteler; savaş haberlerini, vergileri, çeşitli ürünleri tanıtan yazıları, kıymetli metallerin taşımacılığını, dış ticaret ile ilgili raporları vb. kapsıyordu. Bu dönemde tüm haberlerin herkesin bilgisine sunulmasının özel şirket, tüccarlar ve muhabirlerinin çıkarına ters düşmesi nedeniyle gazeteler, çıkarılanlarca belirli bir süzgeçten geçirildikten sonra yayınlanıyordu. Ancak, kuruluş halindeki yeni mutlakiyetçi devletlerin çıkarları, tüccarlar tarafından hazırlanan bu gazetelerin kontrol altına alınmasını gerektirmeye başlamıştı. Devletler, bu gazeteler aracılığıyla hükümet kararlarını, tüzükleri ve yönetmelikleri hedef kitlelerine ilan ediyorlar, böylece kendilerine yeni bir okuyucu kitlesi, yani kamu yaratıyorlardı. Artık basın sistematik olarak, devletin çıkarlarına hizmet eden bir araç haline geliyor, basının devlet tarafından kontrolünün de en etkili aracı resmî ilanlar oluyordu. Renaudot tarafından 1621 yılında kurulan *Gazette*, ardından Londra'da 1665'te kurulup yayına başlayan *Gazette of London* aracılığıyla, devlet basını kontrol altına almıştı. Bu kontrolde devlet, reklam veren muhabirleri bir istihbarat birimi olarak kullanmış, çoğu zaman ise bu istihbarat birimleri devlet tarafından devralınarak, reklam ve ilan veren gazeteler resmî gazete haline getirilmişti (Habermas, 1991:20-23).

Habermas, mutlakiyetçi devletle birlikte ortaya çıkan burjuvaziyi zihin yapılarını da kapsayacak şekilde, gerçek burjuvazi, yeni burjuvazi ve görev (kültür) burjuvazisi olarak üç kategoride ele almıştır. Gerçek burjuvazi, esnaf loncalarının çözülmesiyle ortaya çıkmıştır. Yeni burjuvaziyi ise, kralın otoritesi dışında kalmış şehirlerde gelişen ticaret, finans ve sanayi kapitalistleri oluşturuyordu. Gazete ve dergilerin asıl okuyucu kitlesini, yani kamusunu, bu yeni burjuvazi teşkil ediyordu. 15'inci Yüzyıl tüccarlarının aksine bu yeni burjuvazi, yeni doğan sivil toplum alanında işgal ettiği yer itibarıyla saraylar ve şehirler arasında ülkelere göre değişen

bir gerginlik yaratıyordu. Kapitalizm, egemen üretim biçimi haline gelmeye başlarken kamu düzeninin sağlanması sadece devletin görevi olmaktan çıkıyor ve farklı bir biçimde yayınevlerinin, imalatçıların, fabrikatörlerin de çıkarı haline geliyordu. Sonuç olarak bunlar, devletin merkantil siyasî düzenlemelerini kendilerinin de katkıda bulunmaları gereken olgular olarak görmeye başlamışlardı. Böylece yeni burjuvazi, merkantil siyasetle ve devletle işbirliği yaparak ulusal ekonomilerin gelişmesine yardımcı bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Habermas'ın burjuva kategorisinin üçüncü ayağında ise, görev (kültürlü) burjuvazisi bulunmaktadır. Bunlar merkantil siyaseti uygulayan ve krallık bürokrasisinin üst kademelerini işgal eden memurlardı. Avukat, doktor, gibi yeni ortaya çıkan profesyonel meslek mensupları bu grupta idi. Bu gruptaki hukukçular ise ayrı bir öneme sahipti. Çünkü bu dönemde hukuk teknikleri ekonomideki mekanizmaların rasyonelleştirilmesi için kullanılıyordu (Timur, 2008:44-45). Gramscici bir hegemonyanın en önemli unsuru olan organik entelektüeller bu kez Habermas'ta yeni ve görev burjuvazisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Habermas'ın analizlerindeki burjuva kamu alanı ile devletin oydaşması ise Gramscici hegemonyada sivil ve siyasî toplumdaki müteşekkil tarihsel bloğa işaret etmektedir.

Görüldüğü üzere Habermas, kamusal alandan veya kamudan bahsederken tahsilli (kültürlü) grupları ve onların oluşturduğu burjuva kamusal alanını belirtmektedir. Kamuoyu ise bunlarla birlikte şehirli vatandaşlardan oluşan genel bir okur kitlesinin akıl yürütme biçimidir. Burjuva kamusal alanı ile siyasal iktidar arasında aracılık eden şey ise, akıl yürütmenin kamusal kullanımı olgusuydu ve bu kullanım önce salonlarda ve kahvehanelerde siyaset dışı bir tarzda ortaya çıkmıştı. 18'inci Yüzyılda salonlar, artık sarayların kamusal temsil özelliğini kaybederek özel bir alan haline geldiği süreç içerisinde doğmuştur. Salonların şehir merkezlerindeki yansıması ise kahvehaneler idi. Bunlara ilaveten okuyucu sayısının artması, yazılı eserlerin, dergilerin, günlük ve haftalık gazetelerin çoğalması, mason örgütlerinin, aydınlanma ve eğitim cemiyetlerinin, kütüphaneler ve okuma odalarının ortaya çıkması o dönem için çok geniş bir kitle iletişim ağını beraberinde getirmişti (Habermas, 1991:27-30).

Son tahlilde, Habermas'ın birkaç yüzyılı kapsayan bu analizlerinden ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: (1) Kapitalist üretim biçimin egemenliğine

yol açan toplumsal dönüşüm, bir çok sosyal gücün (kral, saray adamları, senyörler, esnaf loncaları, tüccarlar, bankacılar, hukukçular) ortak etkileşimlerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. (2) Merkantalizm aşamasında saray bürokrasisi mutlakiyetçi devleti yaratırken, burjuvaziyi de güçlendirmiş, buna karşılık kültürlü görev burjuvazisi de yeni bir kamusal alan yaratarak modern devletin kuruluşuna katkıda bulunmuştur. Devlet ile yeni ortaya çıkan burjuva kamusal alanı, ikili yapısı içerisinde, burjuvazi bir yandan kendine özgü özel (sivil toplum) alanı pekleştirirken, diğer yandan ulusal nitelik kazanmış sosyoekonomik düzeni (kamu düzeni) genel ilgi ve çıkar konusu yapmıştır. (3) Burjuva kamusal alanı, devletle pazar ekonomisini birleştiren “sürekli kontrat” fikrini aklın süzgecinden geçiren bir okuyucu, dinleyici veya seyirci kitlesinin var olduğunu sayıyor (kamu) ve toplumsal ilişkileri değiştirmenin başlıca aracı olarak da basına gönderme yapıyordu. Bu yüzden devlet (asker-sivil bürokrasi) basını kontrol altına almaya çalışırken, kültürlü burjuvazi de (sivil toplum) aynı basını bir iletişim, özgürlük ve eleştiri alanı, yani “*iktidarın meşrûiyetini sağlamaya zorladığı bir forum*” olarak kabul ediyordu. Modern anlamdaki kamusalılık ve kamuoyu da 18’inci yüzyılın ortalarında bu sürecin sonucu olarak ortaya çıkıyordu (Timur, 2008: 45-47).

Klasik liberalizmin normlarının ve kamusal sorumluluk ilkelerinin benimsendiği bu dönemdeki işleyiş 19’uncu Yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür. Uzun vademizin Kolonyalizm dönemine tekabül eden bu dönemde basın da en az devletler kadar etkin ve yetkindi. 19’uncu Yüzyıldan itibaren ise sanayileşme ve buna bağlı olarak modern anlamda kentleşme süreci büyük ölçüde tamamlanmıştır. Siyasal yapıların demokrasiye doğru evirildiği süreçte kent meydanları da giderek insanların bir araya gelme, konuşma ve tartışma ortamları haline gelmiştir. Bununla kalmamış, insanların yaşamın çeşitli kesitlerini (konuşma, tartışma, eğlenme, sanatsal uğraşlar, edebiyat vb.) paylaşılabilecekleri kahvehaneler, lokaller, konser salonları, sanat galerileri vb. özel kamusal mekânlar da oluşturulmaya başlanmıştır. Kamusal alana ilişkin bu türden ortamların oluşturulmasının yanı sıra halkın oyunu esas alan siyasal sitemlere geçilmesi ile birlikte kamuoyu resmî bir yapıya da evirilmeye başlıyordu (Güngör, 2013:345-347). Böylece, geleneksel topluluklarının önemini yitirmesi ve şehirleşme ve endüstrileşme sonucu kitle toplumu yaklaşımı ve kitle iletişim çalışmaları gelişmeye başlamış; topluma egemen olan kesimler kitleleri artık yıkıcı ve kontrol altında tutulması gereken unsurlar olarak görmeye

başlamışlardı (Yaylagül, 2006:16). Bunun tezahürü olarak, 19'uncu Yüzyılın ortalarından itibaren siyasal iktidar yarışının kamusal alana taşınması durumu ortaya çıkmış, siyasal çevreleri söz konusu alanı kendi istedikleri gibi biçimlendirmek için bir takım yöntem ve teknikler geliştirmeye yönlendirmiştir.

Demokrasiye geçiş süreci olarak ta nitelendirilebilecek olan 19'uncu Yüzyılın ortalarından 20'nci Yüzyılın yarısına kadar olan ve uzun vademizin Emperyalizm dönemine tekabül eden bir sonraki süreçte, kamuoyu ve kamuoyunda etki yaratılmasına yönelik kitle iletişim çalışmalarında bir kırılma dönemi yaşanmıştır. Adına demokrasi verilen özgürlüklerin esas alındığı bu yeni süreçte zor ve baskı unsurlarına başvurmak da işin doğasına aykırı olmaya başlamıştı. Bunun yerine insanları belirli görüş ve düşünceler doğrultusunda yönlendirmek ve kamuoyunda belirli bir düşünsel iklimi egemen kılmak için *etkili propaganda ve ikna teknikleri* geliştirmek siyasî çevreler için önemli bir uğraş haline gelmeye başlamıştı. Dolayısıyla da propaganda ve ikna bu süreçte giderek önem kazanmaya ve sistematik olarak ele alınmaya başlamıştır. Medya ise bu anlamda önemli bir araç olarak dikkat çekmeye başlamıştı. 19'uncu Yüzyılın ortalarında baskı ve iletişim tekniklerinin gelişmesiyle birlikte hızla gelişen gazetecilik, ardından da radyo ve sinema gibi dönemin önemli propaganda ve ikna araçları *zihin yönlendiriciler* olarak işleyişe dâhil olmuşlardır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı, kamuoyunun gücünün açıklık kazanmasında önemli bir tarihsel uğrak noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Birinci Dünya Savaşı kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşturmadaki etkisini ilk kez gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Walter Lippmann ve Harold Lasswell gibi dönemin yazarları, mevcut konjonktürün hâkim etki ve algı yönetimi stratejisi olan propaganda odaklı ve kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşturma gücüne yönelik çalışmalarda kilometre taşları olarak karşımıza çıkmaktadır (Güngör, 2013:346-347).

17'nci Yüzyılın başlarından 20'nci Yüzyılın ilk yarısına kadar ekonominin ve devletin ayrışmasına tanıklık edilen bu süreçte, erken modern kapitalizm özerk bir kamusal alan yaratmıştı. Bu süreçte basın klasik liberalizmin normlarıyla işleyen özel sektör içerisinde özerk bir biçimde yapılanmıştı. Bu özerk kamusal alanda basın burjuvazisi kamuoyunun etki altına alınması ve biçimlendirilmesinde önemli bir rol üstlenirken; gazete, dergi ve kitap gibi basılı kitle iletişim araçlarının yanı sıra kahvehane, edebiyat, spor, tiyatro ve müzik gibi etkinlik alanları kamuoyunun

şekillendirilmesine destek olmaktadır. Ancak daha sonraki süreçte kapitalizm kitle iletişim araçlarını da içerecek biçimde tekelleri bir yapıya bürünmüş, siyasetle iş birliği yaparak halkın yönetsel mekanizmaların dışına itilmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda medya, kamusal sorumluluğunu ve gözcü rolünü bir yana bırakarak güçlerin medyası durumuna gelmeye başlamıştı (Güngör, 2013:346-347). Kapitalizmin siyasetle iş birliği yaparak halkın yönetsel mekanizmaların dışına itilmeye başladığı 20'nci Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, halk ya da izleyiciler kitle iletişim kuruluşları veya medya için artık tüketici olarak tanımlanır olmuştur. Habermas bazı kesimlerin güçlenerek iktidar çevreleri ile yaklaşırken sermaye ile siyasetin de ittifak yaparak halktan kopması şeklindeki bu durumu *kamusal alanın parçalanması* olarak yorumlamıştır. Bu ittifak biçimi ise Gramscici bir hegemonyada tarihsel blokların oluşumuna ve fikirler, maddî şartlar ve kurumlar arasındaki etkileşime işaret etmektedir. Bunun sonucunda, toplumun yönetici kesimlerinde iktidar blokları oluşurken, toplumun yönetilen kesimlerini oluşturan halk kitlelerinin (hedef kitleler) medya yoluyla aktarılan popüler kültürle kuşatılarak tüketime yönlendirildikleri dikkat çekmeye başlamıştır. Cazip gösterilen popüler kültür ile kuşatılan insanlar, artık ekonomik ve politik sorunlarla ilgilenmekten uzaklaşmaya başlamıştı. Örneğin 1960'lı yıllarda kapitalizmin eşit olmayan işleyişine karşı çıkan gençlik, popüler kültürün etkisi ile daha önceleri muhalefet ettiği sistemin bir parçası olarak, kendisini diskolarda ve uyuşturucu bataklıklarında bulmaya başlamıştı (Güngör, 2013:348). Bu ise kapitalizmin siyasetle işbirliği yaparak oluşturduğu tarihsel blokların toplumlarda kendisine muhalif alanları nasıl istediği yönde dönüştürdüğüne önemli bir örneğidir. Hâkim tarihsel bloklar, kendisine muhalif grupları kendi çıkarları doğrultusunda dönüşüme uğratmakta; kendi iktidarlarının ve bu iktidarın çimentosu olan ideolojilerinin yeniden üretimini sağlayacak şekilde toplumsal düzeyde meşrûyet kazanmak için rıza inşâsını gerçekleştirmektedirler.

Gramscici hegemonik ilişkilerde yönetilen kesimlere tam hâkim olunmasında önemli rolü olan ve Althusser'in *devletin ideolojik aygıtları* olarak tanımladığı kitle iletişim araçları, hukuk, din, okul, aile vb. rıza unsurlarının etkisi asker, polis gibi zor unsurlarının etkisinden daha kalıcıdır. Hatta zora dayalı unsurların kullanımı gelecekte geçmiş hesapların sorulacağı ve oluşturulmuş düzenin sorgulanacağı bir zemin hazırlayabilir. Bu nedenle günümüz iletişim ve bilgi ortamında kendi davranışlarını da kontrol etmek zorunda kalan iktidar blokları

ideolojik aygıtları kullanarak toplumsal rızayı kazanmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte, ideolojik aygıtlara ve kitle iletişim araçlarına sahip olmak tek başına yeterli değildir. Bunları tanımlayacak, çapraz fonksiyonel çalışma usullerini belirleyecek, görev sahalarının sınırlarını çizecek, yöntem ve teknikleri tespit ederek bunların nasıl kullanılacaklarına dair esasları ortaya koyacak uzmanlara da ihtiyaç bulunmaktadır. Gramscici bir hegemonyada meşrûlaştırıcı uzmanlar olan organik entelektüeller, hegemonyanın ideolojik çimentosunu işleyen inşâat ustalığını yapmak suretiyle bu ihtiyacı karşılamaktadırlar. Bu inşaat ustaları veya mimarlar, dâhil oldukları tarihsel bloğun ideolojilerine uygun olarak; iletişim ve bilgi ortamının kamuoyu açısından nispeten kısıtlı olduğu dönemlerde, baskı ve zor unsurlarıyla birlikte propaganda ve psikolojik harekât gibi tek yönlü kitle iletişiminin mimarisini şekillendirirken; iletişim ve bilgi ortamındaki gelişmelere koşut olarak zamanla kamu diplomasisi, bilgi harekâtı, halka ilişkiler, imaj yönetimi vb. değişik kavram ve disiplinlerle rıza inşâ etme sürecini biçimlendirip uygulamaya koymuşlardır.

Bireysel ve kitlesel algıların şekillendirilmesinde ve belirli bir ideolojinin aktarımındaki kitle iletişim araçları, bu araçları askerî, politik, kültürel vb. alanlarda kullanacak disiplinlerin oluşturduğu kitle iletişim mimarîsi ve bu mimarîyi tasarlayacak uzmanlar kamuoyunun oluşturulmasında başat role sahiptir. Bunlar aynı zamanda, mevcut kamusal alanın dönüşümünde de etkili olmaktadır. Organik entelektüellerin mimarîsini kurguladığı bir sistemde, organik entelektüellerin yanı sıra medya ve kamuoyu arasındaki ilişkilerde ve medyadan topluma aktarılan her türlü bilginin biçimlendirilip algılanmasında rol alan *eşik bekçileri* ve *kanaat önderlerini* de dikkate almak gerekmektedir. Güngör'e göre, toplum içerisinde bulunan kanaat önderleri; bireylerin toplumsal çevrelerinde güvendikleri, belirli konularda görüşlerine, bilgi birikimlerine, deneyimlerine önem verdikleri, saygı duydukları insanlardır. Dolayısıyla kanaat önderleri hedef kitleler içerisindeki referans kişilerdir. Kanaat önderlerinin çevrelerindeki insanları yönlendirmede sahip oldukları bu etki, kamuoyu oluşturmada ihmal edilmeyecek derecede önemlidir. Eşik bekçileri ise, medya sektöründe görev yapan medya aktörleridir. Haber müdürleri gibi eşik bekçileri, medyadan halka aktarılacak bilgileri patronlarının, patronlarının dâhil olduğu iktidar bloğunun güç ve çıkar ilişkileri ve planları doğrultusunda süzgeçten geçirerek izleyiciye sunarlar. Bu süzgeçleme süreçleri, belirli konularda kamuoyunun belli biçimde oluşmasında medyanın rolünü artırmaktadır (2013:355).

Bu kısma kadar anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, Orta Çağdan sonra modernleşme süreciyle birlikte özel alanlar ile kamusal alanın sınırları belirginleşmeye başlamıştır. Basit bir ifadeyle, bireylerin aile ve ev ortamları özel alanlarını oluştururken, bunun dışındaki ortamlar ise kamusal alan olarak tanımlanmıştır. Bu alanların oluşumunda ise kitle iletişim araçlarının önemli rolü bulunmaktadır. Ancak yeni bilgi ve iletişim ortamında bilgisayar teknolojisi ve internetin gelişimine paralel olarak, kitle iletişim araçlarının niteliği de değişmeye başlamıştır. Gazete, dergi, kitap, radyo, sinema, televizyon gibi kitle iletişim araçlarının oluşturduğu iletişim boyutunun yanına bir de *sosyal medya* veya *yeni medya* olarak adlandırılan yeni bir iletişim boyutu eklenmiştir. Güngör'e göre, duruma göre kitlesel veya bireysel bir aracılı iletişim biçimi olan sosyal medyayla birlikte kamusal alanda dönüşüm yaşanmaya başlamış, özel ve kamusal alanın ayırım sınırlarında belirsizlikler ortaya çıkmıştır. Örneğin, internetin sağladığı olanaklarla bazı meslek gruplarında çalışanlar ofislerini ve bürolarını evlerine taşımaya başlamış, böylece evin yani özel alanın işyeri olarak kullanılmasıyla, modern öncesi döneme benzer şekilde kamusal alan-özel alan ayrımı ortadan kalkmaya başlamıştır. Yine, evlerinden veya özel ortamlarından internete giren insanlar arkadaş gruplarıyla iletişime geçebilmekte, kamu gündemini oluşturan sorunları tartışabilmektedir. Diğer taraftan işyerinde çalışan bir birey, çalışma ofisinde veya toplantı salonunda cep telefonu veya dizüstü bilgisayarı üzerinden eşiyle, çocuklarıyla veya sevgilisiyle özel konuları konuşabilir hale gelmiştir (2013:372).

Sosyal medyanın kamusal alanda getirdiği değişiklikler bunlarla da sınırlı değildir. Özellikle *twitter* ve *facebook* gibi *sosyal ağ platformları* bir nevi *kamusal alana* dönüşmüştür. Sanal kamusal alan haline gelen bu platformlar aracılığıyla hem normal vatandaşlar hem devlet başkanları ile görevlileri hem siyasî parti üyeleri hem de akademisyenler politik, ekonomik, kültürel, askerî vb. konuları tartışabilmekte, karşılıklı polemiklere girebilmekte, gruplar oluşturabilmekte ve gündem konularını değiştirebilmektedirler. “Sanal kamusal alanların sağladığı etkileşim ortamında bireyler artık sadece tüketici pozisyonundan çıkarak üretici pozisyonuna da sahip olmakta, toplumsal ve siyasal sorunlara ilişkin görüşlerini belirtebilmektedir. Hatta aynı siyasî düşünceye sahip bireyler, gruplar kurarak ittifaklar oluşturabilmektedir” (Güngör, 2013:372). Bunun en canlı örnekleri; Arap Baharı etiketli kaotik olaylar ile İstanbul'daki Gezi Parkı eylemleri esnasında yaşanmıştır. Bu olayların ortaya

ıkmasında etkili olan dinamikler ile arka planındaki güç odaklarının ayrı bir konu olması saklı kalmak şartıyla; sosyal medyanın bireyler arasında sağladığı haberleşme, bilgilendirme ve örgütlenme olanakları olayların seyrini değiştirmesi bakımından oldukça etkili olmuştur. Bu nedenle stratejik iletişimi konu olarak ele alan bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde sosyal medya, sosyal ağlar ve sanal ortamlara yönelik yaklaşımlar geliştirilmesi, hedef kitle analizleri ile performans ölçümlerinde bunların da kullanılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Zira gerek ekonomik alanda olsun gerek politik, kültürel ve sosyal gerekse güvenlik alanında kitleleri anlamak, onları analiz etmek ve onlara yön vermek isteyen siyasî iktidarların veya sermaye sahiplerinin, sosyal medyayı yadsımak lüksüne sahip olmadıkları değerlendirilmektedir.

Görüldüğü üzere, iletişim ve kitle iletişimini sistemli bir yapıya çevirme gayretleri Feodal dönemde her ne kadar yavaşlasa da 16'ncı Yüzyıldan itibaren yeniden ivme kazanmış; 19'uncu Yüzyılın ortalarına gelindiğinde, kitle iletişimi, gelişen kapitalist ekonomik sistem içerisinde hızla büyüyen bir sektör haline gelmeye başlamıştır. Matbaanın icadı ve gelişiminin tetikleyicisi olduğu kitle iletişiminin sistematik bir yapıya kavuşturulmasında yaşanan bu ivme, daha sonraları kapitalizmin gelişmesi, burjuvazinin yeni bir bütünleştirici sınıf olarak belirmesi, kapitalizmin merkezî devlet yapıları üzerine kurulma süreci ve sanayinin sunduğu maddî imknlarla birlikte daha hız kazanmıştır (Güngör, 2013:339). Bu minvalde kurulan ulus devletlerin kendi iç siyasal sistemleriyle, yani insan eylemlerinin  düzleminden biri olan devlet biçimleriyle, uyumlu olarak kendi kitle iletişim sistemlerini de biçimlendirdikleri görülmektedir. Bu, farklı devlet sistemlerine göre farklı iletişim yaklaşımlarının bulunduğuna işaret etmektedir. Güngör bu yaklaşımları otoriter, liberal, toplumsal sorumluluk, sosyalist ve gelişmeci yaklaşım olarak beş grupta ele almaktadır (2013:339-343):

Otoriter yaklaşımda, kitle iletişiminin yapılanması siyasî yetkenin kontrolü altında belirlenir. Genellikle monarşik (krallık ve imparatorluk) dönemde söz konusu olan ve ülke sınırları içerisinde herkesin, her şeyin, her alanın kral ve imparatorun mülkiyeti alanı içerisinde sayıldığı bir ortamda siyasal erkten bağımsız bir kitle iletişimi düşünülemez; toplumun egemen ahlakî ve siyasal değerlerine aykırı yayın yapılamaz; özdenetim ve sansür meşrdr.

Liberal yaklaşım; kapitalizmin gelişmesine paralel olarak, kapitalizmin içerisinde doğup gelişmiştir. Nitekim kapitalizmin düşünsel temelini oluşturan “bırakın yapsınlar” (*laisé faire*) şeklindeki liberal düşünce, kapitalist sistemin kurum ve örgütlerinin de kurulmasına temel olmuştur. Bu minvalde, ekonominin devletten bağımsız özel mülkiyet ilişkileriyle yönlendirildiği liberal yaklaşımda; kitle iletişim işletim yapılarının da özel mülkiyet ilişkileri içerisinde biçimlendirilmesi ortaya çıkmıştır. Buna göre kitle iletişimine ilişkin kuruluşlar siyasî yetkeden herhangi bir ön izin almadan kurulabilirler. Kitle iletişim kurumları basın, yayım ve yayın işlerinde herhangi bir baskıdan uzaktırlar. Kişilerin özel alanları ile devlet ve ülkelerin çıkarlarını ihlal etmemek koşuluyla, her türlü eleştiriyi özgürce yapabilirler. Ayrıca; devletin yasama, yürütme ve yargı erklerinin yanında dördüncü bir güç olarak ta beliren kitle iletişim kurumları, kamuya ilişkin sorunlar konusunda yayın yoluyla devletin haberdar edilmesi, devletin işleyişi hakkında da kamunun bilgilendirilmesi suretiyle bir bakıma kamunun gözcüsü rolündedirler.

Toplumsal sorumluluk yaklaşımı; kitle iletişim kurumlarının, kapitalist ekonomik sistemin diğer ticarî amaçlı sektörlerinden farklı oldukları görüşünü esas alır. Bu yaklaşıma göre kitle iletişim ile diğer sektörler arasındaki temel farklılık; kitle iletişim ortamında yapılan üretimin insanların beyinlerine ve bilinçlerine yönelik olduğu, kapitalizmin diğer sektörlerindeki üretimin ise insanların gündelik yaşamlarındaki tüketim materyal ve hizmetlerine ilişkin olduğudur. Yaklaşımın temel ilkeleri: Kitle iletişim kuruluşlarının kendi işleyiş kurallarını belirlemeleri, ancak kamu yararını gözetmeleri; toplumsal çoğulculuk ve çeşitliliğin temsiline imkân sağlanması; doğruluk, nesnellik, tarafsızlık ilkelerine bağlılık; şiddet ve suç içerikli yayınlara yer vermemeye özen göstermeleri vb. kurallardır. Kitle iletişim araçlarının kâr amaçlı olmaktan ziyade, insanların üzerinde sınırsız etki yapmaya muktedir güçte araçlar oldukları görüşü hâkimdir. Söz konusu kitle iletişim araçlarının propaganda amaçlı olarak kullanılması ise bunun bir örneğidir. Kitle iletişim araçlarının insan üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak, kuruluşlarının yapı ve işleyişi üzerine yapılan tartışmalar sonucunda, belirli modeller ortaya çıkmasa da birkaç seçenek model geliştirilmiştir. Bunlardan biri; radyo ve televizyon yayınlarının özerk birer kamu kuruluşu olarak yapılandırılmasıdır. İngiltere’deki BBC (*British Broadcasting Corporation*) ve Türkiye’deki TRT (*Türkiye Radyo Televizyonu*) bunun örnekleridir. İkinci görüş ise, radyo ve televizyon yayınlarının

özel kuruluşlarca yapılması, meslek ilkelerinin oluşturulması ve bu ilkelerin uygulanıldığını denetleme yetkisine sahip kamusal statüde üst kurumların kurulmasıdır. Özel televizyonlar ve Türkiye’deki RTÜK (Radyo Televizyon Üst Kurulu) bunun örneğidir.

Sosyalist yaklaşım; 1917 Bolşevik Devrimi ile birlikte beliren ve kitle iletişim araçlarının görevinin siyasal iktidarın, sosyalist partinin yanında yer alarak sosyalist düşüncenin yerleşiklik kazanmasına yardımcı olmayı benimseyen yaklaşımdır. Özel sektörün olmadığı bir sosyalist düzende kitle iletişim kuruluşları da kamu kuruluşları statüsüne sahiptir ve görevleri ise, toplumun sosyalist düşünce doğrultusunda eğitilmesi ve sosyalist düşüncenin sürekli aktarımının yapılmasıdır. Bu yaklaşım sosyalizme yönelik bir propaganda şeklidir.

Gelişmeci yaklaşım; İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan yeni sömürgecilik eğilimleri ve Soğuk Savaş ortamında, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin kitle iletişimi açısından da sömürgeci ülkelerin tehdidi altında bulunduğu, bundan kurtulmanın yolunun ise her bir ülkenin kendi kitle iletişim araçlarına sahip olması ve geliştirilmesi gerektiğini savunur. Söz konusu ülkelerin kendi siyasal ve toplumsal yapılarına, kültürel iklimlerine uygun kitle iletişim yapılanmalarına gitmeleri gerektiği üzerinde durulur.

Bu iletişim yaklaşımlarına bir bütün olarak bakıldığında, her ülkenin benimsediği kitle iletişim yaklaşımının, Şekil-2’deki sosyal kuvvetler sacayakları ile Şekil-3’teki Cox’un devlet biçimleri, dünya düzenleri ve sosyal kuvvetler şeklinde kurguladığı eylemin üç düzlemi olan tarihsel karşılaştırmalı metodolojisi ile ortaya konulabileceği anlaşılmaktadır. Böylece fikirler, maddî şartlar ve kurumlar şeklindeki sosyal kuvvetlerin, hem devlet biçimleri hem de dünya düzeni ile olan karşılıklı etkileşimi, devletlerin benimseyeceği iletişim yaklaşımlarını belirleyen ana dinamiklerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımlar, dünyanın belirli ontolojik imajında ortaya çıkıp kaybolan yaklaşımlar olmayıp, halen varlığını sürdüren ve devletlerin iç siyasî yapılarına göre seçtikleri yaklaşımlardır. Örneğin otoriter yaklaşımlar hem Kolonyalist hem de 21’inci Yüzyılın yeni dünya düzeninde diktatörlükle yönetilen devletler tarafından benimsenebilir. Bunun yanı sıra toplumsal sorumluluk yaklaşımı benimsenen bir ülkede kamu yararına yönelik yayın

yapması gereken ve özerk bir kamu kuruluşu olan radyo ve televizyonlar (kurumlar), belirli bir dönemde iktidarın (hâkim tarihsel blok) sahip olduğu ideoloji ve otoriter idare biçimi nedeniyle, yine bu iktidarın yayın organı haline gelebilir. Bu durumda ise toplumsal sorumluluk yaklaşımı görüntüsünde olan, ancak otoriter yaklaşımı uygulayan bir karma yaklaşım ortaya çıkabilir. Yine bir ülkede, liberal yaklaşım esas alınarak, özerk kamu kuruluşu biçimindeki kitle iletişim kuruluşları dışında özel sektörün kurallarıyla işletilen radyo ve televizyonlar kurulabilir. Ancak fikirler, maddî şartlar ve kurumlardan oluşan sosyal kuvvetlerdeki karşılıklı ilişkiler bu liberal yaklaşımın dönüşümüne neden olabilir. Bu dönüşümde, özellikle medya dışındaki sektörlerde faaliyet gösteren sermaye sahiplerinin kendi çıkarları doğrultusunda medya alanına dâhil olması ve kurulan holdinglerin, çok uluslu şirketlerin ve ekonomik alt yapıdaki sermaye sahiplerinin (maddî şartlar), ülkenin sivil ve siyasal toplumundan oluşan tarihsel bloğu ile yakın ilişkileri ana belirleyicidir (tarihsel blok). Bu durumda toplumsal sorumluluk yaklaşımı ile oluşturulan özerk kitle iletişim kuruluşları ve liberal yaklaşımla oluşturulan özel kitle iletişim kuruluşları (kurumlar sacayağı) demokratik toplum yapısının bir parçası olmaktan daha çok, otoriter bir anlayışın çıkarlarını koruyup ideolojisinin (fikirler) yeniden üretimini sağlayan ve kapitalist sermaye sahiplerinin çıkarlarına hizmet eden organlar haline gelebilirler. Bununla birlikte dünya düzenlerine ait ontolojik imajlar, devletleri de etkileyerek bu yaklaşımlardan birini benimseme veya terk etmeye de sevk edebilmektedir.

b. Maddî Koşullara Bağlı Uzun Vade Dinamikleri

Stratejik iletişim kavramının olay tarihini, uzun vadeye bağlayan maddî şartlarla ilgili dinamikler incelendiğinde, ilk olarak kapitalist ekonomik sistem ve bu sistemin özelliklerine dair tartışmalar karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, kapitalist ekonomik sisteminin açıklanmasına yardımcı olacak analitik araçlardan birisi de Kolonyalizm döneminde ve öncesinde uygulanan ve Emperyalizm çağına doğru yavaş yavaş terk edilen merkantalizm politik ekonomi doktrindir. Kapitalizm ile birlikte merkantalizmin de araştırma konusuna dâhil edilmesiyle maddî şartlar ve fikirler arasındaki denge arayışının tarihsel derinliğine ayrı bir perspektiften bakılmış olacaktır.

Merkantalizm politik ekonomi doktrini, 16'ncı ve 17'nci Yüzyıllarda Avrupa'da hâkim olan ekonomi felsefesi ve hükümet uygulamaları olarak adlandırılmaktadır. Merkantalizm anlayışına göre ulusal güç ihracat fazlasıyla artmaktadır. Devletin ekonomiye müdahalesinin normal olarak görüldüğü bu doktrinde, bir ülkenin zenginliği ve refahı sahip olduğı altın ve gümüş miktarına bağlıdır. Her devlet ihracatının ithalatından fazla olmasını sağlamaya çalışırken, bu sayede dış ticaret bilançosunda fazlalar oluşarak zenginleşmeyi hedeflemektedirler (Aydın, 2009:114; Oran, 2009:113-115).

Avrupa'da feodalizmin yıkılıp yerine mutlakiyetçi devletlerin kurulduğu ve ticaret kapitalizminin gelişmeye başladığı bu dönemde ortaya çıkan merkantilist sistemin temelinde, içe karşı müdahalecilik dışa karşı ise korumacılık söz konusudur. İçeride, mamul maddelere düşük taşıma maliyetleri ve yüksek fiyatlar önerilirken, dışarıda ise koloniler, yani sömürgeler, ucuz hammaddelerin kaynağı ve pahalı ürünlerin pazarı olarak kullanılır. Bu nedenle koloni sahibi olmak ve bunları diğer ülkelerin kullanımına kapatmak önemlidir. Güç dengesinde ordunun öne çıktığı bu sistemde; ulusal sanayi koruma altında geliştirilirken, ulusal gücün simgesi haline gelen ve ülke içerisinde üretilen malların pazarı olan kolonileri elde etmek için gerekli olan orduları finanse edecek vergiler önem kazanır. İspanya ve Portekiz gibi hem burjuvazinin zayıf olduğu, hem de okyanus kıyısında bulunan ülkelerde krallar merkantalizmin öncüsü olurken; İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi burjuvazinin gelişmiş olduğu ülkelerde ise ticaret burjuvazisi bu rolü üstlenmiştir. Bu kapsamda, Avrupa'nın büyük ülkeleri Amerika ve Uzak Doğu'daki toprakları sömürgeleştirerek buraların doğal zenginliklerini ülkelere akıtmaya başlamışlardır. 17'nci yüzyılda Vestfalya Antlaşması (1648) ile din savaşlarının bitirilmesini, yeni devletler sisteminin kurulmasını ve 18'inci yüzyılda Sanayi Devriminin başlamasını müteakip 19'uncu Yüzyılda *laissez faire*'ci kapitalist kuramlar ortaya çıkmış ve merkantalizm doktrini yavaş yavaş terk edilmiştir (Oran, 2009:114-115).

Emperyalizm dönemine geçilmesi ile birlikte terk edilen merkantilist düşünce, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arası dönemde baskıcı rejimler işbaşına geçtikçe Neo-Merkantalizm olarak yeniden gündeme gelmiştir. Bu politikalar ile devletler, siyasî ve stratejik nedenlerle yeniden dışa karşı korumayı esas alarak, karşılıklı bağımlılık ve serbest ticaret gibi kapitalist dinamiklerden vazgeçmek

suretiyle ulusal yeterlilik düşüncesini benimsemiştir. İthal ikameci sanayi, devletleştirme politikaları ve kapalı ekonomi sistemi bu dönemin özellikleri olarak ortaya çıkmıştır. Milliyetçi duyguları da besleyen Neo-Merkantalizmle İkinci Dünya Savaşı'nın kapıları aralanmaya başlanmıştır.

Sanayi devrimiyle birlikte yeryüzündeki mevcut kaynakların giderek azalması ve yenilerine duyulan ihtiyacın artması, kapitalist sistemin ana garantörü olan emperyalist yayılmanın ve hegemonik çabaların sebepleri arasında gösterilmektedir. Bağce'ye göre; kapitalizmin değişik aşamalarında hammadde kaynaklarının, işgücünün ve pazarların denetimi farklı yöntemlerle sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda sömürgecilik/kolonyalizm, kapitalizmin başlangıç aşamalarına denk gelmektedir. Bu çalışmanın da uzun vadesinin ilk dönemine tekabül eden 16'ncı ve 18'inci yüzyıl arası bu evrede, esas olarak, ticarî kapitalizm ve henüz gelişmekte olan sanayi kapitalizmi söz konusuydu. Bu dönemde genel amaç; hammadde kaynaklarını denetim altında tutmak ve işgücü sağlamaktır. Çalışmanın ikinci konjonktürel dönemine tekabül eden 1870-1945 yılları arasında gerçekleşen ve emperyalizm olarak nitelenen finans kapital ya da tekelci kapitalizm aşamasındaki amaç ise; hammadde kaynaklarına ulaşmanın yanı sıra özellikle sermaye fazlasını ihraç etmek, böylece daha fazla pazarı denetim altında tutarak kârı artırmaktır. Bu dönemde emperyalist ve sanayileşmiş devletler bu amaçlarını savaşlar ile gerçekleştirmeye çalışırken; Birinci ve İkinci Dünya Savaşları da yeniden paylaşım savaşları olarak tarihe geçmiştir (Bağce, 2003:77).

Uzun vademizin ilk konjonktürüne hâkim olan kolonyalizm ile bir sonraki konjonktörü tanımlayan emperyalizm kavramları çoğu çalışmada bir birinin yerine kullanılmaktadır. Ayrıca üçüncü konjonktörü niteleyen hegemonya ise, kimi zaman emperyalizmin biçim değiştirmiş devamı olarak görülmüş; son konjonktürdeki imparatorluk ise, büyük şirketler gibi devlet dışı aktörlerin de uluslararası sistemin idaresine dâhil olduğu haliyle, emperyalizmin farklı bir versiyonu olarak kullanılmıştır. Hatta çoğu zaman emperyalizm, imparatorluk kurma eylemini tarif eder olmuştur.³⁴ Her ne kadar kolonyalizm, emperyalizm, hegemonya ve

³⁴ Söz konusu teorik tartışmaları ayrıntılı olarak ele alan Okur (2012), Emperyalizm, Hegemonya ve İmparatorluk kavramlarına ilişkin yaklaşımları odağına alarak, Irak'ın 2003 yılındaki ABD tarafından işgalinin nedenlerini ve muhtemel sonuçlarını uzun vadeye irtibatlayan üç farklı konjonktürde incelemiştir.

imparatorluk kavramları iç içe geçmiş olsa da bu çalışmada, dünya düzenlerinin ontolojik imajlarının ve kitlesel iletişim alanının kırılma noktalarını ortaya koymak adına farklı dönemleri belirtmek üzere ayrı ayrı kullanılmıştır.

Dünya düzenleri ile kapitalist ekonomik sistemin işleyişi arasında ilişkilere bakıldığında, literatürde konu üzerine birçok çalışma olduğu görülmektedir. Konjonktürel dönemlerin anlatılacağı bölümde ayrıntılı olarak ele alınacak bu çalışmalar arasında; kapitalizmin emperyalist karşıtı olduğunu ileri süren Joseph Schumpeter'in, emperyalizmin kapitalizmin zorunlu sonucu olduğunu belirten Rosa Lûxemburg ve Rudolph Hilferding'in, emperyalizmin kapitalizmin ileri bir aşaması olduğunu savlayan Nikolai Lenin'in ve emperyalizmin hem vatanseverlik hem de kapitalizmden kaynaklandığını belirten Thorten Veblen'in çalışmaları bunların önemli örnekleridir (Bağce, 2003:66). Uzun Vadenin Konjontürel Dönemleri başlığı altında incelenecek olan dünya düzenleri ile ekonomik sistem arasındaki ilişkileri konu edinen yaklaşımların, "fikirler" ve "maddî şartlar" arasındaki karşılıklı ilişkinin düzenlendiği kapitalist ekonomik sistemi savunma veya eleştirme yönünde birer siyasî programa ilişkin oldukları ayrıca görülecektir.

"Maddî şartlar" bağlamında göz önüne alınması gereken bir başka dinamik ise; ABD'nin rakipsiz askerî gücüne karşın, kendisine ekonomik, siyasî ve kültürel alanda rakip olabilecek "yükselen güçlerin ortaya çıkması" ve bunun neticesinde "küresel güç dengelerinde yaşanmaya başlayan değişim"dir. Yükselen ve gelişen diğer güç merkezlerinin ihtiyaç duyduğu petrol, doğalgaz vb. enerji kaynaklarının kullanımındaki artış ve arz yollarında yaşanan sıkıntılar ile bunların askerî güç unsurlarıyla denetlenmesinde ortaya çıkan yüksek maliyetler zor unsurlarından rıza unsurlarına doğru kaymaya neden olmuştur. Stratejik iletişim başta olmak üzere algı yönetiminde kullanılan metotların zamanını uzun vadeyle bütünləştiren bu unsurlar; özellikle ABD'nin hegemonik bir güç olma önünde tehdit iken, bu tehdide karşı önleyici tedbir almak için ekonomik, askerî ve kültürel alanlarda yapacağı her türlü müdahaleye uluslararası kamuoyunu razı edecek şekilde bilgi çağına uygun strateji ve yöntemleri gerektirmiştir. Benzer şekilde Okur (2012), 21'inci Yüzyılda ABD'yi Irak'a emperyal bir şekilde müdahaleye zorlama nedenleri olarak; "SSCB'nin dağılması ve ortak bir düşmanın varlığının azalmasıyla birlikte Avrupa ile ilişkilerde yaşanan gevşeme ve meydana gelen kırılmalar", "Avrupa'nın ABD ve NATO'nun

şemsiyesinden ayrı yeni bir güvenlik kimliği oluşturma yönündeki çabaları”, “2000’li yıllara gelindiğinde ise Asya ve Uzakdoğu’da gelişen ekonomilerin yükselmesi ile birlikte ihtiyaç duyulan enerji kaynaklarını denetleme ihtiyacı”nı saymıştır. Temelde bu tehditlere karşı önlem almaya çalışan ABD, Irak’ın kitle imha silahı geliştirdiği ve Saddam rejimiyle terörist örgüt El-Kaide’nin iş birliği yaptığı yönündeki resmî argümanlarla Irak’a saldırmıştır. Bu resmî gerekçeleriyle aslında emperyal saldırısını kamuoyu önünde meşrûlaştırmayı hedeflemiştir. Ancak savaştan sonra kurulan inceleme komitelerinin raporları ve Bush yönetiminde görev yapmış üst düzey yetkililerin anıları başta olmak üzere yayınlanan birçok araştırma ileri sürülen bu resmî gerekçelerin asılsız olduğunu göstermektedir (2010:245-307). Özellikle Irak’ın işgali ve sonrasında kitle imha silahları ile ilgili iddiaların asılsız çıkmasıyla birlikte uluslararası kamuoyu önünde ABD’nin itibarının azalmasının, bu ülkenin mevcut istihbarat, propaganda ve kamu diplomasisi yeteneklerini sorgulayarak akıllı güç, algı yönetimi ve stratejik iletişim gibi yeni kavramsal arayışlarla yöntemlere başvurulmasında ana nedenlerden biri olduğu düşünülmektedir.

“Maddî şartlar” kapsamında ele alınabilecek diğer bir dinamik ise; özellikle Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra galip devletler tarafından çizilen sınırların siyasal, kurumsal ve kültürel sorunları günümüze kadar taşımasıdır. Kuzey Afrika ve Ortadoğu’daki toprak paylaşımları ve Irak, Suriye, Cezayir, Mali, Libya, Mısır vb. dönemin manda altındaki devletlerinin durumu ve dekolonizasyon sürecinde mandater devletlerin bu ülkeleri karşı karşıya bıraktıkları sorunlar bu kapsamda değerlendirilebilir. Bulunduğu coğrafi ve tarihsel bağlardan dolayı Türkiye’yi de yakından etkileyen bu ülkeler için, ne Birinci Dünya Savaşı’nın ne de İkinci Dünya Savaşı’nın tam anlamıyla bittiğini söylememiz mümkün değildir. Hatta Birinci Dünya Savaşı’nın örtülü olarak yürütüldüğünü ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Siyasal kurum ve mekanizmaların tam olarak işlemediği ve ulusal birliklerin sağlanamadığı bu ülkelerde, Dünya Savaşları’ndan sonra Batı’dan dış destek alan totaliter liderler tarafından ulusal birlikler sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak, özellikle 2008’den sonraki gelişmeler göstermiştir ki; bu ülkelerdeki mezhepsel, dinsel ve ırksal dengeler geçmişte ve hâlâ “zor”a dayalı unsurlar ve harita üzerinden cetvelle çizilmiş Batı perspektifindeki jeopolitik düzenlenmelerle sağlanmaya çalışıldığından gerçek anlamda bir birlik asla oluşmamıştır. Bu ülkelerin kapsadığı coğrafya ise; Batı Karşıtlığı, Haçlı Seferleri ve Anti-Emperyalizm gibi fikirlerin yükseldiği, bu fikirleri

siyasal ajandasına kaydeden küresel ölçekteki şiddet örgütlerinin tarih yüzüne çıktığı ve güvensiz bir sosyal zamanın yaşandığı ana platform haline gelmiştir.

2. UZUN VADENİN KONJONKTÜREL DÖNEMLERİ

Uzun vadenin ilk konjonktürü, Fransız İhtilali'nin devamında İngiliz hegemonyasının söz konusu olduğu kolonyalizm dönemidir. Bu konjonktürel dönemde, İngiliz hegemonyasına ve kapitalist ekonomik dünya sistemine etki eden olayların yarattığı parametreler incelenecektir. İkinci dönem ise; kolonileştirme çabalarının zirveye çıktığı ve iki dünya savaşına yol açan devletler arası güç dengelerinin değişkenlik gösterdiği Emperyalizm dönemidir. Bu dönem, İngiliz hegemonyasındaki kapitalist sisteme diğer devletlerden tarafından meydan okumaları beraberinde getirmiş, altın standardı terk edilmiş, serbest ticaret yerini korumacılığa bırakmış ve dünya ekonomisi farklı bloklara ayrılmıştır (Cox, 1993:60). Rakip emperyal devletlerin faaliyetlerini içeren ve hegemonik olmayan bu konjonktürde; emperyalizm kuramlarının tanımı ve doğası, dünya savaşları, uluslararası kurumsallaşmaya neden olan tarihsel olayların analizi yapılacaktır.

Üçüncü konjonktürel dönem; Soğuk Savaş dönemidir. Bu dönem, daha önceki dünya düzenleri açısından daha karmaşık bir ekonomik sistem içerisinde ABD'nin hegemonik döneminin yükselişini ve krizini içerisine almaktadır. Kitle iletişim araçlarının artan bir ivme ile küreselleşmeyi etkilemeye başladığı, Neoliberal ekonomik politikaların ön plana çıktığı ve Soğuk Savaş döneminin sonunun hazırlandığı 1980'li yıllar da yine bu döneme dâhil edilmiştir. Birinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınan ve çalışmanın temel yaklaşımı olan Neo-Gramscici hegemonya kuramına ilave olarak, bu dönemin ontolojik imajı diğer hegemonya kuramları ile de karşılaştırmalı olarak anlatılacaktır.

Dördüncü konjonktürel zaman ise, 1990 ve 2014 yılları arasındaki tarihsel süreçtir. Soğuk Savaş dönemi sonrası olarak belirlenen orta vadeli bu tarihsel katman incelenirken, Braudel'in üç katmanlı tarih anlayışından farklı olarak, çalışmanın niteliği ve insicamı bakımından ara bir katmana daha ihtiyaç duyulmuştur. “*Kısa-orta vade*” olarak da tanımlayabileceğimiz bu tarihsel katman, *olay tarihi* ile *orta vadenin* arasında 1990-2001, 2001-2008 ve 2008-2014 dönemlerini içeren bir

katman olarak tasarlanmıştır. Bu yaklaşımdaki ana neden; Soğuk Savaş sonrası dönemin kapsadığı zaman içerisinde peşi sıra meydana gelen; SSCB'nin yıkılması ve Birinci Körfez Savaşı, Bosna, Kosova ve Somali merkezli etnik çatışmalar, 11 Eylül saldırıları, ABD'nin Afganistan'da düzenlediği harekât ve Irak'ı işgali, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki kaos, Libya, Mali, Mısır, Suriye ve Ukrayna'daki olaylar gibi gelişmelerin söz konusu tarihsel konjonktürü derinden etkilemesi ve yeni dünya düzeni ile stratejik iletişim kavramını ayrıntılı olarak anlamlandırmada analitik imkânlar sunmasıdır. Bu kırılma noktaları özellikle küresel düzeyde devletlerin iletişim stratejilerini yeniden ele almaları bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Daha hassas analizler yapmak adına Braudel'in metodolojisine ilave olarak tercih edilen *kısa-orta vadeli tarihsel zaman katmanının*, araştırmanın yöntemini olumsuz etkilemeyeceği düşünülmektedir. Buradaki analitik işlevi göz ardı edip, katmansal olarak yapılan tasnifin sadece bir araç olduğu unutulmamalıdır. Nitekim Braudel'in tarihi kat kat parçalara ayırma çabası da; onun tarihsel zamanları sert sınırlarla bölerek, birini ya da ikisini öne çıkarmak değil, bu katmanların hepsini birden bütüncül olarak ele alabilme niyetini taşımaktadır.

a. 1789-1875: Kolonyalizm Dönemi

Uzun vadenin ilk konjonktürel ontolojik imajında kolonyalizmin mevcut olduğu bir dünya sistemi hâkimdi. 1789-1875 yılları arasını kapsayan Kolonyalizm döneminde merkantilist politik ekonomik sistem yavaş yavaş terk edilmeye başlamış, İngiltere merkezli kapitalist liberal ekonomik sistem öne çıkmış, devlet (siyasî toplum) ile toplum (sivil toplum) net bir biçimde ayrılmış, kamusal alan ve özel alan sınırları keskinleşmiş, burjuva kamusal alanı özgür bir tartışma alanı olarak ortaya çıkmıştır. Konjonktürdeki dünyanın ontolojik imajını sanayi devrimi ve İngiliz devlet adamlarıyla kapitalist sermaye sahiplerinin liberal uygulamaları inşâ etmeye başlamışlardır. Bu dönemde uluslararası ilişkilerde devletler arasındaki güç dengesi öne çıkmış, İngiltere ise bu güç dengesinde başat rol oynayarak hegemonik liderliği ele almış ve güç dengesinin garantörlüğünü üstlenmiştir (Cox, 1987:124-127).

Emperyalizm ve kolonileştirmeyi birbirinden ayıran Ferro, kolonileştirme faaliyetlerini antik Yunan ve Roma dönemine kadar götürmekte ve kolonyalizmi (sömürgeciliği) “yabancı bir toprağın işgali, o toprağın işlenmesi ve sonra

göçmenlerin bu topraklara yerleştirilmesi” olarak tanımlamaktadır. Ferro’ya göre, Batı dünyasının tarih geleneğinde kolonyalizm olgusu büyük keşifler döneminden itibaren başlatılmış, böylece kolon (yerleşimci), sömürgecilik gibi terimler tarih sözlüğünden Roma döneminden 15’inci Yüzyıla kadarki bir zaman dilimi için kaybolmuştur. Yine de bu on iki yüzyıl boyunca, Doğu Akdeniz’de ya da Karadeniz’de olmak üzere uzak topraklarda kurulan Venedik ve Ceneviz kolonilerini ya da ticaret merkezlerini zikretmek gerekir. Keşifler çağından itibaren 19’uncu Yüzyıla kadar kolonyalizm tabiri kullanılmış, 19’uncu Yüzyıldan sonra ise emperyalizm kavramı tercih edilmiştir (Ferro, 2002:14-21). Benzer şekilde kolonileştirmenin tarih boyunca süregelen bir uygulama olduğunu savunan Kiernan ise, kolonyalizmi “metropolitan bir gücün Avrupa ve ABD dışında bir ülkenin toprağını zor unsurlarını kullanarak uzun süre işgal altına tutması şeklinde tanımlamakta ve 1870’li yıllardan sonrasını ise kolonyalist eylemlerin zirveye çıkması nedeniyle bu çalışmada olduğu gibi emperyalizm olarak adlandırmaktadır (Kiernan, 2003:93). Dönemin ekonomik dinamiklerine bakıldığında, metropol ve koloniler arasındaki ticaret ilişkilerinde kıymetli metallerin Avrupa’ya taşınmasının ve şeker, baharat ve tütün gibi lüks malların ticaretinin öne çıktığı görülmektedir. Kolonileştirilen Amerika ve Andlar’daki madenlerden çıkarılan altın ve gümüş İspanya’ya taşınırken, baharat ve köle ticareti ise Portekizlilerin elinin altındaydı. Böylece emek ve hammadde Avrupa’ya akarken kolonileştirilen yerde ise ucuz işgücü olan kölelerden faydalanılıyordu. 17’nci Yüzyıla gelindiğinde dünya İspanya ve Portekiz’in sömürgelerini kaybetmelerine ve Hollanda, İngiltere ve Fransa’nın koloniler elde ederek yükselişlerine sahne olmuş, Afrika’dan köle emeği ve hammadde, ABD’den şeker ve Avrupa’dan da mamûl mallar dolaşıma girmişti (Brewer, 1990:5-6). Söz konusu dönemi inceleyen Thompson, 19’uncu Yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Avrupa yayılmacılığının dünyanın geri kalanı açısından dört yüz yıldır bilinen bir olgu olduğunun altını çizmektedir. Bu zaman müddetince birbirini takip eden kolonyal imparatorluklar denizaşırı toprakları ele geçirmişler, ticaret yapmışlar misyonerlik, yağmacılık, yerleşimcilik gibi faaliyetleri ulusal onur, rekabet ve maceracılık gibi nedenlerle sürdürmüşlerdir. Dolayısıyla Emperyalizm çağının başlangıcı olarak kabul edilen 1870’li yıllara gelindiğinde Avrupa gücünün dünyanın geri kalanı üzerindeki tahakkümü açısından bakıldığında yeni bir şey bulunmayacaktır (Thompson, 1966’dan aktaran Okur, 2012:94).

18'inci Yüzyılda Avrupa'da özellikle de İngiltere'de ücretli emeğe dayalı üretim yapan özel işletmeler yaygınlık kazanmış, Bilimsel Devrimin sonuçları askerî ve ticarî pratiklere uygulanmaya başlamış, deniz ulaşımında navigasyon imkanlarını geliştiren buluşlar sayesinde de daha sonraki dönemlerde ulaşım, iletişim ve ticaret imkanlarını kolaylaştıracak teknik gelişmeler yaşanmıştır (Brewer, 1990:5-6). Amerikan ve Fransız devrimlerini müteakip 19'uncu Yüzyılda iyimserlik hâkim olmaya başlamış, ticarî faaliyetlerin yanı sıra manifektür üretim artarak, liberal prensiplerin yayılması ve kurumsallaşması ile emperyalizm çağının kapıları aralanmaya başlanmıştır. Bu dönemde İngiltere merkezli Sanayi Devrimi metropol ile sömürgeler arasındaki ilişkilerde kökten dönüşümlere sebep olacak maddî imkânları beraber getirmiştir. Böylece daha önceleri metropol ile sömürgeler arasındaki nispeten az olan yaşam standardı, ekonomik ve askerî farklılıklar hızla artmış, ticaret hacmi ise genişlemeye başlamıştır (Ferro, 2002:45-46).

Son olarak, uzun vadenin ilk konjonktürüne hâkim olan ve yukarıda açıklanmaya çalışılan liberal kapitalist dünya düzeninin norm ve pratiklerini evrenselleştiren tarihsel bloğun incelenmesi yararlı olacaktır. Metodolojik perspektifinden çalışmanın bütününde faydalanılan Cox, söz konusu dönemdeki tarihsel blok analizlerinde dönemin lider ülkesi İngiltere üzerinden bir okuma yapmaktadır. Cox'a göre, dünya düzeninin merkez ülkesi olan İngiltere'nin liberal devlet modelinde siyaset ile ekonomi birbirinden ayrılmakta, ancak karşılıklı ilişkilerin uyumu korunmaktaydı. Tarihsel bloğu oluşturan bu unsurlar arasındaki iş birliğinde her unsurun kendi sorumlulukları ve sınırları açık olarak belirlenmişti. İç siyaset ve dış politika devlet adamlarının yani aristokratların, ekonomi ise burjuvazinin faaliyet alanıydı. Serbest ticarete dayalı dünya ekonomik sahası tüccarların, sanayi adamlarının ve finansçıların hareket alanını oluşturuyordu. Devlet ve devlet sistemi ise liberal ekonominin var oluş koşullarını garanti altına alırken, ekonominin aktörlerinin faaliyet alanına karışmamaktaydı (Cox, 1987:127-128).

Bu tartışmalar topluca değerlendirildiğinde kolonileştirilen ülkeler ile iktidar sahibi ülkeler arasındaki ilişkilerin yabancı topraklara yönelik olan zora dayalı unsurlardan oluştuğu görülmektedir. Zayıf yabancı ülkelerin topraklarının işgali söz konusudur. Hatta bu topraklara büyük ülkeler tarafından kendi vatandaşları da yerleştirilerek yayılmacı bir siyaset benimsenmiştir. Bu siyasette işgal edilen

lkelerdeki halkın rızasının bir önemi yoktur. Zora ve güce dayalı metotlarla gerçekleştirilen doğrudan müdahaleleri odağına alan bu siyaset, büyük oyuncu ülkelerin zayıf ülkelere karşı uygulayacakları iletişim stratejilerine verecekleri önemin de sınırlarını belirlemektedir. Bu sınırlar ya zayıf ülkelerin iradesini sert güç unsurları ile kontrol etmek ya da tek taraflı propaganda faaliyetlerini (misyonerlik, medeniyet götürmeden afiş, reklama kadar bir yelpazede) uygulamak biçimindedir.³⁵

b. 1875-1945: Emperyalizm Dönemi

(1) Emperyalizm Kavramı zerine

Kolonyalizm dönemini, 19’uncu Yüzyıldan itibaren sömürgeleştirme çabalarının yoğunluk kazandığı emperyalizm dönemi takip etmiştir. İngiliz diline 1860’lı yıllardan sonra giren ve “Latince’de *Imperium* sözcüğüne dayanan emperyalizm kavramı, merkezî hükümet, diktatörlük gücü, keyf yönetim metotları anlamına gelmektedir” (Bağce, 2003:65). Kavram öncelikle gücünü kitlelerden alan bir despotun idaresi anlamını kazanarak, III’nc Napolyon’un ikinci imparatorluğu dönemindeki uygulamalarını tasvirde kullanılmıştır. III’nc Napolyon’un icraatları Napolyon Bonaparte’ın savaşlarıyla bütünleştirilerek kavrama daha sonraları yayılmacılık anlamları yüklenmeye başlanmıştır. Bu dönemde emperyalizm, “az gelişmiş ülke ve toplumlar üzerinde metropole kontrol sağlayan fetih” manasında kullanılmaya başlanmıştır. Böylece emperyalizm kavramı, yerel tiranlıkla ilişkili anlamlarından bütünüyle sıyrılıp 19’uncu Yüzyıla özgü yayılmacılığı ifade eder hale gelmiştir (Okur, 2012:94-95). Bu dönemde emperyalizm kavramına, İngiltere Başbakanlarından Benjamin Disraeli’nin sömürge imparatorluğunu güçlendirme ve genişletme politikalarını tanımlamak için de başvurulmuştur (Bağce, 2003:65).

Emperyalizm terimi Türk Dil Kurumu İktisat Terimleri Sözlüğü’nde; “(1) Bir ülkenin sömürü temeline dayanarak başka bir ülkeyi siyasî ve iktisadî egemenliği altına alıp yayılması veya yayılmak istemesi. (2) Uluslararası sermaye dışsatımıyla tanımlanan, sanayi sermayesi ile banka sermayesinin birleşip malî sermayeyi oluşturduğu kapitalizmin en yüksek aşaması.” olarak tanımlanmaktadır. Türk Dil

³⁵ Propaganda ile ilgili açıklamalar bu bölümün sonunda bir bütün haline sunulacaktır.

Kurumu Tarih Terimleri Sözlüğü'nde ise; “ (1) Bir devletin sınırlarını genişletme siyasası. (2) Bir devletin sınırları içine ya da erki altına aldığı ülke ve ulusları sömürme siyasası.” olarak belirtilmektedir.³⁶

Encyclopædia Britannica ise emperyalizmi “bir devletin kendi sınırları dışındaki başka halklar ve onların toprakları üzerinde *onların rızası olmadan* egemenlik kurma yönündeki politikası” şeklinde tanımlanırken (Bağce, 2003:64); terim yine *Encyclopædia Britannica*'nın internet sitesinde “özellikle başka bölgelerde doğrudan toprak kazanarak veya siyasî ve ekonomik kontrol sağlayarak güç ve egemenlik genişletmeye yönelik devlet politika ve uygulamaları”³⁷ olarak yer almaktadır. Benzer bir tanım ise, *Collier's Encyclopedia*'da “Bir ulus veya devletin gücünü ve etkisini başka uluslar, bölgeler veya halklar üzerine genişletmesi” şeklinde ifade bulmuştur (Bağce, 2003:64). Tanımlar incelendiğinde; genelde yabancı topraklar, halklar ve uluslar üzerinde onların rızalarını almadan “zor kullanma”, “kontrol sağlama” ve “genişleme” kavramlarının öne çıktığı görülmektedir. Emperyalizm kavramı askerî, gizli ve sinsi güç unsurlarının kullanımını içerdiği için genellikle ahlakî olarak kınanması gereken bir olgu olarak ele alınmış, rakip ülkelerin veya düşmanların kınanması ve kötülenmesi için uluslararası propagandada kullanılmıştır.

Emperyalizmin esnek ve oldukça geniş kavramsallaştırması tarihsel değişimin özgün evrelerinin göz ardı edilmesine neden olabilir. Çünkü bu tanımlar Roma İmparatorluğu gibi kölecî yönetimler için geçerli olduğu kadar günümüz uluslararası ilişkilerinde de yerini bulmaktadır (Bağce, 2003:64). Kavramın ve emperyalizm kuramlarına ilişkin tartışmaların özgünlüğünü, lafzını ve özünü anlamlandırabilmek için tarihsel evrelerini de incelemek uygun olacaktır. Cox'un metodolojisini, Irak'ın 2003 yılında ABD tarafından emperyal bir eylemle işgal edilmesine yönelik analizlerine ustaca uygulayan Okur (2012), emperyalizm çağının sınırlarını belirlerken, kavramın tarifi üzerine yapılan teorik tartışmalara başvurmuş, emperyalizm tanımlarını biri “zaman dışı” diğeri ise “tarihsel ve sistemik” olmak üzere iki ana başlık altında toplamıştır.

³⁶ “Emperyalizm”, Türk Dil Kurumu İnternet Sayfası, Büyük Türkçe Sözlük, <http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.55203cfa8a11e2.81243908> (Erişim tarihi, 04 Nisan 2015).

³⁷ “Imperialism”, *Encyclopædia Britannica*, <<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/283988/imperialism>> (Erişim tarihi, 04 Nisan 2015).

Zaman dışı kategorisindeki tanımlarda çalışmamızın ilk tarihsel konjonktürünü niteleyen kolonyalizm ve ikinci konjonktüre adını veren emperyalizm kavramları neredeyse eş değer olgular olarak kabul edilmektedir. Her iki kavram bir biri yerine kullanılmakta, tüm tarihsel dönemleri kapsayan evrensel ekonomik bir sisteme ait yapının özelliği olarak nitelendirilmekte, emperyalizm çağı ise bir alt dönem olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte emperyalizm, kimi zaman imparatorluk kurma eylemini ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Kiernan'ın kolonyalizmi, “metropolitan bir gücün Avrupa ve ABD dışında bir ülkenin toprağını zor kullanarak uzun süreli işgal altında tutması” şeklinde zorlama ve güç unsurlarına başvurarak yaptığı tanımı ve emperyalizm çağını ise “kolonizasyonun zirveye çıktığı bir dönem” olarak nitelendirmesi tarih dışı tanımlar kapsamındadır. Emperyalizm kavramının zorlama ve güç unsurları merkeze alınmak suretiyle yapılan tarih dışı tanımı modern uluslararası sistemi konu edinen analizlere ise realist/neorealist kuram aracılığı ile taşınmıştır. Uluslararası sistemin anarşik ve rekabetçi yapısını gerekçe gösterip emperyalizmi devletler arasındaki güç farklılıklarının ve dengesizliğinin doğal sonucu olarak benimseyen bu yaklaşıma göre, güçlü toplumlar kontrolü sağlamak için gerekli araçlar ile bunların ulaştırılması için ihtiyaç duyulan vasıtaların bulunması halinde, üretim yetenekleri daha zayıf olanlar üzerinde nüfuz kurabileceklerdir. Tarih dışı tanımlar kapsamında, Gallagher ve Robinson (1953) gibi yazarlara göre emperyalizm, “yalnızca resmi toprak ilhaklarını değil, daha çok ekonomik araçlarla girişilen gayrı resmî hâkimiyet biçimlerini” ifade ederken; Johnson (2000) gibi yazarlara göre ise, “bir devletin diğerleri üzerindeki resmî hâkimiyetinin yayılması olarak değil, kendi sosyal sistemini değişik yollarla diğerlerine dayatması” şeklinde tanımlanmaktadır (Okur, 2012:92). Görüldüğü üzere tarih dışı tanımlar emperyalizmi sadece zor unsurlarına dayalı bir hâkimiyet ve kontrol biçimi değil aynı zamanda ekonomik araçları ve sosyal ilişkileri de içerek şekilde genişletebilmektedir.

İkinci kategoride yer alan tarihsel ve sistemik teoriler ise emperyalizmi, belirli tarihsel koşullarda doğan bir ekonomik sistemin özelliği olarak kabul etmektedir. Bu ekonomik sistemle emperyalizm, kapitalizmle ilişkilendirilmekte ancak tüm tarihsel dönemleri kapsayan evrensel bir ekonomik sisteme ait yapının özelliği olarak değil de, kapitalizmin özel bir evresi olarak ele alınmaktadır. Emperyalizm kavramı ise, diğer tarihsel konjonktürlerde şahit olunan fetih ve istila

hareketlerinden kendisini var eden sistemik sebepler yüzünden farklılaşan özel bir iktidar ilişkisi biçimi şeklinde anlaşılmaktadır (Okur, 2012:92-93).

Tarihsel ve sistemik tanımlara bakıldığında, kolonyalizmin anlatıldığı kısımda kolonyalizm ve emperyalizm kavramlarının farklılıklarına odaklanan Ferro (2002)'nin her iki kavramı ayrı dönemlerde ele alma biçimi hatırlanmaktadır. Ferro, sömürgecilikle “yabancı bir coğrafya işgal edildikten sonra göçmenlerin yerleşerek toprağı işlemelerinin” kastedildiğini, bu haliyle kolonileştirme pratiğinin Antik Yunan’a kadar götürülebileceğini belirtmektedir. Kolonyalizm olgusu Batı tarihçiliğinde ancak Coğrafi Keşifler ile başlatılmış, bu dönemdeki anlamıyla terim yalnızca medenî dünyadan uzak barbar coğrafyalara yönelik yayılmacılığı adlandırmak için kullanılmıştır. Avrupa içinde bitişik topraklara yönelik işgalleri ifade eden yayılmacılık ile kolonyalizm olguları ise birbirinden ayrı tutulmuştur (Ferro, 2002:14-21).

Emperyalizmin tarihi *Collier’s Encyclopedia* da ise üç büyük döneme ayrılmaktadır. Birinci dönem 16’ncı Yüzyıla kadar devam eden ve imparatorlukların genişlemesi ile ilgili olan evredir. İkinci dönem ise coğrafi keşiflerle başlayıp 19’uncu Yüzyıla kadar devam eden eski emperyalizm olarak adlandırılan evredir. Bu evre çalışmamızın kolonyalizm dönemine tekabül etmektedir. Üçüncü dönem ise yeni emperyalizm olarak adlandırılan ve çalışmamızın uzun vadesinin emperyalizm adlı ikinci konjonktüründen itibaren olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönem yaklaşık 1880’lerde başlamış ve kolonyalizm faaliyetlerinin artmasına ve Asya ile Afrika’nın paylaşılmasına neden olmuştur (Bağce, 2003:64).

Emperyalizm ile kolonyalizm arasında genel bir karşılaştırma yapılacak olunursa; kolonyalizmdeki zora dayalı fetihlerle hammadde/emek sömürsüne ve ticaret ile ticaret yollarının kontrolüne ilave olarak, emperyalizm döneminde yine zor kullanarak kapitalist ekonomik sistemin ve ticaret ilişkilerinin yaygınlaştırılması ve idamesinin hedeflendiği söylenebilir. Bu çıkarım ise bizi emperyalizmin, kapitalist ekonomik sistemin kapitalist olmayan toplumlara yayılması ve bu toplumlar tarafından benimsenmesi için uygulandığı sonucuna götürür. Kolonyalizm ve Emperyalizmin motivasyonları arasındaki farklılıklara bakıldığında, kolonyalizmin motivasyonları arasında zenginlikler için duyulan iştah, artan nüfusun baskısı ve

devletler arasında rekabette yenilgilerin rövanşının fetihle alınması gibi maddî dürtülere ilave olarak, dinî heyecanlar ve macera zevki gibi sosyal ve psikolojik dürtüler de sayılabilmektedir (Ferro, 2002:29). Emperyalizm çağında ise daha önceleri kolonyalizmi teşvik eden fikirlere yenileri eklenmiş, mevcutların bazıları ise dönüşerek yeni kalıplara dökülmüştür. Örneğin dinî niteliği olan misyonerlik dürtüsü daha seküler olarak medeniyet götürme misyonuna dönüşmüştür (Hard ve Negri, 2000:103). 19'uncu Yüzyıldaki medeniyet götürme fikirlerinin, günümüzün demokrasi götürme gibi fikirlerine, misyonerlik faaliyetlerinin ise kamu diplomasisi gibi rıza unsurlarına tekabül ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Yukarıda belirtilen emperyalizm tanımlarından hareketle, emperyalizmin liberal kapitalist sistemin Avrupa'da derinlik kazandığı Sanayi Devrimi sonrası döneme ait ekonomik, toplumsal, siyasî ve ideolojik çerçeve içerisinde gerçekleşmesi bakımından kolonyal dönemden ayrıldığını söyleyebiliriz.

(2) Emperyalizm Çağının Ontolojik İmajına Dair Tartışmalar

Emperyalizm çağının resmini ortaya koyabilmek için emperyalizm olgusu üzerine yapılan tartışma ve çalışmaların incelenmesinde fayda görülmektedir. Kitle iletişim çalışmalarına tarihsel olarak bakıldığında iki ana mihverde ilerlediği daha önceki bölümlerde belirtilmişti. Bunlardan ilki, toplumun sosyal, kültürel ve psikolojik dinamikleri üzerine odaklanarak inanç, fikir, tutum ve davranışlarını belirlenen siyasî ve stratejik hedefler doğrultusunda istenen yönde etkilemeye çalışan akımdı. Diğeri ise, ekonomi ve ticaret alanında müşteri odaklı, satış, pazarlama, kurumsal itibar fonksiyon alanlarındaki iletişime yönelik çabaları kapsayan akımdı.

Emperyal eylemlerin sebep ve etkilerinin analizlerini yapan çalışma ve tartışmalar değerlendirildiğinde ise, benzer şekilde, ekonomik ve siyasî olmak üzere iki ana başlık altında ilerlediği görülmektedir. Okur'a göre; ekonomik teoriler, emperyalizmi bir sistem meselesi olarak görmekte, emperyal eylemin meydana gelişinde rol oynayan diğer faktörleri ya ekonomik çıkarlara indirgemekte ya da belirleyici olarak bulmamaktadır. Siyasî teoriler ise ekonomik sistemle emperyal eylem arasında bir zorunluluk ilişkisi bulunduğunu reddetmekte, ekonomik kazanç beklentisine diğer siyasî ve sosyal faktörler içerisinde, kimi zaman da çok marjinal bir biçimde yer vermektedir (Okur, 2012:98).

Emperyalizm çağında devletleri emperyal eyleme yönelten sebepler ile bunların etkilerinin ekonomi odaklı perspektiflerden ele alındığı literatürün ana sütununu; (1) bir sistem olarak kapitalizmin emperyal eylemle ilişkisini tartışma konusu edinenler ve (2) hangi sebeplerden kaynaklanırsa kaynaklansın emperyal eylemin ekonomik sonuçlarıyla ilgilenenler oluşturmaktadır (Okur, 2012:99). İlk grupta bulunan ve emperyalizmin sistemik zorunluluktan kaynaklandığını ileri süren “Karl Kautsky, Rudolf Hilferding, Nicolai Bukharin, Rosa Luxemburg ve Vladamir İlyeh Lenin gibi önde gelen klasik Marxist eleştirel teorisyenler” (Brewer, 1990), kapitalist üretim tarzının evrimi üzerinde yoğunlaşarak emperyalizme dair analizlerini bu çerçevede sınırlı tutmuş, emperyalizm kavramını ise kapitalist gelişme çizgisinin belirli bir aşamasını tasvir etmek için kullanmışlardır. Marxist kuramcılar kapitalist sistemde meydana gelen en önemli gelişmenin tekellerin yükselişini kabul etmiş, tekelci kapitalizmden her hangi bir sektöre tek bir firmanın hâkim olmasını değil, kapitalizmin erken çağındaki rekabetçi safhadan dev firmaların, tröst ve kartellerin piyasayı ele geçirdikleri bir başka dönemi geçişi anlamaktadırlar (Kemp, 1975:18-22).

Emperyalizm üzerine yapılan çalışmalarda ilk karşılaşılan Marxist teorisyen Alman Karl Kautsky’dır. Kautsky, emperyalist politikaların finanskapital ve belirli monopollerin çıkarlarına göre biçimlendiğini belirtmiş, bununla birlikte, menfaatleri barış ve serbest ticarete uyumlu ve bağımsız bir sanayi sermayesi grubunun da bulunduğunu ileri sürmüştür (Brewer, 1990:129). Kautsky barışçı ve savaşçı sınıf fraksiyonlarını birbirlerinden ayırarak, hâkim koalisyonun iç çelişkilerine dikkatleri çekmiş; emperyalizme ilişkin devlet politikalarının belirlenmesinin sistemin yapısal zorunlulukları sebebiyle değil, hegemonik iktidar bloklarının içerisindeki tartışmada üstün gelecek grubun niteliğine bağlı olduğuna işaret etmiştir (Okur, 2012:108). Dünya düzeni açısından yaptığı değerlendirmelerde, büyük güçlerin dünyanın paylaşılması için savaşmak yerine sömürüyü birlikte yürütmek için anlaşabileceklerini savunan Kautsky, ezilen koloni halklarından ve içerideki proletaryadan gelebilecek tehditler ise böyle bir iş birliği için ana sebeplerdendi (Brewer, 1990:130). Birinci Dünya Savaşı başlangıcında ileri sürdüğü bu görüşlerinin savaş sonrasında işleyebileceğini *ultraemperyalizm* kavramı altında savunmaktaydı (Kautsky, 1970):

“Marx’ın kapitalizm için dile getirdikleri emperyalizme de uygulanabilir. Tekel rekabet yaratır, rekabet de tekel. Dev firmaların rekabeti, dev bankalar, dev multi-milyonerler... büyük finans gruplarını kartel kavramı üzerinde düşünmeye zorladılar. Benzer şekilde, emperyalist güçler arasındaki dünya savaşının sonucu da silahlanma yarışını bırakan en güçlülerin bir federasyonu olabilir. Bu yüzden saf bir ekonomik bakış açısından kapitalizmin, kartelleşmenin dış politikaya tercümesi olan başka aşama yoluyla yaşaması imkânsız değildir:... Kötülüklerin silahlanma yarışı veya dünya barışına tehdit olmadığı bir *ultraemperyalizm* aşaması.”

Birinci Dünya Savaşı’nın ardından kurulan dünya düzenin istikrarsız bir şekilde tezahür edişi, *ultraemperyalizm* öngörüsünün bütünüyle gerçekleşmesine imkân vermemiş olsa da, İkinci Dünya Savaşı sonraki dünyanın yeni ontolojik imajı tartışılırken tekrar güncellik kazanmıştır (Okur, 2012:109).

Alman ekolünden gelen diğer Marxist teorisyen ise Rudolph Hilferding’dir. Hilferding’in emperyalizm çalışmalarının gerçekleştirildiği literatüre en büyük katkısı finanskapital kavramıdır (Brewer, 1990:92). Marx Kapitali üç parça halinde analiz etmişti: (1) Sanayi kapitalizmi (tarımsal işletmeleri de içeren üretici işletmeler), (2) finansal kapital (bankalar ve parayı kapital olarak gören diğer işletmeler), (3) ticaret kapitalizmi (tüccarların kapitali; üretmekten ziyade alım-satan yapma). Finanskapitalle sanayi ve finans sermayesinin füzyonunu ima eden Hilferding ise, rekabetçi kapitalizm çağının karakteristiği olan Marx’ın bu ayrımının tekeli kapitalizm döneminde artık ortadan kalktığını belirtilmiştir. Finansal kapital ile finanskapitalin aynı olmadığı ve ikisinin karıştırılmasının hayati önemi haiz bir hata olacağı uyarısını yapan Hilferding, finanskapitali finansal kapitalden farklılaştıran şeyin ise, diğer sermayelerle birleşmesi olduğunu ifade etmektedir (Brewer, 1990:92-93).

Finanskapital çatısı altında birleşen grupların fiyat düşüren rekabeti bir yana bırakarak, finansal ve siyasî araçları kullanırken devletin desteğini de arkalarına alıp tüm sanayi alanlarının kontrolünü ele geçirmeleri öngörülmektedir. Finanskapital, kişisel birlikler ile kuvvetlendirilir. Böylece, bankaların üst düzey temsilcileri sanayilerin idarî kurullarında yer alırken, sanayidekiler ise bankalarda yer alır. Tekelleşmeden dolayı zarar gören küçük işletmeciler bunlara bağımlı olduğundan herhangi bir tepkide bulunamaz (Brewer, 1990:134-135).

Finanskapitalin üç önemli hedefi bulunmaktadır: (1) En geniş ekonomik tekeli oluşturarak yayılmak (2) Bulundukları coğrafyayı korumacı gümrük vergileri duvarları ile kapatarak yabancı rekabetine kapatmak, (3) Bulundukları coğrafyayı ulusal tekeli karteller için sömürü alanı haline getirmektir (Hilferding, 1981:326). Finanskapital ile tekelleşme beslenmekte, oluşan ulusal tekeller kârlarını artırmak için gümrük vergilerinin artırılmasını talep etmektedir. Daha fazla kâr elde edebilmek için, gümrük duvarları ile kapatılan ve korumacılık politikası işletilen coğrafyanın emperyal eylemlerle genişletilmesi gerekmektedir (Okur, 2012:111).

Nicolai Bukharin ise teorik önermelerinin birçoğunu Hilferding'den almış, mevcut teorileri analiz ederek ustaca bütünleştirmiştir. Hilferding kapitalizmin dinamikleri açısından sermayenin birleşmesi ve merkezileşmesi şeklinde tek bir süreç üzerinde analiz yaparken; Bukharin ise dünya ekonomisinde bir yandan karşılıklı bağımlılık artarken diğer yandan ulusal tarihsel blokların güçlendiklerini fark ederek, uluslaşma ile ulusallaşma gibi iki zıt olgunun aynı anda geliştiğine işaret etmiştir. Bu zıt eğilimler sistemde nihayetinde çöküşe ve savaşa neden olacaktı (Brewer, 1990:128). Bukharin, emperyalizmi her ne kadar bir politika ve bir ideoloji olarak görse de analizlerinde politik yönüne odaklanmış; emperyalizmi dünya ekonomisinin belirli bir aşamasındaki karakteristiği olarak görmüştür (Brewer, 1990:110). Dünyanın ontolojik resmine yönelik yaptığı analizleri, daha sonraları dünya sistemi teorisyenleri tarafından da ele alınacak olan merkez-çevre ilişkilerine benzeyen bir karakteristiğe sahiptir. Sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi ile tekeli şirketler muazzam bir şekilde büyürken, dünya kapitalizmi büyük medenî güçler ile yarı yarıya tarıma dayalı çevre arasında bölünmektedir. Kapitalizm bu bölünmeyi, en sonunda tek bir dünya tröstü ve dünyanın kalan kısmını asimile edenlere ait finanskapitale biat edecek tek bir dünya devleti çatısı altında bütünleştirme eğilimindedir (Okur, 2012:113). Böylece tekelleşme ve finanskapitalin gelişimi ile birlikte kapitalizmin dünya coğrafyasına yayılma ve tek bir kapitalist dünya ekonomik sistemi yaratma süreci ortaya çıkmaktadır.

Marx'ın orijinal fikirlerine daha sadık kalan Rosa Luxemburg ise kapitalist üretim ilişkilerinin uluslararasılaşmasına dair analizlerde bulunmuştur. Luxemburg sermayenin tüm dünyaya yayılarak tüm coğrafyaları yağmaladığını, üretim araçlarını her türlü medeniyet seviyesinden ve bütün toplumlardan gerekirse zorla ele

geçirdiğini öne sürmekteydi (Luxemburg, 2003: 351-365). Luxemburg, ayrıca emperyalizm teorilerinin tarihinde değişik formlarda öne çıkan “eksik tüketimcilik” (*under-consumptionism*) başlığı altına ele alınan görüşün de sahibidir. Bu görüşe göre artık değerın yeniden yatırıma dönüştürülmesi gereken kısmına denk gelen malların dışarıdaki kapitalist olmayan alıcılara satılması gerekmektedir. Bu nedenle kapitalizm ancak kapitalist olmayan sistemlerle var olabilirdi. Kapitalist olmayan çevre pazarlarının azalma eğilimi ise, kapitalist devletleri koruyucu tarifelerle anavatana bağlanan çıkar sahaları oluşturmaya sevk etmekteydi (Brewer, 1990:33-34, 71). Rekabetçiliğin hammadde ve ucuz emek arayışı yüzünden yayılmaya sebep olacağını belirten Luxemburg, dünyanın ulus devletler ve kolonilerden oluşmasının yanı sıra aynı zamanda kapitalist ve kapitalist olmayan coğrafyalara da ayrıldığını belirtmektedir. Bu ontolojik dünya imajında kapitalizm, kapitalist olmayan çevreye doğru genişlemektedir. Nihayetinde hepsini yutacaktır. Kapitalizm, kapitalist olmayan çevreye ihtiyaç duyduğundan, sonunda tüm kapitalist olmayan sistemlerin de yutulmasıyla birlikte aslında kendi sonunu hazırlayacak ve kendi çöküşüne neden olacaktır (Brewer, 1990:59). Luxemburg’un ayrı bir özelliği ise; kapitalizmi propaganda silahına sahip ilk üretim biçimi olduğunu görmesidir. Bu üretim biçimi kendi propagandasını da yaparak tüm yeryüzünü yutma ve hiçbir rakibe tolerans göstermeme özelliğine sahiptir (Luxemburg, 2003:447).

Vladimir Ilyeh Lenin, sahip olduğu pratik ve siyasî şöhretiyle kıyaslandığında, emperyalizmin anlaşılmasına yönelik çok az yenilik getirmesi bakımından eleştirilmektedir. Ayrıca daha önceleri emperyalizm, kapitalizmin gelişmesi için zemini temizleyen bir “yaratıcı yıkım”³⁸ faaliyeti şeklinde ele alınırken, Lenin’le birlikte Üçüncü Dünya’da sanayileşmenin önündeki temel engel olarak görülmeye başlamıştır (Okur, 2012:118). Hatırlanacağı üzere, Bukharin bir politika ve ideoloji olarak nitelendirdiği emperyalizmi, dünya ekonomisinin belirli bir aşamasındaki karakteristiği şeklinde tarif etmekteydi. Lenin ise bu argümanı, daha ileri bir noktaya taşıyarak, emperyalizmin kapitalizmin doğrudan bir aşaması olarak görmüştür (Brewer, 1990:110). Emperyalizm ve kapitalizm sistemik

³⁸ Yaratıcı Yıkım kavramının felsefî kökenleri Friedrich Nietzsche ve Werner Sombart’ın çalışmalarına dayanmakla birlikte, ekonomi literatüründe Joseph Schumpeter ile önemli bir tartışma başlığı halini almıştır (Okur, 2012:118). Kapitalizm’in temel gerçeği olan yaratıcı yıkım, ekonomik yapının devamlı olarak içinden devrimci değişikliklere zorlandığını, sürekli bir süreç halinde eskinin yok olurken yeninin yaratıldığını ifade etmektedir (Schumpeter, 2006:81-86).

zorunluluklar nedeniyle birbirinin içinde erimektedir. Emperyalizm kapitalizmin hammaddeler, pazarlar ve deniz aşırı kâr arayışları tarafından motive edilen tekelci, finansal ve en yüksek son aşamasıdır (Lenin, 1999:13). Lenin, dünyanın ontolojik imajının en önemli unsurlarını; tekelleşme, banka sermayesiyle sanayi sermayesinin füzyonundan oluşan finanskapital ve finans oligarşisi, sermaye ihracının mamullerin ihracına oranla sahip olduğu özel önem, kendi aralarında dünyayı paylaşan uluslararası kapitalist tekeller ve yeryüzünün en büyük kapitalist devletler arasında paylaşılması olarak saymaktadır (Lenin, 1999: 124-125). Ülkeler içerisinde yaşanan durgunlukların, ülke sınırları dışında emperyalizme yol açtığına işaret eden Lenin’e göre; sanayi kapitalizminin getirdiği yüksek rekabet sermayenin merkezileşmesine, tekelleşmeye, ticarî ortaklıklara, birleşmeye ve kartelleşmeye yol açmaktadır. Tekelleşme ile gelişmiş kapitalist dünyanın pazarları çok sıkı kontrol altında tutulmaktadır. Yenilikleri teşvik eden rekabet zeminin yok olmasıyla, kitlelerin hayat standartları artık yükselmeyecek, tekeller ise ellerindeki birikime rağmen kârlı yerel alanların tükendiğini görerek, dışarıda yatırım için rekabet tetiklenecekti. Bu ise önce gelen emperyalist devletler tarafından dünyanın paylaşılmasına yönelik mücadelenin başlatılması anlamına gelmekteydi (Okur, 2012:120).

Doyle’nin “klasikleşmiş ilk kuşak emperyalizm teorisyenlerinin birer siyasî programa yönelik olarak çalışmalarını yürüttükleri, özellikle kapitalizmi savunmayı ya da eleştirmeyi hedefledikleri” (Doyle, 1986:12) ve Cox’un “teoriler daima bir amaca hizmet eder” yönündeki önermelerini dikkate alınırsa, teorilerin bir siyasî ajandasının olduğu ve teorisyenlerin ise genelde organik entelektüel olarak politik bir aktör niteliği bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle teorilerdeki siyasî içeriğin ve teorisyenlerin olaylar ve olgular karşısında takındıkları tavırların sahip olduğu değer ve yargılarının analizi önem taşımaktadır. Okur’a göre emperyal eylemlerin ekonomiye indirgenemeyecek siyasî sebeplerine odaklanan çalışmalar, bir adım daha ileri giderek fikirlerin ve sosyal-siyasî dinamiklerin bağımsız bir şekilde oynadıkları rolleri vurgulamaktadırlar (Okur, 2012:131). Yine Doyle, emperyalizmi harekete geçiren ve şekillendiren kuvvetler ve kurumların öncelikle ne ekonomik ne de askerî olduğunu; bunların hem ekonomik, hem askerî hem de sosyal, siyasal ve kültürel olduğunu ileri sürmektedir (Doyle, 1986:19-20). Bu düşünceler ışığında, ekonomik sistemle emperyal eylem arasında bir zorunluluk ilişkisi bulunduğunu reddeden, ekonomik kazanç beklentisine diğer siyasî ve sosyal faktörler içerisinde

kimi zaman da çok marjinal bir biçimde yer veren siyasî teorilere de değinmekte fayda bulunmaktadır.

Klasik Marxist teorisyenlerin sömürgeler meselesine olan yaklaşımlarını tarihsel bir süreç içerisinde açıklayan Okur'a göre, Marx'ın Avrupa merkezci perspektifi kendisini takip eden teorisyenlerin emperyalizmi değerlendirme biçimlerine de yansımıştır. Başlangıçta sosyalistler, emperyalizme esas mücadele alanı olarak kabul ettikleri Avrupa'nın dışında kalan daha tâli bir mesele olarak yaklaşmışlar ve kapitalist ülkelerdeki güçler dengesine etkisi oranında ilgi göstermişlerdir (Okur, 2012:106). Bu minvalde Marxistler 1889'daki İkinci Enternasyonal'de emperyalizmi genel bir sorun olarak değil de işçi sınıfının çıkarlarıyla ilişkilendirerek ele almışlardır. Bu yaklaşımın tezahürü olarak, Fransız sosyalist Jules Guesde "1881'deki Tunus'un işgaline yalnızca burjuvazi sınıfına fayda sağlayacağı" gerekçesiyle karşı çıkmış, Turati ve Kautsky gibi İtalyan sosyalistler ise "emperyalizmin hanedanlar ve askerî kastlar gibi asalak sınıfların yararına olduğunu belirterek, yayılcılık karşısında yürütülecek mücadeleyi yükselen yeni sınıfların çıkarları ile bütünleştirmeye" çalışmışlardır (Ferro, 2002:294).

1907'deki Stuttgart Kongresi'nde sosyalistler bu kez emperyalizmi daha derinlemesine tartışmışlardır. Söz konusu kongrede emperyalizm eleştirilmesine rağmen "medeniyet götürme" misyonu benimsenmiştir. Bu kapsamda, kolonilerin bağımsızlaştırılmasına yönelik fikirler taraf bulmazken, sosyalizmin militarizm ve kapitalizme karşı duruşuyla emperyalizmin medeniyete hizmet eden yönünün bir birine karıştırılmaması gerektiği vurgulanmıştır (Ferro, 2002:296). Böylece sosyalistler, "medeniyet götürme" misyonunu emperyalizmin meşrû gerekçesi olarak kabul etmişlerdir. Bu meşrûluk gerekçeleri esasında takip ettikleri Marx'ın ve Engels'in kolonyalizmin medenileştirme misyonuna yönelik olan olumlu yaklaşımlarının tezahürüdür diyebiliriz. Nitekim Marx, İngiltere'nin Hindistan'daki emperyalist eylemlerine, "Asyalı bir toplumun yok edilmesi şeklinde yıkıcı" ve diğeri ise "Asya'da Batı toplumunun maddî temellerinin kurulması" olmak üzere ıslah edici misyonlar yüklemiştir (Marx, 1969:93-94; Pye, 1985:7). Böylece Marx, yerel tekstil sanayinin yıkılışı sırasında İngiliz idaresinin yarattığı yaygın sefaleti kabul ederken, İngilizlerin sağladıkları siyasî birliği, verilen eğitimle yerel bir ordunun oluşturulmasını, özgür basının ortaya çıkışını, toprakta özel mülkiyet

hakkının tanınmasını, devlet işlerini görebilecek batılı bilim anlayışıyla yetişmiş bir kadronun doğuşunu ve telgraf gibi teknolojik yeniliklerle bölgenin tanışmasını, sürecin gelecekte Hindistan'ın özgürleşmesini sağlayacak modernleştirici unsurları olarak övmektedir. Benzer şekilde Marx, ABD tarafından Meksika topraklarının ilhakına olumlu yaklaşırken, Engels de Fransızların Cezayir'de ileri de soykırıma kadar gidecek olan emperyal eylemini “*medeniyetin ilerlemesi için mutlu bir hadise*” olarak nitelendirerek sömürgeciliği medenileştirme misyonu aracılığıyla meşrulaştırmaya çalışmıştır (Okur, 2012:105-106). Irkçılıkla da eklemlenen medeniyet götürme miti emperyal eylemlerin yöneleceği dışarıyı meşrû bir şekilde metropolden ayırarak hem dışarının hem de içerin inşâsına izin veren niteliği ile emperyal çağın günümüze akan fikir ırmağının en önemli kollarından birisidir. Batı emperyalizmi neredeyse medeniyet götürme miti ile ayniyet ilişkisinde bulunmakta; medeniyetleştirme yayılmacılığın en sofistike ve en evrenselci tarzda dile getirilişi olarak görülürken, beyaz adamın gömleği (*The white man's burden*) da ırkçılığın açık bir tezahürü olarak değerlendirilmektedir (Okur, 2012:136).

Emperyalizmin meşrûlaştırılmasına yönelik argümanlar bunlarla da sınırlı değildir. Örneğin emperyal eylemler, güvenlik gerekçesiyle “savunma olarak saldırı” argümanı ile meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Emperyal eylemlerin meşrûlaştırılması ve taraf bulması için rızanın inşâsına değinen Okur'a göre; sadece emperyal eylemden doğrudan çıkar sağlayan grupların değil aynı zamanda menfaatleri zedelenen ya da toplumsal maliyetine katılmakla birlikte yayılmacılıktan herhangi bir dolaylı kazanç elde ihtimali düşük geniş kitle ve kesimlerin de emperyal politikaları desteklemeleri için iknâ edilmeleri ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ise Gramscici tarihsel bloklar inşâ edilirken kullanılan metotlara başvurulmasını gerektirmektedir (Okur, 2012:131). Moon ise; geniş halk kesimlerini emperyal eylemleri desteklemeye iten şeyin doğrudan çıkarlar, meslekler ya da mülkiyetten ziyade fikirler ve ilkeler olduğunu belirtmektedir. Böylece organik entelektüeller tarafından kurgulanıp propaganda araçları vasıtasıyla dolaşıma sokulan fikirler, milletleri sömürgeler elde etmek için ordular göndermeye ve savaş riskine girmeye teşvik etmektedir (Moon, 1926:67). Organik entelektüeller, Gramsci'nin mâşerî vicdan olarak adlandırdığı toplumsal hafıza ve kolektif şûuru besleyen fikirleri toplumsal psikolojinin ulaşılması arzu edilen hedefleriyle uyumlu temel unsurlarını harekete geçirecek şekilde ifadeleştirmişlerdir (Okur, 2012:132).

Söz konusu bu fikirleri daha somutlaştıran Moon; özellikle ilkel korkuları uyandıran önleyici meşrû müdafaa argümanının oldukça etkili olduğunu düşünmektedir (Moon, 1926:67). 21'inci Yüzyılda bile başvuru önleyici meşrû müdafaa argümanının, planlı saldırı ve emperyal eylemlerin meşrûlaştırılmasında işlevselliğini koruduğu görülmektedir. ABD Başkanı George W. Bush tarafından tehdidin daha belirmeden hissedildiği anda bertaraf edilmesi gerektiği şeklinde başvuru önleyici meşrû müdafaa doktrini, 2003 yılında Irak'a saldırmadan önce, Birleşmiş Milletler Anlaşmasının kuvvet kullanma yasağına aykırı olarak, uluslararası topluma kabul ettirilmeye çalışılmış ve her türlü saldırganlığı meşrûlaştıracak çok geniş bir yorum halini almıştır.³⁹ 21'inci Yüzyıldan ABD Başkanı Bush ile 19'uncu Yüzyıldan İngiltere Başbakanı Disraeli'nin, zamansal ve mekânsal farklılıklarına rağmen bilişsel olarak tarihsel bir randevusunu gözler önüne seren önleyici meşrû müdafaa argümanı, her iki yöneticinin elinde her türlü saldırganlığı nasıl ucu açık bir çerçeveden meşrû kılabilceğinin örneğidir. Disraeli de tıpkı günümüzde ileri sürülen tehdidin nereden ve nasıl geleceğine dair belirsizlik argümanı üzerinden kitlelerde sağlamaya çalıştığı korku ile insanları meçhûl tehditlerle savaşmaya davet etmişti: *“Yeni bir dünyaya sahipsiniz, yeni etkiler iş başında, mücadele edilmesi gereken yeni ve bilinmeyen unsurlar ve tehditler...”* (Okur, 2012:132).

(3) Emperyalizm Çağında Tarihsel Blok

Son olarak; dünyanın ontolojik imajı üzerine yapılan siyasî tartışmaların perspektifinden emperyalizm döneminin hâkim tarihsel bloğuna değinmekte fayda bulunmaktadır. Emperyalizme ilişkin tanımlar ve tartışmalar üzerinden yapılan okumada; emperyalizm döneminin hâkim tarihsel blokları incelendiğinde; kolonyalizm dönemindeki politikalara destek veren tarihsel blokların emperyalizm çağında yerlerini yeni siyasî-toplumsal koalisyonlara terk ettiğini söylemek mümkündür. Uzun savaşlar esnasında geleneksel gücünü yitiren soyluların tüccarlarla kurdukları ittifaklar yerini, bürokrasinin, sanayi ve sermaye çevreleri ile değişik çıkarları temsil eden halk tabakalarının belirli unsurlarını içine alan tarihsel

³⁹ “...Haydut devletleri ve onların terörist dostlarını, bizi ve müttefiklerimizi tehdit eder hale gelmeden önce durdurmaya hazır olmalıyız...”. NSS-USA, The National Security Strategy of United States of America, (2002). <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss5.html>> (Erişim tarihi, 01 Nisan 2015).

bloklarla yer deşiştirmişlerdir (Okur, 2012:97-98). Emperyal eylemleri destekleyen tarihsel bloklar, çıkar eklemlemesiyle hedef aldıkları çeşitli kesimlerlerde rıza inşâsını gerçekteştirmekte, diğerlerinin fikirlerini de dikkate alarak kullandıkları söylemler ve argümanlarla iknâ faaliyetlerini yürütmektedirler.

Metropoldeki tarihsel bloğun merkezine burjuvaziye yerleştiren Arendt'e göre; emperyal eylem, burjuvazinin devleti ele geçirme mücadelesinin bir parçasıdır (1998:10-11). Hâkim blok emperyal eyleme karşı oluşacak muhalefeti iknâ yoluyla aşmaktadır. Bu iknâ parayla satın almaktan ziyade "bir dünya politikası yürütmek için tek yolun emperyalizm olduğuna kanaat getirilmesi" yoluyla sağlanmaktadır (1998:26). Bu haliyle Emperyalizm kapitalizmin son aşaması değil, burjuvazinin siyasî hakimiyetinin ilk evresidir (1998:35). Arendt'in perspektifinden bakıldığında "hâkim blok fikirlerin gücünü de kullanarak mümkün olanın algılanma sınırlarını belirleyecek kudrete eriştiğinde, karşısında kayda değer bir muhalefet de kalmamıştır" (Okur, 2012:146). Süreç ilerledikçe hâkim tarihsel blok kendi ideolojisini ve kendi kolektif imajını tartışılması lüzumsuz evrensel bir öznelarası anlam olarak benimsettiğinde, işadamları siyasî güce erişerek politikacılara dönüşmüşler, devlet adamları da ancak büyük ve başarılı işadamlarının fikirleri çerçevesinde konuştuklarında ve yeryüzünü kıta kıta düşündüklerinde ciddiye alınır olmuşlardır (Arendt, 1998:36). Emperyal eylemlerin yaratacağı rant alanlarına değinen Moon'a göre ise, emperyal eyleme destek veren hâkim blok bir sınıf fraksiyonundan ibarettir ve iş dünyasının büyük bölümünü dışarıda bırakmaktadır. Diğer kesimlerin de tarihsel bloklara eklemlemesi veya müttetikler yaratılması gerekmektedir. Özellikle askerî bürokrasi ile savaş halinden ekonomik kazanç sağlayacak kesimler bunların en önemlileridir (Moon, 1926, 62).

Bir tarihsel blok güçlü bir sosyal sınıf olmadan var olamaz (Cox, 1993:56). Ancak, geniş bir ittifak kurulup tarihsel bir blok oluşturulsa bile, Moon'un ve Arendt'in rıza inşâsına ve diğer grupları eklemleme çabalarına ilişkin bu yaklaşımları, bu ittifakın istenen yönde bir düzenin oluşması için hâlâ yeterli olmadığını göstermektedir. İster emperyalizm olsun isterse hegemonya, bunlar çok güçlü bir sınıf iktidarının veya sınıf/grupların ittifakının ötesinde konsepttirler ve kitle iletişiminin politik niteliğinin önemini kavrayıp mümkün olanın sınırları dâhilinde tüm kesimlerde rızanın inşâsı ile iknâyı merkezlerine almaktadırlar.

c. 1945-1990: Hegemonya Dönemi ve Pax Amerikana

Uzun vadenin üçüncü konjonktürü olan hegemonya dönemi; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın iki kutuplu bir görünüm aldığı Soğuk Savaş dönemidir. Dünya düzeni açısından öncüllerinden daha karmaşık bir ekonomik dünya sisteminin söz konusu olduğu bu dönemde, ABD hegemonyasının İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde yükselişini ve 1970'li yıllardan itibaren ise krizini içine alan bir dünya düzeni mimarisi mevcuttu. Söz konusu mimaride Amerikan hegemonyasının kendi akan tarihsel zamanında yaşadığı altın yılları; bir yandan savaş sonrasında liberal düşünce ve değerlerin Batı Avrupa ve büyük ölçüde de Üçüncü Dünya ülkeleri elitlerince benimsendiği, öte yandan da, bunları reddeden karşı kampın etkin biçimde çevrelendiği döneme tekabül etmektedir. Bu dönemde Truman Doktrini ile Marshall Planı birbirlerini destekleyerek bütünleşmişlerdir. Amerikan öncülüğünün Batı dünyasında yerleşmeye başlamasının ampirik göstergeleri olarak; ekonomide Bretton Woods ile yerleşen düzen, doların tüm dünyada geçerli bir para birimine dönüşmesi, güvenlik alanında başlangıçta Birleşmiş Milletler, sonrasında da NATO ile başlayan bir dizi pakt sayılabilir. Amerika'nın karşı kampı, yani Sovyetleri çerçeveleme politikalarının sıcak çatışmaya dönüştüğü Vietnam Savaşı, Marshall Planı çerçevesinde yapılan dış yardımların doğurduğu bütçe açıkları ile birleşince ABD'nin ekonomik olarak zorlanmasına, Nixon'un ünlü 1971 devalüasyonuna ve doların altına göre tarif edildiği rejimin sona ermesine yol açmıştır. Amerikan hegemonyasının bu dönemde çöküşe geçtiği yolundaki pozitivist iddiaların temelinde, ekonomik gelişmelerin yanı sıra Vietnam'a yenilgisi, 1973 OPEC bunalımı, Nikaragua ve İran'da radikal rejimlerin iktidara yükselişleri, İran'la yaşanan rehineler krizi gibi olayların ampirisist yorumu yatmaktadır. Amerikan ekonomisinin enflasyonist süreci, doların değer kaybı, Batı Avrupa ve Japonya ekonomilerinin rakip statüye yükselişi, Sovyetlerle Detant arayışları, Amerika'nın eski gücünde olmadığını söyleyen Başkan Carter'in yurttaşlarını “daha zayıf bir ülkenin vatandaşları olarak yaşamaya alışmaya” çağırması “çöküş” imajlarını güçlendirmiştir (Bostanoğlu, 2008:244-245).

Bu dönemi konu edinen belli başlı ontolojik tartışmalar ikili bir tasnife tabi tutulabilir. Bir tarafta “ABD hegemonyasının tarihselleşerek sonunun başlangıcını yaşadığını” savunan tezler, diğer tarafta ise “hegemonyanın devamını arzulayanlar”

bulunmaktadır. Örneğin, dünya sistemi teorisyenleri tarihsel malzemeyi, kapitalizmin ardışık hegemonik yükseliş ve düşüşler zinciri eşliğinde ilerlediğini varsayan bir teorik çerçeve içerisinde değerlendirilmişler, ABD'nin geçmişte tecrübe edilenlere benzer şekilde bir çevrimin nihaî aşamalarına yaklaştığını ileri sürmüşlerdir. Bunlardan bir kısmı kapitalizm eksenli analizlerden ziyade, tarihsel imparatorluklarla kurulan analogilerden hareketle çeşitli gerekçelerle çöküş tezlerini desteklemişlerdir. Çöküş tezlerinin karşısında olanlar ise; aynı tarihsel malzemeleri kullanarak, istikrar argümanı üzerinden analizlerini kurgulamışlardır. Bu yaklaşımı temsil eden hegemonik istikrar kuramına göre dünya ekonomisinin sacayakları, kendisine nezaret eden bir hegemonun yokluğunda çökerek yerini bir kaosa bırakacaktır. Dolayısıyla hegemonun varlığı, mevcut ekonomik ilişki sisteminden fayda sağlayan her aktör için gereklidir (Okur, 2012:168-169).

1980'li yıllara gelindiğinde, yukarıdaki ampirisist bakış açısıyla öngörülen ABD hegemonyasının çöküşüne dair yorumların ne derece geçerli olduğunu tartışma konusu yapacak gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. 1980'li yıllarda Ronald Reagan yeniden güçlü bir Amerika'nın dünya liderliğini pekiştirmek üzere birbirine paralel olarak uyguladığı militarizm ve monetarizm politikalarıyla, bir yandan Sovyet ekonomisini ağır bir yük altına sokarak yıkılmanın eşiğine getiren bir silahlanma yarışına zorlamış, bir yandan da iç ekonomiyi üreticiyi destekleyerek canlandırmaya yönelmiştir. Bu siyasa uyarınca Üçüncü Dünya'da istikrar ögesi olarak görülen rejimler desteklenmiş, ulusalcılık akımları dahi radikalizm ile aynı kefeye konulmuştur. Monetarizmin, IMF gibi uluslararası finans kurumlarının da benimsenmesi için yürütülen politikalar Amerika'nın eşitler arasındaki konumuna yeniden kavuşmasını kısmen de olsa sağlamıştır (Bostanoğlu, 2008:246). 1980'li yıllarda beklenen çöküşün halen gerçekleşmemiş olması, dikkatleri ABD merkezli dünya sistemini öncüllerinden ayıran özelliklerine çekmiştir. Cox'un gücün sosyal temellerine vurgu yapan zor ve rıza dengesine dayalı hegemonya tanımı bu literatürün önemli bir parçasıdır (Okur, 2012:169).

Çalışmada ana perspektifinden faydalandığımız Cox (1987) bu döneme Pax Amerikana demektedir. Cox hegemonya kavramını dünya düzenine uyarlamada kendisine yardımcı olacak kavramsal ve metodolojik araçlara, Pax Amerikana'yı analizlerinin merkezine alarak ulaşmıştır. Bunları ise tarihselci perspektifiyle

birleştirerek uzun vadedeki dönemlere uygulayarak karşılaştırmalar yapmıştır. Gerek fikirler ve maddî şartlar arasındaki ilişki, zorun zırhıyla korunan konsensüs şeklindeki zor ve rızanın birlikteliği gibi perspektifin temel bileşenleri, Amerikan hegemonyası açıklanırken geniş bir analiz imkânına kavuşmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra hegemonyanın inşâsının başlatıldığı dönemden itibaren birçok resmî belgede, Amerikalı devlet adamlarının söylemlerinde ABD’nin kurucu mitlerinin tezahürü ve rızanın önemsediğini gösteren vurgulara rastlanması da ayrıca önem taşımaktadır. Kısaca Pax Amerikana, Coxgil uluslararası hegemonya kuramının “ideal tipi” niteliğini taşımaktadır (Okur, 2012:199). Bu nedenle söz konusu dönemin hâkim ontolojik imajını açıklarken kullanılacak hegemonya kavramına yönelik kuramsal tartışmalar öncelikle birinci bölümde ayrıntılarıyla açıklanan Cox’un hegemonya perspektifiyle Pax Amerikana üzerinden okunacaktır. Daha sonra diğer hegemonya yaklaşımlarına kısaca yer verilecektir. Hegemonya’nın kavramsal çerçevesi ise, çalışmanın birinci bölümünde verildiğinden ayrıca burada ele alınmayacaktır.

(1) Coxgil Hegemonya Perspektifiyle Pax Amerikana

Uzun vadenin ilk iki konjonktürel dönemleri ile hegemonya dönemi arasında bir karşılaştırılma yapıldığında, öncelikle, ABD’nin diğer devletler karşısındaki konumu önem arz etmektedir. İlk konjonktürdeki İngiltere’nin liderliğinin dayandığı yapılar ile ABD hegemonyasına hayat veren kurum ve ittifaklar zinciri kıyaslandığında sistemin unsurlarına nüfuz etme ve dönüştürme gücü bakımından ABD hegemonyasının oldukça ağır baştığı söylenebilir. Ekonomik güç bakımından dünya sistemi içinde 1870’li yıllarda gücünün zirvesinde bulunan İngiltere dünya sanayi üretiminin %32’sini gerçekteştirirken; ABD’de 1948 yılında %48’ine hâkimdi (Okur, 2012:167). Ayrıca gelişen iletişim imkânları, silah sistemleri ve teknoloji de dikkate alındığında, ABD’nin İngiltere’ye oranla hem ekonomik hem de askerî bakımdan kıyaslanmayacak derecede üstünlük sağladığı söylenebilir. Emperyalizm döneminde ise, önceden belirtildiği üzere, herhangi bir başat aktör öne çıkıp diğerlerini peşinden sürükleyecek bir liderlik mekanizmasına sahip olamamış, aksine dünya, İngiltere liderliğine meydan okuyan kolonyalist mücadelelere sahne olmuştur.

İngiltere'nin emperyalizm çağının başlarına, 1914'e kadar süren egemenliği ile Amerika hegemonyası arasındaki farklılıklardan birisi de ABD'nin ideolojik plandaki egemenliğini meşrûlaştırmada daha az zorlanması ve hegemonyasını zor unsurlarından daha çok, yapısal öğelere dayandırmış olmasıdır. ABD'nin hegemonyasını sadece zora dayalı unsurlar üzerine kurmaması selefi olan İngiltere'nin değil, Avrupa'nın diğer ülkelerinin de tepkisini çekme riskinden çekinmesine de bağlıdır. ABD, kendisini “evrensel” normları benimseyen eşit bir ortak gibi sunarak liderliğine karşı doğabilecek muhtemel direnci ortadan kaldırmaya çalışmış; örneğin serbest ticareti kısıtlayan önlemlerin kaldırılmasını isterken kendisi de bu kurala uymuştur. Amerika *primus inter pares* (eşitler arasındaki birinci) imajını yansıtan, ortak fikirlerin ve ortak çıkar inancının yattığı ideolojik temellere ağırlık veren bir hegemonyadır. Sahip olduğu üstün maddî olanakların yanında fikirler sacayağında ideolojik yönden liberal retorik ile desteklenen hegemonyası, ayrıca üçüncü sacayak olan kurumlar ile de kuvvetlendirilmiştir. Kurumlar sacayağında, dünya ekonomisinin ilkeleri ve yapıları formüle edilmiş, Uluslararası Ticaret Örgütü'nün (ITO) temelleri atılmış, Bretton Woods'da liberal dünya ticaret ve ekonomisinin esasları belirlenmiş, yeni dünya ekonomisinin finansal düzenlemelerini gözetlemek üzere Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası kurulmuştur. NATO ve BM gibi ittifaklarla sahip olduğu etkinin de bunlarla birleşmesi sonucunda ABD, Avrupa'dan Asya'ya kadar uzanan, belki de hiçbir ulusun tek başına denetlemeyi başaramayacağı bir dünyanın liderliğine sahip olmuştur (Bostanoğlu, 2008:254-255).

Böylece ABD, fikirler ve maddî şartlar arasında denge arayışında, kurumların önemini yadsınamış, uluslararası kurumlar aracılığı ile istediği yönde bir dünya düzeni mimarîsi için geçmişi emperyalizm çağının başlarına kadar uzanan girişimlerde bulunmuştur. Nitekim 1899 La Haye Adalet Divanı ve Milletler Cemiyeti de bu türden tasarlanan kurumlardı. Dolaylı iknâ aracı olan bu kurumlar, uluslararası ilişkilere getirdikleri normlar ile kurucularının istedikleri yönde bir dünya düzeninin biçimlenmesine katkı sağlamak amacını gütmektedirler. Fikirler ve maddî şartların hegemonun politikaları doğrultusunda gelişmesini sağlayacak kurumsallaşma çalışmaları ve yöntemsel mekanizmalar, Birleşmiş Milletleri tarih sahnesine çıkarmış, hegemonya döneminde dünya düzeninin belirli kalıplarda şekillenmesi için ilk inisiyatifler de böylece başlatılmıştır.

Benjamin Disraeli'nin "*İngiltere'nin ezeli dostları ve düşmanları değil, ezeli çıkarları vardır*" deyişinde ortaya koyduğu gibi, bir tarafta önce Rusya ile savaştan ardından ittifak kuran, sonra Fransa ve Osmanlı ile müttefik olarak Kırım'da savaştan, ardından Mısır konusunda Fransa ile çatışan bir İngiltere varken; diğer tarafta, iki kez savaşıp yendiği Almanya dâhil kurduğu ittifaklarla yapısal güvenceler amaçlayan bir Amerika hegemonyası bulunmaktadır (Bostanoğlu, 2008:256). ABD'nin hegemonik liderliğinin inşasına başlanan ilk dönem resmî belgeler ve söylemler ise, Amerikan hegemonyasının bir başka özelliğini gözler önüne sermektedir. Amerikan tarihindeki "istisnacılığın" izlerini taşıdığı gibi, dönemin geleceğindeki, yani çalışmamızdaki *stratejik iletişimin olay tarihindeki izdüşümünü* de yansıtmaktadır. Söz konusu bu dokümanlardan birisi 1947 yılında dönemin Başkanı Truman'ın "*Bütün dünya Amerikan sistemini kabul etmelidir. Amerikan sistemi ancak bir dünya sistemi olursa Amerika'da yaşabilir*" ifadesi (Şener, 2014a:415), Amerikan'ın yayılmacı niyetini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Amerika ve diğerlerinden oluşan bir ötekileştirme ile Amerika'nın dışındaki dünyanın varoluşsal bir tehdit oluşturduğu düşüncesi ifadeye içsel olarak bulunmaktadır. Bu gibi ifadeler hegemonik dönem boyunca hem resmî ağızlardaki söylemlerde yankılanmış hem de resmî belgeler halinde tarih sayfalarına geçmiştir.

Söz konusu bu resmî belgelerden birisi, ABD'nin Soğuk Savaş stratejisinin kurucu dokümanı olarak kabul edilen ve Dışişleri ile Savunma Bakanlıklarının ortak çalışması ile üretilen 1950 tarihli Ulusal Güvenlik Belgesi'dir.⁴⁰ Güvenlik belgesine göre; ABD'nin sahip olduğu değerler "ABD'nin hoşgörüsü, cömert ve yapıcı etkileri, uluslararası ilişkilerde açgözlü olmaması" şeklinde ifade edilerek; sahip olduğu bu değerlerin "dünyanın geri kalanı için Amerikan sisteminin hayatiliğinin dinamik bir alâmeti" şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca; ABD'nin güç, güven, ahlakî ve siyasî istikamet göstermesi halinde, bu niteliklerin, Batı Avrupa'da da uyanacağı ve böyle bir durumda Latin Amerika, Asya ve Afrika'daki siyasî tonda da genel bir gelişme yaşanacağı öngörülmüştür. Amerikan Başkanı Lyndon B. Johnson ise, Dominik Cumhuriyeti'ne yapılan askerî müdahale, Vietnam Savaşı ve Amerikan şehirlerinde yaşanan sosyal kriz atmosferinde, iç ve dış politikanın bir paranın iki yüzünü teşkil ettiğini, içeride demokrasiyi desteklemenin onun dışarıda da güvence altına

⁴⁰ NSC 68, "A Report to the National Security Council - NSC 68", April 12, 1950. (Erişim tarihi, 05 Nisan 2015).

alınmasını istemek anlamına geldiğini söylemiştir. Zira Amerika'nın dışarıda savaştığı mutlak kötülük (*komünizm*), durdurulmadığı takdirde tüm yeryüzünü kaplama eğilimindeydi. Bu çerçevede yayılmacılık Amerikalı uzmanlar tarafından, Sovyet emperyalizmini “önleme zorunluluğu” ile açıklanmaktaydı. Üçüncü Dünya'ya bakışın jeopolitik parametreleri üzerinde etkili olan “Domino Teorisi” de benzer bir dünya algılamasına dayanmaktaydı. Buna göre bir kanser veya virüs şeklinde resmedilen komünizm, yayılmasının engellenmemesi halinde, Üçüncü Dünya'da domino etkisi yaratarak ABD'nin sınırlarına ulaşacaktı (Okur, 2012:200).

ABD'nin hegemonik bir dünya liderliği yolunda attığı adımlarda kullandığı domino etkisi gibi korku temasının yanı sıra “Amerikan İstisnacılığı” (*American Exceptionalism*) veya “Kaçınılmaz Yazgı” (*Manifest Destiny*) güncellenmesi mahiyetindeki “Amerikan Yüzyılı” gibi sosyal mitlere de sık sık başvurmuştur. Kaçınılmaz yazgı anlayışına göre, ABD bulunduğu kıtada çok doğal bir yayılma hakkına sahipti ve ABD'ye bu hakkı veren bizzat Tanrı idi. Dolayısıyla bu hakkı ABD'nin elinden almaya çalışmak Tanrı'ya karşı gelmekle eş anlamlıydı. Bu düşüncenin temsilcileri bununla yetinmeyip Tanrı'nın ABD'yi aynı zamanda dünyanın geri kalan yerlerini de özgürleştirmesi için görevlendirdiğine inanmaktaydılar. İşte bu dünya görüşü hem Amerikan nüfusunun kıtada yayılmasına hem de dünyanın geri kalanına Amerikan misyonunu yaymasına uygun bir ortam hazırlamıştır. Amerika'nın kendine özgü ve benzersiz olduğuna güçlü bir inanç duyan Amerikalılar Amerika'nın kuruluşundan beri öteki bütün ülkelerden farklı ve deyim yerindeyse “seçilmiş” olduğu düşüncesini tüm benlikleriyle savunmaktaydılar (Şener, 2014a:411-412).

ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmeden henüz önce Life dergisinin sahibi Henry Robinson Luce (1941) tarafından yazılan “Amerikan Yüzyılı” adlı makale, 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgalinde kilit rolde oynayan önemli muhafazakâr isimlerin desteklediği “Yeni Amerika Yüzyılı Projesi”nin bir yansıması olarak mitlerin uzun vade boyunca varlıklarını nasıl koruduklarını göstermektedir. 1941 yılında yayınlanan Amerikan Yüzyılı'nda; ABD'nin daha önce eşine rastlanmamış küresel bir iktisadî ve kültürel hegemonya çağının eşiğinde bulunduğu belirtilmekte, ABD'nin muazzam ekonomik üstünlüğü sayesinde savaş sonrası düzenin serbest teşebbüs, rekabetçi ticaret ve sınırsız tüketim gibi Amerikan

değerlerini mutlaka yansıtacağı ifade edilmekteydi. Ayrıca Amerikan yaşam tarzının küresel düzeyde yayılmasını ise zaten yeryüzündeki tüm insanların mantıken arzuladığı belirtilmekteydi (Okur, 2012:201-202).

Görüldüğü üzere ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında hegemonyasının fikirler sacayağına; "Amerikan İstisnacılığı" ya da "Kaçınılmaz Yazgı" temelinde liberal düşünce ve demokrasi hâkim olmuştur. ABD, liberal düşüncenin ve demokrasinin temsilcisi olarak kendisini sunmuş ve rızaya dayalı hegemonyasını dünya genelinde kurmayı genel olarak başarmıştır. İşte Amerikan hegemonyası, liberal düşünce ve değerlerin Batı Avrupa ve Üçüncü Dünya Ülkeleri elitlerince büyük ölçüde benimsendiği; öte yandan da bunları reddeden "karşı kamp"ın etkin biçimde "çevrelendiği" 1945 sonrası dönemde kurulmuştur (Şener, 2014a:414). Soğuk savaş yıllarındaki çevreleme politikaları, sadece uluslararası alanda uygulanan bir stratejiden ibaret kalmamış, McCharthizm yönetiminin uygulamaları, 1950'lerde Kongre'nin finanse ettiği *UN-American Activities Commiteee*'nin faaliyetleriyle kızıl tehdit korkusunun topluma empoze edilmesini de sağlamıştır. Bu, Disraeli'nin meçhûl tehditlerle savaşa davet etmek için dile getirdiği korku toplumu yaratıcı söylemleri hatırlatırken; hegemonyanın sadece dışarıda değil, içerde de arandığını ve rıza inşâsında korkunun Amerikan hükümetleri nezdinde önemli bir destekçisi olduğunu gözler önüne sermektedir. Amerika'nın dışındaki dünyaya düzen verme girişimlerinin içerisini de şekillendirdiği dinamik bir ilişki biçimin ortaya çıktığı bu dönemde, kamuoyunun etkilenmesi ve hâkim tarihsel bloğun vizyonu doğrultusunda rızanın inşâsı için yaratılan askerî, ekonomik ve kültürel mekanizmalar zamanla güçlenerek kalıcı bir hale gelmişlerdir. Bunun örneklerinden biri ABD politikalarına destek sağlanmasını hedefleyen "Kamu Diplomasisi Ofisi"nin yürüttüğü "Halkla İlişkiler" programlarının, Irak'ın işgali sırasında da işlevsel olarak gündeme gelmesidir (Okur, 2012:201).

ABD, dünya düzenini denetimi için zora dayalı güce başvurmakla birlikte görüldüğü üzere diğer toplumların rızasını kazanmak için kültürel ve ideolojik araçlara başvurmayı odak noktasına alarak hegemonik bir güç olmuştur. ABD'nin dünyadaki diğer ülkelere göre üstün maddî kaynaklarının yanı sıra ideolojik yönden liberal retorikle desteklenen bu hegemonyası, özellikle kurumsal sacayağı ile de kuvvetlendirilmiştir. ABD, liberal düşünce ve demokratik değerlerin savunucusu

olarak ortaya çıkmış, bunların yayılması misyonunu amaç edinmiştir. Bu Amerikan misyonu, Amerika halkının, tüm insanlık için iyi olduğuna inanılan liberal demokratik ilkeleri ve insanlık tarihi boyunca denenmiş en iyi yönetim biçimi olan liberal demokrasiyi tüm dünyaya yaymak ve böylece dünyadaki diğer ulusları kurtarmak için Tanrı tarafından seçilmiş bir ulus olduğu yönündeki güçlü inanca dayanmaktadır. Bu bağlamda, diğer uluslardan farklı olarak ABD'nin liberal demokratik değerleri yayma misyonuna uygun bir şekilde dünya genelindeki gücünü ve prestijini artırmasının haklı olduğu düşüncesine dayanan ve "Kaçınılmaz Yazgı" veya "Amerikan İstisnacılığı" olarak da nitelendirilen bu misyon günümüze kadar varlığını koruyarak Amerikan dış politikası üzerinde etkili olmaya devam etmektedir (Şener, 2014a:418). Böylece hem iç hem de dış kamuoyunda rızanın inşasına yönelik ABD, organik entelektüelleri aracılığıyla da ABD'nin dünya düzeni liderliğini ikna etmeye çalışmışlardır. Bütün bu askerî, ekonomik ve kültürel mekanizmalar ile fikirlerin, kendi akan zamanlarıyla, üçüncü bölümde ele alınacak olan stratejik iletişimin kurucu metinlerine de yansıdığı görülecektir. Bu nedenle gelişmekte olan bir ülke için cazip gelen kavram, yaklaşım ve düşüncelerin alınıp uygulanırken taşıdığı misyonu ve tarihsel bağlamı göz ardı etme lüksünün bulunmadığı düşünülmektedir.

(2) Hegemonya Dönemine Ait Diğer Yaklaşımlar

Hegemonya kavramına farklı bir bakış açısı sunması bakımından yapı ve sistem üzerinden yapılan çalışmalara değinmekte fayda olacağı mütalaa edilmektedir. Bu kapsamda hegemonyanın aslında emperyalizmin başka bir formda devamı olduğunu ve merkez/çevre gibi dünyayı parçalı bağımlılık ilişkileri ile ele alan eleştirel çalışmalar olduğu gibi; hegemonyanın dünyanın düzeni ve istikrarı için gerekli olduğunu savunan çalışmalar da bulunmaktadır. Merkez/çevre bağımlılık ilişkisini öne çıkaran yazarlardan biri olan Immanuel Wallerstein, 1974 yılında kaleme aldığı *Modern Dünya Sistemi (The Modern World System)* adlı kuramı ile, kapitalist ekonomik sistemi uzun tarihi içinden okuyarak, eleştirel bir dille dünyayı parçalı ve hiyerarşik bağımlılık ilişkileriyle açıklamıştır. Wallerstein, güç ve devlet olgularını geri plana alıp geri kalmışlık olgusu ile uluslararası ilişkileri analiz etmeye çalışmış; merkez/çevre ilişkilerini ele aldığı dünya düzeni ontolojik imajında şimdiki zamanı uzun vadeye bağlayan değişimdeki devamlılığın izlerini sürmüştür.

Wallerstein emperyalizmin devamı olarak gördüğü hegemonyayı; “*merkez, yarı-çevre ve çevreden oluşan hiyerarşik dünya düzeni imajındaki merkez içi ilişkilerde, rakip büyük güçlerden birisinin, eşitler arasından ekonomik, siyasî, askerî, diplomatik ve kültürel alanda lider konumuna yükseleceği bir dengesizlik durumu*” şeklinde ifade etmektedir (Wallerstein, 1984:38-39).

Dünya Sistemi Kuramı, Realizm gibi geleneksel sorun çözücü Uluslararası İlişkiler yaklaşımlarına oldukça radikal bir alternatif sunsa da iki yönüyle eleştiriye açıktır: Dünya sistemi yaklaşımı ile merkez, yarı-çevre ve çevre devletler arasında hiyerarşik bir yapılanma öngörerek, dünya sisteminin zirvesine, yani merkeze, bir hegemonik gücü yerleştirirken, çevreye zayıf ülkeleri yerleştirerek devletleri bulundukları pozisyonlarının bir türevi olarak ele alması; ikinci olarak ise, mevcut sistemin devamlılığını teyit etme eğilimidir (Cox, 1986:206). Dünya Sistemi Kuram’ı; sistemin yapısal dönüşümüne yol açabilecek çelişkileri tanımlamaktan daha çok hegemonik gücün ancak başka bir hegemonik güç tarafından yerinden edileceğini ileri sürerek, sadece güç potansiyellerinin değişimi kapsamında sistemin devamını veya iyileştirilmesini ele alıyordu.⁴¹

“*Hegemonyanın, emperyalizmin bir başka şekilde devamı olduğunu*” gören Johan Galtung ise, yapısal emperyalizmde bu türden ilişkileri uluslararası ekonomik dengesizlikten kaynaklı olarak görmekte ve dengesizliği emperyalizmin devam eden yeni bir formu olarak değerlendirmektedir (Galtung, 1971:117). Emperyalizmin yapısal sınırlarını belirlemeyi hedefleyen Galtung, konuyla ilgili yapılan birçok çalışmayı ve oluşturulan bu farklı kuramları ve yaklaşımları bir çerçeveye oturtmaya çalışmıştır. Bu çalışma sonucunda Galtung, merkez ve çevre olarak tasniflediği ülkeler arasındaki ilişkileri yapısal emperyalizm kuramıyla açıklamıştır. Hegemonya kavramında Gramsci ve Cox’un metodolojik perspektifinin referans alındığı bu çalışmada, çalışmanın yaklaşımına uygun olduğu için Galtung’un yapısal emperyalizmi de hegemonya kavramına analitik araçlar sunması açısından önemlidir. Bu nedenle yapısal emperyalizm bu kısımda ele alınmıştır.

⁴¹ Immanuel Wallerstein’in Dünya Sistemi Kuram’ına eleştirileri Cox (1986)’dan önce Skocpol (1977) ve Brenner (1977) tarafından da yapılmıştır. 1999 yılında ilk kez basılan *Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim* (Wallerstein, 2009) adlı kitabı ile Wallerstein; hem Soğuk Savaş Dönemi sonrasında oluşan belirsizlik ortamı nedeniyle var olan dünyayı algıma biçimlerinin değiştiğine dikkat çekerek yeni bir sosyal bilimler perspektifi sunmakta, hem de kitabın “Dünya Sistemleri Analizinin Yükselişi ve Gelecekte Çöküşü” başlıklı bölümünde kendine yöneltilen eleştirilere sistematik biçimde yanıtlar vermektedir.

Yapısal emperyalizmde ülkeler arasındaki aşırı dengesizlik durumu ve bu dengesizlikteki değişime karşı var olan direnç, hareket noktası olarak ele alınmıştır. Galtung (1971:83)’a göre bir çevre ülke ile bir merkez ülke arasındaki ilişki biçimi olan emperyalizm’de;

- “(1) *Merkez ülkenin merkezi ile çevre ülkenin merkezi* arasında çıkarlarda uyumsuzluk bulunmaktadır.
- (2) *Çevre ülkelerin* arasında, *merkez ülkelerin* arasındakinden daha fazla çıkar uyumsuzluğu bulunmaktadır.
- (3) *Merkez ülkenin çevresi ile çevre ülkelerin çevresi* arasında çıkar uyumsuzluğu bulunmaktadır.”

Galtung’un kurama en büyük katkısı, *merkez ve çevre ülkeler* arasında emperyalizm türlerini ortaya koymasıdır. Galtung böylece emperyalizm mekanizmasının *siyasî, askerî, ekonomik, kültürel, sosyal ve iletişimsel* boyutlarını belirlemiştir.

Tablo-2: Yapısal Emperyalizm Çeşitleri

	Ekonomik	Siyasî	Askerî	İletişim (Ulaşım dâhil)	Kültürel
Merkez Ülke	Üretim araçlarını ve imalat, yapım işlerini sağlar.	Karar modellerini üretir.	Koruma (Dost ülke iç savunması, Ayaklanmalara karşı koyma gibi) ve yıkıcı maddî olanakları geliştirir.	Bilgi üretir, Bilgiyi yayar, kendi hakkında medya haberlerini çevre ülkelerinde yayınlar. İletişim ve ulaşım araçlarını geliştirir.	Bir alt dalı bilimsel emperyalizmdir. Öğretim, yaratıcılık ve otonomi sağlar.
Çevre Ülke	Hammadde ve pazar sağlar.	Karar modellerine itaat eder veya taklit eder.	Geleneksel donanımları kullanırken merkez ülkeye bağımlı kalır.	İletişim araçlarına ve medyaya kaynak ve olay, ulaşım araçları için mal ve yolcu sağlar.	Merkeze uyar, onu onaylar, bağımlılık ve öğrenim sağlar.

Tablo-2’de görüldüğü üzere yapısal emperyalizm kuramında ekonomik, siyasî, askerî, iletişimsel ve kültürel olmak üzere beş çeşit emperyalizm bulunmaktadır. Galtung’a göre; kapitalizmle de doğrudan ilişkisi olan *ekonomik emperyalizmde* merkez ülke üretim araçlarını sağlarken, çevre ülkeler de hammadde

ve pazar sağlamaktadır. *Siyasî emperyalizmde* merkez ülke karar modellerini oluşturur ve bunu uydu ülkelerin kullanımına sunar. Çevre ülkeler de bu karar modellerini alıp ya olduğu gibi taklit ederek uygular ya da karar modellerinin sunduğu politikalara itaat eder. *Askerî emperyalizmde* merkez ülke; dost ülke iç savunması, ayaklanmalara karşı koyma gibi yardım ve koruma sağlarken aynı zamanda askerî teknoloji alanında gelişime ve ihracaata yoğunlaşır. Çevre ülkeler ise merkez ülkenin kurallarına ve askerler, diplomatlar vb. görevlilerine karşı itaat ederler. Çevre ülkeler aynı zamanda klasik askerî donanım kullanarak merkeze bağımlı olmayı sürdürür. *İletişim emperyalizminde* merkez ülke, iletişim ve ulaşım araçlarını üretip geliştirirken, çevre ülke hem merkezin ürettiği mal ve bilgiyi tüketir, hem de olay (Suriye ve Ukrayna'daki olaylar gibi) ve kaynak (yolcu, mal, izleyici, okuyucu vb.) sağlar. Son olarak *kültürel emperyalizmde* ise, merkez ülke öğretmen, çevre ülke öğrenci konumundadır. Merkez ülke öğretim, yaratıcılık ve özerklik araçlarını sağlarken, çevre ülkeler merkeze uyar, taklit eder, onay ve öğrenim ile merkeze bağımlı kalır (Galtung, 1971:91-94).

Son olarak ele alınacak hegemonya kuramı ise; Hegemonik İstikrar Kuramıdır. Hegemonik İstikrar Kuramı, uluslararası sistemin yeniden üretimi için sistemin kuralları koyup işlemlerini sağlayan bir hegemonun varlığına ihtiyaç olduğunu savunmaktadırlar. Kendisine nezaret eden ve düzenlenmesini sağlayan bir hegemonun yokluğunda mevcut dünya ekonomisini oluşturan sacayakları yıkılacak ve sistem çökecektir. Bu nedenle mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımının söz konusu olduğu açık bir uluslararası ekonomik sistemden fayda sağlayan her aktör güçlü bir hegemonun varlığına itiraz etmeyecektir.

Hegemonik İstikrar Kuramı, Realist yaklaşımın bir temsilcisi olan Charles Kindleberger tarafından 1930'ların dünya ekonomik krizini açıklamak amacıyla geliştirilmiştir. Söz konusu kuram, 1929 Bunalımı'nın uzun sürmesinin nedeni olarak, uluslararası sistemde önde gelen hiçbir ülkenin sistemi istikrara kavuşturacak bir role soyunacak yetenekte ve istekte olmaması olarak açıklamaktadır. Bu dönemde İngiltere'nin gücü hegemon olmaya yetmemiş, ABD ise bu rolü üstlenmek istememişti. Hegemonik İstikrar Kuramı, dünya ekonomisinin istikrarı için mallar için piyasa yaratan, sermaye akışını sağlayan ve finans sistemi tıkanıldığında likidite desteği veren, kur oranlarını düzenleyen ve malî politikaları koordine eden bir

devletin olması gerekliliğine dayanmaktadır. Kindleberger hegemonya kavramının baskı, güç ve tehdide vurgu yaptığını düşündüğünden söz konusu başat devleti, hegemon olarak isimlendirmek yerine lider olarak nitelendirmektedir (Kindleberger, 1981:247; 1986: 841).

Hegemonik İstikrar Kuramının bir diğer Realist taraftarı Stephen Krasner'dir. Krasner de, serbest bir ticaret rejiminin oluşturulması ve sürdürülmesi için uluslararası sistemde hegemonun varlığına ihtiyaç olduğu görüşündedir. Serbest ticaretin uluslararası sistem için faydalı olduğunu çatışmaları önlediğini varsayarak, böyle bir ticaret sistemi ve hegemonun varlığı arasında kurduğu bağlantıyla, uluslararası istikrarın sağlanacağını ileri sürmektedir. Sistem yaklaşımlarını eleştiren Krasner, ayrıca devlet dışı aktörlerin uluslararası sistemdeki rollerinin öneminin olduğundan fazla gösterildiğini düşünmekte; temel analiz birimi olarak devleti görmekte; uluslararası sistemin temel aktörlerini de egemen devletler olarak değerlendirmektedir. Krasner bu varsayımlarla, karşılıklı bağımlılık teorilerinin varsayımlarının aksine, *devletin kendi seçimi dışında sistemin özelliği olarak karşılıklı bağımlılık ilişkileri içinde olmadığını* savunur. Potansiyel ekonomik gücün hegemonik dağılımı, açık bir ticaret sistemini doğurmakta ve bu sistemin işleyişini mümkün kılmaktadır. İngiltere ve ABD'nin hegemonik liderlik dönemlerinde bu rolü üstlendiklerini ifade eder. Hegemonik İstikrar Kuramı, hegemonik bir sistemde, ekonominin açık bir sistem şeklinde işleminin hegemon devlet tarafından tercih edileceğini; çünkü bu durumda hegemon devletin ulusal gelirinin, büyüme oranlarının ve siyasi gücünün artacağını; uluslararası ekonomiye daha az müdahale edeceğini ve sosyal istikrarsızlığın engelleneceğini öne sürmektedir (Krasner, 2000:19-36).

Liberal yaklaşımın temsilcilerinden Robert Keohane ise; hegemon devletin sistem üzerindeki etkisi üzerine Realist yaklaşımı kabul etmekle birlikte; sistemin hegemonun gücü azaldıktan sonra da devam edeceğini ileri sürmektedir. Çünkü hegemon devlet, gücünün zirvesindeyken küresel düzeyde işleyecek kurumları ve uluslararası işleyecek ilkeler, normlar ve kurallar bütünü olan uluslararası rejimi oluşturmuştur (Keohane, 1984).

ç. 1990-2014: Yeni Dünya Düzeni ve İmparatorluk Tartışmaları

(1) Genel Görünüm

Uluslararası ilişkiler olsun, iletişim, sosyoloji, politik psikoloji olsun her alanda yapılan çalışmada, 1989-1991 arası kırılma noktasına tekabül eden bir dönem olarak ele alınmakta; Sovyetler Birliğinin yıkılması, Doğu Bloku'nun çökmesi ve Berlin Duvarı'nın yıkılması gibi olaylara sıkça atıf yapılarak, iki kutuplu dünya düzeninin ve Soğuk Savaş döneminin bittiği ifade edilmektedir. Nitekim, “Soğuk Savaş dönemi için çoğunlukla, Churchill'in 1946'daki demir perde konuşması başlangıç, 1989 Berlin Duvarının yıkılışı ve 1991'de Sovyetler Birliğinin dağılması da bitiş olarak kabul edilmektedir” (Keskin, 2009:536). Bu noktada Soğuk Savaşın kendisinin gerçekten bitip bitmediği sorusu gündeme gelmektedir. *Senkronik* bir bakış açısıyla, evet... Söz konusu olaylar yaşanmış ve Sovyetler Birliği ile ABD'nin başını çektiği iki kutuplu dünya düzeni ve Soğuk Savaş *etiketli* dönem bitmiştir. Ancak bu tür savaşın kendisinin bittiğini söylemek pek mümkün görünmemektedir. Geçmişe göz atıldığında; Soğuk Savaş kavramı İkinci Dünya Savaşı sonrasında, temelde ABD ile Sovyetler Birliği arasında gelişen hasmane ilişkileri ve ideolojik çatışmayı tanımlamak için kullanılmıştır. Bu çatışma kendisini açık askerî eylemlerle değil, ekonomik baskı, propaganda ve silahlanma yarışı şeklinde göstermiştir (Keskin, 2009:536). Bu dönemde karşılıklı olarak iki lider arasında savaş çıkarma tehditleri yaşanmış, bu ise bütün dünyada gerginlikler yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde dünya, nükleer kıyamet paranoyası ekseninde dehşet dengesi olgusuyla korkulara sevk edilmiş, ancak denemelerden başka herhangi bir nükleer saldırı olmamıştır. Savaş gerginliğine karşın hiçbir zaman iki ülke arasında Sıcak Savaş yaşanmamış, sadece silah yarışlarıyla taraflar her anlamda birbirlerini yıpratmaya çalışmışlardır. Diğer dünya devletleri ise yaratılan korku ortamında bu iki kutuptaki kamptan birine dâhil olmuş, hem Soğuk Savaş esansında hem de sonrasında zararı yine bu yancı devletler görmüştür.

Bugün, geçmişte Sovyetler Birliği'nin tarihsel bloğuna hâkim olan Ruslar sahip oldukları enerji kaynaklarıyla ellerinde 21'inci Yüzyılın en önemli silahlarından birini bulundurmakta, Avrupa ve ABD'ye hâlâ meydan okuyabilmekte,

Ukrayna'ya saldırıp, Kırım'ı ilhak edebilmektedir.⁴² ABD ise zamanında kendi önderliğinde oluşturduğu Birleşmiş Milletler normlarına aykırı olarak, bir zamanlar ABD'nin altın çocuklarından biri olan Saddam Hüseyin idaresindeki Irak'a saldırılabilmekte, Avrupa'dan kimi zaman cılız sesler çıksa da, bu ülkeler sonradan ABD'nin jandarma rolüne sessiz kalmakta ve sonradan yanında olmaktadır.⁴³ Bir dönemin bittiği doğrudur. Ama sonraki dönem, Soğuk Savaş'ın etiketinin kaldırılıp, “çok kutuplu dünya”, “tehdidin nereden geleceği belli olmayan dünya”, “belirsizlikler dünyası”, “küreselleşmiş dünya” gibi Batı kaynaklı yapıtlarda isimlendirilen bir dünya olarak nitelendirilmiş; ama Soğuk Savaş'daki korku toplumu, geleceğin belirsizliği miti ve tehdit yaratma çabaları bitmemiştir. Nükleer silahlar ve onları kullanabilecek aktörlerin isimleri değiştirilmiş, kitlesel imha silahlarını kullanma ihtimali olan teröristler ve terörist devletler olarak zihinlere kazınmaya başlamıştır.⁴⁴ Geçmişte komünizm tehdit iken 1990'lı yıllardan sonra terörizm tehdit olmuş, Varşova Paketi ile rakipsiz kalan NATO ise varlığını bu tehdit üzerinden sürdürmeye devam etmiştir. Radikal İslam, ılımlı İslam gibi kavramlarla Müslümanlar kamplara ayrılarak; İslam, terör ile yan yana telaffuz edilmeye başlamıştır. Her ne hikmetse, Müslüman olduklarını iddia eden radikal İslamcılar tüm saldırılarını Müslüman devletlere, halkına ve coğrafyasına yaparken; Müslümanlara karşı nefretin körüklenmesine de sebep olmuştur.⁴⁵

Bu dönem Okur'un ifadesiyle; “hegemon bir ülkeye ait devlet aygıtının zamanla ayrıcalıklarının önemli bir kısmını devredeceği bir küresel iktidarın yapısı”

⁴² BBC Türkçe'nin 21 Mart 2014 tarihli ve “*Putin Kırım'ın İlhakını Resmileştirdi*” konulu internet haberi, <http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/03/140321_putin_kirim> (Erişim tarihi, 14 Ocak 2015).

⁴³ 11 Eylül sonrası Afganistan işgalinde Avrupa Birliği, BM ve bütün uluslararası kurumların desteğini arkasına alan ABD, Irak'a saldırı konusunda aynı desteği elde edememiştir. ABD'nin gerekçeleri birçok ülke tarafından geçerli sayılmamış, savaşın ilk günü Fransa ve Almanya ABD'yi kınamıştır. Savaş için BM'nin desteğini elde edemeyen ABD, kendi koalisyonunu oluşturarak BM'ye rağmen savaşı başlatmıştır. ABD'nin tek taraflı kararı birçok devletin tepkisini çekmiştir. International Pres Media'nın 19 Mart 2013 tarihli ve “*Irak Dosyası-1.Bölüm*” konulu yazısı <<http://www.pressmedya.com/?aType=haber&ArticleID=5727>> (Erişim tarihi, 14 Ocak 2015).

⁴⁴ 11 Eylül 2001'de meydana gelen saldırıların ve Irak'tan algılanan tehdidin sonucu olarak, Bush Doktrini olarak ta adlandırılan 20 Eylül 2002 tarihli ve “Amerika Birleşik Devletleri'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi” başlıklı yeni ulusal güvenlik stratejisi yayınlanmıştır. Doktrinin en önemli bölümü “Bizi, müttefiklerimizi ve Dostlarımızı Kitle İmha Silahlarıyla Düşmanlarımızın Tehdit Etmelerini Engelleme” başlığını taşıyan, önleyici müdahale doktrinin dile getirildiği 5'inci Bölümüdür. Bu Bölümde; “Haydut devletleri ve onların terörist dostlarını, bizi ve müttefiklerimizi tehdit eder hale gelmeden önce durdurmaya hazır olmalıyız” (NSS-USA, 2002) cümlesi en önemli noktayı oluşturmaktadır. Bu cümle doktrindeki yeni stratejinin temel amacını ifade etmektedir. ABD, uluslararası gücünün tüm araçları ile tehditler kendi sınırlarına ulaşmadan bu tehditleri yok etmeyi amaçlamaktadır. Doktrinle, ABD, sadece teröristlere karşı değil aynı zamanda teröristleri destekleyen devletlere karşı da önleyici müdahalede bulunabileceğini vurgulamaktadır.

⁴⁵ Anadolu Ajansı'nın 19 Kasım 2014 tarihli ve “İŞİD Müslümanlara Nefreti Artırdı” başlıklı haberi. <<http://www.aa.com.tr/tr/dunya/422838--ingilterede-isisd-teroru-muslumanlara-karsi-nefreti-artirdi>> (Erişim tarihi, 15 Ocak 2015).

olarak “imparatorluk” dönemidir (2012:214). Bu dönemde kitlesel imha silahları, uluslararası terörizm ve terörizme destek veren ülkeler şeklinde yaratılan tehditlerle ve meşrû müdafaa gibi argümanlarla ABD, dünyada eşsiz askerî gücü yardımıyla da, özellikle 1990-2003 yılları arasında uluslararası normların kuvvet kullanma yasağına aykırı olarak istediği saldırıları yaparak, bu yenedünya düzenindeki merkezî konumunu sağlamlaştırmaya çalışmıştır.

(2) Yeni Dünya Düzeninin Ontolojik İmajı: İmparatorluk

Soğuk Savaş sonrası yaşanan konjonktürün, öncülü olan hegemonyadan ayıran önemli gelişmelere sahne olduğunu ifade eden Cox, bu dönüşümleri; Sovyetler Birliği’nin çöküşü ve ABD’nin bir hiper güç olarak yükselişi, kapitalizmin zengin ve fakir arasındaki uçurumu büyötmeye devam edişi, etnik, dinî, millî ya da kültürel kimliklere yapılan vurgunun yeniden yükselmesi, terörizm ve organize suç gibi hukuk dışı faaliyetlerin artışı, genetiği ile oynanmış organizmaların riskleri olarak sıralamaktadır. Devletler askerî ve ekonomik güç gibi zora dayalı mekanizmaların önemli bir bölümünü korumaya devam etmekle birlikte bu devletlerin yanında sahneye başka aktörler de çıkmaya başlamıştır. Cox, bu yeni dünya ontolojisinde güce sahip unsur ve aktörleri üçlü bir konfigürasyona tabi tutmuştur. Bunların yanına ise devletler haricinde örtülü bir dünya şeklinde bir güç unsurunu da eklemiştir. Güç kategorisindeki ilk grup; yönetim sorumluluğunu doğrudan almaksızın egemen devletlere nüfuz eden yapılardır. İmparatorluk şeklinde tasvir ettiği bu düzende, sadece ABD bulunmamasına rağmen yine de ABD’nin özel bir konumu mevcuttur. Sürecin dayattığı tek medeniyet Avro-Amerika medeniyetinin bir versiyondur. Ayrıca NATO gibi ittifaklar ile kullanılan ABD’nin askerî gücü, imparatorluğun zor aygıtının merkezini oluşturmaktadır. Çok uluslu şirketler, askerî, kültürel ve entelektüel ağlar ile imparatorluk ideolojisini kitlelere aşıl原因 küresel medya, NATO’dan ayrı olarak imparatorluğun diğer iktidar araçlarıdır. İmparatorluk, hüküm sürdüğü coğrafyayı sermaye, mallar ve hizmetler için bir pazar haline getirirken bu iktidar araçlarının sağladığı rıza ve zor unsurlarına dayanmaktadır. İmparatorluğun hâkim eğilimi; siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel tutum ve davranışların bir birine yakınlaşmasını sağlayarak bütün dünyayı tek bir medeniyetin içinde absorbe etme yönündedir (Cox, 2004:308-314). Cox, söz konusu bu imparatorluk içinde küresel ekonominin düzeni için gerekli konsensüsü sağlayan

kurum ve aktörleri topluca ifade etmek için “*nebuleuse*” kavramını kullanmaktadır (Cox ve Schechter, 2002:39). *Nebuleuse* (küresel tarihsel blok) içinde çok uluslu şirketleri idare eden gruba ise özen önem atfedilmektedir. Ulusaşırı faaliyet gösteren şirketlerin kontrollerini ellerinde bulunduran ve ulus ötesi idarî sınıf olan bu yöneticiler grubu güç konfigürasyonun ilk sacayağından olan gruptur. Bunlar şirketlerin mülkiyetlerine değil, karar alma mekanizmalarına sahiptirler (Okur, 2012:224).

İmparatorluk içerisindeki ikinci güç kategorisi ise; Vestfalyan Devletler Sistemidir. *Nebuleuse*’in yükselmesine rağmen devletler işlevselliğini hâlâ korumaktadırlar. Vestfalyan dünyanın yöneticileri, İmparatorluğun evrenselciliğinin aksine çoğulculuğu ve konsensüsü benimsemiştir. Bu nedenle İmparatorlukla çatışma halindedirler (Cox, 2004:309). İmparatorluk devletleri dönüştürmeye çalışırken, aynı zamanda en önemli müteffikleri de yine devletin yönetiminde bulunan yönetici elitlerdir. Devletin *nebuleusenin* baskısıyla aldığı şekil ise onun ulusaşırılaşması şeklinde tezahür etmiştir. Bu şeklin alındığı süreç içerisinde; öncelikle dünya ortak bir ideoloji çerçevesinde dünya ekonomisinin ihtiyaç ve zorunlulukları üzerinde duran devletler arasında bir konsensüs sağlanmakta, daha sonra devletlerin iç yapıları düzenlenmekteydi. Dünya ekonomisi içinde farklı hiyerarşik pozisyonlarda bulunan ülkelerde çıkabilecek belirli sorunlar dikkate alınarak küresel mutabakatın ulusal politika ve pratiğe dönüştürülmesi sağlanıyordu. Bütün süreçlerde ideolojik bakımdan *nebuleuseye* eklemlenmiş olan devlet yöneticileri ise hayatî önemi haizdir (Cox, 1987:254). Bu süreç, devletlerin iç yapısını değiştirmek ve ekonomik ve sosyal istikrarı sağlamak amacıyla yapıldığı ileri sürülen askerî darbeler gibi yöntemlerin kullanılmasının temelinde ekonomik alt yapının biçimlendirilmesi niyetinin varlığına işaret etmektedir.

İmparatorluktaki üçüncü güç ise; sivil toplum ve sosyal hareketlerdir. Hem imparatorluktan hem de devletler sisteminden bağımsız olan sivil toplum, gayrî merkezi bir ağ yapısına sahiptir. İnternet ve cep telefonları gibi iletişim imkânlarının artması sivil toplumun örgütlenmesini kolaylaştırmaktadır. Sivil toplum, imparatorluğun merkezileştirici ve homojenleştirici yapısal gücü ile tezat içerisinde; devletler sistemi ile çift yönlü bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. Bir yandan devletler sistemini güçlendirirken, diğer yandan onla çatışmaktadır (Cox, 2004:309-

310). Devlet, sivil toplumun desteğine ihtiyaç duymaktadır. Sistemdeki aşırı sosyal kutuplaşma, dışlayıcı politikalar, tepkisizlik ya da şiddet içeren bir yabancılaşma gibi meselelerle baş edebilmek için siyasî otoritenin yerel, ulusal ve küresel düzeylerde yeniden tesisi gerekmektedir. Otorite de ancak, aşağıdan yukarıya doğru sivil toplumun yeniden inşâ edilerek meşruiyet kazanılmasıyla sağlanabilir (Cox ve Schechter, 2002:94).

Cox'un yeni dünya düzenine ilişkin yeni ontolojisinde bu üçlü güç konfigürasyonunu tamamlayan son parça bunların arasında ve altında yer alan örtülü bir dünyadır. Organize suç örgütleri, terörist örgütler, kanun dışı faaliyet gösteren finans çevreleri, gizli servisler, silah tüccarları, uyuşturucu kaçakçıları, beyaz kadın tacirleri ve bir kısım dinî kùltler örtülü dünyanın temel aktörleridir. Örtülü dünya diğer üç güç konfigürasyonunda oluşan yarıklar arasında faaliyet göstermektedir. Terörist güçler gibi bazı unsurlar oluşmuş yapıları yıkmak isterken, organize suç örgütleri gibi diğer unsurlar ise müesses yapıları yapışık bir parazit gibi sömürmeye çalışmaktadır. Günümüzde terörizm imparatorluğa karşı şiddet içeren bir reaksiyon iken, hakîm gücün terörizme verdiği cevap ise imparatorluğun genişletilmesidir (Cox, 2004:310). Teröristleri fiziken yok etmek sorunu çözmemekte, bilakis daha fazla insanı teörist olmaya teşvik etmektedir. Bu nedenle, çatışmayı yeniden tesis edilmiş meşrû bir zemine oturtmak gerekmektedir (Cox, 2004:318).

Bu dönemin dünya düzenine ait diğer bir görüş ise, Hardt ve Negri'nin *İmparatorluk* (2000) adlı kitabında yer almıştır. İmparatorluk olarak ise doğmakta olan yeni bir küresel iktidar tasvir edilmektedir (Okur, 2012:234). Ulusal ve zamansal sınırları tanımayan bir ebedîlik iddiasındaki imparatorlukta kontrol, çok katmanlı piramide benzeyen bir güç yapısı tarafından sağlanmaktadır. Bu piramidin zirvesinde küresel üstün askerî gücü ile ABD bulunmaktadır. Ancak ABD'nin bu pozisyonu dünya lideri ve tek süper güç olduğu anlamını taşımamaktadır. Çünkü emperyalizm dönemine ait bu liderlik anlayışı artık miadını doldurmuştur (Hardt ve Negri, 2000:XIV-XV). Piramidin zirvesindeki bu ilk katmanda, uluslararası mübadeleleri düzenleme yetkisine sahip, önemli parasal enstrümanları kontrol eden ulus devletlerden müteşekkil bir başka unsur ABD'ye komşu olarak bulunmaktadır. G7, Paris ve Londra Kulübü, Davos Zirvesi vb. mekanizmalar ise bu devletleri birbirine bağlamaktadır. Piramidin bu bölümündeki unsurlar bunla da sınırlı değildir.

Küresel düzeyde kültürel ve biyopolitik gücü yayan heterojen bir örgütlenmeler dizisi yer almaktadır. Piramidin bir alt katmanında ise sermaye, teknoloji ve nüfus akışlarını sahip oldukları yaygın piyasa ağları aracılığıyla yönlendiren ulus aşırı şirketler bulunmaktadır. Küresel komuta mekanizmasının regülatörü olan diğer ulus devletler hiyerarşik olarak bunların altındadır. Yönetim piramidinin en alt ve geniş katmanında ise küresel güç düzenlemeleri içinde popüler çıkarları temsil eden BM ve NGO'lar (*Non-Governmental Organization*) gibi örgüt ve gruplar bulunmaktadır. Bu iktidar piramidi evrensel olarak işleyen monarşi, aristokrasi ve demokrasi şeklindeki üç hükümet tarzının birliği olarak görülmektedir. Monarşik güç ABD'dir. Ulus aşırı şirketler ve ilk katmandaki ulus devletler aristokratik güce sahiptir. Demokratik güç ise diğer ulus devletler ve NGO'lar, medya ve popüler hareketlerin bünyesinde bulunmaktadır (Hardt ve Negri, 2000:309-311).

Gerek Cox'un gerekse Hardt ve Negri'nin sistematik imparatorluk tasvirleri hâlihazırda kamu diplomasisi, halkla ilişkiler ve propaganda gibi stratejilerden sonra neden stratejik iletişimin türetildiği sorusuna yanıt aramakta analitik araçlar sunması bakımından önemlidir. İmparatorlukta iletişim yönetimi, eğitim sisteminin yapılandırılması ve kültürün düzenlenmesi emperyal döneminden kalan ve görünürlüğü artan emperyal kontrolün nihaî araçlarıdır. İletişim endüstrileri hem üretim süreçleriyle ilişkileri hem de emperyal ideolojiyi sosyal yapıların derinliklerine yansıtma kabiliyetleri sebebiyle imparatorlukta merkezî bir önem kazanmışlardır. İlk hedefi imparatorluğun gücünü destekleyen rızanın inşâsını sağlamak ve mutabakatlar alanı oluşturmaktır. Emperyal bir tarzda müdahale hakkı ise yalnızca gönüllü kabule dayalı uluslararası anlaşmaların uygulanmasını empoze etmek değildir. Dünyanın polisliği gibi bu haklar, aynı zamanda evrensel değerler tarafından meşrûlaştırılmak zorundadır. Bu nedenle evrensel değerlerin askerî eylemlerin bir önsözü olarak kullanılması önem arz etmektedirler. Ahlakî müdahaleyi gerçekleştirme misyonunu ise haber medyası, dinî örgütlenmeler ve NGO'lar üstlenmektedirler. Müdahalenin bu yeni şekli onu emperyalizmden ayırmaktadır (Hardt ve Negri, 2000:15-35).

3. UZUN VADENİN ALGI YÖNETİMİ PARADİGMALARI

a. Kitleleşiminin Politik Niteliği ve Propagandanın Gelişimi

Günümüzde propaganda kavramı “çarpıtma, saptırma, sadece belirli bilgileri seçerek yansıtma” (Dönmezer, 1984:397-399) ve “bir saldırgan tarafından zihinlerin ve düşüncelerin fethedildiği bir işgal türü” (Pratkanis ve Aronson, 2008:103) gibi “olumsuz çağrışımları ve yargıları” (Bernays, 1928:20) bünyesinde taşımaktadır. Literatüre bakıldığında bu şekilde olumsuz misyon atfedilen tanımlar bulunduğu gibi, nötr anlam yüklenen tanımlar da bulunabilmektedir. Bir tanıma göre propaganda; belirli hedef kitlelerin duygu, düşünce, değer yargısı, tutum ve davranış tarzlarını istenen şekilde tesir altında tutmak veya değiştirmek maksadıyla hazırlanan mesajların, uygun haberleşme kanallarıyla söz konusu hedef kitlelere iletilmeleridir (Orallı, 2014:228). Bir başka tanıma göre ise; uygulayan tarafa veya odağa yarar sağlamak maksadıyla, belirli bir grubun duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını özetle bilincini ve bilinçaltını etkilemek, yönlendirmek, değiştirmek için hazırlanmış bütün bilgiler, fikirler, doktrinler veya özel çağrılarının hedef seçilen toplum, topluluk veya kişiye yönelik olarak sistematik bir şekilde uygun araç ve teknikler kullanılarak iletilmesi ve benimsetilmesi girişimidir (Brown, 1992:11; Tarhan, 2004:36).

Kavrama, Dönmezer (1984) gibi olumsuz anlam yükleyen yazarlara göre ise propagandada söz konusu olan şey, açıkça saptırmalarda bulunmak ve belli bilgileri seçerek yansıtmaktır. Bu türden yaklaşımlara göre propagandacının gâyesi ise, varılan sonuçları ve alınan kararları kabul ettirmek olup, kişileri hadisenin değeri üzerinde mantıkî bir analize yöneltmek değildir. Bu bakımdan propagandanın kişiliğe saygısı olduğu düşünülmez. Amacı kişileri yetiştirmek ve olgunlaştırmak değildir; kişileri hemen harekete geçirmektir. Propagandacı belirli menfaatleri hedeflediğinden muhataplarının doğrudan hislerine hitap etmek ister. Bu sebeple, şuurlu ve demokratik toplumlarda propaganda, kötü bir üne sahiptir. Propaganda, düşünce ve tefekkürü ortadan kaldırmakta, seçim ve tahrifi kullanmakta, tarafsız bir eğitim fikrini yok etmektedir. Böylece kamuoyu, doğruluğu nazara alınmaksızın bir fikri yayma gâyesiyle kışkırtılmaktadır. Bireyler birtakım neticeler çıkaramayacak ve başkasının telkin ettiği sonuçları kabul etmek durumunda kalacak şekilde bazı uyarıcılara maruz bırakılmaktadır. Demokratik düzenle, tutarlı olmayan propaganda,

asrın bir aracı ve bir gerçeğidir (Dönmezer, 1984:397-399).

Propaganda kavramına doğrudan olumlu veya olumsuz bir anlam yüklemeyen Bernays (1928)'a göre ise; propagandanın iyi veya kötü bir olgu olup olmadığı, ileri sürülen nedenlerin haklılığına ve yayılan bilginin doğruluğuna bağlıdır. Propaganda kelimesinin teknik olarak anlamlarına bakıldığında “ne iyi ne de kötü bir olgu olduğu sadece uygulamadan kaynaklanan neticeleri itibarıyla bu özelliklerden birini kazandığı” görülmektedir. Kavramın anlamlarına göz atıldığında; dışişleri görevleri ile ilgili bir heyet, bir kardinal topluluğu, itikadı yayma cemiyeti gibi tanımlara rastlandığı gibi, bir sistem veya doktrini yayma kurumu veya şeması, bir hareket tarzı veya bir düşünce için kamu desteğini sağlamaya yönelik sistematik olarak yürütülen çabalar gibi tanımlarla da karşılaşılabilmektedir (1928:20-21). Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne bakıldığında; “*bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymaca*”⁴⁶ olarak tanımlandığı görülmekte, kavrama herhangi bir olumsuz anlam yüklenmemektedir. Bu tanımlar değerlendirildiğinde, gerçek anlamıyla propaganda meşrû bir insan eylemidir. Sosyal, siyasal ve dinî olsun bir fikre ve inanca sahip olan ve bunun bilinmesini isteyen her topluluk yazılı veya sözlü olarak propagandayı uygulayabilirler (Bernays, 1928:21). Ancak, tarihsel olarak kavramın insan elinde giderek olumsuz bir anlam kazanacak şekilde farklı biçimlere evrilerek gelişimine tanıklık edilmektedir.

Tarihsel olarak bakıldığında, Antik Çağ'dan itibaren insanların örgütlü topluluklarda yaşamaya başlamasıyla birlikte liderler ve liderlik peşinde koşanlar kendilerine destek bulmak için, adı propaganda olmasa da, benzer yöntemleri kullanmışlardır. Bu yöntemlerin, M.Ö. 3000'li yıllarda Sümer yazıtlarında mitler, eski Mısır hiyerogliflerinde dinsel mesajlar, bürokratik hedefler ve devlet propagandası, Maya yazılarında kralların doğumu ve zaferlerinin anlatılması ile astronomik gözlemler şeklinde olduğu görülmektedir (Diamond, 1999:234-235). Yine Antik Yunan'da retorik en önemli propaganda aracı olmuş, daha sonraları oyunları propagandanın etkisini oldukça artırmıştır. Makedonya Kralı Büyük İskender ve Roma İmparatoru Sezar kendi başarılarını övmek veya devletin gücünü

⁴⁶ “Propaganda”, Türk Dil Kurumu Sözlüğü, < <http://www.tdk.gov.tr/> > (Erişim tarihi, 26 Nisan 2015).

yansıtmak için propaganda aracı olarak heykeller, anıtlar ve madeni paralar gibi sembollerden faydalanmışlardır (Orallı, 2014:230). Bu uygulamalar, liderlerin kendi imajlarını sağlamlaştırmak, insanlarda topluluk aidiyetini oluşturmak ve itaati sağlamak için kullanılan yöntemlerdi. Yine düşmanın kendine olan güven ve cesaretini kırmak veya düşmana karşı nefret duyguları yaratmak maksadıyla üretilen zulüm ve gaddarlık masalları en azından savaşlar kadar tarihî eski tekniklerdir (Qualter, 1980:257).

Propagandanın kavramsal ve örgütlü olarak kullanımı ise, 1600'lü yıllara tekabül etmektedir. 1622 yılında Papa 15'inci Gregory Bohemya, Alsas ve Filistin'deki din savaşlarında durumun sadece kaba güce dayanarak kontrol altına alınamayacağı düşüncesiyle farklı metotların arayışına girmişti. Böylece 15'inci Gregory, Protestan reformunu bertaraf edecek ve Katolik inancın barışçıl yollarla yayılmasını sağlayacak bir örgüt kurma fikrine ulaşarak, Roma Katolik Kilisesi'nin bünyesinde İtikadı Yayma Cemiyetini (*Sacra Congragatio de Propaganda Fide*) kurdu. Bu suretle ilk kez kamuoyunu etkilemek üzere fikirlerin sistemli bir şekilde yayılmasını sağlayacak resmî bir propaganda örgütü kuruluyor, bu örgüt aracılığı ile eğitilen din adamlarınca kilisenin mesajlarının yayılması ve genişlemesi hedefleniyordu (Qualter, 1980, 255-256).

Etimolojik olarak Latince "yeni fidanlar elde etmek üzere toprağı ekmek" mânâsına gelen "*propagare*" kökünden türetilen propaganda, böylece sosyolojik mânâda ilk kez, Roma Katolik Kilisesi tarafından "fikirlerin yayılması" manasında kullanılmıştır (Brown, 2000:9). Köken itibarıyla olumsuz bir anlamı olmayan kavram bu tarihten itibaren, zamanla, insan elinde zihinleri ele geçiren bir silaha dönüşmüştür. Papa Gregory'nin, Katolikliği sistemli bir biçimde yayma niyeti, daha sonraları, kamuoyu nezdinde kontrolü ele geçirmek, güç kazanmak ve kitlelerin eylemlerini yönlendirmek isteyen başka gruplara da örnek teşkil etmiştir. Qualter'e göre; kelimenin ilk anlamıyla ele alınan ve herhangi bir doktrini yaymak için kurulan örgütleri ifade etmek maksadıyla kullanılan propaganda terimi, zamanla, doktrinin kendisini ifade etmek için kullanılmıştır. Daha sonraları ise doktrini yaymak için kullanılan teknikleri ifade eder hale gelmiştir. Papa'nın hedef kitlesi olan Protestanlar önlerindeki bu örneğe bakarak, propaganda terimine sakıncalı ve bozguncu anlamını yüklemişlerdir. Protestanlar için ülkelerinde kötü anlamlar yüklenen propaganda

terimi, Katolik olan bölgelerde ise olumlu anlamlar taşımaktaydı. 17'nci ve 18'inci yüzyıla kadar hakkında hiç bir şey yazılmayan propaganda terimi, bu dönemden itibaren bütün dünyada siyasal bilimciler tarafından kullanılan kavramlardan birisi ola gelmiştir (Qualter, 1980:256-257).

18'inci Yüzyılla birlikte propaganda genel stratejilerin yardımcısı pozisyonunu almış ve ulus devletlerin teşekkül etmesiyle birlikte manevî gücün sınırlarına ilişkin mücadele ulusal sınırların geliştirilmesi ya da korunmasına ilişkin silahlı mücadelelere dönüşmüştür. Propaganda ile birlikte ulusal birlikler sağlanmaya çalışılmış, düşmanda ise korku yaratılmak istenmiştir. Bu dönemde şekillenen topyekün savaş olgusu propagandaya eylem alanı olarak yalnızca orduları değil, sivil halkı da sunmaya başlamıştır. 18'inci Yüzyılın sonlarında matbaacılık, kâğıt üretimi teknikleri ve baskı teknikleri gelişmiş, ulaşım hızlanmış ve böylece kitlesel mesajlar daha seri bir şekilde yayılma zeminine kavuşmuştur. Basılı kitaplar, risaleler, ilanlar, dergiler ve okuma yazma oranının artmasına koşut olarak ise, görsel ve sembolik değerler üzerine inşâ edilmiş materyaller yerini yazılı propaganda yöntemlerine bırakmıştır. Böylece propaganda terimi, sadece dinî ritüeller üzerine kurulu bir algı yaratma anlayışından siyaset biliminin inceleme alanını oluşturacak bir toplumsal algı yönetimi aracı haline dönüşmüştür (Bektaş, 2002:81; Orallı, 2014:233).

Propagandanın siyasal hayatın içinde temel önemde bir görünüm kazanması ve geniş kapsamlı, örgütlü bir propagandanın oluşması için gerekli koşullar ise, 19'uncu Yüzyıldaki ulus devletleriyle birlikte hızlanmıştır (Qualter, 1980:257). Bu dönemde gelişen propaganda teknikleri ve uygulamaları, kapitalizm ve serbest piyasa ekonomisi ile birlikte yeni boyutlar kazanmaya başlamış; ilk modern propaganda teknikleriyse reklamcılık şeklinde ortaya çıkmıştır (Özdağ, 2014:23). Reklam teknikleri özellikle siyasete uygulanmaya başlayıp, daha sonraları başlı başına ayrı bir uzmanlık türü gerektiren bir sanat hâlini almıştır (Qualter, 1980:257). 1843 yılında ABD'de Volney Palmer adlı şahsın açtığı reklam ajansı bu alanda büyük bir sektörün ilk adımı olmuştur. 1850'lerden itibaren ABD ve İngiltere propagandayı bir siyasal araç olarak uluslararası yürütülen ilişkilerde etkili bir şekilde kullanmış, 1890'lardan itibaren ise üniversitelerde reklamcılık ve propaganda ile ilgili dersler verilmeye başlanmıştır (Özdağ, 2014:23-24).

Napolyon Bonapart, 19'uncu Yüzyılda propagandayı en etkin biçimde kullanan liderlerden birisidir. Çağdaş propagandacılar içinde halkını, imparatoru ya da ulusu adına sahip oldukları haklardan vazgeçebilme konusunda ikna etmeyi başarmıştır. Napolyon kısa süre içerisinde basın, kitleleri etkilemede çok önemli bir silah olduğunu fark etmiş; döneminde basın yoluyla propaganda en yaygın şekliyle kullanılmaya başlanmıştır. Diğer liderlerin yaptığı gibi, bir taraftan basın üzerinde sansürü devam ettirmiş, diğer taraftan da siyasî ve askerî konularda propaganda yaptırmaya önem vermiş ve hatta istila ettiği ülkelerde dahi bu faaliyetine özen göstermiştir. Napolyon, propagandanın önemini kavradığından, Mısır seferine çıkmadan önce Roma'da ele geçirdiği bir Arapça matbaayı da yanında götürmüştür. İskenderiye'ye ulaştığında, mahallî halka Arapça olarak yayınladığı beyanname, padişahın dostu olarak geldiğini, İslam dinini beğendiğini ve amacının sadece Fransa'nın Mısır'daki ticaretine zarar veren, halka zulüm eden Kölemenleri cezalandırmak olduğunu söylemiştir. Bu ilan besmele ile başlıyor, Arapça “*Allah’tan başka tanrı yoktur*” ibaresi ile bitiyordu (Bektaş, 2002:90).

Amerikan Devrimi süresince gazete, propaganda niteliğindeki bilgilerin yayılması için temel araç olmuştur. Benjamin Franklin’in birbirinden ayrı kolonileri sembolize eden sekiz parçaya ayrılmış ünlü yılanının altında “*ya katıl, ya öl*” parolası yazılıydı. Bu karikatür, bir ay gibi kısa sürede tüm Amerika Kıtası’ndaki gazetelerde yayınlanarak büyük etki uyandırmıştı. Benjamin Franklin, Samuel Adams ve George Washington gibi Amerika Kıtası’nın önde gelen isimleri kolonilere, yalnızca davalarının haklı olduğu yönünde bir inancı değil, kendi yeteneklerinin, İngiliz Ordusu’nun eğitimli birliklerini yenmek için gereğinden fazla olduğu fikrini inandırmaya çalışıyorlardı. Liderler, bilgiyi kendi amaçlarına uygun hale getirerek, hatta bazen uydurma haberler yaratarak ve duygulara hitap ederek etkili bir siyasî propaganda faaliyeti uygulamışlardır (Bektaş, 2002:84).

Propaganda, 20’nci Yüzyılın başından itibaren uluslararası alanda da uzmanlık gerektirecek sistematik bir algı yönetimi ve savaş silahı aracı haline gelmeye başlamıştır. Gustave Le Bon, 1895 yılında kaleme aldığı “*Kitleler Psikolojisi*” adlı çalışmasında, “*Kullanılması bilinirse, psikolojinin tersanelerinde dünyanın en kudretli toplarından daha etkili silahlar vardır*” diyerek kitlesel algıların yönetiminin önemine askerî metaforla dikkat çekmiş; 20’nci Yüzyılın

kitleler çağı olacağına işaret etmiştir. Uzun vademizin kolonyalizm döneminin sonu ve emperyalizm döneminin başlarında çalışmalarını yürüten Le Bon, içinde bulunduğu dönemin bir kırılma noktasına tekabül ettiğinin bilinciyle bir sonraki çağın yükselen gücünün kitlelerin kudreti olacağını öngörmüştür (Le Bon, 2009:6):

“Kitlelerin baskısı ve nüfuzu, hiç bir şeyin baskısı altında olmayan, hükmü daima büyüyen bir güç durumuna gelmiştir. Bu bakımdan içine girmekte olduğumuz çağ, hakikaten kitleler çağıdır.”

19’uncu Yüzyılda ulus devletlerin hükümetlerinin kitleleri siyasal amaçları doğrultusunda etkileme maksadıyla kullanmaya başladığı propaganda, Le Bon’un hedef kitleyi analiz etme yöntemi olarak kitle psikolojisi çalışmalarının izini de taşıyarak, uzun vadenin ikinci konjonktürel döneminde, özellikle Birinci Dünya Savaşı’nda dünya çapında yaygınlaşmaya başlamıştır. Özdağ’a göre, propaganda 20’nci Yüzyıl boyunca geçirdiği evrim ve gelişme sonucunda artık bir kısım ikna ve pazarlama tekniklerinin ötesine geçerek, türdeş bir toplum oluşturmak ve düşman görülen toplumları psikolojik olarak çökertmek amacı ile kullanılan bir araç ve gelişmiş bir bilim haline getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ABD, Sovyetler Birliği, Almanya ve İngiltere’de propaganda çalışmaları yeni gelişen psikoloji biliminin ışığında hızla bilimsel araştırma konusu olmuştur. Propagandaya yönelen bu yoğun ilginin arkasında ise propagandanın Birinci Dünya Savaşı esnasındaki etkisinin büyük olması önemli rol oynamıştır (Özdağ, 2014:24). Propagandanın gelişimin seyrettiği güzergâh, özellikle dünya siyasî tarihinde iki dünya savaşı arası dönemde gerçekleşen üç önemli gelişme ekseninde ilerlemiştir. Bunlardan ilki, Amerika’nın izolasyonist politikalarını uygulaması ve Birinci Dünya Savaşı’nın etkileridir. İkincisi, Sovyet Devrimi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) kurulmasıdır. Son önemli siyasî gelişme ise faşist yönetimlerin, özellikle de Nazi Almanya’sının yükselişidir. Dünya siyasî tarihine damga vuran bu üç gelişme aynı zamanda İkinci Dünya Savaş’ının patlak vermesinde de önemli ölçüde etkili olmuştur (Bektaş, 2002: 139).

Birinci Dünya Savaşı, sosyal bilimcilere gerek bireysel zihinsel süreçlerin ve nevrozların gerekse kitlesel tepkilerin ve toplumsal davranışların analizi yolu ile pek çok vaka sağlamıştır (Finch, 2002:83). Ayrıca, ABD Başkanı Woodrow

Wilson'un Birinci Dünya Savaşı'nda kullandığı propaganda tekniklerinin “ulusal olduğu kadar uluslararası bir mahiyette de tezahür eden ilk sistemli çaba” (Qualter, 1980:258) olarak ortaya çıkması, propagandanın doğasını anlamaya çalışan araştırmacılar için tarihsel zaman okunda önemli bir referans noktası olmasına yol açmıştır.

Propagandayı hükümetini desteklemek ve savaşa girmek doğrultusunda kamuoyunun fikrini etkilemek amacıyla etkin bir şekilde kullanan Wilson, bu maksadın tahakkuku için 1917'de Kamuoyu Bilgilendirme Komitesini (*Committee on Public Information*) kurmuştur (Temel, 2010:26). *Creel Komitesi* olarak ta bilinen Kamuoyu Bilgilendirme Komitesi'nin başkanlığına George Creel getirilmiş, gazeteci Walter Lippmann ve psikolog Edward Bernays ise danışman olarak atanmıştır. 20'nci Yüzyılda devlet politikalarına kamuoyu desteğini sağlamak amacıyla propaganda tekniklerini öneren Lippmann'ın çalışmaları ve propagandanın felsefi zeminini hazırlayan Bernays'ın fikirleri bu komitenin uygulamalarının ana sütunlarını oluşturmuştur. Bu komitenin çalışmaları büyük bir başarı göstererek birkaç ay içerisinde ABD toplumu içerisinde savaş histerisi oluşturarak ABD'nin savaşa girmesinde kamuoyu desteği sağlanmıştır. Bu uygulamalar savaş zamanında olduğu gibi barış döneminde de demokratik sistem içerisinde kitle psikolojisini bilen ve anlayan gruplar tarafından kamuoyunun yönlendirilebileceği ve etkilenebileceği fikrini oluşturmuştur (Temel, 2010:9).

Nitekim Bernays (1928:47), eğer grup bilinci mekanizması ve güdüləri anlaşılabilirse, propaganda teknikleri ile bir noktaya kadar ve belirli sınırlar çerçevesinde, *kitlelerin onlar farkına varmaksızın* amaçlara ve isteklere göre kontrol edilebileceği ve yönetilebileceği sonucuna varmıştır. Birinci Dünya Savaşı esnasında gazetecilik de yapmış olan Lippmann ise gazetelerin yaptıkları haberlerle kamuoyunu nasıl yönlendirdiklerini ayrıntılı olarak gözlemlemiş ve sonrasında da kamu ve kamuoyu olguları açısından bir kilometre taşı olan çalışmalarını ortaya koymuştur. Harold Lasswell (1927) ise, Birinci Dünya Savaşı'nda Propaganda Teknikleri (*Propaganda Technique in the World War I*) ile kamuoyunun propaganda yoluyla kamunun nasıl etki altına alındığını ve yönlendirildiğini anlatmıştır. Ayrıca sanatın, edebiyatın, müziğin ve gazetelerin bu süreçteki önemini vurgulamıştır (Güngör, 2013:346-347).

Savaş sonrası Wilson'un ilkelerinden olan "Açık Diplomasi" ilkesi de propagandayı tetikleyen unsurlardan biri olmuştur. Tümüyle kamuoyuna açık yürütülen diplomatik görüşmeler, büyük ölçüde, görüşmelere taraf olanların birbirleriyle pazarlık yapmalarını ve karşılıklı ödünlerde bulunmalarını önlemiştir. Bu tür görüşmelerde, taraflar uluslarının saygınlığını ön plana alarak kendi kamuoylarınınca bir korkaklık ya da geri çekilme olarak yorumlanabilecek davranışlarda bulunmaktan kaçınmışlardır. Bunun sonucu tarafların tutumları katılaşıp, uzlaşma bir kural olmaktan çıkarak, kuraldışı duruma gelmiş ve görüşmeciler birbirleri yerine, kamuoylarını karşılıklarına almayı yeğlemiştir. Böylelikle diplomasi, diplomasi olmaktan çıkarak, bir propaganda ögesi durumuna dönüşmüştür (Tuncer, 1995: 60)

Ayıklanma ile propagandayı birlikte kullanan Lenin ile Troçki ise, 1917 yılında orduyu ve yönetimi çökertmeyi başarıp Bolşevik devrimini gerçekleştirmiştir. Devrim esnasında, kitlesel siyasî eğitimi de kapsayan etkin bir propaganda mekanizması kurulmuş basın, eğitim kurumları, sanat ve bilim komünist devletin kurulmasında önemli rol oynayan birer propaganda aracı olmuştur. İhtilal sonrası, yeni başa geçen iktidarı tüm yurda benimsetmek maksadıyla yine her çeşit propaganda tekniğine başvurulmuştur. Eğitimli gençlerden oluşturulan gruplar, ülkenin çeşitli bölgelerine gönderilerek, halkla kaynaşma sağlanmış ve kitlelere devrim mesajları aktarılmıştır. Böylece, Sovyet propaganda sistemi merkezden yönetilmiş ve tecrübeli propagandacılarla eğitilen yerel kulüpler ve diğer toplumsal örgütlenmeler aracılığıyla ülkedeki yaşamın her alanına ulaşmıştır. Komünist rejimle yönetilen ülkelerde propaganda alanını belirlemek olanaksızdır. Propaganda yazıdan sanata, ilköğretimden sanayi ve tarım üretimine kadar her alana ulaştığından, toplumun tüm etkinlikleri propaganda konusu yapılabilmektedir (Orallı, 2014: 236).

Nazi Almanyası'nda ise, Adolf Hitler ile Nazi Hükümetinin Propaganda Bakanı ve Joseph Goebbels'in çalışmaları, İkinci Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında propagandanın daha sistematik ele alınmasında önemli rol oynamıştır. Hitler, propagandaya verdiği önemi şu şekilde ifade etmektedir (Hitler, 2005):

"Ben propagandayı, Marxist-Sosyalist teşkilatın esaslı surette vakıf olduğu ve gayet ustaca kullandığı bir silah olarak kabul ediyorum. Bunun bir sanat olduğunu

anladım. Bu sanatın burjuva partileri tarafından bilinmediğini gördüm...Fakat ilk defa savaş sırasındaki başarı ile idare edilen bir propagandanın ne olağanüstü sonuçlar sağladığını gördüm. Esasen burada her şeyi karşı tarafın nezdinde incelemek gerekiyordu. Çünkü maalesef, bizim tarafımızdaki faaliyet çok geriydi. Almanlarda önemli nispette propaganda yokluğu, her askerin gözüne açıkça batıyordu.”

Hitler (2005) başarılı bir propaganda için gerekli olan prensipleri “*soyut kavramlar kullanmak yerine duygulara hitap edin. Az sayıda ancak belirli temaları işleyen kalıpları sürekli kullanmaktan çekinmeyin. Tartışmanın sadece işleyebileceğiniz bir yönünü ortaya koyun. Karşı tarafı sürekli eleştirin ve özellikle kötülemek için belirgin bir düşman yaratın*” şeklinde ifade etmiştir.

Hitler’in sistematik bir propagandaya verdiği önem, Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı’nı kurmasında ve hitabet yeteneğini kullanılarak halkın ikna edilmesindeki çabalarında da görülebilir. Hitler’in bu konudaki en önemli yardımcısı ise; propagandanın babası olarak ta bilinen ve 1933-1945 döneminde Hitler hükümetinin Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı’nı yapmış olan Goebbels’dir. Goebbels, kitlesel propagandanın “Büyük Yalan” diye ifade edilen tekniğini ustaca kullanan ismi olmuştur. “Hitler’i, Hitler yapan kişi”, “meşrûiyet sağlayıcı”, “dünyanın ilk ve tek propaganda bakanı” olarak ta nitelendirilen Goebbels; insanların zayıf noktasını, egolarını ve isteklerini analiz ederek buna göre propaganda teknikleri geliştiriyordu. Akıllarda "Söylediğiniz yalan ne kadar büyükse insanların inanması o kadar kolay olur" ve "Bir şeyi ne kadar uzun zaman tekrarlıyorsanız insanlar ona o kadar fazla inanırlar” cümleleriyle yer edinen Goebbels’in, Alman toplumunun Yahudi düşmanlığına inanmasında da bu tekniği kullanarak ülkedeki bütün aksaklıklarının sebebinin Yahudiler ve Çingeneleri gösterdiği propagandası etkili olmuştu (Katman [web], 2012).

Kamuoyunun oluşturulması, biçimlendirilmesi ve yönlendirilmesine yönelik bu türden düşüncelerin yanı sıra kitlelerde istenen yönde rızanın inşâ edilebileceği düşüncesi de Birinci Dünya Savaşından itibaren olan dönemde özellikle ortaya çıkarak gelişmiştir. Bu kapsamda kamuoyunda “rızanın imalatı” şeklindeki düşünceleri ortaya koyan Lippmann’ı, ileride de görüleceği üzere kitle psikolojisi ve propaganda üzerine çalışmalarını halkla ilişkiler kavramı altında yürüten Bernays

takip etmiştir. Bernays, 1947 yılındaki Rıza Mühendisliği (*The Engineering of Consent*) başlıklı çalışmasıyla dönemin halkla ilişkiler ve iletişim alanının temel prensiplerini ortaya koymuştur. Bernays'a göre, kamuoyunun ya da kitlelerin yönlendirilmesi demokrasinin bir gerekliliği, rızanın üretimi ise söz konusu demokratik sürecin temeli olarak ileri sürülmüştür (Bernays, 1947). Bernays'ın bu düşünceleri, özellikle Amerikan hegemonik sisteminde toplumsal rızanın inşasını sağlayacak yöntemsel mekanizmaların oluşmasına da katkı sağlamıştır. Böylece propagandanın tamamen tekemmül ettirilmiş tekniklerinden oluşan halkla ilişkiler, Bernays'ın kitle psikolojisi üzerine yaptığı çalışmalar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Pax-Amerikana hegemonik döneminde gelişen iletişim vasıtaları ile bütünleşerek kitlesel ve toplumsal kabulün ve rızanın inşâsının temel araçlarından biri haline gelişmiştir.

Görüldüğü üzere kitleler üzerinde sosyal kontrol ve güç sağlamak ve bunu korumak için sadece demokratik olmayan ülkelerde değil aynı zamanda demokratik ülkelerde de propagandaya yönelik gayretler sarf edilmiştir. Böylece İkinci Dünya Savaş'ında yoğun olarak kullanılan propaganda, kitle iletişim imkânlarının da artmasına paralel olarak, bu dönemden günümüze kadar siyasî, askerî, sivil, ekonomik ve sosyal olmak üzere birçok alanda uzmanlaşmaya yol açmıştır.⁴⁷ Propagandanın bu alanlarda gelişimiyle kimi zaman psikolojik harekât kimi zaman marka ve imaj yönetimi kimi zaman dezenformasyon faaliyetleri gibi rızanın inşâsına dayalı farklı ikna tekniklerini içeren sıfat ve doktrinler altında uygulanmıştır. Manipülasyonu içersin veya içermesin dedikodu, dezenformasyon, zehirleme gibi diğer dilsel yalan üstyapılarına dayalı olarak devletler ve siyasî aktörler tarafından zor unsurlarının alternatifi olarak tercih edilmiştir (Vasilescu, 2011: 280).

Buraya anlatılanlar ışığında propagandayı; *“belirlenen hedeflere ulaşmak ve çıkarların garanti altına alınmasını sağlamak maksadıyla, ilgili hedef kitlelerin duygu, düşünce ve inançlarında etki yaratmak, tutum ve davranışlarında istenen yönde değişiklik sağlamak için amaca göre yanlış, çarpıtılmış veya gerçek bilgi, fikir ve argümanların bilinmesi gereken prensibine göre iletilmesini ve benimsetilmesini sağlayan planlı ve sistematik iknaya dayalı iletişim stratejilerinin bütünü”* olarak

⁴⁷ Propagandanın ana ilkeleri ve çeşitleri Ümit ÖZDAĞ'ın İstihbarat Teorisi (2010) ve Algı Yönetimi (2014) adlı eserlerinde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

tanımlayabiliriz. Bu tanımda propaganda doğrudan olumsuz bir mana taşımamakta; olumlu veya olumsuz oluşu, kullanan kaynağın maksadına ve hedef alınan kitlenin algısına göre değişiklik gösterebilmektedir. Nitekim kaynağın uyguladığı bir iletişim stratejisi kendisine göre kamu diplomasisi veya halkla ilişkiler kapsamında yürütülen bir faaliyet olarak tanımlanırken, hedef aldığı kitlelerde psikolojik harekât veya propagandanın kullanılarak zihinlerinin ele geçirilmeye çalıştığı düşüncesini doğrulabilmektedir. Bu tıpkı terörist ve gerilla ayrımının ülkelere göre değişiklik göstermesi gibidir. Bir ülkenin terörist dediğine bir başka ülke ulusal kurtuluş savaşçısı veya gerilla diyebilmekte, böylece “*birinin teröristi diğeri tarafından haklı bulunacak argümanlarla donatılabilmekte*” (Avşar, 2002:22); bu ise söz konusu ülkelerin beklenen çıkar ve faydalarından kaynaklanmaktadır. Yine bu tanımda propaganda ayrı bir ikna yönteminden ziyade, algıların yönetilmesi ve rızanın inşâsında kullanılan tüm strateji, yaklaşım, yöntem, tekniklere içsel ve gömülü bir olgu olarak kabul edilmektedir. Çünkü Batı toplumları tarafından kendi eylemlerini ve faaliyetlerini siyasî bir meşrûiyete ve masumiyete kavuşturmak için zamanla kötülenip sözlüklerinden dışlanan propaganda, aslında, yerini zamanla başka kavramlara devretmiş ve sonradan türetilen farklı semantik imajlarda hayat bulmuştur. Buna göre ister kamu diplomasisi, siyasal iletişim ve halkla ilişkiler uygulansın ister psikolojik harekât veya basit bir reklam kampanyası yürütülsün propaganda bunların mayasına sirayet etmiş bir vaziyette bulunmaktadır. Sonuçta her bir iletişim paradigması, özünde, kaynağın sahip olduğu ve başkalarına iletmek istediği bilgi, fikir, argüman ve ideolojiyi yaymak istemekte ve nihayetinde hedef kitlelerin maşerî vicdanında etki yaratmak hedefini taşımaktadır. Tüm bu faaliyetlerin ana çabası algıların yönetilmesi, *kızıl elması* ise iknadır.

b. Psikolojik Harp ve Psikolojik Harekât

Bir milletin bütün millî güç unsurlarını ve kaynaklarını kullanarak ordusu ile diğer millet/milletlerin ordusuna saldırmasının amacı; savaşılan milleti veya orduyu karşıt güç ve etkili bir engel olmaktan çıkarmak, uyumlu ve bağımlı bir hale getirmek veya yok etmektedir. Bu eyleme genellikle konvansiyonel veya nizamî harp denilmektedir (Özdağ, 2014:61). 19’uncu Yüzyılın sonlarına kadar özellikle harp silah, araç ve gereçleri kullanılarak uygulanan bu türden savaşların yanı sıra Birinci Dünya Savaşı’ndan itibaren silahsız, maliyetleri düşüren bir yöntem olan psikolojik

harp/psikolojik harekât dost, düşman veya tarafsız ülkelerin ve milletlerin tutum ve davranışlarını değiştirmek için kullanılmaya başlanmıştır (Ersaydı, 2013:49). Propagandanın anlatıldığı kısımda da anımsanacağı üzere bu dönemdeki uygulamalar genellikle propaganda adı altında uygulanmıştır.

Uygulama açısından bakıldığında, psikolojik harp yöntemlerinin kullanım tarihinin aslında savaşın tarihi kadar eskiye götürülebileceği görülmektedir. Yüzyıllar öncesinde devlet adamlarının ve askerlerin ustalıklı kullandığı psikolojik harp uygulamaları ile rakip ordular daha muharebe alanında karşılaşmadan yıldırlanmıştır. Bunların en önemli örnekleri Kartacalı Hannibal, Cesar ve Cengiz Han'dır. Köktürk kağanlarının diktirdiği Orhun-Yenisey veya Köktürk Abideleri, yine tarihteki en önemli psikolojik harp araçlarından biri olarak sayılabilir. Söz konusu abidelerde Türk millî kimliği, devletin misyonu ve tarihi, başta Çin olmak üzere devlete ve millete yönelik tehditler açıklanmış ve alınması gereken tedbirler sıralanmıştır. Sun Tzu, *Savaş Sanatı* adlı eserinde psikolojik harbin temel prensiplerini ortaya koymuş, Machiavelli ise *Prens* adlı eserinde iktidara giden yolda ve iktidarın bekasında başvurulacak psikolojik argümanları ortaya koymuştur (Özdağ, 2014:63-64). Üç adet düşman gazetesinin binlerce mühimmattan daha korkutucu olduğunu belirten Napoleon Bonapart, kitle medyasını askerî harekâtını desteklemek üzere kullanan en önemli liderlerden birisidir. Hava Propaganda Servisi başta olmak üzere, Fransa'nın Birinci Dünya savaşında uyguladığı gayrî nizami harp yöntemleri de psikolojik harp kapsamında ele alınabilir. Rusya Bolşevik Devrimi esnasında Ajitasyon ve Propaganda Başkanlığını kurmuştur. ABD ise, 1917'de *Casusluk Eylemleri* adı altında bu türden negatif askerî eylemlere karşı tedbir almaya çalışmıştır (Vasilescu, 2011: 280-281).

Psikolojik harp kavramı, ilk kez, 1942 yılında General Eisenhower'ın idaresi altındaki karargâhlarda oluşturulan Psikolojik Harp Bölümleri ile tarih yüzüne çıkmıştır. 1960'lı yıllarda, psikolojik harp kavramının kamuoyunda algılanan saldırgan içeriği ve taşıdığı olumsuz anlam nedeniyle, propagandanın askerî faaliyetler kapsamında devamı olarak psikolojik harekât/operasyon⁴⁸ kavramı

⁴⁸ Söz konusu kavram, literatürde *Psychological Operations* olarak kullanılmaktadır. *Operation* sözcüğü -s takısı aldığında Türkçe'de operasyonlar veya operasyondan daha çok *harekât* sözcüğüne denk gelmektedir. Bu nedenle *psikolojik operasyon* kavramı yerine *psikolojik harekât* kavramı tercih edilmiştir.

kullanılmaya başlamıştır (Vasilescu, 2011:281). Böylece psikolojik harp ve psikolojik harekâtın gerçek bir kurumsal altyapı ve ayrı bir bilimsel disiplin haline gelmesi İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve süresince başlayarak büyük bir hızla gelişmeye başlamıştır (Özdağ, 2011:64).

Konvansiyonel veya nizamî olarak yürütülen savaşlar belirli bir süre diliminde icra edilip bitirilebilir. Ancak, gayrî nizami harp ve psikolojik harp barıştan itibaren kriz ve savaş esnasında ve sonrasında da sürekli olarak icra edilebilir. Bu mânâda psikolojik harp sürekliliği olan bir savaş biçimidir; mütarekesi ve barışı yoktur. Psikolojik harpte asıl hedef hasmın millî gururu, devlet ve topluma karşı bireylerde bulunan yüksek sorumluluk duygusu, dayanışma, eğitim seviyesinin yüksekliği, devlete/sisteme inancı ve bağlılığı, çalışkanlık, dürüstlük gibi manevî değerleridir. Devletin tüm yeraltı ve yer üstü kaynaklarından oluşan maddî değerler de bunları kullanan bireylerin sahip olduğu manevî değerlerin yok edilmesi ile etkisiz hale getirilir. Psikolojik harp ile hasmın zihni bulandırılır, şuur kaybına sevk edilir, menfaatlerini doğru tespit etmesi engellenir. Sahip olduğu bu özellikler ile bir ulusun psikolojik yapısını en az silah sistemleri kadar saldırılara açık hale getirir (Özdağ, 2014:65). Le Bon (2009)'un "*Kullanılması bilinirse, psikolojinin tersanelerinde dünyanın en kudretli toplarından daha etkili silahlar dökülebilir*" ifadesi bunun açık bir teyididir.

Psikolojik harekâtın tanımlarına bakıldığında; ABD talimnamelerinde, "yabancı hedef kitlelerin duygularını, hareket gerekçelerini, mantıklı ve tutarlı düşünme yetisi ile doğrudan yabancı hükümetlerin, organizasyonların, grupların ve bireylerin tutum ve davranışlarını etkilemek üzere seçilmiş bilgiler gönderilerek etkilemeyi hedefleyen planlı operasyonlardır. Psikolojik harekâtın amacı, hedef alınan yabancı kitlelerin tutum ve davranışlarını uygulayıcının çıkarlarına ve hedeflerine uygun bir şekilde değiştirmektir" şeklinde tanımlanmaktadır (JP 3-53, 2003, I-1). Psikolojik harekât, kimi yazarlara göre "taktik seviyede psikolojik harp" (Özdağ, 2014:78) olarak ifade edilse de; psikolojik harekâtı esasen askerî, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasî vb. olmak üzere her bir alanda psikolojik etki sağlanmasına yönelik uygulamalar olarak kabul etmek, tüm bunların devlet düzeyinde stratejik seviyede topyekün kullanılmasını ise psikolojik harp olarak nitelendirmek kavramsal kargaşanın giderilmesi bakımından daha uygun olacaktır. Buna göre psikolojik

harekât sadece taktik seviyede uygulanmaz. Örneğin bir ülkenin silahlı kuvvetleri, devletin psikolojik harp stratejisi kapsamında taktik, operatif ve stratejik seviyelerde psikolojik harekâtın icrasından sorumludur.⁴⁹

NATO Psikolojik Harekât Politikasına göre ise; “psikolojik harekât, onaylanmış hedef kitlelere yönelik iletişim yöntemlerini ve diğer araçları, hedefin politik ve askerî hedeflerine ulaşmasını etkileyen algılarını, tutum ve davranışlarını etkilemek amacıyla kullanan planlanmış psikolojik faaliyetlerdir”. Psikolojik harekâtın genel amaçları; düşman veya potansiyel düşman hedef kitlenin iradesini zayıflatmak, dost hedef kitlelerin moralini ve desteğini güçlendirmek ve tarafsız hedef kitlelerin destek ve iş birliğini sağlamaktır (AJP-3.10.1[A], 2007).

ABD ve NATO’da psikolojik harekât unsurları varlığını etkin bir şekilde sürdürmektedirler. ABD’de 2010 yılından itibaren psikolojik harekât terimi yerini daha yumuşak bir terim olan Bilgi Destek Harekâtı terimine bırakmıştır. ABD’nin 2010 yılında yayımladığı Askerî Bilgi Destek Harekâtı Doktrini incelendiğinde, her ne kadar “psikolojik etki ile karıştırılmaması gerektiği” (JP 3-13.2, 2010:I-1) koyu harflerle yazılmış ve psikolojik harekâttan farklı olduğu ima edilmişse de, daha önce yayımlanmış olan 2003 tarihli JP 3-53 Psikolojik Harekât Doktrinini kapsadığı görülmektedir. Benzer şekilde, ABD Savunma Bakanlığı’nın 08 Kasım 2010 tarihli (15 Mart 2015 tarihli düzeltme ile birlikte) JP 1-02 Askerî Terimler Sözlüğünde; psikolojik harekât kavramının artık kullanılmasının hata olduğu bunun yerine Askerî Bilgi Destek Harekâtı kavramının kullanılması gerektiği belirtilmektedir. Ancak bu yöntem, kavramların asıl misyonunu devam ettiren edebîkelam bir örtmecedan başka bir şey değildir. Nitekim her iki dokümana bakıldığında Askerî Bilgi Destek Harekâtının kelimesi kelimesine yukarıda tanımı verilen Psikolojik Harekât ile aynı olduğu görülecektir. Bunun yanı sıra Anglo-Saxon Batı ülkeleri psikolojik harp ve propagandanın taşımaya başladığı olumsuz anlamdan sakınmaya çalışarak farklı kavramlar altında uygulamalarını genişletmeye çalışmışlardır. Söz konusu uygulamalar, ABD’de *bilgi harbi* veya *enformasyon savaşı*, İngiltere’de *politik harp* ve Fransa’da ise *psikolojik alanda mahallî iletişim ve eylemler* veya *askerî etki harekâtı* yaklaşımlarının altında yeniden daha geniş kullanım alanları bulmuşlardır

⁴⁹ Bu örnek ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. JP 3-53 (2003:I-4).

(Vasilescu, 2011:281). İlerideki bölümlerde psikolojik harekâtın söz konusu bu ülkelerdeki stratejik iletişim, etki harekâtı ve kapsamlı harekât gibi yaklaşımlar altında da rol aldığı ortaya konulacaktır.

c. Bilgi Harbi ve Bilgi Harekâtı

Tarihin başlangıcından günümüze kadar olan süreçte farklı dönemlerde yaşanan savaşlar belirgin özelliklerine göre farklı nesillere ayrılmıştır. Çalışmamızın Kolonyalizm ve öncesi dönemine tekabül eden birinci nesil savaşlarda, düşmanın yakın muharebe gücünün doğrudan yok edilmesine ve belirli bir coğrafi kesimin elde bulundurulmasına gayret edilmiştir. Emperyalizm döneminin karakteristik özelliği olan ikinci nesil savaşlar ise, yüksek ateş gücüne, hareket yeteneğine ve manevraya dayalı fakat hâlâ düşmanın muharip unsurlarının yok edilişi üzerine odaklanmıştır. Bu dönemde düşmanın ekonomik kapasitelerinin de kontrolü hedeflenmiştir. Her iki nesil de toplumlarının imkân ve kabiliyetleriyle sınırlı kalmıştır. Çalışmamızın Hegemonya döneminin hemen öncesi ve başlarında özellikle İkinci Dünya Savaşında ise üçüncü nesil savaşlar öne çıkmaktadır. Üçüncü nesil savaşlarda düşmanın savaşma azmini yok etmenin en hızlı yolu olarak, düşmanın komuta ve kontrol ile lojistiğinin yok edilmesine odaklanan bir değişim yaşanmıştır. Bu maksatla, belirli bir arazi kesimini ele geçirmeyi ve elde tutmayı hedefleyen mevzii savaşlarından ziyade, düşman derinliğinde sıklet merkezi tesis edilerek düşman hatlarının yarılmasını, lojistik destek almasının engellenmesini, düşmanın savaşma azim ve kararlılığın kırılmasını ve düşmanın küçük parçalara bölünerek etkisiz hale getirilmesini hedefleyen manevra savaşları benimsenmeye başlanmıştır. Böylece birbirini izleyen her nesil, düşmanı mağlup etme amacıyla onun bölgesinde daha derin derinliğine bir ulaşımı hedeflemiştir. Bu kapsamda çalışmamızın Emperyalizm ve İmparatorluk dönemlerine tekabül eden konjonktürlerdeki dördüncü nesil savaşlarda da düşmanın daha derinliğine, düşmanın siyasî savaşma azminin yok edilişi üzerine odaklandığı görülmektedir (Hammes, 2004; Uşaklı; 2007; Linn, 2007).

Dördüncü nesil savaşların yoğun olarak yaşandığı günümüzde özellikle gayrî nizami harp, bilgi harbi, bilgi harekâtı, siber harekât gibi sadece düşmanın muharip unsurlarını değil aynı zamanda onun sivil ve siyasî toplumunu da hedef alan yeni mücadele yöntemlerinin öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan bilgi harbi

kavramı ise tarihte ilk kez, 1976 yılında, politik ve askerî alanda uzman olan Thomas P. Rone tarafından Silah Sistemleri ve Bilgi Harbi (*Weapon Systems and Information War*) adlı makalede kullanılmıştır (Vasilescu, 2011:282). Rona (1976)'ya göre bilgi harbi; barış, kriz, krizin yükselmesi, çatışma, savaş, savaşın sonu ve yeniden inşâ/yapılanma esnasında, rakip veya düşman tarafların, kendi hedeflerine ulaşmak maksadıyla bilgiye yönelik araç ve yöntemleri kullanarak stratejik, operatif ve taktik seviyede yürüttükleri mücadeledir.

Bilgi harbi kavramı, askerî terimlerle ifade edilmiş olmasına karşın hem sivil hem de askerî alanda uygulanan yeni nesil bir savaş biçimidir. Bilgi harbi; düşman veya potansiyel düşman ülkelere, milletlere, organizasyonlara, gruplara karşı bilgi üstünlüğü sağlamak maksadıyla, devlet seviyesinde tüm milli güç unsurlarını kullanarak askerî, siyasi, kültürel, ekonomik, teknolojik vb. birçok alanda yürütülen bir dizi faaliyeti kapsamaktadır. Nitekim Özdağ'a göre de "Bilgi harbi, sadece bir tankı etkisiz hale getirecek güdümlü tanksavar silah sistemine sirayet edip onun kullanılamaz hale getirilmesi değildir. Bilgi harbi, toplumlar ve zihinler üzerinde hâkimiyet amacı ile de gerçekleştirilen bir savaşın adıdır" (Özdağ, 2014:192). ABD Bilgi Harbi ve Stratejisi Okulu'nun yöneticisi John Alger ise, bilgi harbini; "bir düşmana karşı zafer kazanmak veya önemli bir başarı kazanmak için bilgiyi ve bilgi kaynaklarını koruma, sömürme, bozma ve tahrip etme amacıyla yapılmış eylemler olarak tanımlamaktadır. Bilgi harbiyle, böylece, düşman üzerinde tam bir bilgi üstünlüğü ve hâkimiyet sağlamak maksadıyla, bilgiye dayalı kendi yetenek, süreç ve karar alma mekanizmalarımız korunurken; düşmanın benzer yetenek, süreç ve karar alma mekanizmalarını etkilemek, sekteye uğratmak ve hatta bunlardan da istifade edilmeye çalışılır (JP 3-13.1, 1996:GL-8; Waltz, 1998).

Bilgi harekâtı ise, devlet seviyesinde uygulanan bilgi harbinin askerî, diplomatik, kültürel vb. alanlarda uygulanmasıdır. Genellikle askerî alanda kullanımı öne çıkan bilgi harekâtı çeşitli kaynaklarda, hedef kitlenin/ grubun/ülkenin öncelikle bilgi sistemlerinin ve buna bağlı olarak karar vericilerini/karar mekanizmalarını etkilemek, bozmak, çökertmek, ele geçirmek; bunları yaparken de kendi bilgi sistemlerini savunmak, korumak olarak tanımlanmıştır.⁵⁰ Bilgi harbinin askerî alanda

⁵⁰ Bilgi harbi ve Bilgi harekâtı ile ilgili ayrıntılı bilgiler için ayrıca bkz. Waltz (1998).

uygulaması olan bilgi harekâtı incelendiğinde; psikolojik harekât, askerî aldatma, harekât güvenliği, elektronik harp ve fiziksel imhayı içeren komuta kontrol harekâtının yanı sıra siber harekât ile ekonomik ve finansal eylemleri kapsadığı görülecektir. Bilgi harekâtında, tüm bu unsur veya yeteneklerin bir biriyle koordine halinde tek bir çatı altında birleşmesi öngörülür. Rus uzmanlara göre ise bilgi harbi; düşmanın komuta ve kontrol sistemlerinin tahrip edilmesi, radyo-elektronik muharebe, radyo-elektronik keşif, siber savaş, psikolojik harp ve açık kaynak bilgilerinin kullanımını içermektedir (Vasilescu, 2011: 282-283).

ABD talimnamelerine göre bilgi harekâtı, bilginin stratejik yönetimi maksadıyla psikolojik harekât, sivil-asker işbirliği, siber savaş, komuta kontrol ve en önemlisi stratejik iletişim faaliyetlerinin tümünün birleşiminden oluşmaktadır. Bu faaliyetler eşgüdüm içerisinde, dost harekâtının etkinliğini arttıracak, hasımın harekâtının etkinliğini azaltacak şekilde bilgi harekâtı şemsiyesinde kullanılmaktadır (Hammes, 2004:231). ABD Savunma Bakanlığı'nın JP 1-02 Askerî Terimler Sözlüğü ve JP 3-13 Bilgi Harekâtı Doktrinine göre ise bilgi harekâtı; belirlenen bir hedefe ulaşılmasını desteklemek için arzu edilen etkinin yaratılması maksadıyla, düşmanın veya muhtemel düşmanların karar verme sürecini etkileme, bozma, çökertme ve ele geçirilmesine yönelik bilgiye dayalı yeteneklerin entegrasyonu, senkronizesi ve uygulanmasıdır. Etki yaratmak artık hem diplomasinin hem de askerî harekâtın odak noktasındadır ve bilgiye dayalı bu türden yeteneklerin entegrasyonu ve uygun kullanımı ise etki yaratmanın en önemli aracıdır. Bilgi harekâtı arzulanan etkiyi yaratmada kuvvet çarpanı olarak kullanılan şu yeteneklerin uygun kullanımını gerektirmektedir (JP 3-13, 2012):

1. Stratejik İletişim,
2. Halkla İlişkiler,
3. Sivil-Asker Harekâtı (Sivil Asker İş Birliği)
4. Siberuzay Harekâtı,
5. Bilgi Güvenliği,
6. Uzay Harekâtı,
7. Bilgi Destek Harekâtı (Psikolojik Harekât),
8. İstihbarat,
9. Askerî Aldatma,

10. Harekât Güvenliği,
11. Özel Teknik Harekâtı,
12. Elektromanyetik Spektrum Harekâtı,
13. Kilit Lider Angajmanı.

Bilgi harekâtı yukarıda sayılan tüm yeteneklerin doğru zaman ve yerde kullanılmasını, silahların seçilmesini, bilginin kontrol altında tutularak çatışma, kriz veya savaşın desteklenmesini ve etkinliğin artırılmasını sağlar. Bilgi harekâtı aynı zamanda savunmaya yönelik olarak yapılan önleyici çalışmalarla düşmanın bilgi ve karar verme süreç ve yeteneklerinin istismar edilmesi ve çalışamaz hale getirilmesidir. Stratejik iletişim, halkla ilişkiler, sivil asker iş birliği, psikolojik harekât, istihbarat, aldatma gibi algıların yönetilmesine ilişkin doğrudan etkisi olan ve yukarıda sayılan yeteneklerin bilgi harekâtı kapsamında öngörülmesi, dördüncü nesil bir savaş stratejisi olarak bilgi harekâtının düşmanın zihinlerine ve algılarına yöneldiğini göstermektedir. Burada sayılmış olmamakla birlikte, bu yeteneklere ilave olarak, özellikle halkla ilişkiler ile birlikte kavram karmaşası içerisinde bulunan kamu diplomasisinin de *-askerî bilgi harekâtı kapsamı dışında-* devlet tarafından sivil alanda uygulanan algıların yönetilmesine ilişkin bilgi harbi/harekâtı kapsamında ele alınabilecek en önemli unsurlarından birisi olduğu düşünülmektedir.

ç. Halkla İlişkiler

Algıların yönetilmesine yönelik yaşanan kavramsal karmaşada öne çıkan kavramlardan birisi de özellikle propaganda, kamu diplomasisi ve stratejik iletişim ile çeşitli hiyerarşik ilişkiler içerisinde ele alınan halkla ilişkiler kavramıdır. Aslında bu karmaşanın temelinde, her bir algı yönetimi disiplininin amaçlarının (*kaynağın çıkarlarına yönelik olarak hedef kitlelerin etki altına alınması*) neredeyse aynı olmasının yanı sıra her birinin propagandadan farklılığının öne sürülmesine rağmen uygulamada bu farklılığın ihmal edilmesi yatmaktadır. Nitekim Biber'e göre de; hangi yöntem, teknik veya araçla olursa olsun, belli konularda kamuoyu oluşturmaya, kamuoyunu şekillendirmeye veya onun desteğini elde etmeye yönelik tüm çabaların içerisinde manipülatif bir yönün mutlak bir şekilde bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda ajitasyon, propaganda ve halkla ilişkiler gibi yöntemler arasındaki farklılık ise söz konusu manipölasyonunun derecesinden,

amacından, örgütsel çıkarın yanı sıra gözetilen toplumsal faydadan kaynaklanmaktadır. Konuyla ilgili yapılan akademik çalışmalarda bu farkın altı çizilmekte ve halkla ilişkiler propagandadan daha farklı bir yere oturtulmaya çalışılmaktadır. Diğer yandan, her fırsatta propagandanın ne kadar kutuplaştırıcı, radikalleştirici ve kışkırtıcı bir etkiye sahip olduğu, etik kaygılardan ne kadar uzak olduğu buna karşılık halkla ilişkilerin ise birleştirici, dengeleyici ve uyumlaştırıcı yönü vurgulanmaktadır. Bu tür farklılıklar kuramsal olarak ne kadar vurgulanırsa vurgulansın, uygulamada böyle bir fark konusunda çok fazla duyarlılık gösterilmediğinden dolayı halkla ilişkiler propagandanın yumuşak bir türü olarak algılanmasının ötesine geçememektedir (2003:49; 2009:134).

Halkla ilişkiler, *demokratik toplumlara özgü bir kamuoyu oluşturma, güven, onay, rıza veya saygınlık elde etme yöntemi* olarak kabul edilmektedir. Ancak, halkla ilişkilere özgü nüveyi çok eski çağlardan bu yana süre gelen toplumsal ilişkilerin, iktidar mücadelelerinin içerisinde görebilmek mümkündür. Çok güçlü, çok kudretli hükümdarlar, krallar, hükmetme yetkisini tanrıdan aldıklarını öne süren padişahlar bile belli durumlarda yönetimleri altında olan insanların onayına, rızasına, desteğine gereksinim duymuşlar ve bu gereksinimin karşılanmasına yönelik olarak çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Büyük İskender'in uygulamaları bu yöntemlere çokça verilen örneklerden birisidir. İskender'in işgal ettiği bölgelerin yöresel kıyafetlerini, selamlaşma biçimlerini tercih ederek kendisine yönelik bir sempati yaratma yoluna gittiğinden söz edilmektedir. Osmanlı Padişahlarının Cuma namazı öncesi halkla söyleştikleri, halkın dertlerini dinledikleri, tebdil-i kıyafetle halkın arasına karışıp onların kendisine yönelik duygu ve düşüncelerini öğrenmeye çalıştıkları bilinmektedir. Ancak bunlar, toplumsal faydanın, etik kaygıların fazla gözetilmediği propaganda niteliğinde çalışmalardır. Bununla birlikte, bu tür çalışmaların süreç içerisinde halka ilişkilere doğru evrilmiş, bir anlamda halkla ilişkilere nüve oluşturmuş çalışmalar olduğunu belirtmek gerekir (Biber, 2009:135).

Halkla ilişkiler de propagandanın tarihsel gelişimi içerisinde ortaya çıkmış bir kavramdır. Halkla ilişkiler kavramı ilk olarak dönemin Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Thomas Jefferson tarafından 1807 yılında 10'uncu Kongre'ye gönderilen Birleşik Devletler'in dış ilişkileriyle ilgili bir mesajda kullanılmıştır. Daha sonra Dorman Eaton adlı New York'lu bir hukukçu, 1882 yılında Yale

Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde mezunlara hitaben yaptığı “Hukuk Mesleğinin Halkla İlişkileri ve Ödevleri” başlığını taşıyan bir konuşmayla dikkatleri bu kavrama çekmiştir. Halkla ilişkiler alanında gelişmeler esas olarak Birinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren ivme kazanmış; bu süreçte, bir gazeteci olan Ivy Lee ile konunun akademik boyutuyla ilgilenen Edward L. Bernays'ın çalışmaları önemli kilometre taşları olarak ortaya çıkmıştır. Serbest gazeteci olarak çalışan Ivy Lee ilk halkla ilişkiler bürosunu kurmuştur. Lee, basın ile iş çevresini birbirine yakınlaştırmaya çalışmış, bültenler hazırlayarak iş çevrelerinin kamuoyuna seslenebilmesine olanak tanımıştır. Yayımladığı bazı kitapçıklarla halkla ilişkilerin özel sektördeki ilk örneklerini ve ilkelerini ortaya koymaya çalışan Lee, aynı zamanda halkla ilişkileri meslek olarak icra eden ilk kişi unvanına da sahiptir (Biber, 2009:137).

Propagandanın gelişiminde de öne çıkan, halkla ilişkiler konusunda üniversitelerde dersler vermiş ve alanın ilk uzmanı olarak kabul edilen Bernays ise ilk özel bürosunu 1919 yılında New York'ta açmıştır. Bernays, yaptığı işi “Tanıtma İşinin Yönetimi” olarak adlandırmıştır. Bu şekilde adlandırmasının nedenini ise kullanılmakta olan, “Basın Temsilcisi”, “Kamuyu Aydınlatma” ya da “Reklam Yönetimi” gibi kavramların kamuoyunda bazı olumsuz çağrışımlara neden olduğu şeklinde açıklamıştır. Yaptığı işe uygun bir isim bulma düşüncesini her zaman zihninde canlı tutan Bernays, sonunda yaptığı işi en iyi tanımladığına inandığı “Halkla İlişkiler Danışmanlığı” ifadesini kullanmaya başlamıştır. Bernays, yaptığı teorik çalışmalar ve sektörde edindiği deneyimler sonucunda halkla ilişkilerle ilgili bugün hala geçerliliğini koruyan şu tespitleri ortaya koymuştur (Biber, 2009:138):

“Halkı anlayabilmenin ilk şartı yüz yüze ilişki kurmaktır; masa başında oturarak hedef kitleyi oluşturanları anlayabilmek mümkün değildir. Hedef kitle çok iyi tespit edilerek, hedef kitleyi meydana getiren kişiler ya da gruplar çok yönlü irdelenmelidir. Bir halkla ilişkiler uzmanı empati yeteneğine sahip olmalı, kendisini hedef kitlenin yerine koyarak onları daha iyi anlamaya çalışmalıdır. İnsanların beklentileri çok fazla olduğunda, gerçekler karşısında çok çabuk hayal kırıklığına uğramaktadırlar. Bir halkla ilişkiler uzmanı, müşterileri ile ilişkilerinde bu gerçeği her zaman göz önünde bulundurmak durumundadır. Bu alanda görev yapanlar, özellikle kavramların anlamlarını çok iyi bilmek durumundadırlar. Alıcı konumundaki kişi ya da kişilerle etkili bir iletişim kurabilmek için iletilen mesajın yanlış anlaşılmaya olanak vermeyecek şekilde, sözcüklerin yerinde ve doğru kullanılmasına dikkat edilmelidir.”

Halkla ilişkilerin 1930–1940 yılları arasında bir meslek olarak benimsenmeye başlamasıyla birlikte uygulamalar daha geniş kesimlere yayılmaya başlamış, konuyla ilgili yayınların sayısındaki artış sonucunda ise akademik eğitimin gerekliliği konusunda görüş birliği oluşmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası yönetim alanında sistem yaklaşımı, amaçlara göre yönetim, durumsallık yaklaşımı gibi örgüt çevresini daha fazla dikkate almayı gerektiren yeni yaklaşımların ortaya çıkması, ekonomik yaşamın canlanması, her türlü tahakküme karşı direnç oluşturabilecek sivil toplum örgütleri gibi yeni güç odaklarının ortaya çıkması ile birlikte, halkla ilişkilerin akademik bir çalışma alanı olarak gelişmesine, yaygınlık ve geçerlilik kazanmasına olanak verecek koşullar oluşmuştur. Halkla ilişkiler demokratik rejimlerde akademik bir çalışma alanı olarak geçerlilik ve yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Biber, 2009:139). Günümüzde halkla ilişkiler kendisini açık ve demokratik bir şekilde kamuoyu oluşturma özelliğine atıfta bulunarak meşrûlaştırmaktadır (Sancar, 2012:117).

Tarihsel süreç içerisinde kapitalizmle birlikte doğup gelişen halkla ilişkiler, küreselleşme olgusu ile beraber gerek kuruluşların tüketicileri ile gerekse devletlerin halkları ile olan iletişim süreçlerinde ilişki inşâ etme görevini üstlenmiştir. Günümüzde halkla ilişkiler; ilişki inşâ etme, karşılıklı anlayış, diyalog, sürdürülebilirlik gibi kullandığı retorikle, algılama yönetimi, imaj yönetimi, itibar yönetimi, kurumsal iletişim stratejik iletişim yönetimi gibi yeni isimler altında uygulanmakta; sosyal paydaş yönetimi, kurumsal vatandaşlık, kurumsal sosyal sorumluluk ve kurumsal yönetim gibi yeni görevleriyle yönetsel amaçların gerçekleşmesine hizmet etmektedir. Bunu ise sosyal alanda meşrûiyet sağlayarak ve rızayı üreterek gerçekleştirmektedir (Sancar, 2012:44).

Halkla ilişkiler, uluslararası ilişkiler alanında genellikle kamu diplomasisi ile birlikte anılmaktadır. Esasında, kamu diplomasisi, uluslararası ilişkilerin bir alt başlığı gibi durmakta, halkla ilişkiler ise ticarî işletmelerin bir uygulama alanı gibi görülmektedir. Ancak halkla ilişkiler, işletme dar alanından örgüt eksenine oturtulduğunda görülmektedir ki, kâr amacı gütsün gütmesin, her türlü örgütün ilgili kamularına yönelik bir iletişim faaliyeti bulunmaktadır. Uluslararası halkla ilişkiler uygulamalarıyla pek çok ülkenin bütçesinden büyük bütçeye sahip çok uluslu şirketlere iletişim stratejilerinde yardımcı olan halkla ilişkiler faaliyetlerinin,

devletler için de uygulama geliştirebileceği aşikârdır (Yağmurlu, 2007:10-11). Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler her ne kadar birlikte anılsa da; her iki kavram birbirinden farklıdır ve kamu diplomasisini “*devletin dış politika amaçlarına yönelik yapılan uluslararası halkla ilişkiler*” (Sancar, 2012:113) olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

d. Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisi uluslararası ilişkiler ile halkla ilişkilerin kesişme noktasında bulunan ve giderek önemi artan bir çalışma alanıdır. Kavramın ortaya çıkışı, uluslararası ilişkiler alanındaki gelişmeler ve diplomasi kavramının değişmesiyle doğrudan bağlantılı olmuştur. 1960’lı yıllardan itibaren literatüre giren kamu diplomasisi, 11 Eylül sonrası gelişmeler sonrasında yeniden ve çok daha yaygın bir şekilde tekrar gündeme gelmiştir (Yağmurlu, 2007:10).

Bir algı yönetimi disiplini olan kamu diplomasisi, devletlerin izledikleri politikalara ve savundukları değerlere yönelik kamuoyu oluşturmak maksadıyla başvurdukları bir araçtır. Kamu diplomasisi kavramı, genel olarak devletlerin belirledikleri amaçlara ulaşmak için hedef aldıkları kitleler üzerinde etki yaratmayı ve söz konusu amaçlara gönüllü katılımlarının ve desteklerinin sağlanmasını ifade etmektedir. Günümüzde tanımlanan kamu diplomasisi, olumsuz olarak kullanılan propagandadaki gibi bilgiyi çarpıtmaz, kaynaktan hedef kitleye doğru tek yönlü bir süreçte işlemez ve bilgiyi hedefe empoze etmez. Kamu diplomasisinde sürece hedeften de katılım beklenir (Saraçlı, 2014:273).

Kamu diplomasisi kavramı, ilk kez 1965 yılında Tufts Üniversitesi Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu Dekanı Edmund Gullion tarafından, özellikle propagandaya olumsuz anlam yüklenmesinin arttığı bir dönemde türetilmiştir. Gullion’un da görev yaptığı Edward Murrow Kamu Diplomasisi Merkezi’nin yayınladığı bir broşürde kamu diplomasisi şu şekilde tanımlanmıştır;⁵¹

⁵¹ The Edward R. Murrow Center of Public Diplomacy, “What is Public Diplomacy?” <<http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy>> (Erişim tarihi, 08 Mayıs 2015).

“Kamu diplomasisi, dış politikaların düzenlenmesi ve yürütülmesi üzerindeki kamu tutumlarının etkilenmesine yöneliktir. Kamu diplomasisi, geleneksel diplomasinin ötesindeki uluslararası ilişkiler boyutlarını, hükümetlerin diğer devletlerde kamuoyu oluşturmalarını, özel grupların etkileşimini, devletlerin bizzat kendisinin ve bunların birbirleriyle olan ilgi alanlarını, Dışışleri raporlarını ve bunların politikaya etkisini, işi iletişim olan diplomatlar ve dış temsilciler arasındaki iletişimi ve kültürler arası iletişim süreçlerini kapsamaktadır.”

Literatürde öne çıkan tanımlardan biri de Joseph Nye tarafından yapılmıştır. Nye, kamu diplomasisini iki ülke toplumları arasında olumlu imaj geliştirmeye ve siyasî politikaların kabulüne dayalı uzun vadeli ilişkiler olarak açıklamaktadır. “Yumuşak gücün önemli bir aracı olarak kamu diplomasisi halkla ilişkiler ve propagandadan ayrılmakta” (Nye, 2004:107); “yabancı ülkeler ile özellikle bu ülkelerin halklarına yönelik gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan kamu diplomasisi gayrî resmi diplomasiye de benzetilebilir” (Ersaydı, 2013:50-51). Cull’a göre ise, klasik diplomasi bir uluslararası aktörün başka bir aktöre karşı uluslararası politik zemini kendi amaçları doğrultusunda etkileme ve kontrol etme girişimlerini kapsarken, kamu diplomasisi bir uluslararası aktörün uluslararası ortamı etkileme ve kontrol etmek maksadıyla, yabancı toplum veya toplumlarla ilişkilerini sağlayan faaliyetlerden oluşur. Bu ilişki biçimi bir hükümet unsurları ile başka bir devletin sivil toplumu arasında cereyan eder (Cull, 2007:12).

Günümüz uluslararası ilişkilerinde, ulusal çıkarların savunulması geleneksel diplomasi yöntemlerinin çok ilerisine geçmiştir. Uluslararası kamuoylarını ve gündemi etkileme becerisinin önem kazanmasıyla kamu diplomasisi dış politikanın vazgeçilmez unsurlarından birisi haline gelmiştir. İnternet teknolojisinin gelişip yaygınlaşması ve uydu yayıncılığı, bilgilerin çok hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılmasını sağlamakta, bu bilgilere ulaşabilen sıradan vatandaşlar artık uluslararası ilişkiler hakkında daha çok fikir sahibi olmaktadır. Bu durum tüm ülkelerin diğer ülke vatandaşlarına yönelik iletişim faaliyetleri geliştirmelerini bir zorunluluk haline getirmektedir. Dünya ekonomik ve siyasal hayatını biçimlendiren ülkeler kendi kamu diplomasisi kurumlarını kurmuşlardır (Yağmurlu, 2007:10). Bu kapsamda Türkiye’de, T.C Başbakanlığı Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, 30 Ocak 2010 tarihli ve 27478 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2010/3 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile oluşturulmuştur. Günümüzde, uluslararası toplumu etkilemenin ve

yönlendirmenin bir aracı olarak resmî diplomasinin yanı sıra kamu diplomasisinin ayrı bir önem kazandığına dikkat çekilen söz konusu genelgede, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile uluslararası alanda ortaya çıkan fırsatlar ve tehditlerin, kamu diplomasisi konusunda görevli kurumlar arasında daha etkin bir koordinasyonu, yakın işbirliğini ve hızlı karar alma süreçlerini zorunlu hale getirdiği belirtilmiştir (Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü [Web], 2014).

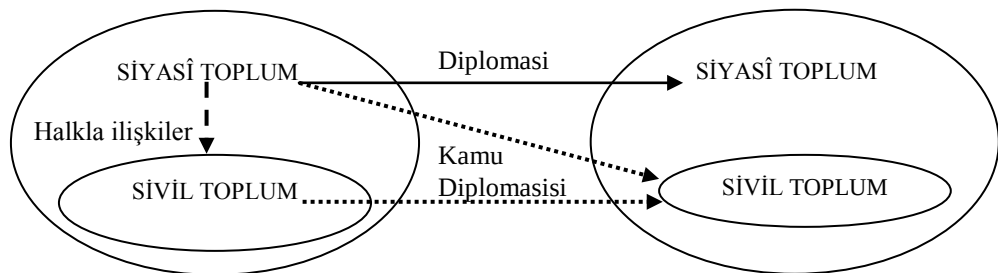
Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'ne göre; stratejik bir iletişim aracı olarak kamu diplomasisi, kamuoyunun anlaşılması, bilgilendirilmesi ve etkilenmesi faaliyetlerinin toplamı olarak tanımlanmaktadır.⁵² Kamu diplomasisinin amacı propaganda değil, nesnel verilere ve gerçeklere dayalı stratejik bir iletişim dili inşâ etmek ve farklı kesimlerin hizmetine sunmaktır. Kamu diplomasisi faaliyetleri, “devletten-halka” ve “halktan-halka” iletişim olmak üzere iki ana çerçevede yapılmaktadır. Devlet-halk eksenindeki faaliyetler, devletin izlediği politikaları, yaptığı faaliyet ve açılımları doğrudan resmi araçları ve kanalları kullanarak uluslararası kamuya anlatmasıdır. Halktan halka doğrudan iletişim faaliyetlerinde ise sivil toplum kuruluşları, araştırma merkezleri, kamuoyu araştırma şirketleri, basın, kanaat önderleri, üniversiteler, mübadele programları, dernek ve vakıflar gibi devlet dışı sivil araçların kullanılması esastır. Bu manada kamu diplomasisi, kavramın orijinal anlamında mündemiç olan “diplomatlar” ile “yabancı kamuoyları” arasında cereyan eden iletişim faaliyetlerinin ötesine geçer. Kamu diplomasisi “diplomatik iletişim”den daha geniş bir alanı kapsar (Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü [Web], 2014).

Devlet kanalları ve resmî araçlar olmadan gerçekleştirilen bu iletişim türü, kamu diplomasisi uygulamalarının başarılı olması açısından son derece önemlidir. Çünkü devlet kanallarından kamuoyuna iletilen mesajlar olumsuz bir anlamda bir propaganda şeklinde algılanmakta ve etkisi çok sınırlı olmaktadır. Oysa devlet unsuru dışında kalan sivil mekanizmalar tarafından aktarılan mesajlar daha dikkatle takip edilmekte ve inandırıcılığı/ikna ediciliği daha yüksek olmaktadır (Özkan, 2014). Bu nedenle başarılı sonuçlar için kamu diplomasisi faaliyetleri, devlet unsurlarının yanı sıra özellikle devletten bağımsız mekanizmaları da kapsamalıdır.

⁵² Literatürde kamu diplomasisi ile ilgili yapılan tanımlar için ayrıca bkz. Sancar (2012) ve Demir (2012).

Kamu diplomasisinin bu tanımlarında öne çıkan en önemli özelliği klasik diplomasiden ayrılan yönüdür. Bu bağlamda kamu diplomasisinin hedef kitlesini ve konusunu, diğer devletlerin genel kamuoylarının yani halklarının, devlet dışı organizasyonlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve bireylerinin oluşturduğu görülmektedir. Bilindiği üzere klasik diplomaside bu süreç devletlerin karşılıklı olarak resmî temsilcileri ve diğer uluslararası aktörler arasında gerçekleştirilmektedir. Bir başka ifadeyle, klasik diplomasi devletlerin siyasî toplumları arasında yürütülürken, kamu diplomasisinde yabancı halkların sivil toplumları da kapsama alanı içerisine alınmaktadır.

Bunun yanı sıra kamu diplomasisinde kaynak, genellikle bir devletin resmî görevlileri olarak dışişleri bakanlığına, devlet başkanlığına ya da başbakanlığa bağlı ilgili birimlerin çalışanları olarak ele alınmaktadır. Buna göre devletin dış politikada öncelik verdiği konularda çözülmek istenen sorunlara göre belirlenmesi gereken kamu diplomasisi politika ve stratejileri, yine devletin yetkilileri tarafından bir diğer devletin vatandaşlarına yani yabancı halklarına uygulanır. Ancak, kamu diplomasisinin kaynağıyla ilgili var olan tartışmalar, bireylere kadar olan unsurların da kamu diplomasisi kaynağı olması üzerine kurulmuştur. Özellikle günümüz iletişim ve bilgi ortamında internetin ve Web 2.0 gibi teknolojilerin sağladığı imkânlar kamu diplomasisinde kaynak olarak karşımıza bireyleri de çıkarmaktadır. Bu konu yurttaş diplomasisi başlığı altında bireylerin, devletin vatandaşlarının devlet politikalarına göre yabancı ülkelerin vatandaşlarına verdikleri mesajlarda incelenmektedir. Dolayısıyla güncellenen yeni tanımlamalarda kamu diplomasisinde kaynak sadece devlet olmamaktadır (Sancar, 2012:87). Tüm bu anlatılanlar ışığında diplomasi, kamu diplomasisi ve halkla ilişkilerin kaynak ve hedef kitleler açısından ilişkileri Şekil-6'daki gibi gösterebilir.

Şekil-6: Diplomasi, Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler

Literatürde kamu diplomasisine yönelik yapılan ve yukarıda bir kısmı sunulan tanımlara genel olarak bakıldığında, kamu diplomasisini klasik diplomasiden ayıran aktör/kaynak ve hedef kitle farklılığının yanı sıra temel amacının hedef aldığı kamuoyunun anlaşılması, bilgilendirilmesi ve etki altına alınması olduğu görülmektedir. Kamu diplomasisinde ilk olarak, sahip olunan amacın hedef kitlesi söz konusu amaca algı ve düşünce yönünden yakınlığı derecesinde incelenmekte, bu noktada sağlanan bilgi çerçevesinde gerekli hususlarda sağlıklı bilgi akışıyla hedef kitlenin aydınlatılması amaçlanmakta ve son olarak gerekli ve yeterli araçlar devreye sokularak etkilenen hedef kitlelerin bağlı bulundukları birimler çerçevesinde aynı etkilemeyi gerçekleştirmesi beklenmektedir (Saraçlı, 2014:281).

Kamu diplomasisinde aktörlerin sahip oldukları rızaya dayalı güç unsurları yoğun olarak kullanılmakta, Nye'nin ifadesiyle sahip olunan söz konusu bu yumuşak güç unsurları kamu diplomasisinin araçları haline gelmektedir. Kamu diplomasisinin bir başka özelliği ise açıklığı ve şeffaflığıdır. Yararlanılan ve yönlendirilen bilginin kendisi kadar, kamu diplomasisi sürecinin de kamuoyuna açık olarak sürdürülmesi öngörülür. Söz konusu açıklık ilkesinin temeli ve kamu diplomasisinin ortaya çıkması, ABD Başkanı Woodrow Wilson'un Birinci Dünya Savaşı sonunda belirlediği ilkelere dayanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin kurulmasını istediği yeni dünya düzenine ilişkin bu ilkelerden ilkinde göre, gizli antlaşmalar yasaklanmış ve ayrıca gizli diplomasi kaldırılarak açık diplomasinin uygulanacağı belirtilmişti (Saraçlı, 2014:281). Wilson'un diplomasiye getirdiği söz konusu açıklık ilkesi, dünyanın öngörülen ontolojik imajında yeni bir diplomasi biçiminin benimsenmesinin başlangıç noktasını da oluşturmuştur. Açıklık ilkesi ile diplomasi toplumların da ilgi alanına girmesine neden olmuş, böylece devletler artık sadece diğer devletlerin siyasî toplumunu değil aynı zamanda sivil toplumunu ve halklarını da dikkate almak durumunda kalmıştır. Bu anlayışın sonucunda, hükümetlerin, hem kendi ülkesi içindeki hem de dışındaki kamuoylarını etkilemeleri bir gereklilik halini almıştır (Temel, 2010:39). Uzun vademizin emperyalizm çağında tekabül eden bu dönemde, söz konusu etkileme faaliyetleri anımsanacağı üzere dönemin kitle iletişim paradigması olan propaganda yöntemlerinin öne çıkmasına neden olmuş, özellikle görsel ve yazılı basın araçları etkin bir şekilde kullanılmıştır.

Bu alanda öncü ülke olan ABD, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki hegemonya döneminde algı yönetimi araçlarından biri olarak kamu diplomasisini etkin bir şekilde kullanmıştır. ABD'nin kamu diplomasisini göreceli başarılı olarak uygulaması Avrupa'daki devletleri de etkilemiş ve Soğuk Savaş dönemi boyunca kamu diplomasisi uluslararası sistem üzerinde algı ve bilgi yönetiminde önemli bir işleve sahip olmuştur. Kamu diplomasinin yaygınlaşmasında açıklık ilkesinin yanı sıra birkaç neden daha öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, iletişim devrimi sonucu transistorlu radyo, televizyon, faks gibi teknolojilerin sıradan insanların hayatına girmesidir. Böylelikle sadece ülke içindeki değil diğer ülkeler kapsamındaki gelişmelere ilişkin bilgiye erişim noktasındaki dar çerçeve ortadan kalkmış, bu ise bilginin hedef kitlesinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. İkinci olarak, bilgiye sahip olan kitlelerin genişlemesiyle birlikte kamuoylarının önemi artmıştır. Bu ise hem iç hem de dış kamuoyunun devletler tarafından daha çok dikkate alınmasını beraberinde getirmiştir. Üçüncü olarak, 1948-1964 yılları arasında kurulan 47 ülke uluslararası kamuoyu açısından kamu diplomasisinin hem hedefi hem de kaynağı olarak belirlemiştir. Son olarak, uluslararası kamuoyunun olay ve olgulara bakış açılarının, algılarının ve kanaatlerinin gerçeğin bizzat kendisi kadar önem taşımaya başladığı anlaşılmıştır. Doğru ile gerçeğin ayırt edilemediği anlarda kamuoyunun kendilerine yöneltile her türden bilgiye oluşturulması ve yönlendirilebilmesi sebebiyle doğru bilgi akışının sağlanması önem taşımaya başlamıştır (Saraçlı, 2014:281-282). Nitekim günümüz uluslararası ilişkilerin içinde gerçekleştiği ortamda kamuoylarının algısı gittikçe daha önem kazanmaktadır. Artık iki devlet başkanının karşılıklı görüşmesinden önce oluşan kamuoyu algıları toplantı gündemi ile liderlerin hareket alanının çerçevesini etkileyebilmektedir (Temel, 2010:40).

Bu özellikleriyle kamu diplomasisi çift taraflı bir iletişim ve etkileşimi öngörür. Öncelikli hedef, muhatap kitlenin dinlenmesi ve önceliklerinin tespit edilmesidir. İkinci olarak bilgilendirme, paylaşım, ikna ve etkileme amaçlanır. Bu yüzden kamu diplomasisi dinamik ve çok boyutlu bir iletişim sürecidir. Konuşmak kadar dinlemek, anlatmak kadar anlamak, iletmek kadar iletişime açık olmak önemlidir. Yukarıda da belirtildiği üzere gibi rızanın inşasına yönelik yumuşak güç unsurları, kamu diplomasisinin en önemli araçlarından biridir. Bir ülkenin izlediği politikaların doğruluğu ve etkinliği kadar, sahip olduğu yumuşak güç potansiyeli de kamu diplomasisinin başarısını doğrudan etkileyen unsurlar arasındadır. “Değer-

merkezli” bir güç tanımına dayanan yumuşak güç, bir ülkenin başkaları tarafından ne kadar cazip ve örnek alınmaya değer görüldüğünü ifade eder. Bir ülkenin izlediği politikaların başkaları nezdinde meşru kabul edilmesi, o ülkenin yumuşak güç kapasitesini de artırır. Ekonomi, eğitim, kültür, bilimsel araştırma, sanat, sinema, turizm gibi alanları kapsayan ince güç kavramı, aynı zamanda yeni rekabet alanlarının da başında gelmektedir. Kamu diplomasisinin bir diğer önemli unsuru ise, ulusal ve küresel politikaların belirlenmesinde giderek daha merkezi bir rol üstlenen, kamuoyudur. Ulusal ve uluslararası politika süreçleri, yakından izlenmekte ve basın aracılığıyla dünya kamuoyuna duyurulmaktadır. Kamuoyunun belli bir desteğini almadan ekonomi, dış politika, enerji yahut çevre konularında bir politika belirlemek ve uygulamak mümkün değildir (Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü [Web], 2014). Bu kapsamda, bir devlet ulusal/uluslararası ortamda ortaya çıkacak krizlere hazır olmak ve güvenlik tehditlerini bertaraf etmek için zora dayalı askerî güç unsurlarının yanı sıra ekonomik, diplomatik ve bilgiye dayalı yumuşak güç unsurlarına tam olarak sahip olmalı ve bu unsurların hepsini bir arada uygun bir şekilde kullanmalıdır.

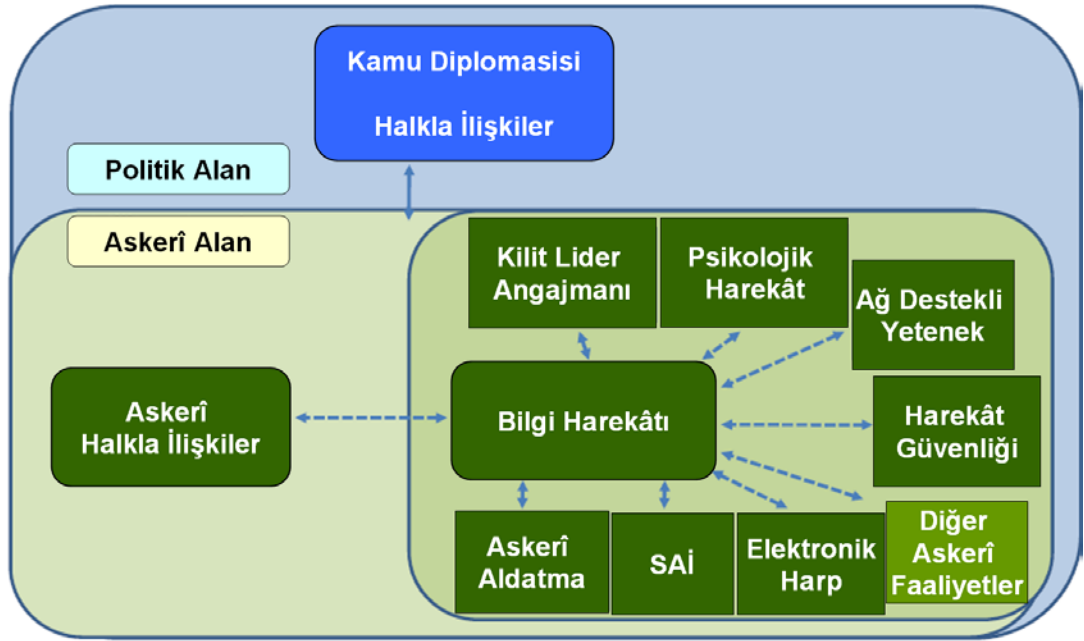
Son olarak, tüm sıralanan bu özellikleriyle kamu diplomasisinde propaganda faaliyeti gerçekleştirilmediği anlamı çıkarılmamalıdır. Anımsanacağı üzere propaganda ister olumlu manada olsun isterse olumsuz, bu çalışma kapsamında algıların yönetilmesi ve rızanın inşâsında kullanılan tüm strateji, yaklaşım, yöntem, tekniklere içsel ve gömülü bir olgu olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan propaganda olgusu kamu diplomasisinin de mayasında bulunmaktadır. Çünkü kamu diplomasisi de kaynağın sahip olduğu ve başkalarına iletmek istediği bilgi, fikir, argüman ve ideolojiyi yaymak istemekte, kamuoyu yaratmak ve rızanın inşâsını gerçekleştirmek rolünü üstlenmektedir. Böylece zamanla kötülenip dışlanan propaganda, aslında sonradan türetilen farklı semantik imajlarda varlığını devam ettirmektedir. Onun olumlu veya olumsuz oluşu ise, bir yandan kullanan kaynağın hedef aldığı kitle üzerindeki maksadına ve çıkarlarına göre şekillenirken, diğer yandan söz konusu hedef kitlenin algısına göre de değişiklik gösterebilmektedir. Nitekim ilgili literatürün bir kısmı ve özellikle kamu diplomasisini uygulayan kaynaklar, buradaki propaganda olgusunun çarpıtma ve manipüle etme gibi tek yönlü olumsuz bir propagandadan ziyade sadece gerçeğe dayalı ve olumlu manada rızaların inşâsına yönelik biçimiyle propaganda olduğunu savunmaktadırlar. Örneğin Sancar’a göre; kurumsal propaganda olarak halkla ilişkiler ve devletin uyguladığı propaganda

olarak kamu diplomasisi uygulamaları rızaların üretilmesi esasına dayanmaktadır (2012:110). Sav'a göre ise; kamu diplomasisi ile propaganda arasında, devlet çıkarı lehine yabancı halk kitlelerini ikna etmeye yönelik olmaları bakımından kesin bir amaç birliğinin bulunduğu, yöntemleri, teknikleri ve kullandıkları araçlar itibariyle de açık bir benzerlik olduğu görülmektedir. Öyle ki, kamu diplomasisinin, ideal bir biçimde ve dar anlamda tanımlandığında bile, en azından *beyaz propaganda* ya da *dürüst propaganda* olarak adlandırılan propaganda türü olarak değerlendirilebilecek bir nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu yüzden birçok yazar, kamu diplomasisi kavramının gerçekte propaganda faaliyetleri için edebîkelam bir örtmece ya da propaganda etkinliğini gizlemek için kullanılan daha göz alıcı bir etiket olduğunu savunmaktadırlar (2015:38).

e. Stratejik İletişim ve Diğer İletişim Paradigmalarının Etkileşimi

Stratejik iletişim kavramını bir kısım akademisyenler doğrudan yumuşak güç, kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler olarak nitelendirirken; askerî çevreler ise bilgi harbi/harekâtı, psikolojik harp/harekâtın *kendisi* olarak tanımlayabilmektedirler. Hatta stratejik iletişime kaba tabirle yaklaşım sergileyenler veya makale ve dergilerden okuduklarıyla yüzeysel bilgiye sahip olanlar, bunu sadece bir propaganda veya kurumsal iletişim biçimi olarak görmektedirler. Bu şekilde yaklaşımlar stratejik iletişimi hakla ilişkiler, kamu diplomasisi veya bilgi harbi/harekâtı gibi hatalı, psikolojik harekât ve propaganda gibi olumsuz algılanan terimlere indirgeyerek kavramın özünden ayrılmasına neden olabilir. Aslında stratejik iletişimi ilk kez duyanların kavrama farklı anlamlar yüklemesinin temel nedenlerinden biri, kavramı kendi ilgi alanları ve tecrübeleri çerçevesinde yorumlamalarıdır. Genel resmî görmeyen ve kavrama tarihsel bir bütünlük içerisinde yüklenen misyonu kavramayan bu türden yaklaşımlar, kavramın esas manasını yakalamaktan uzak olacak; dahası, var olan askerî ve siyasî yetenekler ile kurumların yıpratılarak bu kavramlar altında erimesine ve hatta lağvedilmesine yol açabilecektir. *Olay tarihi* adlı bir sonraki bölümde ve sonrasında işte bu sorunlar ve ilişkiler üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda, Batı kültüründe ve İngilizce olarak türetilen, ayrıca, *kendi doğduğu topraklarda bile karmaşıklık içinde bulunan* stratejik iletişimin tarihsel bağlamı doktrinsel gelişmeler ve uygulamalar ışığında açıklanmaya çalışılacaktır.

Hâkim stratejik iletişim söyleminin psikolojik harekât, propaganda, kamu diplomasisi, halkla ilişkiler vb. kavramların ikamesi veya aracı olmadığını ileri sürmek, bunlarla etkileşimde bulunmadığı manasını taşımamaktadır. Buradaki iddia; stratejik iletişimin, bu yetenek ve kavramların en etkin şekilde kullanılmasını sağlayacak bir şemsiye yaklaşım, bir zihniyet olduğudur. Örneğin NATO'daki uygulamalara bakıldığında, algıların yönetilmesine ilişkin disiplinler politik ve askerî olarak iki alanda; stratejik, operatif ve taktik olarak ise üzere üç seviyede uygulanmaktadır. Stratejik iletişim konuları özellikle askerî konularda daha öne çıkmakta, politik seviyede ise kamu diplomasisi kullanılmaktadır. Ayrıca çalışmanın bundan sonraki bölümlerindeki analizlerde stratejik iletişime, algıların yönetilmesine ilişkin olan tüm bu yetenek ve kavramları kullanan unsurların üreteceği mesajların uyumunu sağlayan bir rol atfedildiği de görülecektir (Şekil-7).

Şekil-7: NATO'da Stratejik İletişimin Etkileşimde Bulunduğu Unsurlar⁵³

Önemli bir hususa daha dikkat çektikten sonra stratejik iletişimin *olay tarihindeki* analizlerine başlayabiliriz. Stratejik iletişimin türetilmesiyle, türetenler tarafından ne propagandadan ne de psikolojik harekâttan vazgeçilmiştir. Aksine, 21'inci Yüzyıl iletişim ve bilgi ortamında algıların yönetilmesine dair bu gibi yetenek ve unsurların, perde arkasından, en etkili şekilde nasıl kullanılabileceğine yönelik kurumlar arası çapraz fonksiyonel bir çalışma usulü getirilmiştir. Ayrıca, bir

⁵³ Kaynak: <<http://www.globalresearch.ca/strategic-communications-how-nato-shapes-and-manipulates-public-opinion/5314299>> (Erişim tarihi, 29 Mart 2015).

Ülkede kamu diplomasisi, algı yönetimi ve stratejik iletişim gibi kavramlar ne çıkarılırken; propaganda, psikolojik harp/harekât gibi kavramların ktlenerek bunlarla ilgili kurumların yıpratılmasının ve hatta lağvedilerek adlarının bile anılmasının yasaklanması *bir nevi algı yönetimine maruz kalındığı* manasına geldiğı de bu çalışmanın iddialarından birisidir. Bundan sonraki bölümlerde de grleceğı üzere; demokrasinin beşiğı olarak nitelenen İngiltere’de, adını ilk duyduğumuz andan itibaren özgürlükler ülkesi diye öğretilen ABD’de, yine bünyesine girmek isteyen ülkelere bireysel ve kolektif özgürlükler, gelişmiş demokrasi, insan hakları vb. değerler üzerinden ders vermeye alışan AB lkelerinde bu kurumların hâlâ etkili bir şekilde sürdürdükleri varlıkları, bu iddianın temel aldığı dayanak noktasıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

STRATEJİK İLETİŞİMİN OLAY TARİHİ

Güvenlik alanında stratejik iletişim yaklaşımının *olay tarihi*, uzun vadenin son konjonktürel dönemi içerisinde, 2001 yılındaki 11 Eylül olaylarının hemen ardından 2014 yılına kadar olan tarihsel dönemi kapsamaktadır. Anımsanacağı üzere bu çalışmada Braudel'in uzun vade, orta vade ve olay tarihi şeklindeki üç katmanlı tarih anlayışından farklı olarak, son konjonktürel dönemde ayrıntılı analitik imkânlar sunması bakımından dördüncü bir katmana, *kısa-orta vadeye* ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda söz konusu dönem 1990-2001, 2001-2008 ve 2008-2014 olmak üzere üç *kısa-orta vadeye* ayrılmıştır. Bu ayırmadaki ana nedenlerden biri, stratejik iletişim yaklaşımının 2001 yılından 2008 yılına kadar ABD'de tekemmül ettirilmeye çalışılmış olması; 2008 yılından itibaren ise artık başta İngiltere ve NATO olmak üzere birçok devlet ve örgütte farkındalık oluşturularak yaygınlaşmaya başlamasıdır. Bu nedenle yaklaşımın 2001'den itibaren ABD'de ortaya çıkışı ve gelişimi, 2008'den itibaren ise NATO ve diğer ülkelerde uygulanması ve doktrinsel çalışmaları olay tarihinde analizlere dâhil edilmiştir.

2008 yılının diğer bir önemi, halen günümüzde başta Libya, Suriye ve Irak olmak üzere, etkisi devam eden “Arap Baharı” etiketli kaotik olguyu ortaya çıkaran dinamiklerin olgunlaşmaya başladığı bir kilometre taşı olmasıdır. Ayrıca ABD; 2001 Afganistan ve 2003 Irak saldırıları neticesinde hem iç hem de uluslararası kamuoyundan aldığı olumsuz tepkiler, savunma bütçesindeki tedbirler ve ekonomik kriz mülahazaları nedeniyle, 2008 yılından itibaren değiştirmeye başladığı güvenlik politikalarına uyumlu olarak, olaylara doğrudan girme yönteminden vazgeçmiş, ortaya çıkan boşluğu ise NATO aracılığı ile doldurma yaklaşımını benimsemiştir.⁵⁴ İlerde görüleceği üzere 2011'de Libya'da Kaddafi rejimine yapılan harekâta ABD

⁵⁴ Irak ve Afganistan saldırılarından kaynaklanan olumsuz algıların yanı sıra, 2008 dönemindeki küresel ekonomik kriz ABD Hükümeti'ni zorlamaya başlamış; özellikle Irak ve Afganistan'dan çekilmesiyle birlikte aldığı ekonomik tedbirler 2015 yılında doların Avro karşısında değer kazanmasının nedenlerinden biri olmuştur. 2008 yılında Avro/Dolar paritesi 1,534 seviyesinde iken; 2015 yılında ABD görece iyi bir resim sunmuştur. Avrupa merkezli riskler ve dalgalanmaların devam ediyor olması ise Avro/Dolar paritesini 1,050'nin altına kadar düşürmüştür. Milliyet gazetesinin 13 Mart 2015 tarihli internet sayfası, “Euro 1.05 Doların Altına Geriledi” başlıklı haberi <<http://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem/euro-1-05-dolarin-altina-geriledi/14941/>>; Milliyet Gazetesinin 06 Mart 2008 tarihli internet sayfası, “Euro/Dolar Paritesinde Yeni Rekor” başlıklı haberi <www.milliyet.com.tr/-/ekonomi/ekonomidetay/06.03.2008/502401/default.htm> (Erişim tarihi, 14 Mart 2015).

doğrudan sorumluluk almamış, bu sorumluluk hegemonik liderliğinin kurumsallaşmış bacakları olan BM tarafından NATO'ya devredilmiştir. Yine bu dönemde Irak ve Afganistan'dan çektiği dikkatini Uzak Doğu'ya doğru kaydırmıştır. Bilhassa Afganistan'daki sorumluluğun yine NATO'ya devredilmesi de bu anlatılan hususlar bakımından anlamlıdır.

2008 yılındaki gelişmelerin en büyük etkenlerinden birisi de, 4 Kasım 2008 tarihinde ABD'deki Başkanlık seçimleridir. Söz konusu seçimlerde George W. Bush önderliğindeki Jaksoncu Milliyetçiler, Yeni Muhafazakârlar ve Hristiyan Sağından müteşekkil bir önceki tarihsel blok, yerini, Barack H. Obama'nın liderliğini yaptığı yeni tarihsel bloğa devretmiştir. Obama'nın seçilmesiyle birlikte, “*ya bizdensiniz, ya da değil*” gibi Bush Dönemi'ne ait retorikler ile “*demokrasi götürme*” ve “*özgürleştirme*” gibi mitler bir yana bırakılarak, ekonomik refah ve kalkınma gibi konulara vurgu yapılmaya başlamıştır.⁵⁵ Bu dönemden itibaren, küresel liderliğini olumlu bir imajla sürdürmek ve yapacağı eylemlerde küresel kamuoyunun rızasını kazanmak ve özellikle “İslam Düşmanlığı”, “Haçlı Seferleri” gibi algıların da önüne geçmek isteyen ABD'nin, stratejik iletişim ve kamu diplomasisi gibi yaklaşımlara daha çok önem verdiği düşünülmektedir. Ayrıca, stratejik iletişim kavramı ABD'de 2001 yılında gündeme gelmesine karşın, stratejik bir çerçeveye ancak 2007 yılının sonlarına doğru Kamu Diplomasisi ve Stratejik İletişimde ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinin (*U.S. National Strategy on Public Diplomacy and Strategic Communication*)⁵⁶ yayımlanması ile oturtulabilmiştir. Bu stratejik belge, ABD hükümetinin ilk Ulusal Stratejik İletişim Planı'dır.

1. OLAY TARİHİNDE BİLGİ VE İLETİŞİM ORTAMI

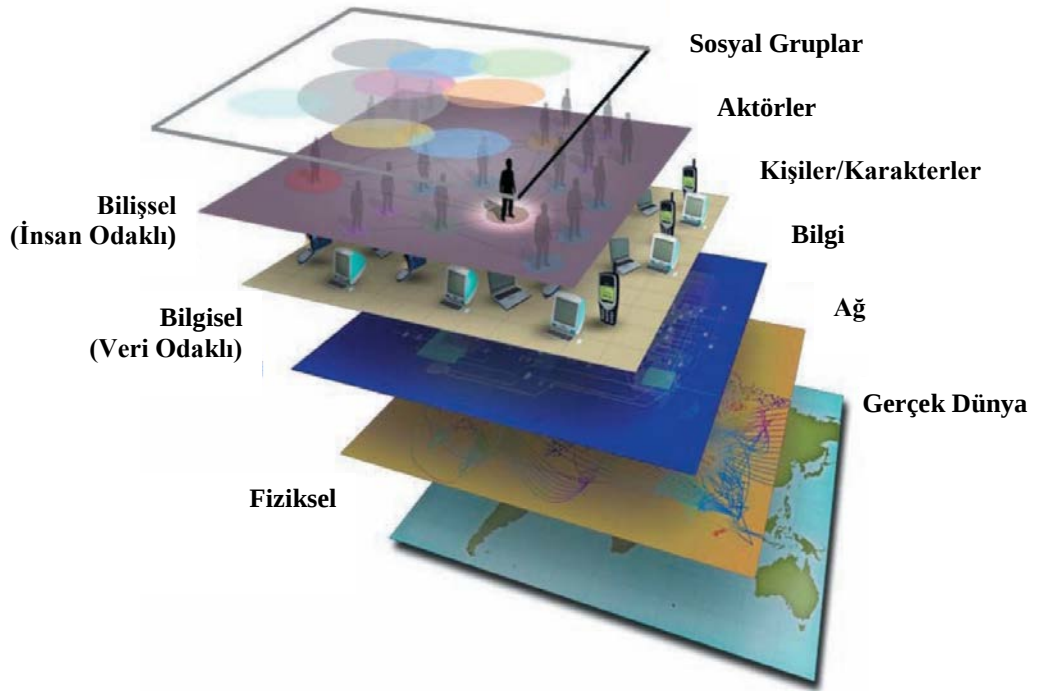
Günümüzde sosyal bir varlık olarak insanoğlu, yaşamını devam ettirebilmek için bilgi almak, bilgi vermek, yardım istemek, söz vermek, kendi duygu ve düşüncelerini anlatırken karşı tarafinkilerini öğrenmeye ve anlamaya çalışmak gibi nedenlerden dolayı belirli bir yapı ve düzen içerisinde iletişim kurar. Bu çerçevede

⁵⁵ President Barack Obama's Inaugural Address (2009). <<http://www.whitehouse.gov/blog/inaugural-address>> (Erişim tarihi, 06 Mart 2015).

⁵⁶ Kamu Diplomasisi ve Stratejik İletişim Ulusal Güvenlik Stratejisi için bkz. U.S. National Strategy for Public Diplomacy and Strategic Communication, *National Security Council Strategic Communication and Public Diplomacy Policy Coordination Committee*, <www.au.af.mil/au/awc/awcgate/state/natstrat_strat_comm.pdf> (Erişim tarihi, 18 Mayıs 2014).

iletişim aslında insanların birbirini etkileme ve birbirlerinden etkilenme sürecidir. İnsanın evren içerisinde bulunduğu konumu, yaptığı hareketler, gösterdiği tavırlar bir iletişim değeri ve malzemesine sahiptir. İletişimin ana işlevi, belirlenen hedef üzerinde istenen etkiyi yaratmak ve etkileşimi gerçekleştirmektedir. Başka bir ifadeyle iletişimde istenen nihaî hedef, belirlenen hedef kitleler üzerinde kaynağın amacına hizmet edecek bir etki yaratmasıdır (Türk, 2014:15).

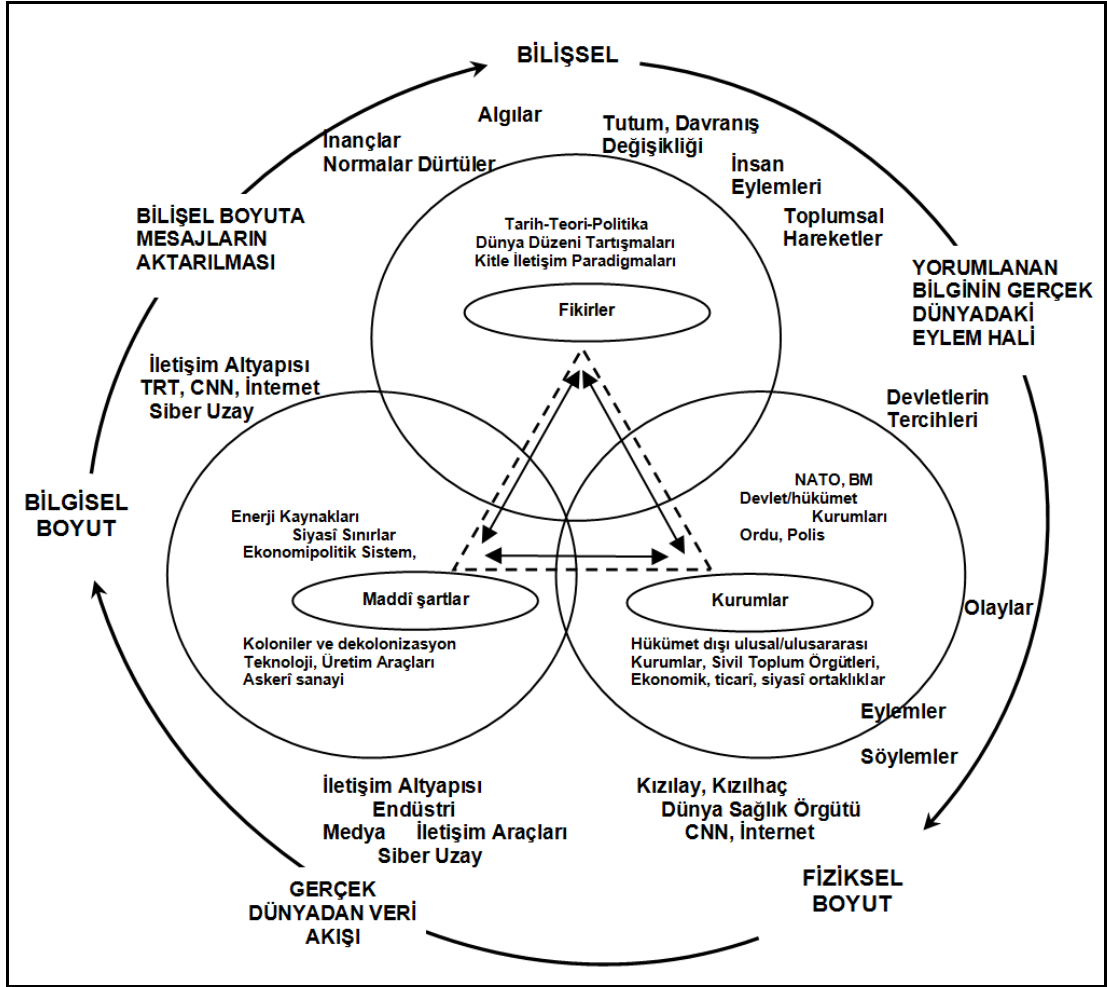
İletişimin gerekleştirildiğı bilgi ortamı iki birey arasındaki yüz yüze aracısız ilk iletişimin kurulduğı ve hâlâ günümüzde önemini yitirmeyen ilkel fiziksel ortamdan itibaren başlamış ve teknolojinin ilerlemesiyle birlikte gelişen iletişim ve ulaşım araçlarıyla birlikte yeni ehrelere sahip olmuştur.⁵⁷ Küresel düzeyde internetin ve telsiz iletişim imkânlarının yaygınlaşması, bilgi teknolojileri ve uydu sistemlerinin gelişimi ile birlikte bilgi ve iletişim ortamı siyasî, ekonomik, askerî, sosyal ve kültürel alandaki mülâhazaları ve faaliyetleri etkileyen en önemli unsur olmuştur. Bu nedenle normal bireyden en üst düzey karar vericilere kadar iletişimi ve bilgi ortamını anlamak şart olmuştur.

şekil-8: Bilgi Ortamının Boyutları ve Unsurları (JDN, 2012:2-4)

⁵⁷ Günümüzde hâlâ en emniyetli iletişim yöntemi yüz yüze yapılan ve kayıt altına alınamayan aracısız geleneksel ilkel yöntemlerdir. Özellikle gayrî nizamî harp tekniklerini kullanan terör örgütleri bir yandan teknolojik imkânlardan istifade ettikleri gibi, diğeri taraftan herhangi bir eylemden önce gizlilik nedeniyle elemanları arasında ilkel yöntemleri oldukça yaygın bir biçimde kullanmaktadırlar.

Bilgi ortamı, Şekil-8’de resmedildiği gibi, bilgiyi toplayan, işleyen, dağıtan ve etkileyen bireylerin, organizasyonların ve sistemlerin toplamıdır. Bu ortam birey, toplum ve sistemlerle sürekli olarak etkileşimde bulunan karşılıklı ilişki içerisindeki üç boyuttan oluşur. Bu boyutlar; *fiziksel*, *bilgisel* ve *bilişsel* boyutlardır. Ayrıca bu ortamda karşılıklı etkileşimde bulunan altı katman veya unsur bulunmaktadır. Bunlar gerçek dünya ve olaylar, bilginin yayıldığı ağlar, bilginin kendisi, söylemleri gerçekleştiren kişiler, ortamı kullanan ve yorumlayan aktörler ile sosyal gruplardır (JP 3-13, 2012; JDN, 2012). *Fiziksel boyut* birey, toplum, kültür, devlet olarak karşılıklı etkileşimde bulunduğumuz gerçek dünyadır. İletişimi nasıl gerçekleştirdiğimiz bilgisel boyutla, nasıl düşündüğümüz, nasıl algıladığımız ve nasıl hissettiğimiz ise bilişsel boyutla ilgilidir. Fiziksel boyut iletişim ağları, internet ağı, bilgi sistemleri ve altyapısı, uydular, bilgisayarlar, akıllı telefonlar, tabletler, yayın tesisleri, miting alanları, yazılı neşriyat, afişler, el afişleri, heykeller, sembolik nesneler, organizasyonlar, gruplar ve insanlar gibi somut ve maddî öğelerden, elektromanyetik spektrum ve iletim yolları gibi maddî olmayan öğelerden oluşur. Fiziksel boyuttaki bu unsurların ölçülmesi kolaydır; karada, denizde, havada ve uzayda bulunur. *Bilgisel boyut*; ister iletim halinde olsun isterse statik durumda, öncelikle bilginin kendisinden oluşur. Metin, imaj veya veri gibi toplanabilen, işleme tabi tutulan, depolanan, neşredilip teşhir edilebilen bilginin içeriğini ve dolaşımını belirtir. Bilgisel boyut fiziksel boyut ile bilişsel boyut arasında köprü kurar. *Bilişsel boyut* ise; bilgiyi yayan ve alan birey ve grupların değer yargılarından, motiflerinden, dürtülerinden, deneyimlerinden, zihinlerden, kimliklerinden, kültürlerinden, ideolojilerinden, duygularından, inançlarından, amaçlarından ve algılarından oluşur. Bu boyut, bilginin kaynağı ile hedef kitlesinin algılarını etkileyen sosyal, kültürel, dinî ve tarihsel bağlama odaklıdır. Bu boyutta karar vericiler ve hedef kitleler etkiye ve algı yönetimine maruz kalacak uygun unsurlardır (JP 3-13, 2012:I-2; FM 3-13, 2013:2-2). Bilgi ortamının bu boyutlarında sahip olunan yetenekler, fikirler ve maddî şartlar arasında denge arayışındaki hegemonik liderin hedef kitlelere vereceği mesajlarla algıların yönetilmesi, kendi meşrûluğunun sağlanması ve rızanın inşâsında da dikkate alınması gereken önemli dinamiklerdir. Bilginin üç boyutunu etkin bir şekilde kullanan tarihsel bloklar, fikirler ve maddî şartlar arasındaki dengeyi ulusal ve uluslararası fiziksel boyuttaki kurumlar aracılığı ile sağlayacaktır. Cox’un dünya düzenleri ve hegemonya analizlerinde kullandığı üçlü sosyal kuvvetler ile bilgi ortamının etkileşimini Şekil-9’daki gibi resmedebiliriz.

Şekil-9: Sosyal Kuvvetler ve Bilgi Ortamı

Hedef kitlelerin tutum ve davranışları üzerinde istenen etkiyi yaratmak ve algılarını biçimlendirmek için onların inançları, normları ve düşüncelerinde değişiklik yaratmak gerekmektedir. Bu nedenle algıların yönetilmesine odaklı faaliyetlerde hedef kitleler belirlendikten sonra yapılacak ilk işlerden biri, hedef kitlenin ve diğer toplumların bilişsel boyutta dünyayı ve olayları nasıl algıladıklarını, inançlarının ve değerlerinin neler olduğunu, sosyal, kültürel ve psikolojik dinamiklerini iyi anlamak olmalıdır. Fiziksel dünyada eylem, söylem ve imaj olarak yansıyan hedef kitlelere ait bu bilişsel şemaların⁵⁸ ortaya çıkarılması, hedef kitle analizi ile yerine getirilir. Hedef kitleler analiz edildikten sonra fiziksel boyutta

⁵⁸ Şemalar; “algı konusu nesne hakkında bazı bilgileri, ona ilişkin değişik bilişler arasındaki bazı ilişkileri ve özgül bazı örnekleri içeren örgütlenmiş ve yapılandırılmış bir bilişler takımı” (Taylor ve Crocker, 1981); “insanların olaylar arasında varsayılan belirli bazı düzenliliklere ilişkin olarak geliştirdikleri ve bir kez geliştikten sonra davranışa yol göstericilik işlevi gören ve ilişkili yeni bilgilerin özümlenme biçimini etkileyen bir çerçeve rolü üstlenen soyut ve genellenebilir bir kurallar bütünü” (Stotland ve Canon, 1972); “belirli bir kavram ya da bir uyarıcı türü hakkında örgütlü bilgiyi temsil eden bilişsel bir yapı” (Fiske ve Taylor, 1984); “bir kişinin bir şeye ilişkin inanç ve duygularının örgütlenmiş bir bütünü” olarak tanımlanmıştır (Dönmez, 1992:134-136).

bulunan eldeki bilgiye dayalı disiplinler ile diplomatik, askerî ve ekonomik yetenekler kullanılarak hedeflere yönelik iletişim faaliyetleri (eylem, söylemler ve imajlar) icra edilmelidir. Bilgisel boyutta oluşturulan mesajların en uygun şekilde iletilmesi için idarî, akademik, kültürel ve özel kurumlar aracılığı ile icra edilecek kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, psikolojik harekât vb. yetenekleri kullanılmalıdır. Bu döngüde tek yönlü akış söz konusu değildir. Her üç boyut ve sahip olduğu unsurlar birbirini karşılıklı olarak etkilemektedir. Bu unsur ve yetenekler tek tek ve birbirinden bağımsız uygulamalarla değil, bütüncül bir şekilde ele alınmalıdır. Söz konusu mesaj üreten unsurların ve faaliyetlerin bir koordinasyon içerisinde belirlenmiş hedefler doğrultusunda yönetilmesi gerekmektedir. İşte bu noktada ise stratejik iletişim yaklaşımı anahtar rol oynamaktadır.

Arzulanan politikaların hedef kitleler üzerindeki etkisini artırmak maksadıyla yürütülen bilgi odaklı faaliyetler ve algı savaşları fiziksel dünyadan siber boyuta, siber boyuttan manevî boyuta kadar geniş bir alanda yürütülür. Bu nedenle bilgi ortamında algıların yönetilmesine yönelik icra edilen her faaliyette fiziksel, bilgisel ve bilişsel boyutların tamamında başarılı olacak askerî, siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik yetenekler elde edilmelidir. Algıların yönetilmesinde bilişsel boyuttaki nihaî amaç, hedef kitlelerin zihinlerine ve kalplerine hitap ederek ikna edilmeleri olduğundan, onların zihinlerini şekillendirecek bilginin toplanıp, işlenmesi ve uygun araç ve kanallarla dağıtılması gerekmektedir. Bunu yapabilmek için ise hem bilgisel boyuttaki hem de fiziksel boyuttaki olanakların *tamamına* sahip olunmalı ve bunlar kontrol altına alınabilmelidir. Güvenlik alanında fiziksel ve bilgisel boyutta icra edilecek operasyonlar ve muharebeler, elektronik harekât, siber harekât (sadece savunmaya yönelik değil, aynı zamanda taarruza yönelik), fizikî güvenlik tedbirleri, harekât güvenliği, aldatma harekâtı, psikolojik harekât, sivil asker iş birliği ve etkin bir istihbarat mimarisi ve işleyişi gibi yetenekler bilişsel alanda hedef kitlelerin zihinlerinde istenilen imajları oluşturacak, onları etkileyerek davranış değişikliğine sebebiyet verebilecektir. Özellikle rakip ülke, düşman veya teröristlerin elinde mevcut olan yeteneklerden herhangi birinden yoksun olmak, sahip olunan diğer yetenekleri de anlamsız kılmaya yetebilecektir. Örneğin ulusal ve uluslar arası kamuoyunda aktif bir şekilde propaganda ve lobi faaliyeti yürütebilen bir terör örgütünün veya -küçük de olsa- bir devletin karşısında bu propaganda faaliyetlerine karşı koyacak etkin bir istihbarat mimarisi, psikolojik harekât, bilgi

harekâtı, siber harekât, elektronik harp vb. yeteneği olmayan veya kısıtlı kamu diplomasisi faaliyetinde bulunan bir devletin, elindeki silahların nispî üstünlüğü ne kadar yüksek olursa olsun başarılı olma şansı çok düşüktür. Çünkü söz konusu devlet gerçekleştirmeyi düşündüğü modernizasyon projeleri ile çağın en üst seviye taarruz helikopterlerine, tanklarına, tüfeklerine veya füzelerine sahip olsa da; onu kullanacak personelin morali, motivasyonu, inancı yok edildikten ve uluslararası kamuoyunda icra edeceği faaliyetlere önceden siyasî ve meşru bir zemin hazırlayamadıktan sonra sahip olduğu silahlar tek başına yeterli olmayacaktır.

Diğer taraftan, günümüzde siber âlem gerçek hayatın bir izdüşümü haline gelmekte; sanal olarak gerçekleşen işlemlerin sonuçlarının birebir gerçek olgular olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bankacılık işlemlerinden sağlık sektörüne, alışverişten arkadaş hatta eş bulmalara, bloglar ve forumlar aracılığıyla fikrî tartışmalar düzenlenmesinden, protesto eylemleri ve toplumsal olayların organize edilmesine, hatta ulusların savaşlarına kadar hemen her alanda siber dünya gerçek dünyanın bir yansıması haline gelmiştir (Başbüyük, 2014:40). Görüldüğü üzere günümüzde iletişim faaliyetleri, sadece iki farklı noktayı birbirine bağlayan bir bilgi köprüsü olmaktan daha çok karmaşık ve ileri teknoloji kullanan iletişim ağlarından oluşan karşılıklı etkileşime dönüşmüştür. Geçmişte devlet sırrı veya güvenlik gerekçeleri ile saklanan bilginin büyük bir bölümüne ulaşım artık kolaylaşmış; bilgi edinme hakkı gibi argümanlarla bilgiye ulaşmak artık bir hak olarak görülmeye başlamıştır. Bunlara ilave olarak, günümüz küresel bilgi ortamında gerçekleşen her olay ve yapılan her eylem gelişen iletişim vasıtalarının etkisi ile çok hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Özellikle internet ve sosyal medyanın yoğun olarak kullanılmasıyla birlikte gelişmeler, olaylar ve haberler saniyeler içerisinde milyonlarca insanı kapsayan kitlelere çok düşük maliyetlerle ulaşmakta, bu kitleler kendi fikirlerini anında yayınlatabilmekte ve hatta geniş toplumsal olayların tetikleyicisi olabilmektedir. Bu durum taktik seviyede bir aktörün stratejik seviyede, stratejik seviyede bir aktörün ise taktik seviyede neticeleri olan iletişim faaliyetlerine girmesine neden olmaktadır. Böylece devletler arasındaki krizler artık makro ölçekteki sorunların yanı sıra bireylere kadar mikro ölçekteki davranış ve eylemler ile de patlak verebilmektedir. Örneğin, 2012 yılında Afganistan'daki görevi esnasında ABD'li bir personelin şahsî tasarrufu ile Kur'an-ı Kerim'i yakması nedeniyle ABD, BM ve NATO'nun sıkıntılar yaşadığı, görevli subayların

öldürüldüğü, ülkede meydana gelen olaylarda BM ve ABD tesislerine saldırıların yoğunluk ve toplumsal olayların şiddet kazandığı bilinmektedir. Olayların şiddetlenmesi üzerine, Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai'ye bir mektup gönderen dönemin ABD Başkanı Obama, olaydan büyük üzüntü duyduğunu belirterek, “Kur'an-ı Kerim'lerin kazara ateşe verildiğini, olayda kasıt olmadığını” ifade etmek zorunda kalmıştır.⁵⁹ Bir başka örnekte ise, 2015 yılında Fransa'nın başkenti Paris'te, daha önceleri Hz. Muhammed'in karikatürünü yaptıktan sonra büyük tepki çekmiş olan "*Charlie Hebdo*" dergisi islamafobik karikatürler yayımlamaya devam etmesi üzerine saldırıya uğramış; uluslararası toplumda büyük yankı uyandıran olay 12 kişinin de ölümüne neden olmuştur.⁶⁰

2. STRATEJİK İLETİŞİMİN FELSEFİ KÖKENLERİ

Batı kaynaklı hâkim stratejik iletişim söylem ve uygulamalarında veya kamu diplomasisi tanımlarında Nye'in yumuşak güç, sert güç ve akıllı güç kavramsallaştırması önemli bir referans noktası olarak alınmaktadır. Ayrıca, algı yönetimi, kamu diplomasisi ve stratejik iletişim ile ilgili her yazılan makale ve kitapta Nye'in güç kavramsallaştırmasıyla sık sık karşılaşılır. Ancak, bu çalışmanın birinci bölümünde de belirtildiği üzere, yasal ilişkiler ve yöntemsel mekanizmalar şeklinde rızaya dayalı düzenlemelerin gerçekleştirildiği Gramscici bir hegemonyada, “zorlama” ve “rıza”yı birbirinden yanlış biçimde ayırma ve karşılaştırma tehlikesi, Nye'in yumuşak güç ve sert güç ayrımında da bulunmaktadır. Bu nedenle Nye'in akıllı güç şemsiyesi altında denge arayışında bulunan yumuşak ve sert güç kavramlarını iyi analiz ederek, bu dikotomik ayrımın işlevselliğine ve yeni olarak iddia edilen bu kavramsallaştırmanın tarihsel bağlamına odaklanmak gerekmektedir. Propaganda, psikolojik harekât/harp, bilgi harekâtı/harbi bir yana; stratejik iletişim, halkla ilişkiler, algı yönetimi ve kamu diplomasisi gibi yeni kavramlara farklı yaklaşımların bulunmasının ve bunların sıklıkla birbirinin yerine kullanılmasının, birbirine karşı farklı hiyerarşik ilişkiler atfedilmesinin altında yatan temel etkenlerden birinin de, işte bu dikotomik ayrımların işlevselliğini görememek olduğu düşünülmektedir.

⁵⁹ Haberin ayrıntısı için bkz. <http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/02/120223_obama_apology.shtml> ve <http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/02/120225_afghanistan.shtml> (Erişim tarihi, 04 Mart 2014).

⁶⁰ Haberin ayrıntısı için ayrıca bkz. <<http://www.aa.com.tr/tr/dunya/446363--fransada-haftalik-gazeteye-saldiri>> (Erişim tarihi, 04 Mart 2015).

Alında Nye'in akıllı, yumuşak ve sert güç kavramsallaştırılması iyi analitik araçlar sunsa da tarihte ilk kez yapılmış bir çaba değildir. Nye'in güç odaklı bu önermeleri, daha önceleri Gramscici hegemonyada kullanılan zor ve rıza unsurlarının biraradalığı ve uyumlu kullanımının izlerini taşımaktadır. Buna göre, *zora dayalı sert güç*, *rızaya dayalı yumuşak güç* uygulamaları ve nihayetinde sert ve yumuşak güç unsurlarının uygun kullanımı gerektiren *akıllı güç* stratejisi, Nye'in günümüzde kavramlara verdiği yeni etiketten başka bir şey değildir. Bunu anlamlandırabilmek için, Gramsci'nin "rıza" ve "zor" kavramlarının bir aradalığını ve farklılığını açıklamak üzere başlangıç noktası olarak seçtiği Machiavelli'nin *Prens*'indeki yaklaşımından da ayrıca faydalanılabilir.⁶¹

Her *siyasi eylemde çifte perspektif* yaklaşımın olması gerekliliğini öne süren Gramsci'ye göre; "bir siyasi partide (ve devlette), Machiavelli'nin *yarı insan, yarı hayvan* olan *Centaur*'unun *çifte doğasına* tekabül eden iki perspektif bulunmaktadır. Güç ve rızanın birlikteliğini yansıtan bu çifte perspektif, kendisini en temelden en karmaşığa kadar değişik biçimlerde gösterebilir. Ama bunlar teorik olarak iki temel düzeye indirgenebilir. İşte bu iki temel düzey *Centaur*'da bulunmaktadır. Bunlar; zorun ve rızanın, otorite ve hegemonyanın, şiddet ve medeniyet'in düzeyleridir" (Gramsci, 1999:315-316).

Bu çifte perspektifte "Otorite/Egemenlik/Hâkimiyet" (*Domination*) terimi, "hegemonya"'nın antitezi olarak sunulmuştur. Gramsci; "zora" ve "rızaya" dayalı idare arasındaki farklılık analizlerinde, mesnet alınması gereken yöntembilimsel ölçüt olarak bu iki terimin tezatlığını kullanmıştır (Gramsci, 2008:14):

"Bir toplumsal grubun üstünlüğü; "hâkimiyet" ve "entelektüel ve moral liderlik" olarak kendisini iki biçimde gösterir: Bir toplumsal grup temizleme/yok etme veya boyun eğdirme amacını güttüğü hasım gruplar üzerinde, gereğinde silahların gücüyle de olsa, egemenliğini (buyurganlığını) uygular; kendine yakın, müttefik ya da bağlaşıklık (akraba gibi) olan gruplara ise liderlik eder."

⁶¹ Statükoyu sorgulayarak alternatif değişim yollarını keşfetmeye çalışan Gramsci'nin, Realizm'in felsefi kökenlerinin dayandığı Machiavelli'den istifade etmesi bir tezat olarak görünebilir. Ancak; Gramsci (2011:208-209)'e göre; Machiavelli'nin *Prens*'i bir ütopya ya da mevcut bir öğretinin kanıtlanması değil, dağılıp saçılmış bir halk üzerinde kamusal bir irade gerçekleştirip örgütlemek ve halkı yeni bir devlet kurma yolunda yürütmek isteyen hükümdarın nasıl olması gerektiği konusundaki düşünceleri sergiler. Ona göre Machiavelli, böyle bir hükümdarın feodal anarşiyi ortadan kaldıracak ve birleşik devleti kurmaya yardım edecek siyasal araçlar öneriyordu.

Görüldüğü üzere hegemonik bir iktidarı farklı kılan unsur rıza unsuru veya ahlakî liderlik olsa da, zorun bütünüyle kaybolmadığını belirtmek gerekmektedir. Robinson’a göre; bu iki form sadece metodolojik amaçlar için teorik olarak soyutlandırılabilen sosyal hâkimiyet ilişkileri içerisindeki *farklı anlar (moment)*’lardır. Gramsci’nin “*zorun zırhıyla korunan konsensüs*” olarak belirttiği hegemonya; ister otoriter ister demokratik olsun, hem zora hem de karşılıklı oydaşmaya dayalı unsurlardan oluşan bir sosyal düzene bağdaşık siyasî üst yapılarıdır. Hegemonik bir yapıda sosyal düzen, rızaya dayalı sosyal kontrol araçlarına daha fazla önem verilip kullanılması suretiyle yeniden üretilir. Diktatörlük veya otoriterliğe sahip bir yapıda ise sosyal düzen içinde “zora” dayalı hâkimiyet ve poliarşi⁶² uygulamaları öne çıkmaktadır. Gramscici hegemonya; bir sınıf veya kesimin, başka sınıf veya zümrelerin “aktif rızasını” alarak bunları ideolojik olarak kendi tarafına çekme ve siyasî işbirliğini kazanma yoluyla liderlik uyguladığı sınıflar arası ilişkilerdir. Burada baskıcı bir dışlamadan ve ötekileştirmeden ziyade *en azından kurumsal bir tarafsızlaştırma* söz konusudur (Robinson, 1996:627-628). Nye’in güç kavramlarının tarihsel öncülleri olarak, Gramscici hegemonya ve Machiavelli’nin *Centaur*’u ile ilişkisini Tablo-3’deki gibi gösterebiliriz.

Tablo-3: Machiavelli, Gramsci ve Nye’in Güç Kategorileri

	Birinci Güç Kategorisi	İkinci Güç Kategorisi	Çifte Perspektif
Machiavelli	Hayvan	İnsan	Centaur: Bir prenste bulunan çifte perspektifin uyumu.
Gramsci	Zor	Rıza	Hegemonya: Zorun zırhıyla korunan konsensüs.
Nye	Sert	Yumuşak	Akıllı Güç: Sert ve yumuşak güç unsurlarının uygun kullanımı.

Bu anlatılanlara paralel olarak, stratejik iletişimi sadece yumuşak güç unsurlarını kullanan bir rıza inşâ etme süreci veya yaklaşımı olarak görmek, onu sadece yumuşak güç araçları olan halkla ilişkiler ve kamu diplomasisi gibi kavramlarla karıştırılmasına veya bu kavramların bir aracı olarak anlaşılmasına neden olabilir. Aslında stratejik iletişimin, kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler gibi salt yumuşak güç uygulamalarıyla ilgili olmadığını, yumuşak güç unsurlarına ağırlık vermekle birlikte hem yumuşak hem de sert güç unsurlarının yaratacağı etkinin

⁶² Poliarşi tek kişinin yönetimi olan monarşiden veya azınlık yönetimi olan oligarşi veya aristokrasiden farklı olarak "çok kişinin yönetmesi" anlamına gelmektedir (Dahl, 2010:104-105). İlk kez 1953 yılında Robert A. Dahl tarafından genel oy hakkı olan modern temsili demokrasilerden bahsetmenin bir yolu olarak önerilmiştir.

uygun bileşimini sağlamaya yönelik yöntemsel bir zihniyet olarak tasarlandığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Bu iddia için, kavrama kaynaklık eden raporların, direktiflerin ve uygulamaların ayrıntılı bir okuması gerekmektedir.

Çalışmanın sonraki kısımlarında gerçekleştirilecek bu okumada, sadece tercüme edilmiş kısıtlı tanımlara saplanıp kalmak, yalnızca belirli dönem içerisindeki olayları ve dinamikleri dikkate almak stratejik iletişimin anlamından uzaklaşmaya neden olacaktır. Yabancı ülke veya örgüt uygulamalarını çeşitli karargâh ziyaretleri, icra edilen ortak görevler veya resmî dokümanlar aracılığıyla öğrenmek elbette mümkündür. Ancak, konuyu en iyi şekilde birinci ağızdan ve yerinden öğrendiğini iddia edenlerin, kavramın tarihsel, kültürel ve ideolojik bağlamından uzak bir şekilde sadece kendilerine sunulanları alıp uygulamaları gibi bir tehlike söz konusudur. Bu tehlike, ileride kurumsal yapılanmada sorunlara neden olacak yaklaşımların önünü açacaktır. Bu sorun özellikle kötü niyetli grupların, askerlerin veya derin devlet gibi kötü imajı olan oluşumların kullandığı ileri sürülen ve gayrî ahlakî olarak benimsetilen propaganda, psikolojik harekât ve istihbarat gibi yeteneklere tam anlamıyla sahip olmadan; aslında bu yetenekleri de kullanacak olan kamu diplomasisi, algı yönetimi ve stratejik iletişim gibi süslü paketler halinde sunulan yaklaşımları gösterildikleri şekliyle uygulamaya çalışanlar açısından daha dikkat edilmesi gereken bir husustur.

3. STRATEJİK İLETİŞİMİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

a. ABD’de Stratejik İletişim Yaklaşımı

Güvenlik alanında stratejik iletişim kavramı ilk kez, 11 Eylül olaylarının hemen ertesinde ABD’de hazırlanan “*Yönetilmiş Bilginin Paylaşımına Yönelik Savunma Bilimleri Kürsüsü Görev Kuvveti Raporu (DSB Raporu-2001)*” ile gündeme gelmiş; bu dönemden sonra ise uygulamaya ve kurumsallaşmaya yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Dönemin ABD Başkanı George Walker Bush’a tavsiye niteliğinde hazırlanan DSB Raporu-2001’nun başlangıç kısmında, ABD’nin bilginin paylaşılmasına yönelik yeni yaklaşımının ne olması gerektiğine ilişkin bir özetle birlikte öneri ve tekliflerin listesi sunulmuştur. Rapor, “*ABD’nin askerî ve sivil bilgi paylaşım yeteneklerinin ulusal çıkarlar için hayati önemi haiz unsurları*”

olduğuna dikkat çekilerek başlamaktadır. Bilgi paylaşımının askerî ve sivil yönlerinin entegrasyonu ile ulusal çıkarlar arasında ilişki kurulan Rapor’un bu ilk cümlesi, “bilgi”, “iktidar” ve “çıkâr” arasındaki bağlantının somut örneğini vermektedir. Rapor, askerî ve sivil bilgi unsurlarının bir bütün olarak diplomasi alanında fırsatlar yaratma, savaşa varacak gerilimleri azaltma, çatışmaları önleme ve özellikle ABD çıkarlarına yönelik yeni tehditleri belirlemedeki niteliklerine vurgu yaparak devam etmektedir (DSB Raporu, 2001:1):

“Bilgi çağında **ne askerî ne de diplomatik strateji, tek başına başarılı olamaz.** Ancak kriz dönemlerine veya geçmişe bakıldığında Amerika’nın siyasî ve askerî liderleri sadece savaş hali bittiğinde kendi değerlerini anlamaktadırlar. Kamu diplomasisi, halkla ilişkiler (*public affairs*)⁶³ ve uluslararası askerî bilgi ve haberler, ancak etkin kullanıldığında, kamuoylarını kısa süreli krizleri fark etme ve çözme yolunda harekete geçirirler. Sofistike bir **stratejik iletişim**, siyasî, ekonomik ve askerî hedeflerin başarısına yönelik şartları yaratır ve bir ajanda oluşturabilir. Zamanla bu gayretler, ABD çıkarlarını destekleyecek şekilde dış algıyı şekillendirebilir. ABD Hükümetinin bilgi paylaşımı ile ilgili örgütleri yetersiz yetkiye ve fona sahiptir. Ayrıca **zayıf koordinasyondan dolayı sıkıntı çeken bu birimler, ulusal güvenlik planlama ve icra safhalarına entegre edilmemişlerdir.**”

Görüldüğü üzere bilgi çağında diplomatik ve askerî stratejilerin birbirini tamamlamak zorunda olduğu, biri olmadan diğlerinin başarılı olamayacağı vurgulanmaktadır. Stratejik iletişimin kavram olarak sadece bir kez geçtiğı bu Rapor, Başkan Bush’a uluslararası bilgi paylaşımına yönelik bir “*Başkanlık Ulusal Güvenlik Direktifi (National Security Presidential Directive-NSPD)*” yayınlaması gerektiğini tavsiye ederek, Direktifin işlevleriyle devam etmektedir (DSB Raporu, 2001:5);

“Başkan’ın, ABD ulusal güvenlik politikalarını destekleyecek ve anlaşılmasını şekillendirecek şekilde, ABD Hükümeti’nin yabancı hedef kitle ile iletişim yeteneğini kuvvetlendirecek ve kamu diplomasisi, halkla ilişkiler ve uluslararası açık⁶⁴ askerî bilgi ve haberleri koordine edecek bir *Başkanlık Ulusal Güvenlik Direktifi (NSPD)* yayınlaması gerektiğı önerilir.”

⁶³ Türkçe yayınlanan çoğu eserde kavram “Kamu İşleri” (Sancar, 2012; Demir, 2012) olarak kullanılmakla birlikte; bu kullanım belediye hizmetleri, tapu işleri vb. kamusal işlemleri de akla getirmektedir. Kavramının tanım ve uygulamalarına bakıldığında, Türkçede halkla ilişkilere tekabül ettiğı anlaşılmaktadır. Ayrıca *public* sözcüğünün halk, *affair* sözcüğünün *ilişki* anlamı da bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmanın bundan sonraki kısımlarında *public affairs* için, lafzına ve özüne uygun olarak halkla ilişkiler kavramı kullanılacaktır.

⁶⁴ “Hizmete Özel” dâhil olmak üzere, herhangi bir gizlilik derecesi bulunmayan açık bilgilerdir.

Güvenliğe yönelik yeni bilgi paylaşım yaklaşımının bütünleştirici ve koordine edici özelliğini her fırsatta vurgulayan ve kurumsallaşmaya gitmeyi sağlayacak yeni bir Direktif'in oluşturması gerektiği önerilen bu Rapor, stratejik iletişimin sonraki uygulamalarında somut çıktıları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki, Eylül 2002 ayı içerisinde, dönemin ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice tarafından kurulan "*Ulusal Güvenlik Kurulu Stratejik İletişim Politika Koordinasyon Komitesi*"dir. Rice'ın 10 Eylül 2002 tarihli memorandumu ile resmî olarak kurulan bu Komite, Dışişleri Bakanlığı Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Müsteşarı ile Ulusal Güvenlik Konseyi'nin Demokrasi, İnsan Hakları ve Uluslararası Harekât Direktörü Özel Danışmanı'nın eş başkanlığı altına alınmıştır (DSB Raporu, 2004:25).

Stratejik İletişim Politika Koordinasyon Komitesi'nin kurulmasıyla birlikte, daha önceden, 2001 yılında, Savunma Bakanlığı bünyesinde stratejik bilginin kullanımına yönelik olarak kurulan "Stratejik Etki Ofisi" Şubat 2002'de Savunma Sekreterliğince kapatılmıştır. Bunun nedeni, Stratejik Etki Ofisi'nin istenen başarıyı gösterememesi ve hükümetin halkla ilişkiler uzmanlarının kendi güvenilirliklerini zarara uğratacak olmasından dolayı taşıdıkları korkuydu (Risberg, 2008:5). Komite, Dışişleri Bakanlığı Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Bakan Yardımcısı başkanlığında çeşitli kurumların temsilcisinden oluşmaktaydı. Komitenin ana hedefi; Başkan'ın mesajlarını geliştirmek ve küresel düzeyde paylaşmak maksadıyla, tüm kurumların birlikte ve Beyaz Saray ile çalışmasını sağlayacak şekilde kurumlar arası faaliyetleri koordine etmektir. Bu kapsamda Komiteye verilen yetkiler; "uluslararası yayınlara, ülke dışı istihbarat/enformasyon programlarına ve kamu diplomasisine kurumlar arası destek sağlamayı" ve "Hükümet bünyesindeki stratejik iletişim yeteneklerini geliştirmeyi" kapsamaktaydı (DSB Raporu, 2004:25).

DSB-2001 Rapor'unun diğer önemli çıktısı, 2003 yılında Bush'un Başkanlık Karar Direktifi ile Beyaz Saray bünyesinde kurulan Beyaz Saray Küresel İletişim Ofisi (*The Office of Global Communication*)'dir (Bush, 2003). Bilgiye yönelik konularda kurumlar arası koordinasyonu amaçlayan bu Ofis, Başkan'a doğrudan danışmanlık hizmetinde bulunmaktaydı. Ofisin görevleri; ABD'nin çıkarlarını uluslararası alanda destekleyecek mesajların tutarlılığını sağlayacak etkili araçların kullanılması, yanlış anlaşılmalara önlenmesi, müttefiklerine destek

sağlamak ve uluslararası kamuoyunu bilgilendirmektir. Ofis, *stratejik iletişime yönelik görevlerde etkisiz kalması nedeniyle*, görevlerini Dışişleri Bakanlığı Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Başkanlığına devrederek 2005 yılında kapatılmıştır (Risberg, 2008:6).

ABD Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı, kimi zaman etkisiz olan stratejik iletişime yönelik bu kurumsallaşma çalışmalarının yanı sıra, aynı zamanda, stratejik iletişimi carî harekâtın ve planlamaların önemli bir parçası haline getiren doktrin ve konsept geliştirme çalışmalarını da yürütmüştür (Risberg, 2008,6). Bu ise stratejik iletişimin kapsamına askerî harekâtın bilgi unsurlarının yanı sıra kinetik unsurlarını yani silahlı gücün kullanımı da kapsadığına işaret etmektedir. Ancak bu kullanım, doğrudan fiziksel hedefleri olan harekâtın planlamasına yönelik değil; icra edilecek harekâtın verilecek ana mesajı desteklemesi ve eylem-söylem bütünlüğünü sağlayacak şekilde icra edilmesidir. Örneğin bir ülke, ulusal ve uluslararası kamuoyunda her fırsatta belirli konulardaki kırmızı çizgilerinin ihlali durumunda harekât icra edeceğine dair ikazlarda bulunmasına rağmen, ihlaller durumunda sessiz kalıyor ve eyleme geçmiyorsa bu ülkenin hem caydırıcılığı, hem saygınlığı hem de güvenilirliği tartışma konusu olabilecektir.

2001 yılındaki DSB Rapor'unun bir başka önemli çıktısı ise, ABD Başkanı'na tavsiye niteliğinde hazırlanan ve bir *Stratejik İletişim Merkezi*'nin kurulmasını öngören Eylül 2004 tarihli "*Stratejik İletişime Yönelik Savunma Bilimleri Kürsüsü Görev Kuvveti Raporu (Report of the Defence Science Board Task Force on Strategic Communication)*"⁶⁵ konulu DSB-2004 Raporu'dur. Rapor'da bir öncekinde ortaya konan öneriler özetlenerek yine Kürsü'nün Şefi Vincent Vitto'nun imzasıyla güncellenip tekemmül ettirilmiştir. Bilginin paylaşılmasına yönelik ikinci rapor olmasına karşın, DSB-2004, üç yıllık süreçte uygulama ve yanlış kurumsallaşmadan doğan sorunları ortaya koyarak, ABD'de müteakip stratejik iletişim uygulamalarının somut esaslarını ilk kez sunmaktaydı. Özellikle stratejik iletişimin yapılması ile ilgili sorunlara değinen Rapor, bu dönemde, "Beyaz Saray Küresel İletişim Bürosu" ile "Stratejik İletişim Politika Koordinasyon Komitesi"nin

⁶⁵ ABD Savunma Bakanlığına bağlı Savunma Bilimleri Kürsüsü'nün hazırladığı Rapor'un resmi internet sitesindeki orijinal ayrıntısı için bkz. <<http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/ADA428770.pdf>> (Erişim tarihi, 04 Mayıs 2014).

yetkilerinin birbirinin üzerine binmesinin, bu iki birimin stratejik iletişimin planlanması, koordinasyonu ve değerlendirilmesine yönelik amaçlanan sorumlulukları yerine getirmesinde etkisiz kalmalarına neden olduğunu ileri sürmüştür.

Bu Rapor'un, Brzezinski'nin "*ABD'ye karşı düşmanlık hiç bu kadar büyük olmamıştı*" (Brzezinski, 2004) dediği bir dönemde, özellikle Irak'ın 2003 yılında ABD tarafından işgalinden 19 ay sonra ortaya konması ise ayrı anlam taşımaktadır. Bu minvalde Afganistan ve Irak'ta ABD'nin içine düştüğü çıkmazlara ve dünya kamuoyunda liderliğinin sorgulanmasına ilişkin tecrübeleri de dikkate alan DSB-2004 raporu, stratejik iletişimin doğasını ortaya koymak için temel bir referans niteliğindedir. Yine Stratejik iletişimin ifade edildiği andan itibaren, ABD ulusal güvenliği ve dış politikası için bu belgenin yayınlanma "an"ı, çeşitli tarihsel olayların kesişmesine tekabül ettiği gibi; uluslararası literatürde Nye'in "*2003 yılında, yumuşak gücün tek başına etkili bir dış politika üretebileceği konusunda yanlış anlaşılmasına mani olmak için geliştirdim!*" (Nye, 2010:224) dediği akıllı güç kavramının dünya kamuoyuna servis edilmesine tanıklık etmiştir. Böylece, 11 Eylül olaylarının ertesinde, Afganistan harekâtından sonra özellikle kitle imha silahları bahanesi ve demokrasi götürme miti ile Irak'a yapılan emperyal eylemin tepki aldığı bir dönemde; DSB-2004 Stratejik İletişim Raporu ve akıllı güç kavramı türetilmiştir. Ancak daha önceden belirtildiği üzere, söz konusu güç sentezi tarihte ilk kez geliştirilmiş olmamakla birlikte, *Centaur* ve Hegemonyanın izlerini taşıyan bir yaklaşımdır. Bunu anlamlandırmak adına DSB-2004 kapsamında ve daha sonrasında ortaya konulan stratejik iletişim yaklaşımını irdelemek yerinde olacaktır.

DSB-2001 Raporu'yla ortaya çıkan yapılanma ve uygulama sorunlarını gidermeye çalışan DSB-2004 Raporu; öncelikle kavram değişikliğine giderek, DSB-2001 Rapor'undaki, "*ABD'nin askerî ve sivil bilgi paylaşım yeteneklerinin ulusal çıkarlar için hayati önemi haiz olan unsurlar*" olduğuna dikkat çeken ifadeyi değiştirerek, "*ABD'nin hayati önemi haiz unsuru stratejik iletişimdir*" şeklinde belirtmiştir. Burada öncelikle, askerî ve sivil bilgi paylaşım yetenekleri, "*stratejik iletişim*" unsurunda birleştirerek kavramın kapsamı genişletilmiştir. Bununla paralel olarak Rapor'un yapılanma konusunda problematiğini ortaya koyduğu bu bölümde özellikle; stratejik iletişimin "*kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, psikolojik harekât ve*

askerî bilgi harekâtı unsurlarını koordine eden ve işlevselleştiren” bir yaklaşım olduğuna dair uyarıda bulunulmuş; güncelliğini yitiren kavramların, eskimiş yapısal modellerin ve kurumsal temelli etiketlerin ötesinin düşünülmesi gerektiği belirtilmiştir. (DSB Raporu, 2004:3). Rapor, bu minvalde, ABD Başkanı’na stratejik iletişime yönelik bir Direktif hazırlamasına dair tavsiyesini yinelemiştir (DSB Raporu, 2004:6);

“Başkan’ın, (1) ABD Hükümeti’nin, küresel kamuoyunun düşüncelerini anlamak, stratejik seviyede politika oluşturmak ve küresel hedef kitle ile iletişim yeteneklerini geliştirmek, (2) kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, uluslararası yayın ve askerî bilgi harekâtından oluşan tüm stratejik iletişim unsurlarını koordine etmek ve (3) stratejik iletişimin planlanması, koordinesi, icrası ve bütçelenmesine yönelik yeni yasalar için alt yapı sağlamak maksadıyla, bir *Başkanlık Ulusal Güvenlik Direktifi (NSPD)* yayınlaması gerektiği önerilir.”

Bu öneri, ABD’deki stratejik iletişim anlayışının ve hegemonik bir yönetimin doğasını yansıtan tüm öğeleri bünyesinde taşımaktadır. Öncelikle ABD’nin, zor ve rızanın uygun bir bileşimini kullanarak, kendisine ait kolektif imajlarını evrensel öznelararası anlamlara doğru geliştirmeyi hedeflediğini ifade edebiliriz. Bu kapsamda hazırlanacak direktifte, hedef kitle olarak “küresel kamuoyu” seçilmiş, dünya kamuoyunu anlamaya yönelik iletişim yeteneklerinin geliştirilmesi ve stratejik seviyede politika oluşturulması tavsiye edilmiştir. Böylelikle stratejik iletişim unsuruna iletişim disiplinlerini koordine boyutunun yanı sıra Hükümet’in politika üretme yeteneklerine yönelik dolaylı da olsa bir görev yüklenmek istenmiştir. Burada stratejik iletişim kamu diplomasisi veya halkla ilişkilerin bir alt unsuru veya bunlara hizmet eden bir araç olarak ta görülmemektedir. Nitekim kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler, Rapor’da stratejik iletişim tarafından koordine edilmesi gereken unsurlar olarak sıralanmaktadır. Burada ayrıca askerî bilgi harekâtının da içerilmesinin gerektiği ve sadece sivil alandaki bu gayretlere odaklanılmasının yanlış olacağına işaret edilmektedir. Bu öneride son olarak, stratejik iletişimin kurumsallaşmasını yasalaştıracak düzeyde alt yapı oluşturulması öngörülmekte ve yöntemsel olarak kurumsallaşmaya gidilmesi gerektiği dikte edilmektedir. Bu şekildeki bir önerinin; *yasal ilişkiler* ve *yöntemsel mekanizmalar* şeklindeki rızaya dayalı düzenlemelerin gerçekleştirildiği Gramscici bir hegemonyanın unsurlarını bünyesinde taşıdığı açık olarak görülmektedir.

Condelezza Rice tarafından daha önceden kurulup verim alınamayan Stratejik İletişim ve Kamu Diplomasisi Politika Koordinasyon Komitesi (SC&PD PCC), DSB-2004 Raporu'ndaki bu öneriler doğrultusunda, bu kez Dışişleri Bakanlığı Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Bakan Yardımcısı Karen P. Hughes idaresinde 2006 yılının Nisan ayında yeniden kurulmuştur. Bu kurul, 2007'de, mevcut kurumsal ve yöntemsel sorunlara çare bulmak adına Kamu Diplomasisi ve Stratejik İletişimde ABD Ulusal Güvenlik Stratejisini yayınlama gereğini duymuştur. Karen P. Hughes'un "Farklı hükümet kurumlarının sorumluluklarını ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde esnek ve yeni şartlara uyarlanabilir bir stratejik çerçeve sağlamak için tasarlandığını ve rafa kaldırmaktansa okunup kullanılsın diye bilerek kısa tutulduğunu" belirttiği bu stratejik belge, ABD hükümetinin ilk Ulusal Stratejik İletişim Planı'dır.⁶⁶

Kamu Diplomasisi ve Stratejik İletişimde ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi, ABD'nin dış kamuoyuna yönelik kamu diplomasisi ve stratejik iletişimi için üç ana stratejik hedef ortaya koymuştur (SC&PD PCC, 2007:3). Bu hedeflere göre ABD; (1) *Özgürlük ve eşitlik şeklindeki en temel değerlerinden kaynaklanan pozitif bir umut ve fırsat vizyonu sunmalı*, (2) her ülke, kültür ve inancın medenî halklarının istediği özgürlük ve barışı tehdit eden şiddete yönelik ekstremistleri, müttefikleri ile birlikte izole ve marjinalize etmeli, (3) Amerikalılar ile dünyadaki diğer farklı ülkeler, kültürler ve inançların halkları arasında *ortak çıkar ve değerleri geliştirmeye çalışmalıdır*. Stratejiye göre; Dışişleri Bakanlığı Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Bakan Yardımcılığı idaresinde, "Kurumlararası Kriz İletişim Timi" ve "Terörizmle Mücadele İletişim Merkezi" arasında etkili bir koordinasyon sağlanacak, uygulamadan doğan aksaklıklar Stratejik İletişim ve Kamu Diplomasisi Politika Koordinasyon Kurulu aracılığıyla takip edilecekti (SC&PD PCC, 2007:8).

Bu stratejik belgenin rapor veya tavsiye niteliğinde bir belge olmasından daha çok bir uygulama direktifi olması nedeniyle burada değerlendirmesini yapmak gerekmektedir. Stratejide görüldüğü üzere ABD, geçmişteki söylemlerinde bulunan "Batı ve diğerleri" veya "Cihad-Haçlı Savaşı" retoriği üzerinden yürüttüğü

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. USA Department of State, "Country's First National Strategic Communications Plan Presented," Public Diplomacy Update, II, III, 6. <<http://2001-2009.state.gov/documents/organization/93420.pdf>> (Erişim tarihi, 19 Mayıs 2014).

stratejisini terk etmeye başlamıştır. Hangi inanca, kültüre veya ülkeye sahip olursa olsun *sadece şiddet eğilimli radikalleri düşman olarak* belirtmiştir. Bu, dünyadaki her medenî insanın arzuladığı bir şeydir ve bu niyet olumlu gelişmelere yol açabilecek bir olgudur. Ancak, izlenecek stratejilerdeki bu değişikliğe rağmen hâlâ öne çıkan amaç, küresel bir hegemonik liderlik ve *kaçınılmaz yazgı* mitidir. Nitekim dikkat edilirse bu hedeflerde de, Gramscici bir hegemonyanın özelliklerini görebiliriz. Çünkü “hegemonik üstünlük; ikincil unsurların çıkarları ve eğilimlerinin hesaba katılması, bazı dengeleyici tavizlerin verilmesini gerektirir” (Gramsci, 1999:373). Bu türden taviz ve uzlaşmalar egemen sınıfa, kendi çıkarlarıyla diğer farklı sınıfların çıkarlarını eklemleme imkânı verir. ABD’nin dünyadaki *öteki toplumlarla ortak çıkar ve değerleri geliştirmeye çalışması ve kendi öz değerlerinden kaynaklandığını ifade ettiği özgürlük ve eşitlik temelinde vizyon sunması*, ABD ve diğerleri arasında çıkar ve değer eklemlenmesine işaret etmekte; özgürlük ve demokrasinin kendi vizyonu ile yayılmasını istemektedir. Böylece ABD, çıkarlarını ve dünya görüşünü bir başka ifadeyle kendi kolektif imajını kapsayıcı ve evrensel öznelerarası anlamlar olarak yerleştirmek için siyasal, ahlakî ve entelektüel liderliğini kullanma fırsatı ararken; ikincil grupların çıkar ve gereksinimlerini biçimlendirerek kendisine ait sosyal vizyonuna katılımını amaçlamıştır.

Sadece izlenecek yollardaki değişimin, niyet olarak ta değişmesi gereği belki de 2001 yılından beri kurulan ve feshedilen kurumlar zincirinin temelinde yatan sorunların başında gelmektedir. “*Ötekileştirilmiş*” küresel toplumların bakış açılarını anlamının yanı sıra, diğer toplumlara “*bakış açısını değiştirmeyi*” gerektiren bir pozitif amaçsal eksen kayması, küresel hegemonya kurmak isteyen bir ülke için kısa vadede olumsuz görünse de, uzun vadede daha olumlu sonuçlar doğurabilir. Bu özgürlük, barış ve güvenlik açısından İsrail’e bakmakla Filistin’e bakmanın; nükleer kabiliyetler bakımından Kanada ve Fransa’ya bakmakla İran’a bakmanın eş anlamlı olduğu bir momenttir. Kısa vadeli hesaplar için algılarla oynayıp rıza inşa etmek belki başlangıçta getiri sağlayabilir. Ancak, bilginin saklanamadığı ve her şeyin emperyalizm ve Soğuk Savaş’ın yaşandığı hegemonik dünya düzenlerindeki gibi olmadığı yeni konjonktürde ve gelecekte, bilgiye ulaşan herkes zihinsel olgunluğa eriştikçe geçmiş kısa vade hesapların izini sürmek isteyebilmektedir. Kısacası günümüz bilgi ve iletişim ortamında artık hiç bir şey eskisi gibi değildir. Bugünün oyunları ve aldatmacaları, tarihin tozlu raflarında saklanmak üzere bir kenara

koyulmamakta, çok kısa bir süre içerisinde kamuoyuna ulaşabilmektedir. Dünya liderliğine soyunan bir ülkenin bu hususları gözden kaçırmaması, 21'inci Yüzyılda ve ilerisinde kendisine rakip ve başkaldıran bir meydan okumaya sebebiyet verebilecektir. Nitekim ekonomik ve kültürel olarak Rusya ve Çin gibi “ötekilerinin” yükselişi, belki de askerî bakımdan süper güç olan ABD’yi küresel rızayı kazanmış bir hegemon dan ziyade, 2003 yılında Irak’a yönelik olarak emperyalizm çağına ait bir işgal ve sömürü eylemine götüren ana sebeplerden biri olmuştur.⁶⁷

ABD’de stratejik iletişim ile ilgili olarak Savunma Bilimi Kürsü’nün üçüncü önemli raporuysa, 17 Aralık 2007 tarihinde hazırlanan ve Ocak 2008’de yayımlanan *Stratejik İletişim Görev Kuvveti Raporu (Final Report of the Defence Science Board Task Force on Strategic Communication)*’dur. Ulusal Stratejik İletişim Planı’ndan altı ay sonra hazırlanan DSB-2008 Raporu, üç yılda bir yayınlanan raporlar döngüsü içinde, Savunma Bilimleri Kürsüsü’nün daha sonraki yapılan çalışmalara yön veren son raporu olarak karşımıza çıkmaktadır. DSB-2008 Raporu, ABD’de “mevcut stratejik iletişim uygulama ve kurumsallaşmanın stratejik seviyede ve kurumlar arasında beklenen başarıyı halen göstermediğini” (2008:XII) ifade ederek; 2001 tarihli *Yönetilmiş Bilginin Paylaşımı* ve 2004 tarihli *Stratejik İletişim* raporları ile uygulamadan doğan sorunların bir değerlendirmesini yapmakta, 21'inci Yüzyılda stratejik iletişim için icraya yönelik somut önerilerini sıralamaktadır (2008-1). DSB Raporu’nda; *askerî harekât güvenliği bağlamında ele alınan Ulusal Stratejik İletişim Planında* olduğu gibi, ABD çıkarlarına ve değerlerine küresel seviyede meydan okuyan tehditlerle mücadelede ve çatışmaların önlenmesinde de stratejik iletişime verilen önemli rolün vurgulandığını belirtmek gerekmektedir (2008:IX). Rapor incelendiğinde; stratejik iletişimin, *bir devletin organlarının sadece kendi halkı ile ilişkilerini düzenleyen halkla ilişkilerden, yine başka ülkelerin kamuoyuyla olan ilişkilerin çerçevesini çizen kamu diplomasisinden ayrıldığı* ve bunların bir aracı olmadığı sonucu çıkmaktadır. Stratejik iletişim hem askerî hem ekonomik hem de siyasî, sosyal ve kültürel gayretleri kapsamaktadır. Rapor’a göre, ayrıca, Stratejik İletişim ve Kamu Diplomasisi Politika Koordinasyon Komitesi’nin, Kriz İletişim Timi ve Terörizmle Mücadele İletişim Merkezi ile birlikte kurumlar arası ilişkileri önemli ölçüde geliştirmesine karşın, henüz resmî ve merkezî bir stratejik iletişim

⁶⁷ Okur (2012), 21'inci Yüzyılda ABD’nin Irak’taki emperyal eyleminin nedenlerini uzun vadenin dinamikleri ile ortaya koyarken, “diğerlerinin yükselişini” ana faktörlerden biri olarak ileri sürmüştür.

yönetimini sağlayamadığı belirtilmiştir (DSB Raporu, 2008:82). Bu nedenle Rapor, 2001 yılından itibaren küresel düzeyde meydana gelen değişikliklere paralel olarak, Kamu Diplomasisi ve Stratejik İletişimde ABD Ulusal Güvenlik Stratejisini de geliştirme amacını gütmüştür (DSB Raporu, 2008:X-XI; 82);

“Dünya değiştikçe bizim düşüncelerimiz de değişti. Ancak, stratejik iletişimin, her stratejinin başarısı ve tüm millî güç unsurların akıllı kullanımı için kritik önemi haiz olduğuna yönelik inancımız sarsılmadı. Stratejik iletişimin, kaynaklar aracılığı ile dönüştürülmesi gerektiğine yönelik yargımız ve savunma, istihbarat, yasal yaptırım ve iç güvenliğin uyumuna yönelik azim ve kararlılığımız dalgalanma göstermedi. Ancak, düşüncelerimiz birkaç yönde değişti. Bu rapor, stratejik iletişimin başarısının;

- ‘Ötekilerinin’ kimlik, tutum, kültür, çıkar ve motiflerinin derin bir şekilde anlaşılmasına,
- *Ne söylediğimizden daha çok ne yaptığımızın* önemli olduğunun liderler ve uygulayıcılar tarafından farkındalığına,
- Hem ABD içinde hem de dışındaki *sivil toplum* ile *hükümet* arasındaki çok çeşitli *kurumsallaşmış* ilişkilere,
- Her koşula süratle uyum sağlayan, geleneksel anlayışı dönüştüren, bilgi ve işlevi birleştiren, yeni nesil teknoloji ve uygulamaları inşa eden *daimi nitelikte bir stratejik yönetim modeline* bağlı olduğuna yönelik anlayışımızı yansıtmaktadır.”

DSB-2008 Rapor’u, stratejik iletişimin başarı kriterlerini ortaya koyarken, hem ABD içinde hem de dışındaki sivil toplum ile ABD hükümeti (siyasî toplum) arasındaki çok çeşitli kurumsallaşmış ilişkilere de önem vermiş, bu ilişkilerin stratejik iletişim aracılığıyla nasıl geliştirilebileceğine odaklanmıştır. Bu geniş devlet anlayışı, Gramsci’nin iktidar analizlerinde ana çatıyı oluşturan hegemonya ve Cox’un tarihsel yapı algısıyla örtüşmektedir. Hegemonyanın ve güçlü bir tarihsel yapının anlamlı olabilmesi için, siyasî toplumun yanı sıra sivil toplumun payandalarını da içermesi gerekmektedir.

DSB-2008 Rapor’una göre; 2004 yılındaki raporda da stratejik iletişimin işlevselliğine yönelik olarak, sivil toplum ve hükümet arasında bağımsız ve kâr amacı gütmeyen bir kurumsallaşma öngörülmüştü. Savunma Bilimleri Kürsüsü bu kurumsallaşma sayesinde bilgi teknolojilerinin hızla geliştiği karmaşık bir küresel ortamda hükümete ait kurumların bilgi, analiz, üretim ve hizmetler yönünden

desteklenmesini tasarlamıştı. Ancak bazı taktik başarılarla karşın stratejik ve kurumlar arası seviyede başarı sağlanamamıştı. Bu kapsamda Hükümetin dışında ama ona yakın irtibatla olan ve başarısı hükümet ile sivil toplum arasında paylaşılmış bilgiye ve uyumlu bir ilişkiler ağına bağlı olan bir yapılanmaya gidilmeliydi. ABD'nin ülke içinde ve dışında millî çıkarlarını destekleyecek stratejik iletişim, Başkan'ın ve hükümetin merkezî sorumluluğunda, hem sivil hem de askerî uygulayıcılar tarafından yürütülmelidir. Ayrıca stratejik iletişimin başarısı, hem hükümetin içindeki hem de hükümet ile sivil toplum arasındaki bilgi paylaşımı ile güçlü ve esnek bir iletişim ağına bağlıdır. Sivil toplum ile hükümet arasındaki işbirliği ve uyum mevcut durumdan daha iyi bir seviyeye getirilmediği sürece, 21'inci Yüzyılda ABD ulusal güvenliğine karşı çıkan tehditlerle mücadele etmede başarısızlık söz konusu olacaktır (2008:IX-XIII).

Stratejik iletişime yönelik köklü değişimi odağına alan Rapor'da kurumsallaşmaya ve icraya yönelik düzenleyici önerilerin yanı sıra, özellikle 2001 yılından itibaren yaşanan kavram karmaşasına da son verilmek istenmiştir. Bu maksatla Rapor, öncelikle, stratejik iletişimin halkla ilişkiler ve halkla ilişkilerden farklı olduğunu belirterek, stratejik iletişime yönelik bir tanıma da yer vermek durumunda kalmıştır (DSB Raporu, 2008:1):

“Stratejik iletişim; politikaların, çıkarların ve uzun vadeli hedeflerin desteklenmesi maksadıyla kamusal eylemlerin ve mesajların oluşturulması, uygulanması, değerlendirilmesi ve tekemmül ettirilmesini içeren entegre bir süreçtir. Bu zorlayıcı ve üst düzey yönetim sorumluluğu; kompleks kurumsal yetenekleri, geniş coğrafyaları, farklı hedef kitleleri, işbirliğine yönelik ortaklıkları ve zaman dilimlerini kapsayarak aralarında köprü kurar. Başarılı bir stratejik iletişimde eylemler en otantik mesajdır.”

02 Mart 2010 tarihinde Mark Thornberry ve Adam Smith tarafından Temsilciler Meclisi için hazırlanan “*The New Caucus for Strategic Communication and Public Diplomacy*” adlı belgede; stratejik iletişimin radikal gruplar tarafından iyi bilindiği, mesajlarını ve ideolojilerini yaymak için eski ve yeni medya araçlarından yararlandıkları belirtilmiştir (Smith ve Thornberry, 2010). Herkesin internet ve mobil telefonu gibi dijital medya aracılığıyla her türlü bilgiye ulaşabildiği bir dünyada, ABD hakkındaki yanlış ya da eksik bilgilerin ülkenin imajını zedelediği ileri

sürülmüştür. Ayrıca, ABD'nin farklı ülkelerdeki insanlara direkt ve etkin biçimde ulaşabilmesi için stratejik iletişim ve kamu diplomasisi konusunda kesin bir strateji belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda; 11 Eylül sonrası Bush yönetiminin askerî ve ekonomik güce dayalı sert uygulamaları ve tek taraflı politikaları sebebiyle “ABD'nin kaybettiği imajını”⁶⁸ ve liderlik özelliğini tekrar kazanmak maksadıyla; dış politikasını yeniden şekillendirmeye başladığı, rızaya dayalı güç unsurlarını ön plana çıkaran akıllı güç yaklaşımı ile de ulusal hedeflere ulaşmak için kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, algı yönetimi, bilgi harekâtı ve stratejik iletişim gibi disiplin ve yeteneklerin önem kazandığı düşünülmektedir.

Tüm bu çalışmalara, raporlara ve yapılanmalara rağmen halen stratejik iletişime yönelik bir konsensüs oluşmamış veya etkinliği sağlanmamış olmalı ki Smith ve Thornberry (2010)'in temsilciler Meclisine sunduğu rapordan iki hafta sonra, bu kez, Beyaz Saray Yönetimi tarafından 16 Mart 2010 tarihli “*Ulusal Stratejik İletişim Çerçevesi*”⁶⁹ adlı bir rapor ile konuya son nokta konulmaya çalışılmıştır. Söz konusu Rapor'da, stratejik iletişim kavramının son yıllarda oldukça yaygınlaştığı ancak farklı kavramların kullanılmasının önemli karışıklıklara neden olduğu ve Beyaz Saray Yönetiminin “*stratejik iletişimden ne anladığına açıklık getirilmesi gerektiği*” bildirilmiştir. Beyaz Saray Yönetimi, stratejik iletişimi; “Söylenilenler ile yapılanların uyumlu olması (Eylem ve söylem senkronizasyonu), bu uyumun hedef kitle tarafından nasıl algılandığının anlaşılması, hedef kitleye kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, bilgi harekâtı ve diğer yöntemler aracılığıyla ulaşılması” şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca, stratejik iletişimde; hedef kitleleri anlamak ve onlarla iletişim kurmak için hazırlanan ve iletilmek istenen mesajın sadece bir “söylem” olmadığı, bir “eylem-söylem bütünü” olduğu belirtilmiştir. Stratejik iletişimle aynı zamanda, kamu diplomasisi, halkla ilişkiler ve bilgi harekâtı gibi sivil ve askerî disiplinlerin senkronizasyonun sağlanması gerektiği de vurgulanmıştır (White House Strategic Communications Report to Congress, 2010:1-2). Beyaz Saray'ın bu girişimine rağmen, stratejik iletişim kavramındaki belirsizlik, uygulamada farklılıklar

⁶⁸ Barack Obama'nın Amerika Birleşik Devletleri Başkanı olduktan sonraki öncelikli çalışması dünyanın gözünde önemli ölçüde itibar kaybetmiş Amerika imajının düzeltilmesi ve stratejik iletişimin sağlanması olmuştur. 11 Eylül sonrası, 2002 yılında ABD'nin uluslararası arenadaki lider konumu Avrupalıların %64'ü tarafından desteklenmekteyken, bu sayı 2004 yılında %31'e düşmüştür. 2008 yılında ABD'nin liderliğini destekleyenlerin sayısı ise %41 olmuştur (Akçadağ, 2010:2).

⁶⁹ Raporun aslı için bkz. Report on Strategic Communication, National Framework For Strategic Communication, Mart 2010, <<http://www.fas.org/man/eprint/pubdip.pdf>> (Erişim Tarihi, 31 Aralık 2010).

ve konu üzerine tartışmalar günümüze kadar devam etmiştir. Söz konusu bu tartışmalar Dördüncü Bölümde ayrıntılarıyla ele alınacaktır. Ancak her ne kadar bu tartışmalar yaşansa da stratejik iletişimin öneminin güncelliğini yitirmediğinin, başta NATO olmak üzere birçok örgüt ve ülkede artan bir şekilde kullanım alanı bulduğunun altını çizmek gerekmektedir.

b. NATO’da Stratejik İletişim Yaklaşımı

(1) NATO’da Stratejik İletişim Politikası ve Doktrin Geliştirme

Stratejik iletişimin uygulanması, geliştirilmesi ve yayılması konusunda önemli bir role sahip olan NATO, 2008 yılından bu yana uluslararası güvenlik alanında stratejik iletişim disiplini bünyesinde kurumsallaştırmaya başlamıştır.⁷⁰ Stratejik iletişim kavramının ilk ifade edildiği NATO belgelerinden biri, temel siyasî karar verme organı olan Kuzey Atlantik Konseyi’nin 03 Nisan 2008 tarihli Bükreş Zirvesi Sonuç Bildirgesi’dir.⁷¹ Sonuç Bildirgesine göre; özellikle Afganistan ve Kosova’da icra edilen NATO harekâtı da dikkate alındığında, son yirmi yılda güvenlik ve bilgi ortamında yaşanan değişiklikler, uluslararası harekâta muhatap olunan yerel ve uluslararası hedef kitlelere NATO’nun politikalarının ve aldığı rollerin anlatılması bakımından “uygun, zamanında, doğru ve hızlı tepki verebilecek şekilde iletişimin” önemini ortaya çıkarmıştır. Üye ülkelerin liderleri, Medya Harekât Merkezi ve internette yayınlanması öngörülen NATO TV kanalı gibi çabaları memnuniyetle karşılamışlar ve stratejik iletişim yeteneklerinin arttırması konusunda destek vereceklerini taahhüt etmişlerdir.

2008 Bükreş Zirvesi’nden sadece dört ay önce yayımlanan ve ABD hükümetinin ilk Ulusal Stratejik İletişim Planı niteliğini taşıyan “Kamu Diplomasisi ve Stratejik İletişimde ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi”nin, stratejik iletişim kavramının NATO Zirvesi’ne taşınmasında etkili olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü küresel hegemon sıfatını sürdürme niyetindeki ABD’nin, kendi ulusal güvenliğini sağlamakta “fikirler” sacayağında önemli gördüğü algıların şekillenmesine yönelik bu yeni yaklaşımını, “kurumlar” sacayağının uluslararası

⁷⁰ Stratejik İletişimle ilgili kurumsallaşma ve koordinasyon ilişkileri için bkz. AD 95-2 (2008; 2012).

⁷¹ NATO Resmi İnternet Sayfası, “Bucharest Summit Declaration (03 April 2008)” 10’ncü Paragraf, <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm> (Erişim tarihi, 20 Kasım 2014).

platformundaki NATO bünyesine de taşınması anlamlı olacaktı. Böylece başta NATO üyesi ülkelerin liderleri olmak üzere askerî, siyasî, akademik çevreden “entelektüeller” aracılığıyla bu yaklaşımın benimsenmesi kolaylaşacak, algılara yönelik her türlü faaliyet artık stratejik iletişim şemsiyesi altında icra edilecekti. Nitekim Bükreş’ten bir yıl sonra, 03-04 Nisan 2009 tarihlerinde toplanan Strazburg/Kehl Zirvesi’nde, NATO üyesi Devlet ve Hükümet Başkanları Bükreş Zirvesi’ndeki memnuniyet ifadelerinin ötesine geçerek, “*stratejik iletişimin NATO’nun siyasî ve askerî amaçlarına ulaşılmasının ayrılmaz bir parçası olduğunu*” ilan etmişlerdir.⁷² Bu Zirve’nin sonucunda ise 14 Eylül 2009 tarihinde NATO tarafından “Stratejik İletişim Politikası” yayınlanmıştır. NATO Stratejik İletişim Politikası (NATO STRATCOMPOL, 2009:1-2); uygulamaya yönelik kavramsal çerçeveyi çizerek, NATO’nun yürüteceği stratejik iletişimin amaçlarını, genel prensiplerini, kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, askerî halkla ilişkiler, bilgi harekâtı ve psikolojik harekât gibi algılara yönelik diğer disiplinlerle ilişkilerini, NATO bünyesindeki uygulayıcı aktörlerin görev ve yetkilerini ortaya koymaktadır.⁷³ Söz konusu doküman stratejik iletişimi; NATO’nun belirlenen hedeflerine ulaşabilmesi ve İttifak’ın politikalarının, icra edeceği harekâtın ve faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla, *kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, askerî halkla ilişkiler, bilgi harekâtı ve psikolojik harekât* gibi iletişim yeteneklerin koordineli ve uygun kullanımı olarak tanımlamaktadır. Görüldüğü üzere NATO, stratejik iletişimi, basit bir halkla ilişkiler faaliyeti veya kamu diplomasisinin bir aracı olarak görmemekte, psikolojik harekât ve bilgi harekâtı unsurları başta olmak üzere mevcut sivil/askerî her türlü iletişim faaliyet ve yeteneklerini kapsayıcı, düzenleyici sinerjik bir yaklaşım olarak benimsemektedir.

Stratejik İletişim Politikasının yayımlanması ile birlikte stratejik NATO Komutanlıkları da çalışmalarına hız vermiş; Müttefik Harekât Komutanlığı (*Allied Command Operations-ACO*) bünyesinde kurulan Stratejik İletişim Daire Başkanlığı aracılığı ile NATO’da stratejik iletişime yönelik faaliyetler icra edilmeye başlamıştır. NATO harekâtlarını sevk ve idare eden Müttefik Harekât Komutanlığı AD 95-2 Stratejik İletişim Yönergesi’ni (2009) yayımlamıştır. Yönerge stratejik iletişimin

⁷² NATO Resmi İnternet Sayfası, “Strasbourg/Kehl Summit Declaration (04 April 2009)”, 16’ncı Paragraf, <http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease> (Erişim tarihi, 20 Kasım 2014).

⁷³ NATO STRATCOMPOL, “NATO Strategic Communication Policy”, <<https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf>> (Erişim tarihi, 20 Kasım 2014).

planlama, uygulama ve koordinasyon esaslarını belirtmektedir. Yönerge'nin "Harekât Ortamı" adlı bölümde stratejik iletişimin uygulama gerekçeleri ortaya konarak; (1) Müttefik Harekât Komutanlığının başarıya ulaşmak için, bilgi ve medyanın küresel rolünün çok kritik öneme haiz olduğu bir çağda harekât ve faaliyetler icra ettiği, (2) Küresel bilgi ortamı, karşı taraf açısından benzeri görülmemiş fırsatlar doğuran değişikliklere yol açarken; NATO bünyesinde yapısal, zihinsel ve çalışma yöntemleri açısından değişime cesaret edilmediği sürece, bu yeni zorlukların üstesinden klasik kurumlarıyla gelmeye çalışılacağı, (3) Görevin başarısında politikaların ve faaliyetlerin stratejik iletişimin şartlarına cevap verecek şekilde uyarlanması gerekeceği ifade edilmiştir. Yönergede stratejik iletişimin, "sadece basın aracılığı ile iletişim kurulması ve hedef kitleye tek taraflı bilgi aktarılması" çerçevesinde yürütülen klasik basın ve halkla ilişkiler olmadığı, *bilinen iletişim faaliyetlerinin ötesinde*, yeni kurumsal yapılanmalara ve kurumlar arası uyuma ihtiyaç olan *bir yönetim anlayışı* olduğu belirtilmektedir. Ayrıca stratejik iletişimin, kamuoyu algı yönetimi ve harekâtın her aşaması boyunca "merkezî bir role" sahip olduğu ve yeni bilgi çağının zorluklarıyla mücadelede büyük bir öneme sahip olduğu belirtilmektedir. Stratejik iletişimin gereklerine göre oluşturulacak ve uyarlanacak kurum ve karargâhların ise, meydana gelecek gelişmeler dolayısıyla ortaya çıkacak kurumsal yapıda değişiklik ve yeniden yapılanma ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde esnek olması gerektiği vurgulanmaktadır.

NATO bünyesinde, 10-15 Mart 2010 tarihlerinde, Ankara'da bulunan Terörizmle Mücadele ve Mükemmeliyet Merkezinde "Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu" düzenlenmiştir. Terörizmle Mücadelede Stratejik İletişim konusunda söz alan NATO Stratejik İletişim Başkanı Mark Laity (2010a:97); NATO Müttefik Harekât Komutanlığı'nın üzerinde çalıştığı "AD 95-2 Stratejik İletişim Yönergesi" ile ulaşılmak istenilenin, "*sadece bilginin nasıl kullanıldığına dair yeni bir isim vermek olmadığını, amacının bilginin kullanımının temelden değiştirilmesi*" olduğunu ifade etmiştir. Bunun ise psikolojik harekât, bilgi harekâtı ve halkla ilişkilerde sahip olunan gayretlerin birleştirilerek senkronizasyonuna odaklanmak anlamına geldiğini; daha önceden, bu disiplinlerin sıklıkla birlikte çalışmaktan imtina ettikleri, resmi koordinasyon tedbirleri ile birlikte çalışmaya zorlandıkları zaman ise "*kurumsal rekabetten*" dolayı birbirlerine karşı çalışmalarını belirtmiştir.

NATO’da stratejik iletişim ile ilgili diğer önemli doküman, Müttefik Dönüşüm Komutanlığı (*Allied Command Transforming-ACT*) tarafından 27 Temmuz 2010 hazırlanıp 18 Ağustos 2010 tarihinde onaylanan Stratejik İletişim için NATO Askerî Konsepti’dir.⁷⁴ Konsept, Müttefik Harekât Komutanlığının hazırlamış olduğu AD 95-2 Stratejik İletişim Yönergesi gibi stratejik iletişimin askerî karargâh teşkilat yapılarındaki etkinliğinin artırılmasını sağlamayı ve zora dayalı askerî gayretlerle algılara ve rızaya dayalı siyasal ve iletişimsel disiplinlerin birbirlerini desteklemesini hedeflemiştir.

Müttefik Dönüşüm Komutanlığı, Müttefik Harekât Komutanlığı ile uyum içerisinde çalışarak stratejik iletişim yeteneklerini geliştirmeye yönelik çalışmaktadır. Aslında her iki Komutanlık, askerî halkla ilişkiler, bilgi harekâtı ve psikolojik harekât tarafından sağlanan iletişim etkilerinin artırılması ve bilgilerin küresel düzeyde yayımlanması için yetenek geliştirmek sorumluluğuna sahiptir. Ancak bu karşılıklı çalışma anlayışında, Müttefik Harekât Komutanlığı’nın sert güce dayalı askerî zor unsurlarının faaliyetleri ile rızaya dayalı sivil ve askerî yumuşak güç unsurlarının faaliyetlerini senkronize ederek icraya yönelik sorumluluğu bulunurken; Müttefik Dönüşüm Komutanlığı’nın ise konsept ve yetenek geliştirme sorumluluğu bulunmaktadır. Her iki Komutanlığın faaliyetleri kapsayıcı ve bütüncül bir stratejik iletişim yaklaşımı ile planlanıp icra edilirken, karargâhlar arasında yatay ve dikey olarak koordine sağlanmaktadır (*Military Concept for NATO Strategic Communications*, 2010).

NATO’da stratejik iletişime yönelik doktrin geliştirme gayretleri Haziran 2011’de Askeri Komite tarafından onaylanan “NATO Stratejik İletişim Askerî Yetenek Uygulama Planı” ile devam etmiştir. Uygulama planı, kendisine kadar yayınlanan ve genel çerçeveyi belirleyen konsept ve yönergeleri somutlaştıran ve kurumsallaşma yolunda atılan önemli bir adımdır. NATO son olarak, 21 Mayıs 2012 tarihinde, bu Uygulama Planını, geçmiş çalışmaları ve tecrübeleri de referans alarak NATO AD 95-2 Stratejik İletişim Yönergesi’ni tekemmül ettirmiştir. Bilgi çağında NATO’nun stratejik iletişim şemsiyesi altında birçok enformasyon disiplini kullandığını belirten 2012 tarihli Stratejik İletişim Yönergesi, bir önceki Yönerge’de

⁷⁴ NATO Deputy Secretary General, *Military Concept for NATO Strategic Communications*, 18 August 2010. <<https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Concept.pdf>> (Erişim tarihi, 20 Kasım 2014).

ve Stratejik İletişim Politikası'nda olduğu gibi stratejik iletişime; *kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, askerî halkla ilişkiler, bilgi harekâtı ve psikolojik harekât* gibi iletişim yeteneklerin koordineli ve uygun kullanımı misyonunu yüklemektedir. Yönerge'ye göre, *koordinasyon işlevine sahip olan stratejik iletişim bir yetenekten daha çok bir süreç ve anlayıştır*. Belirlenen nihaî amaca ulaşmak için bir seri faaliyet olarak tanımlanan süreçler otomatik olarak işlemez; yönlendirilmeye ve etkin bir yönetime ihtiyaç duyarlar. Bu bağlamda *stratejik iletişimin rolü süreç sahipliğidir*. Bu ise planlama ve hedef belirleme faaliyetlerine aktif katılımı, personel arasındaki iş birliği ve etkili karşılıklı çalışma imkânlarını sekteye uğratabilecek engelleri ortadan kaldırmayı, uzun vadeli ve stratejik yaklaşımları teşvik etmeyi, performans analizlerini süreçleri geliştirmeyi kapsamaktadır (AD 95-2, 2012:5).

Son olarak, 04-05 Eylül 2014 tarihinde, İngiltere'nin ev sahipliğini yaptığı Galler Zirvesi'nde stratejik iletişimin önemi bir kez daha vurgulanmıştır.⁷⁵ Açık ve örtülü askerî, yarı-askerî (para-militer) ve sivil unsurların bir arada kullanıldığı hibrid savaşlaradikkat çeken Zirve Bildirisi'nde; bu tür savaşların yarattığı tehditlerle mücadelede ve yaratanları caydırmada ulusal güçlerin kuvvetlendirilmesinin esas olduğu belirtilmektedir. Bildiriye göre, *hibrid tehditlerle* mücadele için senaryolara dayalı hareket tarzları geliştirilmeli, stratejik iletişim yeteneği güçlendirilmeli, karar alıcılar seviyesinde NATO ve diğer örgütlerle iş birliği ve koordinasyon sağlanmalıdır.⁷⁶ Bu alandaki çabalara ise, 2014 yılında Litvanya'da kurulan ve stratejik iletişim mimarisinin eğitim alanındaki sacayağı olan Stratejik İletişim Mükemmeliyet Merkezi'nin (*Strategic Communications Centre of Excellence*) büyük katkı sağlayacağı öngörülmüştür.

⁷⁵ NATO Resmî İnternet Sitesinin 05 Eylül 2014 tarihli ve "Walley Summit Declaration" başlıklı bildirisinin 13'üncü Maddesi, <http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm> (Erişim Tarihi: 14 Mart 2015).

⁷⁶ Hibrid savaş kavramı, askerî literatüre henüz tam olarak yerleşmemiş olsa da Türkçede "melez savaş" veya "karma savaş" (Varlık, 2013:124) olarak ta kullanılmaktadır. Hibrid savaş çatışma alanındaki mahallî unsurların örgütlenmesi, silahlandırılması, kullanılması, bölgeye askerî istihbarat uzmanlarının gizlice sızdırılması, psikolojik harekât, propaganda vb. faaliyetlerin icrası, belirli bir aşamaya gelindiğinde askerî personelin kimliklerini gösteren işaretler olmaksızın çatışma alanına sokulması, bunlarla eş zamanlı olarak ekonomik yaptırımların uygulanması, siber saldırıların düzenlenmesi vb. yöntemlerin belli bir plan ve program dâhilinde eşgüdümlü olarak kullanılmasıdır (Hoffman, 2007). Hibrid harekât; klasik harp, gayri nizamî harp, bilgi harekâtı, siber harekât, kitle imha silahları ve suç örgütlerinin eş güdümlü olarak kullanıldığı bir tür savaş stratejisidir (Bowers, 2012:39). Suriye'deki çatışmalar ile Rusya'nın Ukrayna'daki faaliyetleri hibrid savaşın örneklerindendir.

(2) NATO’da Stratejik İletişime Yönelik Görev ve Sorumluluklar

NATO’da her seviyedeki Komutanlığın stratejik iletişime ilişkin iletişim yetenekleri, diğer askerî operasyonel faaliyetlerle uyumlu olarak üst düzey karargâhlarca oluşturulan politik-askerî direktif ve yönergelere uygun olarak geliştirilir ve icra edilir. NATO Karargâhında bütün stratejik iletişim faaliyetleri kamu diplomasisi birimi tarafından yönetilmektedir. Stratejik iletişimin, NATO Stratejik İletişim Politikası’na göre icrasından Kamu Diplomasisi Başkanlığı Genel Sekreter Yardımcısı sorumludur. NATO Karargâhı, icra edilen/edilecek olan harekâtın, görevlerin ve diğer bütün faaliyetlerin planlama ve icra safhalarında stratejik iletişim gayretlerinin koordinasyonundan sorumludur. Bu süreç NATO’ya bağlı tüm karargâhlarda stratejik iletişime yönelik olarak oluşturulan birimler ve çalışma grupları tarafından desteklenmektedir (AD 95-2, 2012).

Müttefik Harekât Komutanlığı, stratejik iletişim politikalarının, direktiflerinin ve ilgili mevzuatın geliştirilmesinde anahtar role sahiptir. Harekât etkinliğine ve stratejik iletişim hedeflerine katkı sağlamak amacıyla askerî halkla ilişkiler, bilgi harekâtı ve psikolojik harekât faaliyetlerinin koordinasyonundan sorumludur. Bu sorumluluk Müttefik Harekât Komutanlığı karargâhı SHAPE Stratejik İletişim Danışmanı tarafından yerine getirilir. Bunlara ilaveten, Müttefik Harekât Komutanlığı, NATO’nun küresel/bölgesel düzeyde vereceği mesajların oluşturulmasında ve hedef kitlelerle aktif angajmana girmekte kritik rol oynamaktadır (AD 95-2, 2012).

Stratejik İletişim, NATO’da her seviyedeki komutanlığın sorumluluğu ve bir komuta grubu fonksiyonudur. İhdas edilen Stratejik İletişim Ofisleri ve danışmanlık kadroları doğrudan komutanlara veya onun karargâh faaliyetlerinden birinci derecede sorumlu olan kurmay başkanlarına bağlıdır. Bu ofislerin başında general eşidi alanında uzman sivil personel görev yapmaktadır. Bu birim ve çalışma gruplarından bazıları; Stratejik İletişim Koordinasyon Hücresi, Stratejik İletişim Politika Kürsüsü ve Çalışma Gruplarıdır (AD 95-2, 2012:6-7).

Stratejik İletişim Koordinasyon Hücresi (*StratCom Coordination Cell*); NATO’daki karargâhlardaki tüm stratejik iletişim konularının odak noktasıdır.

Çalışanları, Müttefik Dönüşüm Komutanlığı ve Müttefik Harekât Komutanlığı'nda görev yapan sivil/askerî personel arasından seçilir. Koordinasyon Hücresi, Stratejik İletişim Politika Kürsüsüne ve alt birimlere doğrudan karargâh desteği sağlar.

Stratejik İletişim Politika Kürsüsü (*StratCom Policy Board*); NATO karargâhında politik-askerî seviyede üst düzey birimdir. Üç ayda bir toplanan Kürsü'nün başkanlığını Kamu Diplomasisi Genel Sekreter Yardımcısı yapar. Stratejik iletişim gayretlerinin tekemmül ettirilmesine yön verir. Kürsü'nün çekirdek üyeleri; NATO sözcüsü, Genel Sekreter'in Stratejik İletişim Danışmanı, Halkla İlişkiler/Stratejik İletişim Danışmanı, Müttefik Harekât Komutanlığı ve Müttefik Dönüşüm Komutanlığı'nda görevli Stratejik İletişim Danışmanları ile Halkla İlişkiler Ofislerinin Danışmanlarıdır. Ayrıca gündem maddelerine göre ilgili diğer NATO unsurlarının ve personelinin katılımı da talep edilebilir.

Stratejik İletişim Çalışma Grupları (*StratCom Working Groups*); Stratejik İletişim Politika Kürsüsü'nün belirlediği politikaların uygulanmasını sağlamak için, belirli konulara yönelik olarak oluşturulmuş ve Stratejik İletişim Politika Kürsüsü şemsiyesi altında çalışan karargâh personelinden müteşekkil çalışma gruplarıdır. Üyeleri, Stratejik İletişim Politika Kürsüsü'nün üyelerinin bulunduğu karargâh ve birliklerde görevli karargâh personeldir.

NATO'daki stratejik iletişim ile ilgili sorumlu otoriteler ve atfedilen roller genel olarak aşağıda sıralanmıştır (NATO STRATCOMPOL, 2009:3-4);

Kuzey Atlantik Konseyi: Başta bilgi harekâtı ve psikolojik harekât olmak üzere NATO'nun bilgiye yönelik faaliyetleri için stratejik ve politik rehberlik yapar. Kuzey Atlantik Konseyi aynı zamanda NATO'nun stratejik iletişim gayretlerine rehberlik yaparak yönlendirir.

Genel Sekreter: İttifakın ana basın sözcüsüdür. NATO bünyesinde görev yapan bütün sivil ve askerî unsurlarına ve komutanlarına stratejik iletişim ile ilgili rehberlik yapar ve özel direktifler verir.

Askerî Komite: Kuzey Atlantik Konseyinin stratejik iletişim ile ilgili konulardaki tavsiyeleriyle konsensüs sağlayarak, NATO'nun politik direktif ve kararlarına uyumlu bir biçimde askerî halkla ilişkiler, bilgi harekâtı ve psikolojik harekât birimleri için politikalar sağlar. Askerî Komite Başkanı, İttifak'ın askerî konulardaki esas basın sözcüsüdür.

Avrupa Yüksek Müttefik Kuvvetler Komutanı (SACEUR); Müttefik Harekât Komutanlığı bünyesinde, NATO Karargâhı tarafından verilen stratejik iletişim direktiflerine uygun olarak askerî halkla ilişkiler, bilgi harekâtı ve psikolojik harekât unsurlarını kapsayan stratejik iletişim faaliyetlerine rehberlik yapar, direktifler verir. Harekât ile ilgili konularda ana basın sözcüsüdür.

Müttefik Dönüşüm Komutanı; NATO Karargâhı tarafından verilen stratejik iletişim direktiflerine uygun olarak, Müttefik Harekât Komutanlığı ile koordine edilerek, bünyesindeki unsurlara, stratejik iletişim ile ilgili rehberlik yapar ve stratejik iletişim konsepti ile yetenek geliştirme planının hazırlanmasını sağlar. NATO'nun dönüşümü ile ilgili konularda ana basın sözcüsüdür.

Kamu Diplomasisi Başkanlığı Genel Sekreter Yardımcısı; NATO'nun bütün sivil ve askerî unsurları ve komutanlıkları arasında stratejik iletişim koordinasyonunu sağlar. Genel Sekreter adına kamu diplomasisi faaliyetlerini yönetir (NATO Sözcüsü tarafından yönetilen medya ve basın faaliyetleri hariç).

NATO Basın Sözcüsü; NATO Genel Sekreteri adına, bütün karargâhların günlük medya faaliyetleri için talimatlar oluşturur, verilecek mesajlar da dâhil olmak üzere, NATO içerisindeki tüm iletişim faaliyetlerinin politik direktif ve kararlara uygunluğunu sağlamak için basın ve halkla ilişkiler faaliyetlerine rehberlik yapar.

Uluslararası Askerî Karargâh Halkla İlişkiler Danışmanı; Askerî komite için basın sözcülüğü yapar. Stratejik iletişim ile ilgili hususlarda Askerî Komiteye ve Başkanına danışmanlık yapar. Askerî halkla ilişkiler ve stratejik iletişim ile ilgili konularda, Stratejik Komutanlıklar ile Askerî Komite ve Kamu Diplomasisi Başkanlığı arasındaki etkileşimi ve koordinasyonu kolaylaştırır.

Uluslararası Askerî Karargâh Bilgi Harekâtı Bölümü; bilgi harekâtı ve psikolojik harekât konularında Askerî Komite politikalarından sorumludur. Stratejik Komutanlıklar ile Askerî Komite ve Kamu Diplomasisi Başkanlığı arasında bilgi harekâtı ve psikolojik harekât konularında koordinasyonu sağlar.

Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Karargâhı Stratejik İletişim Başkanı; NATO'nun carî harekâtını ve Müttefik Harekât Komutanlığı faaliyetlerini destekleyecek Stratejik İletişim Planlarının (SİP) geliştirilmesi konusunda Avrupa Müttefik Komutanı'na (SACEUR) karşı sorumludur. Ayrıca bu planlarla ve çıktıları ile koordineli olarak askerî halkla ilişkiler, bilgi harekâtı ve psikolojik harekât planlarının yapılmasını ve bu planların Müttefik Harekât Komutanlığı bünyesindeki diğer karargâhlar ile koordineli olarak icra edilmesini denetler.

Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Karargâhı Halkla İlişkiler Dairesi Başkanı; Avrupa Müttefik Komutanı (SACEUR) idaresi altında, NATO'nun carî harekâtını ve Müttefik Harekât Komutanlığı faaliyetlerini destekleyecek şekilde, stratejik iletişim direktifine uygun olarak, stratejik seviyedeki askerî halkla ilişkiler faaliyetlerinin yönlendirilmesinden, planlanmasından ve icrasından sorumludur.

Müttefik Dönüşüm Komutanlığı Halkla İlişkiler Dairesi Başkanı; Müttefik Dönüşüm Komutanı idaresi altında, Komutanlığın faaliyetlerini destekleyecek şekilde, stratejik iletişim direktifine uygun olarak stratejik seviyedeki askerî halkla ilişkiler faaliyetlerinin planlanmasından ve icrasından sorumludur.

(3) NATO Stratejik İletişim Mimarisi ve Teşkilat Yapıları

Bu kısma kadar anlatılanlardan anlaşılacağı üzere AD 95-2 Stratejik İletişim Yönergesi, teşkilat ve çalışma usulleri ile ilgili mülahazalarında, stratejik iletişimle doğrudan veya dolaylı olarak sorumlu olan karargâh fonksiyonları arasında yatay ilişkileri ön plana çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra stratejik iletişim yaklaşımı özellikle dinamik bir yapıya sahiptir; hiyerarşik kurumsal kültür ve alışkanlıklardan ziyade, yatay ve süratli iletişim ve koordinasyonu gerektiren çapraz fonksiyonel çalışma usullerine ihtiyaç duymaktadır.

Stratejik iletişim, teşkilat yapısında şube veya kısım şeklinde kutucuklardan ziyade bir yaklaşım, bir çalışma usulüdür. Kurumlarda ve karargâhlarda elbette stratejik iletişim birim ve personeli ihdas edilecektir. Ancak bu, görevli unsurların ve oluşturulan yapının sabit ve değişmez olduğu anlamını taşımamaktadır. Ayrıca birazdan görüleceği üzere, sadece stratejik iletişim uzmanı, ofisi ve birimlerinin oluşturulması ile etkinlik kazanılamayacağı düşünülmektedir. Yine Başkan'a, komutanlara, amirlere vb. idarecilere doğrudan bağlı bir stratejik iletişim danışmanı kadrosunun veya biriminin ihdas edilmesi de yeterli değildir. Stratejik iletişimde stratejik, operatif ve taktik seviyede koordine edeceği iletişime ve algıların yönetilmesine ilişkin her unsurun varlığı önem taşımaktadır. Aksi halde stratejik iletişim sadece basın, medya ve halka ilişkiler kapsamına indirgenebilir. Örneğin, stratejik iletişim yeteneğine sahip olmak isteyen bir silahlı kuvvetlerin, etkin bir istihbarat ağı (olanları sadece öğrenip raporlayan değil, olacakları da öngören), komuta kontrol harekâtı (elektronik harekât, aldatma harekâtı, harekât emniyeti, fizikî imha harekâtı) unsurları, psikolojik harekât birimleri, siber harekât güvenliği yeteneği, ağ destekli yetenek sivil asker iş birliği unsurları ve etkili bir medya ve halkla ilişkiler gibi bilgi harekâtı unsurlarına da sahip olması gerekmektedir. Stratejik iletişim birimleri, çalışanları ve çalışma grupları işte bu unsurların etkin bir biçimde bir arada çalışabilirliğini sağlayacak geniş kapsamlı bir anlayışa sahip olmalıdır.

NATO'da stratejik iletişim komuta yapısının ilk ikisi stratejik, üçüncüsü de operatif ve taktik olmak üzere üç farklı düzeyde bir mimariye sahip olduğu görülmektedir (Reding ve diğ., 2010:14-15):

1. NATO'nun hedef politikalarına göre mesajların belirlendiği ve Genel Sekreter, Kuzey Atlantik Konseyi ve Askerî Komitenin bulunduğu stratejik düzey,
2. NATO'nun belirlenmiş politikalarını uygulamaktan, stratejik iletişimin geliştirilmesinden ve eğitiminden sorumlu SHAPE'in bulunduğu stratejik düzey,
3. Yazılı, sözlü ve davranışsal iletişim araçları ile NATO Karargâhı tarafından belirlenmiş mesajların hedef kitlelere paylaşılmasından sorumlu olan komutanlıkların bulunduğu operatif ve taktik seviyedir.

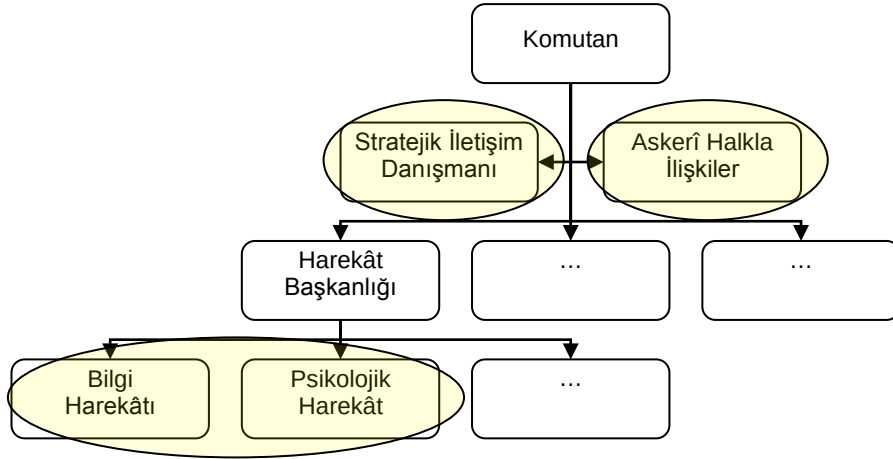
Stratejik iletişim sürecinin koordinasyonu, bilgiye yönelik disiplinlerin diğer alanlarla bir sinerji içerisinde çalışmasını sağlamak maksadıyla özel mekanizmalar, yapılar ve uzman personel gerektirmektedir (AD 95-2, 2012:8). NATO’da askerî alanda stratejik iletişim ile ilgili olarak teşkilatlanma çalışmaları iki ana eksenle ilerleme kaydetmiştir. İlk eksenlerdeki teşkilatlanma eğilimi; komutana veya kurmay başkanlarına doğrudan bağlı bir stratejik iletişim danışmanının ihdas edilmesi; harekât ile ilgili fonksiyon altında bilgi harekâtı ve psikolojik harekât fonksiyonlarının ve komutana bağlı halkla ilişkiler fonksiyonunun bu stratejik iletişim danışmanı koordinatörlüğünde oluşturulacak çalışma grupları vasıtasıyla faaliyetlerini icra etmesidir.

İkinci yaklaşım ise; stratejik iletişimin, bilgi harekâtı, psikolojik harekât ve halkla ilişkiler fonksiyonlarının uyum içerisinde çalışacağı doğrudan komutanlara veya kurmay başkanlarına bağlanacağı bir stratejik iletişim dairesi oluşturulması yönündedir. Bu kapsamda örneğin İzmir/Türkiye’de konuşlu bulunan NATO Kara Kuvvetleri Karargâhı’nda Komutan’a doğrudan bağlı Stratejik İletişim Danışmanı olarak bir Türk subayı görev yapmıştır.⁷⁷ Ancak birazdan görüleceği üzere, icra edilen harekâtın ihtiyaçlarına ve komutanın niyetine göre, benimsenen bu iki yaklaşım haricinde de farklı teşkilatlanma şekilleri denenmiştir.

NATO, bünyesinde stratejik iletişime yönelik teşkilatlanmada uyguladığı genel yaklaşımda; bir komutanlığın altında ve direk bağlısı olarak görev yapan Stratejik İletişim Danışmanı ile Halkla İlişkiler Ofisi oluşturulur (Şekil-10). Bir askerî karargâhta harekâtın planlanması ve icrasından harekât başkanlığı sorumludur. Harekât başkanlığı altında ise planlama ve icranın yanı sıra bilgi harekâtı ve psikolojik harekât unsurları da mevcuttur (Reding ve diğ., 2010:16). Stratejik iletişim koordinatörü tüm bu unsurların gayretlerini koordine etmekten ve komutana danışmanlık yapmaktan sorumludur. NATO Afganistan’daki Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (ISAF)⁷⁸ bünyesinde ilk olarak bu yapıyı uygulamıştır.

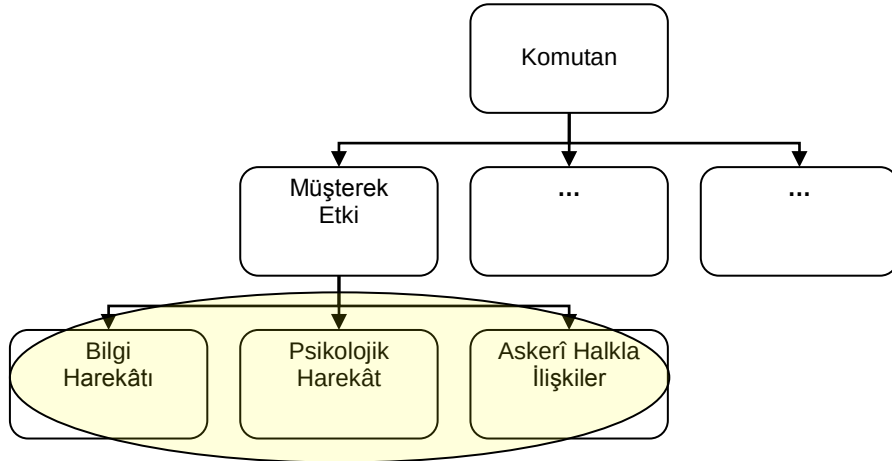
⁷⁷ 19 Eylül 2013 tarihinde NATO Müttefik Kara Kuvvetleri resmi internet sitesine aktarılan karargâh teşkilat yapısından alınmıştır. <https://www.lc.nato.int/articles.php?page_id=106> (Erişim tarihi, 05 Mart 2015).

⁷⁸ The International Security Assistance Force (ISAF).

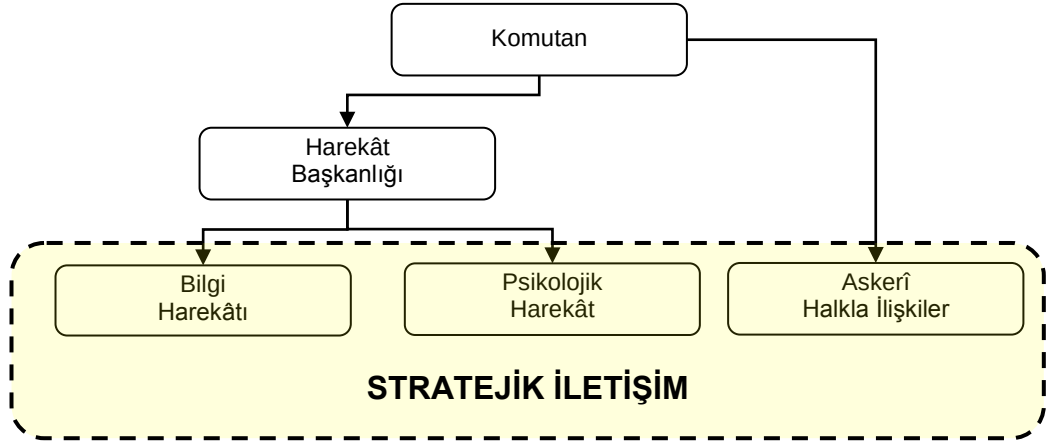
Şekil-10: NATO Doktrinine göre Teşkilatta Stratejik İletişim

Ancak bu ilk yaklaşımda askerî halkla ilişkilerin, bilgi harekâtı ve psikolojik harekât birimleri ile koordinasyonunda sorunlar yaşanmıştır. Afganistan'daki tecrübeler de dikkate alınarak, 2006-2007 yıllarında, bu kez ISAF'ta General Richards tarafından, her unsurun icra edilen harekât ve birbiriyle koordinesinin tek elden yürütülmesi amacıyla, harekât başkanlığı altında Müşterek Etki Birimi olarak teşkilatlanılması öngörülmüştür (Şekil-11).

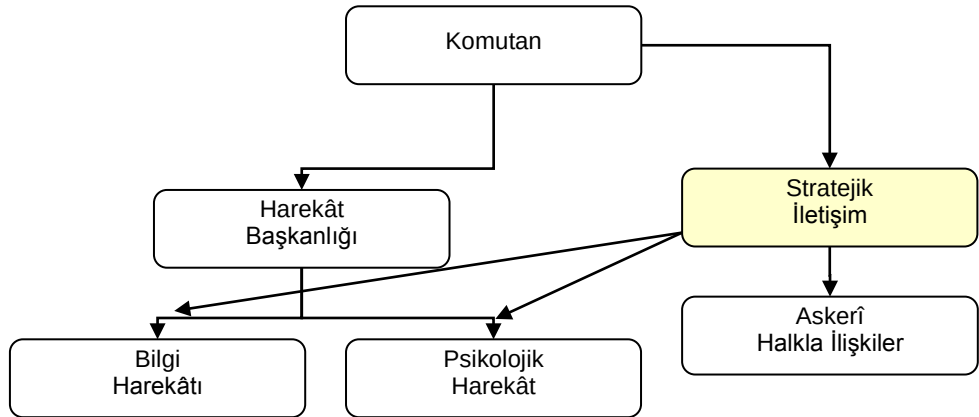
Şekil-11: General Richards'ın Stratejik İletişim Komuta Yapısı

Bir başka teşkilatlanma yapısı, ISAF Komutanı General McNeill tarafından oluşturulmuştur (Reding ve diğ., 2010:18-19). Bu teşkilat yapısında psikolojik harekât ve bilgi harekâtı unsurları Harekât Başkanının, halkla ilişkiler ise Komutanın başlısı olarak düşünülmüştür. Bu yaklaşımda stratejik iletişim sürecinin yönetimi ve bu üç unsurun birbiriyle koordinesi için NATO doktrinindeki iki eksen farklı bir yapı oluşturmuştur (Şekil-12).

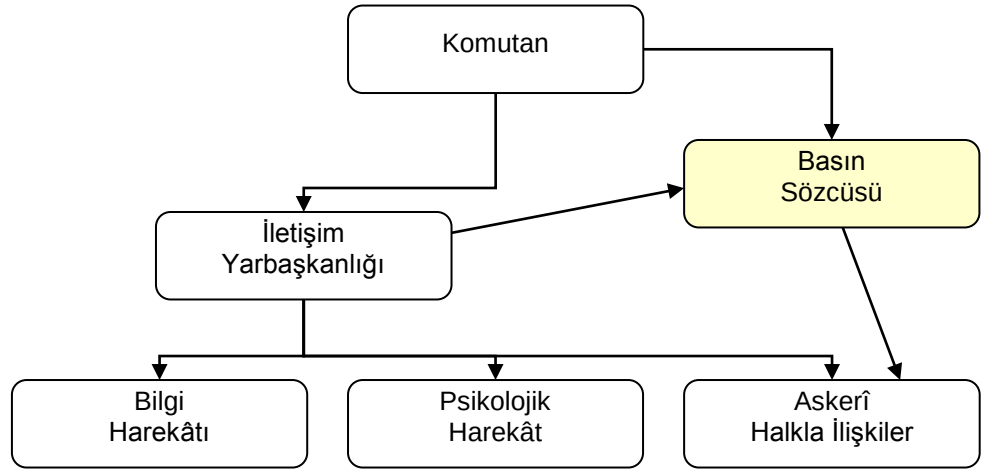
Şekil-12: General McNeill'in Stratejik İletişim Komuta Yapısı

General McNeill'in oluşturduğu bu yapıda stratejik iletişimde herhangi bir unsurun daha çok öne çıkmasını engellemek amacıyla her unsura aynı yetki verilmektedir. Böylesine bir komuta yapısı birbiriyle ilişkili fonksiyon alanlarının bir lider altında toplanmasını gerektiren geleneksel askerî hiyerarşiye aykırıdır. Bu geleneksel yaklaşım kurumsal davranışa etki etmiş ve General McNeill'in de kaçınmak istediği bir sonuç ortaya çıkmış; psikolojik harekât ve askerî halkla ilişkiler *de facto* olarak bilgi harekâtının komutası altına girmiştir (Reding ve diğ., 2010:19). Bir sonraki ISAF Komutanı General McKiernan, komuta ilişkileri bakımından ortaya çıkan bu muammayı ortadan kaldırmak amacıyla, komutana doğrudan bağlı olacak şekilde Stratejik İletişim birimini kurmuştur. Bu yapıda, bilgi harekâtı ve psikolojik harekât unsurları komutanın ve harekât başkanının emir komutasında iken, halkla ilişkiler ise stratejik iletişim biriminin altında yer almaktaydı (Şekil-13). Ancak uygulamada sorunların ortaya çıkması nedeniyle General McKiernan, Askerî halkla ilişkileri yeniden doğrudan kendisine bağlamıştır (Reding ve diğ., 2010:20).

Şekil-13: Genereal McKiernan'ın Stratejik İletişim Komuta Yapısı

NATO Doktrinine uygun olarak, halkla ilişkiler ile psikolojik harekât ve bilgi harekât unsurlarının koordinesinin nasıl olması gerektiği üzerinde çalışan bir sonraki ISAF Komutanı General McChrystal, her üç iletişim ve bilgi unsurunun koordinesinden sorumlu işlevsel bir yetenek olarak İletişim Kurmay Yarbaşkanlığı'nı (*Deputy Chief of Staff for Communications*) ihdas etmiştir (Şekil-14). Bu yapıya göre askerî halkla ilişkiler, komutana ve iletişim yarbaşkanına rapor da veren basın sözcüleri tarafından koordine edilmektedir. Bu yapıyla birlikte İletişim Yarbaşkanlığı muharebe alanındaki bilgi ve iletişim unsurlarını etkili bir şekilde yönetmeye başlamış, ISAF Komutanı'na basın sözcüleri tahsis edilmiş, basın sözcüleri ise askerî halkla ilişkiler yeteneğinden yoksun bırakılmamıştır (Reding ve diğ., 2010:21).

Şekil-14: Genereal McChrystal'ın Stratejik İletişim Komuta Yapısı

Bu teşkilat yapıları stratejik iletişimin diğer unsur ve iletişim gayretleriyle ilişkisini ortaya koyması bakımından önemlidir. Görüleceği üzere özellikle Afganistan'daki görevli komutanların tercihlerine ve harekâtın gereklerine göre komuta yapıları zaman zaman değişiklik göstermiştir. Teşkilat yapısı ve uygulanan yöntem ne olursa olsun stratejik iletişimin harekât alanında kullandığı araçlar ve koordine ettiği unsurlar hep aynı kalmıştır. Bu unsurların en önemlileri ise psikolojik harekât, bilgi harekâtı ve halkla ilişkilerdir. Teşkilatlanma örneklerinden son olarak ise, ISAF'ta Kurmay Başkanlığı'na bağlı bir İletişim Daire Başkanlığı kurulmuş ve bilginin yönetilmesine yönelik bütün disiplinler bu Başkanlık altında toplanmıştır.

(4) Stratejik İletişime Yönelik Eğitim ve Öğretim Gayretleri

NATO, Stratejik iletişim ile ilgili çabalarında eğitim ve öğretime de önem vermektedir. Bu kapsamda, Oberammergau NATO Okulu'nda, Roma Savunma Koleji'nde ve başta Ankara'da konuşlu olan Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi olmak üzere bir çok birimde seminerler, eğitimler ve kurslar verilmektedir. NATO bünyesinde uygulamaya ve eğitime yönelik olarak önemli bir adım ise, 01 Temmuz 2014 tarihinde, 7 NATO üyesi ülke arasında imzalanan mutabakat muhtırası ile hayata geçirilen “NATO Stratejik İletişim Mükemmeliyet Merkezi”dir.⁷⁹ NATO'nun sahip olduğu yeteneklerini geliştirmek maksadıyla kurulan yirminci mükemmeliyet merkezi olan Stratejik İletişim Mükemmeliyet Merkezi, Letonya'nın Başkenti Liga'da konuşludur. Merkezin ana görevleri; stratejik iletişime yönelik doktrin geliştirmek, inceleme ve araştırmalar yürütmek, alınan dersler merkezi olmak, eğitim ve öğretime yönelik çabaları ve karşılıklı iş birliğini geliştirmektir.

c. Stratejik İletişim, Etki Odaklı Yaklaşım ve Kapsamlı Yaklaşım

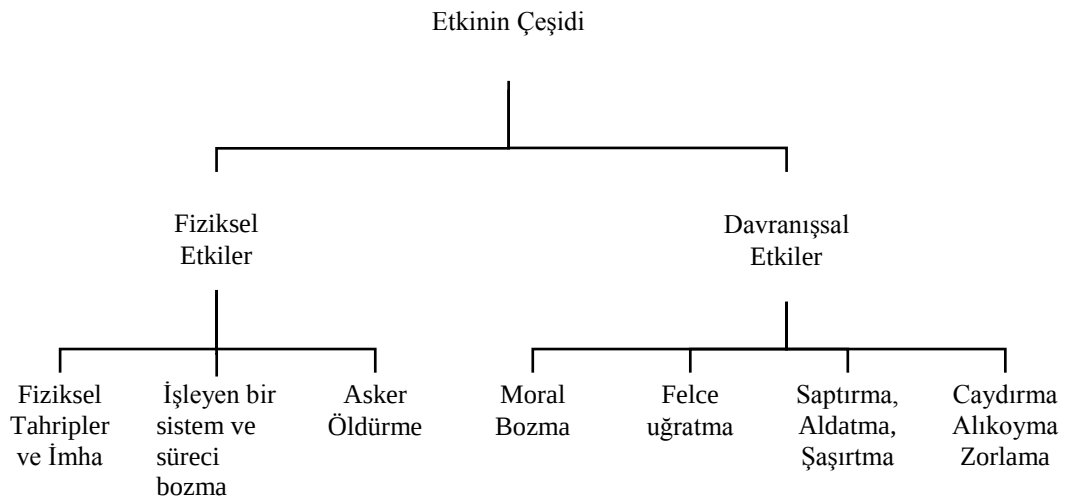
ABD ve NATO'nun güvenlik alanında stratejik iletişim yaklaşımlarına bakıldığında bir kısım ortak bir özelliğin öne çıktığı görülmektedir: Belirlenen hedef kitlelerin tutum ve davranışlarında istenen yönde etkilerin oluşturulması ve stratejik hedeflere ulaşmak maksadıyla bütün askerî ve askerî olmayan unsurların bir sinerji oluşturacak şekilde kullanılması. Bu ortak noktalara çalışmanın bu kısmında dikkat çekilmesinin sebebi ileride anlatılacak diğer ülkelerde de benzer yönde yaklaşımların benimsenmiş olması ve stratejik iletişimin bu yaklaşımlardaki rolünün açıklığa kavuşturulmasında faydalı olacağı düşüncesidir. Teknik ayrıntılarına girmeden sadece felsefesi anlatılacak olan bu yaklaşımlar, etki odaklı yaklaşım ve kapsamlı yaklaşım olarak literatürde yerini almıştır.

Bu benzer özellikler kimi zaman stratejik iletişim, etki odaklı veya kapsamlı yaklaşımın aynı şeyler olduğu yönünde düşüncelerin ortaya çıkmasına neden

⁷⁹ Mutabakat muhtırasını imzalayan yedi devlet: Estonya, Almanya, İtalya, Litvanya, Letonya, Polonya ve İngiltere. NATO Stratejik İletişim Mükemmeliyet Merkezi Resmi İnternet Sitesi, (<http://www.stratcomcoe.org/>) (Erişim tarihi, 24 Kasım 2014).

olmaktadır. Çalışma esnasında özellikle askerî personel ile yapılan görüşmelerde stratejik iletişim mantığını tartışırken, stratejik iletişimin kapsamlı yaklaşımın birebir aynısı olduğuna dair fikirlerinin ortaya çıkması bu konuya burada yer verilmesinin başka bir sebebidir. Ancak, kısmen benzerlik gösterse de veya bir birinin tamamlayıcısı olsa da bu kavramlar aynı şeyleri ifade etmezler. Konuya başlamadan önce etki odaklı yaklaşım ve kapsamlı yaklaşımın askerî literatürde fiziksel, bilişsel ve bilgisel hedefleri olan birer harp sanatı olduğunu; siyasî alanda ise ulusal çıkarları korumak için tüm millî güç unsurlarının kullanıldığı yaklaşımları belirttiği; stratejik iletişimin ise bu yaklaşımların hedeflerine ulaşılmasını kolaylaştıran *algılara yönelik* bir yetenek olduğunu belirtmek faydalı olacaktır. En başta *istenen etkinin mahiyetinde farklılıklar* bulunmaktadır.

İster stratejik iletişimde olsun, isterse kapsamlı veya etki odaklı yaklaşımda, *etki* kavramı sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda istenen etkinin mahiyetinin ne manaya geldiği sorusu öne çıkmaktadır. Davis'e göre, etkileri Şekil-15'deki gibi fiziksel ve davranışsal olarak ikiye ayırmak mümkündür (Davis, 2001:17). Örneğin askerî harekâta fiziksel etkiler bir tesisin, köprünün, tankın, uçağın vb. imhası veya askerlerin öldürülmesidir. Davranışsal etkiler ise silahlı kuvvetlerin personelinin veya milletin moralini bozmak, komutanları ve düşmanı aldatmak, savaşma azim ve iradesini zayıflatmak veya tamamen yok etmek gibi zihinlere, algılara ve ruhlara yönelik etkidir. Hedef alınan kitle, eğer dostsa, istenen etki bunun tam tersi olacaktır. Tarafsızlarda oluşturulmak istenen etki ise, yapılan her türlü faaliyetin meşrû bir zeminde algılanmasına neden olmak ve mümkünse onların da desteğini alabilmektir.

Şekil-15: Etki Kavramı Taksonomisi (Davis, 2001:17)

Stratejik iletişim yaklaşımında doğrudan bir fiziksel hedefi tahrip etmek söz konusu değildir. Ancak bunu kolaylaştıracak etkileri sağlamak veya fiziksel bir tahriple verilecek mesajın çerçevesini çizmek mümkündür. Yani fiziksel etkiler ile davranışsal etkileri desteklemek mümkündür. Terör örgütlerinin eylemleri genelde bu kapsamdadır. Yaptıkları eylemlerinin *ana amacı* bir yerleri yakıp yıkmak veya askerleri öldürmek değildir. “Eylemlerinin sonucundaki ana amaç, toplumda korku ve dehşet yaratarak kitleleri etkilemek ve propaganda yapmaktır” (Başeren, 2008:8) Terör eylemlerinin görünen neticesi ötesinde bir yarar elde edilmek istenmektedir. Stratejik iletişimde düşman askerlerinin öldürülmesi veya tanklarının imhası hedef olarak seçilmez. Ancak kapsamlı harekâta veya etki odaklı yaklaşımda düşmanın askerleri, tankları, komuta kontrol sistemleri ve harekâtının kendisi fiziksel hedef olarak doğrudan seçilebilir. Buradaki esas husus, harekâtın veya faaliyetlerin odak noktasıdır. Aslında ileride görüleceği üzere kapsamlı yaklaşımın stratejik iletişim faaliyetlerini de kapsadığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

Askerî harekâtın planlama ve icrasında, bir düşünce ve planlama metodolojisi olarak, ABD kaynaklarında “Etki Odaklı Harekât”, NATO kaynaklarında ise “Harekâta Etki Odaklı Yaklaşım” olarak geçen kavramların taşıdığı misyon aynıdır. ABD kaynaklarına bakıldığında etki odaklı yaklaşım, “bütün askerî ve askerî olmayan imkân ve kabiliyetlerin sinerji oluşturacak şekilde kullanılmasıyla düşman, tarafsız ve dost unsurlar üzerinde istenen etkiyi elde etme süreci” olarak tanımlanmakta, etki odaklı yaklaşımda özellikle millî güç unsurlarının tamamının kullanılması öngörülmektedir (Commander’s Handbook for an Effects-Based Approach to Joint Operations, 2006). NATO kaynaklarına bakıldığında durum sadece sahip olunan güç unsurları (millî olmaması gibi) açısından farklıdır. NATO’daki yaklaşımlar incelenirken egemen devletler tarafından kurulmuş bir örgüt olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle hem hedef aldığı kamuoyu hem de kullandığı unsurlar değişmektedir. Bu minvalde NATO Harekâta Etki Odaklı Yaklaşımı, “planlanan hedeflere ve NATO seviyesinde istenen son duruma ulaşmak için gerekli etkileri yaratmak maksadıyla, NATO dışındaki aktörlerle de iş birliği kurulması suretiyle, ittifakın güç unsurlarının uyumlu ve kapsamlı bir biçimde kullanılması” şeklinde tanımlanmaktadır (NATO’s Bi-Strategic Command Pre-Doctrinal Handbook, 2007:1-2). Etki odaklı harekâtın bir başka tanımı ise; “askerî, diplomatik, psikolojik ve ekonomik enstrümanların kullanılmasıyla doğrudan, dolaylı

ve peş peşe etkileri olan bir sistem çerçevesinde tasarlanan ve planlanan harekât” şeklinde ifade edilmiştir (Davis, 2001:7).

Etki odaklı yaklaşım aslında yeni bir olgu olmamasına karşın, *daha önceden birçok kez dile getirildiği üzere olgulara günümüzde verilen yeni etiketten başka bir şey değildir*. Etki odaklı yaklaşımın en önemli izlerini Mustafa Kemal Atatürk’ün başta Ulusal Kurtuluş Savaşı olmak üzere katıldığı savaşlarda ortaya koyduğu yaklaşımda bulabiliriz. Mustafa Kemal Atatürk, bu yaklaşımını şu şekilde dile getirmekte ve gelecek kuşaklara uyarıda bulunmaktadır (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 1959:76);

“Bir milletin başarısı, mutlaka bütün millî güçlerin bir istikamette oluşması ile mümkündür. Bu nedenle bilelim ki, elde ettiğimiz başarı, milletin güç birliği yapmasından, ortak hareket etmesinden ileri gelmiştir. Eğer aynı başarı ve zaferleri gelecekte de tekrarlamak istiyorsak aynı esasa dayanalım ve aynı şekilde yürüyelim.”

Mustafa Kemal Atatürk’ün bu ifadesi aslında günümüzde yeni bir anlayış olarak ileri sürülen kapsamlı yaklaşımı, akıllı güç kavramını ve etki odaklı yaklaşımı bünyesinde taşımakta; bütün millî güç unsurlarının müşterek olarak bir istikamette uygun kullanımının önemine dikkat çekmektedir. Aradığımız cevheri bulmak için sınırlarımızın ötesine bakıp oralardan bize öğretilen yaklaşımlara doğrudan bel bağlamadan önce kendi içimize ve mayamıza bakmamız gerekmektedir.

Etki odaklı yaklaşımı daha iyi anlamlandırabilmek adına harp sanatının kapsamındaki değişime de göz atmakta fayda olacağı düşünülmektedir. Şekil-16’daki koordinat düzleminde; negatif x ekseninde güç unsurları, pozitif y ekseninde fiziksel askerî hedefler, pozitif x ekseninde askerî harekâtın doğası ve negatif y ekseninde bilişsel ve davranışsal hedefler sıralanmıştır. Harbin kapsamı merkezî noktadan dışarıya doğru genişlemektedir. Merkeze yakın “cari” durumun olduğu ilk dairesel kuşakta, millî güç unsurlarından sadece askerî güç uygulanmakta, hedef olarak ise düşmanın ilk hatlarındaki askerleri ve tankları ile komuta, kontrol ve istihbarat alt yapısı gibi fiziksel hedefleri seçilmektedir. Bu kuşakta algısal/davranışsal hedeflere çok az önem verilmektedir. Askerî düşünce sistematigindeki merkezden çevreye

doğru gelişmeler ikinci dairesel alan olan “harp sanatına” oradan da “hedef” alanına doğru ilerledikçe; kullanılan güç unsurlarının kapsamı askerî güçten bilgi harekâtına, fiziksel hedefler tek er ve tanktan siber altyapı ve liderliğe, bilişsel ve davranışsal hedefler bireysel algılardan kararlara ve büyük toplumsal davranışlara, harekâtın doğası ise göğüs göğse muharebelerden ağ destekli harbe kadar genişleyecektir (Davis, 2001:8-11).

Şekil-16: Harp Sanatının Kapsamındaki Değişim (Davis, 2001:19)

yeteneklerin kapsamlı yaklaşım içerisinde kullanımı olarak isimlendirmiştir. Kapsamlı yaklaşım kavramı NATO'nun gündemine 2004 yılında Danimarka'nın teklifi ile girmiş, 2006 yılındaki Riga Zirvesi'nde NATO tarafından benimsenmiştir (Jakobsen, 2008:7). Riga Zirvesi Sonuç Deklarasyonu 10'uncu maddesinde, "Afganistan ve Kosova'daki harekâtların günümüz tehditlerinin geniş spektrumunda sivil ve askerî unsurların kullanıldığı kapsamlı bir yaklaşımı gerektirdiği" belirtilerek kapsamlı yaklaşıma olan ana düşünceler ortaya konulmuştur (Riga Zirvesi Sonuç Deklarasyonu, 2006). Müteakiben, kapsamlı yaklaşımı uygulamaya koyacak Eylem Planı, 2008 yılında icra edilen NATO Bükreş Zirvesi'nde kabul edilmiştir (Jakobsen, 2008:7). Kapsamlı yaklaşım, 2010 yılında Lizbon'da kabul edilen Stratejik Konsept'te de yerini almış, Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı (SACEUR) tarafından Kapsamlı Yaklaşım Planlama Direktifi dâhilinde planlama ve icraya yönelik esasları belirlenmiştir.

Bir harekâta belirlenen stratejik hedefler doğrultusunda sivil veya askerî olsun ilgili tüm aktörlerin gayretlerinin koordinesini gerektiren kapsamlı yaklaşım politik, askerî, ekonomik ve bilgiye dayalı tüm alanlarda bir uyumu ve iş birliğini gerektirmektedir. Her bir unsurun birbirine karşı üstünlüğü olmadığı gibi harekâtın inkişafına göre öncelikler de değişiklikler olabilir. Kapsamlı harekâta stratejik iletişimin rolüne gelince; stratejik iletişim alanındaki görev ve sorumluluklar Planlama Direktifinde yer almaktadır. "Durumsal Farkındalığın" anlatıldığı bölümde stratejik iletişim çalışma grubuna; stratejik bilgi ortamı ortamının koşulları hakkında durumsal farkındalığı sağlamak, medya ve angajman yaklaşımlarını koordine etmek, stratejik iletişime yönelik tüm faaliyetleri planlama sürecine yansıtmak, düşmanın bilgiye yönelik faaliyetleri ve propagandasına karşı istihbarat desteği sağlamak amacıyla Harekât ve İstihbarat Başkanlıkları ile İstihbarat Füzyon Merkezini destekleyecek stratejileri geliştirmek ve uygulamak görevleri verilmiştir (COPD, 2010:3-8). Direktif'in "Stratejik Değerlendirme" safhasında Stratejik İletişim Kürsüsü'ne, planlamanın başından itibaren kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, bilgi harekâtı ve psikolojik harekât esaslarının belirlenerek harekâta stratejik iletişim desteğinin sağlanması görevi verilmiştir (COPD, 2010:20). Direktif incelendiğinde kapsamlı yaklaşımda stratejik iletişimin, istihbarat ve harekât gibi ana fonksiyon alanlarından biri olarak, planlama ve icranın her safhasının ayrılmaz bir parçası olduğu görülmektedir.

ç. Diğer Ülkelerde Stratejik İletişim Yaklaşımları

(1) İngiltere’de Stratejik İletişim Yaklaşımı

İngiltere’de, ulusal politik hedeflere ulaşmak maksadıyla, hem hükümet hem de Savunma Bakanlığı bünyesinde stratejik iletişimin uygulanmasına ve bir disiplin olarak gelişimine önem verildiği görülmektedir. İngiltere; Irak, Afganistan ve Libya’daki tecrübeleri ile stratejik iletişim yaklaşımının uygulanmasında ve kurumsallaşmasında önemli bir mesafe kat etmiştir. Afganistan ve Irak’taki harekâta tutarlı stratejiler düzenlemeye yönelik gayretler ile sosyal medyada hedef kitleyi iknaya yönelik iletişim çabaları sonucu elde edilen tecrübeler stratejik iletişim uygulamaları için başlangıç noktası olmuştur. Ancak bu dönemde birçok önemli iletişim unsurlarına sahip olunmasına karşın, bu iletişim unsurları stratejik iletişim şeklinde bir yaklaşım ile uyumlu değildi. Burada elde edilen tecrübelerle 2011 yılındaki Libya harekâtında stratejik iletişim yaklaşımında ilerleme kaydedilmiş; bilgi artık manevra ve kuvvet konseptlerine göre ikincil önemi haiz bir unsur olmaktan çıkmıştır (JDN 1/2, 2011:III-V). Geçmişte bilgiye yönelik faaliyetleri harekâtın yardımcı unsuru olarak gören İngiltere; Afganistan ve Libya’daki tecrübeleri sonucunda “etki” ve “bilgi”nin harekât hattının ayrılmaz bir parçası olduğunu kabullenmiştir.

İngiltere Savunma Bakanlığı’na göre stratejik iletişim; “Ulusal çıkarların geliştirilmesi maksadıyla, kamuoyunun tutum ve davranışlarında etki yaratacak şekilde savunmaya yönelik tüm iletişim unsurlarının kullanılmasıdır.” İngiltere, Ulusal Güvenlik Konseyi’ne göre ise; “Stratejik iletişim, ulusal güvenlik hedeflerine ulaşmak maksadıyla, bireylerin, grupların ve devletlerin tutum ve davranışlarını etkileyecek şekilde tüm iletişim araçlarının sistematik ve koordineli kullanılmasıdır.” Ulusal Güvenlik Konseyi iletişimi “kelimeler, imajlar ve eylemler” olarak tanımlamakta; iletişimin kamu bilgisi, halkla ilişkiler, bilgi harekâtı, savunma diplomasisi, yumuşak güç faaliyetleri ve diplomatik kampanyaları içerdiğini ifade etmektedir (JDN 1/12, 2012:1-2).

Görüldüğü üzere İngiltere’de stratejik iletişimin nihaî hedefi ulusal çıkarları geliştirmek, ulusal politika ve hedefleri desteklemektir. Birçok ülke millî güç

unsurlarını diplomatik, askerî, ekonomik ve bilgiye yönelik olarak dört kategoriye ayırırken; İngiltere diplomatik, askerî ve ekonomik olmak üzere üç kategoriye ayırmış, bilgi unsurunu diğer üç millî güç unsurunu destekleyen bir kuvvet çarpanı olarak görmüştür. Stratejik iletişime ise, millî güç unsurlarının farklı enstrümanlarını bilgi ile entegre eden kritik bir rol atfetmiştir (JDN 1/12, 2012:1-2, 1-3).

Güvenlik ve savunma alanında stratejik iletişimi eylem-söylem bütünlüğü olarak gören İngiltere Savunma Bakanlığı; stratejik iletişimde istenen etkiyi sağlamak için stratejik seviyeden taktik seviyeye kadar tasarlanmış ve entegre edilmiş inandırıcı politika ve stratejilerin oluşturulması gerektiğini öngörmektedir. Bu öngörü Savunma Bakanlığı'nın hem ulusal çıkarlara ulaşmak için askeri yetenek (kuvvet) sağlayan bir Bakanlık olarak, hem de özel operasyonlar dâhil harekâtın icrasını sağlayarak bu yetenekleri kullanan bir askerî karargâh olarak ikiz görev üstlenmesini gerektirmektedir (JDN 1/12, 2012:1-3).

İngiltere'deki stratejik iletişim sürecinin yönetiminde; Stratejik İletişim Timi, Stratejik İletişim Yönlendirme Grubu ve Stratejik İletişim Çalışma Grubu olmak üzere üç gruba rol verilmiştir (JDN 1/12, 2012:3-14):

Stratejik İletişim Timi: Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından kurulur. Belirli kriz ve olaylara müdahalede Ulusal Güvenlik Konseyi'nin, müttefik ülkelerin önceliklerine ve evrensel değerlere dayalı olan bir yaklaşım belirler. Üst düzey mesajların verilmesinde ve medya ile ilişkilerde öncelikleri belirler ve yönlendirmede bulunur, Ulusal Güvenlik Konseyi'ne süreç ile ilgili brifinglerde bulunur. Stratejik İletişim Yönlendirme Grubuna ve Çalışma Grubuna talimat verir ve kılavuzluk sağlar.

Stratejik İletişim Yönlendirme Grubu: Ulusal Güvenlik Konseyi'nin direktiflerini, istihbarat analizlerini ve harekât/faaliyet sonuçlarını değerlendirmeye alır. Belirli hedefler üzerindeki stratejik etkiyi yaratmaya odaklı stratejik seviyedeki planları geliştirir, takip eder ve denetler. Hükümet bünyesindeki kurumların uygulamaları arasındaki uyumsuzluk ve çatışmaların önlenmesi için koordinasyonda bulunur, stratejik söylem ve politikayla tutarlılığı sağlar. Ulusal Güvenlik Konseyi'nin kararlarının uygulanması için gerekli olan alt görevleri hazırlar. Cari

duruma göre politika ve öncelikleri belirler. Ayrıca Stratejik İletişim Çalışma Grubunun önceliklerini belirler.

Stratejik İletişim Çalışma Grubu: Stratejik İletişim Yönlendirme Grubu adına, “*Stratejik İletişim Eylem ve Etki Planını*” hazırlar. Bu plan stratejik anlatı, tema veya söylemi (**narrative**)⁸⁰, analizlerin stratejik ağırlık merkezini, hedefleri, hedef kitleyi ve istenen etkiyi içerir. Ayrıca, ayrıntılı senaryolar ile icra edilecek harekât tarzlarını ve ulaşılabilecek hedefleri belirler. Askerî, ekonomik ve politik güç unsurlarının stratejik, operatif ve taktik seviyedeki tüm uygulamalarının takip edildiği “*Senkronizasyon Matrislerinin*” de hazırlanmasından sorumludur. Tüm uygulayıcı unsurlar tarafından verilecek mesajların stratejik anlatı/tema, üst düzey hedefler ve Stratejik İletişim Eylem ve Etki Planı ile tutarlılığını sağlar.

(2) Fransa’da Stratejik İletişim Yaklaşımı

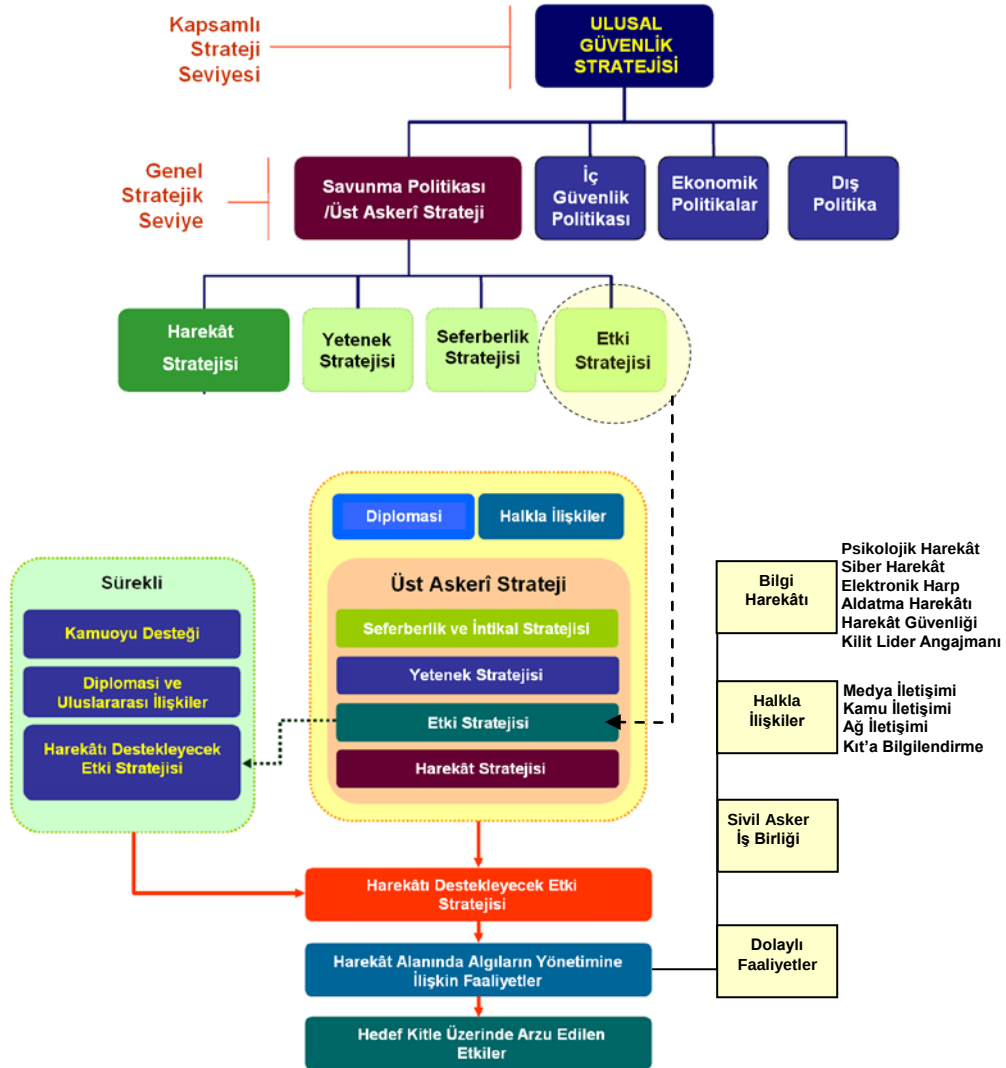
“Stratejik iletişim”, Fransa’da kavram olarak ekonomide ve ticarete kullanılmasına karşın güvenlik alanında tercih edilmemiştir. Ancak, kavramsal olarak yapılan bu tercihe rağmen Fransa, ulusal savunma ve güvenlik stratejisi kapsamında, ABD ve NATO’dan örnek aldığı stratejik iletişim yaklaşımını kendisine ait olan Etki (*influence*) Konsepti’nin içerisine yerleştirmiştir.⁸¹ Fransa’da ulusal savunma ve güvenlik stratejisi Fransa’nın itibarını yükseltmeyi ve stratejik çıkarlarını korumayı sağlayan millî güç unsurlarına dayandırılmıştır. Bu ise dış politika, askerî strateji, iç güvenlik politikaları, ekonomi ve kültür alanında kısa ve uzun vadeli çıkarları korumayı hedefleyen etki stratejisini gerektirmiştir. JC-3.10 (A) Etki Konsepti’ne (2012) göre Etki Stratejisi;

“Bir devletin, bir devletler topluluğunun veya bir uluslararası örgütün çıkarlarını desteklemek amacıyla, psikolojik ve bilişsel alanda diplomatik, ekonomik, bilgiye dayalı, askerî ve sosyo-kültürel yetenekleri organize etme ve kullanma sanatıdır.”

⁸⁰ Stratejik iletişimin önemli bir ögesi olan “**narrative**” Türkçe’de anlatı, tema, söylem gibi kavramlarla ifade edilmektedir. “Hikâyelendirme” olarak ta ifade edilen kavram; belirli olaylar hakkındaki anlamı, olayı aktarandan hedef kitleye veya dinleyiciye ileten tematik ve sıralı bir açıklamadır. Kavram, Dördüncü Bölümde ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

⁸¹ JC-3.10 (A) Influence, 2012.

Etki stratejisi, arzulanan politikaların hedef kitleler üzerindeki etkisini artırmayı amaçlar. Güvenlik alanında herhangi bir çatışma ve askerî operasyon süresince yaşanan algı savaşında, algının kontrolüne vurgu yapan Konsept'e göre; güvenlik alanında algı savaşı, çatışmanın aktörleri arasındaki meşrûluk mücadelesidir. Algı savaşı, icra edilen eylemlerin yasallığını ve geçerliliğini hedefler ve eyleme anlam kazandırmaya çalışır. Eyleme katılımı, en azından kabulünü teşvik eder. Karşı tarafın karar verme sürecini etkiler. Algı savaşı hem fiziksel hem de manevî alanda, hem çatışmanın gerçekleştiği zeminde hem de diğer ortamlarda icra edilir. Çok uluslu bir çerçevede düşünüldüğünde Etki Stratejisi, NATO'daki stratejik iletişim ve AB'deki iletişim stratejisi faaliyetlerine denk düşmektedir (JC-3.10 [A], 2012:17-18). Fransa'daki kapsamlı ve genel etki stratejisinden oluşan ulusal güvenlik strateji mimarisi ile askerî etki konsepti Şekil-17'de gösterilmiştir.

Şekil-17: Fransa'da Ulusal Güvenlik Mimarîsi (JC-3.10 [A], 2012)

Fransa'nın genel etki stratejisi incelendiğinde, daha önce de esasları anlatılan kapsamlı yaklaşımın bir unsuru olduğu görülmektedir. Fransız Doktrini'ne göre kapsamlı yaklaşım, bir devlet veya devletler grubunun belirlenen hedeflere ulaşmak maksadıyla, bütün diplomatik, ekonomik, askerî, kültürel ve bilgiye dayalı millî güç unsurlarının uygun bileşimini ve yönetimini ifade etmektedir. Ulusal Güvenlik Stratejisi, Beyaz Kitap (*Le Livre Blanc*) ile belirlenir ve savunma politikası, iç politika, dış politika ve ekonomik politikanın tamamını kapsar (CDEAF, 2011:17-18). Fransa'da kapsamlı yaklaşıma entegre olmuş genel etki stratejisi *diplomatik, ekonomik, genel askerî ve sivil faaliyetler* olmak dört ana sütundan oluşmaktadır. Ulusal güvenlik yaklaşımının unsurlarından biri olan üst düzey askerî stratejisi; uluslararası kriz ve çatışmalarda düşman, müttefik ve tarafsızlar gibi bir çok kesimin algılarına yönelik olarak tasarlanmıştır (JC-3.10 [A], 2012:17-18).

Anımsanacağı üzere NATO'da uygulanan stratejik iletişim faaliyetleri de Kapsamlı Yaklaşım Planlama Direktifi'nin bir parçasını oluşturmaktaydı. Harekât alanındaki algılara yönelik aktiviteler, belirlenen hedeflere ulaşmak maksadıyla, hedef kitlelerin tutum ve davranışlarında değişiklik yaratmak için algılar üzerinde etki yaratan eylemler bütünüdür. Stratejik iletişimde olduğu gibi etki konseptinde de başta stratejik seviyede psikolojik harp yeteneği olmak üzere faaliyet alanındaki algılara yönelik aktivitelerin uygun kullanımı esas alınır. Etki konsepti, herhangi bir krizden önce, kriz esnasında ve sonrasında sürekli icra edilir. Hedefleri, önceden belirlenen hedeflerin daha ötesine ulaşabilir ve sadece askerî güç unsurlarının değil akıllı güç kapsamında bütün millî güç unsurlarının kullanımını gerektirir. Konseptin yedi adet prensibi bulunmaktadır (JC-3.10 [A], 2012:20-27):

Meşrûluk: Birçok çatışma taraflar arasındaki meşrûluk mücadelesini içermektedir. Buradaki amaç kendi iç kamuoyunun, yerel unsurların, devletlerin, uluslararası toplumun ve diasporaların rızasını elde etmektir. Bu nedenle icra edilen faaliyetlerin ve müdahalelerin hedef kitleler tarafından anlaşılması, kabul edilmesi veya en azından karşı çıkılmamasına çalışılırken; muhasımın hedef kitlelere meşrû görünen ideoloji ve tutumları da itibarsızlaştırılmaya çalışılır.

Güvenilirlik: İcra edilen faaliyetlerin, unsurların ve personelin güvenliği ihlal edilmeyecek şekilde gizlilik prensibi göz önünde bulundurularak doğru bilginin ve mesajların zamanında ve şeffaf olarak hedef kitlelere dağıtılması gerekmektedir.

Gizlilik: Faaliyetlerde hareket serbestliğini sağlamak ve gerektiğinde sürpriz etkisi yaratmak adına gizlilik prensibi önem taşımaktadır. Gizlilik ve aldatma harekâtı uzun vadeli hesaplara zarar vermeyecek şekilde ustaca uygulanmalıdır. Kısa vadeli hesaplar için gizlilik prensibine uymak adına güvenilirlik prensibi ihlal edilmemeli; arşivlerin ileride genel kamuoyuna açılacağı unutulmamalıdır.

Bireysel ve kolektif katılım: İnisiyatif, kararlılık ve sadakat gerektiren bu prensibe göre, her seviyedeki personel kendi vereceği kararların sonuçlarını iyi hesap etmelidir. Çünkü her biri kendi davranış, görüntü ve eylemleri ile etki harekâtının aktörleridir. Personel ve birlikler günlük faaliyetlerinde siviller ile birçok defa iletişime geçmekte bu iletişimin biçimi ise etki stratejisini etkilemektedir.

Tutarlılık ve süreklilik: Hem harekât alanında hem de dışında meşrûluğun sağlanması için eylem, söylem ve imajların tutarlı olması ve süreklilik göstermesi gerekmektedir.

Öngörü: Öngörü aktörlerin ve hedef kitlenin iyi tanınmasına bağlı olup muhasımın etki stratejilerinin önceden tahmin edilerek etkisiz hale getirilmesi için gereklidir.

Ad hoc Angajman Kuralları: Etki stratejisi teknik, doktrinsel, yasal, moral ve etik boyutlarda icra edilir. Bu kurallara uyulmalı, hileye dayalı propaganda tekniklerinden uzak durulmalıdır. Etki stratejisi bireysel veya bilginin çarpıtılması ile kolektif iradeleri kasıtlı olarak istismar etme amacını gütmeyen, sindirme ve beyin yıkama faaliyetini içermez.

4. STRATEJİK İLETİŞİME YÖNELİK ÖRNEK OLAYLAR

NATO, her ne kadar uluslararası bir örgüt olsa da üzerindeki ABD etkisi yadsınamayacak derecede önemlidir. Bu çerçevede NATO'nun uygulamalarının ABD'nin güvenlik politikalarından ayrı düşünülmemeyeceği bir gerçektir. Bu nedenle bu kısımda NATO'nun icra ettiği operasyonların bir kısmı hegemonik küresel liderlik amacıyla bulunan ABD'nin stratejik iletişim uygulamaları da dikkate alınarak okunmalıdır. Bu minvalde, özellikle stratejik iletişimin öne çıktığı Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (ISAF) görevi, Kosova Barışı Destekleme Harekâtı (KFOR), Libya'daki Koruma Sorumluluğu kapsamındaki harekât, Aden Körfezi ve Somali'deki Okyanus Kalkanı ve Deniz Haydutluğu ile Mücadeledeki stratejik iletişim uygulamaları incelenecektir. Bu incelemelerde görevlere yönelik stratejik iletişim çerçeve metinleri esas alınacaktır.

a. Afganistan: NATO/ISAF Stratejik İletişim Çerçevesi

Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyinin 1368 (2001), 1373 (2001) ve 1386 (2001) sayılı Kararları çerçevesinde ve 5 Aralık 2001 tarihli Bonn Konferansı sonuçları uyarınca, Afganistan Hükümetinin güvenlik durumunun iyileştirilmesi ve kendi güvenlik kabiliyetlerinin oluşturulmasına yardımcı olmak amacıyla, 2001 yılında, Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (ISAF) oluşturulmuştur. ISAF Harekâtının sorumluluk sahası başlangıçta sadece Afganistan'ın başkenti Kabil ve çevresi ile sınırlıyken, 2003 yılında bu kuvvetin sorumluluk alanı 1510 (2003) sayılı BM Güvenlik Konseyi kararıyla Kabil'in ötesine genişletilmiştir. Stratejik komuta, kontrol ve eşgüdümü ise NATO Daimi Konseyinin 16 Nisan 2003 tarihli kararıyla NATO tarafından üstlenilmiştir.⁸² NATO liderliğinde icra edilmekte olan ISAF Harekâtı 31 Aralık 2014 yılı sonunda tamamlanmıştır. Bu tarihten sonra NATO'nun Afganistan'la ilişkilerinin temel unsurlarından birini Kararlı Destek Misyonu (Resolution Support Mission - RSM) oluşturmaya başlamıştır.

⁸² Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası, "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları". "Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Halen Katkı Sağlanan Harekâtlar" <http://www.tsk.tr/6_uluslararası_iliskiler/turkiyeninbarisidesteklemeharekatinakatkilari.html> (Erişim tarihi, 05 Mart 2015).

20-21 Mayıs 2012 tarihlerinde Şikago’da ve 4-5 Eylül 2014 tarihlerinde Galler’de gerçekleştirilen NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvelerinde alınan kararlar çerçevesinde, 1 Ocak 2015 tarihinde başlatılan Kararlı Destek Misyonu’nun muharip bir nitelik taşınamaması ve Afgan makam ve kurumlarına eğitim, danışmanlık ve yardım sağlamak amacıyla iki yıl icra edilmesi planlanmakta; Afgan ulusal güvenlik güçlerinin ülke genelinde güvenlik sorumluluğunu bütünüyle üstlenmesi hedeflenmektedir.⁸³ Böylece, 13 yıllık ISAF görevinden sonra başlatılan Kararlı Destek Misyonu’nun ana rolü; muharip unsurluktan, Afganistan Ulusal Güvenlik Kuvvetleri’ne ve Afgan Güvenlik Kurumu’na verilecek eğitim, danışmanlık ve harekât desteği olarak değiştirilmiştir. Bu kapsamda NATO-RSM, Afganistan Ulusal Güvenlik Kuvvetleri’ni ve Afgan Güvenlik Kurumu’nu aşağıdaki sekiz ana alanda destekleyecek, eğitecek ve geliştirecektir:⁸⁴

- Çok Yıllı Bütçeleme, Programlama ve Uygulama,
- Şeffaflık, Hesap Verilebilirlik ve Gözetim (Yolsuzluğu Önleme),
- Afgan Güvenlik Kurumu’nun Sivil Yönetimi,
- Kuvvet Hazırlama (Al, eğit ve donat),
- İdame (Tedarik ve Bakım),
- Planlama, Kaynak Sağlama ve Uygulama,
- İstihbarat,
- *Stratejik İletişim.*

Görüldüğü üzere NATO, Kararlı Destek adlı yeni misyonunda stratejik iletişimi sekiz önemli alandan biri olarak değerlendirmiştir. Kararlı Destek Misyonu’nun yaptığı ilk işlerden biri 31 Ocak 2015 tarihinde *Bilgi Kampanyası* başlatmasıdır. Bu kapsamda *facebook*, *twitter*, *flickr*, *youtube* ve kendi resmi internet sayfalarında bilgilendirme kampanyalarına başlamıştır.

⁸³ 10 Ocak 2015 tarihli, 29232 sayılı T.C. Resmi Gazete İnternet Sayfasında yayınlanan, Türk Silahlı Kuvvetleri Unsurlarının NATO’nun Afganistan’da icra edeceği Kararlı Destek Misyonu ve Devamı Kapsamında Yurt Dışına Gönderilmesi, Aynı Amaçlara Yönelik Olmak Üzere Yabancı Silahlı Kuvvetlerin Anılan Misyon’a Katılmak İçin Ülkemiz Üzerinden Afganistan’a İntikali ile Geri İntikali Kapsamında Türkiye’de Bulunması ve Bunlara İmkân Sağlayacak Düzenlemelerin Hükümet Tarafından Belirlenecek Esaslara Göre Yapılması için, Anayasa’nın 92’nci Maddesi Uyarınca hükümete İki Yıl Süreyle İzin Verilmesine İlişkin Kararı’ndan alıntı yapılmıştır. <<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/01/20150110-1.htm>> (Erişim tarihi, 06 Mart 2015).

⁸⁴ NATO Resolution Support Mission Resmi (*Kararlı Destek Görevi*) İnternet Sayfasında, teşkilatın görevleri açıklanmıştır. <<http://www.rs.nato.int/mission.html>> (Erişim tarihi, 06 Mart 2015).

2014 yılı sonunda tamamlanan ISAF görevi, NATO'nun stratejik iletişim uygulamaları ve tecrübesi açısından önemli bir yere sahiptir. Bölgedeki birçok sivil ve askerî personel kayıplarına ve zor muharebe şartlarına karşın bu uzun dönemli harekât yine de devam etmiştir. Bölgedeki iletişim stratejisindeki sorunların yanı sıra Kanada, Fransa, Almanya, İngiltere ve İspanya gibi bir çok devletin hükümetleri, Taliban'la muharebe harekâtını desteklemeyen iç kamuoylarını bu harekâtın Afganistan'ın yeniden yapılandırılması ve demokrasinin inşâsı maksadıyla yapıldığına ikna etmek zorunda kalmıştır (Tomescu-Hattu, 2014:98).

NATO, Afganistan'da iki ana sütündeki iletişim probleminin üstesinden gelmeye çalışmıştır. İlk sorun, iletişim için ayrılacak kaynak ve zaman kısıdı; ikincisi ise, Kamu Diplomasisi Başkanlığı'nın, NATO üyesi ülkelerde ve Afganistan'da ikna edici bir kampanya için gerekli olan “mesaj birliğini” sağlamak maksadıyla, 2006 yılından itibaren alandaki aktörlerin bolluğunu (NATO/ISAF, medya mensupları, BM, hükümet dışı organizasyonlar vb.) koordine etmek zorunda kalmasıdır (Tomescu-Hattu, 2014:98). Bu zorluklar nedeniyle bir önceki kısımda görüldüğü üzere ISAF Komutanları, başta stratejik iletişim, psikolojik harekât ve halkla ilişkiler olmak üzere bilgiye yönelik disiplinleri nasıl bir arada uyumlu bir şekilde kullanılacağı konusunda birçok yapısal teşkilatlanmaya gitmişlerdir.

NATO'nun bu görevdeki iletişim stratejisi hazırladığı stratejik iletişim çerçeve metni üzerinden okunacaktır. Bu metinde yazılı olan hususlar şu anda başlatılan Kararlı Destek Misyonu'na doğru görevdeki gelişimi de anlamlandırmak açısından önemlidir. NATO'da stratejik iletişim faaliyetlerinin genel çerçevesinin çizilmesi Stratejik İletişim Ofisi tarafından hazırlanan taslak Stratejik İletişim Planları'nın onaylanmak üzere NATO Karargâhına gönderilmesi ile başlamaktadır.

NATO karargâhındaki Kamu Diplomasisi Bölümü Basın ve Medya Kısmı Medya Harekât Merkezi tarafından çıkarılan çerçeve metinleri ise uygulanacak stratejik iletişimin esaslarını belirlemektedir. Çerçeve metni “*amaç, hedefler, ana mesaj, temalar, odaklanılacak ana konular ve koordinasyon esaslarından*” oluşmaktadır. Çerçeve metnin örneklerinden biri olan NATO'nun 2011 yılında Afganistan'daki ISAF görevi ile ilgili yayınlandığı dokümanda geçen hususlar aşağıda sunulmuştur.

NATO/ISAF Stratejik İletişim Çerçeve Metni (2011)⁸⁵,ne göre; metnin hazırlanmasındaki **amaç**; 2011 yılındaki iletişim ve bilgi ortamında üst düzey politik-askerî bağlam sağlamak ve NATO/ISAF'ın faaliyetlerini yönlendirmek maksadıyla, Lizbon Zirvesi politik direktifi esasları doğrultusunda stratejik iletişim çerçevesi oluşturmaktır. NATO/ISAF'ın **stratejik iletişim hedefleri**;

- “- Küresel güvenlik için Afganistan'daki istikrarın hayati önemi haiz olduğu ve NATO/ISAF'ın bir daha asla Afganistan topraklarından terörizmin ortaya çıkmasına izin vermeyeceği hususlarının iletilmesi,
- Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti ile koordineli olarak gerçekleştirilen Afganistan dönüşümünün açıklanması ve destek sağlanması,
- ISAF görevine yönelik; Afgan halkı, Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti, göreve katılan ülkelerin halkları ve uluslararası kamuoyunun desteğinin sağlanması,
- Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti ile yakın bir koordinasyonla NATO'nun uzun dönemli görevinin geliştirilmesi,
- Harekât alanı etkinlik ölçüm kriterlerinde ifade edilen ISAF görevinin önceliklerine ve hedeflerine yönelik gelişiminin iletilmesi,
- ISAF görevini sekteye uğratabilecek isyancılara ve organize suç örgütü şebekesine ve liderlerine verilen desteğin azaltılması.”

Çerçeve metnine göre, **NATO/ISAF'ın ana mesajı** şu şekilde ifade edilmiştir: *“Bu görev ortak güvenliğimiz açısından önem arz etmektedir. Stratejimiz sağlamdır, uzun vadeli taahhüdümüz kesindir ve Afgan ortaklarımızla biz bunu başaracağız.”* Bu ana mesajı ve stratejik iletişim görevlerini desteklemek maksadıyla belirlenen **temalar** ise şu şekilde belirlenmiştir:

- “- **Azim:** Karşı karşıya kaldığımız meydan okumalar ve hedeflerimiz konusunda gerçekçiyiz. Verilen kayıplara, yüksek ve etkili bir harekât temposuna karşın azmimize ve kuvvetlerin artırılmasına yönelik kararlılık NATO/ISAF tarafından Lizbon Zirvesi'nde yeniden teyit edilmiştir.
- **Momentumu korumak:** Stratejimizin etkili bir şekilde uygulanması, ISAF ve Afgan ortaklarının başarıya yönelik inisiyatifi artan bir ivme ile ele geçirmesini sağlamıştır.

⁸⁵ NATO/ISAF Strategic Communication Framework (2011), Chief of Staff, SHAPE.

- **Ortaklık:** Afganistan için NATO desteği bu görevin sonunda ve ilerisinde de ebedî bir ortaklık anlayışı içerisinde devam edecektir. Afgan halkı uluslararası ortaklarının bu uzun vadeli desteğine güvenebilirler. NATO/ISAF, istikrarlı bir bölgede istikrarlı bir Afganistan hedefine ulaşmak için sivil ve askerî tüm Afgan ve küresel paydaşlarıyla yakın bir iş birliği içerisinde çalışacaktır.

- **Afganistan Liderliği:** NATO ve ortaklarının açık ve daimî stratejisi, Afgan liderliğine kesin ve geriye dönüşü olmayan bir dönüşüm sağlayacaktır. Dönüşümün uygulanmasıyla birlikte, Afgan Hükümeti kendi halkına sorumlu ve hesap verebilir şekilde tüm alanlarda artan bir şekilde sorumluluğu devralmalıdır.”

Hangi temanın ne zaman öne çıkarılacağını mahallî koşullar belirlemektedir. Ancak hedef kitleye, icra edilen görevin bu temalarda açıklanan hususları desteklediğini iyi bir şekilde anlatmak hedeflenmelidir. Bu ana temalar, odak noktasına alınacak **iletişim ana konuları (focus topics)** ile birlikte birbirini destekleyecektir. Çerçeve metnine göre odak noktasına alınacak bazı önemli **iletişim ana konuları** şu şekilde ifade edilmiştir:

“- **ISAF Harekâtının Kaydettiği Gelişimi İletmek:** Afgan ve uluslararası kamuoyunun desteğini kazanmak maksadıyla, ISAF görevinde kat edilen mesafenin anlatılması gerekmektedir. Kaydedilen bu gelişim, iletişim kampanyasının hedeflerini, önceliklerini ve harekât alanı tanımlı etkinlik ölçüm kriterlerini uygun kullanarak güvenilir bir şekilde anlatılmalıdır. Bu gelişim, özellikle 11 Eylül’den itibaren geçen on yıllık süreçte olanları iyi bir şekilde yansıtmalıdır.

- **Afgan Ulusal Güvenlik Kuvvetlerinin Büyümesi ve Gelişimi:** Afgan Ulusal Güvenlik Kuvvetlerinin hem gelişimi hem de büyümesi Afgan liderliğinde öngörülen dönüşüm için hem katkı sağlayacak bir unsur hem de dönüşümün bir parçasıdır. Özellikle nitelik olarak gelişime, operasyonların planlanması ve icrasında Afgan liderliğinin artan rolüne ve gelişimin sürekliliği açısından kaynakların ve kuruluşun yeterli olduğuna vurgu yapılacaktır.

- **Dönüşümün Uygulanması:** Bu uygulama, ISAF desteğini alan Afganlılar tarafından geri dönüşü olmayan, sürdürülebilir ve koşullara bağlı bir sürecin icrasıyla mümkündür. Başarılı bir dönüşüm, Afgan liderliğinin kendi halkına karşı sorumluluğu almasını ve hesap verebilir olmasını gerektirmektedir. Müttefiklerin iletişim faaliyetleri **Afgan liderliğini** yansıtmalı ve bundan uzaklaşmamalıdır.

- **NATO/Afganistan Ebedî Ortaklığı:** ISAF görevinin bitimi sonrasında da devam edecek olan karşılıklı mutabakata varılmış eylem planları, NATO’nun Afganistan’a olan yükümlülüklerini ve vaatlerini göstermektedir...”

Çerçeve metni, NATO/ISAF bünyesinde uygulanacak stratejik iletişime yönelik görev ve sorumluluklar ile koordinasyon usullerini de kapsamaktadır. Koordinasyon usulleri belirlenen takvime göre, icra veya senkronizasyon matrisleri gibi cetveller ile gösterilir. Çerçeve metninde belirtilen **koordinasyon esaslarına** göre; NATO/ISAF bünyesinde uygulanacak stratejik iletişim, NATO Stratejik İletişim Politikası'na uyumlu olarak icra edilecektir. Afganistan ile ilgili olarak, NATO unsurları, katılım sağlayan ülkeler ve uluslararası örgütler arasındaki stratejik iletişiminin koordinasyonu Müttefik Harekât Komutanlığı'nın desteği ile NATO Karargâhı Basın Servisi tarafından yönlendirilecektir. Afganistan Hükümeti ile koordinasyon ayrıca önem arz etmektedir.

b. Kosova: NATO/KFOR Stratejik İletişim Çerçevesi

Balkanların tarihi incelendiğinde, Asya ve Avrupa arasında bulunduğu coğrafi konumu nedeniyle birçok göç hareketine maruz kalmış, farklı dinlere mensup milletlere geçici ve devamlı yerleşme imkânı sağlamıştır. Bu durum, bölgede çeşitli kavim, dil ve dinlere sahip devletlerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Balkanlardaki hemen her devletin sınırları içerisinde komşu devlet halkı ile aynı kökene mensup azınlık nüfusu mevcuttur. Balkanlarda yaşanan sorunların temelinde de bu yatmaktadır. Bir devletin içindeki azınlıklar, diğer devletler için müdahale ve baskı aracı ya da tahrik edilecek bir unsur olarak görülmektedir. Devletlerin bu yapısı sonucu Balkanlar, tarih boyunca etnik, dinî ve siyasî çatışmaların yaşandığı, aynı zamanda büyük güçlerin Avrupa üstünlüğünü elde etme mücadelesinde bir rekabet alanı olmuştur. Stratejik önemi nedeniyle tarih boyunca, üzerinde güç mücadelesi yaşanan ve büyük devletlerin toprakları içerisinde yer alan Kosova ise bu Balkan yapısının küçük bir modelini oluşturmaktadır (Çevikbaş, 2011:19).

Kosova'da Arnavutlar, Türkler, Sırlar ve Boşnaklardan oluşan etnik bir yapı mevcuttur (ATASE, 2009:1). Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin 1992 yılından itibaren dağılması ile Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna-Hersek arasında bir dizi şiddetli savaşlar yaşanmış; Kosova ise, Sırlar ve Arnavutların üstünlük ve etkinlik kurma çabalarına ev sahipliği yapmıştır. 1998 yılı ortası ile 1999 NATO müdahalesi sonrasına kadar olan sürede, "Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetlerinden oluşan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (YFC) askeri birlikleri, bölgeyi kontrol

altına almak maksadıyla, Kosova'ya saldırarak 10.000 sivil öldürmüş ve yaklaşık olarak 1.000.000 insanın evini terk etmesine neden olmuş” (ATASE, 2009:34); Kosova'da meydana gelen olayların bir insani felakete dönüşmesi üzerine NATO, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (BMGK) yetkilendirmesi olmaksızın Kosova'daki insanî duruma dikkat çekerek, müdahale etmek zorunda kalmıştır (Çevikbaş, 2011:19-21). 78 gün süren Müttefik Güç Harekâtı-*Operation Allied Force* kapsamında hava saldırılarıyla NATO, YFC'nin askeri birliklerini Kosova'dan çekmeyi kabul etmeye zorlamış ve BMGK'nin aldığı 10 Haziran 1999 tarihli ve 1244 sayılı Karar ile Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK) teşkil edilmiş; NATO'ya Kosova'da güvenlik ortamı (*safe and secure environment*) ve özgür dolaşım (*freedom of movement*) ortamını sağlama görevi verilmiştir.⁸⁶

Kosova Harekâtı, NATO'nun iletişim stratejileri bakımından ayrı önemi olan bir harekât nevîdir. Çünkü 1999 yılında Kosova'da icra ettiği Müttefik Güç Harekâtı hem askerî hem de hukukî anlamda tartışmalara yol açmıştır. Harekât esnasında NATO, bütün askerî eylemlerin durdurulması, şiddet ve baskının sona erdirilmesi için YFC askerî birliklerinin yanı sıra, ülkenin sivil altyapısına da taarruz etmiştir. Ağır bombardıman sonucunda günlük yaşamın devamının sağlanmasında sıkıntılar yaşanması hem Sırp halkı hem de Sırp ağırlıklı YFC ordusunda moral çöküntüsü yaratmış ve Sırp liderliğini NATO'nun şartlarıyla uzlaşarak savaşı sona erdirmeye zorlamıştır (Çevikbaş, 2011:18). Kosova'ya yönelik harekâtın bu askerî boyutu, bir ülkenin sivil alt yapısına taarruz edilerek bir askerî harekâtın sonuca ulaştırılmasının bir örneğini teşkil etmesi nedeniyle, iletişim stratejilerinin dikkatle yürütülmesini gerektiren bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Diğer boyut ise hukukîdir. NATO'nun BMGK'nın onayını almadan harekâtı başlatması uluslararası hukuka aykırı olmuştur. Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 2/4'üncü Maddesinde üye devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanmaları yasaklanmıştır. Bu maddenin istisnası, 51'inci Madde kapsamında meşrû müdafaa olarak tanımlanmıştır. Meşrû müdafaa hakkı bile bazı kurallara tabidir. Ayrıca, BMGK, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptaması durumunda uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden

⁸⁶ BM Resmi İnternet Sayfası, <<http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>> (Erişim tarihi, 07 Mart 2015).

kurulması için BM Antlaşmasının 41 ve 42'inci Maddeleri kapsamında önlemler alınmasına karar verebilmektedir. Diğer bir ifadeyle BMGK, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için 42'inci madde kapsamında askeri güç kullanılmasına karar verebilmektedir. Dolayısıyla Kosova krizinde BMGK yetkilendirmesini takiben üye devletler, YFC birliklerine karşı askeri bir harekât başlatmış olsalardı, müdahale uluslararası hukuka uygun sayılabilecekti. Buna rağmen NATO, BMGK yetkilendirmesi olmaksızın Kosova'daki insanî duruma dikkat çekerek Müttefik Güç Harekâtını başlatmıştır. Ancak "Kosova'daki yaşanan krizin insanî boyutu, harekâtın *etik olarak* meşruiyet zeminine oturmasına imkân sağlamış" (Çevikbaş, 2011:18); uluslararası kamuoyunda ise sadece *kısmî* tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Baş'a göre; NATO'nun Kosova müdahalesinde dikkati çeken diğer bir nokta, "küresel/yerel ilişkisinde küreselin iyi, doğru ve insanî olanı benimsediği, buna karşın yerelin insan haklarını ihlal eden, baskıcı ve kısacası sorun üreten olduğu" temasının işlenmiş olmasıdır. Burada kast edilen yerel Miloseviç yönetimidir ve insan haklarını ihlal ettiği, baskıcı olduğu, katliamları teşvik ettiği bilinen gerçeklerdir (Baş, 2009:30). Harekâttan sonraki insanî müdahale içeren kriz yönetim operasyonları ise, BMGK onayı ile icra edilmiş; Kosova Harekâtı böylece uluslararası hukukta bir istisna olarak kalmaya devam etmiştir.

BM Antlaşması'nın özellikle 2/4'üncü Maddesine aykırı olsa da uluslararası toplumun Kosova Harekâtına olan desteğindeki etkenlerden birisi insanî boyut olduğu gibi bir diğer önemli etken ise bu insanî boyutu, yani Sırplar tarafından Arnavutlara yapılan saldırıların şiddetini ve kapsamını gözler önüne seren iletişim stratejileridir. NATO, icra edilen bu harekâtını uluslararası kamuoyunda meşrû zemine oturtmak için başta televizyonlar olmak üzere iletişim vasıtalarını etkili bir şekilde kullanmış; televizyonlarda yayınlanan göçe zorlanan insanların görüntüleri harekâta desteği sağlamış ve uluslararası hukuka aykırılığı ikinci plana itmiştir. Aslında harekâtın başlaması ile birlikte taraflar arasında başta psikolojik harp ve harekât olmak üzere algı yönetimine ilişkin iletişim stratejileri de karşılıklı olarak başlamıştı. Önen'e göre; Sırp rejimi Clinton'la Hitler arasında zorlama bir benzetme yaparak ve Belgrat'ın harekât esnasında bombalanmasıyla 1941'de Almanlar tarafından bombalanmasını ilişkilendirmeye çalışmıştır. Miloşeviç, Kosova Harekâtı süresince, CNN ile BBC'nin Sırbistan içinde yayın yapmasına izin vererek, bombalanmış trenlerde sivillerin cesetleriyle ve televizyon istasyonuna yapılan

bombalı saldırıda ölen medya çalışanlarıyla ilgili hikâyelerle Batının aklını karıştırmaya çalışmıştı. NATO liderleri ise “*Kavgamız Sırp halkıyla değil*” açıklamalarında bulunmuştu. Elektronik postalar, faksler ve telefon konuşmaları savaş hatları üzerinden devam etmiş; her iki tarafın istihbarat servisleri bu trafiği izlemiş, ama engelleyememişti (Önen, 2006:94-95). Hava harekâtı esnasında Amerikan pilotların Belgrad'ı vururken aralarında yaptığı telsiz konuşmalarını Sırp radyoları üzerinden Sırp halkına dinletmesi ise ayrı bir psikolojik harekât tekniği olarak ortaya çıkıyordu.⁸⁷

“...Bu günlerde televizyon yayınları da kesilen Belgrad'da savaştan haber almanın tek yolu bu. NATO pilotlarının mekanik sesleri genelde duygudan yoksun. Ara sıra kendi aralarında şakalaşıyorlar. Radyodan kahkahaların yükseldiği zamanlar da oluyor. Ya da attığı bombanın ne kadar etkili olduğunu yeni fark eden bir pilotun sesi: “İki patlama... Vay canına, şuna bakın...” Ve daha sonra birkaç saniye süren sessizlik...”

Günümüzde NATO/KFOR'da teşkilat yapısı incelendiğinde; stratejik iletişime yönelik hususî bir birim bulunmadığı, KFOR karargâhı seviyesindeki stratejik iletişim anlayışının, çalışma grubu toplantıları ve komuta grubu karar toplantılarında koordinasyon sağlanarak yerine getirildiği görülmektedir.⁸⁸ Bu husus, daha önce de belirttiğimiz gibi stratejik iletişimin uygulanmasının teşkilatta kutucuklar oluşturmak, özel danışmanlar atamak veya kadrolar ihdas etmekten ibaret olmadığına güzel bir örnektir. Önemli olan husus, stratejik iletişim zihniyetini kavramak, buna yönelik eğitim ve çalışma yaklaşımı geliştirerek lüzumlu iletişim yeteneklerine sahip olmaktır. Bu kapsamda NATO Karargâhı da stratejik iletişim faaliyetlerini hazırladığı Stratejik İletişim Çerçeve Metinleri ile sağlamaktadır. KFOR karargâhı ile koordine edilerek, NATO Basın Sözcüsü tarafından hazırlanan ve SHAPE Kurmay Başkanı'na arz edilen, 2011 yılındaki Çerçeve Metni, NATO'nun stratejik iletişime yaklaşımını ve bölgedeki hedeflerini açıkça ortaya koyması bakımından önemli bir dokümandır.

⁸⁷ 26 Nisan 1999 tarihli sabah.com.tr arşivi internet sayfası, <<http://arsiv.sabah.com.tr/1999/04/26/d04.html>> (Erişim tarihi, 08 Mart 2015).

⁸⁸ KFOR teşkilat yapısı açık kaynaklarda yer almadığından dolayı örgütün gizlilik prensiplerine saygı nedeniyle bu çalışmada gösterilmemiştir.

NATO/KFOR Stratejik İletişim Çerçeve Metninin (2011)⁸⁹ **ana amacı**; 2011 yılındaki iletişim ve bilgi ortamında, Kosova’da, KFOR’un tüm faaliyetlerini yönlendirecek stratejik iletişim hedeflerini, temalarını ve mesajlarını oluşturmak olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Kosova’daki stratejik iletişim faaliyetlerinin **ana mesajı**; NATO’nun Kosova’daki güvenlik ortamına (*safe and secure environment*) katkı sağladığıdır. Bu ana mesajı yerine getirmek için belirlenen **hedefler** ise;

- “- NATO’nun Kosova görevine katkıda bulunan uluslararası toplumun, kuvvet sağlayan ülkelerin, bölgesel aktörlerin ve Kosova halkının desteğini elde etmek ve bunu muhafaza etmek,
- Bölgede düzen bozanları caydırmak, bu hareketlerinden vazgeçirmek ve halk desteğinden mahrum bırakmak,
- Düzeni bozanlar üzerinde etkisi bulunan ve olumlu yönde katkı sağlayacak olan kilit liderle temas kurmak ve desteklerini almak,
- Balkan bölgesinde istikrarlı bir Kosova’nın devam eden gelişimi için NATO dışındaki örgütlerle de temasa girmek ve katkıda bulunmalarını teşvik etmek,
- Genel güvenlik durumundaki kaydedilen gelişimi ve yerel güvenlik kurumlarının güvenlik alanında etkili rolünü gözler önüne sermek,
- Yerel güvenlik unsurları ve Avrupa Hukukun Üstünlüğü Misyonu (European Union Rule of Law Mission-EULEX) bünyesinde güven inşa etmektir.”

NATO/KFOR Stratejik İletişim Çerçeve Metni’nde belirlenen hedeflere ulaşmayı sağlayacak **ana temalar** aşağıda sunulmuştur:

“Yükümlülük: Müttefiklerin politik diyalog ve demokratik süreçler ile Kosova’da istikrara, güvenliğe ve çok etnikliğe yönelik devam eden yükümlülüğü (Batı Balkan bölgesindeki güvenlik konularına da karşılıklı olarak katkı sağlayacaktır).

Güven ve İnanç: NATO’nun Kosova’daki yerel güvenlik kurumlarına şartlar elverdiği sürece özel görevler tevdi etmesini kolaylaştıracak şekilde, bu kurumların tarafsızlığı ve yetenekleri konusunda tüm yöre halkında güven ve inanç inşası.

İş birliği: BM’nin verdiği yetkiyle uyumlu olarak, Kosova’daki güvenlik ortamını garanti altına almak maksadıyla, tüm uluslararası aktörleri ve yerel kurumları da kapsayacak şekilde paydaş uluslararası toplum ve sivil otoritelerle yakın bir iş birliği yönünde NATO’nun kararlılığı.

⁸⁹ NATO/KFOR Strategic Communications Framework 2011, <<https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Kosovo-2011.pdf>> (Erişim tarihi, 07 Mart 2015).

Yetenek İnşası: Demokratik sivil otorite altında ve çok etnikli, hafif silahlı, gönüllü Kosova Güvenlik Kuvvetleri'nin sivilleri korumaya yönelik tam kabiliyete ulaşmasına NATO'nun verdiği destek. İlave olarak, Kosova Polisi'nin sınırları ve ara hatlarını kontrol etmesini kolaylaştıracak şekilde NATO'nun verdiği destek.

Koşulları Yaratmak: Daha geniş demokratik, ekonomik ve sosyal bir gelişimi desteklemek maksadıyla tüm paydaşlar arasında diyalog koşullarını yaratmak için NATO'nun güvenlik ortamına sağladığı katkı.”

Odaklanılacak konular stratejik seviyedeki iletişim faaliyetlerine, programlarına ve verilecek mesajlara daha ayrıntılı bir kılavuzluk sağlamaktadır. Yukarıda belirtilen ana temaları destekleyecek olan **odaklanılacak iletişim konuları** şunlardır:

“- Kosova’da kanunları, kamu düzenini ve güvenlik sorunlarını etkin bir şekilde yönetmek maksadıyla, kurumların gelişen kabiliyetleri ve bölgesel kabulünü sağlayan “Caydırıcı Varlığın” dönüşümünde kaydedilen ilerleme (Güvenlik alanında EULEX, Kosova Polisi ve diğer kurumların oynadığı etkin rolü de içerek şekilde),

- KFOR birimlerinin yeniden yapılandırılması ve bazı tesislerin kapatılması,
- KFOR’un özel statüye haiz dinî ve kültürel varlıklarının güvenliğini sağlama görevini yerel unsurlara devretmesi,
- Kosova Güvenlik Kuvvetleri’nin tam kabiliyete ulaşmasına yönelik devam eden gelişim,
- Kosova’daki kurumların çok etnikli olmasında kaydedilen gelişim,
- Hudutlarda istikrarın ve sükûnetin devamını garanti etmek için, Kosova Polisini ve Kosova Hudut Polisini destekleme ve özellikle başta Sırp Silahlı Kuvvetleri olmak üzere Sırp güvenlik güçleri ile diyalogu sürdürme gibi hudut ve ara hattı konuları,
- Hudutları koruma sorumluluğunu geliştirmek için Kosova Polisi/Hudut ve Ara Hattı Polisi’nin gelişimi.”

NATO/KFOR Stratejik İletişim Çerçeve Metni’nde stratejik iletişim faaliyetlerinin ve ilgili kurumların arasındaki **koordinasyon ve kontrol tedbirleri** de belirtilmiştir. Tüm karargâhlarda yapılacak zamanında ve etkili bir koordinasyon stratejik iletişim hedeflerinin başarılmasında vazgeçilmez bir unsurdur. Bu minvalde, Müttefik Harekât Komutanlığı (ACO), askerî iletişim ve bilgi faaliyetlerinin tevdi ve koordinasyonunda ana sorumludur. Kosova’da, KFOR Karargâhı yerel stratejik

iletişim faaliyetlerine odaklanacaktır. Napoli’deki Müşterek Kuvvet Komutanlığı Karargâhı Balkanlar Müşterek Harekât Alanı’ndaki, NATO Karargâhı (SHAPE) ise Balkanlar’ın dışındaki askerî stratejik iletişim faaliyetlerinin odağını oluşturacaklardır. Politik seviyedeki stratejik iletişimin odağı, Kamu Diplomasisi Daire Başkanlığı ve NATO Basın Sözcüsü Ofisi tarafından sağlanacaktır.

Çerçeve Metni’ne göre, yatay koordinasyon periyodik olarak yayınlanan Kosova Stratejik İletişim Video Tele-Konferansları (VTC) ve yüz yüze görüşmeler ile sağlanacaktır. Kuvvet gönderen ülkeler ve uluslararası örgütler ile NATO arasındaki stratejik iletişim koordinasyonu NATO Ana Karargâhı (SHAPE) tarafından sağlanacaktır. Bu unsurlarla Kosova dâhilindeki koordinasyon ise KFOR Karargâhı tarafından gerçekteştirilecektir. Ayrıca, kuvvet sağlayan ülkelerin kendi stratejik iletişim planlarını NATO’nun stratejik iletişim hedeflerine, temalarına ve mesajlarına uyarlamaları teşvik edilecektir.

c. Libya: Birleşik Koruyucu Harekât Stratejik İletişim Çerçevesi

Arap Baharı etiketli kaotik olaylar Mısır ve Tunus’tan sonra Libya’ya sıçramış, 2011 yılında Kaddafi Hükümeti’ne karşı ayaklanma olmuş; yaşanan iç karışıklıkların uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesi neticesinde, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) tarafından 1970 ve 1973 Sayılı Kararlar (2011) alınmıştır. Bu kararlara istinaden NATO tarafından Libya’ya yönelik olarak başlatılan NATO Birleşik Koruyucu Harekâtı (*Operation Unified Protector-OUP*), 29 Mart-31 Ekim 2011 tarihi arasında icra edilmiştir.⁹⁰ Söz konusu harekât, uluslararası hukukta yeni bir kavram olan “Koruma Sorumluluğu”⁹¹ kapsamında

⁹⁰ T.C. Genelkurmay Başkanlığı Resmî İnternet Sitesi, Türkiye’nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları, <http://www.tsk.tr/6_uluslararası_iliskiler/turkiyeninbarisidesteklemeharekatinakatkilari.html> (Erişim tarihi, 08 Mart 2015).

⁹¹ Koruma sorumluluğu kavramı, 1990’lı yıllarda gerçekteştirilen ve Kosova Harekâtında da olduğu gibi eleştirilere maruz kalabilen “insanî müdahalelere” alternatif bulma girişiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Devlet Egemenliği ve Müdahale Uluslararası Komisyonu (ICISS) tarafından 2001 yılında türetilen koruma sorumluluğu, 2005 yılında Birleşmiş Milletlerin Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nde (138 ve 139’uncu Paragraflar) oybirliği ile kabul edilmiştir. 2006 yılının Nisan ayında da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 1674 sayılı Kararı ile anılan paragraflar onaylanmıştır. Gelişmekte olan bir hukuk normu niteliğindeki koruma sorumluluğu, sadece egemen devletlerin vatandaşlarını kitlesel mezalimden koruması değil, aynı zamanda uluslararası topluluğun da bu kişileri koruma sorumluluğunu içermektedir. Eğer bir devlet kendi vatandaşlarını etnik temizlik, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarından koruyamıyorsa ve barışçıl yollardan bir sonuç alınamazsa uluslararası topluluğun ekonomik yaptırımlar gibi etkili önlemler olarak müdahale etmesi gerekir. Askeri müdahale ise, Birleşmiş Milletler otoritesi altında son çare olarak düşünölmelidir (Ulusoy, 2013:269).

başlatılmıştır. BMGK'nin almış olduğu 1970 sayılı Kararda⁹²; Libya Hükümeti'nin sivil halka yönelik sistematik ve yaygın olarak gerçekleştirdiği saldırılar insanlığa karşı suç olarak nitelendirilmiş; koruma sorumluluğu kapsamında silah ambargosu, seyahat yasağı ve malvarlıklarının dondurulması gibi yaptırımların uygulanması kararlaştırılmıştır. 1970 sayılı Karara uyulmamasını müteakiben bu defa askerî önlemleri içeren 1973 sayılı Karar⁹³ alınmış; önceki yaptırımların kapsamı genişletilmiş, BM Antlaşması'nın 42'nci Maddesi uyarınca askerî müdahale yapılabileceği ifade edilmiştir. Bu konuda ise NATO yetkilendirilmiştir. 1973 sayılı Karar ile ayrıca "uçuşa yasak bölge" oluşturulmuştur. Aslında uçuşa yasak bölge, BMGK'nin insanî müdahale kapsamında pek başvurduğu bir yöntem değildir. Daha önce 1991'de Irak ve 1992'de Bosna-Hersek müdahalelerinde insanî yardım amacıyla uygulanmış; ancak "sivil halkın korunması" amacıyla ilk defa Libya'da gerçekleştirilmiştir (Ulusoy, 2013:279-281).

Söz konusu harekât, koruma sorumluluğu kapsamında, BMGK'nin Karar'ı ile icra edildiğinden meşrûluk tartışmaları pek yaşanmamıştır. Öte yandan Ulusoy'a (2013:281) göre; NATO güçlerinin taraf olması ve isyancılar ile birlikte rejimi devirmesi, 1973 sayılı Karar'da kendisine koruma sorumluluğu olarak verilen yetkilerini aşması değerlendirmelerinin yapılmasına neden olmuştur. Anılan Karar'ın amacı, başlangıçta sivillerin korunmasını kapsarken, harekâtın icrası esnasında rejim değişikliğine doğru kayma olmuştur. Çin, Rusya, Brezilya ve Hindistan bu durumu endişe verici olarak nitelendirmiş; Karar'ın alınmasını müteakip, Rusya Devlet Başkanı Putin'in, Güvenlik Konseyi'nin Kararı'nın eksik ve hatalı olduğunu belirterek *"Her şeye izin veren bu karar, Orta Çağ'daki Haçlı Seferlerine daveti anımsatıyor. Bu karar aslında bağımsız bir devletin işgaline izin veriyor"*⁹⁴ şeklindeki yorumu ise hem Batı Devletleri hem de Arap Birliği açısından şaşırtıcı olmuştur.

⁹² Birleşmiş Milletler Resmî İnternet Sayfası, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1970 (2011) Sayılı Kararı, <<http://www.un.org/sc/committees/1970/resolutions.shtml>>, (Erişim tarihi, 08 Mart 2015).

⁹³ Birleşmiş Milletler Resmî İnternet Sayfası, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1973 (2011) Sayılı Kararı, <[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973%20\(2011\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973%20(2011))>, (Erişim tarihi, 08 Mart 2015).

⁹⁴ 21 Mart 2011 Tarihli CNN Türk İnternet Sayfası, Putin: "Libya'ya Müdahale Haçlı Seferi Çağrısı...", <www.cnnturk.com/2011/dunya/03/21/Putin.Libyaya.Mudahale.Haclı.Seferi.Cagrısı/610647.0/> (Erişim Tarihi, 08 Mart 2015).

NATO, Libya’da icra edilen harekâtın henüz ilk safhasında, 21 Nisan 2011 tarihinde, bir stratejik iletişim Çerçeve Metni⁹⁵ hazırlayarak, yapacağı harekâtın planlanması ve icrası safhalarında, stratejik iletişimin artık harekâtın ayrılmaz bir unsuru olduğunu göstermiştir. NATO’nun Kamu Diplomasisi Dairesi tarafından hazırlanan Stratejik İletişim Çerçeve Metni, Müttefiklerin Libya’daki harekâtı kapsamında başarmak istediği ana hedeflere ulaşmak için koordineli ve bütüncül bir stratejik iletişim yaklaşımının anahtar rolünü vurgulayarak başlamaktadır. Çünkü NATO’ya göre, icra edilen söz konusu harekâtın kamuoyu tarafından tam anlamıyla anlaşılması ve desteklenmesi için bilgi boyutunun etkin yönetimi kritik önemi haizdi. Çerçeve metnine göre; algıların yönetimi ve şekillendirilmesi, bilgi kirliliğinin ve dezenformasyon faaliyetlerinin önlenmesi, ortak mesajların oluşturulması ve kamuoyunun desteğinin sağlanması maksadıyla, bilgi boyutunun yönetimi tüm bilgi ve iletişim yeteneklerinin kullanılmasına bağlıdır. Bu kapsamda hazırlanan çerçeve metninin **ana amacı**; BMGK’nın 1970 ve 1973 sayılı Kararları doğrultusunda icra edilecek Birleşik Koruyucu Harekât süresince, NATO’nun bilgi ve iletişim ortamındaki faaliyetlerine yön vermek maksadıyla, üst düzey politik-askerî bağlam ve kılavuz sağlayan bir stratejik iletişim çerçevesi oluşturmaktır. Bu çerçevede belirlenen stratejik iletişim hedefleri ise şunlardır:

- “- NATO faaliyetlerinin amacı ve kapsamının, BMGK’nın 1970 ve 1973 sayılı Kararları doğrultusunda krizin önlenmesine pozitif katkı sağlamak olduğunu tüm kamuoyunun açık olarak anlamasını sağlamak,
- Bölgesel ve küresel olarak NATO’nun faaliyetlerine olan desteği geliştirmek ve devam ettirmek,
- NATO’nun iletişim faaliyetleri ve mesajlarını harekât esnasında aktif rol alan paydaş aktörleriyle entegre etmek,
- İttifak içinde veya daha geniş bir koalisyon bünyesinde tutarlılığı sağlayacak stratejik iletişim faaliyetleri icra etmek,
- NATO’nun faaliyetlerini sekteye uğratabilecek ve insanî durumu daha kötü bir hale sürükleyecek aktörleri caydırmak.”

⁹⁵ Nato Strategic Communications Framework-NATO Operations in Support of UN Security Council Resolution 1973, <<https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Libya.pdf>> (Erişim tarihi, 08 Mart 2015).

Belirlenen bu hedeflerin başarılmasına katkı sağlamak maksadıyla, Libya’da ve çevresinde verilecek **ana mesaj**; “NATO harekâtının, geniş katılımlı uluslararası bir çaba olarak BMGK 1970 ve 1973 sayılı Kararları doğrultusunda icra edildiği; Libya halkına yönelik şiddeti durdurmak ve onların yasal haklarını desteklemek maksadıyla, tüm NATO Müttefiklerinin BMGK Kararları doğrultusunda gereken sorumlulukları taahhüt ettikleri” şeklinde tespit edilmiştir. Stratejik iletişimin ana mesajını destekleyecek temalar her çerçevede olduğu gibi Libya’da da belirlenmiştir. Ana temalar ana mesajı desteklediği gibi, aynı zamanda icra edilen görevin kapsamını da hedef kitleye yansıtması bakımından önemlidir. Libya’da ana mesajdan sapmayacak şekilde kullanılacak **temalar** şu şekilde belirlenmiştir:

- “- **Sorumluluk:** Uluslararası bir aktör olarak NATO yükümlülüklerini ciddiye almaktadır. Açık ve net bir şekilde Libya halkını koruma sorumluluğu bulunmaktadır. Ana görevi kriz yönetimi olan NATO, uluslararası bir aktör olarak yardım için daima hazırdır.
- **Meşrûluk ve Destek:** NATO açık uluslararası yasal talimatlar doğrultusunda ve geniş bir bölgesel destek alarak harekâtını icra etmektedir.
- **Taahhüt:** NATO’daki müttefikler, Libyalılara karşı yapılan şiddete ve şiddet tehdidine karşı her türlü önlemi almaya kendini adanmıştır.
- **Kararlılık:** Kaddafi uluslararası toplumun isteğine boyun eğene kadar NATO, Kaddafi rejimine karşı tüm çabalarını devam ettirmek için siyasi kararlılığa ve araçlara sahiptir.
- **İş Birliği ve Gerçekçilik:** Kriz sadece askeri yöntemlerle çözülemez. Bu nedenle NATO, yerel ve bölgesel geniş bir uluslararası aktör yelpazesinde iş birliği yapmaktadır.
- **Kriz Yöneticisi Olarak NATO:** NATO, uluslararası aktörlerle yakın bir dayanışma içerisinde, Stratejik Konseptinin yüklemiş olduğu “Krizi önleme ve çatışmayı yönetme” görevini icra etmektedir.”

Stratejik seviyedeki iletişim faaliyetlerine, programlarına ve verilecek mesajlara daha ayrıntılı bir kılavuzluk sağlayacak **odak konular** olarak ise; “sivilin korunması, uçuşa yasak bölge, hava harekâtından beklentinin yönetilmesi, silah ambargosu, insanî destek, bölgesel diyalog ve kabul edilebilir bir ateşkes için gereken koşullar” olarak belirlenmiştir. Bu odak konuları kılavuzluğunda verilecek mesajlarda ateşkes koşulları; *Kaddafi güçlerinin sivil halka karşı şiddet içeren*

saldırılarını ve şiddet tehdidini durdurması, bu güçlerin kendi kışllarına çekilmeleri ve insanî yardımın ihtiyacı olan tüm Libya halkına ulaştırılması şeklinde işlenecektir.

Libya'daki harekâta stratejik iletişim **kontrol ve koordinasyon tedbirleri** de ayrıntılı olarak planlanmıştır. Bu çerçevede; öncelikle her seviyedeki NATO Karargâhları tüm iletişim gayretlerini 1973 sayılı BMGK Kararıyla icra edilen Harekâtla ilişkili olarak yönlendirecekti. İcra edilen harekâtın insicamı için tüm iletişim gayretleri seferber edilecek, NATO bünyesindeki stratejik iletişim faaliyetleri ise, NATO'nun Stratejik İletişim Politikasına göre yürütülecekti.

Müttefik Harekât Komutanlığı tarafından desteklenen ve NATO Karargâhı tarafından icra edilen stratejik iletişim, özellikle bilgi boyutundaki tüm öğelerin, işlenecek temaların ve verilecek mesajların koordine edilmesini gerektirmekteydi. Bu kapsamda, NATO ile katılım sağlayan ülkeler ve önemli uluslararası örgütler arasındaki stratejik iletişimin koordinasyonundan Müttefik Harekât Komutanlığı destek verecek şekilde, NATO Karargâhı Basın Ofisi sorumlu olarak tespit edilmişti.

Diğer NATO unsurları arasındaki stratejik iletişimin koordinasyon sorumluluğu NATO Sözcüsü'ne verilmişti. Harekât alanındaki tüm angajman ve koordinasyon sorumluluğu ise Müşterek Birleşik Koruma Görev Kuvveti'ne verilmişti. Basın ve medya ile ilişkilerde sorumlu birimler olarak; NATO Karargâhı Basın ve Medya ile Halkla İlişkiler birimleri, SHAPE Karargâhı, Napoli'deki Müşterek Kuvvet Komutanlığı, Müşterek Birleşik Koruma Görev Kuvveti Halkla İlişkiler unsurları olarak belirlenmişti. Diğer organizasyon ve devletlerle iletişim gayretleriyse NATO Sözcüsü tarafından kontrol edilecekti.

Libya'daki Stratejik İletişim Çerçeve Metninde, diğerlerinden farklı olarak, muhtemel stratejik iletişim riskleri ve alınacak tedbirler de öngörülmüştür. Bunlar stratejik iletişimin belirlenen stratejik politikaları nasıl desteklediği açısından önem arz etmektedir. Öngörülen riskler ve alınacak tedbirler Tablo-4'de sunulmuştur.

Tablo-4: Libya Harekâtı’nda Stratejik İletişim Riskleri ve Alınacak Tedbirler

Muhtemel Riskler	Alınacak Tedbirler
NATO faaliyetlerin yanlış tanıtılması veya yanlış anlaşılması.	- Dünya kamuoyuna NATO’nun görev ve sorumlulukları ile harekâtın kapsamını açık şekilde ifade edecek mesajlar verilecektir. - Yanlış anlamaları önlemek için NATO, BM, Libya Temas Grubu ve bölgesel varlıklar arasında yakın angajman ve temas kurulacaktır.
NATO’nun olaylara müdahalede yeterli çabayı göstermediği veya zamanında müdahale etmediği algısının oluşması.	- Dünya kamuoyuna NATO’nun görev ve sorumluluklarını, harekâtın kapsamını ve icra edilen faaliyetlerin karmaşıklığını açık şekilde ifade edecek mesajlar verilecektir.
Sivil kayıplar.	- NATO’nun sivil kayıpları önlemek ve sadece havadan askerî hedeflere yönelmek için gereken azamî dikkati gösterdiğini belirten mesajlar açıkça verilecektir.
Silah ambargosunun etkisiz olması durumunda NATO’nun güvenilirliği konusunda oluşabilecek olumsuz etkiler.	- Silah ambargosunun tüm aktörler ile bir koordinasyon çerçevesinde birlikte yürütüldüğü mesajı verilecektir.
NATO’ya olan güvenin Arap/İslam dünyasında zarara uğraması.	- Libya halkını desteklemek maksadıyla, NATO tarafından Arap Ligi ve Körfez İş Birliği Konseyi’ni de içerek şekilde tüm uluslararası toplumun tanıdığı ve yasal olan bir harekât icra edildiği mesajı verilecektir.
NATO’nun personel/varlık kaybına uğraması.	- Görevin riskleriyle ilgili mesajlar verilecektir.
Uçuşa Yasak Bölge’nin yetersiz kalması.	- “Beklenti Yönetimi” uygulanacaktır. Bu kapsamda Uçuşa Yasak Bölge uygulamasının limitleri açık bir şekilde dile getirilecektir.
NATO’nun sivilleri korumada gösterdiği çabanın yetersiz olarak görülmesi.	- NATO’nun rolü ve görevi konusunda beklentileri yönetecek şekilde maksimum seviyede açık ve tutarlı politik mesajlar verilecektir.
İttifak içerisinde farklı bakış açılarının ortaya çıkması.	- Ortak mesajların verilmesi konusunda devletlerle güncel bilgilerin paylaşılması, yakın ve aktif temaslarda bulunulması.
NATO’nun verdiği mesajların partner ülkeler ve uluslararası örgütlerle senkronizeden uzak görülmesi.	- Gayret birliğinin sağlanması maksadıyla; NATO’nun iletişim çabalarının koordinasyonu ve mesajların entegrasyonu için bu aktörlerle yakın irtibatlar kurulması.
NATO üyesi ülkelerin insanî destek görevinin icrası için gereken askerî ve malî kaynak ile olanakları sağlamaması.	- NATO’nun icra edeceği muhtemel insanî destek ve göçmen tahliyesi harekâtına katkısını açık bir şekilde ifade eden mesajların verilmesi.

Görüldüğü üzere stratejik iletişim basit bir iletişim faaliyeti değildir. Bilgi boyutunda iletişim ortamını şekillendirecek tüm disiplin, gayret ve unsurların uyumunu sağlayan bir zihniyettir. Burada şunu belirtmekte fayda var: iştirilmiş gazetecilik veya uçak/helikopterlerden atılan broşürler, internet siteleri, radyo, hoparlör ve televizyon yayınları elbette hedef kitlede etki yaratan görsel ve işitsel

iletişim araçlarıdır. Ancak, bu teknik araçlara *salt stratejik iletişim uygulaması* olarak bakmak stratejik iletişimi çok dar bir çerçeveye sokmaktadır. Libya harekâtı boyunca veya daha önceleri Afganistan ve Irak harekâtında kullanılan bu iletişim araçları veya iliştirilmiş gazeteciler stratejik iletişimin disiplininde küçük unsurlar olmasına karşın, bire bir stratejik iletişimin kendisi değildir. Yani bunları atmakla veya yayınlamakla doğrudan “stratejik iletişim uyguluyorlar” denemez. Stratejik iletişimde bu unsurlar, ana mesajı katkı sağlayan ve temaları somutlaştıran psikolojik harekât, kamu diplomasisi, halkla ilişkiler gibi disiplinlere içsel propagandaya katkı sağlayan iletişim vasıtalarıdır. Bu araçlar stratejik iletişimden önce de vardı, belki ilerde başka bir kavramın türetilmesiyle, sonra da var olacaktır.

. Okyanus Kalkanı: NATO/SNMG Stratejik İletişim erevesi

Deniz ticareti trafiğinin yoğun olduğu Somali açıkları ve Aden Körfezi’nde Ocak 2008’den itibaren deniz haydutluğu faaliyetleri artmıştı. BM tarafından NATO’ya yapılan talep doğrultusunda, Kuzey Atlantik Konseyi (NAC)’nin aldığı Kararla, Somali doğusunda Dünya Gıda Programı (*World Food Program*) gemilerine refakat maksadıylay, Ekim-Aralık 2008 tarihleri arasında NATO Daimi Deniz Görev Grubu-2 (SNMG-2), “Müttefik Destek Harekâtı” (Operation Allied Provider) maksadıylay görevlendirilmiş ve bu harekâta Türk Deniz Kuvvetlerinden bir firkateyn ile iştirak edilmiştir. Harekât, müteakip dönemde Aden Körfezi, Arap Denizi ve Somali Açıklarında deniz haydutluğu ile mücadeleyi de kapsayacak şekilde genişletilerek “Okyanus Kalkanı Harekâtı” (*Operation Ocean Shield*) adını almıştır. Okyanus Kalkanı Harekâtı SNMG-1 ve SNMG-2 tarafından altışar aylık dönemler halinde dönüşümlü olarak icra edilmektedir. Türk Deniz Kuvvetleri tarafından Okyanus Kalkanı Harekâtına SNMG-2’ye tefrik edilen firkateynler ve karargâh personeli ile destek sağlanmaktadır. Bölgede deniz haydutluğu ile mücadele kapsamında Türk Deniz Kuvvetlerinin kesintisiz desteği mevcuttur. Bu maksatlay, SNMG-2 bölgede görev yapamadığı dönemlerde Birleşik Görev Kuvveti (CTF-151) emrinde 1 adet firkateyn ile katkı sağlanmaktadır.⁹⁶

⁹⁶ T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Resmi İnternet Sayfası, Harekât, Uluslararası Faaliyetler, Okyanus Kalkanı Harekâtı, <http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=30> (Erişim tarihi, 09 Mart 2015.)

Aden Körfezi, Somali karasuları ve açıkları ile mücavir bölgelerde korsanlık/deniz haydutluğu ve silahlı soygun eylemleriyle mücadele amacıyla yürütülen Okyanus Kalkanı Harekâtı, BM Güvenlik Konseyi'nin 1816, 1838, 1846, 1851, 1897, 1918, 1950, 1976, 2011, 2077 ve 2125 Sayılı Kararları (2008) çerçevesinde deniz operasyonları icra edilerek uluslararası hukuka uygun olarak yürütülmektedir.⁹⁷ Bu nedenle harekâtın uluslararası platformda meşrûluk sorunu yaşanmamaktadır. NATO'nun Okyanus Kalkanı Harekâtı'na yönelik olarak belirlediği Stratejik İletişim Çerçeve Metni'ndeki⁹⁸ **ana mesajı**; “NATO, BM tarafından yapılan talep doğrultusunda, deniz ticaret yollarının ve uluslararası seyrüseferin güvenliğini sağlamak maksadıyla, Afrika Boynuzu'nda⁹⁹ müşterek çalışmaya dayalı olarak korsanlıkla mücadele faaliyeti icra etmektedir” şeklinde belirlenmiştir. Bu ana mesajı destekleyecek **stratejik iletişim hedefleri** ise şunlardır:

- “-Harekâtın kapsamını ve sınırlılıklarını açık bir şekilde açıklamak; Harekât alanındaki toplumun, Somali ve komşu ülkelerin, NATO'ya kuvvet desteğinde bulunan ülkelerin halklarının ve uluslararası toplumun aktif desteğini ve anlayışını kazanmak,
- Afrika Boynuzu'ndaki korsanlık/deniz haydutluğu eylemlerini bozguna uğratacak uluslararası çabalara Okyanus Kalkanı Harekâtı'nın sağlamış olduğu katkıyı göstermek ve sergilemek,
- Silahlı soyguna ve korsanlığa karışan ve bunları destekleyen hedef kitleleri caydırmak”

Stratejik iletişimde istenen etkiyi sağlamak için verilecek mesajların, imajların ve eylemlerin açık, koordineli ve uyumlu olması gerekmektedir. Bu maksatla, her türlü eylem, söylem ve imajlar belirlenen temalar doğrultusunda senkronize edilmektedir. Okyanus Kalkanı kapsamında belirlenen bu **temalar** dört adettir:

⁹⁷ T.C. Genelkurmay Başkanlığı Resmî İnternet Sitesi, Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkısı, <http://www.tsk.tr/6_uluslararası_iliskiler/turkiyeninbarisidesteklemeharekatinakatkilari.html> (Erişim tarihi, 09 Mart 2015).

⁹⁸ NATO Strategic Communications Framework for Counter - Piracy and Operation Ocean Shield (2011), <<https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Piracy.pdf>> (Erişim tarihi, 09 Mart 2015).

⁹⁹ Somali, Etiyopya, Eritre ve Cibuti'yi içine alan ve Afrika'nın doğu bölümün Arap Yarımadası'nı çevreleyen bölgesine verilen addır. <<http://www.mapsofworld.com/africa/regions/horn-of-africa-map.html>> (Erişim tarihi, 09 Mart 2015).

“- **NATO’nun Duyarlılığı ve Taahhüdü:** NATO, uluslararası ortak duyarlılık bağlamında uluslararası güvenliğe yönelik tehditlerle mücadelede kararlılığa, yeteneğe ve sorumluluğa sahiptir. Korsanlık/Deniz haydutluğu da bölgesel deniz ticaretine ve NATO Müttefiklerinin çıkarlarına yönelik bir tehdittir.

- **İş Birliği:** Korsanlıkla mücadelede denizcilik faaliyetlerinin diğer deniz kuvvetleri ile iş birliği, koordinasyonu ve birbirini tamamlayıcılığı esastır. Bu kuvvetler ve ticarî nakliyat şirketleriyle iş birliğinin seviyesi oldukça yüksek olmalıdır.

- **Yetenek Geliştirme:** NATO, orta ve uzun vadede, korsanlıkla mücadelede yetenek geliştirmek için bölgesel ülkelerden gelecek taleplere her zaman açıktır.

- **Gerçekçilik:** Afrika Boynuzu’ndaki korsanlık/deniz haydutluğu faaliyetleri bölgedeki derin politik, gelişmişlik ve güvenlik konularının bir semptomudur. Bu derin problemlere çözüm uluslararası toplum tarafından kapsamlı bir yaklaşıma ve NATO’nun olanaklarına dayalıdır...”

Stratejik İletişim Çerçeve Metni’ne göre bölgede iletişim kaynakları oldukça kısıtlıdır. Bu nedenle planlanan veya öngörülen aktiviteler ve olayların yukarıda belirlenen ana temaları destekleyecek şekilde çok dikkatli bir şekilde yürütülmesi ikazı yapılmakta; bu maksatla icra edilecek faaliyetlerin aşağıda belirtilen şu **odak noktasındaki konular** çerçevesinde olması planlanmaktadır:

“- NATO’nun ticarî ve askerî denizcilik toplumu ile yükselen etkileşimi, Afrika Boynuzu’ndaki silahlı soygunlar ve korsanlıkla uluslararası toplumun müdahalesinin yönetiminde NATO’nun aldığı rolü ortaya koymaktadır.

- NATO’da gerçekleştirilen görev rotasyonları (SNMG-1, SNMG-2), harekâtın sürekliliğinde NATO’nun kararlılığına vurguyu yapmak için bir fırsattır.

- Deniz haydutluğu/korsanlıkla mücadelede diğer aktörlerle yapılacak iş birliği, NATO’nun ortak güvenlik çıkarları doğrultusunda diğer örgüt ve aktörlerle pratik iş birliğini güçlendirmedeki kararlılığının bir göstergesidir.

- Okyanus Kalkanı Harekâtı’nda yasal zeminde sürdürülecek çabalar, korsanlığa karışan ve bunları destekleyen hedef kitlelere NATO’nun adaleti getirmedeki arzusunun bir işaretidir.

- Bölgesel Yetenek İnşası, bölgedeki aktörlere korsanlıkla mücadelede kendi yetenek ve kapasitelerini geliştirmek için NATO’nun yardım etme arzusunu sergilemektedir. Bu yetenek ve kapasitelerdeki gelişim bölgesel ekonomik varlıklar ile NATO’nun ekonomik çıkarlarını karşılıklı olarak destekleyecektir.

- İttifak için güven inşâsı hedeflerinin bir parçası olarak, deniz haydutluğunda ortak sorunları olan NATO dışındaki paydaşlar (Pakistan, Hindistan ve Çin) ile NATO arasında ilişki kurarak koordinasyon sağlanmalıdır.
- Harekâtı desteklemek maksadıyla, bölgesel ülkelerle stratejik, operatif ve taktik seviyede temas kurmak esas alınmalıdır.”

Okyanus Kalkanı Harekâtı’nda icra edilen stratejik iletişim faaliyetleri, NATO Stratejik İletişim Politikası esaslarına göre yürütülmektedir. Harekât alanında görevlendirilmiş herhangi bir stratejik iletişim unsuru/personeli bulunmamasına rağmen, Lizbon’daki Müşterek Kuvvet Komutanlığı Müşterek Etki Yönetimi Bölümü/Stratejik İletişim Danışmanı stratejik iletişim faaliyetlerinin koordinasyonu için sorumlu olarak atanmıştır. Lizbon’daki Müşterek Kuvvet Komutanlığı, mevcut stratejik iletişim odak noktaları hususunda SHAPE’deki Stratejik İletişim Dairesi ve NATO Karargâhındaki Halkla İlişkiler Ofisi ve Kamu Diplomasisi Bölümleri ile koordinasyonda bulunmaktadır. Yatay koordinasyonlar ise Video Tele-Konferanslar (VTC) ile gerçekleştirilmektedir. NATO ve NATO’ya katkı sağlayan ülkeler ve diğer tüm unsurlarla koordinasyon NATO Karargâhı tarafından yürütülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENLİK ODAKLI STRATEJİK İLETİŞİM

Stratejik iletişimin anavatanı ABD’de, ulusal stratejik hedeflere ulaşmak ve çıkarların korunması maksadıyla, başta yabancı ülke halkları olmak üzere ülkelerin sivil toplumları ile gerçekleştirilen iletişimsel faaliyetler Dışişleri Bakanlığı sorumluluğunda kamu diplomasisi zeminine oturtulurken; Savunma Bakanlığı tarafından, bütün iletişim faaliyetlerinin güvenlik ve savunma alanında etkin olarak kullanılması için stratejik iletişim kavramının türetildiği görülmektedir. Böylece, Stratejik iletişim yaklaşımı ile birlikte, artık kamu diplomasisi dâhil günümüz bilgi ve iletişim ortamındaki bilişsel, bilgisel ve fiziksel boyutlardaki tüm yetenek ve disiplinler senkronize edilerek kullanılabilir. 2008 yılındaki ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi’nde de bu husus vurgulanmakta; ABD politikalarının hem planlanması hem de uygulanması için sivil ve askerî tüm gayretlerin uygun bileşimini sağlayan bir yaklaşıma olan ihtiyaç dile getirilmektedir (NSS-USA, 2008: 18-19):

“Stratejik iletişim ulusal güvenlik için bütüncül bir yaklaşımda gittikçe önemli bir rol oynayacaktır. Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ile birlikte bu alanda uzun yol almıştır ve almaya da devam edecektir. Ancak, ABD Hükümeti bünyesinde genel olarak bu konuda zayıf olduğumuzun ve stratejik iletişimin müşterek planlama ve uygulanmasında gelişim için tüm gayretlerimizi koordine etmek zorunda bulunduğumuzun bilincindeyiz.”

ABD’de, ulusal güvenliğin ve çıkarların sağlanması ve stratejik hedeflere ulaşılması maksadıyla; sivil, askerî, ekonomik, diplomatik, kültürel vb. tüm millî güç unsurlarının koordineli bir şekilde mesaj üretmeleri ve dağıtmaları için stratejik iletişim yaklaşımının getirildiği anlaşılmaktadır. Bu yeni yetenekle birlikte, mesaj üreten unsurların senkronizasyonu sağlanırken, devlet çapında bir iletişim stratejisi oluşturulması, tüm unsurların bu stratejiye uyacak şekilde planlama yapması, başta iletişim olmak üzere tüm faaliyetlerin bu plan dâhilinde icrası öngörülmüştür. ABD Savunma Bakanlığı Terörizmle Mücadele Ofisi Stratejik İletişim Danışmanı Prof. Emily Goldman; bilginin tutum ve davranışları etkilemede, zihinleri biçimlendirerek

geleceğe yönelik planları yapmada ve muharebe alanını aylar ve hatta yıllar öncesinde şekillendirmede önemli bir araç olduğunu belirterek, stratejik iletişimin ise ABD'nin çıkarlarını ve askerî harekâtlarını destekleyen hayati önemi haiz bir yaklaşım olduğunu vurgulamaktadır. Günümüzde iletişim, düşmanı yıldırıp ve caydırırken dostu güven veren stratejik bir kitle etki silahı haline gelmiştir. Geleceğin belirsizliği konusunda birçok bilinmeyen var olduğu belli olmasına karşın, fikirler ve bilgi alanında birçok değişimin olacağı açıktır. Fikirlerin mücadelesinin önemi nedeniyle, güvenlik alanında çalışan birçok kurum ve kuruluş, birçok bölgede ve geniş kapsamlı konularda stratejik iletişim planları geliştirme gayreti içerisine girmişlerdir. Stratejik iletişim artık, iknadan zorlamaya kadar geniş bir spektrumda kullanılan maliyet-etkin bir araç haline gelmiştir (Goldman, 2007).

Güvenlik alanında stratejik iletişim yaklaşımı 2001 yılından itibaren uygulanmaya çalışırken, kavram üzerine tartışmalar ise halen sürüp gitmektedir. Ortak bir tanımı yapılamayan kavramdaki belirsizlik ve karmaşa uygulamalara da yansımıştır. Üçüncü bölümde hatırlanacağı üzere, özellikle Afganistan'da, NATO/ISAF bünyesinde, her yeni atanan komutanla birlikte teşkilat yapısında değişiklikler yapılmak zorunda kalınmıştı. Stratejik iletişim kavramı üzerindeki karmaşıklık ortaya koymaya çalışan Tatham ve Le Page, benzer şekilde, kavramdaki belirsizlik nedeniyle NATO/ISAF'ta her yıl yeni bir yapılanmaya gidildiğini; Aden'deki Okyanus Kalkanı ve Kosova'daki KFOR Harekâtında ise faaliyetlerin halkla ilişkiler ağırlıklı olarak yürütüldüğünü belirtmektedirler. Her icra edilen harekâttan sonra alınan dersler kapsamında Stratejik İletişime yönelik doktrinler de güncellenmek zorunda kalmıştır. Örneğin İngiltere, stratejik iletişim üzerine yazılmış olan JDP 1/11 Müşterek Harekât Doktrin Notunu, Libya'daki harekât sonrasında gözden geçirerek 2012 yılında yeniden yayınlamış; ABD Kara Kuvvetleri ve Deniz Piyade Birlikleri de stratejik iletişim politikası ve doktrinlerinde önemli değişikliklere gitmişlerdir (Tatham ve Le Page, 2014:1).

Strateji ile iletişim kavramlarının bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bu tartışmalar ve karmaşa, uygulama seviyelerine göre farklı tabirlerin kullanılmasına da yol açmaktadır. ABD talimnameleri incelendiğinde stratejik iletişim kavramı daha çok stratejik seviyelerde kullanılırken, operatif seviyelerde komutanın iletişim stratejisi ve taktik seviyede ise bilgi harekâtı gibi iletişim disiplinleri yerine

kullanıldığı görülmektedir.¹⁰⁰ Yine güvenlik alanında *strateji* kavramını dikkate alan mülhazalar, stratejik iletişiminin sadece politik/askerî ve stratejik seviyede uygulanacağını öne sürmekte, askerî alandaki kurumsallaşma çabalarında stratejik iletişim birimlerinin en fazla operatif bir birlik olan kolordu seviyesinde olacağını iddia ederek; taktik birlikler olan tugay ve taburda yeri olmadığını vurgulamaktadır. Ancak daha önceki bölümlerden de anlaşılabacağı üzere uygulamalar ve doktrinsel çalışmalardan ortaya çıkan sonuç; stratejik iletişimin taktik seviyedeki bir erbaş ve erden, bir hemşireden, bir doktordan veya bir kaymakamdan valiye, kuvvet komutanına, müsteşara; bu seviyelerden bakanlara, genelkurmay başkanına; bakanlardan başbakana, cumhurbaşkanına kadar her seviyede aktörün rol aldığı bir anlayış olduğu; taktik seviyede yapılan her eylemin stratejik etkisinin, stratejik seviyede alınan her kararın ise taktik seviyede sonuçları hesaba kattığıdır.

Stratejik iletişimin uygulanma seviyesine yönelik bu tartışmaların yanı sıra, *strateji* teriminin *iletişime* kazandırdığı anlam da üzerinde durulan konulardan birisidir. Stratejinin, etimolojik köken itibarıyla Eski Yunanca “*stratos*” (ordu) ve “*ago*” (yönetmek, yön vermek) kelimelerinin bir araya gelmesiyle türetildiğini belirten yazarlar olduğu gibi (Çeşmeci, 2012:142); Latince “*stratum*” (yol, çizgi, nehir yatağı) kelimesinden geldiğini ifade edenler de bulunmaktadır (Odabaş, 2004). Türk Dil Kurumu’na göre ise Stratejinin; “(1) İzlem. (2) Bir ulusun veya uluslar topluluğunun, barış ve savaşta benimsenen politikalara destek vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askerî güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatı, sevkülceş”¹⁰¹ olarak tanımlandığı görülmektedir. Bir tanıma göre, “En basit mânâda strateji; bir milletin ‘kim’ olduğunun, bugün nerede bulunduğu (hem gerçekte hem de ülke içinde ve dışında algılandığı şekliyle), yarın nerede olmak istediğinin ve bu noktaya nasıl ulaşılacağına bilinmesidir” (Demir, 2012:53). Bir başka tanıma göre de; “strateji kavramı, kendi varlığını sürdürme ve geliştirme ile bu gelişim ve sürdürme olgusunu tehdit eden karşı tarafın bertaraf edilmesine yönelik eylem ve uygulamaları ifade etmektedir. Her aktörün çevresi ile aralarındaki ilişkileri düzenlemesi ve muhasımlarına üstünlük sağlayabilmesi maksadıyla kaynaklarını

¹⁰⁰ Benzer şekilde, ABD Kara Kuvvetleri Halkla İlişkiler Yarbaşkanı Tuğgeneral Mari K. Eder, stratejik iletişimin askeri terminolojide en çok yanlış anlaşılan ve kullanılan terimlerden birisi olduğundan bahsetmektedir (Eder, 2007:62); ABD Savunma Bakanlığı Terörizmle Mücadele Ofisi Stratejik İletişim Danışmanı Prof. Emily Goldman ise; stratejik iletişimin ne olduğuna dair tartışmaların devam ettiğini belirtmektedir (Goldman, 2007).

¹⁰¹ Türk Dil Kurumu İnternet Sayfası, Güncel Türkçe Sözlük, Strateji, <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=STRATEJ%C4%B0>. (Erişim tarihi, 29 Mart 2015).

harekete geçirmesi stratejinin konusunu oluşturmaktadır” (Dedeoğlu, 2003:56). *Stratejik* terimi ise genellikle bir ismin, olayın, olgunun vb. önüne gelerek sıfat olarak kullanılmaktadır. Stratejik seviye, stratejik plan, stratejik derinlik, stratejik konuşlanma, stratejik hedef, stratejik savunma, stratejik bölge vb. birçok kavram bu şekilde türetilmektedir. Böylece stratejik terimi, ya askerî ve güvenlikle ilgili konuları nitelemekte ya da daha geniş anlamda, büyük, çok önemli, ulusal veya küresel çaptaki terimleri ve üst yönetim kararlarını nitelemek maksadıyla kullanılmaktadır. “Strateji kavramının gücü elde bulundurarak karşı tarafı güçsüzleştirme” işlevine atıf yaptığını belirten Sancar (2012:73)’a göre, “strateji kelimesinin iletişimle birlikte kullanımı ise, iletişim sürecine güçlü tarafa hizmet etmesini beraberinde getirmekte, stratejilerle yola çıkılan bir iletişim sürecinde sonucun, her zaman kaynağın çıkarlarının desteklenmesi ya da desteklenmemesi doğrultusunda olduğu görülmektedir.”

İletişim kelimesini öne çıkaran yaklaşımlar ise, kavramın salt iletişim biçimi olduğunu düşünmekte, bu nedenle de icra edilen faaliyetlerin kapsamını yadsıyarak konuyu basın, yayın, hakla ilişkilere oradan da *twitter, facebook, bloglar, televizyon, radyo, yeni medya, uçaklarla veya helikopterle atılan el ilanları ile iliştilmiş gazetecilik* gibi platform ve tekniklere kadar indirgeyebilmektedirler. Bunlar stratejik iletişimin koordinasyonunu sağladığı algıların yönetilmesine ilişkin disiplinler tarafından kullanılan araç ve tekniklerdir. Doğrudan stratejik iletişim değildir. Stratejik iletişim “münasebet inşâ etmekten farklıdır. Daha çok politik kampanyalara benzeyen bir faaliyetler bütünüdür; birkaç stratejik mesaj tespit etme ve uzun vadede bu mesajları pekiştirecek bir dizi faaliyetleri planlamadır” (Demir, 2012:55).

Stratejik iletişim üzerine tartışmaları ABD Savunma Bakanlığı’nda da görev yapmış olan eski bir gazeteci Prof. Dr. Rosa Brooks açık bir şekilde özetlemektedir. Brooks (2012)’a göre, stratejik iletişim kavramı üzerine süregelen çatışma iki farklı kamptaki görüşlerden oluşmaktadır. Bunlardan ilki stratejik iletişim kavramının “iletişim” için kullanılan edebikelam bir örtmece olduğu, bu nedenle de halkla ilişkiler çalışanları tarafında icra edilmesi gerektiğini ileri süren görüşlerdir. İkinci kuptaki görüşler ise; kavramın basit bir iletişim faaliyetinden daha çok, kompleks ve önemli bir “strateji” olduğunu savunmaktadırlar. Brooks kendisini bu ikinci kampta düşünenler arasında görmektedir.

Kavram üzerine yaşanan bu tartışmaların artması, kurumsallaşmayı ve faaliyetleri de etkilemiş olmalı ki, 2012 tarihinde ABD Savunma Bakanlığı bünyesindeki Halkla İlişkiler Danışmanı George E. Little, stratejik iletişim kavramının terk edilerek, *iletişim senkronizasyonu* kavramının kullanılmasını önermiştir. Little'ın Muharip Komutanlıklara yayımladığı memorandumda; Savunma Bakanlığı bünyesinde yürütülen stratejik iletişim faaliyetlerinin, iletişimin senkronizasyonu olarak görüldüğü; ancak, 6 yıllık bir uygulama neticesinde, bu kavramın ilave kadroları ve planlama süreçlerini gerektiren bir katman yarattığı, geleneksel karargâh unsurlarının rollerinin ve fonksiyonlarının belirsizleştiği, kafa karışıklığına ve etkinliğin azalmasına neden olduğu, bu nedenle de ilgili kadroların kapatıldığı ifade edilmiştir. Sonuçta, karışıklıkları önlemek adına stratejik iletişim kavramının kullanılmasından kaçındıklarını, bundan sonraki müşterek yayınlarda iletişim senkronizasyonu teriminin tercih edilmesi gerektiğini belirtilmiştir.¹⁰² Little'ın bu tavsiye niteliğindeki memorandumu kesin karar hükmünde olmasa da, kafalarda yaşanan karışıklıları ve kavramın tanımındaki belirsizliğin kurumsal yapılanma ve işlevselliğe getirdiği sakıncaları göstermesi bakımından önemli bir dokümandır. Aslında Little'ın bu yaklaşımı, stratejik iletişim gibi kompleks ve kapsamlı bir yaklaşımın halka ilişkiler biriminin altında kurgulanmasının bir sonucudur. Kendisine verilen bir yeteneği kendi alanı ve bakış açısıyla değerlendirmenin yanı sıra, yapılanmadan kaynaklı sahip olduğu yetki ve sorumluluklar nedeniyle diğer fonksiyon alanlarına pek giremediği düşünülmektedir. Kısacası stratejik iletişim, halka ilişkiler birimin altında tasarlanarak salt iletişim faaliyetine dönüşmüştür.

Sonuç olarak, günümüzde stratejik iletişimin tanımına ve kapsamına yönelik ülkeler ve örgütler nezdinde tam bir konsensüs sağlanmış değildir. Birçok ülke stratejik iletişimi bir askerî fonksiyon olarak görürken, bazıları millî güç unsurunun bir parçası ve hükümetler arası bir faaliyet olarak görmektedir. Birçok ülkede ise stratejik iletişime yönelik herhangi bir resmî tanımlama bulunmamaktadır (Tatham ve Le Page, 2012:2). NATO'ya en büyük kuvvet desteğinde bulunan ülkelere biri olan ve Afganistan'da, Kosova'da, Okyanus Kalkanı'nda ve Libya'da da önemli

¹⁰² "Communications Synchronization-A Local Coordination Process, Memorandum for Commanders of the Combatant Commands", Office of the Assistant Secretary of Defence, November 28, 2012. <http://www.mccdc.marines.mil/Portals/172/Docs/SWCIWID/II/121206_brooksmemo.pdf> (Erişim tarihi, 30 Mart 2015).

katkıda bulunan Türkiye, stratejik iletişim yaklaşımına oldukça yabancı olan bu ülkelerden birisidir. Her ne kadar İstanbul’da bir Stratejik İletişim Merkezi (STRATİM) kurulmuş olsa da, bu kurum bu çalışmada değinilen stratejik iletişim yaklaşımlarının tamamından uzak bir görünüme sahiptir. Daha çok “bir sivil toplum kuruluşu olan STRATİM, özellikle spesifik hedef kitlelere yönelik Türkiye’nin ulusal iletişim stratejisi ile uyumlu etkinlikler düzenlemeyi amaç edinmiştir. STRATİM, bu doğrultuda, yurtiçi ve yurtdışındaki kitlelere ulaşmak için devlet ve devlet dışı kurumlarla işbirliği yapmaktadır.”¹⁰³ STRATİM, bu haliyle, Türkiye’de ileride oluşturulabilecek bir stratejik iletişim mimarisinde de yer alacak şekilde, iç ve dış politika ile kamu diplomasisine aktif destek vermeye ve Türkiye’nin uluslararası imajına olumlu katkıda bulunmaya devam edecek işlevsel bir sivil toplum ve düşünce kuruluşudur.

1. GÜVENLİK ODAKLI STRATEJİK İLETİŞİME DAİR BULGULAR

a. Tanımı ve Doğası: Stratejik İletişim Nedir, Ne Değildir?

Stratejik iletişime yönelik uygulamaların ve doktrinsel gelişimlerin ayrıntılı okuması sonrasında, çalışmanın bu kısmında, söz konusu yaklaşımın doğasını ve tanımını literatürdeki öncüllerini de kullanarak ortaya koyabiliriz. Güvenlik alanında stratejik iletişim kavramının ilk kez kullanıldığı Yönetilmiş Bilginin Paylaşımına Yönelik Savunma Bilimleri Kürsüsü Görev Kuvveti Raporu (DSB Raporu-2001); “ABD’nin askerî ve sivil bilgi paylaşım yeteneklerinin ulusal çıkarlar için hayati önemi haiz unsurları” olduğuna dikkat çekerek askerî ve sivil bilginin bir bütün olarak ABD çıkarlarına yönelik kullanımını tavsiye etmektedir (DSB, 2001:1). “Bilgi”, “iktidar” ve “çıkar” arasındaki bağlantının somut örneğini teşkil eden Rapora göre; bilgi çağında diplomatik ve askerî stratejilerin birbirini tamamlamak zorunda olduğu, biri olmadan başarılı olunamayacağı belirtilmektedir (DSB, 2001:1):

¹⁰³ STRATİM, Türkiye’nin yurtiçi ve yurtdışına yönelik stratejik iletişimini geliştirmek amacıyla 2008 yılında kurulan bir sivil toplum kuruluşudur. STRATİM tarafından düzenlenen temel etkinlik İstanbul Forumu’dur. İlk olarak 2009 yılında gerçekleştirilen İstanbul Forumu ABD, Avrupa, Türkiye ve Orta Doğu’dan çok sayıda üst düzey katılımcıyı İstanbul’da bir araya getirerek önemli bölgesel bir etkinlik olmuştur. 2011 yılında düzenlenen ikinci İstanbul Forumu da Orta Doğu konusunda düzenlenmiştir. STRATİM; Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM), Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmalar Vakfı (SETA), Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Alman Marshall Fonu (GMF), Mercator Vakfı, Kriter Dergisi, Exeter Üniversitesi ve daha birçok kurum ve sivil toplum örgütü ile işbirliği yaparak ortak projeler gerçekleştirmiştir. <<http://www.stratim.org.tr/hakkimizda.html>> (Erişim tarihi, 30 Mart 2015).

“Bilgi çağında ne askerî ne de diplomatik strateji, tek başına başarılı olamaz... Kamu diplomasisi, halkla ilişkiler ve uluslararası askerî bilgi ve haberler, ancak etkin kullanıldığında, kamuoylarını kısa süreli krizleri fark etme ve çözüme yolunda harekete geçirirler. Sofistike bir *stratejik iletişim*, siyasî, ekonomik ve askerî hedeflerin başarısına yönelik şartları yaratır ve bir ajanda oluşturabilir. Zamanla bu gayretler, ABD çıkarlarını destekleyecek şekilde dış algıyı şekillendirebilir... Ayrıca zayıf koordinasyondan dolayı sıkıntı çeken bu birimler, ulusal güvenlik planlama ve icra safhalarına entegre edilmemişlerdir.”

Stratejik iletişim kavramının güvenlik alanında tarihte ilk kez kullanıldığı bu alıntıda; ABD çıkarlarına yönelik dış algının şekillendirilmesine yönelik olarak askerî istihbarat ve bilgi unsurları (psikolojik harekât, bilgi harekâtı, sivil asker iş birliği vb.), kamu diplomasisi ve halkla ilişkilerin etkili kullanımının önemi belirtilirken, aynı zamanda stratejik iletişim bu kavramlarla ilk kez bir araya getirilmektedir. Stratejik iletişimin hayat bulduğu, ancak özel bir tanımın yapılmadığı söz konusu Rapor’da kavrama, kamu diplomasisi, halkla ilişkiler ve askerî bilgi unsurlarını etkin kullanmaya yönelik bir “ajanda belirleme” ve ekonomik, siyasî ve askerî hedeflere ulaşmayı sağlayacak “koşulları yaratma” görevi verilmektedir. Yani stratejik iletişim ne salt askerî istihbarat ve bilgi unsurlarının ne de kamu diplomasi ve halkla ilişkilerin bir ögesi veya aracı olarak görülmekte, bu gayretlerin etkin kullanımını sağlayacak şartları yaratan bir düzenleyici unsur olduğuna işaret edilmektedir. Ayrıca halihazırda kamu diplomasisi, halkla ilişkiler ve askerî bilgi unsurlarının belirli bir koordinasyondan yoksun olduğu ve bunların ulusal güvenlik alanındaki planlama ve icra safhasına entegre edilmediği uyarısı yapılmaktadır. Bu ise var olan kurumların uygun senkronizasyonunu sağlayacak yeni bir işleyiş ve anlayışa, yani stratejik iletişime işaret etmektedir. Görüldüğü üzere stratejik iletişim daha ilk kez telaffuz edildiğinden itibaren, kamu diplomasisi, halkla ilişkiler ve askerî bilgi unsurlarından farklı bir yaklaşım olarak belirlenmiştir.

ABD Savunma Bilimleri Kürsüsü’nce 2004 yılında yayınlanan ilk Stratejik İletişim Raporu; DSB-2001 Raporu’ndaki “*ABD’nin askerî ve sivil bilgi paylaşım yeteneklerinin ulusal çıkarlar için hayati önemi haiz olan unsurlar*” olduğuna dikkat çeken ifadeyi, “*ABD’nin hayati önemi haiz unsuru stratejik iletişimdir*” şeklinde değiştirmiştir. Böylece, “*askerî ve sivil bilgi paylaşım yetenekleri*”, “*stratejik iletişim*”de birleştirilerek kavramın kapsamı genişletilmiştir. Ayrıca yine stratejik

iletişimin “*kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, psikolojik harekât ve bilgi harekâtı unsurlarının koordine edilmesi ve işlevselleştirilmesine*” yönelik bir yaklaşım olduğu, sadece sivil iletişim gayretlerini içermediği, aynı zamanda askerî unsurları da kapsadığı vurgulanmıştır (DSB Raporu, 2004).

ABD Savunma Bilimleri Kürsü’nün 2008 yılındaki Stratejik İletişim Görev Kuvveti Raporu’nda ise stratejik iletişim, bir devletin organlarının sadece kendi halkı ile ilişkilerini düzenleyen halkla ilişkilerden, yine başka ülkelerin kamuoyuyla olan ilişkilerin çerçevesini çizen kamu diplomasisinden ayrılmaktadır. Rapor, stratejik iletişimin bir de tanımını yapmıştır: “Askerî, ekonomik, siyasî, sosyal ve kültürel gayretlerin hepsini koordine eden stratejik iletişim; politikaların, çıkarların ve uzun vadeli hedeflerin desteklenmesi maksadıyla kamusal eylemlerin ve mesajların oluşturulması, uygulanması, değerlendirilmesi ve geliştirilip tekemmül ettirilmesini içeren entegre bir süreçtir”. Stratejik iletişim medya faaliyetlerini ve kısa vadeli haber yayınlarını da içermesine karşın, bunun daha ötesinde çok disiplinli yetenekleri, “farklı ideolojilerle diyalogu gerektiren bir angajmanı”¹⁰⁴ ve sivil toplumla sağlam kalıcı ilişkileri gerektiren orta ve uzun vadeli hedefleri de kapsamaktadır (DSB Raporu, 2008:1-2). Bu hedeflere ulaşmak için gerekli olan federal fonların ve kaynak tahsisinin yetersizliğine de değinen Rapor, dört alanda gelişimi öngörmektedir (DSB Raporu, 2008:81-87):

- “1. ABD Hükümeti’nin stratejik iletişim uygulamalarından almış olduğu dersleri ve veri tabanını stratejik iletişimi uygulayan tüm timlerle ve unsurlarla paylaşması; bu maksatla ulusal güvenliğe ilişkin işbirliğine yönelik bilgi akışı ve paylaşımını sağlayacak veri füzyon merkezlerinin geliştirilmesi,
2. Küresel internet ağının sağladığı olanaklardan da istifade ile *yukarıdan aşağıya ve tek kaynaktan çok alıcıya* şeklindeki iletişim modelinin, aşağıdan yukarıya ve çok kaynaktan çok alıcıya olacak şekilde bir değişimin benimsenmesi,
3. Yabancı ortaklar ve uzmanlarla iş birliğinin sağlanması,
4. Tüm kurumların kendi planlarını, ulusal stratejinin kamu diplomasisi ve stratejik iletişim hedeflerine uygulanabilir şekilde geliştirmesi.”

¹⁰⁴ Örneğin ABD Savunma Bakanlığı, El Kaide’nin ideologlarının fikirlerini çürütmek maksadıyla Twitter’da, @ThinkAgain_DOS (@Yeniden_Düşün_Savunma_Bakanlığı) kullanıcı adı ile bir hesap açmıştır. Genele açık olan bu hesap incelendiğinde, El Kaide üyeleri ile karşılıklı olarak diyalogda bulundukları görülmektedir. Burada, sosyal platform bir tehdit olarak görülmemekte, aksine hedeflere ulaşmak maksadıyla ideolojik bir araç olarak kullanılmaktadır. Ayrıca bkz. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/al-qaeda/10829355/Tweeting-at-terrorists-inside-Americas-social-media-battle-with-online-jihad.html>> (Erişim tarihi, 25 Mayıs 2014).

Stratejik iletişimin bir başka tanımı ise Beyaz Saray Yönetimi tarafından yapılmıştır. Beyaz Saray’a göre stratejik iletişim; “Söylenilenler ile yapılanların uyumlu olması (Eylem ve söylem senkronizasyonu), bu uyumun hedef kitle tarafından nasıl algılandığının anlaşılması, hedef kitleye kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, bilgi harekâtı ve diğer yöntemler aracılığıyla ulaşılmasıdır” (White House Strategic Communications Report to Congress, 2010:2). 2008 yılında ABD Savunma Bakanlığı tarafından yayımlanan Stratejik İletişim Prensipleri’nin başlangıç kısmında stratejik iletişimin daha kısa bir tanımı yapılmıştır. Savunma Bakanlığı’na göre stratejik iletişim “*arzu edilen etkiyi oluşturmak maksadıyla eylemlerin, söylemlerin ve imajların senkronizasyonu ve/veya orkestrasyonu*¹⁰⁵,” olarak tanımlanmaktadır (USA Department of Defense [web], 2008:4). ABD Müşterek Harekât Planlaması (JP 5-0, 2011) ile Bilgi Harekâtı Doktrininde (JP 3-13, 2012) ise stratejik iletişim şu şekilde tanımlanmıştır;

“ABD hükümetinin çıkarlarının, politikalarının ve hedeflerinin geliştirilmesi için uygun koşulları oluşturmak, korumak ve güçlendirmek maksadıyla, millî güç unsurlarının tamamının etkilerini yükseltecek olan senkronize edilmiş ürünler, mesajlar, temalar, planlar ve koordineli programlar aracılığı ile hedef kitlelerle iletişime geçmeye ve hedef kitleyi anlamaya odaklanmış gayretlerdir.”

Bu tanımın stratejik iletişimi açıklamakta yetersiz olduğunu ifade eden Goldman’a göre; tanımda “ne” ile “nasıl” karışmaktadır. Bu nedenle kavram, hükümet bünyesindeki birçok kişi tarafından farklı şekillerde kullanıma açıktır. Aslında bu sorun stratejik iletişimin birçok şeyi kapsamamasından kaynaklanmaktadır: Ulusal hedefleri destekleyen bir güç enstrümanı; tutum ve davranışları etkileme yöntemi; hedef kitlelere angaje olarak onları dinleme ve anlama süreci; hem hükümet bünyesinde hem de müttefiklerle mesajların koordine edilmesini ve bilginin diğer millî güç enstrümanları ile entegre ve senkronize edilmesini sağlayan süreç... Stratejik iletişim hem eylemdir hem de söylemdir. Stratejik iletişim, özünde, bir algı stratejisidir. *Hedef kitlelerin algılarını politik hedeflerle uyumlu hale getirmek için bilginin, fikirlerin ve eylemlerin bir araya getirilmesidir.* Stratejik iletişimin başarısı,

¹⁰⁵ Orkestrasyon; belirlenen hedefe ulaşmak maksadıyla, tüm kaynakların zaman, mekân ve yöntem olarak bir arada düzenlenmesini/organize edilmesini ifade eder (Jhonsen ve diğ., 1995:14). Bu tanıma göre orkestrasyon kavramını daha açarsak; belirlenen stratejik hedeflere veya istenen etkiye ulaşabilmek maksadıyla, eldeki tüm kaynaklar ile askerî ve sivil unsurların teşkil edilmesini, düzenlenmesini, geliştirilmesini ve bir araya getirilerek uyumlu ve ahenkli bir şekilde yönetilmesini ifade etmektedir. Bu nedenle orkestrasyon; eşzamanlı, uyumlu ve eşgüdümlü gibi anlamlara sahip olan senkronizasyonu da kapsar (FM 22-100, 1999:6-10).

birden fazla ve farklı hedef kitlelere uygun olarak belirlenmiş içerik ve araçlar ile bilginin, fikirlerin ve eylemlerin senkronize edilerek yayımlanmasına bağlıdır. Bu tanım etkili bir stratejik iletişim çerçevesi ve doktrini geliştirmek için daha özlü bir tanımdır. Tanım, her iletişim faaliyetinin stratejik olmadığını vurgulamakta; iletişimin, ancak, odak noktasının belirli bir hedef kitleden ziyade birden çok ve farklı hedef kitlelere yöneltilmesi, hedef kitle odaklı ve kesintisiz olarak icra edilmesi ve eylemlerle söylemlerin politik hedefleri gerçekleştirmek için uyumlu olması durumunda stratejik olduğunu ifade etmektedir (Goldman, 2007).

Buraya kadar yapılan tanımlarda, iletişim yaklaşımlarının tek yönlülük yerine çift yönlülüğüne vurgu yapılmakta; stratejik iletişimin kamu diplomasisinin, halkla ilişkilerin veya bilgi harekâtının bir aracı olmadığı, bu gayretlerin stratejik iletişim zihniyetine uyarak birbirleriyle koordine içerisinde hedef kitlelere ulaşmaları gerektiğine işaret edilmektedir.

Stratejik iletişime yönelik önemli bir başka tanım ise, NATO’nun Stratejik İletişim Politikası’nda yapılmıştır: “Stratejik iletişim, NATO’nun belirlenen hedeflerine ulaşabilmesi ve İttifak’ın politikalarının, icra edeceği harekâtın ve faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla, kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, askerî halkla ilişkiler, bilgi harekâtı ve psikolojik harekât gibi iletişim yeteneklerinin koordineli ve uygun kullanımı” olarak tanımlamaktadır. Stratejik iletişimin amaçlarından ilki; her türlü politika ve harekât planlarına stratejik iletişim planını da dâhil ederek, NATO’nun icra edeceği harekâtın, görevlerin ve faaliyetlerin başarıyla uygulanmasına katkıda bulunmaktır. Bu amaca ulaşmak için ise; NATO üyesi ülkelerle yakın ve daimî bir koordinasyonla, ilgili kamuoyunda NATO’nun ve NATO’nun icra ettiği harekâtın, politikaların ve diğer faaliyetlerin desteklenmesini, anlaşılmasını ve farkındalığının artmasını sağlamak suretiyle ikincil bir amaç belirlenmiştir (NATO STRATCOMPOL, 2009:1-2). Bu amaçlar Gramsci’nin zor ve rıza unsurlarının bir aradalığına işaret ederken, esas gayretin harekâtı ve politikaları desteklemek olduğunu vurgulamaktadır. Stratejik iletişimi güç kavramlarıyla analizlere tabi tutarken, onun bu güçleri planlayan ana strateji olduğu iddiası yoktur. Çünkü bu çalışmaya göre ister zora dayalı olsun isterse de rızaya, her güç unsuru bir mesaj üretir. Stratejik iletişimin rolü de burada ortaya çıkmaktadır. Stratejik iletişim, bu güç unsurlarını planlayıp uygulamaya koyacak ana stratejinin bir kılavuzu olarak,

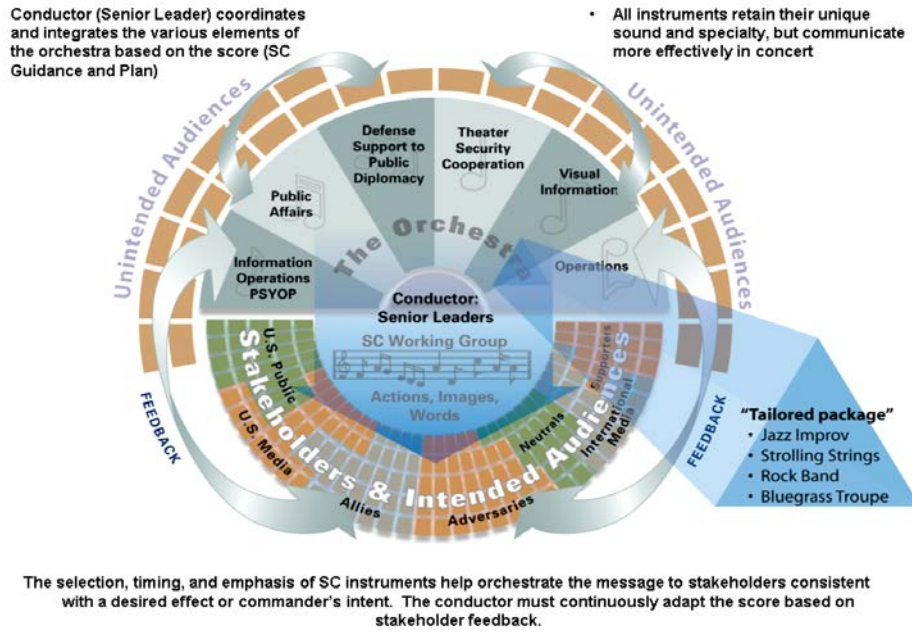
tüm güç unsurlarının eylem, söylem ve imajlarının uyumunu hem senkronize eder hem de ileriye dönük tutarlılığını sağlar. Bu ise stratejik iletişimin, hem senkronik hem de diyakronik bir zihinsel süreç olduğuna işaret eder.

NATO stratejik iletişim tanımında uygulama seviyesini vermemiş olsa da; buraya kadar incelenilen doküman ve uygulamalardan stratejik, operatif ve taktik her seviyede yürütüldüğü anlaşılmaktadır.¹⁰⁶ Ayrıca, stratejik iletişim artık planlamadan icraya kadar yürütülecek olan harekâtın ve faaliyetlerin her safhasında merkezî bir role kavuşmuştur. Dikkat edilirse stratejik iletişim askerî harekâtı kapsamının dışına almamakta, aksine harekât ile karşılıklı destekleyici bir işlev görmektedir. Buradaki işlevsellik; hem askerî harekâtın ve istihbaratın, hem psikolojik harekât, askerî aldatma, sivil asker iş birliği gibi askerî bilgi unsurlarının hem de kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler gibi sosyal ve siyasal bilgi unsurlarının orkestrasyonu ile sağlanmaktadır. Artık stratejik iletişim, bir yaklaşımdan daha çok, somutlaştırılarak, çeşitli askerî ve siyasal bilgi unsurları ile harekâta yönelik zora dayalı yeteneklerin vereceği mesajları bir araya getiren kuvvet çarpanı haline gelmektedir. Halkla ilişkiler, kamu diplomasisi, bilgi harekâtı, psikolojik harekât vb. unsurlar birer iletişim stratejisi olsa da stratejik iletişimin kendisi veya ikamesi değildir. Stratejik iletişim, kitle iletişimine ve algıların yönetilmesine yönelik bu disiplinlerin hiyerarşik olarak ne altında olan bir öge, ne de üzerinde olan bir yaklaşımdır. Stratejik iletişim tüm bu unsurların ortak bir vizyon çerçevesinde uyumlu ve tutarlı olarak kullanılmasını sağlayan düzenleyici bir zihniyettir. Literatürde öne çıkan ve stratejik iletişimin her seviyede uygulandığını belirten tanımlardan birisi Steve Tatham (2010:19) tarafından yapılmıştır:

“Hedef kitlelerin üzerinde etki yaratarak olumsuz kanaat ve davranışları değiştirmeye yönelik olan stratejik iletişim; hedef kitlelerin anlaşılmasını sağlayan, bunun için etkili ve uygun kanalları belirleyen, bu kanallar aracılığıyla belirli türdeki davranışların düzenlenerek sürekliliğini sağlamak için görüş ve fikirleri geliştirip destekleyen, stratejik, operatif ve taktik seviyelerde icra edilen, sürekli ve tutarlı bir dizi sistematik faaliyetlerdir”

¹⁰⁶ Tatham ve Le Page (2012), NATO’nun bu tanımını uygulama seviyesi vermemesi bakımından eleştirmektedir. Sadece tanım bazında yapılan bu gibi değerlendirmeler anlamdan uzaklaşılmasına sebebiyet verebilecektir. Tanımlar okunurken ideolojik ve tarihsel bağlamı ile pratiği bir bütün olarak düşünülmelidir.

Bu tanımdaki kanalları, bir dizi sistematik faaliyetleri ve stratejik iletişimin çalışma usulünü daha iyi kavramak adına “*orquestra modeli*” nden faydalanılabilir. Şekil-18’deki orkestra modeli her ne kadar sadece askerî boyutu anlatmış olsa da devlet seviyesinde icra edilecek stratejik iletişimin mantığını ortaya koymak için uygun bir metafordur. Orkestra metaforuna göre, stratejik iletişim uyum ve ahenk sağlayan bir orkestra gibidir. Orkestra şefi “Devlet” tir. Müzik notalarının dizeği stratejik iletişim planını, orkestra üyeleri ise çeşitli uygulayıcı kurum ve kuruluşlar ile plana dâhil olan ana disiplinleri belirtmektedir. Müzik ise stratejik iletişimde kullanılan hikâyelendirme/anlatıdır (*narrative*).¹⁰⁷

Şekil-18: Stratejik İletişime Yönelik Orkestra Metaforu¹⁰⁸

Bütün enstrümanlar farklı ses ve özellikte çalarken, konser esnasında bir uyum içerisinde bir araya gelerek dinleyiciye hitap edecek şekilde müzik üretirler. Konserde etki, orkestra şefinin müzik dizeğine göre çeşitli enstrümanları bir araya getirerek koordine etmesiyle sağlanır. Bir müzisyenin yanlış notayı kullanması konserin insicamını bozar. Ulaşılmak istenen etkiye bağlı olarak, orkestranın farklı bölümleri farklı zamanlarda, değişik ton ve vurgulamalarla kullanılmaktadır. Müziğin temposu da şefin arzu ettiği etkiye bağlı olarak değişmektedir. Seyirci kitlesi alkış, uyuma, konseri terk etme v.b. olumlu veya olumsuz tepkilerle müziğin

¹⁰⁷ Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında yaygın kullanım şeklinde “anlatı” sözcüğü tercih edilmiştir.

¹⁰⁸ Kaynak: Commander's Handbook for SC and Communication Strategy (Ver. 3.0), US Joint Forces Command Joint Warfighting Center, 24 June 2010, II-4.

üzerlerindeki etkisini dile getirirler. Geri besleme şeklinde alınan bu tepkileri, şef ve müzisyenler değerlendirerek eksik tarafları düzeltirler; tepkiler olumluysa, daha coşkuyla konsere devam ederler.

Orkestra metaforuna uygun olarak stratejik iletişim planlama ve çalışma grubu da; devletin kontrolünde ve onun niyet ve maksadına göre, kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, sivil asker iş birliği, bilgi harekâtı, psikolojik harekât gibi disiplinler ile askeri harekât ve polis operasyonları gibi faaliyetlerden gelen gayretleri toplayarak hedef kitleye plana uygun olarak yansıtmakta, sonuçlarını değerlendirerek ve kitlenin tepkisini ölçerek geri besleme sağlamaktadır. Devlet, stratejik iletişimi söz konusu unsurları etkili kullanacak şekilde şemsiye bir disiplin veya kapsamlı bir yaklaşım olarak kullanmaktadır. Hedef kitleler ise hem iç hem dış kamuoyu, dost ve düşman unsurlar ile hesaba katılmayan yan kitlelerdir. Görüldüğü üzere, yeni bir güç şekli olarak son dönemde türetildiği iddia edilen Nye’ın akıllı gücüyle birlikte, aslında çok daha önceleri tanımı yapılmış Machiavelli’nin *Centaur*’unu, Gramsci’nin “zorun zırhıyla korunan konsensüsünü” özünde barındıran bu yaklaşım, ulusal çıkarları korumak maksadıyla koordine edilmiş millî güç unsurlarının birlikteliğinin ana politikalara göre verdiği mesajların uyumunu sağlamaktadır.

Orkestra metaforunda, devletin yönettiği mesaj üreten tüm unsurların ahenginin sağlanması söz konusudur. Ancak orkestra şefi devletin, yani iktidarı oluşturan hâkim tarihsel bloğun içerisinde her zaman bir ahengin ve bütünlüğün sağlanması gerçekleşmeyebilir. Özellikle, farklı sınıflara ait farklı kolektif imajların evrensel öznelerarası anlamlara doğru geliştiği iktidar sahibi hegemonik tarihsel bloklar ile koalisyon hükümetleri buna maruz kalabilecek oluşumlardır. Bu durumda, iktidarın veya lider partinin çekirdek grubu, hem kendi içerisindeki farklı görüşte olanları, hem dış muhalefetini hem de geniş halk kitlelerini izlenecek strateji ve politikalar konusunda ikna etmek zorunda kalabilir. Tarihsel bloğun çekirdek unsurları ikincil grupları, muhalefeti ve kitleleri ikna etmekte zorlansa bile, en azından bunların kendisine aktif ve yıkıcı bir muhalefete başvurmalarının önüne geçmek durumunda kalabilir. İşte bu noktada Gramsci’nin hegemonya kuramı analitik araçlar sunması bakımından tekrar karşımıza çıkmaktadır.

Hegemonik sınıfın baskın olduğu bir sosyal oluşum veya ülkedeki devleti

yöneten tarihsel bloğa ait ahenkli uyumun; *kolektif bir irade* ve yoğun bir *diyalog*, sosyal ilişkilere hâkim bir takım *yasal ilişkiler*, sınıflar/gruplar arasındaki muhtemel çatışmalarının çözümüne yönelik *yöntemsel mekanizmalar* şeklinde rızaya dayalı düzenlemelerle sağlandığı çalışmanın ilk bölümünde belirtilmişti. Ahenkli bir uyumun yanı sıra hâkim tarihsel blok topluluğunun yeniden üretimini de sağlayacak rızaya dayalı bu ilişki ve mekanizmalar, baskın grupların kendi aralarındaki konsensüsü de sağlar. Bu konsensüs ile hegemonik sınıfın amaçları ve hayatî önemi haiz çıkarları desteklenirken, hegemonik sınıf da ittifak kurduğu mütteliklerinin çıkarlarına dikkat ederek talep ve ihtiyaçlarının tatminini sağlar. Bu durumda, ikincil unsurların çıkarları ve eğilimlerinin hesaba katılması, bazı dengeleyici tavizlerin verilmesini gerektirmektedir.

Egemen sınıfa, kendi çıkarlarıyla diğer sınıfların çıkarlarını ekleme imkânı veren bu türden ilişkiler, mekanizmalar, taviz ve uzlaşmaların mimarları ise organik entelektüellerdir. Böylesi bir atmosferde, iktidarı elinde bulunduran çekirdek unsur, temel uyuşmazlıkların önüne geçmek için öncelikle meşrûlaştırma ve uzlaştırma uzmanları olan organik entelektüellerinin yeteneklerine başvuracaktır. Bu aşamadan sonra organik entelektüeller, kitle iletişim araçları maharetiyle ikna çalışmalarına başlayacaklar; televizyonlarda açık oturumlar, gazete ve dergilerde makaleler ve köşe yazılları, kitap sayfalarında yeni konsept ve kavramlar aracılığıyla hedef kitlelerle buluşacaklardır. Bu platformlardaki “anlatıları” ise, çekirdek unsurun fikirlerini yansıtmakla birlikte ikincil grupların veya muhalefetin de kesişen çıkar ve düşüncelerini dikkate alan bir dille hazırlanacaktır.

Stratejik iletişimin önemli bir ögesi de; üçüncü bölümde örnek olaylarla sunulan Stratejik İletişim Çerçeve Metinleri’ndeki Ana Mesaja tekabül eden orkestra metaforundaki müzik, yani anlatıdır (*narrative*).¹⁰⁹ “Anlatı, belirli olaylar hakkındaki anlamı, olayı aktarandan hedef kitleye veya dinleyiciye ileten tematik ve sıralı bir açıklamadır; stratejinin temelidir. Anlatı, politikaları bir çerçeveye oturtur ve olay ve

¹⁰⁹ Ana Mesaj, stratejik iletişim çerçevesi oluşturulan durumlar için ifade edilmiştir. Örneğin, Türkiye’nin NATO üyesi olarak katıldığı KFOR harekâtına yönelik oluşturacağı stratejik iletişim çerçevesinin ana mesajı; “Türkiye tarihsel ve kültürel bağları olan kardeş ülke Kosova’daki güvenlik ortamına katkı sağlamaktadır” şeklinde belirlenebilir. Ulusal bir Stratejik İletişim Çerçevesi’nin kapsamı ise daha geniş olacaktır. Örneğin, “Sahip olduğu tarihi ve kültürel miras ile Türkiye Cumhuriyeti, ‘Yurtta Sulh, Cihanda Sulh’ ilkesini benimseyen, demokratik, laik, insan haklarına saygılı bir küresel aktör olarak, hem bölgesel hem de küresel sorunların çözümünde etkin, saygın ve caydırıcı bir güçtür.” şeklinde ifade edilebilir. Anlatı bir bakıma vizyonu da açıklar.

olguların nasıl tanımlanacağı ve tartışılacağına dair belirli referanslar sunar” (Tatham, 2010:27). Corman, “hikâye” ile “hikayelendirme/anlatı” kavramları arasındaki farkı; “*hikâye, olaylar sıralamasının ifade edilmesidir. Anlatı ise bir hikâyeler sistemidir*” şeklinde açıklamaktadır. Birbiriyle ilişkili hikâyeler sistemi, çerçeve sunacak anlatıyı oluşturmaktadır. Anlatı’nın en bilinen örneği “Haçlı Seferleri”dir. Haçlı Seferleri 9’uncu, 10’uncu ve 11’inci Yüzyıllarda Doğuda Avrupalı Hristiyanların Müslümanlara karşı yürüttüğü savaşlardır. Temel hedefi Müslümanların sahip olduğu toprakları, özellikle Kudüs kutsal topraklarını ele geçirmek olan Haçlı Seferlerinin toplu hikâyesi Müslümanlar için güçlü bir anlatı olagelmıştır. Bu anlatı, Batı karşısında yaşanan acıların hatıralarını, yabancı işgal ve kontrolündeki adaletsizliği, din savaşlarını ve ekonomik sömürüyü içermektedir. Radikaller günümüzde başta ABD olmak üzere Batı çıkarları için, yürütülen faaliyetleri bu anlatı ile birleştirmek için çalışmaktadır (Corman, 2010:103).

Anlatılar, sosyal mitlerin işlevselliğini de sağlar. Mit ve anlatı genellikle bir birinin yerine kullanılsa da, mitler genel olarak tarihsel olarak doğruluğu şüpheli bir biçimde bir grubun kökenini veya bir hikâyeyi anlatır. Anlatı ise, bir kişi ve grubun gerçekleşen olayları nasıl algıladıklarının hikâyesidir. Anlatı, tarihsel olarak gerçek olur veya olmaz, ama bir olaydaki insanların algı ve deneyimlerine bağlı olarak, bu olayın örtüşen veya çelişen birçok anlatısı bulunabilir. Mitler genel olarak negatif anlam yüklü iken, anlatılar pozitifdir (West, 2003:1). Gramsci, tarihsel blok kavramını, kendisiyle aynı anlamı vermemesine rağmen, Georges Sorel’den esinlenerek kullanmış ve yine Sorel’in sosyal mitlerinin bu blokların oluşumundaki rollerine vurgu yapmıştır (Okur, 2012). Sosyal mitler, kurulu düzene karşı büyük bir sosyal harekete katılan kitlelerin hazırlandıkları eylemlerini, davalarında kesin zafere ulaşacak bir savaş şeklinde resmetmeleridir (Sorel, 1915:22). Sosyal mitler reformist eğilimleri somutlaştıracak kolektif öznelliğin kuvvetli bir formudur. Mitler, mücadeleye girecek kitlelerin faaliyetlerini, fikir ve duygularını anlamaya yardım edecek bir analiz aracı olmasının yanı sıra aynı zamanda mücadelede bir silahtır.¹¹⁰ Gramsci’ye göre ise, her tarihsel blokun sosyo-politik düzenin birliğine ve ahengine vurgu yaptığı devrimci bir yönelimi bulunmaktadır (Gramsci, 1993:56). Bu yönelim

¹¹⁰ Günümüzde de bu türden mitler hem ulusal hem de uluslararası düzeyde kullanılmaktadır. Örnek vermek gerekirse; “Demokrasi götürme”, “piyasanın kaçınılmaz zaferi”, “tarihin sonunun ilanı”, ABD veya İran gibi ülkelerin “Kutsal” amaçlar için savaşıklarına dair misyonlarını ifade ettikleri her türlü mecazlar (Okur, 2012:39).

soğuk bir ütopya veya öğrenilmiş bir teorileşme çabası değil, “dağınık ve parçalanmış insanların kolektif iradelerini yükseltmek ve örgütlemek için faaliyet gösteren somut bir fantezi”nin yaratılışıdır (Gramsci, 1999).

Buraya kadar anlatılanlar kapsamında, stratejik iletişimi; uzun vadeli stratejik hedeflere ulaşmak maksadıyla, hedef kitlelerin anlaşılmasını sağlayan, bunun için etkili ve uygun kanalları belirleyip düzenleyen, belirlenmiş mesajların, en uygun kanal ile en uygun zaman, mekân ve şartlarda hedef kitleler üzerinde en güçlü etkiyi yaratacak şekilde paylaşılmasını hedefleyen, stratejik, operatif ve taktik seviyelerde icra edilen sürekli ve tutarlı bir dizi sistematik faaliyetler olarak tanımlayabiliriz. Stratejik iletişim kısaca eylem, söylem ve imajlarla mesaj üretebilen tüm unsurların ürettikleri mesajların amaca yönelik senkronizasyonudur. Bu kapsamda dışarıya mesaj veren her unsur stratejik iletişim yaklaşımının kapsamındadır. Güvenlik alanında stratejik iletişim; stratejik seviyede belirlenen hedeflere ulaşmada oluşturulan politikaların gerçekleştirilmesi için, değişen yeni durumlara uyum sağlayabilecek esnek planlamalarla; algılara yönelik iletişim ve bilgi disiplinleri arasında uyumu sağlayarak ekonomik, politik, diplomatik, askerî harekât ve istihbarat gayretlerinin vereceği mesajların koordinasyonunu sağlayan “yöntemsel bir etki mekanizmasıdır”.

Stratejik iletişim bir iletişim disiplini veya sadece mesajlaşma sağlayan bir araç, kurum, teşkilat vb. değildir. Stratejik iletişim, basın konferansları düzenleme, ultimatom verme, uçaklardan el ilanı atma, televizyon ve radyo yayını yapma, sosyal medyada boy gösterme değildir. Yine stratejik iletişim, birliklerin harekâtını düzenleme, polis operasyonlarını icra etme, topçu atışları yapma, uçak düşürme veya kanaat önderleriyle münasebet kurma faaliyetleri de değildir. Bu sayılanlar, potansiyel iletişim araçları veya kanalları olabilir. Stratejik iletişim ise bunların verecekleri mesajları düzenleyen bir zihniyet, bir süreçtir. En kritik iletişim unsurlarından olan askerî harekât ve kolluk kuvveti faaliyetlerinin planlanmasında ve icrasında ne ana, ne de yardımcı bir işlevi vardır. Çünkü stratejik iletişim, verilecek mesajın ana çerçevesini belirleyecek şekilde planlama ve icra safhalarında bu gibi faaliyetlere sürekli içseldir.

Stratejik iletişimin yarattığı etki, fiziksel etkinin çok uzağında, davranışsal

etki ağırlıklıdır. Amacı, harekâtın kendisi gibi fiziksel bir hedefi ele geçirmek, düşmanı imha ederek etkisiz hale getirmek veya düşman araç, bina ve tesislerini tahrip etmek değildir. Amacı, dost, düşman veya tarafsız ilgili kitleler veya kamuoyunun kalplerini ve zihinlerini kazanmaktır. Bu nedenle; faaliyetlerinin odağına *Centaur*'un insanî yönünü, Gramsci'nin *rıza* unsurunu ve Nye'in *yumuşak gücünü* oturtur. Güvenlik alanında stratejik iletişimin ve etki harekâtının hem tecrübeli bir uygulayıcısı hem de NATO bünyesinde önde gelen akademisyenlerden olan Dr. Steve Tatham ile NATO'da ve Kanada Ordusu'nda Stratejik İletişim ve Medya Harekâtı yöneticisi olan Tümgeneral Rita Le Page'ın stratejik iletişimin yarattığı etki konusundaki tecrübeleri de bu çalışmada ileri sürülen görüşlerle örtüşmektedir: “Stratejik iletişim; etkinin en yumuşak ve dolaylı formu olan kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler gayretlerinden, zorlamayı da içeren ikna yöntemlerine, psikolojik harekât ve bilgi harekâtı faaliyetlerine, kadar geniş bir etki spektrumuna sahiptir (Tatham ve Le Page, 2014:4).

b. Prensipler: Stratejik İletişim Nasıl Uygulanmalıdır?

Stratejik iletişim, sonuca yönelik gayret birliğinin sağlanarak ilgili kurumlar arası senkronizasyonla, bilginin doğru şekilde kullanılmasını gerektirirken; bilginin kullanılması ve iletiminde teknolojik faktörlerin yanı sıra hedef kitlenin sosyo-kültürel yapısını, tarihini ve geleneklerini göz önünde bulundurur. Stratejik iletişim, ilk olarak politikalar üretilip karar verdikten sonra, alınan kararların veya icra edilen faaliyetlerin kamuoyuna açıklanması ve onlar nezdinde meşrulaştırılması demek değildir. Stratejik iletişimde niyet, bilginin politikanın her unsuruna, planlamaya ve icraya bütünleştirilmesidir. Çünkü bilgi, kararlar alındıktan sonra kamuoyuna iletilecek kadar önemsiz bir kavram değildir (Laity, 2010a:98).

Daha önce belirtildiği üzere stratejik iletişimin propagandadan farklı olması, kendisine içsel olan propagandadan yararlanmadığı anlamını taşımamaktadır. Harp ortamında “düşmana karşı” aldatma, manipülasyon ve çarpıtma maksatlı propaganda faaliyetlerini gerektirse de bunu örtülü ve sistematik bir biçimde yapması gerekmektedir. Zira inandırıcılık kaybedildiği andan itibaren kazanılması çok güç bir olgudur. Bunun en bilinen örneklerinden birisi 19 yaşındaki ABD'li er Jessica

Lynch'in kurtarılma öyküsüdür.¹¹¹ Söz konusu olayda, Amerikan askerlerinden oluşan bir gruba Nasırıye yakınlarında düzenlenen silahlı saldırıda vurularak yakalanan Lynch, Iraklı askerler tarafından bir hastanede tedavi altına alınmıştır. Bu hastanenin yerinin tespit edilmesini müteakip, ABD askerleri tarafından bir film senaryosunu andıran görüntülerle kurtarılarak dünyaya haber yapılmıştı. Ancak, Hollywood film yapımcılarının bile ilgisini çeken bu dehşetçengiz kurtarılma öyküsünün büyük ölçüde kurgudan ibaret olduğu ortaya çıkmıştı. Nitekim, ABD askerleri operasyon düzenlemeden önce Iraklı askerler hastaneyi çoktan terketmiş; hastaneye ateş açarak bina operasyonu gerçekleştiren ABD'lilerin bu davranışına ise hastanenin doktorları bir anlam verememişti.¹¹² Aldatmaya yönelik böyle skandal haberlerle, kısa vadede algı yönetimi çerçevesinde bir takım kazanımlardan bahsedilmesi mümkün ise de günümüz bilgi ortamında artık her şey eskisi gibi olmadığı için uzun vadede ortaya çıkan gerçekler güvenilirliği ve inandırıcılığı ortadan kaldırmaktadır.

Stratejik iletişimde kitleyi iyi dinlemek, güvenilir olmak, yapılanlarla söylenenlerin tutarlılığı esas alınmaktadır. Ayrıca terörist örgütlerin veya art niyetli kişi veya grupların kitleleri yanlış yönlendirecek propaganda faaliyetlerindeki hikâyelendirmelerini çürütecek uygun gerçekçi temaların kullanılmasının yanı sıra proaktif önlemlerin alınması düşünülmelidir.

Stratejik iletişim; şeffaf olmasının yanı sıra, hem reaktif, yani oluşan sorunlara ve hedef kitlenin olumsuz davranışlarına derhal çözüm bulma hem de proaktif, yani sorunları oluşmadan öngörme ve çözme özelliğine sahiptir. Stratejik iletişim, hedef kitlenin mevcut algısını değiştirmek için “ne düşünmesi gerektiğini” dikte eden” ve “gizli bir ajandası olan zorlayıcı bir süreç” değil; tam aksine, *mevcut algıyı olumlu şekilde şekillendirmek maksadıyla* hedef kitleye ilave neler hakkında da düşünülebileceğini gösteren ve alternatifler sunan *şeffaf ve sürekli bir ikna sürecidir*. Bu özelliği ile olumsuz mânâdaki propagandadan ayrılır ve propaganda veya çarpıtma gibi kamuoyunu yanıltarak direk tepki vermesine gayret etmez (Tatham, 2010:22-23).

¹¹¹ The Guardian'ın 15 Mayıs 2003 Tarihli ve “The Truth About Jessica” Başlıklı İnternet Arşiv Haberi. <Http://www.theguardian.com/world/2003/may/15/iraq.usa2> (Erişim Tarihi, 02 Nisan 2015).

¹¹² Zafer Arapkirli (2003), “Er Jessica’yı Kurtarmak Öyküsü Balon Çıktı”, NTV MSNBC İnternet Sitesi, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/215768.asp> (Erişim tarihi, 02 Nisan 2015).

Bu kapsamda stratejik iletişimin planlanması ve uygulanmasında bazı prensipler tespit edilmeli ve bu prensipler ışığında hareket edilmelidir. Ülke ve örgütlere göre kısmen bazı küçük farklılıklara rağmen genelde bu konuda bir konsensüs oluşmuş gibidir. İngiltere Savunma Bakanlığı ise stratejik iletişimin uygulanmasına yönelik yedi adet stratejik iletişim prensibi belirlemiştir. ABD ve NATO'daki uygulamalarla da karşılaştırılan söz konusu yedi stratejik iletişim prensibi Tablo-5'de sunulmuştur (JDN 1/2, 2012).

Tablo-5: Stratejik İletişim Prensipleri

İNGİLTERE	ABD	NATO	Açıklamalar ¹¹³
Yetkilendirme	-	Yetkilendirme	Günümüz iletişim ortamında yüksek doğrulukta bilgiye en süratli bir biçimde ulaşarak ilgili kamuoyu ile paylaşılması gerekmektedir. Bu nedenle stratejik iletişim reaktif değil, proaktif olmalıdır. Aynı zamanda stratejik seviyede belirlenen söylemlerin ve politikaların süratli bir biçimde iletilmesi ve paylaşılması sağlanır. Bu nedenle her seviyede adem-i merkezi yaklaşım ve inisiyatif alma benimsenmelidir. Risk almaya hazır ve eğitilmiş stratejik iletişimciler yetiştirilmeli ve bunlara gerekli yetkiler verilmelidir.
Politika Odaklı	Lider odaklı	Liderlik	Stratejik iletişim her ne kadar âdem-i merkeziyetçi uygulamayı gerektirse de, stratejik seviyede merkezi planlama ve açık ve net politik hedeflerin belirlenmesine dayanır.
Angajman	Diyalog Anlama	Anlama Hedef Kitleler	Stratejik iletişim, sadece bilginin ve mesajların iletilmesi yerine, katılımcılar arasında eşzamanlı olarak karşılıklı devam eden bir diyalogdur. Bu nedenle hedef kitlelerin nabzını tutarak, beklenti, tutum ve davranışlarını belirleyerek, özelliklerini, kültürünü ve ilişkilerini analiz ederek anlaşılmalı gerekir.
Uyumluluk	Esneklik Süreklilik	Çeviklik Yaratıcılık	Eylem, söylemlerin ve imajların genel stratejik politikalarla ve ana temadan sapmayacak şekilde değişen koşullara uyumunu gerektirir.
Tutarlılık	Gayret Birliği İkna Edici Süreklilik	İş Birliği Kapsamlılık Süreklilik	Stratejik politikalarla göre tüm seviyedeki kurumlar ve uygulayıcılar tarafından üretilen eylem, söylem ve imajların birbiriyle çelişmemesi gerekmektedir. Çelişkiler güvenilirliği ve itibarı zedeler.
Güvenilirlik	Güvenilirlik	Güvenilirlik	Kitleler güvendikleri kaynağın mesajlarına itibar gösterirler.
Değerlendirme	Sonuç odaklı	Değerlendirme	Hedef kitlenin analizi, stratejik iletişimin her safhası ve faaliyetinin analizi ve değerlendirmesi, hedef kitleler üzerindeki etkinlik ölçümü sürekli icra edilmeli, alınan dersler kapsamında değerlendirilerek gelecek uygulamalara yön verilmelidir. Süreçteki performans ölçümlerine önem verilmelidir.

¹¹³ Yazarın ilaveleri mevcuttur.

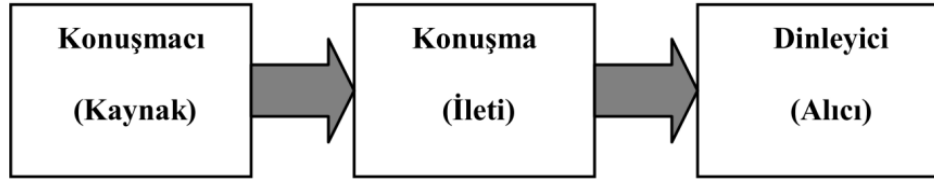
NATO Stratejik İletişim Politikası'nda stratejik iletişim prensipleri ise şu şekilde sıralanmaktadır (NATO STRATCOMPOL, 2009:2-3):

- “- Her seviyede komutanlığın verdiği mesajların birbiri ile tutarlı olması,
- Sosyal medyayı da içerek şekilde bilgi ortamlarına aktif katılım sağlanması,
- Doğruluk ve açıklık,
- Faaliyetlerin etkinliğinin açıkça tanımlanması, sürekli ölçülmesi ve gözden geçirilmesi,
- Tutarlı mesajların dağıtımının geliştirilmesinde NATO'nun sahip olduğu her türlü iletişim yetenekleri ile platformlarının tamamının katılımı,
- Kamuoyunun görüşlerinden istifade ederek süratle uyum sağlanması.”

c. Yöntem: Stratejik İletişim Modeli Nasıl Olmalıdır?

Stratejik iletişimi sadece dar anlamıyla, doğru bilginin belirlenmiş hedef kitleye doğru zamanda ve uygun yöntemlerle anlatılması olarak düşünmek hatalı olacaktır. Çünkü stratejik iletişim, sadece bilginin kaynaktan alıcıya mesajların iletilmesi yerine, katılımcılar arasında eşzamanlı olarak karşılıklı devam eden bir diyalogdur (Corman, 2010:102). İletişimin kendisi bile sadece iki kişi veya grup arasında mesajın aktarılması kadar basit değil; aksine kaynak ve alıcı arasındaki oldukça kompleks bir sistemin düzenlenmesidir (Corman, Trethewey ve Goodall, 2007:9). Bu bağlamda; stratejik iletişimin daha iyi anlaşılabilmesi için, temel iletişim modellerini kavramak gerektiği düşünülmektedir. Bu maksatla bir kaç temel iletişim modelini açıklamak ve stratejik iletişimde kullanılabilecek model arasındaki farklılıkları ortaya koymak uygun olacaktır.

İnsanoğlunun varoluşundan beri hayatın çok önemli bir yönü olan iletişimin birçok tanımı yapılmıştır. Demiray (2008:7); iletişime dair yapılan tanımları ortak bir paydada toplayarak, iletişimin, bilginin karşılıklı değişimi olduğunu ve bu bilginin içeriğine bağımlı olarak etkili araçlarla anlaşma sağlanması olduğunu belirtmektedir. İletişimin araştırmacılar ve bilim adamları için bir çalışma alanı sayılması Milattan Önce 5 ve 4'üncü yüzyıllara, Platon ve Aristo'ya dek uzanır. Millattan Önce 4'üncü yüzyıla dayanan bir görüş olarak Aristo'nun düşüncesi ilk iletişim modeli olarak bilinmektedir (Demiray, 2008:11).

Şekil-19: Aristo Modeli İletişim

Aristo bu modelde iletişimi, bir konuşmacının geniş dinleyici kitlesine konuşması olarak tanımlamıştır. Bu modelde, konuşmacı ve dinleyici arasında basit iletişim süreci ortaya konulmaktadır. Demiray; Aristo'nun iletişim modelini, bazen geleneksel sınıf ortamındaki konuşan eğitimci ve dinleyen öğrenci arasında bilgilerin iletimi olarak tasvir etmiştir (Demiray; 2008:11).

ABD'li siyasal bilimci Harold Lasswell, 1948'de, iletişim sürecini açıklamak için bir formül oluşturmuş ve iletişimin etkilerinin ya da çıktılarının, bilgilendirme, eğlendirme ya da ikna etme türünde çeşitlilik göstereceğini öne sürerek diğer bütün kuramların gelişmesine ışık tutmuştur (Akarsu, 2001:37).

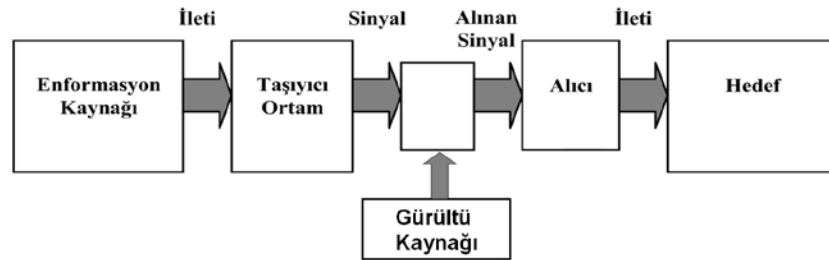

Şekil-20: Lasswell Modeli İletişim

Lasswell çalışmasında, “Kim? -Neyi? -Hangi Kanalla? -Kime? Hangi etkiyle? Söylediği” konusunda “tekyonlu” iletişim sürecini vurgulayarak doğrusal bir model ileri sürmüştür. “Geri besleme ögesinin var olmasına rağmen açıkça belirtilmemesi açısından eleştirilen Lasswell modeli” (Demiray, 2008:11-12); ayrıca “iletişimi tek yönlü, doğrusal bir süreç olarak görmesi ve geri bildirim yönünü ihmal etmesinden dolayı eleştiriler almıştır” (Akarsu, 2001:37). Bu yaklaşımla geliştirilen genel iletişim modelinin yanı sıra Lasswell, ayrıca, hipotermik iğne, sihirli mermi, uyarıcı-tepki olarak ta bilinen propaganda modelini tasarlamıştır. Ana akım iletişim çalışmalarının temelini oluşturan bu yaklaşım doğrusal bir nedensellik anlayışına dayanır. Gönderici, ileti ve alıcıyı bir birinden yalıtır. Göndericinin gönderdiği mesaj alıcı konumundaki bireylerin davranışını etkiler. Bu yaklaşıma göre, toplumdaki elitlerin kitle iletişim araçlarını kullanarak kitlelere gönderdikleri mesajların onlar

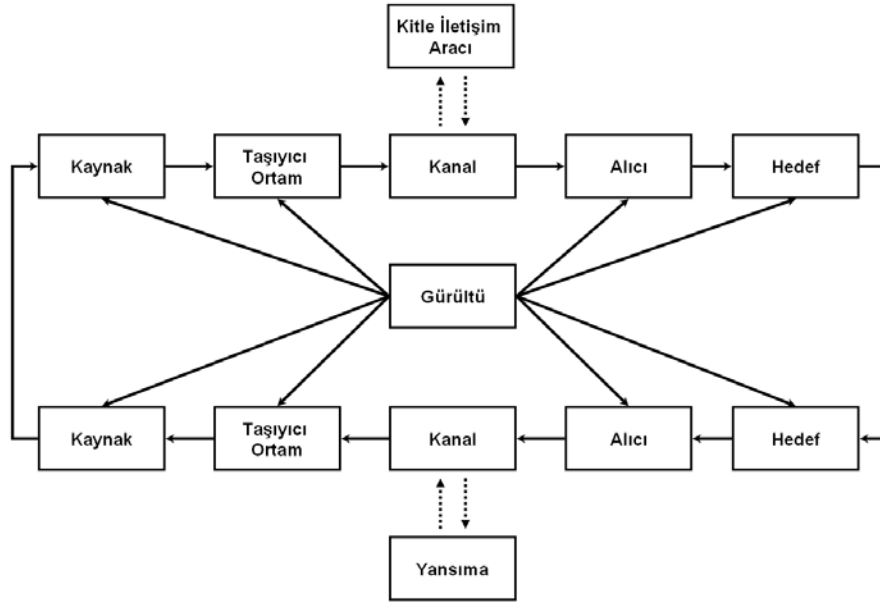
üzerinde deri altına enjeksiyon yapan bir şırınga veya sihirli bir mermi gibi doğrudan ve anında etkide bulunduğu düşünülmektedir. Bu yaklaşımda kitleler propagandaya karşı koyacak eleştirel bir akıldan yoksun olduğu için, ekonomik ve siyasal entelektüeller tarafından rahatlıkla yönlendirilmeye açıktır (Yaylagül, 2006:46).

Claude E. Shannon ve Warren Weaver'ın 1949 yılında geliştirdikleri Matematiksel İletişim Modeli ise; ana akım pozitivist kitle iletişim yaklaşımının temelini oluşturur (Yaylagül, 2006:47). Bu model, bilgi iletilen tüm durumlarda, insanlar için de makineler için de uygulanabilme özelliğini taşımaktadır (Akarsu, 2001:37). Shannon ve Weaver'ın, Bell Telefon Şirketi laboratuvarlarında görevli oldukları sırada geliştirdikleri bu model, ileti gönderimi ile ortaya çıkan sorunlar üzerinde durmakta; ağırlıklı olarak, “Hangi kanal en çok sinyal iletir?” “İletilen bu sinyallerin ne kadarı gürültü ögesi tarafından zarar görür?” sorularını kapsamaktadır (Demiray, 2008:13). Şekil-21 incelendiğinde, Matematiksel İletişim Modelinde; bilgi kaynağının seçtiği iletiyi, gönderici ve taşıyıcı ortam sinyale dönüştürür, iletişim kanalı da alıcıya iletir. Ancak iletişim sürecinde gerçekleşen bu beş işlevsel ögenin yanı sıra, aksatıcı öge olan gürültüye de dikkat çekilmekte ve gürültü altıncı ve fonksiyonel olmayan bir öge olarak iletişim sürecinde yer almaktadır (Akarsu, 2001:37; Corman, Trethewey ve Goodall, 2007:3).

Şekil-21: Matematiksel İletişim Sistemi

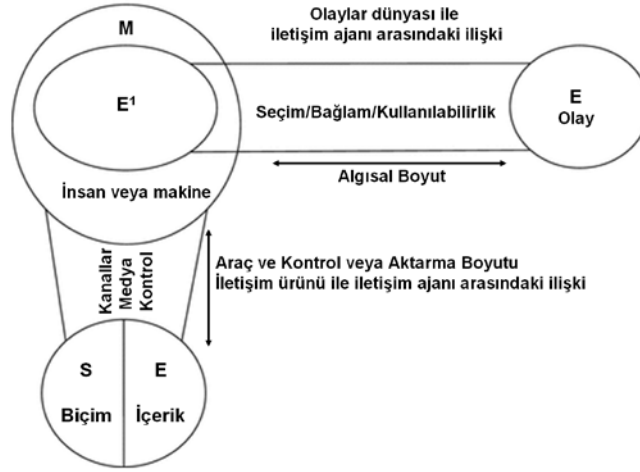
De Fleur 1970 yılında, Shannon-Weaver'ın matematiksel iletişim modeline, gönderilen mesajın sonuçlarıyla gönderici ve alıcı üzerindeki etkilerini de saptamak üzere, geri besleme ögesini de eklemiştir (Akarsu, 2001:38). Böylece, De Fleur doğrusal ve geri besleme tepkilerden yoksun olduğu için eleştirilen Shannon-Weaver modelini tamamlamıştır. Mesajın, gerçekleştiği sisteme geri gönderilerek yanlışlarının ve sapmalarının düzeltilmesini sağlayan bu yöntemle sonraki mesajların belirlenmesi ve değiştirilmesi mümkün olabilmektedir (Akarsu, 2001:38).

Şekil-22: DeFleur İletişim Sistemi

Matematiksel İletişim Modelinde “gürültü”; iletinin düzenine karşı çıkıp onu herhangi bir biçimde bozan, fiziksel ve teknik olarak ortaya çıkan istenmeyen belirteçtir. DeFleur gürültü ögesinin sadece dışarıdan fiziki değil aynı zamanda kaynak ya da hedeflenen alıcı tarafından da kaynaklanabileceğini ileri sürerek gürültüye bir de “duyusal gürültü” anlamını yüklemektedir. Bu tür gürültüye örnek olarak; kaynağın hasta olması ve kendini iyi hissetmemesi, iletiyi tam olarak vurgulayamaması, iletiyi iletirken kafasının başka şeylerle uğraşması ya da aynı şekilde alıcının iletiyi alırken kafasının başka noktalara odaklanmış olması, o iletiyi alacak ruh hali içerisinde olmaması, kendisi için çok daha farklı iletilere eğilimli olması gibi durumlar verilebilir (Demiray, 2008:13-14).

İletişimi süreç olarak kabul eden bir başka iletişim modeli, 1956 yılında George Gerbner tarafından oluşturulmuştur. Ancak Gerbner, modelini daha karmaşık ve girift ilişki süreçlerini açıklamak için geliştirmiş; Shannon ve Weaver’ın modelini iki açıdan ileriye taşımıştır. Gerbner öncelikle iletiyi gerçekte ilişkilendirir, yani iletişimin ne hakkında olduğunu gösterir. Böylece algı ve anlamla ilgili sorular üzerinde durulmasına olanak sağlar. İkinci olarak ise, iletişim sürecini algılama ya da alımlama boyutu ile aktarma ya da araçlar ve kontrol olmak üzere iki ardışık boyuttan oluşan bir süreç olarak görür (Güngör, 2013:68; Fiske, 2014:101). Gerbner modelinin temel öğeleri Şekil-23’te verilmiştir.

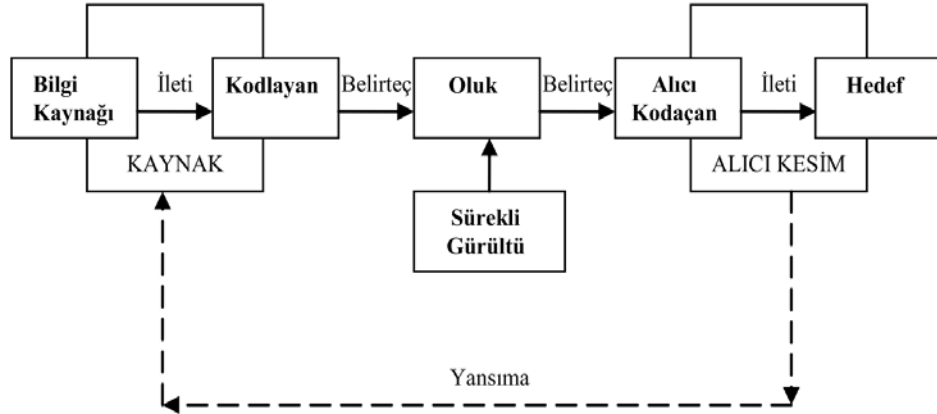

Şekil-23: Gerbner'in Genel İletişim Sistemi

Gerbner iletişim sürecini açıklarken işleyişi oluşturan aktörlerin insan ya da makine (mikrofon, kamera vb.) olabileceği olasılığı üzerinde durur. Ayrıca, iletişim aktörü olarak insanları da yalnızca tek gönderici ve alıcıyla sınırlı tutmamaktadır. Şekil-23'te görüldüğü üzere M bir insan ya da bir makine olabilir. E, M ve E¹ arasındaki ilişki algılamaya dayanır. E¹ genelde M'nin bakış açısı, deneyimleri, birikimi vb. işlevi olarak görülür (Güngör, 2013:69). Süreç, M (bir insan veya makine) tarafından algılanan dışsal bir gerçeklikteki bir şeyle, bir olayla (E) başlar. M'nin E (olay) ile ilgili algılaması, E¹ (algı)'dır. Bu ise sürecin başlangıcındaki algısal boyuttur. E ile E¹ arasındaki ilişki seçim yapmayı içerir. Yani M'nin E'yi tüm karmaşıklığı ile algılaması mümkün değildir. Eğer M bir makine ise, seçim makinenin mühendislik tasarımı ve fiziksel kapasitesi tarafından belirlenir. Eğer M bir insan ise, seçim daha karmaşık bir hal alır. İnsan algılaması uyarıların basit bir alımlaması değil, bir etkileşim ve müzakere sürecidir. Burada insanlar, dışsal uyarılarınla içsel düşünme biçimlerini eşleştirmeye çabalar. Eşleştirme gerçekleştiğinde bir şeyler algılanmış, onlara anlam verilmiş olur. Dolayısıyla burada anlam, içsel kavramlarla dışsal uyarıların eşleştirilmesinden türetilmektedir. Bu eşleştirme kültür tarafından kontrol edilir. Çünkü içsel kavramlar ve düşünce kalıpları kültürel deneyimlerin sonucunda oluşmuştur. Bunun anlamı, farklı kültürdeki insanların gerçekliği farklı biçimde algılayacak olmalarıdır. Öyle ise algılama sadece bireyin içindeki psikolojik bir süreç değil, aynı zamanda bir kültür sorunudur (Fiske, 2014:102). Gerbner'in genel iletişim modelindeki algı boyutunda farklı kültürlerin farklı algılama sorunu, hedef kitle analizlerinin önemini bir daha gözler önüne sermektedir.

Sürecin ikinci aşamasında ise M, bu kez E¹ ile ilgili olarak, başka bir iletişim içerisinde. Böylece M, SE'yi üretir. S biçim, E ise içeriktir. M, SE yi göndermek için kitle iletişim araçlarına bağımlıdır (Güngör, 2013:69). Bu boyutta, iletişim araçlarının veya kanalların seçimi söz konusudur (Fiske, 2014:194). Gönderi bu kez bir başka M tarafından algılanabilir. SE ise, M¹ tarafından SE¹ olarak algılanacaktır. Böyle iletişim değişim ve dönüşüm halinde devam edecektir (Güngör, 2013:69).

Bir başka model ise David Berlo tarafından oluşturulmuştur. Berlo da Shannon'un telefon modeli sistemini insan iletişim sistemi modeline temel alarak kullanmıştır. David Berlo tarafından geliştirilen model iletişim sürecinin; iletişim becerisi ve tutum gibi özelliklere sahip kaynak, kaynağın düzenlediği bir ileti, iletinin taşındığı görüntü, ses, dokunma v.b kanallar, kaynakla aynı özelliklere sahip alıcı gibi temel öğelerine dayanmaktadır (Corman, Trethewey ve Goodall, 2007:3; Corman, 2010:102). Geri besleme ögesi bu modelde yer almamaktadır (Demiray, 2008:15).

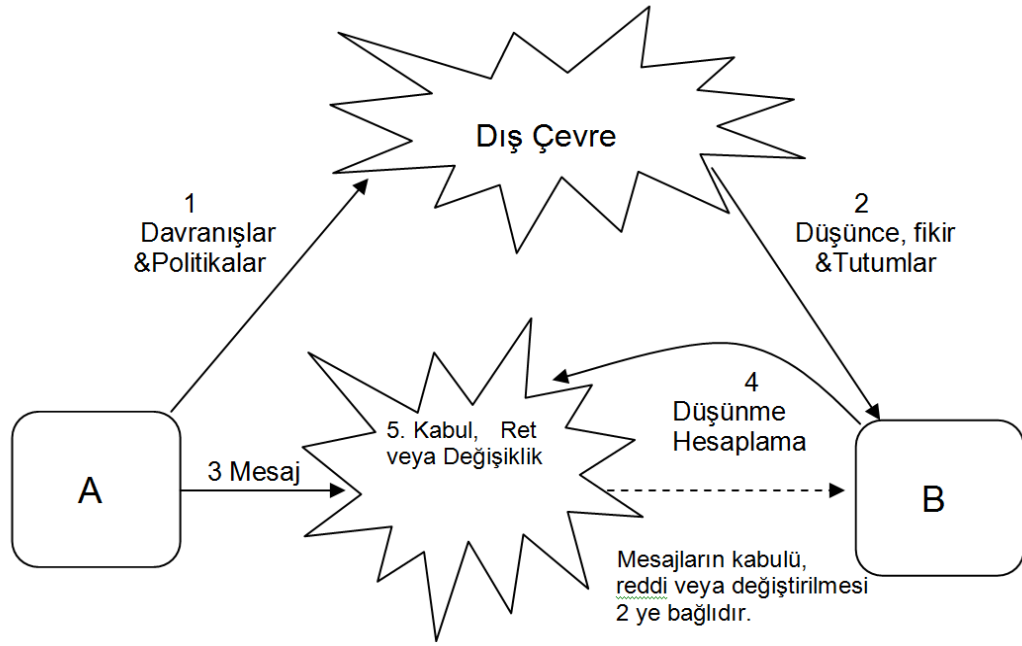
Şekil-24: Berlo İletişim Sistemi

Kaynağın iletişim sürecindeki davranışlarını belirleyen; düşünme, konuşma, yazma ve görüntüleme gibi iletişim becerileri olarak adlandırılan bir dizi etmenlerle ileti kodlanmaktadır. Kaynağın, iletişim konusundaki becerileri, tutumu ya da davranışı ve bilgisi içerisinde bulunduğu toplumsal yapılanma, onun iletişim işlevini belirleyen başlıca etmenler olarak görülmektedir. Ayrıca kaynakla aynı özelliklere sahip olan başka bir alıcı da diğer tarafta bulunmaktadır. Gönderilen iletilere hedef olan alıcı ögesi de tıpkı kaynaktaki olduğu gibi iletişim becerileri, içinde bulunduğu toplumsal yapı ve sosyo-kültürel ortam açılarından önemlidir. Modelde geri besleme

öğesinin bulunmaması nedeniyle iletilerin algılanıp algılanmadığı veya ne kadarının algılandığı bilinmemektedir. Böylece modelde temel beklenti; bir şeyler ters gitmeden ve başarıyı parazit gibi gürültüler etkilemeden, iletişimin başarılı şekilde gerçekleşmesidir. Bu durum Berlo Modelinde zayıf noktalardan biri olarak eleştirilmektedir (Demiray 2008:15-16; Corman, 2010:102).

Bu çalışmada bazı iletişim modellerine yer verilmesinin maksadı; yaşanan iletişim süreçlerinin açıklanması, anlamlandırılması, iletinin yapılandırılması sürecinde iletişim öğelerinin yerli yerine oturtulmasını sağlamak, iletinin alıcıya en etkin biçimde ulaşmasını açıklamak, stratejik iletişimde dikkate alınacak model ve sürecinin daha iyi kavranmasını sağlamaktır. İletişim sürecinde kullanılan bu temel iletişim modelleri incelendiğinde; iletişimin kaynak tarafından, bilginin kodlanmış bir mesajla tek bir alıcıya dış etkilere kapalı bir kanal vasıtasıyla iletilmesi esasına dayandığı görülmektedir. Bu modellerde ön plana çıkan en önemli problem; mesajı oluşturan kaynağın, mesajı oluşturma ve iletimindeki yeteneği ve ayrıca sistemde meydana gelecek parazit ve gürültüler sonucu mesajın yanlış algılanmasıdır. Mesajın tekrarı gibi bazı uygulamalar iletişimin başarısız olmasını engelleyebilmekte; ancak hem mesajın güvenilirliği hem de önemi ve aciliyeti gibi özellikler iletişimde istenen hedefe ulaşılmamasına neden olabilmektedir. Ayrıca günümüzdeki karmaşık ve dinamik iletişim ortamında iletişim, kaynaktan alıcıya mesajların iletimi yerine, iletişime katılanlar arasında “eş zamanlı” olarak devam eden “diyalog” şeklinde gerçekleşmektedir (Corman, 2010:102). Sonuç olarak; artık tek taraflı bildiri verip toplumun veya hedef kitlenin bunun nasıl algıladığını beklemeyi öngören bir iletişim ortamı yerine, karşılıklı diyaloglar ile yönetilen bir iletişim sürecine yönelik yapısal değişikliklere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda; kaynağın, değişen ortam ve durumlara göre, hitap edeceği kitlelerin kültürünü, değerlerini, algısını ve önceliklerini dinleyerek ve anlayarak iletişime geçmesinin daha etkili olacağı düşünülmektedir.

Steven Corman, Angela Trethewey ve Bud Goodall tarafından 2007 yılında geliştirilen Pragmatik Karmaşıklık İletişim Modeli (*PCOM-The Pragmatic Complexity Model*) (Şekil-25) stratejik iletişimin başarılı olup olmadığını ölçmede kullanışlı bir model olarak görülmektedir (Sherkey, 2009:8).

Şekil-25: Pragmatik Karmaşıklık İletişim Modeli

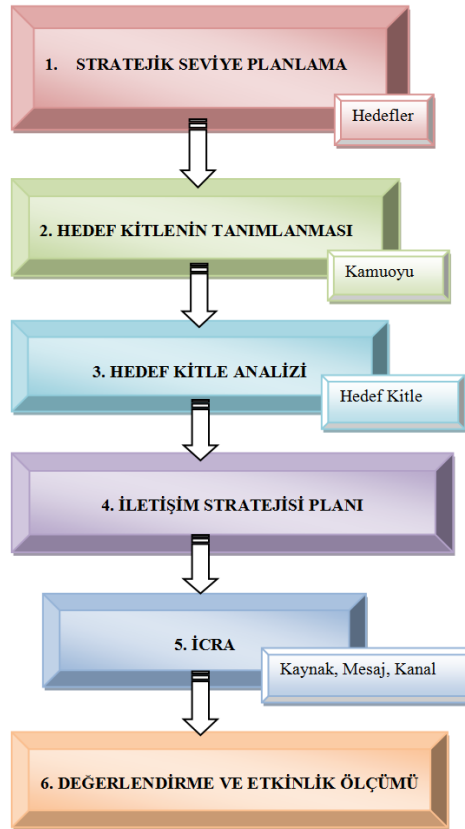
PCOM; iletişimin sadece iki grup arasında mesajın aktarılması kadar basit olmadığını; aksine kaynak ve alıcı arasındaki oldukça kompleks bir sistemin düzenlenmesi olduğuna işaret etmektedir. PCOM, Niklas Luhmann'ın iletişim teorisinden esinlenerek tasarlanmıştır. Luhmann'a göre iletişim, bir aklın diğer bir akla mesaj gönderdiği bir hareket değildir. İletişim, katılımcıların birbirlerinin tutum ve davranışlarını yorumladığı, ayrıca bu tutum ve davranışlarının arkasında olan niyet, düşünce ve motivasyonları değerlendirdikleri karmaşık bir sistemin özelliğidir (Corman, Trethewey, Goodall, 2007:9-10).

Modele göre; A kaynağının ve mesajının başarısı, sadece iletilen mesaja değil, aynı zamanda B alıcısının ne düşündüğü ve ne yaptığına bağlıdır. B'nin düşünce ve hareketleri; A'nın tutum ve davranışları ile B'nin A ile ilgili beklenti, düşünce ve yorumlarından etkilenmektedir. PCOM; mesajların sürekli olarak devam eden büyük bir iletişim sistemi dâhilinde yorumlanmaya devam ettiğini, bundan dolayı A ve B'nin iki taraflı ve eşzamanlı bir karşılıklı bağımlılık ilişkisine girdiklerini varsaymaktadır. A'nın mesajlarının başarısı, dış ortama ve özellikle B alıcısının A'nın bu ortamdaki rolünü algısına bağlıdır (Tatham, 2010:25).

ç. Süreç: Stratejik İletişim Nasıl Planlanıp İcra Edilmelidir?

Stratejik iletişimin uygulanmasında takip edilecek süreç genellikle; stratejik seviyede planlama, hedef kitlenin tanımlanması, hedef kitle analizi, iletişim planı, icra ve değerlendirme safhalarından oluşmaktadır (Şekil-26).¹¹⁴

Genel bir yaklaşım olarak, dört safhanın önemli olduğu, diğer safhaları da kapsadığını belirtebiliriz. Sadelik açısından bu çalışma, stratejik iletişimi söz konusu dört safhada inceleyecektir. Bu safhalar; (1) *Analiz ve Stratejik Seviyede Planlama*, (2) *İletişim Stratejisi Planlama*, (3) *İcra* ve (4) *Değerlendirme* safhalarıdır. Çalışma kapsamında kurgulanacak olan stratejik iletişim mimarîsinde de kullanılacak olan planlama sürecine yönelik örnek bir model, beşinci bölümde açıklanmıştır. Ancak, bu kısımda söz konusu dört safhanın ne olduğuna kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır.

Şekil-26: Örnek Stratejik İletişim Planlama Süreci (Tatham, 2010:31)

¹¹⁴ Genel planlama safhaları: “Strategic Communication Science And Technology Plan”, Current Activities, Capability Gaps And Areas For Further Investment, Director Defense Research And Engineering, Rapid Reaction Technology Office. <http://www.dod.gov/ddre/doc/SC_ST_Plan_FINAL_public.pdf> (Erişim tarihi, 12 Mayıs 2011).

(1) Analiz ve Stratejik Seviyede Planlama Safhası

Stratejik Seviyede Planlama (SSP); plan hedeflerini ve görevlerini, ilk kamuoyu araştırma ve nüfus analizlerini, nüfusu oluşturan unsurları ve bu unsurların mevcut problemle (terörizm, şiddet, aşırı uç v.b.) ilişkilerini aydınlatmak için yapılmaktadır (Tatham, 2008:12). Genel bir durum analizinin de yapıldığı bu safhada, mevcut stratejiler; amaç, yol ve yöntemler bakımından incelenerek, uygunluğunun, yapılabilirliğinin ve kabul edilebilirliğinin analizi de yapılır. Askerî (kinetik) ve sivil (kinetik olmayan) unsur ve yeteneklerin, milli güç unsurlarının orkestrasyonunu ve/veya senkronizasyonunu sağlayan stratejiler geliştirilir.

Bu safha stratejik hedeflere ulaşmada, ölçülebilir sonuçları elde edecek kamuoyu içerisindeki “hangi davranışların değiştirilmeye ihtiyaç duyulduğunun” belirlendiği bir safhadır. Ayrıca alınması gereken belirli temel önlemlerin tespiti ve etkinlik ölçümü için ortak kriterlerin tanımlanmaya başlandığı aşamadır (Tatham, 2010:31). Bu safhada özellikle hedef kitlenin tanımlanması ve analizi, stratejik iletişim açısından en önemli faaliyettir.

(2) İletişim Stratejisi Planının Hazırlanması

Bu basamak mesajı oluşturan eylem ve söylem paketinin tasarlanması ve hazırlanmasını içermektedir. Söz ve eylemlerin uyumluluğu, tutarlılığı ve güvenilirliği kurumsal itibarın korunması ve stratejik iletişimin etkili icrası için önemlidir. Kaynak, kanal ve en önemlisi mesajla ilgili en uygun tasarı planı bu aşamada yapılmakta; iletişim planı ve sürecinin kapsamı ve genişliği belirlenmektedir (Tatham, 2010:31). Stratejik vizyon, stratejik hedef ve politikalar ışığında belirlenmiş ana temalar, iletişim sürecinde kullanılacak söylemler ile bunları destekleyecek eylemler bu aşamada belirlenmektedir.

(3) Stratejik İletişimin İcrası

İcra safhası ise; planlama ve analiz safhaları sonucunda tasarlanan iletişim planının en uygun kanal aracılığıyla uygun unsur, kaynak ve yöntemin kullanılarak doğru mesajın doğru zamanda verilmesini kapsamaktadır (Tatham,

2010:31). Bu aşamada en önemli faaliyet; mesaj üreten tüm unsurların ürettikleri eylemlerin, söylemlerin ve imajların ana politikalarla uyumu ve tutarlılığı ile faaliyetlerin Stratejik İletişim Planına göre uygulanıp uygulanmadığını takip etmek ve gerektiğinde müdahalelerde bulunmaktadır. Bu maksatla özellikle Senkronizasyon Matrisleri güncel tutulmalı ve tüm unsur ve faaliyetler bu matrisler üzerinden kontrol edilerek takip edilmelidir.

(4) Değerlendirme

Bu safhada, stratejik iletişim planının başarıya ulaşip ulaşmadığı, ulaştıysa ne ölçüde ulaşıldığı, belirlenmiş olumsuz davranışlarda arzulanan ve hissedilir ölçüde bir değişikliğin olup olmadığı tespit edilmektedir. Bu önceden belirlenmiş etkinlik kriterlerine göre, sürecin etkinliğinin değerlendirilmesi şeklinde olmaktadır. Hedeflere ve istenen etkilere ulaşıp ulaşılmadığının yanı sıra; ölçme yöntemleri ve kriterlerinin uygun olup olmadığı ve ölçmede yapılan hataların neler olduğu da belirlenmektedir (Tatham, 2010:31). Değerlendirme safhasında; faaliyet sonuç raporları hazırlanarak geri beslemeler sağlanmakta, çıkan sonuçlar yeniden değerlendirilerek plan ve görevler yeniden tanımlanmaktadır. Bunlar ayrıca bir sonraki stratejik iletişim sürecinin ve planlarının temelini oluşturacak verileri sağlamaktadır.

2. TERÖRİZMLE MÜCADELEDE STRATEJİK İLETİŞİM

a. Siyasal Terörizm

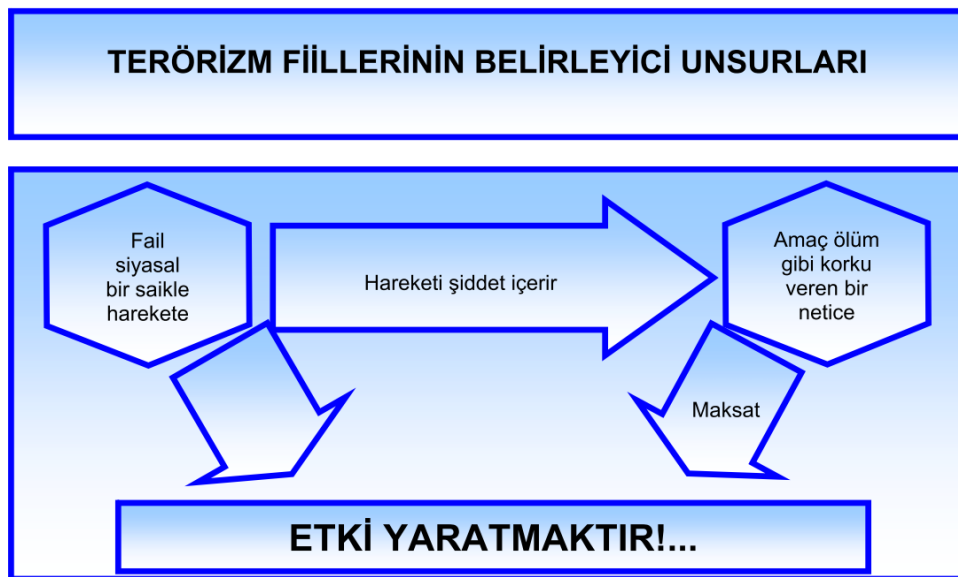
Etimolojik köken itibarıyla Latince “*terrere*” sözcüğünden türeyen terör; korku salmak, dehşete düşürmek, yıldırım anlamlarını taşımaktadır. Terör, çoğu zaman denetim dışı olup, organize ya da sistematik değildir. Terör tek bir fiilde olduğu kadar rastgele bir kitle şiddet hareketinde de bulunabilir. Bu nedenle; ne tek başına bu tür bir fiil; ne de bu fiillerin rastlantı sonucu bir araya gelerek oluşturdukları seriler terörizm değildir. Terörizmden söz edebilmek için belli bir siyasî hedefe yönelmiş birbirleriyle bağlantılı bir dizi terör olayına ihtiyaç vardır (Başeren, 2006:7-8; Wilkinson, 1974:9-17; Crenshaw, 1972:384). Yani; terör bir eylem biçimi iken, terörizm bir sistemdir (Caşın, 2008:37). Birbirinden farklı terör ve

terörizm türleri bulunmasına karşın (Başeren, 2008:2), stratejik iletişim üzerine yapılan bu çalışmada siyasal terörizm kavramı üzerinde durulmuştur.

Türkiye Barolar Birliğinin (TBB); 2006 yılında yayımlamış olduğu “Türkiye ve Terörizm” adlı raporunda, terörizmin özelliklerini saptamaya yönelik çalışmaların değerlendirilmesi kısmında, sürekli bir şiddet hareketinin terörizm sayılabilmesi için siyasal bir amaç içermesi gerektiği tespitinde bulunulmuştur. Buna paralel olarak Wilkinson ve Başeren ise siyasal terörizmi; toplumu korkutmak ve yıldırmaq için şiddet kullanmayı yöntem olarak benimseyen, siyasal amaçlar için mevcut durumu yasadışı yollardan değiştirmek amacıyla örgütlü, sistemli ve sürekli terör eylemlerini kullanan bir stratejik yaklaşım olarak tanımlamıştır (Wilkinson, 1974:9-17; Başeren, 2008:2).

b. Terörizm Fiillerinin Belirleyici Unsurları ve Terörün Sembolikliği

Başeren, terörizmin tanımını yapmak ve terörizmin değişen özelliklerini ortaya koymak maksadıyla; ceza hukukundaki kast kavramı içinde yer alan saik, amaç ve maksat ölçülerinden yararlanmak suretiyle, terörizm niteliğindeki fiillerin “belirleyici unsurlarına” (Şekil-27) ve bu fiillerin “sembolikliğine” açıklama getirmektedir (Başeren, 2006:8-9; 2008:2).

Şekil-27: Terörizm Fiillerinin Belirleyici Unsurları (Başeren, 2006:8)

Siyasal terörizmde fail, siyasal bir saik ile harekete geçmekte ve “şiddet” içeren bir “hareket” yapmaktadır. Şiddet içeren bu hareket; terörist lehine büyük avantaj yaratarak önceden belirlenmesi mümkün olmayan, çoğu zaman mevcut siyasî mücadele ile hiçbir ilgisi bulunmayan fakat kamuoyunda önem taşıyan bir hedefe yönelmektedir. Caşın ise, terör eylemleri için seçilen hedeflerin çeşitliliğine dikkat çekmektedir (Caşın, 2008:1);

“Toplumsal gerilimleri kurgulayan terör örgütleri ile onlara destek veren devletler, bu suretle yarattıkları korku iklimini toplumun tüm kesimlerine karşı siyasî, dinsel veya ideolojik saikle işledikleri şiddet ve terör eylemlerine bağlı olarak, sadece hedef ülkenin değil, ülkede yaşayan yabancı bir devletin vatandaşlarına, yabancı sermaye yatırımında bulunan çok uluslu şirketlere, bankalara, turistlere karşı suç işlemekte, hatta diplomatlarını da öldürmektedirler.”

Teröristler için seçilen hedef veya mağdurların kimliğinden ziyade, önemli olan hususun, “geniş kitleler arasında korku ve gerilim ortamı yaratarak belirli mesajlar vermek” olduğu anlaşılmaktadır. Kamuoyunda önem taşıyan hedeflere yönelirken; terör eyleminin neticesi ötesinde bir yarar elde edilmek istenmekte; böylece kitleleri “etkilemek için” şiddet eylemleri kullanılmakta ve propaganda yapılmaktadır (Başeren, 2008:8). Bu eylemler aracılığıyla da “mesajlar” verilmektedir. Terörizmin etkiye yönelik olmasını terör eylemlerinin sembolikliği ile açıklayan Başeren; şiddet içeren bu hareketlerin doğurduğu neticenin, kitleyi etkilemek bakımından ortaya çıkan sonuçla karşılaştırıldığında çok küçük kaldığını, terörizmi öne çıkaran en önemli hususun da bu noktada ortaya çıktığını ve elde edilen sonucun olağanüstü büyük olduğunu vurgulamaktadır (Başeren, 2006:10):

“Terörizm bir kişiyi öldürüp milyonları korkutarak, onların siyasal tercihlerini etkilemektir. Doğrudan doğruya hareket, neticeleri itibarıyla önem taşımaz; neticenin ötesinde yarattığı etki bakımından çok önemlidir. Bu anlamda hareket enstrümantal değil, semboliktir.”

Terörizmin bilgi harbinin en yalın hali olduğunu belirten NATO Stratejik İletişim Başkanı Laity de bu görüşe paralel olarak; şiddetin sadece teröre özgü olmadığını ancak terörizmdeki eylemlerin birkaç kişiyi etkilerken, terörizmin

kendisinin bu eylem aracılığı ile daha çok insanı etkilediğini belirtmektedir (Laity, 2010b:12). Bu da terör olayının sembolikliğini izah etmektedir. Laity, “Bizler bilgi etkisi bulunan kinetik harekâtı içgüdüsel olarak uygularken; muhaliflerimiz kinetik etkileri bulunan bilgi harekâtlarını içgüdüsel olarak uygulamaktadırlar” (Laity, 2010b:12) derken, bilgiye dayalı unsurların terörizmle mücadelede ana unsur olacağı konusuna açıklık getirmekte; terörizmin semboliklik özelliğini ve terörün öldürmek değil terörize etmek anlamına geldiğini, terörizm kelimesinin kökünden yola çıkarak, “*TERROR-ism, not KILL-ism!*” (Laity, 2010b:11) ifadesiyle çok iyi özetlemektedir.

c. Terörizmle Mücadelede Stratejik İletişimin Yeri ve Rolü

Tüm bu açıklamalar ışığında; teröristlerin terör eylemlerindeki fiillerinin temel amacının ve etkisinin; saldırmak, öldürmek, yok etmek, yakıp-yıkmak ve bombalamak gibi kinetik eylemlerden ziyade, siyasî ajandalarında bulunan ana hedefe ulaşmak için belirli mesajları vermek, kitleleri korkutmak, onları etkileyerek yönlendirmek suretiyle insanları “terörize etmek” olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak, terörize etmek için bunu âlenî hale getirerek insanları korkacakları şeyden de haberdar etmek gerekmektedir. Bu nedenle teröristler, kitlesel iletişim araçlarını ve medyayı, faaliyetlerini sergilediği bir tiyatro sahnesi olarak kullanmaktadırlar. Bunu yaparken de bilgiyi içeren propaganda, algı yönetimi, psikolojik harekât gibi disiplinleri faaliyetlerinin odağına yerleştirmekte, terör eylemlerini maksatlarının tahakkuku için “sembolik eylemler” olarak planlayıp icra etmektedirler. Ayaklanmalara karşı koyma uzmanı David Kilcullen bu anlatılanları şu şekilde özetlemektedir;

“Biz önce askeri harekâtı planlıyoruz, daha sonra “bilgi harekâtı” ile bunu açıklamaya çalışıyoruz. Bu yaklaşım, El Kaide Örgütü’nün tam aksidir. Düşmanımızinkiyile karşılaştırıldığında tüm profesyonelliğimize rağmen, “kamu diplomasimiz” bizim için sonradan düşünülen yardımcı bir kavramdır. Askerî tabirle konuşacak olursak; El Kaide için ana gayret bilgi iken; bizim için bilgi sadece destekleyici bir gayrettir” (Kilcullen, 2007:44).

Terörizmi klasik savaştan ayıran en önemli özellik olarak; klasik savaşta yapılan kinetik fiillerin önceliğinin neticeye odaklı (bir hedefin ele geçirilmesi, tahrip edilmesi vb.) olmasına karşın, terörizmin uyguladığı şiddet içeren fiil ve eylemlerin

sembolik olduğu yargısına ulaşabiliriz. Terör eylemlerinin bu sembolikliği, teröristleri istemedikleri yer ve zamanda eylem yapmaktan bile alıkoyabilmektedir. Yapacakları terör eylemlerinin ulusal veya uluslararası ortamda haber değeri olmayacaksa ve istedikleri mesajı veremeyeceklerse, fırsat doğsa bile, çoğunlukla bu eylemleri icra etmekten imtina edebileceklerdir.

Terörizmle mücadelenin en önemli bileşenlerinden biri askerî yöntem ve önlemler bütünüdür (Özdağ, 2008:296). Bunun yanı sıra yukarıda Başeren, Laity ve Kilcullen’in tespitleriyle açıklanmaya çalışılan; terörizmin belirleyici unsurlarını ve terör fiillerinin sembolikliğini göz ardı edenlerin yapacağı en önemli hata, sorumluluğu sadece kolluk kuvvetleri ve/veya silahlı kuvvetlere devretmeleri olacaktır. Bu şekilde yürütölen terörizmle mücadele, sadece teröristle mücadeleye dönüşebilecek ve başarı şansı azalacaktır. Başka bir ifadeyle, devletlerin ve uluslararası örgütlerin terörizmle mücadelenin merkezine kuvvet kullanılmasını gerektiren kinetik operasyonları koyarken; stratejik iletişim, kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, psikolojik harekât/harp gibi algıların yönetimine ilişkin disiplinleri sadece harekâtlarını destekleyen veya harekâtlarının meşrûiyetini açıklamaya çalışan gayretler olarak kullanmalarının başarılı olma şansını azaltacağı düşünülmektedir. Bu şekilde hareket eden devletlerin ve uluslararası örgütlerin terör olaylarına karşı önlem alabilecekleri; ancak, terörist örgütleri, örgütlere katılımları, onlara sempati besleyen kitlelerin tutum ve davranışları ile terörizme neden olan gerçekleri engellemede başarılı olamayacakları açıktır. Nitekim Laity (2010b:12)’e göre; “Bilgi oyununda teröristle mücadele etmek, onunla karşı karşıya gelmek ve onu yenmenin genel tehdidi ortadan kaldırmak için büyük önem taşıdığı”, “ancak sadece eylemi gerçekleştirenin değil aynı zamanda onu destekleyenlerin de etkisiz hale getirilmesi gerektiği”, “sadece şiddetle değil aynı zamanda bazı insanları şiddete ve bunu desteklemeye ve tolere etmeye yönlendiren görüş ve inançlarla da mücadele edilmesi gerektiği” yönündeki düşünceleri terörizmle mücadelenin yukarıda anlatılmak istenen boyutlarına açıklık getirmektedir.

Terörizmle mücadelede bilgiyi ve etkin iletişimi ön gören stratejik iletişim konsepti, düzenli savaşlarda uygulanan kuvvet kullanmayı ve askerî tedbirlere göre planlama yapmayı mücadelenin “talî” bir noktasına koymaktadır. “Başlı başına başarısızlığımızın ilanı olan stratejik iletişim konseptini yarattık” (Laity, 2010a:97)

ifadesiyle NATO’da o ana kadar yapılanların bir hata olduğunu işaret eden bu konsept; “bilgi” etkisi bulunan kinetik eylemlerin (asker ve polis tarafından uygulanan operasyonel tedbirler), teröristleri etkisiz hale getirilerek bölgenin kontrolünü ve halkın emniyetini almak maksadıyla icra edileceğini, stratejik iletişim koordinesinde “bilgi”nin kullanıldığı kamu diplomasisi, psikolojik harekât, bilgi harekâtı, halkla ilişkiler gibi kinetik olmayan faaliyetlerin mücadelenin odağına konarak terörizmle mücadelede başarıya ulaşılabileceğini öngörmektedir. Terör eylemlerinin sembolikliği ve terörizmin niteliği bağlamında da bu öngörünün uygun olduğu değerlendirilmektedir.

Terörizmle mücadelenin ağırlık merkezine terörizmin belirleyici unsurları ve sembolik özelliğine karşı alınacak önlemler ve uygulamaların alınması gerektiğini öne süren bu çalışmada; öncelikle hedef kitlenin anlaşılmasını ve algılanmasını gerektiren stratejik iletişimin, askerî ve sivil tüm unsurların uyumlu ve etkili bir biçimde çalışmasını sağlayarak hedef kitle üzerinde istenen doğrultuda olumlu etkiler yaratacağı düşünülmektedir. Bu maksatla; terörizmle mücadelede uygulanacak iletişim stratejisi belirlenmeli, uygulanabilir ve teröriste taviz vermeyen bir yol haritası çizilmeli, devletlere, ulusal veya uluslararası kamuoyundaki hedef kitlelere ve terör örgütlerine verilecek mesajın kapsamı ayrı ayrı belirlenmeli, en uygun kanal seçilerek istenen etkileri sağlayacak angajman sağlanmalıdır.

Son olarak; stratejik iletişimde; olumsuz mânâda propaganda veya çarpıtmada olduğu gibi belirli bir ideoloji veya fikre bağlı olarak, tek taraflı bir bilgi yönetimi ve algı değişikliği yaratma düşüncesinin olmadığı ve hedef kitle veya kitlelerin stratejik olarak dinlenmesiyle geri besleme sağlanarak, *stratejiyi uygulayanların kendilerinin de nasıl bir davranış değişikliğine gitmesi gerektiğini* keşfetmeye çalışmasının gerektiği unutulmamalıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN STRATEJİK İLETİŞİMİNE YÖNELİK MODEL ÖNERİSİ

1. GİRİŞ

Türkiye, Batı emperyalist politikaları sonucunda yıkılan 600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu’nun mirasını devralarak günümüze kadar ulusallaşma süreci geçiren ve Emperyalizm ile Hegemonya dönemleri boyunca her İki Dünya Savaşı’ndan ve Soğuk Savaş’tan etkilenmiş bir devlettir. Bu süreç içerisinde, tarihin en şiddetli ve yoğun etnik ayrılıkçı terörüne maruz kalmış, iç politikada dini istismar eden cemaat ve fraksiyonların irticaî faaliyetler aracılığıyla hâkim tarihsel bloklara ya dâhil olma ya da alternatif paralel yapılar ile yönetime ortak olma gayretlerine sahne olmuştur. Kökleri emperyalizm çağına kadar uzanan Kıbrıs, Ege ve Ermeni sorunları her uluslararası ortamda karşısına engel olarak çıkmış, kırmızı çizgilerine rağmen arka bahçesindeki Irak’ta bir yerel yönetim kurulmuş, başta Libya, Mısır ve Suriye olmak üzere Kuzey Afrika ve Arap Yarımadası’nda yaşanan kaos ortamı sonucunda, oldukça karmaşık sorunlar yumağı içerisine düşmüştür. Türkiye, ayrıca, Dünyanın en kanlı ve şiddetli örgütlerinden biri olarak boy gösteren ve İslam İdeolojisine sahip olduğunu iddia etmesine rağmen, her nedense İslâm coğrafyasında Müslümanlara derin acılar yaşatan bir terör örgütüyle Suriye üzerinden komşu olma durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Komşularla sıfır sorun politikalarına rağmen tüm komşularıyla farklı biçim ve seviyelerdeki sorunlarıysa devam etmektedir.

Türkiye, BM, G20 zirvesi, İslam Konferansı Örgütü, Avrupa Konseyi, NATO, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatına (AGİT) gibi birçok bölgesel ve küresel platformda aktif bir rol oynamış, bölge ve dünya siyasetini belirleyen gelişmelerin merkezinde yer almıştır. Buna rağmen, dış politikada yarım yüzyılı aşkın bir süredir AB’nin kapılarında bekletilmiş; yürüteceği politikalar ve gerçekleştireceği eylemler için iç ve dış kamuoyunda kendi istediği yönde bir siyasî zemin oluşturma imkânlarına tam anlamıyla sahip olamamıştır. Örneğin, Kıbrıs Barış Harekâtı’nda ve terör örgütleriyle mücadelede gerekli olan askerî tedbirleri ve müdahaleleri başarıyla gerçekleştirmiş olmasına karşın her iki alanda da devam

eden çözümsüzlük ve çatışma süreçleri, sahip olması gereken rıza unsurlarının stratejik bir vizyon taşımamasını ve bu yönde gidilecek kurumsal yapılanmalarda dış dayatmalardan uzak olmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye dünyanın en yoğun psikolojik harbine maruz kalan ülkelerden birisidir. Türkiye’yi maruz kaldığı algı yönetimi ve psikolojik saldırılarda ayakta tutan şey ise, Türk milletinin 4000 senelik yüksek seviyesi ve bu seviyenin İstiklâl Harbi ve Cumhuriyetin ilk 15 yılında çok güçlü bir şekilde yenilenecek güçlenmiş olmasıdır (Özdağ, 2014:90). Günümüzde söz konusu bu dönemi hazmedemeyen çevrelerin bu döneme yönelik yürüttükleri psikolojik saldırılara karşı söylenebilecek tek şey, aynı dönemde Hitler’in Almanya’sı, Stalin’in Rusyası ve Tito’nun İtalya’sını ya da demokratik ve medenî olarak öne sürdükleri ülkelerin politika ve uygulamalarını az çok incelemeleridir. Kendi kuruluş felsefesine ve temellerine yapılan bu saldırılar ise, bu alanda etkin bir biçimde karşı koyacak yeteneklerinin bir kısmı elinden alınan Türkiye açısından hem iç hem de dış çevreler tarafından büyüterek devam etmektedir.¹¹⁵

Kalın’a göre, Türkiye’nin iç ve dış değişim dinamiklerinin son yıllarda sergilediği ivme, ekonomiden dış politikaya, bilim ve teknolojiye sanata kadar geniş bir alanda cereyan etmekte ve yeni risk ve fırsat alanlarının doğmasına imkân tanımaktadır. Kendi tarihi ve coğrafyasıyla yeniden barışmaya çalışan Türkiye, küreselleşen dünyada bu iki unsuru, yani zaman ve mekânı, stratejik bir değer haline getirmeye ve Soğuk Savaş döneminin tek boyutlu ve indirgemeci ayrımlarını hızla geride bırakmaya çalışmaktadır. Dış politikadan ekonomiye Türkiye’nin yeni aktörleri, kendilerini tarihin bir seyircisi değil aktörü olarak konumlandırmakta ve küresel merkez-çevre ilişkilerinin değişmesini ve daha demokratik ve adil bir yapıya kavuşturulmasını talep etmektedirler. Ekonomik kaynaklar, uluslararası kurum ve kuruluşlar, medya, popüler kültür, girişim ve seyahat özgürlüğü gibi jeopolitik sistemi oluşturan unsurların tek bir merkezden ve tek bir model üzerinden tanzim edilmesinin ürettiği maliyet, giderek ileri sanayi toplumları tarafından da taşınamaz hale gelmektedir (Kalın [web], 2015). Asya, Avrupa ve Afrika’da sahip olduğu tarihî, sosyal ve kültürel miras ile “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesini benimseyen

¹¹⁵ Algı yönetimine karşı koyabilecek bu yeteneklerden biri olan psikolojik harp/harekât yeteneğinin kaybedilmesine yönelik süreç için bkz. (Özdağ, 2014:90-92).

Türkiye, potansiyel rıza unsurlarını bünyesinde taşımasına rağmen bunu çok geç fark eden bir ülkedir. 21'inci Yüzyılın bilgi ve iletişim ortamında, sahip olduğu yumuşak güç unsurlarını yavaş yavaş harekete geçirmeye başlayan Türkiye'de, özellikle Kamu Diplomasisi alanında giderek artan bir farkındalık oluşsa da uygulamaya yönelik geliştirilen politikalar hâlâ yetersizdir.

Başarılı bir kamu diplomasisinin en temel şartı, izlenen politikaların rasyonel, ikna edici ve savunulabilir olmasıdır. Evrensel hukuk kurallarını ihlal eden, adaletten uzak, tehdit, zorbalık ve işgal gibi gayr-î meşru yöntemlere dayanan ve benzer çağrışımlar yapan bir politikayı ne savunmak ne de dünya kamuoyuna anlatmak mümkündür. Örneğin insan haklarını sistematik bir şekilde ihlal eden yahut bir başka ülkeyi işgal altında tutan bir ülkenin başarılı bir kamu diplomasisi izlemesi mümkün değildir. Bu kapsamda Çin'in Doğu Türkistan bölgesindeki politikaları, İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmesi, Bush döneminde Afganistan ve Irak'ın işgal edilmesi ve Guantanamo ile Ebu Gureyb hapishanesi gibi skandalların ortaya çıkması, birbirinden farklı siyasî ve coğrafi özelliklere sahip bu ülkelerin başarılı bir kamu diplomasisi yapmasını imkânsız hale getirmektedir (Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü [web], 2014).

Bu problem sahalarının her biri ve iç siyasî yapıdaki dönüşümler ile dış politika tercihleri derinlemesine analiz konusudur ve ayrıntılı olarak ayrıca çalışılmalıdır. Bu çalışmayı ilgilendiren boyutuyla ifade edilirse, öncelikli olarak ele alınan konu; kendisine yönelik yoğun bir algı yönetimi faaliyeti icra edilen Türkiye'nin, sahip olduğu/olacağı zora dayalı askerî unsurlarının yanı sıra, oldukça avantajlı bir şekilde sahip olduğu rızaya dayanan güç unsurlarını odak noktasına alan bir iç ve dış siyasaya; bu bağlamda yeni kurumsal yapılar ile yaklaşım ve işleyiş süreçlerine ihtiyacı olduğu gerçeğidir. Bu yaklaşım, kurumsal yapı ve iş süreçleri; eski kurumsal kültür ve yüzeysel senkronik zihnî yapılardan uzak olmalı, her alanda yatay ilişkinin ve çapraz fonksiyonel çalışma usullerinin hâkim olduğu stratejik öngörüye sahip bir nitelik taşımalıdır. Genetik yapısına sirayet etmiş olan tortulaşmış kurumsal kültür ve zihniyetlerin değişimi için ise “zaman” gerekmektedir. Başka kültürlerde ve coğrafyalarda başarılı uygulanan yapılanmaların mayasıysa Türkiye'de hemen tutmayabilir. Bu yönde aceleyle alınan kararlar ve icra edilen uygulamalar emek, zaman ve yetenek kaybına neden olabilir. Söz konusu diğer ülke

uygulamaları incelenmeli, ancak bunlar nihaî hedef olarak seçilmemeli tarihsel ve bütüncül bir analiz yapılarak kendi kültürüne uygun yapılanmalara gidilmelidir.

Bu düşünceler de dikkate alınarak, bu bölümde, stratejik iletişime yönelik bir hâl tarzı ortaya konulmuştur. Stratejik iletişime yönelik önerilen modele başlamadan önce hem stratejik iletişim yaklaşımını yansıtmaması hem de Türkiye'nin konuyla ilgili potansiyeli açısından önemli iki örnek olaya göz atmakta fayda bulunmaktadır. Bu konuda verilebilecek ilk örnek, Hitler'den daha önce propaganda ve algıların yönetiminin önemini kavrayan Mustafa Kemal Atatürk'ün iletişim stratejisidir. Atatürk'ün Samsun'a ayak basarak başlattığı Ulusal Kurtuluş Mücadelesinden Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmasına, halkla olan ilişkilerinden ulusal ve uluslararası ortamda kamuoyu yaratma girişimlerine kadar gerçekleştirdiği tüm faaliyetlerinin izini, aslında, günümüzde revaçta olan kamu diplomasisi, stratejik iletişim ve algı yönetimi gibi kavramlarda görmek mümkündür. Hatta daha önce belirtildiği üzere 21'inci Yüzyılda Batı dünyası silahlı kuvvetlerinin ve NATO'nun uygulamaya çalıştığı kapsamlı harekât ve etki odaklı harekât gibi yaklaşımlarda da Atatürk'ün sahip olduğu yaklaşımın izdüşümleri mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk'ün iletişim stratejilerinden en önemlisi, Anadolu Ajansı'nın kurulmasıdır. Anadolu Ajansı özellikle, Kurtuluş Savaşı'nda çok önemli görevleri yerine getirmiştir. Bu dönemde içeride, savaşı ve dış dünyadan habersiz kalmış bir halkı ülke ve dünya olaylarından haberdar kılmak, bazı yabancı ve İstanbul gazetelerinin teslimiyetçi tutumlarıyla mücadele etmek gerekiyordu. Dışarıda ise, ulusal kurtuluş mücadelesini savunmak, Türkiye'nin haklı istekleri konusunda kamuoyunu aydınlatmak ve ona karşı bazı çevrelerin yürüttüğü oyunları boşa çıkarmak zorunluydu. Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa, bu minvalde Yunus Nadi (Abalıoğlu) ile gazeteci yazar Halide Edip (Adıvar)'ın katkılarıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açılmadan önce, 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı'nı kurmuştur. Anadolu Ajansı bu dönemden itibaren, TBMM'nin çıkardığı ilk yasaları duyurmuş; Milli Mücadele'nin ve Kurtuluş Savaşı'nın her aşamasına, Cumhuriyet devrimlerine tanıklık etmiştir (Anadolu Ajansı [web], 2015a). Günün zor şartları altında kurulan Anadolu Ajansı, ilk haberlerini 12 Nisan 1920 tarihinde servis etmeye başlamıştır. İlk bülten şu şekildedir (Anadolu Ajansı [web], 2015b):

"Devlet Merkezimizin düşman işgali altına geçmesi üzerine Anadolu ve Rumeli'nin Müdafaa-i Hukuk azim ve kararlılığı içinde yiğitçe harekete geçtiği şu sıralarda din ve vatan kardeşlerimizin en doğru haber ve bilgiler alabilmelerini sağlamak için kurulan Anadolu Ajansı bugünden itibaren göreve başlıyor. Bugün alınan haber ve bilgilerin oralarda da mümkün olduğu kadar fazla kimse tarafından okunup bilinmesi gereğini arz ve açıklamaya yer yoktur. Bu amaçla oralarda dâhi özel örgütler meydana getirerek her gün vereceğimiz bilgilerin telgrafhane kapılarında siyah levhalar üzerine yazılması ve yeterli araç olan yerlerde basılması, yayınlanması ve dağıtılması, nahiyelere ve hatta köylere kadar gönderilmesi hususlarının yerine getirilmesini hepinizin vatan ve millet sevgisinden ve yardımlarından rica ederiz. Bu başlangıçtan sonra, bugünkü son bilgiler aşağıdadır..."

Kuruluşu resmi bildirgelerle tüm yurda duyurulmaya çalışılan Anadolu Ajansı'nın bu tarihten sonra Anadolu'daki ulusal bağımsızlık mücadelesinin gerekçeleri, gelişme yönü ve diğer unsurları hakkında halkın en doğru iç ve dış haberlerle aydınlatılması yönünde haber vermesi amaçlanmış, bunda da başarılı olunmuştur (Anadolu Ajansı [web], 2015b). Daha sonraları Atatürk, Anadolu Ajansı'nı 1 Mart 1925'te "Anadolu Ajansı Türk Anonim Şirketi" olarak kurdurmuştur. O tarihlerde, Batı ülkelerinde bile örneği görülmeyen böyle bir yapılanmayla Anadolu Ajansı özerk bir statüye kavuşturulmuştur (Anadolu Ajansı [web], 2015b).

Güvenliğe yönelik başka bir örnek ise, 1996 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan Kardak Kayalıkları Krizi ile ilgilidir. Daha akıllı güç, stratejik iletişim veya kamu diplomasisinin zihinlerimizde belirmediği bir dönemde, Kardak sorununa yönelik kriz yönetimi stratejik iletişim için örnek bir olay teşkil etmektedir. Ocak 1996'da Yunanistan'ın, Bodrum/Türkiye sahillerine 3 mil mesafedeki Kardak Kayalığı'na Yunan bayrağı dikmesi ve Yunanistan'ın Türkiye'ye ait Kardak Kayalığı üzerinde hak iddia etmesi, iki ülke arasında "nota savaşı" başlatmıştı. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Tansu Çiller başkanlığında toplanan Millî Güvenlik Kurulu, Yunanistan'ın Kardak Kayalıkları ile ilgili oluşturduğu fiilî durumu değerlendirerek, Yunanistan'ın Kardak'ta egemenlik iddia edemeyeceğini belirtmişti. Millî Güvenlik Kurulu Toplantısı sonrasında açıklama yapan Başbakan Çiller, olayı diplomatik müzakerelerle çözmek istediklerini, NATO ve BM nezdinde girişimlerde bulunduklarını belirterek, *"Türkiye'nin egemenlik haklarından vazgeçmesi mümkün*

değildir. Kardak Kayalıkları'ndaki Yunan bayrağı indirilecek ve askerler geri çektirilecektir" şeklinde açıklama yapmıştı. Dönemin Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis ise, Parlamento'da yaptığı konuşmada, *"...Kardak Yunandır. Biz çekilmeyeceğiz"* şeklinde kararlı ifadelerde bulunmuştu (BYEGM [web], 1996).

31 Ocak 1996 gecesi Türk Sualtı Taarruz (SAT) personelinden oluşan bir askerî unsurun Kardak'ın doğu tarafına çıkması ve Türk bayrağını dikmesi üzerine, Türklerin adaya çıktığını bile ABD'den öğrenerek istihbarat zafiyeti gösteren ve her hangi bir çatışma yaşamaktan çekinen Yunanistan adayı terk etmek zorunda kalmıştı. Böylece diplomatik kanalları açık tutmakla birlikte, Türkiye'nin kayalıklar üzerindeki egemenlik iddialarına yönelik söylemlerini eylem düzeyinde de ortaya koyabilmek adına askerî harekât icra edilmiş ve başarılı olunmuştur (Şener, 2014b). Ege'de yaşanan krize ilişkin yazılı açıklamada bulunan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, söz konusu gerginliğin, bir büyük bunalıma dönüşmek üzereyken sağduyunun galip gelerek aşıldığını ifade ederek, "Bu gerginliğin başından sonuna kadar Parlamento'muzun, hükümetimizin, silahlı kuvvetlerimizin ve diğer bütün görevlilerin ortaya koyduğu beraberlik, basınıımızın ve halkımızın gösterdiği hassasiyet, her türlü takdir ve övgünün üzerindedir" (BYEGM [web], 1996). şeklinde beyanda bulunmuştur.

Kardak Krizi esnasında hem siyasî hem de askerî alanda yürütülen bu faaliyetler aslında son zamanla duyduğumuz stratejik iletişim yaklaşımının 1990'lı yıllardaki başarılı uygulamasına işaret etmektedir. Başta Kardak Krizi olmak üzere bu çalışmanın uzun vadesinden de çıkarılacak en önemli sonuç, *gök kubbe altında yeni bir şey olmadığı, Türkiye'de sadece farkındalığın oluşmasına ve icraya yönelik eylemlere ihtiyaç bulunduğu*dur. Türkiye için bunu başarmak imkânsız değildir.

2. STRATEJİK İLETİŞİME YÖNELİK ÖRNEK MİMARÎ

Bu çalışmanın öne sürdüğü en kritik öneri, Türkiye'nin ulusal çıkarlarına, güvenliğine ve halkına karşı yöneltilecek her türlü algı yönetimi stratejisine karşı koyacak ve hasmın bu gayretlerini boşa çıkaracak; gerektiğinde ulusal çıkarlar ve millî güvenliği doğrultusunda belirlenen politikaları destekleyecek bir stratejik iletişim mimarîsinin tasarlanmasıdır. Çalışmanın öne sürdüğü diğer önemli öneri ise;

bu mimarînin işleyişini kontrol ve koordine edecek, daimî nitelikte, kendi fonunu yöneten, her türlü iç siyasî yaklaşımdan uzak, stratejik hedefleri gerçekleştirecek şekilde mesajları belirleme yetkisine sahip olan, *sadece ekonomik ve siyasî çıkar ilişkisi içerisindeki ülkelere yönelik değil aynı zamanda dost, müttefik ve rakip ülkeler ile bunların halklarını, kendi iç kamuoyunu ve terör örgütlerinin üyeleri ve sempatanlarını da içeren geniş hedef kitlelere hitap eden* bir Stratejik İletişim Koordinasyon Merkezi'nin (STRATKOM) kurulmasıdır.¹¹⁶ Söz konusu stratejik iletişim mimarîsine ve koordinasyon merkezine ilişkin; kapsam, prensipler, süreç yönetimi, teşkilat yapısı, yetki ve sorumluluklar, çalışma usulleri, planlama süreci, eğitim ve öğretim faaliyetleri ile konsept geliştirmeye yönelik öneriler müteakip başlıklarda sunulmuştur.

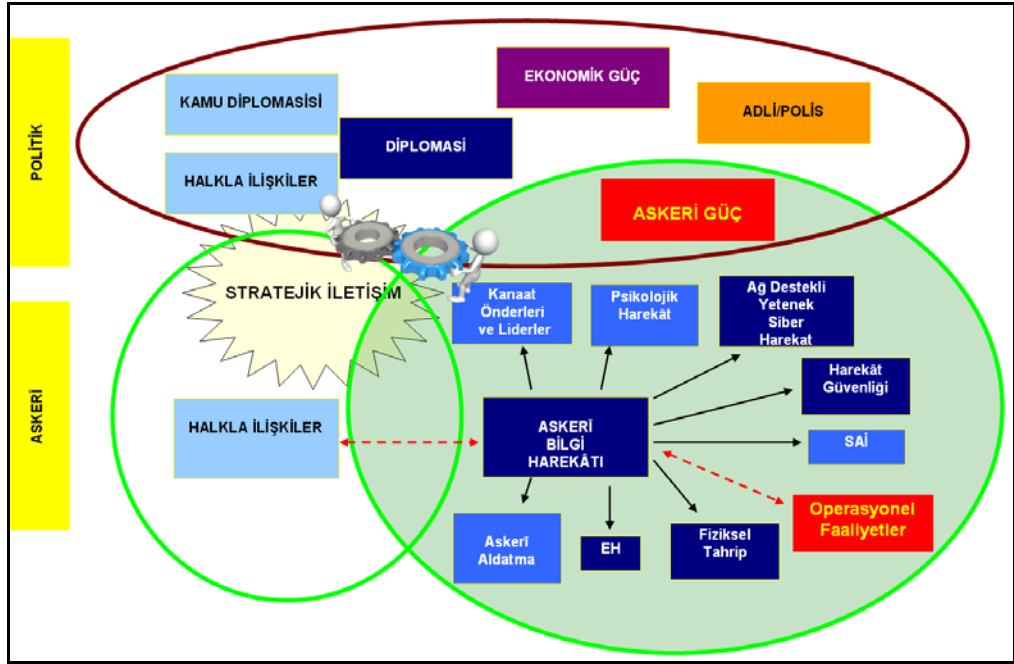
a. Stratejik İletişimin Kapsamı ve Uygulama Prensipleri

Çalışma esnasında, gerçekleştirilen beş yıllık bir literatür taraması, alanda uygulayıcı uzmanlarla yapılan görüşmeler ve konuya yönelik uygulamaların 300 yıllık bir uzun vadede iz sürümü sonucu stratejik iletişimi, genel olarak, *“hedef kitlelerin algılarını politik hedeflerle uyumlu hale getirmek için bilgi, fikir, eylem, söylem ve imajların senkronizasyonunu sağlayan bir (algı yönetimi) strateji(si)”* olarak kabul edebiliriz. Stratejik iletişim bir iletişim biçimi değil, iletişimi yönlendiren bir zihniyettir; eylem, söylem ve imajlarıyla mesaj üretebilen tüm unsurların amaca yönelik senkronizasyonunu sağlayan bir felsefedir. Stratejik iletişim; uzun vadeli stratejik hedeflere ulaşmak amacıyla, hedef kitlelerin anlaşılmasını sağlayan, etkili ve uygun kanalları belirleyip düzenleyen, belirlenmiş mesajların en uygun kanal ile en uygun zaman, mekân ve şartlarda hedef kitleler üzerinde en güçlü etkiyi yaratacak şekilde paylaşılmasını hedefleyen, stratejik, operatif ve taktik seviyelerde icra edilen sürekli ve tutarlı bir dizi sistematik faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir süreçtir.

Stratejik iletişim ile ilgili faaliyetlerin stratejik, operatif ve taktik olarak ayrıma gidilmesi, sadece uygulamaya yönelik görev alanlarını ve sorumlulukları

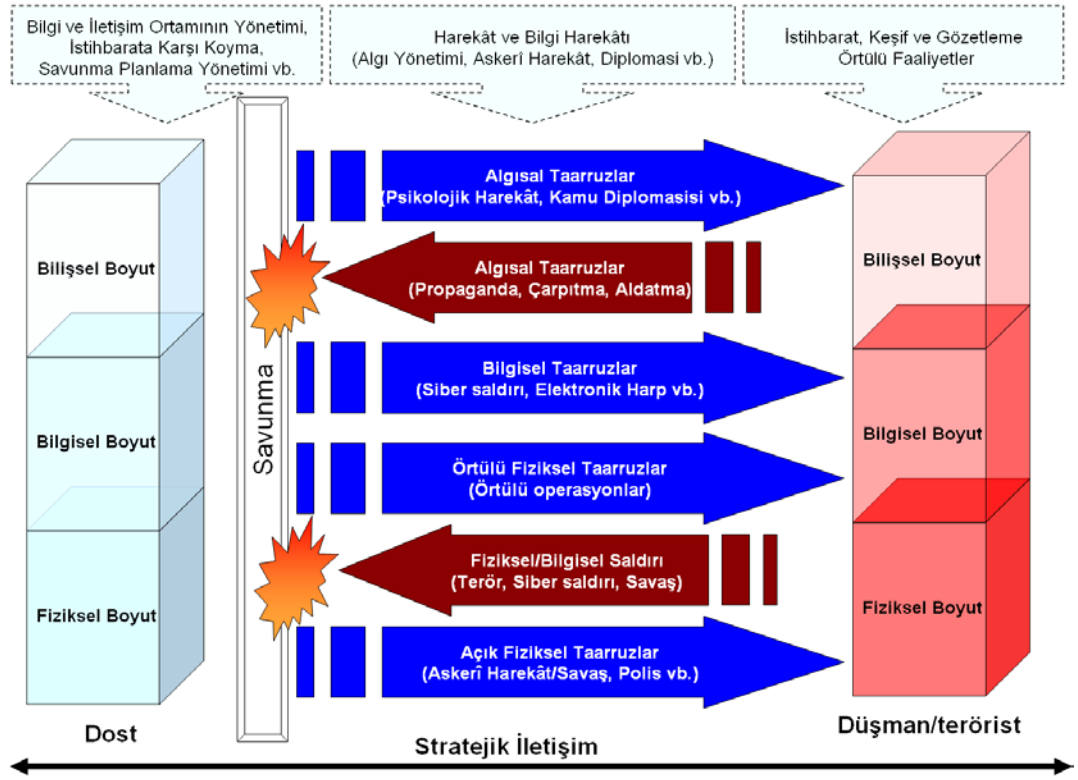
¹¹⁶ Çalışmanın bütününe olduğu gibi bu kısımda da öne sürülen düşünceler; hiçbir kamu kurum ve kuruluşunun resmî görüşünü yansıtmamaktadır. Ayrıca bu düşünceler, “Hizmete Özel” dâhil herhangi bir gizlilik derecesi bulunmayan açık kaynaklardan ve “Tasnif Dışı” askerî, siyasî, tarihsel, sosyolojik, felsefî ve akademik literatürden faydalanılarak oluşturulmuştur.

belirtmek açısından düşünülmelidir. Çünkü stratejik iletişim, ister stratejik seviyede uygulansın isterse taktik ve operatif, stratejik etkisi olan bir yaklaşımdır. Özellikle günümüz küresel bilgi ortamında gerçekleşen her olayın ve icra edilen her faaliyetin, iletişim imkânlarının gelişimiyle birlikte, etkisi çok hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Bu ortamda taktik seviyede bir unsurun veya personelin (bir erin, timin, taburun; bir köyde görev yapan hemşirenin, doktorun veya bir öğretmen; bir kaymakamın vb.) davranışsal ve sözel iletişim faaliyetleri stratejik seviyede; stratejik seviyedeki bir aktörün ise taktik seviyede etkilerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle stratejik iletişim yazılı, sözel ve görsel mesaj üreten her birey ve unsurun stratejik ve politik seviyede belirlenen hedeflere yönelik koordinasyonunun sağlanmasını gerektirmektedir. Stratejik iletişimin zor ve rızaya dayalı unsurlarla olan etkileşimi Şekil-28’de gösterilmektedir.

Şekil-28: Stratejik İletişimin Yeri ve Rolü

Güvenlik alanında stratejik iletişim ise; stratejik seviyede belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesine katkı sağlamak amacıyla, algılara yönelik iletişim ve bilgi disiplinleri arasında uyumu sağlayarak ekonomik, politik, diplomatik, askerî harekât ve istihbarat gayretlerinin vereceği mesajların koordinasyonunu sağlayan esnek ve proaktif bir “yöntemsel etki mekanizmasıdır”. Günümüz bilgi/harp ortamında zor ve rıza unsurlarının bilişsel, bilgisel ve fiziksel boyutlarda etkiye yönelik uygulamasının bir örneği Şekil-29’da resmedilmiştir.

Şekil-29: Güvenlik/Bilgi Ortamı ve Stratejik İletişim

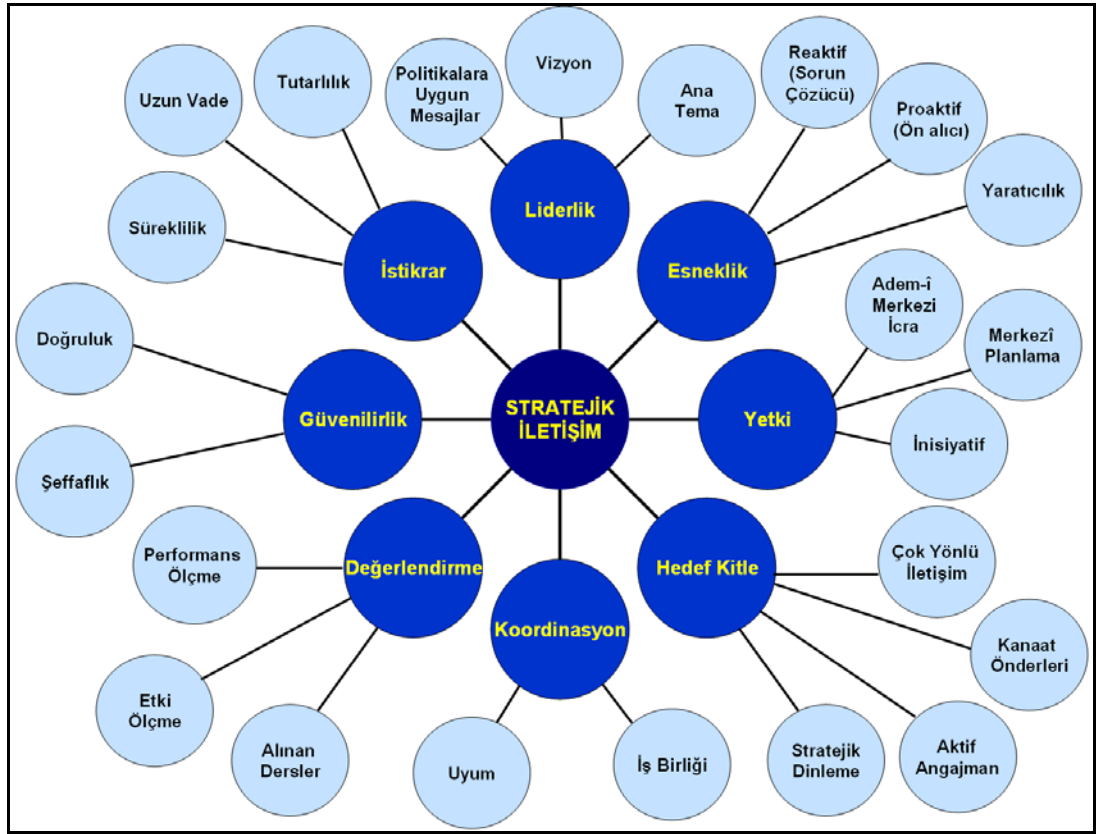
Kendisine hâkim olmayanın, başkasına hâkim olamayacağı, ayrıca barışta sahip olunmayan hiçbir yeteneğin savaş esnasında kazanılamayacağı ön kabulüyle; kendi halkına karşı yürütülecek her türlü algı yönetimini ve psikolojik harp/harekâtı bertaraf edecek özellikle savunmaya yönelik stratejik iletişim yaklaşımının barıştan itibaren kazanılmasının gerektiği düşünülmektedir. Bu minvalde stratejik iletişim, diğer devletler ve terör örgütleri tarafından bir ülkeye veya uluslararası topluma karşı yürütülen/yürütülecek olan propaganda, bilgi harbi ve psikolojik harp ve harekât mekanizmalarını da etkisiz hale getirecek şekilde uygulanmalıdır. Bu ise *stratejik iletişimin koordinesini yaptığı her türlü yeteneğe barıştan itibaren sahip olunmasını gerektirmektedir*. Devlet seviyesinde siyasî, ekonomik ve kültürel alanda geleneksel diplomatik kanalların yanı sıra kamu diplomasisi, halkla ilişkiler; güvenlik alanında ise bilgi harekâtı ve psikolojik harekât¹¹⁷ bunların başında gelmektedir.

¹¹⁷ *Sadece kriz ve savaşta, terör/terörizmle mücadelede ve kriz esnasında düşmana/teröriste karşı uygulanan Psikolojik harp/harekât yeteneğine barış zamanından itibaren sahip olunmalı, özellikle döngüsel atama politikalarından uzak bir şekilde uzman personel kadrolanmalıdır. Psikolojik harekât için taşıdığı anlam itibarı ile olumsuz algılar oluşmuş olmasına ve zamanla Bilgi Destek Harekâtı gibi yumuşatılmış kavramlarla ikame edilmesine karşın, daha önce de belirtildiği üzere, başta ABD, Fransa, İngiltere olmak üzere ileri demokrasi ve insan haklarına saygılı olarak algılanan ülkelerde ve NATO'da bu kavramdan ve uygulamadan asla vazgeçilmemiştir. Bir NATO üyesi ülkede bu kavramın kullanılmasının neredeyse yasaklanmış olması algı yönetimine maruz kalındığının en açık işaretidir. Ayrıca caydırıcı bir vizyon için kavramların da caydırıcılığının kullanılması gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle psikolojik harekât kavramı tercih edilmiştir.*

Rızaya ve algı yönetimine yönelik bu yeteneklerin yanı sıra, bunlarla koordineli olarak kullanılacak, ana temaya uygun söylemleri, eylemleriyle bütünleyecek olan üstün askerî teknolojiye sahip millî komuta ve kontrol bilgi sistemleri ile etkin ve caydırıcı zor unsurlarına da sahip olunmalıdır. Bunun yanı sıra stratejik iletişimin barışta, krizde ve savaşta devletlerin millî güç unsurlarını kullanacağı her alanda uygulanması gerekmektedir. Stratejik iletişimin belirleyeceği ana çerçeve özellikle;

- Kriz dönemlerine hazırlık ve kriz yönetimi,
- Doğal afet hazırlık ve yönetimi,
- Terörle ve terörizmle mücadele,
- Organize suç örgütleriyle mücadele,
- Uluslararası ilişkilerin etkin yönetimi,
- Siber harekât ve siber terörizme karşı önlemler,
- İnternet tabanlı platformların kullanılması (sanal diplomasi vb.)
- Ulusal veya uluslararası kitlelerin sosyal medyadaki faaliyet ve yorumları aracılığıyla olaylara bakış açısının değerlendirilmesi suretiyle durumsal farkındalığın sağlanması gibi dağınık icra edilen faaliyetlerin üretecekleri mesajları bir bütün olarak koordine etmeli, ilgili unsurlara kılavuzluk yapmalı ve stratejik iletişime yönelik eğitim ve seminerler vererek uzmanlaşmaya katkı sağlamalıdır.

Bünyesinde stratejik iletişime yönelik birim bulunsun veya bulunmasın, devletin tüm unsurlarına stratejik iletişim anlayışı yerleşmelidir. Ayrıca stratejik, operatif ve taktik seviyede etkin bir stratejik iletişim yönetimi, önceden tespit edilmiş prensipler çerçevesinde yürütülmelidir. Çalışma kapsamında irdelenen stratejik iletişim tanım ve uygulamalarına, doktrinsel çalışmalara ve diğer ülke/örgütlerce tespit edilen stratejik iletişim prensiplerine yönelik olarak yapılan değerlendirmeler neticesinde öncelikle bir kavramsal harita çıkarılmış, müteakiben bu kavramları kapsayacak şekilde *Liderlik, İstikrar, Yetki, Esneklik, Güvenilirlik, Hedef Kitle, Koordinasyon* ve *Değerlendirme* olmak üzere toplam sekiz adet ana prensip belirlenmiştir. Stratejik iletişime yönelik tespit edilen prensipler ve bu prensiplere ait söz konusu kavramsal harita Şekil-30'da sunulmuştur.

Şekil-30: Stratejik İletişim Prensiplerine Yönelik Kavramsal Harita

Liderlik: Güvenlik alanına yönelik olsun veya olmasın, her boyutta uygulanılacak stratejik iletişim tüm faaliyetlerin odak noktasına alınmalıdır. Bu odak noktası ise devletin hedeflediği vizyon çerçevesinde belirlenmiş ulusal politikalara uygun olmalıdır. Çünkü stratejik hedeflere ulaşmayı sağlayan politikalar stratejik iletişim planının referans noktasıdır ve ana teması ile vereceği mesajlar devletin ana politikalarına uygun olarak belirlenir. Politik stratejik seviyede açık ve net direktifleri gerektiren bu politikalar, tutarlı ve güven veren bir liderlik anlayışını gerektirir. Tutarlı ve kısa dönemde değişen her türlü politika başarısızlığa mahkûm olduğu gibi, stratejik iletişimin belirleyeceği ana temaya ve mesajların etkisine sirayet eder.

Ana temalar problem sahalarına göre farklılıklar gösterse de bir ülkenin uzun dönemli hikâyesini ve vizyonunu betimleyen büyük anlatısı nadiren değişir. Örneğin Türkiye Cumhuriyetinin; “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesini benimseyen, “laik, demokratik, insan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğüne ve uluslararası toplumun benimsediği evrensel normlara inanan bir ülke” anlatısı neredeyse kuruluşundan beri mevcuttur. Bunun yanı sıra ulusal çıkarların gerektirdiği ilaveler olabilmektedir.

Örneğin, bölgesinde “model olarak alınma”, “öncü ülke olma”, “refah devleti”, “dünya ekonomisinin ilk 10 ülkesinden biri” gibi. Ancak, bir ülkenin kendisini konumlandığı yerin, dünyanın geri kalan kesimlerinde de aynı şekilde algılanabilmesi için, bu ana temaları çerçevesindeki eylem, söylem ve imajlarının stratejik, operatif ve taktik seviyede uyumlu ve tutarlı olması gerekmektedir.

Yetki: Stratejik iletişimde merkezî planlama ve kontrol ile adem-i merkezi icra esas alınmalı; ast kademelere ise gerekli yetki ve sorumluluklar verilerek bunların çerçevesi net bir şekilde belirlenmelidir. Nitekim daha önceden belirtildiği üzere günümüz iletişim ve bilgi ortamında olaylar ve olgular hızla gelişmekte, bilgiler çok farklı kaynaklardan kısa süre içerisinde geniş kitlelere yayılabilmektedir. Belirsizliğin olduğu bir ortamda ilk elde edilen intibanın etkisiye insanlar üzerinde uzun süre devam edebilmektedir. Gereken mesajların ve cevapların verilmesi gerektiği yer ve zamanda tepkisiz ve suskun kalınırsa, söz konusu olay ve olgular kontrolden çıkabilir ve çeşitli kesimlerin istismarına neden olabilir. Bu nedenle, her seviyede sorumlu kişiler inisiyatif ve risk almaya hazır olmalıdır. İnisiyatif ve risk alma, kendine güveni gerektirir. Güven ise önceden alınan eğitime, tecrübeye ve üst makamlarca verilen yetki ve sorumlulukların sınırına bağlıdır. Bu süreçte basın sözcüleri gibi iletişimcilerin önemi büyük olmakla birlikte, özellikle taktik seviyede görevli olan er, erbaş, uzman çavuş, hemşire, doktor, kaymakam, tugay ve tabur komutanları gibi ast kademedeki personele de büyük sorumluluklar düşebilir. Bu nedenle her personelin iletişim, halkla iletişim ve stratejik iletişim vb. eğitimi alması sağlanmalı; devletin belirlediği ana tema ve mesajlara sadık kalacak şekilde her birlik, kurum ve kuruluşun kendi stratejik iletişim planı bulunmalıdır.

Hedef Kitle: Tanımlardan anlaşılacağı üzere hedef kitle stratejik iletişim en önemli ögesidir. Hedef kitle kavramının bir prensip olarak seçilmesinin nedeni ise; ona ulaşacak yol, yöntem ve izlenecek stratejinin belirlenmesinin, sürecin en kritik safhası olmasından kaynaklanmaktadır. Daha önce belirtildiği üzere stratejik iletişim, sadece belirlenen bilgilerin ve mesajların hedef kitlelere tek taraflı olarak yayımlanması ve iletilmesi yerine, katılımcılar arasında eşzamanlı olarak karşılıklı devam eden bir diyalogu, yani aktif angajmanı gerektirir. Ayrıca başarılı bir stratejik iletişim, hem iç hem de dış kamuoyundaki farklı hedef kitleleri dikkate alan çok yönlü bir süreçtir.

Hedef kitle prensibine göre stratejik dinleme en önemli faaliyettir. Bu dinleme; kitlenin nabzını tutarak, beklenti, tutum ve davranışlarını belirleyerek, özelliklerini ve ilişkilerini analiz ederek hedef kitlenin anlaşılması ve analizidir. Stratejik dinlemeyle; hedef kitlenin, dilinin, kültürünün, kelimelerin sembolik değerlerinin, beden dillerinin, inançlarının ve beklentilerinin iyi anlaşılması sağlanmaktadır. Bu nedenle; hedef kitleler iyi dinlenmeli, kilit hedef kitlenin analizlerini yapacak en uygun metotlar tespit edilmelidir (Güler, 2012). Hedef kitleye yönelik tüm bu faaliyet ve analizler, onların tutum, davranış ve güdülerinin anlaşılmasını sağladığı gibi, politikalarla eylem ve söylemlerin de uyumunu kolaylaştırır (JDN 1/12, 2012:3-6).

Esneklik: Stratejik iletişim hem reaktif, yani oluşan sorunlara ve hedef kitlenin olumsuz davranışlarına derhal çözüm bulma; hem de proaktif, yani sorunları oluşmadan öngörme ve tedbir alma özelliğine sahiptir (Tatham, 2010:23). Stratejik iletişim eylem, söylem ve imajların genel stratejik politikalardan ve ana temadan sapmayacak şekilde değişen koşullara uyumunu gerektirir. Planlanma esnasında, ileride öngörülen olumsuz durum ve algılamaları hesaplayan bir risk yönetimi planı da olmalıdır. Ayrıca rakip ülkelerin, terörist örgütlerin ve art niyetli kişi veya grupların kitleleri yanlış yönlendirecek propaganda faaliyetlerini çürütmek için uygun ve gerçekçi temaların belirlenmesinin yanı sıra psikolojik saldırı veya yanlış algılama gibi durumlarda yaratıcı uygulayıcı ve iletişimcilere ihtiyaç bulunmaktadır.

Güvenilirlik: Stratejik iletişimde doğru mesajların, doğru yer ve zamanda verilmesi gerektiği; hedef kitlenin ne düşünmesi gerektiğini dikte etmeden, mevcut algıyı olumlu şekilde şekillendirmek maksadıyla, hedef kitleye ilave neler hakkında da düşünülebileceğini gösteren ve alternatifler sunan bir şeffaflık benimsenmelidir. “Hedef kitleler, aldıkları her yeni mesajın veya bilginin öncelikle hangi kanaldan geldiğine ve kaynağının güvenilirliğine itibar ederler. Daha sonra, bunların kendi bilgi birikim ve tecrübeleri ile uyumluluğunu kontrol ederler. Açık ve basit gerçekler, kompleks ve sahte bir duruştan daha çekici ve ses getirici, daha tutarlı ve inandırıcıdır” (JDN 1/12, 2012:3-6). Çünkü kitleler güvendikleri kaynağın mesajlarına itibar gösterirler. Harp ortamında sadece düşmana karşı aldatma, manipülasyon ve çarpıtma maksatlı propaganda faaliyetleri ve psikolojik harekât kullanılsa da bunun örtülü, gizli, dikkatli ve sistematik bir biçimde yapılması

gerekmektedir. Zira inandırıcılık kaybedildiği andan itibaren kazanılması çok güç bir olgudur. ABD’li er Jessica Lynch’in kurtarılma öyküsünden hatırlanacağı gibi kısa vadeli hazırlanmış aldatmaya yönelik haberler başta fayda sağlasa da, sonradan ortaya çıkan gerçekler güvenilirliği ve inandırıcılığı yok etmektedir. Çünkü günümüz bilgi ortamında, her şey artık eskisi gibi değildir.

İstikrar: İstikrar prensibinden kasıt, her seviyede görev yapan tüm unsurlar tarafından verilen mesajların (eylem, söylem ve imajların) genel stratejik politikalardan ve ana temadan sapmayacak şekilde uzun vadedeki tutarlılığı ve sürekliliğidir. Askerî, siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel tüm millî güç unsurları arasında yatay ve dikey koordinasyonu gerektirir.

Koordinasyon: Kurumlar arası karşılıklı iş birliğini ve uyumu gerektirir. İstikrar prensibine uyulmasını da sağlayan icraya yönelik bir prensiptir. Yumuşak güç kapsamında sahip olunan her türlü iletişim yeteneği ve disiplininin (kamu diplomasisi, halka ilişkiler, psikolojik harekât vb.) ve diğer güç unsurlarının (ekonomik, askerî) tamamının katılımını sağlayan, stratejik politikalara göre tüm seviyedeki kurumlar ve uygulayıcılar tarafından üretilen eylem, söylem ve imajların birbiriyle çelişmesini engelleyen senkronize edici işlevsel bir prensiptir. Koordinasyon prensibinde sağlanan tutarlılık ise gerek uzun gerekse kısa ve orta vadede, farklı birimlerden çıkan farklı mesajların birbiriyle ve ana politikalarla uyumudur. Çelişkiler itibarı zedeler; güvenilirlik, koordinasyon, liderlik ve istikrar prensiplerini ihlal eder ve boşa çıkarır.

Değerlendirme: Hem süreç içerisinde bir safha hem de bir prensip olarak değerlendirme, stratejik iletişimde en önemli öğelerden birisidir. Tüm stratejik iletişim faaliyetlerinde geri beslemeye ve alınan derslere olanak sağlayan ölçme ve değerlendirme; “etkinlik ölçümleri”, “performans ölçümleri” ve “alınan dersler” şeklinde sürekli icra edilmedir. Özellikle hedef kitlenin tutum ve davranışları üzerinde yaratılan etkinin ölçülmesi önem arz etmektedir. Çünkü başarı kriteri, algılarda istenen yönde değişiklik yapmaktadır. Algılardaki değişimin yönü ise tutum ve davranışlardaki değişim ile gözlemlenir. Bu etkinlik ölçümü sonucunda elde edilecek bulgular; hangi mesajların veya eylemlerin ne derecede etkili olduğunu, hangilerine devam edilmesi gerekeceği, hangilerinde değişiklik veya iptale gidileceği

gibi karar seçeneklerini ortaya koyar. Eğer verilmek istenen mesajlar farklı hedef kitlelerin özelliklerine göre kodlanmamışsa ve hedefte yan etki yaratmışsa bunu ortaya çıkarır. Hedefteki etkinin ölçülmesi, sadece mesajlarda değil izlenen genel politikalarda bile değişikliğe ihtiyaç olup olmadığını ortaya koyar. Hedef kitlenin tanımlanmasından hedef kitlede oluşturulan etkinin ölçümüne kadar yürütülen stratejik dinlemeye yönelik faaliyetlerin tamamı, geri beslemeye olanak sağlayarak, uygulayanların kendilerinin de nasıl bir davranış değişikliğine gitmesi gerektiğini keşfetme yollarıdır. Stratejik dinleme esnasında özellikle istihbarat unsurları, kanaat önderleri veya kamuoyu araştırması vb. unsur ve gayretlerden gelen bilgiler, nicel ve nitel analitik yöntemlere tabi tutularak analiz edilmelidir.

Bir diğer değerlendirilmesi gereken konu ise; sürecin işlerliği ve sorumlu birim ve personelin performansıdır. Stratejik iletişim sürecinin işleyişinde iyi işleyen noktalar ile tıkanan noktalar, koordinasyon eksikliği, ihmal edilen safhalar vb. problem sahalarını tespit edecek, süreçte görevli unsurların ve personelin performansını sürekli takip edecek, bunları alınan dersler kapsamında değerlendirerek geri besleme için bilgi havuzunda muhafaza edecek; hatta alınan dersler kapsamında ilgili konsept, doktrin, yönerge vb. dokümanlarda değişikliğe kadar gidebilecek ayrı bir birime ihtiyaç bulunmaktadır. Geçmişte yapılan hataların gelecekte de yapılmaması ve sonraki planların tekemmül ettirilerek süreçlerin işleyişlerinin iyileştirilmesi için takip, koordinasyon, alınan dersler, konsept geliştirme birim ve personelinin varlığı önem arz etmektedir.

b. Stratejik İletişim Mimarîsi ve Süreç Yönetimi

Her devlet milli varlığına, bekasına ve güvenliğine yönelik tehditlere karşı tedbirler almak durumundadır. Bu gereklilik doğrultusunda, devletler; bölgesel ve küresel ortamın izlenerek tehdit ve fırsatların tespit edilmesi ile bu hususlara matuf siyasetin belirlenmesini ve en uygun politikaların uygulanmasını sağlayacak süreç ve unsurları ihtiva eden milli güvenlik sistemlerini tesis etmektedirler.¹¹⁸ 21'inci Yüzyıl güvenlik ortamı dikkate alındığında, söz konusu millî güvenlik sistemlerinde bilgi ve iletişim ortamlarının etkin olarak kullanılması ve uluslararası kamuoyu nezdinde

¹¹⁸ Milli Güvenlik Kurulu, Genel Bilgi, <<http://www.mgk.gov.tr/index.php/milli-guvenlik-kurulu/genel-bilgi>> (Erişim tarihi, 11 Nisan 2015).

meşrûiyetin sağlanması, geçmişe göreceli olarak daha önem kazanmıştır. Artık devletler, ulusal güvenlik planlamalarını sadece sahip oldukları ekonomik ve askerî güç bağlamında değil, bunlarla birlikte, hatta planlamalarının odak noktasında olacak şekilde siyasal, sosyal, kültürel, psikolojik vb. millî güç unsurlarını da dikkate alarak yapmaktadır. Bu kapsamda devletler, psikolojik harp/harekât, bilgi harbi/harekâtı, kamu diplomasisi ve stratejik iletişim başta olmak üzere, algıların yönetilmesine yönelik yeteneklerini geliştirme gayreti içerisine girmektedirler. Bu dönemde devletler bu yönde çaba sarf ederken, Türkiye’de ise daha önceden belirtildiği üzere psikolojik harp/harekât ve bilgi harbi/harekâtı mekanizmaları lağvedilerek kamu diplomasisi alanında yetenek kazanmaya çalışmıştır. Stratejik iletişim alanında yapılan çalışmalar ise sadece devletin kamu diplomasisini ve dış politikalarını destekleyecek şekilde bir sivil toplum faaliyeti olarak işlenmiştir. Stratejik iletişimin olay tarihi ve bu olay tarihini uzun ve orta vadede birleştiren dinamiklerden ve çalışmanın bulgularından da anlaşılacağı gibi Türkiye, ulusal güvenlik mimarîsine entegre etmek üzere, gelişmiş ülkelerin stratejik iletişim yaklaşımını yakalayacak veya daha ilerisini düşünecek yeni bir stratejik iletişim mimarîsine ihtiyaç duymaktadır.

Millî güvenlik konuları; devletlerin millî varlığı, bekası ve güvenliğine yönelik tehditlere karşı tedbirleri kapsadığından güvenlik odaklı stratejik iletişim sürecindeki faaliyetler, özellikle ülke içerisinde herhangi bir siyasî görüşün etkisinde olunmayacak, uluslararası seviyede devletlere eşit bir şekilde yaklaşım sergileyecek ve başta sivil/askerî bürokrasi olmak üzere tüm unsurlar üzerinde etkisi olacak şekilde yürütülmelidir. Ayrıca, sürecin yönetimini sağlayacak Stratejik İletişim Koordinasyon Merkezi’nin (STRATKOM) Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Millî Savunma Bakanlığı, Silahlı Kuvvetler veya Emniyet gibi kurumlardan herhangi birinin altında bulunması ve onların güdümünde olması, mekanizmanın sadece bu kurumlar için önemli olan konulara odaklanması anlamına gelecektir. Yasama organlarına bağlı olduğu durumlarda ise, iç siyasî görüşlerin ve bu siyasî görüşlerden kaynaklı iç ve dış politikaya yönelik farklı perspektiflerin mücadele alanı olabilecektir. Elbette farklı görüş ve yaklaşımların müzakere edildiği bunların incelendiği bir platform önemlidir. Ancak, bu tartışma mekânı, ana gayeye giden yolları tıkayabilecek siyasî rekabetin yansımalarına sahne olacağından, iç siyasî mülâhazalardan uzak olması gereken stratejik iletişim için uygun değildir.

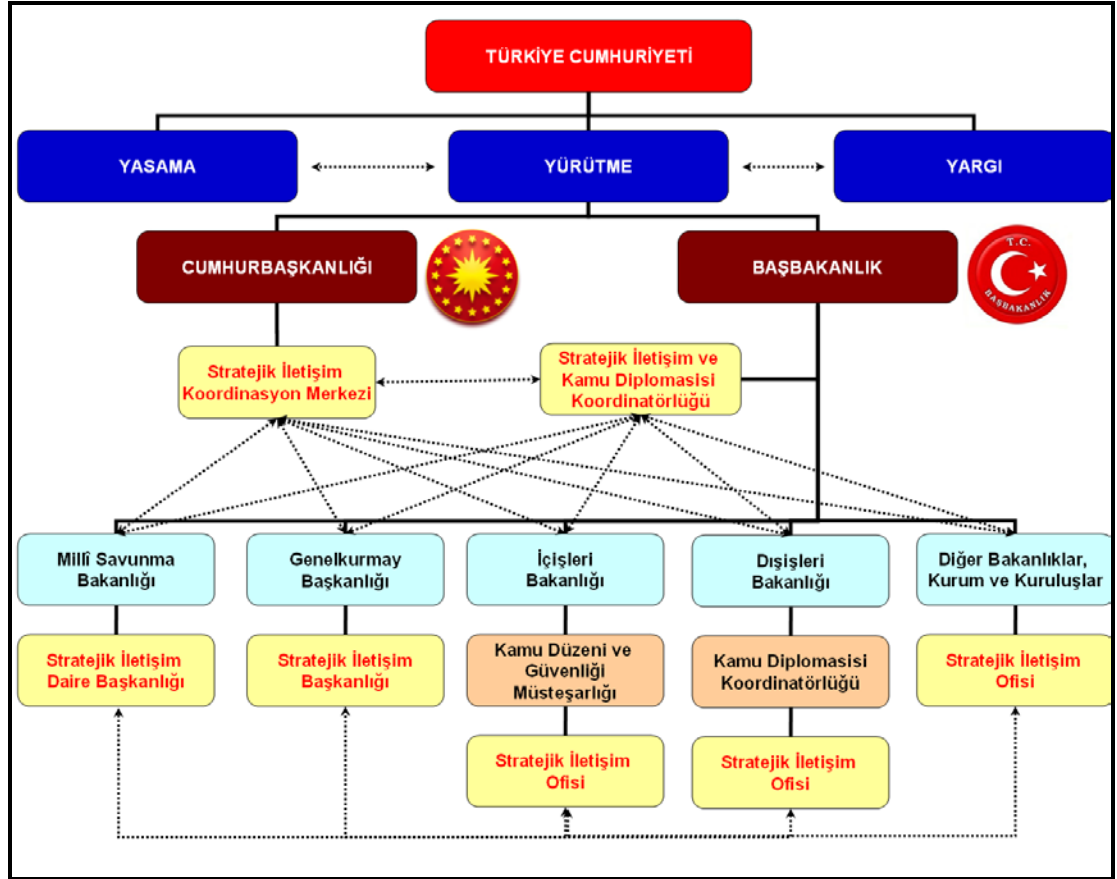
Stratejik iletişim yönetiminde; güvenlik odaklı olarak Millî Güvenlik Kurulunda tespit edilen her türlü politikanın gerçekleştirilmesinde belirlenecek ana tema ve mesajlara yönelik olarak yargı organlarından hukukî danışmanlık ve görüş alınmalı, oluşturulan stratejik iletişimin çerçevesi Bakanlar Kurulu ve Meclisin görüş ve onayına sunulmalıdır. Meclisten geçen çerçeve, Bakanlar Kurulu'nun Karar/Kanun Hükmünde Kararnamesi ve Cumhurbaşkanı'nın Onayıyla yürürlüğe girmelidir. Bu yöntem stratejik iletişimin meclis gibi siyasî mülâhazaların yoğun olarak yaşandığı bir platforma doğrudan bağlanmasını belirten görüşler için uygun bir alternatiftir. Kimi zaman muhalefetteki unsurların sırf muhalefet olsun diye, iktidarın mantıklı ve tutarlı olan politikalarına bile karşı çıktıkları bilinen gerçeklerdendir.

Stratejik iletişimin mimarîsine ilişkin bir hâl tarzı Şekil-31'de verilmiştir. Buna göre, STRATKOM, yönetim biçimine göre Türkiye gibi ülkelerde Cumhurbaşkanlığına, ABD gibi ülkelerde ise Başkanlığa doğrudan bağlı olmalıdır.¹¹⁹ STRATKOM'un yanı sıra hâlihazırda Başbakanlık bünyesinde kurulu bulunan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Başbakan'a veya Yardımcısına/Başmüşavirine doğrudan bağlı olarak "Stratejik İletişim ve Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü" adı altında yeniden teşkilatlanmalı; kamu diplomasisine yönelik faaliyetlerini Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulacak olan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğüne devretmelidir. Stratejik İletişim ve Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, bu aşamadan sonra kendisine bağlı yumuşak güç (Dışişleri Bakanlığı vb.) ve sert güç (TSK, Emniyet) unsurlarının eylem, söylem ve imajlarının belirlenen ana temaya/mesajlara uyumunu, kendisine bağlı tüm unsurların koordinasyonunu sağlamalıdır.

Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde ise doğrudan Genelkurmay İkinci Başkanına bağlı olacak şekilde stratejik iletişim ve bilgi harekâtına yönelik bir yapılanmaya gidilmelidir. Bu maksatla, Bilgi Harekâtı, Psikolojik Harekât ve Stratejik İletişim Plan ve Koordinasyon Daire Başkanlıklarından müteşekkil bir Stratejik İletişim Başkanlığı kurulmalıdır. Stratejik İletişim Başkanlığı psikolojik harekât, bilgi harekâtı, harekât ve istihbarat konularının koordinasyonun yanı sıra

¹¹⁹ Bu öneri, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Teşkilatının mevcut yapısı dikkate alınarak yapılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Teşkilatı Rehberi, 2014). Ayrıca, Şekil-31'deki kesik çizgiler yapısal hiyerarşik ilişkiyi değil, kurumlar arası koordinasyonu belirtmektedir.

Millî Savunma Bakanlığı bünyesinde kurulacak olan Stratejik İletişim Müşavirliği/Daire Başkanlığı, Başbakanlık ve diğer Bakanlıklardaki stratejik iletişim ve kamu diplomasisi birimleriyle yakın iş birliğinde bulunmalıdır. Stratejik iletişim faaliyetleri Millî İstihbarat Teşkilatı, İçişleri Bakanlığına bağlı istihbarat unsurları ve TSK arasında etkin bir istihbarat mimarîsi ile de desteklenmelidir.

Şekil-31: Stratejik İletişim Mimarîsi Örneği

Uluslararası faaliyet ve harekâтта NATO ile stratejik iletişimin koordinasyonundan Millî Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı, kamu diplomasisi koordinasyonundan ise Dışişleri Bakanlığı sorumlu olmalıdır. Son olarak Politik-Stratejik seviyede; İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı bünyesinde ve diğer Bakanlıkların uygun kademelerinde stratejik iletişim ile ilgili ofis veya danışmanlık kadroları ihdas edilmelidir. Operatif ve taktik seviyelerde ise ast ve üst birimlerle koordinasyonu sağlayacak danışmanlar veya ofisler/kısımlar teşkil edilmelidir. Her birey veya unsur yaptığı veya yapmadığı eylemlerin, dile getirdiği ve getirmediği söylemlerin ve oluşturduğu imajların bir mesaj içerdiğinin farkında olmalıdır.

Örnek bir askerî yapılanma ise Şekil-32’de verilmiştir. Stratejik iletişim ile ilgili alt kademelerde oluşturulacak birimlerin, askerî alanda basın ve halkla ilişkiler ile harekât ve istihbarat fonksiyonları altına, diğer alanlarda ise basın ve halkla ilişkiler disiplinin altına veya üzerine hiyerarşik bağlantısı olmamalı, doğrudan yöneticiye, bakana, başbakana, genel müdüre, komutana veya bunlara bağlı yardımcı statüsündeki makamlara bağlanmalıdır. Stratejik iletişim dâhil, tüm birimler kendi sınırları ve alanları dâhilindeki görevlere odaklanmalı, kamu diplomasisi birimleri halkla ilişkiler kapsamına, stratejik iletişim ise medya ile ilişkileri yürüten bir unsura indirgenmemelidir. Ayrıca başta psikolojik harekât olmak üzere, her bir unsurun görev ve sorumluluk alanları ve sınırları net bir şekilde ortaya konulmalı, hiçbir unsur kendi görev sahası dışındaki gayretlere sapmamalıdır. Her birim arasındaki koordinasyon ve kontrol tedbirlerine yönelik esaslar ayrıntılı olarak belirlenmeli, esnek yapılarla, dikey-yatay ilişkilerle çapraz fonksiyonel süreçler işletilmelidir. Kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, medya ile ilişkiler, harekât, istihbarat vb. fonksiyon alanlarındaki birimler içerisinde yatay ve dikey koordinasyonu ve uyumu sağlayacak bir veya iki kişilik koordinatör kadroların veya hücrelerin ihdas edilmesinin yeterli olacağı değerlendirilmektedir.

Şekil-32: Örnek Bir Askerî Karargâh Yapısı

oynayan kurum ve kuruluşlar karşılıklı iş birliği içerisinde koordineli olarak çalışmalı; her kurum/unsur içerisinde STRATKOM bünyesinde görevlendirilecek irtibat kadroları/hücreleri ile kurum/kuruluşlarda teşkil edilen ofisler arasında irtibatlar canlı tutularak, dağınık olan tüm yeteneklerin bütünlüğü sağlanmalıdır.

Onaylanan stratejik iletişim çerçevesindeki ana tema ve mesajlar tüm ast unsurlara iletilmelidir. Bu unsurlar kendi fonksiyon alanındaki esas görevlerini planlarken planlamanın her safhasında, stratejik iletişim çerçevesini dikkate alarak esas görevine yönelik planların yanı sıra, ayrıca, kendi fonksiyon alanına yönelik stratejik iletişim planlarını da hazırlamalıdır. Unsurlar kendi esas vazifesini icra ederken, icranın her aşamasında eylemlerinin ve söylemlerinin stratejik iletişim planındaki ana temaya ve mesajlara uygunluğunu kontrol etmelidirler. Çünkü stratejik iletişim yaklaşımı, medya ile ilişkiler veya taktik seviyede icra edilen bir harekâttan daha önemlidir; ulusal stratejinin ruhunu yansıtır. Planı yapılan eylemlerle, bu eylemlere yönelik söylemlerin tutarsızlığı stratejik iletişimde başarısızlığa sebep olarak itibarı zedeler. Örneğin, “Hudutlarının güvenliğine yönelik olarak her türlü saldırı ve ihlalin durumunda Türkiye Cumhuriyeti, angajman kuralları gereği *misliyle mukabele* eder” şeklinde bir mesaj belirlenmiş ise; ihlal veya saldırı durumunda Silahlı Kuvvetlerin ilgili unsurları tereddüt etmeden gereğini yapmalıdır. Burada, mesaj (diplomatik *söylem*) ile “misliyle mukabele etmek” fiilinin (askerî *eylem*) uyumunu stratejik iletişim yönetimi sağlamaktadır. Bir başka örnek olarak; terörle mücadelede “sivillerin güvenliğine, can ve mal kaybına dikkat eder” şeklinde mesajlar verilmişse, harekât veya operasyonların planlanması ve icrasında sivil kayıpların engellenmesi için gerekli hassasiyetler gösterilmeli; idarî ve teknik tüm tedbirler önceden alınmalıdır.

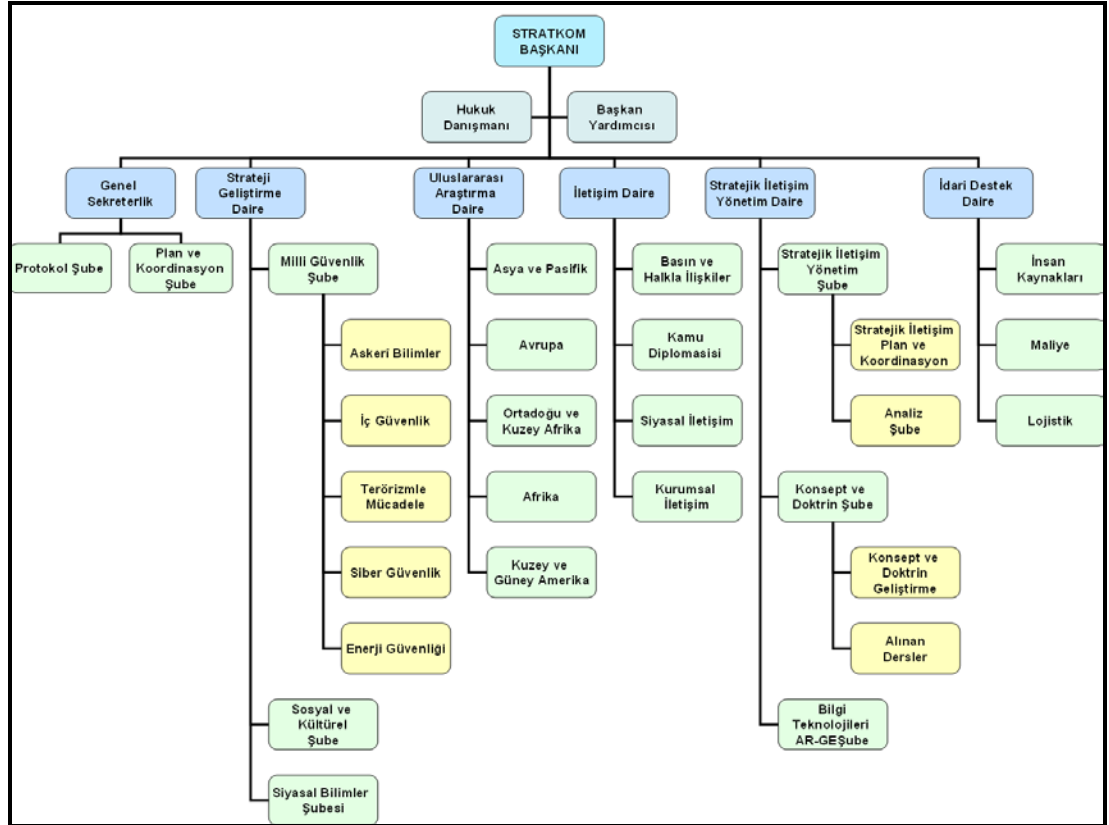
Teşkilat ve mimarîye yönelik yapılanmada geleneksel bürokratik hiyerarşiden vazgeçilmeli, gelişen durumlara ayak uyduracak şekilde süratli kararlar alan esnek kurumsal yapılanmalara gidilmeli ve kurumlar arası çapraz fonksiyonel çalışma usulleri getirilmelidir. Ancak, sadece uygun bir teşkilat yapısına gitmek yeterli olmayacaktır. Söz konusu teşkilatın ve sürecin işleyişinin etkinliğini artıracak uzman personele ve açık olarak belirlenmiş çalışma usullerine de ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda, STRATKOM için düşünüldüğünde en az şu nitelikteki uzman kadrolar oluşturulmalıdır:

- Siyaset bilimi, sosyoloji, tarih, hukuk, felsefe, iletişim, psikoloji, politik psikoloji, istihbarat, algı yönetimi, kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, proje yönetim, istatistik, endüstri mühendisliği (yöneylem araştırması ve simülasyon) alanlarında uzmanlaşmış akademisyenler,
- İstihbarat, istihbarata karşı koyma ve güvenlik, bilgi harbi/bilgi harekâtı, psikolojik harp/harekât, örtülü operasyonlar, konvansiyonel harp, özel kuvvetler harekâtı, terörizm ve organize suçlarla mücadele, gayrî nizami harp gibi disiplinlerde meslekî birikim ve tecrübeye sahip olan -emekli personel dâhil- uzman personel (MİT görevlileri, asker ve polis),
- Basın-yayın organlarındaki kitle iletişim uzmanları,
- Muhabere elektronik ve bilgi sistemleri ve internet alanında (özellikle siber harekât ve elektronik harekât) uzman personel.
- İlave olarak herhangi bir konuda ihtiyaca göre ilgili uzman kişiler de konunun niteliğine göre görevlendirilerek geçici çalışma grupları halinde veya danışman olarak çalıştırılabilirler. Stratejik iletişim kültürünün oluşturulmasında iletişim uzmanlarına, özellikle de kitle iletişimi ve politik psikoloji¹²⁰ alanındaki uzmanlara önemli roller düşmektedir.

STRATKOM'un teşkilat yapısında, en azından Şekil-33'deki gibi bir yapı oluşturulmalıdır. Bu yapıda; güvenlik, sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik alanlarda araştırma ve analizler yapacak *Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı*; uluslararası ilişkiler alanında bölge uzmanlarından oluşan ve dünyanın değişik bölgelerinin analizlerini ve araştırmalarını yapacak bir *Uluslararası Araştırma Daire Başkanlığı*; Medya ve halkla ilişkiler, kamu diplomasisi, siyasal iletişim ve kurumsal iletişim bölümlerinden oluşan, iletişim disiplinlerindeki faaliyetlerin takip, koordine edildiği

¹²⁰ İnsan ve grup politik davranışlarının kökenlerini, bu davranışların temelindeki zihinsel süreçleri inceleyen ve ilk kez 1978 yılında kurumsallaşan politik psikoloji, Türkiye'de hakkında henüz yeterli literatürün olmadığı ve farklı konularla karmaşası olan bir bilim dalıdır (Ersaydı, 2013:39). Politik Psikoloji; büyük grupların, kitlelerin ve ulusların birbirleriyle olan ilişkilerini ele alarak, bu ilişkilerde rol oynayan psikolojik dinamikleri değerlendirmektedir. Politik psikoloji bunun yanı sıra büyük gruplar ve uluslarla bunların liderleri ve liderler arasındaki ilişkilerin boyutlarını da incelemektedir (Çevik, 2009:15). Kişilik çalışmalarından grup dinamiklerine, oy verme davranışından nöropolitik kadar geniş bir yelpazesi olan bu bilim dalı psikoloji, psikiyatri, sosyoloji, tarih, iletişim, antropoloji, teoloji ve hukuk gibi farklı alanlardan beslenmektedir (Ersaydı, 2013:39). Disiplinler arası bir bilim olan politik psikoloji çalışmaları stratejik iletişim, kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, psikolojik harp/harekât vb. algı yönetimine ilişkin disiplinler açısından özellikle hedef kitle analizlerinde önemli bir işlevselliğe sahip olmaktadır. Politik psikoloji ile ilgili olarak; dünya çapında da bilinen Prof.Dr. Vamık Volkan ve Prof.Dr. Abdülkadir Çevik'in önemli çalışmaları bulunmaktadır.

ve geliştirildiği bir *İletişim Daire Başkanlığı*; stratejik iletişime yönelik stratejilerin geliştirildiği ve stratejik iletişim sürecinin takip ve koordine edildiği, stratejik iletişim ile ilgili konularda diğer tüm unsurların faaliyetlerinin ve planlarının, etkinlik ve performans ölçümlerinin nicel ve nitel analize tabi tutulduğu, bilgi teknolojilerinin takip edildiği ve alınan derslerden faydalanılarak konsept ve doktrinlerin geliştirildiği bir *Stratejik İletişim Yönetim Daire Başkanlığı*; personel, maliye ve lojistik gibi idarî konuların takip edildiği *İdari Destek Başkanlığı* ile protokol ve sekretarya gibi faaliyetlerin yürütüldüğü bir *Genel Sekreterlik* en az bulunması gereken unsurlardır.

Şekil-33: Stratejik İletişim Koordinasyon Merkezi Teşkilat Yapısı (Örnek)

c. Stratejik İletişime Yönelik Teşkil Edilebilecek Çalışma Grupları

Günümüz bilgi ve iletişim ortamı dikkate alındığında artık geçmişte olduğu gibi her unsurun ayrı ayrı çalışıp bir-iki koordinasyon toplantısı ile planları hazırlamaları ve faaliyetleri icra etmeleri yetersiz kalmaktadır. Günümüzde artık farklı uzmanlık alanlarına ve fonksiyonlara sahip unsurların geçici süreyle bir araya geldiği çapraz fonksiyonel çalışma gruplarına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu yaklaşım, faaliyetlerin etkisini ve unsurların sinerjisini artıracak gibi kaynak, zaman ve emek tasarrufunu da sağlayacaktır. Bu maksatla stratejik iletişim mimarîsi tasarlanırken

kurum içi ve kurumlar arası çapraz fonksiyonel çalışma gruplarının oluşturulması ve sorumluluklarının açık olarak belirlenmesi gerekmektedir. Bu minvalde, STRATKOM bünyesinde oluşturulabilecek çapraz fonksiyonel çalışma grupları ile stratejik düzeydeki kurumlar arası çapraz fonksiyonel çalışma yaklaşımı aşağıda anlatılmıştır. Daha alt kademelerde de ihtiyaca yönelik teşkiller oluşturularak sinerji sağlanabilir.

Devletin millî varlığına, bekasına ve güvenliğine yönelik tehditlere karşı tedbirler alma görevinde en üst koordinasyon kurulu Millî Güvenlik Kuruludur. Güvenlik odaklı stratejik iletişim sürecindeki faaliyetler millî güvenlik konularıyla ilgili olduğundan dolayı en üst düzey yetkili ve sorumlu kurul da Millî Güvenlik Kurulu olmalıdır. Millî Güvenlik Kurulunun görevi Anayasa'nın 118'inci Maddesinde şöyle ifade edilmektedir (T.C. 1982 Anayasası, Md. 118):

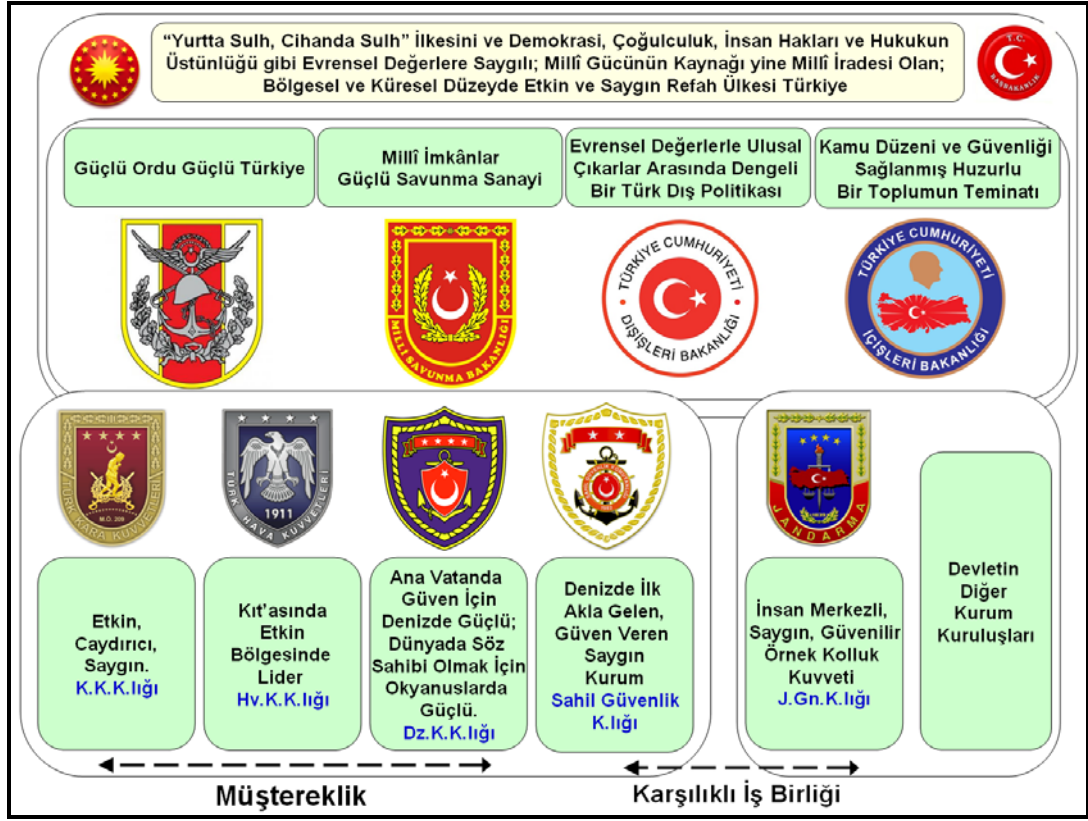
“Millî Güvenlik Kurulu; Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonunun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir. Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca değerlendirilir.”

2945 sayılı kanunda Millî Güvenlik Kurulu'nun görevi, “Millî Güvenlik Kurulu, 2'nci maddede belirtilen millî güvenlik ve Devletin millî güvenlik siyasetine ilişkin tanımlar çerçevesinde Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili konularda tavsiye kararları alır ve gerekli koordinasyonun sağlanması için görüş tespit eder; bu tavsiye kararlarını ve görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir ve kanunlarla verilen görevleri yerine getirir” şeklinde ifade edilmektedir.¹²¹ Milli Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanının başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Başbakan Yardımcıları, Adalet, Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından oluşan anayasal bir platformdur. Gündemin özelliğine göre kurul toplantılarına ilgili bakan ve kişiler de çağırılıp görüşleri alınabilir. Cumhurbaşkanı katılmadığı zamanlar, Milli Güvenlik Kurulu Başbakanın başkanlığında toplanır (T.C. 1982 Anayasası, Madde 118).

¹²¹ Milli Güvenlik Kurulu, Kurumsal, Hakkımızda, <<http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>> (Erişim tarihi, 11 Nisan 2015).

Kurul toplantıları vasıtasıyla, karşılıklı fikir alışverişi ile millî güvenliğe ilişkin sorunların en üst seviyede görüşüldüğü ve tartışıldığı bir ortam sağlanmaktadır. Hâlihazırda işlemekte olan sistemde; Kurul toplantıları Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında yapılmakta; kararları çoğunluk sağlanarak alınmakta ve eşitlik halinde Kurul Başkanının bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılmaktadır. Kurul, Başbakanın teklifi üzerine veya doğrudan Cumhurbaşkanı'nın çağrısı ile de toplanabilmektedir. Kurul'un gündemi Cumhurbaşkanı tarafından düzenlenmekte ve gündem hazırlanırken Başbakan ve Genelkurmay Başkanı'nın önerileri dikkate alınmaktadır. Kurul üyesi bakanlar ile diğer bakanların gündeme girmesini istedikleri konular, Başbakan'ın da görüşü alınarak Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri tarafından Cumhurbaşkanı'na sunulmakta; Kurul toplantılarına gündeme göre ilgili bakanlar ve kişiler de çağrılarak bilgi ve görüşleri alınabilmektedir. Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri de Kurul toplantılarına katılmakta ancak oy hakkı bulunmamaktadır. Millî Güvenlik Kurulu kararları Başbakan tarafından Bakanlar Kurulu gündemine öncelikle alınmak suretiyle görüşülmekte ve gerekli kararlar alınmaktadır. Başbakan, Millî Güvenlik Kurulu'nun tavsiye kararlarının ve görüşlerinin değerlendirilmek üzere Bakanlar Kuruluna sunulması ve Bakanlar Kurulu'nda kabulü halinde bu tavsiye kararlarının uygulanmasının koordinasyonu ve izlenmesi için bir Başbakan yardımcısını görevlendirebilmektedir.¹²² Stratejik iletişim millî güvenlik konularıyla ilgidir. Diğer konular kamu diplomasisinin ve halkla ilişkilerin alanına girmektedir. Bu nedenle STRATKOM'un çıktılarının görüşüleceği ve ulusal stratejik seviyedeki politikalara göre stratejik iletişim planlarının, ana mesaj ve temaların belirleneceği yer Millî Güvenlik Kuruludur. Bahsedildiği üzere, Millî Güvenlik Kurulunun aldığı kararlar tavsiye niteliğindedir. Söz konusu bu tavsiye kararlarının ve görüşlerin değerlendirilmek üzere Bakanlar Kuruluna sunulması gerekmektedir. Bakanlar Kurulu söz konusu stratejik iletişim planını onaylanmadan gerekçeleri ile geri gönderebilir veya Meclise sunabilir. Millî Güvenlik Kurulunca belirlenen ve Bakanlar Kurulunca onaylanan stratejik iletişim çerçevesine (planı, ana tema ve mesajlar) göre daha ast unsurlar kendi görev alanı ile ilgili ana temalarını ve planlarını oluştururlar (Şekil-34).

¹²² Milli Güvenlik Kurulu, Kurumsal, Hakkımızda, <<http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>> (Erişim tarihi, 11 Nisan 2015).

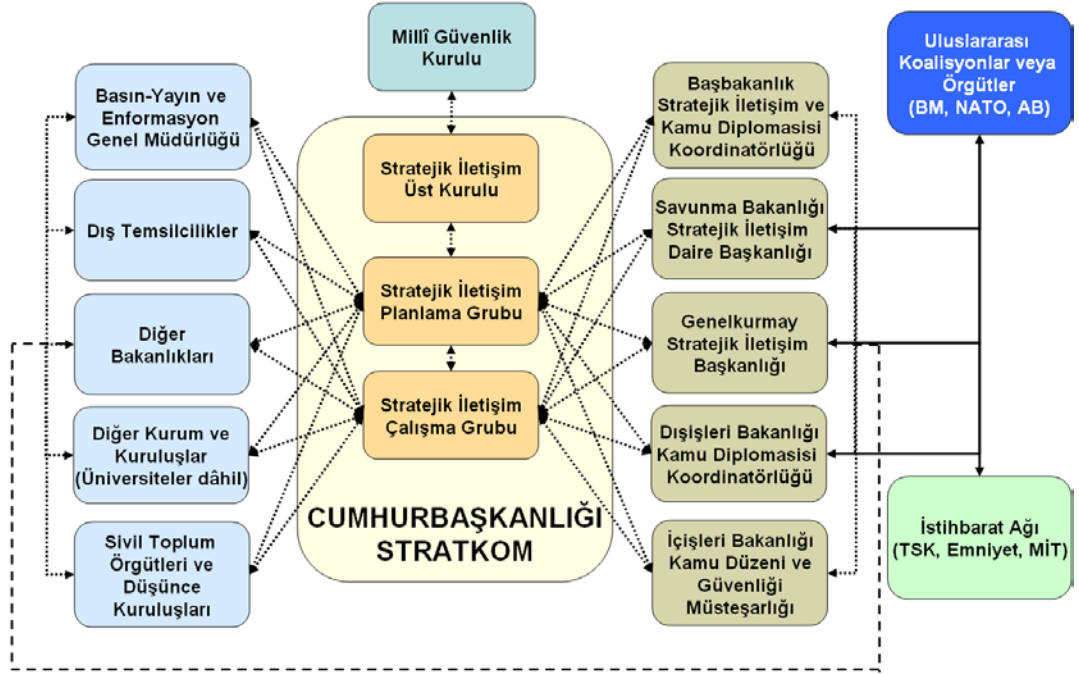

Şekil-34: Ana Temalara İlişkin Hiyerarşik Gösterim (Örnektir)

Starejik iletişimin yönetiminde kurumlar arası çalışma usulleri için önerilen modelin örneği Şekil-35'te verilmiştir. Modele göre; üç çalışma grubu öngörülmektedir. Bunlar; (1) Stratejik İletişim Üst Kurulu, (2) Stratejik İletişim Planlama Grubu, (3) Stratejik İletişim Çalışma Grubudur.

Stratejik İletişim Üst Kurulu, üyeleri belirli olmakla birlikte, *geçici* olarak toplanan bir kuruldur. STRATKOM Başkanı başkanlığında toplanır. STRATKOM Başkanı, aynı zamanda Cumhurbaşkanının Stratejik İletişim Danışmanlığı görevini de yürütür. Stratejik İletişim Üst Kurulunun üyeleri; Başbakanlık Kamu Diplomasisi ve Stratejik İletişim Koordinatörü, Dışişleri Bakanlığı Kamu Diplomasisi Koordinatörü, Millî Savunma Bakanlığı Stratejik İletişim Müsteşarı/Daire Başkanı, Genelkurmay Başkanlığı Stratejik İletişim Başkanı, İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarı, Adalet Bakanlığı temsilcisi, STRATKOM Başkan Yardımcısı ve STRATKOM bünyesindeki *-İdari Destek Daire Başkanı ve Genel Sekreter hariç-* tüm daire başkanlarıdır. Stratejik İletişim Üst Kurulu toplantılarına, ayrıca, gündemin özelliğine göre ilgili bakanlıklardan ve istihbarat dâhil diğer kurum/kuruluşlardan iletişime yönelik temsilciler de çağırılıp görüşleri alınabilir.

STRATKOM Başkanının katılmadığı durumlarda, Başbakanlık Kamu Diplomasisi ve Stratejik İletişim Koordinatörünün bağlı olduğu Başbakan Yardımcısı/Müsteşarı kurula başkanlık eder.

Şekil-35: Kurumlar Arası Çapraz Fonksiyonel Çalışma Modeli (Örnektir)

Stratejik İletişim Üst Kurulunun ana işlevi; iç ve dış politikaya ait gündem konuları ile Cumhurbaşkanı, Başbakan veya Millî Güvenlik Kurulunca özellikle istenen konulara ilişkin stratejik iletişim planlarını, ana temayı ve mesajlarını rapor halinde Millî Güvenlik Kuruluna sunmaktır. Raporlar herhangi bir direktif verilmemişse, iki ayda bir Millî Güvenlik Kurulu toplantılarında hazır bulundurulur. Stratejik İletişim Üst Kurulunun diğer görevleri;

- Millî politikaların gerçekleştirilmesinde kullanılacak ana tema ve mesajları belirlemek,
- Ana tema ve mesajların, eylem, söylem ve imajların ana politikalarla ve birbiriyle uyumunu, zamansal ve kurumlar arası tutarlılığını sağlamak,
- Gerektiğinde ast unsurlara medya ile ilişkilerde ve üst düzey söylem ve mesajların üretiminde direktifler hazırlamak,
- Stratejik İletişim Planlama Grubuna ve Çalışma Grubuna Millî Güvenlik Kurulunun direktiflerini iletme; grupların çalışma usullerini belirlemek, yönlendirmede bulunmak,

- Stratejik İletişim Planlama Gurubu tarafından hazırlanan tekemmül ettirilmiş Stratejik İletişim Planının son halini Millî Güvenlik Kuruluna arz etmek üzere karara bağlamak.

STRATKOM bünyesinde ikinci oluşturulabilecek geçici çapraz fonksiyonel grup, **Stratejik İletişim Planlama Grubudur**. Bu grup; **Stratejik İletişim Üst Kurulu** üyelerinin aslî görevlerindeki yardımcı veya planlamadan sorumlu ast personelidir. STRATKOM bünyesindeki *-İdari Destek Daire Başkanı ve Genel Sekreter hariç-* tüm dairelerdeki Şube Müdürleri de planlamaya dâhil olur. STRATKOM Başkan Yardımcısı veya STRATKOM'daki Daire Başkanlarından birisinin başkanlığında çalışmalarını yürütür. Ayrıca, gündemin özelliğine göre kurul toplantılarına ilgili bakanlıklardan ve istihbarat dâhil diğer kurum ve kuruluşlardan iletişime yönelik temsilciler de çağırılıp planlama safhasına dâhil olur. Kurulun ana işlevi; Stratejik İletişim Üst Kurulundan gelen direktifleri, Stratejik İletişim Çalışma Grubundan gelen taslak çalışmaları ve diğer tüm millî güç unsurlarının ilgili birimlerinden gelen bilgileri ve talepleri değerlendirmek ve Üst Kurula sunulacak planları, ana temayı ve mesajları tekemmül ettirmektir. Ayrıca Stratejik İletişim Çalışma Grubunun görevlerini belirler, faaliyetlerine nezaret eder ve gerekli direktifleri verir. Stratejik İletişim Planlama Kurulunun görevlerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- Millî Güvenlik Kurulu ve Stratejik İletişim Üst Kurulundan gelen direktifleri, istihbarat birimlerinden gelen bilgileri, Çalışma Grubundan gelen taslak çalışmaları ve tüm birimlerden gelen bilgi, teklif ve görüşleri değerlendirerek birleştirmek; tekemmül ettirilmiş plan, ana tema ve mesajları Üst Kurula arz etmek,

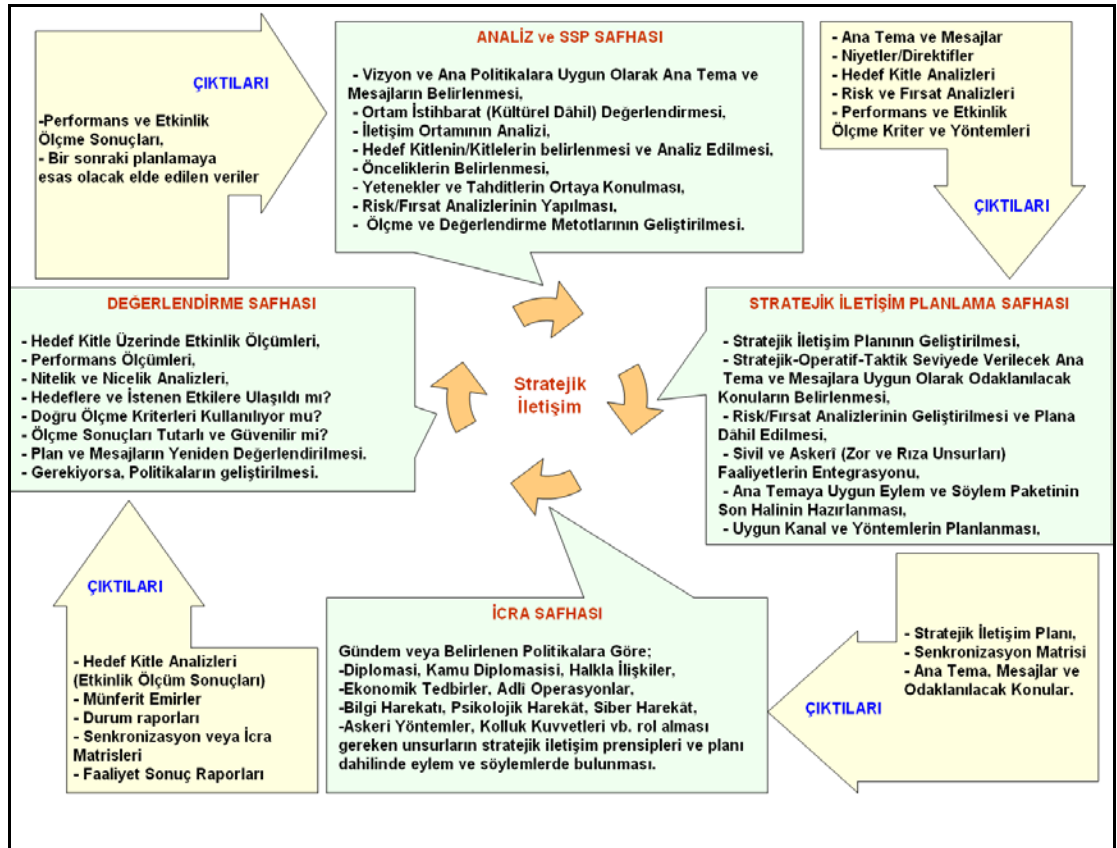
- Belirli konularda ilgili hedef kitleleri tespit ve teklif etmek,
- Eylem, söylem ve imajları geliştirmek, takip etmek,
- Tüm unsurlar arasındaki faaliyetlerin bir biriyle çatışmasını önlemek, bu faaliyetlerin uyumunu ve tutarlılığını sağlamak için önleyici tedbirleri belirlemek,
- Çalışma Grubunun çalışmalarına yönelik direktifler vermektir.

Stratejik iletişim faaliyetlerinin ve tüm bilgilerin bir füzyon merkezi olan STRATKOM'daki üçüncü fonksiyonel grup, **Stratejik İletişim Çalışma Grubudur**. Stratejik İletişim Çalışma Grubu merkezin çalışan arıdır. Bu grup; **Stratejik İletişim Üst Kurulu** ve **Stratejik İletişim Planlama Grubunun** üyelerinin aslı görevlerindeki daire, şube ve kısımlarda çalışan ve alanında uzman olan personeldir. Çalışmalara gerektiğinde diğr kurum ve kuruluşlardan sivil, polis, askerî, akademik personel, iletişim uzmanları vb. uzman kişilerde *geçici süreliğine* davet edilir. Çalışmaları STRATKOM Stratejik İletişim Yönetim Daire Başkanlığı takip ve koordine eder; özellikle analizlerde destek sağlar. Çalışma grubu tüm plan, ana tema ve mesajların ilk halinin alındığı ve taslaklarının hazırlandığı platformdur. Çalışma Grubunun faaliyetleri arasında;

- Stratejik İletişim Üst Kurulundan gelen direktifleri, istihbarat birimlerinden gelen bilgileri ve tüm birimlerden gelen bilgi, teklif ve görüşleri analiz edip birleştirerek, taslak iletişim planlarını, ana tema ve mesajları Stratejik İletişim Planlama Grubuna arz etmek,
- Belirli konulardaki ana tema, mesajlar, analizler, ilgili hedef kitleler ve istenen etkiyi içeren taslak iletişim planlarının önceliklerini tespit ve teklif etmek,
- Stratejik İletişim Planlarına yönelik hareket tarzlarını belirlemek, fırsat ve risk analizlerini yapmak,
- Stratejik, operatif ve taktik seviyede tüm unsurların eylem, söylem ve imajlarının takip edileceğı ve denetleneceğı *Stratejik İletişim Senkronizasyon Matrislerini* hazırlamak ve geliştirmek; böylece mesaj üreten tüm unsurlar arasındaki faaliyetlerin bir biriyle çatışmasını engelleyici, uyumunu ve tutarlılığını sağlayıcı tedbirleri tespit etmek,
- Eylem, söylem ve imajların ana politikalar, ana tema ve birbiriyle uyumunu kontrol etmek,
- Hedef kitle analizlerini, performans ve etkinlik ölçümelerini yaparak, hedefleri, araçları, yöntemleri ve çalışma usullerini geliştirmek.

ç. Stratejik İletişime Yönelik Örnek Süreç

Stratejik iletişim, önceden alınan kararların veya icra edilen faaliyetlerin sonradan kamuoyuna açıklanması ve onlar nezdinde meşrûlaştırılması demek değildir. Bu nedenle stratejik iletişim, karar ve politikanın her unsuruna, planlamaya ve icraya önceden bütünleştirilmelidir. Stratejik iletişim, her türlü politikanın üretim aşamasından itibaren uygulanacak söz konusu politikaların niteliğine göre uyarlanarak planlanmalıdır. Stratejik iletişim planlama süreçleri, stratejik iletişimin kullanılacağı **Boyut** (Diplomatik, ekonomik, siyasal, sosyal, askerî gibi), yaratılmak istenen nihaî **Etki**, **Mevcut Durum**, **İletişim Ortamı**, **Eldeki Olanaklar/Kaynaklar** ve **Zaman** (BEDOK+Z) faktörleri göz önünde bulundurularak değişiklik gösterebilir. Örneğin, bir ülkenin tanıtımı için takip edilecek süreç ile terörizmle mücadele, dost ülke iç savunması ve barışı destekleme harekâtında uygulanacak olan süreç arasında farklılıklar olabilecektir. Ancak genel bir yaklaşım olarak, dört safhalı sürecin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Tasarlanan Stratejik İletişim Mimarîsi dâhilinde her unsurun takip edeceği örnek bir planlama süreci Şekil-36'da sunulmuştur.

Şekil-36: Stratejik İletişim Planlama ve İcra Sürecine Ait Safhalar (Örnektir)

Analiz ve Stratejik Seviyede Planlama, İletişim Stratejisi Planlama, İcra ve Değerlendirme safhalarından oluşan bu süreç, sürekli-döngüsel bir nitelik taşımaktadır. Stratejik iletişim yönetimine yönelik faaliyetler, stratejik seviyeden taktik seviyeye kadar, her unsurun kendi iç planlama döngüsü dâhilinde yürütülür ve her plan, bir üst unsurun planlamasındaki döngüye dâhil olur. Her fonksiyonel grubun ve unsurun, sürecin her safhasında rolü bulunmaktadır.

(1) Analiz ve Stratejik Seviyede Planlama

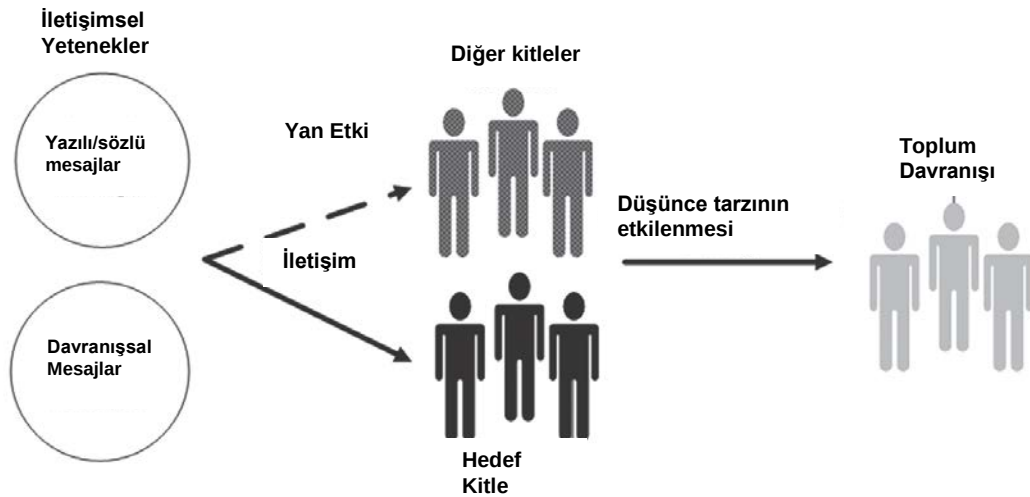
Genel bir durum analizinin de yapıldığı Stratejik Seviyede Planlama safhası öncelikle bir *durum analizi* ve *yol haritası belirleme* safhasıdır. BEDOK+Z faktörleri de değerlendirilerek sürecin bir tasarımı veya metodolojisi ortaya konulur. Bu safha, ulusal hedeflere ulaşmak için belirlenen ana politikalara göre ana temaların ve mesajların belirlendiği; ilk kamuoyu araştırmalarının yapıldığı, kitle analizlerinin yürütüldüğü, bu kitlelerde mevcut problemle veya yürütülecek politikalarla ilişkili hedef kitlelerin belirlendiği, stratejik dinleme ve istihbarat faaliyetlerinin icra edildiği bir safhadır. Özellikle hedef kitlede istenen etkinin yaratılması için, hangi tutum ve davranışlarının değiştirilmesi gerektiği belirlenir. Ayrıca, etkinlik ve performans ölçümü için kriterlerin tanımlandığı, risk ve fırsat analizlerinin yapıldığı bir aşamadır. Söz konusu bu faaliyetler aslında sürekli icra edilmesine karşın, bu safhada odak noktasına alınırlar. Bu safhada, mevcut stratejiler; amaç, yol ve yöntemler bakımından incelenerek, ideal hareket tarzları da belirlenir. Eldeki kaynaklarla zaman kısıdı da göz önünde bulundurularak yapılabilirlik ve kabul edilebilirlik analizleri yapılarak en uygun hareket tarzları seçilir. Son olarak, mesaj üreten tüm millî güç unsurlarının orkestrasyonunu ve/veya senkronizasyonunu sağlayıcı önlemler alınır. Bu safhanın en önemli faaliyetleri stratejik dinlemeyi de içeren hedef kitlenin tanımlanması ve analizidir.

(a) Hedef Kitlenin Tanımlanması

Uzun dönem iç ve dış politika stratejik hedeflerine ulaşmada iç kamuoyu desteği özellikle gereklidir. Stratejik iletişimciler, geniş kitleler denizinde nefes almak zorunda olan balıklar gibidir. Fiziksel olmasa da, ruhen ve zihnen onların içinde yaşamalı; kabul görmelidirler. Ayrıca günümüzde, başta terörizmle

mücadele olmak üzere birçok iç ve dış politika sorunlarının ele alınışında dünya kamuoyunun, devletlerin, uluslararası kurum ve kuruluşların da etkili olduğu bir gerçektir. Bu maksatla herhangi bir stratejik hedefe ulaşmada ulusal/uluslararası ortamda gerekli siyasal ve sosyal zemin önceden hazırlanmalıdır. Bunun yanı sıra dışarıdan iç kamuoyunun olumsuz yönlendirilmesiyle stratejik hedeflere ulaşmada zafiyetin ortaya çıkması engellenmelidir. Bu bağlamda iç ve dış kamuoyunun algısı ve beklentisi iyi analiz edilmeli, bilgi olarak desteklemeli, hatalı ve çarpıtılmış bilgilere, psikolojik harekât aracılığıyla negatif propagandalara maruz kalmaları engellenmelidir.

Hedef kitlelere ulaştırmak istenen bilgiler günümüz iletişim ortamında aynı zamanda başka kitlelere de gidebilmekte; hedef kitleler üzerinde oluşturulması istenen etki, Şekil-37’de gösterildiği üzere, diğer kitlelerde yan etkilere ve istenmeyen durumlara neden olabilmektedir (Reding ve diğ., 2010:9). Böylece iletişim süreçlerinde belirlenen mesajların sadece belirlenen hedef kitlelere ulaştırılması gerekirken, istenilmeyen bilgilerin de alınmasının engellenmesi gerekmektedir. Bu nedenle herhangi bir faaliyette *sadece ekonomik ve siyasî çıkarlar bulunan hedef kitleler değil, çok yönlü düşünerek, diğer kitlelerin de dikkate alınması gerekmektedir.*

Şekil-37: İletişimde Kitleler ve Etki (Reding ve diğ., 2010:9)

Belirlenmiş bir toplum içerisindeki birçok unsur arasından, kilit hedef kitle olarak, ön görülen iç/dış politikalarla ve değiştirilmesi düşünülen problemlerli davranışın (şiddet, aşırı uç vb.) bekasıyla en yakından ilişkili olan ve ulaşılabilirliği

kolay, etkilenmeye maruz ve açık nitelikte olanlar ise odak noktasına alınmalıdır. Bu hedef kitle nihaî hedefe ulaşılmasında özel etkisi olan birey ve gruplar olma özelliğini taşımaktadır. Bunlar iç ve dış kamuoyundaki kanaat önderleri, liderler ve yararlanılabilir (hassas)¹²³ gruplardır.

(b) Hedef Kitle Analizi ve Durumsal Farkındalık

Stratejik iletişim sürecinin en önemli safhası belirlenmiş hedef kitlenin derinlemesine bir analizi, stratejik olarak dinlenmesidir. Bu stratejik dinleme bir bakıma ilgili kamuoyunun anlaşılmasına yönelik olmalıdır. Bu noktada özellikle kamuoyunun anlaşılmasının ne manaya geldiğini açıklamakta fayda bulunmaktadır. Dikkat edileceği üzere tarih boyunca kamuoyunun oluşturulması, biçimlendirilmesi ve yönlendirilmesi çabaları bir süreklilik göstermektedir. Tayfun’a göre; yaşanan bu türden tarihi tecrübelerin ve uygulamaların, “kamuoyunu anlama” çabasından daha fazla tercih ediliyor olması, kamuoyunun oluşum süreçlerinin karşılıklı oydaşmaya dayalı ortak bir zemin ve gelecek inşâsına engel olmamalıdır. Kamuoyunun yönlendirildiği ve kurgulandığına dair yaygın ve hâkim görüşler, kamuoyunun içinde bulunduğu süreci anlamaya ve taraflar arasında uzlaşî ortamının sağlanmasına engel olmaktadır. Kamuoyunun içinde bulunduğu koşulları anlamaya çalışmak, adeta yaşanan süreçleri ve sürece hâkim olan olumsuz koşulları kabullenmek ile eşdeğer görülmektedir. Bu durum kamuoyunu anlama çabalarını engellemekte ve olumsuz sürecin derinleşmesine neden olmaktadır. Oysa yaşanan süreçlerin ve çatışmaların içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulması, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çözüm ve karşılıklı anlayış sağlanması “kamuoyunu anlama” çabası ile mümkün olabilir. Kamuoyunu anlamak, sağlıklı bir geleceğin inşası ve etkili iletişim açısından anlaşmanın temel adımı niteliğindedir. Anlaşmanın mümkün, kalıcı ve sürdürülebilir olması, anlama kadar değerli olan, anlatma çabasının varlığını gerekli kılmaktadır. Kamuoyunu anlamak yerine kendi doğrularını ve beklentilerini dayatmak, yönlendirmeye, biçimlendirmeye, oluşturmaya çalışmak karşılıklı ilişkilerde yaratacağı verimsizlik nedeniyle ortak bir gelecekte yaratacağı etki, birlikte yok olmaktır (Tayfun, 2014). Kamuoyunun anlaşılması ve sağlıklı bir stratejik dinlemenin sağlanması için hedef kitle ve karakteristik özellikleri iyi

¹²³ Örneğin, kadına şiddet temasını işlerken, özellikle bu olgudan mağdur olan kadınlara ulaşılmalıdır.

tanımlanmalıdır. Hedef kitle analizinde, başarı için aşağıdaki dört hedef gerçekleştirilmiş olmalıdır (Güler, 2012);

- En uygun ve doğru hedef kitle,
- Hedef kitleye nüfuz edilebilirlik yeteneği ve ölçümü,
- Hedef kitleye nüfuz edebilme stratejisi,
- Hedef kitlede davranış değişikliği yaratacak dürtü, motif, güdü gibi tetikleyicilerin belirlenmesi.

Meydana gelen olayların ne anlama geldiğinin bilinmesi ve emarelerin ilerde nelere yol açabileceğinin fark edilebilmesi yeteneği olan “Durumsal Farkındalığı” arttıracak bilgileri elde edebilmek esas olmalıdır. Bunun için, iletişim sürecinde sadece kamuoyu araştırmaları, anketler, istihbarat ve haber kanalları ile medya takip edilmemeli, ayrıca, internette sosyal paylaşım siteleri, bloglar, haber siteleri vb. platformlara yapılan yorumların gösterdiği eğilim gibi bilgi kaynakları da dikkate alınmalıdır. Bu görev için bir nevi sosyal medya radarı olarak görev yapacak personel tahsis edilmelidir. Ayrıca toplum içerisinde “İletişimi kimler kontrol ediyor?”, “Hangi gruplar ne düşünüyor?”, “Hangi gruplar işbirliğine açık?”, “Hangi gruplar diğeriyle daha iyi anlaşıyor?”, “Bir gruba uygulanacak iletişim stratejisi diğer grup veya grupları nasıl etkiler?” ve “Grup için en iyi iletişim kanalları nelerdir?” gibi sorular durumsal farkındalığı arttıracak bilgilere ulaşmaya yardım edebilecektir.

(2) Stratejik İletişim Planlama Safhası

BEDOK+Z faktörleri de dikkate alındığında, üretilen her politikanın alınan her kararın en başından itibaren ana icra planının yanı sıra (eylem planı) kendine özgü bir Stratejik İletişim Planı (eylemi destekleyen söylem ve imaj planı) olmalı (EK-A); beklenmeyen durumlara karşı önceden Stratejik İletişim Risk ve Fırsat Analizleri yapılmalıdır. Stratejik vizyon ve politikalar ışığında belirlenmiş ana temalar, iletişim sürecinde kullanılacak söylemler ile bunları destekleyecek eylemler bu aşamada belirlenmektedir. Böylece ana politikalara, ana temalara ve mesajlara uygun eylem ve söylem paketleri tasarlanarak en uygunları seçilir ve plana dâhil

edilir. Müteakiben bunları daha da somutlaştıracak, planı felsefe boyutundan gerçek dünyaya taşıyacak ana konular belirlenir.

Bu safhada, ayrıca, plana dâhil olacak zor ve rıza unsurlarının, sert ve yumuşak güç kaynaklarının her birinin aktör olarak rolleri belirlenir. Bunun yanı sıra kaynak, yetenek ve unsurlar arasındaki senkronizasyonun takibi, planın etkisinin ve işlerliğinin kontrolü ve süreçte meydana gelecek problemlere derhal müdahale imkânı sağlayacak tedbirlerin düşünülmesi gerekmektedir. Bu maksatla; stratejik iletişimin icrasında kullanılmak üzere “güç unsuru/aktörler”, “mekân” ve “zaman” boyutlarının yansıtıldığı senkronizasyon veya icra matrisleri oluşturulabilir (EK-B). 5N1K olarak ta bilinen; Kim-Ne maksatla-Ne zaman-Nerede-Nasıl-Ne Yapacak? soruları ışığında alınacak kararlar ve oluşturulacak icra matrisleri tüm unsur/birimler arasında stratejik iletişimin senkronizasyonunu sağlamada yardımcı olacaktır. İletişim ortamında kullanılacak pek çok kanal bulunulabilir. Bu aşamada mesajların hedef kitleyle paylaşılacağı en uygun araç ve yöntemler hedef kitlenin özelliğine göre belirlenmelidir. Stratejik iletişimin tanımından da hatırlanacağı gibi, iletilecek mesajların tutarlılığını sağlayacak, en güçlü ve sürekli etkiyi gösterecek, hedef kitlenin nabzını tutarak onların anlaşılmasını da sağlayacak uygun kanalların seçilmesi başarı imkânlarının arttırılmasına yardım edecektir.

(3) Stratejik İletişimin İcrası

Bilişsel ve bilgisel boyutta tasarlanıp hazırlanan Stratejik İletişim Planının fiziksel boyutta eyleme, söyleme ve imajlara dönüştüğü safhadır. Bu aşamada en önemli husus; stratejik iletişimin sekiz prensibine de dikkat ederek, aktörlerin ürettikleri eylemlerini ve söylemlerini ve oluşturdukları imajlarını ana politikalara ve stratejik iletişime uygun olarak sahneye koymalarıdır. Bu uyum ve tutarlık senkronizasyon matrislerine ayrıca işlenmeli ve çelişkilere gerektiğinde müdahale edilmelidir. Stratejik iletişim yetki prensibine göre; merkezî olarak planlanıp ve kontrol edilirken, adem-î merkezi olarak icra edilmelidir. Gereken mesajlar ve cevaplar gerektiği yer ve zamanda uygun kanallarla (askerî harekât, diplomatik söylemler vb.) verilmelidir. Güvenilirliği ve inandırıcılığı yok edecek istikrarsız ve çelişkili eylem ve söylemlerden uzak durulmalıdır.

(4) Değerlendirme Safhası

Aynı zamanda stratejik iletişimin bir prensibi de olan değerlendirme safhası; “etkinlik ölçümleri”, “performans ölçümleri” ve “alınan dersler”den oluşturmaktadır. Nihâî hedef, kitlelerin algısında istenen yönde değişiklik yapmak olduğundan etkinlik ölçümleri önem kazanır. Tüm analizlerin geçerlilik ve tutarlılıkları da dikkate alınacak şekilde nicel ve nitel araştırma yöntemleri gerçekleştirilmesi gerekmektedir. *Stratejik İletişim Yönetim Daire Başkanlığı* bünyesinde bulunan Analiz Kısmı personeli ve üniversitelerden katkı alınacak akademisyenlere bu aşamada önemli rol düşmektedir. Çünkü bu analizler, bir sonraki planın hedef kitle analizine yönelik ilk verilerini de sağlamaktadır. Ayrıca, daha önce belirtildiği üzere, bu etkinlik ölçümü sonucunda elde edilecek bulgular; hangi mesajların veya eylemlerin ne derecede etkili olduğunu, hangilerine devam edilmesi gerekeceği, hangilerinde değişiklik veya iptale gidileceği gibi karar seçeneklerini ortaya koyar. Sürecin işlerliği ve aktörlerin performansının ölçümü ise; stratejik iletişim sürecinin işleyişinde aksaklıkları ve iyi işleyen yönleri ortaya koyarak gelecek planlamalara dâhil edilir. Bu kapsamda alınan derslerin yazılı veya dijital olarak kurumsal hafızaya aktarılması ve tüm aktörlere paylaştırılması gelecek hataları önleyecek önemli tedbirlerdendir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

“Hayatımın kendisi bir mesajdır.”
Mahatma Gandhi

Günümüzde uygulanan terörizmle mücadele stratejilerinin etkinliğinin sorgulanması ile başlayan bu çalışmada; araştırma ve incelemeler derinleştikçe, sadece terörizmle mücadele esnasında değil, aynı zamanda güvenliğin tüm alanlarında, siyasette, sosyal ve kültürel alanda stratejik iletişim, algı yönetimi, kamu diplomasisi ve halka ilişkiler gibi, kimi zaman uygulama yöntemi, kimi zaman ise bir disiplin şeklinde ele alınan kavramların tartışıldığı ve iç içe girdiği teorik ve pratik bir platform ile karşılaşılmıştır. Böylece çalışma, kendi akan zamanında, odağına güvenlik alanında bilgisel ve bilişsel boyuttaki algıların yönetilmesi sorunsalını alarak, fiziksel boyuttaki uygulamalarla ilişkilerini analize yönelmiştir. İlk zamanlarda yapılan okumalar esnasında, stratejik iletişime ilişkin tanımlarda ve uygulamalarda kafa karışıklığı ve çelişkilerle karşılaşılmış; konu üzerine bir konsensüsün oluşmadığı gözlemlenmiştir. Bu karışıklıkları gidermek adına hareket noktası olarak ise, stratejik iletişimin *olay tarihinde* niçin türetildiği sorusu seçilmiştir. Bu sorunun cevabına, merkezinde hegemonya kuramı olacak şekilde *uzun vadede* bir biri ardına gelen dört farklı konjonktürdeki dünya düzenlerini, yöneten siyasî toplumla yönetilen sivil toplum ve halk arasındaki ilişkileri ve kitle iletişim çalışmalarını etkileyen dinamikleri dikkate alan bir perspektiften cevap aranmaya çalışılmıştır. Stratejik iletişimin türetilmesinin sebeplerinin ve kavramın anlamının, 300 yıllık diyakronik bir tarihsel iz sürümünü yaparken, bir çok tarihsel olay ve olgular ile kuram ve kavramlar, içinde bulundukları senkronik zaman dilimlerinde bugünün gözlükleriyle yorumlanmıştır.

Bu zihinsel çalışmalar sonunda kaleme alınmaya başlanan çalışmada, birinci bölümde ifade edilen ana amaca ulaşmak için stratejik iletişimin anlamı, doğası ve diğer kavramlarla ilişkisi, ikinci bölümde belirlenen uzun ve orta vadelerinin ve üçüncü bölümdeki olay tarihinin dinamikleri de dikkate alınarak, dördüncü bölümde ortaya konulmuştur. Ana amacın ikinci kısmı olan örnek bir model ve süreç ise beşinci bölümde ayrıntıları ile açıklanmıştır. Ayrıca, ana amaca ulaşabilmek için tespit edilen sorulara ayrı ayrı cevaplar aranarak;

- a. Stratejik iletişimin ulusal ve uluslararası hakim söylemi ve tanımı ve nasıl uygulandığı ortaya konulmuş,
- b. Stratejik iletişimin hegemonya kavramında, rızanın inşâsına ve algıların yönetilmesine yönelik gayretlerde kullanımı açıklanmış,
- c. Stratejik iletişim ile halkla ilişkiler, kamu diplomasisi, algı yönetimi, bilgi harbi, psikolojik harekât ve propaganda kavramları arasındaki ilişkilerin doğası ortaya konulmuş,
- ç. Stratejik iletişimin güvenlik alanında özellikle terörizmle mücadeledeki yeri ve rolü açıklanmış,
- d. Stratejik iletişim söyleminin Türkiye’de uygulanmasına yönelik teklifler sunulmuş,
- e. Ulusal güvenlik alanında iç ve dış politikada uygulamaya yönelik olarak tanım, süreç ve modeli açıklayan bir stratejik iletişim mimarîsi tasarlanmıştır.

Bu bölümün başında da belirtildiği üzere, bu çalışmadan çıkarılacak en önemli sonuç, *gök kubbe altında yeni bir şey olmadığı, sadece farkındalığa ve icraya yönelik eylemlere ihtiyaç olduğudur*. Özellikle Türkiye’nin tarihsel, mekânsal, kültürel, sosyal ve siyasal dinamikleri ve ilişkileri, sahip olduğu rıza unsurları açısından önemli bir kaynaktır. Türkiye kendisine dayatılan yeni kavramlarla ve onların iletildikleri esnada taşıdıkları misyon ve anlamlarla değil de, kendi oluşturacağı doğru teknik, yöntem ve usullerle, doğru stratejiler ve uzman personeli ile bölgesel, hatta küresel bir güç olma potansiyeline sahiptir.

Bu bölümde açıklanan stratejik iletişim mimarîsi bir başlangıç noktası olarak seçilebilir. Ayrıca, stratejik iletişim her ne kadar stratejik seviyede merkezî planlama ve açık ve net politik hedeflerin belirlenmesine dayansa da adem-î merkezîyetçi uygulamayı gerektirir. Günümüz iletişim ortamında yüksek doğruluktaki bilgiye en süratli bir biçimde ulaşılarak ilgili kamuoyu ile paylaşılması gerektiğinden, proaktif olma prensibine uygun olarak, Stratejik İletişim Planı çerçevesinde devlet tarafından merkezî olarak önceden belirlenen ana tema ve mesajların süratli bir biçimde iletilmesi ve paylaşılması gerekmektedir. Bu nedenle hiyerarşik olarak stratejik, operatif ve taktik her seviyede, “adem-î merkezi icra ve

inisiyatif alma” benimsenmelidir. Bunun için ise risk almaya hazır ve eğitimli stratejik iletişimciler yetiştirilmeli ve bunlara gerekli yetkiler verilmelidir.

Üniversitelerde iletişim, siyaset bilimi, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, felsefe vb. sosyal bilimlerde algı yönetimi, stratejik iletişim, kamu diplomasisi, istihbarat teorisi, politik psikoloji, kültürel istihbarat ve kültürel diplomasi ders veya eğitimleri planlanmalı, ayrıca, uzmanlaşmayı sağlayacak şekilde yüksek lisans ve/veya doktora programları açılmalıdır. Stratejik iletişim ile ilgili konsept, doktrin ve yönergeler hazırlanmalı, alınan derslerden de faydalanılarak bunların geliştirilmesi için birimler kurulmalıdır. Erasmus, Fullbright vb. uluslararası değişim programlarına, yüksek lisans, doktora, doktora sonrası eğitime gidecek öğrenciler ve personelin, durumsal farkındalıkları artacak şekilde, bilgilendirici kurslara katılımları sağlandıktan sonra gönderilmesi gerekmektedir. Çünkü bu bireyler, Türkiye Cumhuriyetinin hem birer temsilcisi hem de geleceğinin inşâsını sağlayacak beyin takımlarıdır. Katıldıkları eğitimin gerçekleştiği ülke analizleri ile bu ülkelerin ana niyetleri konusunda bilgilendirilmeleri elzemdir.

Bir tarihsel blok güçlü bir sosyal sınıf olmadan var olamaz (Cox, 1993:56). Ancak, geniş bir ittifak kurulup tarihsel bir blok oluşturulsa bile, rıza inşâsına ve diğer grupları eklemleme çabalarına ilişkin yaklaşımlar, bu ittifakın istenen yönde bir düzenin oluşması için hâlâ yeterli olmadığını göstermektedir. Everest tepesinin dünyanın en yüksek karasal noktası olduğu bir gerçekliktir. Ancak Everest’in, üzerine kurulu olduğu Himalayalar silsilesi ile zirvede olduğu da bir gerçekliktir. İktidarın lideri olan grup veya sınıflar, sürdürdüğü iktidarın zevkini yaşadığı momentte bir güneş gibi parlarken, etrafında sözde kaybolan yıldızların bir gerçeklik olduğunu unutup, onları yadsıyamazlar. Çünkü ister emperyalizm olsun isterse hegemonya, bunlar çok güçlü bir sınıf iktidarının veya sınıf/grupların ittifakının ötesinde konsepttirler ve kitle iletişiminin politik niteliğinin önemini kavrayıp mümkün olanın sınırları dâhilinde tüm kesimlerde rızanın inşâsı ile iknâyı merkezine almaktadırlar. Önemli olan bu farkındalığa sahip olunması, siyasal-sivil toplumu ve halkı ile devletin tüm yumuşak ve sert güç unsurlarının birbiriyle uyumlu olarak, enerjisini bir birine karşı değil de stratejik bir öngörü ile geleceğinin inşâsı yönünde harcamasıdır.

Ayrıca Foucault'ya göre "iktidar, homojen bir egemenlik olgusu değildir" (2011:43). Bu perspektif, egemen iktidar gücünün karşısında kamuoyunun konumuna işaret etmektedir. İktidar ilişkilerinde homojen bir yapıya sahip olmayan kamuoyunda rıza inşâsının bir meşrûlaştırma aracı olarak taşıdığı değer, kamuoyunu anlamayı gerekli kılmaktadır. Kamuoyunu anlamak, iktidarı elinde bulunduranların "mutlak hâkimiyetin kendilerinde bulunmadığı" ve "varlıklarının teminatı" anlamlarını içermektedir. Kamuoyunu anlama konusunda yaşanan olumsuzlukların, çoğu zaman farklı görüşleri, eğilimleri, kanaatleri hor görmekten kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Böylesine önemli ve bir o kadar karmaşık olan bir yapıyı suni yöntemlerle, dışarıdan müdahalelerle yönlendirmek yerine; değerli, gerekli, öncelikli ve zahmetli olan yaklaşım tarzı, *kamuoyunu anlamak*, hepsinden önemlisi *anlaşmaktır* (Tayfun, 2014).

Son olarak, bu çalışmada stratejik iletişim mimarîsine yönelik ortaya konan hâl tarzının, "en iyisi budur" şeklinde bir iddiası bulunmamaktadır. Nitekim hâl tarzı oluşturulurken bile birçok alternatifler gündeme gelmiş, *mümkün olanın sınırları dâhilinde* birisi seçilerek burada anlatılmıştır. Ayrıca bu çalışmanın akademik niyeti; çalışmanın konusu kapsamında ihtiyaçtan kaynaklanan değişim ve dönüşüm için küçük bir adım atmak, durumsal farkındalık yaratarak gelecek çalışmalara yön göstermektir. Çalışmanın başarı kriteri; çalışmanın eksik yönlerini ortaya koyacak entelektüel camianın dikkatini çekebilmesi ve yeni yaklaşımlara sebep olabilmesidir.

KAYNAKÇA

AD 95-2 Strategic Communications Directive, 2009, NATO, 08 Mart 2012 <http://ics-www.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/3109/NATOstratcom_15sep_2008.pdf>.

AD 95-2 Strategic Communications Directive, 2012, NATO, 09 Ocak 2015 <<http://www.aco.nato.int/page300302915.aspx>>.

AJP-3.10.1(A) Allied Joint Doctrine for Psychological Operations, 2007, NATO, 21 Mayıs 2015 <<https://info.publicintelligence.net/NATO-PSYOPS.pdf>>.

AKARSU, Bedia. **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Savaş Yayınları, 1984.

AKARSU, Aysel. **Medya'nın Politikaya Etkisi** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla, Muğla Üniversitesi, 2001.

AKÇADAĞ, Emine. “ABD’nin Kamu Diplomasisi Stratejisi: Akıllı Güç”, 2010. 31 Aralık 2010 <<http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/abdkdstratejisi.pdf>>.

“Algı”, Türk Dil Kurumu İnternet Sayfası, Güncel Türkçe Sözlük. 20 Ocak 2015 <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54ff1b95d7e299.8697923>.

ANADOLU AJANSI, “Tarihçe”, 2015a, 28 Nisan 2015 <<http://www.aa.com.tr/tr/kurumsal/61996--tarihce>>

ANADOLU AJANSI, “Anadolu Ajansı 95 Yaşında”, 2015b, 28 Nisan 2015, <<http://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/488872--anadolu-ajansi-95-yasinda>>

ANADOLU AJANSI, “Fransa’da Haftalık Dergiye Saldırı: 12 Ölü”, 2015c, 07/01/2015. 4 Mart 2015 <<http://www.aa.com.tr/tr/dunya/446363--fransada-haftalik-gazeteye-saldiri>>.

ANDERSON, Perry. The Anatomies of Antonio Gramsci, **New Left Review**, 100, 1976, 5-78

ARAPKİRLİ, Zafer, “Er Jessica’yı Kurtarmak Öyküsü Balon Çıktı”, NTV MSNBC İnternet Sitesi, 2003, 02 Nisan 2015 <<http://arsiv.ntv.com.tr/news/215768.asp>>.

ARENDT, Hannah. **Totalitarizmin Kaynakları-2, Emperyalizm**, (Çev. Bahadır Sina ŞENER), İstanbul, İletişim Yayınları, 1998.

ARI, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Bursa, MKM Yayıncılık, 2008.

ARISTOTELES. **Retorik**, (Çev. Mehmet H. DOĞAN), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.

ASLEY, Richard K. "Political Realism and Human Interests", **International Studies Quarterly**, 25, 2, 1981, 204-236.

ASLEY, Richard K. "The Poverty of Neorealism", **International Organization**, 38, 2, Spring, 1984, 225-286.

"Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri", Cilt II, Ankara, AAM Yayınları, 1959.

ATASE-Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı. **Geçmişten Günümüze Kosova Tarihi ve Türkiye-Kosova İlişkileri**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2009.

AVŞAR, Zakir. "Terör Haberleri ve Medya", **Polis Bilimleri Dergisi**, 4, 1-2, 2002, 21-46.

AYDIN, Mustafa. "Merkantalizm", Baskın ORAN (Ed.), **Türk Dış Politikası, Cilt I: 1919-1980**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, 114.

BAĞCE, H. Emre. "Emperyalizm Kuramları ve Amerikan Kamu Diplomasisi", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 28, Mart, 2003, 63-79.

BAŞ, Numan. **Kosova Sorununun Ortaya Çıkışı ve Balkanlar Üzerine Etkileri** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

BAŞEREN, Sertaç H. "Terörizm ve Uluslararası İlişkiler", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 1, 1, 2003, 51-58.

BAŞEREN, Sertaç H. "Kavramsal Özellikleri ile Terörizm (Tarihî ve Hukukî Boyutlarıyla)", **Küresel Terörizm ve İşbirliği Sempozyumu, Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi**, Ankara, 2006, 7-18.

BAŞEREN, Sertaç H. "Terrorism with its Differentiating Aspects", **Defense Against Terrorism Review, Centre of Excellent-Defence Terroism**, Ankara, 1, 1, 2008, 1-11.

BAŞIBÜYÜK, Oğuzhan. "Algı Yönetimi ve Bilgi Savaşlarında Sosyal Medyanın Rolü", Bilal Karabulut (Ed.), **Algı Yönetimi**, İstanbul, Alfa, 2014, 39-64.

BBC Türkçe, "Obama Yakılan Kuran İçin Özür Diledi", 23/02/2012. 04 Mart 2015 <http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/02/120223_obama_apology.shtml>.

BBC Türkçe, "Kabilde İki NATO Görevlisi Öldürüldü", 25/02/2012. 04 Mart 2015 <http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/02/120225_afghanistan.shtml>.

BECERMEN, Metin. “Adorno’nun Hegel ve Marx’ın Diyalektik Görüşünü Eleştirisi Üzerine Bir İnceleme”, **Kaygı/Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi**, 2010, 41-60.

BEKTAŞ, Arsev. **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1996.

BEKTAŞ, Arsev. **Siyasal Propaganda-Tarihsel Evrimi ve Demokratik Topumlarda Uygulamaları**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2002.

BERNAYS, Edward L. **Propaganda**, New York, Horace Liveright, 1928.

BERNAYS, Edward L. "The Engineering of Consent," **Annals of the American Academy of Political and Social Science** 250, March, 1947, 113-120.

BİBER, Ayhan. “Bir Meşrulaştırım Yöntemi Olarak Halkla İlişkilerin Meşrûiyeti”, **Amme İdaresi Dergisi**, 36, 4, 2003, 43-53.

BİBER, Ayhan. “Halkla İlişkiler Çalışmalarının Dünü, Bugünü ve Geleceğine İlişkin Bir Değerlendirme”, **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, 29, Güz, 2009, 134-148.

BM Resmî İnternet Sayfası, “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1970 (2011) Sayılı Kararı”, 08 Mart 2015 <<http://www.un.org/sc/committees/1970/resolutions.shtml>>.

BM Resmî İnternet Sayfası, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1973 (2011) Sayılı Kararı”, 08 Mart 2015 <[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973%20\(2011\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973%20(2011))>.

BM Resmi İnternet Sayfası, 07 Mart 2015 <<http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>>.

“*Boca della veritas*” (Doğruluğun Ağzı), NATO Stratejik İletişim Resmî İnternet Sayfası, 22 Şubat 2015 <<http://www.aco.nato.int/stratcom.aspx>>.

BOHMAN, James. “How to Make a Social Science Practical: Pragmatism, Critical Social Science and Multiperspectival Theory”, **Millennium - Journal of International Studies**, 31, 3, July, 2002, 499-524.

BOSTANOĞLU, Burcu. **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 2008.

BOSTANOĞLU, Burcu. “Uluslararası İlişkilerde Metodoloji Tartışmaları ve Robert W. Cox”, Burcu BOSTANOĞLU ve Mehmet Akif Okur (Ed.). **Uluslararası İlişkilerde Kuram: Hegemonya-Medeniyetler ve Robert W. Cox**, Ankara, İmge Kitabevi, 2009, 15-66.

BOOTH, Ken. "Security and Emancipation", **Review of International Studies**, 17, 4, 1991, 313-326.

BOOTH, Ken. **Critical Security Studies and World Politics**, Ken Booth (Ed.), Critical Security Studies Series, Boulder, CO and London, Lynne Rienner Publishers, 2005.

BOWERS, C.O. "Identifying Emerging Hybrid Adversaries", **Parameters**, XLIII (Spring), 2012, 39-50.

BRAUDEL, Fernand. **Tarih Üzerine Yazılar**, (Çev. Mehmet Ali KILIÇBAY), Ankara, İmge, 1992.

BRAUDEL, Fernand. **II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Cilt I, (Çev. Mehmet Ali KILIÇBAY), Ankara, 1993.

BRAUDEL, Fernand. **II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Cilt II, (Çev. Mehmet Ali KILIÇBAY), Ankara, 1994a.

BRAUDEL, Fernand. **A History of Civilizations**, (Çev. Richard MAYNE), USA: The Penguin Press, 1994b.

BRAUDEL, Fernand. **Uygarlıkların Grameri**, (Çev. Mehmet Ali KILIÇBAY), Ankara, 2006.

BRENNER, Robert. "The Origins of Capitalist Development: A Critique of Neo-Smithian Marxism", **New Left Review**, I, 104, 1977, 25-92.

BREWER, Anthony. **Marxist Theories of Imperialism, A Critical Survey**, London and New York, Routledge, 1990.

BROOKS, Rosa. "Confessions of a Strategic Communicator: Tales from inside the Pentagon's Message Machine", **Foreign Policy**, 2012. 30 Mart 2015 <<http://foreignpolicy.com/2012/12/06/confessions-of-a-strategic-communicator/>>.

BROWN, J.A.C. **Siyasal Propaganda**, (Çev. Yusuf YAZAR), İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992.

BROWN, J.A.C. **Beyin Yıkama**, (Çev. Behzat TANÇ), İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2000.

BRZEZINSKI Zbigniew. "Hostility to America Has Never Been So Great", **New Perspective Quarterly**, 2004, Summer, 19 Mayıs 2014 <http://www.digitalnpq.org/archive/2004_summer/brzezinski.html>.

BUSH, George W. “Establishing the Office of Global Communication”, Executive Order 13283, Washington, D.C., The White House, 2003. 23 Mayıs 2014 <<https://www.fas.org/irp/offdocs/eo/eo-13283.htm>>.

BUTTIGIEG, Josef, A. “Eğitim, Aydınların Rolü ve Demokrasi: Gramscici Bir Düşünce”, Carmel Borg ve diğ. (Ed.), **Gramsci ve Eğitim** (Dizi Ed. Onur Gayretli), İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2011, 177-193.

BYEGM, Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, “Ayın Tarihi”, Ocak 1996, 10 Nisan 2015 <<http://www.ayintarihi.com/turkce/date/1996-01>>.

BURCHILL, S. ve A. LINKLATER. “Introduction”, Scott Burchill ve diğ., **Theories of International Relations**, Palgrave MacMillan, 2005, 1-28.

BURKE, Peter. **Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu**, (Çev. Mehmet KÜÇÜK), Ankara, 2006

BUZAN, Barry, “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi”, **Uluslararası İlişkiler**, 5, 18, Yaz, 2008, 107-123.

CARNOY, Martin. “Gramsci ve Devlet”, (Çev. Mehmet YETİŞ), **Praksis**, 3, 2001, 252-278.

CARR, Edward Hallett. **The Twenty Years’ Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations**, London, Macmillan, 1939.

CNN Türk, “Putin: Libya'ya Müdahale Haçlı Seferi Çağrısı...”, 2011, 08 Mart 2015, <www.cnnturk.com/2011/dunya/03/21/Putin.Libyaya.Mudahale.Haclı.Seferi.Cagrisi/610647.0/>.

COX, Robert W. “Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory”, **Millennium-Journal of International Studies**, 10, 2, 1981, 126-155.

COX, Robert W. “Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method”, **Millennium-Journal of International Studies**, 12, 2, 1983, 162-175.

COX, Robert W. “Social Forces, States, and World Orders: Beyond International Relations Theory”, with Postscript (1985), Robert O. Keohane (Ed.), **Neorealism and Its Critics**, New York, Columbia University, 1986, 204-254.

COX, Robert W. **Production, Power and World Order: Social Forces in the Making of History**, New York, Columbia University Press, 1987.

COX, Robert W. “Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method”, Stephen GILL (Ed.), **Gramsci, Historical Materialism and International Relations**, Toronto, York University, 1993, 49-66.

COX, Robert W. "Beyond Empire and Terror: Critical Reflections on the Political Economy of World Order", **New Political Economy**, 9, 3, 2004, 307-323.

COX, Robert W. "Social Forces, States, and World Orders: Beyond International Relations Theory", Richard LITTLE ve Michael SMITH (Ed.), **Perspectives on World Politics**, London ve New York, Rotledge, 2006, 394-403.

COX, Robert W. "The International in Evolution", **Millenium-Journal of International Studies**, 35, 3, 2007, 513-527.

COX, R.W. ve M.G. SCHECHTER, **The Political Economy of a Plural World: Critical Reflection on Power, Morals, and Civilization**, USA, Routledge, 2002.

CULL, Nicholas J. "Public Diplomacy: Lessons From The Past", CPD Perspectives on Public Diplomacy, 2007. 11 Ocak 2015 <<http://uscpublicdiplomacy.org/sites/uscpublicdiplomacy.org/files/legacy/publications/perspectives/CPDPerspectivesLessons.pdf>>.

CAŞIN, Mesut H. **Uluslararası Terörizm**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2008.

ÇEVİKBAŞ, Ahmet. "Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarından Değerlendirilmesi", **Savunma Bilimleri Dergisi**, 10, 2, Kasım 2011, 18-57.

CDEAF- (FRA) Joint Doctrine JD-01_Capstone Doctrine on the Employment of Armed Forces, 2011. 05 Mayıs 2015 <<http://docslide.net/documents/jd-01cdeaf-capstone-doctrine-on-the-employment-of-armed-forces-france-2011.html>>.

"Commander's Handbook for SC and Communication Strategy (Ver. 3.0)", US Joint Forces Command Joint Warfighting Center, 24 June 2010, II-4. 23 Mart 2012 <http://www.au.af.mil/pace/handbooks/cc_handbook_sc_24june2010.pdf>.

"Commander's Handbook for an Effects-Based Approach to Joint Operations", Joint Warfighting Center, 2006. 01 Mart 2015 <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/jfcom/ebo_handbook_2006.pdf>.

"Communications Synchronization-A Local Coordination Process", Memorandum for Commanders of the Combatant Commands, Office of the Assistant Secretary of Defence, November 28, 2012. 30 Mart 2015 <http://www.mccdc.marines.mil/Portals/172/Docs/SWCIWID/II/121206_brooksmemo.pdf>.

COPD- Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive, COPD Interim V1.0., 2010. 02 Mart 2015 <<https://info.publicintelligence.net/NATO-COPD.pdf>>.

CORMAN, S.R. "Stratejik İletişimde Hikâyelendirmenin Rolü", **Küresel Terörizm ve Uluslararası İş Birliği Sempozyumu-III**, Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi, 15-16 Mart 2010, Ankara, 101-106.

CORMAN, S.R., A. TRETHERWEY ve B. GOODALL. “21st Century Model for Communication in the Global War of Ideas: From Simplistic Influence to Pragmatic Complexity”, 2007. 02 Ocak 2011 <<http://comops.org/article/114.pdf>>.

CRENSHAW, Martha H. “The concept of Revolutionary Terrorism”, **The Journal of Conflict Resolution**, 16, 3, 1972, 384-396.

CROWLEY, David ve Paul HEYER. **İletişim Tarihi/Teknoloji, Kültür ve Toplum**, (Çev. Berkay ERSÖZ), Ankara, Phoenix, 2010.

CHRISTOPHER, Paul. “Whither Strategic Communication?, A Survey of Current Proposals and Recommendations”, RAND Corporation, 2009. 12 Mayıs 2014 <www.rand.org/content/dam/rand/pubs/occasional_papers/2009/RAND_OP250.pdf>.

ÇEŞMECİ, Nazmi. “Stratejik Planlamanın Dayanağı Olarak Stratejik Öngörü Gereksinimi ve Geliştirme Yöntemleri”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 8, 15, 2012, 142.

ÇEVİK, Abdülkadir. **Politik Psikoloji**, Ankara, Dost Kitabevi, 2009.

DAHL, E. Robert. **Demokrasi Üzerine**, (Çev.Betül KADIOĞLU), Ankara, Phoenix Yayınevi, 2010.

DAVIS, Paul K. “Effects-Based Operations”, RAND, 2001. 01 Mart 2015 <www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2006/MR1477.pdf>.

DEDEOĞLU, Beril. **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Derin Yayınları, 2003.

DEMİR, Vedat. **Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç**, İstanbul, Beta, 2012.

DEMİRAY, Uğur. “İletişim Modelleri”, 2008. 02 Ocak 2011 <http://www.midasebook.com/pdf/iletisim_modelleri_2008.pdf>.

DEVETAK, Richard. “Critical Theory”, Scott BURCHILL ve diğ. (Ed.), **Theories of International Relations**, Palgrave MacMillan, 2005, 137-160.

DEVETAK, Richard. “Eleştirel Teori”, Scott BURCHILL ve diğ. (Ed.), **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul, Küre, 2012, 213-242.

DIAMOND, Jared. **Guns, Germs and Steel**, W.W. Norton & Co., 1999.

DSB Raporu-2001. “Report of the Defense Science Board Task Force on Managed Information Dissemination.”, Washington, D.C., 2001. Defense Science Board. 04 Mayıs 2014 <<http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/ADA396312.pdf>>.

DSB Raporu-2004. “Report of the Defence Science Board Task Force on Strategic Communication”, Washington, D.C., 2004. Defense Science Board. 04 Mayıs 2014 <<http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/ADA428770.pdf>>.

DSB Raporu-2008. “Final Report of the Defence Science Board Task Force on Strategic Communication”, Washington, D.C., 2008. Defense Science Board. 07 Mayıs 2014 <<http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/ADA476331.pdf>>.

DOSSE, François. **Ufalanmış Tarih: Annales Okulundan “Yeni Tarih”e**, (Çev. Işık ERGÜDEN), İstanbul, 2008.

DÖNMEZ, Ali. “Bilişsel Sosyal Şemalar”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Araştırma Dergisi**, 14, 1992, 131-146.

DÖNMEZER, Sulhi. **Sosyoloji**, 9. baskı, Ankara, Savaş Yayınları, 1984.

DURSTELER Eric R. “Fernand Braudel (1902-1985)”, Philip DAILEADER ve Philip WHALEN (Ed.), **French Historians 1900–2000: New Historical Writing in Twentieth-Century France**, Chichester, Wiley-Blackwell, 2010, 62-76.

DOYLE, Michael W. **Empires**, Ithaca ve London, Cornell University Press, 1986.

EDER, Mari K. “Towards Strategic Communication”, **Military Review**, July-August, 2007, 6, (1-70), 62.

EMBEL, Ersin. **Hegemonya ve Meşruiyet Kavramları Çerçevesinde Amerikan Müdahaleciliği: Kore ve Kosova Örnekleri** (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi, 2004.

ERALP, Atila. “Uluslararası İlişkiler Disiplinin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, İhsan D. DAĞI ve diğ. (Ed.), **Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, 57-88.

ERSAYDI, B. Senem Çevik. “İnterdisipliner Bir Bilim Olarak Politik Psikoloji ve Kullanım Alanları”, **21. Yüzyılda Sosyal Bilimler**, Aralık-Ocak-Şubat ’12-13, 2, 2013, 39-62.

FALK, Richard. “The Critical Realist Tradition and the Demystification of Interstate Power: E. H. Carr, Hedley BULL, Robert W. COX”, Stephen GILL and James H. MITTELMAN (Ed.) **Innovation and Transformation in International Studies**, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, 39-55.

FERRO, Marc. **Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi, 13. Yüzyıl-20. Yüzyıl**, (Çev. Muna CEDDEN), Ankara, İmge, 2002.

FINCH, Lynette “Psikolojik Propaganda: Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Fikirlerin Fikirlerle Savaşı”, **Avrasya Dosyası (İstihbarat Özel Sayısı)**, Ankara, Avrasya Bir Vakfı, 8, 2, 2002, 80-99.

FISKE, John. **İletişim Çalışmalarına Giriş**, (Çev. Süleyman IRVAN), Ankara, Farmakon, 2014.

FISKE, S.T. ve S.F. TAYLOR. **Social Cognition**, New York, Random House, 1984.

FM 3-13 Informs and Influence Activities, Department of the ARMY, January, 2013. 15 Mart 2015 <http://armypubs.army.mil/doctrine/DR_pubs/dr_a/pdf/fm3_13.pdf>.

FM 22-100 Army Leadership, Department of the Army, 1996, Washington, DC. 25 Mart 2015 <http://www.fs.fed.us/fire/doctrine/genesis_and_evolution/source_materials/FM-22-100_army_leadership.pdf>.

FOUCAULT, Michel. **Disiplin and Punish**, Harmondsworths, 1977.

FOUCAULT, Michel. **Nietzsche, Genealogy, History**, (Ed. M.T. GIBBONS), Interpreting Politics, Londra, 1987.

FOUCAULT, Michel. **Toplumu Savunmak Gerekir**, (Çev. Şehsuvar AKTAŞ), Beşinci Baskı, İstanbul, YKY, 2011.

FUKUYAMA, Francis. **The End of the History and the Last Man**, New York, Macmillan, 1992.

GALLAGHER, J. ve R. ROBINSON. The Imperialism of Free Trade, **The Economic History Review**, New Series, 6, 1, 1953, 1-15.

GALTUNG, Johan. “A Structural Theory of Empire”, **Journal Peace Research**, 2, 1971, 81-117.

GEORGE, Jim. **Discourses of Global Politics: A Critical (re)Introduction to International Relations**, Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colo., 1994.

GILL, Stephen. **American Hegemony and Trilateral Commission**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.

GILL, Stephen ve H.J. MITTELMAN. “Rethinking and Remarking The Roots of Global Social and Political Theory”, (Ed. Stephen GILL ve James H. MITTELMAN), **Innovation and Transformation in International Studies**, Cambridge, Cambridge University Press, 1997.

GILL, Stephen ve David LAW. “Global Hegemony and the Structural Power of Capital”, **International Studies Quarterly**, 33, 4, 1989, 475-499.

GILPIN, Robert. **Political Change and International Theory**, (Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association), New York, 3-6 September, 1981.

GOLDMAN, Emily. "Strategic Communication: A Tool for Asymmetric Warfare", Small Wars Journal, 2007. 29 Mart 2015 <<http://smallwarsjournal.com/blog/strategic-communication-a-tool-for-asymmetric-warfare>>.

GRAMSCI, Antonio. **Selections From the Prison Notebooks of Antonio Gramsci, Essential Classics in Politics: Antonio Gramsci**, (Ed. ve çev. Q. HOARE ve H. Nowell SIMITH), London, ElecBook, 1999.

GRAMSCI, Antonio. **The Gramsci Reader: Selected Writing**, David FROGACS (Ed.), New York, New York University Press, 2000.

GRAMSCI, Antonio. **Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler**, (Çev. Kemal SOMER), Ankara, Aşına Kitaplar, 2008.

GRAMSCI, Antonio. **Hapishane Defterleri, Felsefe ve Politika Sorunları, Seçmeler**, (Çev. Adnan CEMGİL), İstanbul, Belge Yayınları, 2011.

GÜLER, Rıza. **Özel Harekât Birliklerinin İç Güvenlik Harekâtına Yönelik Kullanılmasında Harekât Etkinlik Metodu ve Yer Seçim Modellerinin Uygulanması** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2004.

GÜLER, Rıza. "The Role and Place of Strategic Communication in Countering Terrorism", **Savunma Bilimleri Dergisi**, 11, 2, November, 2012, 1-31.

GÜNGÖR, Nazife. **İletişim, Kuramlar ve Yaklaşımlar**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2013.

HABERMAS, Jürgen. **The Structural Transformation of Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society**, (Çev. Thomas BURGER and Friderick LAWRENCE), Cambridge, MIT, 1991.

HABERMAS, Jürgen. "Bestiality and Humanity: A War on the Border between Legality and Morality", **Constellations**, 6, 3, September, 1999, 263-272.

HABERMAS, Jürgen. "Interpreting the Fail of a Monument", **German Law Journal**, 7, 4, 2003, 701-708.

HABERMAS, Jürgen. "Fundamentalism and Terror", Giovanna BORRADORI (Ed.), **Philosophy in a Time of Terror: Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida**, University of Chicago Press, 2003, 25-44.

HABERMAS, Jürgen. **The Divided West**, Polity Press, 2006.

HALL, Stuart. "Gramsci's Relevance for the Study of Race and Ethnicity", **Journal of Communication Inquiry**, 10, 5, 1986, 5-27.

HARDT, M. and A. NEGRI. **Empire**, London, Harvard University Press, 2000.

HEXTER, J.H. "Fernand Braudel and the Monde Braudellien...", **The Journal of Modern History**, 44, 4, 1972, 480-539.

HILFERDING, Rudolph. **Finance Capital: A Study of the Latest Phase in Capitalist Development**, London, Routledge&Kegan Paul, 1981.

HITLER, Adolf, **Kavgam**, (Çev: Ö. Kenan YALINTAŞ), İstanbul, 2005.

HOFFMAN, Mark. Critical Theory and the Inter-Paradigm Debate, **Millenium-Journal of International Studies**, 16, 1987, 231-250.

HOFFMAN, Frank G. **Conflict in the 21 Century: Rise of the Hybrid Wars**, Arlington VA, Potomac Institute for Policy Studies, 2007.

HOFFMANN, Stanley. An American Social Science: International Relations, **Daedalus**, 106, 3, 1977, 41-60.

HOLSTI, Kalevi J. **The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory**, Winchester, Mass.: Allen & Unwin, 1985.

HORKHEIMER, Marx. "Traditional and Critical Theory," **Critical Theory: Selected Essays**, 1937, 188-243.

INNIS, Harold A. **The Bias of Communication**, Toronto, University of Toronto Press, 1951.

IVES, Peter. **Gramsci'de Dil ve Hegemonya**, (Çev. Ekrem EKİCİ), İstanbul, Kalkedon, 2011.

JHONSEN, William T., ve diğerleri "The Principles of War in the 21st Century: Strategic Considerations", Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, US Army War College, 1995, 25 Mart 2015 <<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB235.pdf>>.

JAKOBSEN, V. "NATO's Comprehensive Approach to Crises Responses Operations, A Work in slow Progress", DIIS Report, Kopenhagen, 2008, 01 Mart 2015 <http://subweb.diis.dk/graphics/Publications/Reports%202008/Report_2008_15_NATO_Comprehensive_Approach_Crisis_Response_Operations.pdf>.

JC-3.10(A) Influence, Joint Concept (FRA), 05 Mayıs 2015 <http://www.cicde.defense.gouv.fr/IMG/pdf/20120618_np_cicde_fra-jc-3-10a-influence-version-gbr.pdf>.

JDN 1/12, Joint Doctrine Note 1/12, “Strategic Communication: The Defence Contribution”, The Development, Concepts and Doctrine Centre, Ministry of Defence, 2012, 01 Mart 2015 <<https://www.gov.uk/government/publications/joint-doctrine-note-1-12-strategic-communication-the-defence-contribution>>.

JP 1-02. “Perception Management”, Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, USA Department of Defense, December, 1994, 342, 15 Nisan 2015 <[http://www.bits.de/NRANEU/others/jp-doctrine/jp1_02\(00\).pdf](http://www.bits.de/NRANEU/others/jp-doctrine/jp1_02(00).pdf)>.

JP 1-02. Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, USA Department of Defense, 08 November 2010, 21 Mayıs 2015 <http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1_02.pdf>.

JP 3-13 Information Operations, Department of Defense, Joint Chiefs of Staff, 2012, 25 Mart 2015 <http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp3_13.pdf>.

JP 3-13.1 Joint Doctrine for Command and Control Warfare (C2W), Department of Defense, Joint Chiefs of Staff, 1996, 25 Mart 2015 <http://www.iwar.org.uk/rma/resources/c4i/jp3_13_1.pdf>.

JP 3-13.2 Military Information Support Operations, Joint Chiefs of Staff, 2010, 21 Mayıs 2015 <[https://www.pksoi.org/document_repository/Lessons/JP3_13_2_MISO_\(20-Dec-2011\)-LMS-1255.pdf](https://www.pksoi.org/document_repository/Lessons/JP3_13_2_MISO_(20-Dec-2011)-LMS-1255.pdf)>.

JP 3-53 Doctrine for Joint Psychological Operations, Joint Chiefs of Staff 2003, 21 Mayıs 2015 <http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB177/02_psyop-jp-3-53.pdf>.

JP 5-0 Joint Operation Planning, Department of Defense, Joint Chiefs of Staff, Washington, 2011, 25 Mart 2015 <http://fas.org/irp/doddir/dod/jp5_0.pdf>.

JOHNSON, Chalmers. **Blowback: The Costs and Consequences of American Empire**, New York, Henry Holt, 2000.

KALIN İbrahim. “Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi”, T.C. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, 2015, 15 Nisan 2015 <<http://kdk.gov.tr/sag/turk-dis-politikasi-ve-kamu-diplomasisi/20>>

KAMU DİPLOMASİSİ KOORDİNATÖRLÜĞÜ, “Kamu Diplomasisine Bakış”, 20 Kasım 2014, <<http://kdk.gov.tr/sag/kamu-diplomasisine-bakis/21>>.

KARABULUT, Bilal. **Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek**, Ankara, Barış Kitabevi, 2011.

KARABULUT, Bilal. “Algı Yönetimi ve Güvenliğin Siyasal Bir Araç Haline Dönüştürülmesi: Güvenlikleştirme Teorisi”, Bilal KARABULUT (Ed.), **Algı Yönetimi**, İstanbul, Alfa, 2014, 117-135.

KATMAN, Filiz. **Hitler**, İstanbul Aydın Üniversitesi, 2012. 28 Nisan 2015 <<http://etkinlik.aydin.edu.tr/yazar.asp?yaziID=1002>>.

KAUTSKY, Karl. “Ultra-imperialism”, **New Left Review**, 59, January-February, 1970, 41-46

KEYMAN, Fuat E. “Eleştirel düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark”, İhsan D. DAĞI ve diğ. (Ed.), **Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, 227-260

KEOHANE, Robert. **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton, Princeton University Press, 1984.

KEOHANE, Robert O. ve Joseph S. NYE, **Power and Interdependence**, World Politics in Transition, Third edition, Boston, Little-Brown, 1989.

KEMP, Tom. The Marxist Theory of Imperyalizm, Roger OWEN ve Bod SUTCLIFFE (Ed.), **Studies in the Theory of Imperyalizm**, London, Longman, 1975.

KESKİN, Funda. “Soğuk Savaş Kavramı ve Kronolojisi”, Baskın ORAN (Ed.), **Türk Dış Politikası, Cilt I: 1919-1980**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, 536.

KIERNAN, Victor G. “Colonialism”, (Ed. William OUTWAITE), **The Blackwell Dictionary of Modern Social Thought**, Blackwell Publishing, 2003.

KILCULLEN, David. “New Paradigms for 21st Century Conflict”. **Countering the Terrorist Mentality, Foreign Policy Agenda: U.S. Department of State**, 12, 5, 2007, 39-45.

KINDLEBERGER, Charles. “Dominance and Leadership in the International Economy: Exploitation, Public Goods, and Free Rides”, **International Studies Quarterly**, 25, 2, 1981, 242-254.

KINDLEBERGER, Charles. “Hierarchy versus Initial Cooperation”, **International Organization**, 40, 4, 1986, 841-847.

KRASNER, Stephen D. “State Power and the Structure of International Trade”, Jeffry FRIEDEN ve David LAKE (Ed.), **International Political Economy Perspectives on Global Power and Wealth**, 4, B, Londra ve New York, Routledge, 2000, 19-36.

KUEHL, Daniel T. "Information Operations, Information Warfare, and Computer Network Attacks. Their Relationship to National Security in the Information Age", Michael N. SCMITT ve Brian T. O'DONNELL (Ed.), **Computer Network Attack and International Law**, International Law Studies, Newport, Rhode Island, Naval War College, 2002.

KUŞ, Elif. **Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri, Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel mi? Nitel mi?**, Ankara, Anı Yayınları, 2007.

LAITY, Mark. "Strategic Communication Models", **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu**, Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi, Ankara, 2010a, 91-96.

LAITY, Mark. "Strategic Communication", **Stratejic Communication for Combating Terrorism**, Centre of Excellence Defence Against Terrorism (COE DAT), Ankara, 2010b, 11-14.

LACLAU, Ernesto ve Chantal MOUFFE. **Hegemony and Social Strategy, Towards a Radical Democratic Politics**, Londra, Verso, 2001.

LASSWELL, Harold. **Propaganda Technique in the World War I**, Peter SMITH, 1927.

LE BON, Gustave. **Kitleler Psikolojisi**, (Çev. Hasan İLHAN), Ankara, Alter, 2009.

LENIN, Vladimir I. **Imperialism: The Highest Stage of Capitalism**, Australia, Resistance Books, 1999.

LEYSENS, Anthony. **The Critical Theory of Robert W. Cox: Fugitive or Guru**, New York, Palgrave Macmillan, 2008.

LINKLATER, Andrew. **Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations**, MacMillan, London, 1990.

LINKLATER, Andrew. "Tarihsel Sosyoloji", Scott Burchill ve diğ. (Ed.), **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul, Küre, 2012, 183-211.

LINN, Brian. **The Echo of Battle**, London, Harvard Press, 2007.

LUCE, Henry Robinson. "The American Century", (first published in LIFE magazine 17 February 1941, 61-66), Information Clearing House, 20 Mayıs 2015 <<http://www.informationclearinghouse.info/article6139.htm>>.

LUXEMBURG, Rosa. "The Accumulation of Capital: An Anti-critique", K. TARBUCK (Ed.), **Bukharin, Imperialism, and the Accumulation of Capital**, New York, Montly Review Press, 1972.

LUXEMBURG, Rosa. **The Accumulation of Capital**, (Çev. Ahnes SCHWARZSCHILD), Routledge, 2003.

MARX, Karl. "The British Role in India", New York Daily Tribune, 25 June 1853, Shlomo Avineri (Ed.), **Karl Max on Colonialism and Modernization**, New York, Anchor Books, 1969.

MARX, Karl. "Theses on Feuerbach", David McLellan (Ed.), **Karl Marx: Selected Writings**, Oxford, 2000, 178.

MARTINDALE, Don. **The Nature and Types of Sociological Theory**, Second Edition, USA, Houghton Mifflin Company, 1981.

MACHIAVELLI, Niccolo. **Prens**, Ankara, Alter, 2010.

MATTIS, James N. "USJFCOM Commander's Guidance for Effects-based Operations", 2008. 01 Mart 2015 <<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA490619>>.

MERRINGTON, John. "Theory and Practice in Gramsci's Marxism", **The Socialist Register**, 5, London, Merlin Pres, 1968, 145-176.

MİLLİYET Gazetesi İnternet Sitesi, "Euro 1.05 Doların Altına Geriledi", 13/03/2015, 14 Mart 2015 <<http://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem/euro-1-05-dolarin-altina-geriledi/14941/>>.

MİLLİYET Gazetesi İnternet Sitesi, "Euro/Dolar Paritesinde Yeni Rekor" 06/03/2008, 14 Mart 2015 <www.milliyet.com.tr/-/ekonomi/ekonomidetay/06.03.2008/502401/default.htm>.

MOON, Parker T. **Imperialism and World Politics**, New York, The McMillan Company, 1926.

MORGENTHAU, Hans. **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, First Edition, New York, Alfred A. Knopf, 1948.

"NATO's Bi-Strategic Command Pre-Doctrinal Handbook", "Effects Based Approach to Operations" 2007.

NATO/ISAF Strategic Communication Framework (2011), Chieff of Staff, SHAPE. 05 Mart 2015 <<https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Afghanistan.pdf>>.

NATO/KFOR Strategic Communication Framework (2011), Chieff of Staff, SHAPE. 07 Mart 2015 <<https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Kosovo-2011.pdf>>.

NATO Strategic Communications Framework, NATO Operations in Support of UNSCR 1973 (2011), 08 Mart 2015<<https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Libya.pdf>>.

NATO Strategic Communications Framework for Counter - Piracy and Operation Ocean Shield (2011), 09 Mart 2015 <<https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Piracy.pdf>>.

“NATO Resolution Support Mission”, Ocak 2015. 06 Mart 2015 <<http://www.rs.nato.int/mission.html>>.

NATO Riga Zirvesi Sonuç Deklarasyonu (2006), “Riga Summit Declaration”, Issued by the Heads of State and Government participating in the of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006. 15 Mart 2015 <<http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>>.

NATO Bükreş Zirve Sonuç Deklarasyonu (2008), “Bucharest Summit Declaration (03 April 2008)”, 10’ncu Paragraf, 20 Kasım 2014 <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm>.

NATO Strazbourg/Kehl Zirvesi Sonuç Deklarasyonu (2009), “Strasbourg/Kehl Summit Declaraiton (04 April 2009)”, 16’ncı Paragraf, 20 Kasım 2014 <http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease>.

NATO Galler Zirve Sonuç Deklarasyonu (2014), “*Walley Summit Declaration*”, 13’üncü Madde. 14 Mart 2015 <http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm>.

NATO STRATCOMPOL, NATO Strategic Communication Policy, 2009. 20 Kasım 2014<<https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf>>.

SC&PD PCC, National Security Council Strategic Communication and Public Diplomacy Policy Coordination Commitee, “U.S. National Strategy for Public Diplomacy and Strategic Communication”, 2007, 18 Mayıs 2014 <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/state/natstrat_strat_comm.pdf>.

NATO Deputy Secretary General, “*Military Concept for NATO Strategic Communications*”, 18 August 2010. 20 Kasım 2014 <<https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Concept.pdf>>

NSC 68, "A Report to the National Security Council - NSC 68", April 12, 1950. 05 Nisan 2015 <https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/pdf/10-1.pdf>.

THE GUARDIAN, “The Truth About Jessica”, 2003, 02 Nisan 2015 <<http://www.theguardian.com/world/2003/may/15/iraq.USA2>>.

NEUMAN, Lawrence, W. **Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nicel ve Nitel Yaklaşımlar**, 1. ve 2. Cilt, (Çev. Sedef ÖZGE), İstanbul, Yayınodası, 2010.

NSS-USA, “The National Security Strategy of United States of America”, 2002. 01 Nisan 2015 <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss5.html>>.

NSS-USA, “The National Security Strategy of United States of America”, 2008. 01 Nisan 2015 <<http://www.defense.gov/news/2008%20National%20Defense%20Strategy.pdf>>.

NYE, Joseph S. **Bound to Lead: The Changing Nature of American Power**, New York, Basic Books, 1990.

NYE, Joseph S. **Amerikan Gücünün Paradoksu, Dünyanın Tek Süper Gücü Neden Tek Başına Davranamaz?**, (Çev. Gürol KOCA), İstanbul, Literatür, 2003.

NYE, Joseph S. **Soft Power: The Means to Success in World Politics**, New York: Public Affairs, 2004.

NYE, Joseph S. “**Responding to my Critics and Concluding Thoughts**”, Inderjeet PARMAR ve Michael COX (Eds.), **Soft Power and US Foreign Policy**, London, Routledge, 2010, 215-227.

NYE, J.S. ve R.L. ARMITAGE. “A Smarter, More Secure America: A Report of the CSIS Commission on Smart Power”, CSIS Reports, 2007, Center for Strategic & International Studies, 31 Aralık 2010 <http://www.csis.org/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf>.

ODABAŞ, Çağlayan. “Stratejik Yönetim ve e-Devlet”, **Sayıştay Dergisi**, 55, Ekim-Aralık, 2004, 83-94.

OKUR, Mehmet A. **Emperyalizm, Hegemonya ve İmparatorluk**, İstanbul, Ötüken, 2012.

ÖNEN, Ahmet Meriç. **Kosova’nın Nihai Statüsü: Tarihî Süreç ve Günümüzde gelişmelerin İncelenmesi** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atılım Üniversitesi, Ankara, 2006.

ORALLI, Levent Ersin. “Propaganda Olgusu ve Algı Yönetimi”, Bilal Karabulut (Ed.), **Algı Yönetimi**, İstanbul, Alfa, 2014, 227-249.

ORAN, Baskın. “Sevres Barış Antlaşması”, Baskın ORAN (Ed.), **Türk Dış Politikası, Cilt I: 1919-1980**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, 113-115.

ORAN, Baskın. “1980-90 Batı Bloku Ekseninde Türkiye-2”, Baskın ORAN (Ed.), **Türk Dış Politikası, Cilt II: 1980-2001**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, 7-200.

ÖZDAĞ, Ümit. **PKK Terörü Neden Bitmedi, Nasıl biter?**, Ankara: Kripto Kitaplar, 2008.

ÖZDAĞ, Ümit. **İstihbarat Teorisi**, Ankara, Kripto Kitaplar, 2010.

ÖZDAĞ, Ümit. **Algı Yönetimi**, Ankara, Kripto Kitaplar, 2014.

ÖZKAN, Abdullah, “Ülke Markası İnşasında Kamu Diplomasisinin Stratejik Rolü”, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), 2014. 13 Mayıs 2015 <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/5366/ulke_markasi_insasinda_kamu_kamu_diplomasisinin_stratejik_rolu>.

PLATON. **Devlet**, 1. Baskı, Ankara, Alter, 2011.

PYE, Lucian W. **Asian Power and Politics, The Culturel Dimensions of Authority**, Cambridge, Massachusetts and London, The Belknap Press of Harvard University Press, 1985.

QUALTER Terence H. “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, (Çev. Ünsal OSKAY), **A.Ü. SBF Dergisi**, 35, 1, 1980, 255-307.

REDING, Anais, K. WEED ve J. GHEZ. “NATO’s Strategic Communications Concept and its Relevance for France”, Cambridge, UK, RAND Europe, TR-855/2-MOD/FR. 2010. 22 Şubat 2015 <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/technical_reports/2010/RAND_TR855.2.pdf>.

RISBERG, H. Robert. “Improving the United States’ Strategic Communication Strategy”, USAWC Strategy Research Project, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, 2008. 19 Mayıs 2014 <<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a478580.pdf>>.

ROBINSON, Eric W. “American Empire? Ancient Reflections on Modern American Power”, **Classical World**, 99, 1, 2005, 35-50.

ROBINSON, William I. “Globalization, The World System and Democracy Promotion in US”, **Theory and Society**, 25, 5, 1996, 615-665.

RONA, Thomas P. “Weapon Systems and Information War”, US Department of Defense, July, 1976. 21 Mayıs 2015 <<http://www.pdfdrive.net/weapon-systems-and-information-war-e3514514.html>>.

RUGGIE, John G. “Continuity and Transformation in the World Polity: Towards a Neo-realist Syntesis”, Robert O. KEOHANE (Ed.), **Neo-realism and Its Critics**, New York, Colombia University Press, 1986, 131-157.

“Sabah Gazetesi Arşivi”, 26 Nisan 1999, 08 Mart 2015 <<http://arsiv.sabah.com.tr/1999/04/26/d04.html>>.

SANCAR, Gaye A. **Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler**, İstanbul, Beta, 2012.

SARAÇLI, Murat. “Güç Unsurları Çerçevesinde Bir Algı Yönetimi Unsuru Olarak (Yeni) Kamu Diplomasisi ve Türkiye”, **Algı Yönetimi** (Ed. Bilal KARABULUT), İstanbul, Alfa, 2014, 272-308.

SANDIKLI, Atilla ve Bilgehan EMEKLİER. “21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları”, Hasret ÇOMAK ve Caner SANCAKTAR (Ed.), **21’inci Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar’ın Güvenliği** - Uluslararası Balkan Kongresi-, Kocaeli, 2011, 21-41.

SAYDAM, Ali. **Algılama Yönetimi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2012.

SAV, Seyfi. “Propaganda için Kullanılan Bir Örtmece Olarak Kamu Diplomasisi Kavramı”, **İnsan&İnsan**, 4, Bahar 2015, 22-44.

SCHUMPETER, Joseph A. **Capitalism, Socialism and Democracy**, London, Routledge, 2006.

SKOCPOL Theda. “Wallerstein’s World Capitalist System: A Theoretical and Historical Critique”, **American Journal of Sociology**, 82, 5, 1977, 1075–1090

ŞENER, Bülent. “Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: Amerikan İstisnacılığı ya da Açık/Kaçınılmaz Yazgı”, **The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science**, 26 , 2014a, 405-420.

ŞENER, Bülent. “Unutulan Bir Krizin Anatomisi ve Perde Arkası: Kardak Krizi”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Millî Güvenlik ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi, 2014b, 10 Nisan 2015 <<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2014/01/30/7402/unutulan-bir-krizin-anatomisi-ve-perde-arkasi-kardak-kayaliklari-krizi>>.

SHERKEY, M.B. “Strong Horses—Systems Thinking—Strategic Communication”, School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, U.S. Army, Fort Leavenworth, Kansas, 2009. 02 Ocak 2011 <<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA506217>>.

SILVERMAN, D. ve Amir MARVASTI. **DoingQualitativeResearch, A Comprehensive Guide**, Los Angeles, Sage Publications, 2008.

SMITH, Steve. "The Self-images of a Discipline: A Genealogy of International Relation Theory, Ken BOOTH ve Steve SMITH (Ed.), **International Relations Theory Today**, Cambridge, Polity Pres, 1995, 1-37.

SMITH, Steve. "Reflectivist and Constructivist Approaches to International Theory", John BAYLIS ve Steve SMITH (Ed.), **The Globalization Of World Politics, An Introduction to International Relations**, NewYork, Oxford University Press, 2001, 224-249.

SMITH, Steve. "The United States and the Discipline of International Relations: Hegemonic Country, Hegemonic Discipline", **International Studies Review**, 4, 2, International Relations and the New Inequality, Summer 2002, 67-85.

SMITH, A. ve M. THORNBERRY. "Join the new strategic communication and public diplomacy caucus", Memorandum to Congress, 2010. 02 Ocak 2011 <http://mountainrunner.us/files/2010-3-2_SCPD_Caucus_Announcmement.pdf>.

SOREL, Georges. **Reflection on Violence**, (Çev. T.E. HULME) London, George Allen & Unwin Ltd., 1915. 19 Nisan 2014 <<https://ia600307.us.archive.org/2/items/reflectionsonvio00soreuoft/reflectionsonvio00soreuoft.pdf>>.

"Strategic Communication Science And Technology Plan", Current Activities, Capability Gaps And Areas For Further Investment, Director Defense Research And Engineering, Rapid Reaction Technology Office, 2009, 12 Mayıs 2011 <http://www.dod.gov/ddre/doc/SC_ST_Plan_FINAL_public.pdf>.

STOTLAND, E. ve CANON, L.K. **Social Psychology : A Cognitive Approach**, Philadelphia, W.B. Saunders Company, 1972.

STRATİM-Stratejik İletişim Merkezi, "Hakkımızda", 30 Mart 2015 <<http://www.stratim.org.tr/hakkimizda.html>>.

TANRISEVER, Oktay F. "Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalılık Tartışması", İhsan D. DAĞI ve diğ. (Ed.), **Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, 89-130.

TEHRANIAN, Majid. "Global Communication and International Relations: Changing Paradigms and Policies", International Journal of Peace Studies 2, 1, 1997. 19 Mayıs 2015 <http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol2_1/Techrenian.htm>.

TARHAN, Nevzat. **Psikolojik Savaş-Gri Propaganda**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2004

TAŞDEMİR, Fatma. **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, Ankara, USAK Yayınları, 2006.

TAYLOR, Charles. “Hermeneutics and Politics”, Paul CONNERTON (Ed.), **Critical Sociology**, Harmondsworth, Middlesex, Penguin Books, 1965.

TATHAM, Steve. “Strategic Communication: A Primer”, Advanced Research and Assessment Group, Special Series, 8, 28, 2008. 02 Ocak 2011 <<http://da.academia.edu/SteveTATHAM/Papers/88461/Strategic-Communication---A-Primer>>.

TATHAM, Steve. “Understanding Strategic Communication: Towards a Definition”. **Strategic Communication for Combating Terrorism**, Centre of Excellence Defence Against Terrorism, 2010, Ankara, 17-27.

TATHAM, S. ve R. LE PAGE. **Nato Strategic Communication: More to be done?**, National Defence Academy of Latvia, Center for Security and Strategic Research, Policy Paper no:01, Riga, 2014.

TAYFUN, Recep. “Kamuoyu Oluşum Süreçleri Perspektifinden Kamuoyunu Anlamak”, Aysel AZİZ ve Suat SUNGUR (Ed.), **Prof. Dr. Ersan İlal’e Armağan İletişim Ve...**, İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2014, 253-268.

TAYLOR, S.E. ve CROCKER, J. Schematic Bases of Social Information Processing, E.T. HIGGINS, C.P. HERMAN ve M.P. ZANNA (Ed.), **Social Cognition: The Ontario Symposium**, 1, Hillsdale, N.J.:Erlbaum, 1981.

TEMEL, Selçuk. **Amerikan Kamu Diplomasisinin 11 Eylül Sonrası Yönetim Anlayışı ve Sergilenen Faaliyetler Odağında İncelenmesi: Kamu Diplomasisindeki Değişimleri Anlamak** (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2010.

THOMPSON, David. **Europe Since Napoleon**, London, Penguin, 1966.

TİMUR, T. **Habermas’ı Okumak**, İstanbul, Yordam Kitap, 2008.

TOMESCU-HATTU, O. “Self-Presentation and Impression Management: NATO’s New Public Diplomacy”, Sebastian MAYER (Ed.) **NATO’s Post-Cold War Politics, The Changing Provision of Politics**, Palgrave McMillan, 2014, 89-103.

THE EDWARD R. MURROW CENTER OF PUBLIC DIPLOMACY, “What is Public Diplomacy?” 08 Mayıs 2015 <<http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy>>.

HAMMES, Thomas X. **The Sling and the Stone: On War in the 21st Century**, St. Paul, MN Zenith Press, 2004.

TUNCER, Hüner. **Eski ve Yeni Diplomasi**, Ankara, Ümit, 1995.

TÜRK, Mehmet S. “Algı Yönetimi ve İletişim: Algının Ötesinde Bir Gerçeklik Var mıdır?”, Bilal Karabulut (Ed.), **Algı Yönetimi**, İstanbul, Alfa, 2014, 13-37.

T.C. DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI, “Harekât”, “Uluslararası Faaliyetler”, “Okyanus Kalkanı Harekâtı”, 09 Mart 2015, <http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=30>.

T.C. GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Halen Katkı Sağlanan Harekâtlar” 05 Mart 2015 <http://www.tsk.tr/6_uluslararası_iliskiler/turkiyeninbarisidesteklemeharekatinakatkilari.html>.

“Türkiye Cumhuriyeti Devlet Teşkilatı Rehberi”, Özet Kitap, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 1. Baskı, Ankara, Şubat, 2014.

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ (TBB). **Türkiye ve Terörizm**, Ankara, Haziran, 2006.

T.C. Anayasası, 1982, Madde 118.

ULUSOY, Ülkü H. “Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, 4, 14, 2013, 269-297.

USA Department of Defense. “Principles of Strategic Communication United States of America”, 2008. 25 Mart 2015 <http://www.au.af.mil/info-ops/documents/principles_of_sc.pdf> adresinden alınmıştır.

USA Department of Defense. “Hillary Clinton Speech”, July, 2009. 31 Aralık 2010 <<http://www.state.gov/secretary/rm/2009a/july/126071.htm>>.

USA Department of State, “Country’s First National Strategic Communications Plan Presented” Public Diplomacy Update, II, III, 6. 19 Mayıs 2014 <<http://2001-2009.state.gov/documents/organization/93420.pdf>>.

UŞAKLI, Ali Bülent. **Savaşın Dönüşümünde Teknolojik Gelişmelerin Etkisi** (Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2007.

Uzgel, İlhan. **Ulusal Çıkar ve Dış Politika**, Ankara, İmge Kitabevi, 2004.

VASILESCU, Alfred. “Evolution of Pathological Communication’s Military Domains, from Propaganda to Information Operations”, **International Conference of Scientific Paper**, AFASES, Brasov, 2011, 279-286.

VARLIK, Bilgin. “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”, **Avrasya Terim Dergisi**, 1, 2, 2013, 114 - 129

WEST, D.L. “Myth and Narrative in the Israeli-Palestinian Conflict”, World Peace Foundation Reports, 34, Cambridge, MS, 2003. 02 Nisan 2015 <<http://belfercenter.hks.harvard.edu/files/wpf34mythandnarrative.pdf>>.

WHITE HOUSE, “President Barack Obama's Inaugural Address”, 2009, 06 Mart 2015 <<http://www.whitehouse.gov/blog/inaugural-address>>.

WHITE HOUSE STRATEGIC COMMUNICATIONS REPORT TO CONGRESS, “Report on Strategic Communication, National Framework For Strategic Communication”, March, 2010. 01 Ocak 2011 <<http://www.fas.org/man/eprint/pubdip.pdf>>.

WILKINSON, Paul. **Political Terrorism**, Londra, Macmillan, 1974.

WOLFERS, Arnold. "National Security" as an Ambiguous Symbol, **Political Science Quarterly**, 67, 4, 1952, 481-502.

YAĞMURLU, Aslı. “Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi”, **İletişim Araştırmaları Dergisi**, 5, 1, 2007, 9-38.

YAŞIN, Cem. “Siyasal Kampanya Yönetiminde Bütüncül Yaklaşım”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 15, 2006, 631–650.

YALVAÇ, Faruk. “Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar”, İhsan D. DAĞI ve diğ. (Ed.), **Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, 131-184.

YAYLAGÜL, Levent. **Kitle İletişim Kuramları, Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2006.

YILDIRIM, A. ve H. ŞİMŞEK. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008.

YILDIZ, Mustafa. “İbn Haldun’un Tarihselci Devlet Kuramı”, **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, 10, 2010 Güz, 25-55.

WALLERSTEIN, Immanuel. **The Politics of the World-Economy, The States, the Movements and the Civilizations**, Cambridge, Cambridge University Press, 1984.

WALLERSTEIN, Immanuel. **Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim**, (Çev. Tuncay BİRKAN), İstanbul, Metis, 2009.

WALTZ, Edward, **Information Warfare: Principle and Operations**, Boston ve Londra, Artech House, 1998.

EKLER

EK-A : Stratejik İletişim Planı

EK-B : Stratejik İletişim Senkronizasyon Matrisi

.....STRATEJİK İLETİŞİM PLANI

DÖNEM :

BÖLGE :

1. DURUM

a. Genel : Gündemdeki sorun/olay/kriz vb. ile ilgili siyasî, ekonomik, sosyal, kültürel, askerî durum ve dinamikler açıklanır.

b. İletişim Ortamının Tanımı : Kriz yaşanan bölgedeki tüm iletişim imkânları ile iletişim ve bilgi ortamı ortaya konulur.

c. Yetenekler ve Tahditler: SWOT Analizi vb. yöntemlerle güçlü, zayıf yönler ile tehdit ve riskler listelenir.

ç. İletişim Kanalları ve Araçları: Eylem, söylem ve imajlarıyla mesaj üreten ve süreçte görev alacak olan tüm unsurlar, yapılacak ana faaliyetleri ve kullanılacak iletişim araçları belirlenir.

(Örnek SWOT Analizi)

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
İstihbarat yeteneği	Psikolojik harekât unsuru yok
Politik psikolojik çalışmaları tamamlandı	Hibrid harekât için iletişim ve güvenlik ortamını şekillendirecek gayrî nizami harp ve siber taarruz unsurları yok
Kültürel diplomasi	
FIRSATLAR	TEHDİTLER
NATO ve BM nezdinde olumlu zemin	Kendi ülkesinde yaklaşan seçimler
Çevre ülkelerin desteği	Bölgedeki mahallî yönetimin kararsızlığı

2. STRATEJİK İLETİŞİM HEDEFİ

a. Stratejik Amaç : Millî politikalar çerçevesinde belirlenen ana tema yazılır.

b. Stratejik Etkiler ve Ana Hedefler: Bu kısımda planlananın, faaliyetin kendisi olmadığı unutulmamalıdır. Çünkü her harekât ve faaliyetin kendisine ait ana bir planı bulunmaktadır. Stratejik iletişim planının bu başlığında planlanan faaliyetin vereceği mesajların stratejik amaç ve politikalara uygunluğu için yaratılmak istenen etkiler ile arzulanan hedefler öncelikleriyle ortaya konulur.

HEDEF Nu.	Stratejik İletişim Hedefleri ve Etkileri	Öncelik
1	Caydırıcı bir güç	2
2	Mahallî yönetimin ve halkın güvenini kazanmak	3
3	Düşmanı/teröristleri uluslararası toplumun benimsediği normlara ve toprak bütünlüğüne saygıya zorlamak	4
4	Uluslararası toplumu ve bölge halkını düşmana/teröristlere destek vermeme yönünde ikna etmek	5
5	“Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesine olan bağlılığa inandırıcılık	1
6	İç kamuoyunun desteğini sürdürmek	6

3. HEDEF KİTLE

a. Hedef Kitlenin Tanımlanması: Bölgesel ve küresel düzeyde dost, düşman (terörist) ve tarafsızlar olmak üzere hangi hedef kitlelere odaklanılacağı ve bu hedef kitlelerin önceliği belirlenir.

b. Tanımlanan Hedef Kitlelerin Analizi: Hedef kitlelerin stratejik dinlenmesi neticesinde elde edilen bulgular bölgesel olarak dost, düşman ve tarafsızlar olarak yazılır. Bu faaliyet istihbarat, politik psikoloji ve kültürel diplomasi gibi disiplinlerin önceden kullanıldığı uzun soluklu ve bir çalışmanın ürünüdür. Politik psikoloji yeteneğine ve etkin bir istihbarat mimarîsine sahip olmak elzemdir.

(1) Faaliyet (Harekât) İcra Edilen Alandaki Hedef Kitle

(2) Bölgesel Hedef Kitle

(3) Küresel Hedef Kitle

(4) İç Kamuoyu

4. STRATEJİK İLETİŞİM MESAJI

a. Ana Mesaj: Sorun/Olay/Kriz vb. kapsamında verilecek ana mesajdır.

b. Temalar: Ana mesajı destekleyecek temalardır.

c. Odaklanılacak Konular: Temaları daha somut hale getiren konulardır.

ç. Hedef Kitle-Mesaj-Beklenen Tutum ve Davranış Değişiklikleri Matrisi

Hangi tema ve konuların hangi hedef kitleye verileceği ve bundan beklenen sonuçlar ve başarı kriterleri belirlenir.

Hedef Nu.	Stratejik İletişim Hedefi	Hedef Kitle	Temalar	Unsur ve Araçlar	Başarı Kriteri
1	“Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesine olan bağlılığa inandırıcılık	Küresel ve bölgesel seviyede dost, düşman ve tarafsızlar	-Faaliyetler bölge barışına katkı sağlayacaktır. - BM antlaşmasına ve tüm ülkelerin toprak bütünlüğüne saygı duyulmaktadır. - Meşrû müdafaa kapsamında sadece terörist unsurlar hedef alınmaktadır.	Sivil ve askerî tüm unsurlar	BM, NATO, AB ve bölge ülkelerin faaliyetlerimizi desteklemeleri.
2	Caydırıcı bir güç	Küresel ve bölgesel seviyede dost, düşman ve tarafsızlar	- Yapılan her saldırıya misliyle mukabele edecek etkinlik, yetenek ve kararlılığa sahibiz.	-Sivil ve askerî tüm unsurlar	- Terörist saldırıların azalması, - Teröristlerin silahlarını bırakması
3	Mahallî yönetimin ve halkın güvenini kazanmak	Mahallî unsurlar, dost, tarafsız ve teröristleri destekleyenler.	- Teröristlerin bölgeyi terk etmeleri yerel halkın refah seviyesini artıracaktır. - Masum vatandaşlar asla hedef olarak seçilmemektedir. - Terörizmin bitirilmesiyle güvenli ve serbest dolaşıma haiz bir bölge inşa edilecektir. - Bölge halkı ile tarihte olduğu gibi gelecekte de dostane ilişkilerimiz devam edecektir.	- Bilgi harekâtı unsurları, - Kamu Diplomasisi.	- Yapılan ihbarların sayısında artış, - Askerî ve diplomatik unsurlarımızın serbest dolaşımı, -Terörist unsurların lojistik sorunlar yaşamaya başlaması, - Terörist unsurların yerleşim bölgelerinden uzak durmaya başlaması.
4	Düşmanı/teröristleri uluslararası toplumun benimsediği normlara ve toprak bütünlüğüne saygıya zorlamak	Teröristler/ Düşmanlar	- Ulusal ve uluslar arası hukuka ve insan haklarına aykırı her eylem şiddetle cezalandırılacaktır.	-Psikolojik harekât, -Bilgi harekâtı, -Gayrî nizamî harp unsurları -Askerî ve polisiye güç unsurları	- Teslim olan terörist sayısında artış, - Teröristlerin silah bırakması
5	...	...	...	...	...
6	...	...	...	...	...

5. İCRA: İcra safhasında; “hangi unsur, ne zaman, nerede, nasıl, ne yapacak?” sorularına cevap arandığı bölümdür. Her eylemin, verilecek mesaja göre maksadı ve yöneleceği hedef kitlesi de belirtilir. Ayrıca, icra safhasında sürecin takibi için senkronizasyon matrisleri, muhtemel risk ve fırsat çizelgeleri de hazırlanır.

a. Senkronizasyon/İcra Matrisi (EK-B)

b. Muhtemel Risk ve Fırsat Matrisi: Risk ve fırsatlar ile alınacak tedbirleri içeren bir çizelgedir.

6. KOORDİNASYON (GÖREV VE SORUMLULUKLAR): Süreçteki genel koordinasyon tedbirleri ile görev ve sorumluluklar belirlenir.

7. DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ: Geri besleme ve alınan dersler kapsamında girdi olacak etkinlik ve performans kriterleri belirlenir.

STRATEJİK İLETİŞİM SENKRONİZASYON MATRİSİ (ÖRNEKTİR)

Unsurlar			Zaman Cetveli					
			G Günü	G+1	G+2	G+3	G+4	G+5
Önemli Olay ve Faaliyetler	Türkiye Cumhuriyeti							
	Uluslararası Örgütler							
	Bölgesel Aktörler							
	Diğer Aktörler							
	Ülke İçi Aktörler							
Diplomatik, Ekonomik, Kültürel vb. Faaliyetler	Dışişleri Bakanlığı							
	İçişleri Bakanlığı							
	Türk Kızılayı							
	AFAD							
	Diğer Unsurlar							
İç Güvenlik	Kolluk Kuvvetleri							
Güvenlik ve Terörizmle Mücadele	Türk Silahlı Kuvvetleri	Bilgisel Boyut						
		Bilişsel Boyut						
		Fiziksel Boyut						